

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı
Türk Halkbilimi

**TÜRK HALK HİKÂYELERİ VE HALK TÜRKÜLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİLER
(ANADOLU SAHASI KÖROĞLU VE ARZU İLE KAMBER ÖRNEĞİ)**

Gizem Buse ERDEMLİ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

TÜRK HALK HİKÂYELERİ VE HALK TÜRKÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER
(ANADOLU SAHASI KÖROĞLU VE ARZU İLE KAMBER ÖRNEĞİ)

Gizem Buse ERDEMLİ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı
Türk Halkbilimi

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Gizem Buse ERDEMLİ tarafından hazırlanan "Türk Halk Hikâyeleri ve Halk Türküleri Arasındaki İlişkiler (Anadolu Sahası Koroğlu ve Arzu ile Kamber Örneği)" başlıklı bu çalışma, 08.01.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Başkan)

[İ m z a]

Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI (Danışman)

[İ m z a]

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR

[İ m z a]

Prof. Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN

[İ m z a]

Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

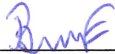
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..3.. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

08.01.2019

Gizem Buse ERDEMLİ

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

- Tezimin/Raporumun 26.01.2022 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

- Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

- Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

26 / 01 / 2022
Buse

Gizem Buse ERDEMLİ

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanının **Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOğLU** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Gizem Buse ERDEMLİ

TEŞEKKÜR

Konunun tespitinden başlayarak çalışmanın tamamlanmasına kadar olan süreçte değerli tecrübeleri ve bilgileriyle beni yönlendiren ve yanımnda olup yardımlarını benden esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOğLU'na,

Her koşulda bana güvenen ve destek olan, şimdi yanımnda olmasa da hayatım boyunca varlığını hissedeceğim canımın içi annem Zerrin ERDEMLİ'ye,

Bana her zaman güvenen, varlıklarını sürekli hissettiren canım babam Ufuk ERDEMLİ'ye ve canım kardeşim Tuğçe ERDEMLİ'ye,

Tezimin her aşamasında yanımnda olan, desteğini ve sevgisini benden esirgemeyen erkek arkadaşım Fırat AYDIN'a teşekkür ederim.

ÖZET

ERDEMLİ, Gizem Buse. “*Türk Halk Hikâyeleri ve Halk Türküleri Arasındaki İlişkiler (Anadolu Sahası Köroğlu ve Arzu ile Kamber Örneği)*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Halk hikâyeleri ve türküler, geçmişten günümüze kadar gelmiş önemli halk edebiyatı ürünleridir. Türk sözlü kültürünün önemli bir kültür aktarıcısı olan bu anlatıların araştırılması ve öğrenilmesi; anlatılarda yer alan türkülerin kökeninin nereden geldiğinin, ne anlattığının bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda halk hikâyeleri, anonim halk türkülerinden önemli bir kısmının kökeninin ve yaratıcı sanatkârlarının bulunmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan halk hikâyeleri, söz konusu halk türkülerini için ayrı bir önem taşımaktadır. Bu türkülerin bilinmesi günümüzde yer alan birçok sanat dalında ortaya konulmuş eserlerin anlaşılabilmesi için de önemlidir. Bu çalışma, türkülerin önemli bir kısmının halk hikâyelerinden kopmuş olduğu hipotezinden hareketle, bazı halk hikâyelerinden kopan halk türkülerinin belirlenmesini, ait olduğu hikâyenin tespitini, hikâyenin hangi kesitine ait olduğunu ve hikâyedeki yeri ve rolünü konu edinmektedir.

Çalışmada kahramanlık ve aşk hikâyeleri bağlamında ele alınan Köroğlu ve Arzu ile Kamber hikâyelerinden kopmuş türküler, TRT Repertuarı başta olmak üzere, kapsamlı olarak türkülere yer verilen kaynaklardan (kitap, makale, internet vb) tarama yapılarak belirlenmiştir. Araştırma yöntemleri, ağırlıklı olarak metinler arası çalışma ve ayrıca konuyla ilgili sözlü gelenek ortamlarının tespitini içermektedir ve bu amaçla kısmen alan araştırması yapılmıştır. TRT Halk Müziği sanatçıları ve bir halk hikâyesi anlatıcısı ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın sonucunda seçilen hikâyelerdeki bazı halk türkülerinin konusu belirlenmiş, söz konusu bu türkülerin, hikâye içinde hangi sahneden ayrılarak günümüze kadar geldiği, hangi olay örgüsüne bağlı olduğu ve hangilerinin Türk halk müziği repertuarına girdiği tespit edilmiştir. Böylece halk türkülerinin önemli bir kısmının halk hikâyeleriyle ilişkili olduğu anlaşılmış ve türkülerin büyük bir çoğunluğunun araştırılmasında öncelikle onların bağlı bulunduğu halk hikâyelerinin bilinmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Günümüzde sözlü kültür ortamının yerini elektronik kültür ortamının almasıyla halk hikâyesi adı verilen sözlü anlatıların, genellikle halk türkülerini

yoluyla yaşamını sürdürdüğü anlaşılmıştır. Halk hikâyeleri büyük ölçüde unutulmuş olmakla birlikte, onları temsil eden türkülerinin canlı bir biçimde icra edilmeye devam ettiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler

Halk hikâyesi, halk türküsü, sözlü kültür, Köroğlu, Arzu ile Kamber.

ABSTRACT

ERDEMLİ, Gizem Buse. “*The Relations between Turkish Folk Stories and Folk Songs (Two examples from Anatolia: Koroghlu and Arzu and Kamber)*”, Master’s Thesis, Ankara, 2019.

Folk tales and folk songs are important folk literature works that have come up to date from the past. It is necessary to study and learn these narratives that are the important transmitter of Turkish oral culture; to know the origin of the folk songs taking place in the narratives, where they come from and what they tell us. In this concept, folktales provide the finding of an important part of the anonymous folk songs and their creative artisans. In this respect, folktales have quite different importance for the relevant folk songs. Knowing these folk songs is also important in order to understand the works in many art fields. This study deals with the determination of the folk songs that were composed of some folktales, the detection of the story to which they belong, the section of the story to which they belong and the place and role of them in the story based on the hypothesis that a significant number of folk songs were composed of folktales.

In the study, folk songs which were composed of Koroğlu and Arzu & Kamber stories in the context of heroism and love stories were determined by scanning the extensive sources (books, articles, internet, etc.) which are included in the folk songs, especially TRT Repertory. The research methods include predominantly intertextual study as well as the determination of oral tradition environments related to the subject, and for this purpose, literature review were done partially. Interviews were held with TRT folk music artists and a narrator of folktales.

As a result of this research, the subject of some folk songs in the selected tales were determined, and it was determined which scene in the selected tales the relevant folk songs have come from until today, which plot they belong to and which ones have been included into Turkish folk music repertoire. In this way, it was understood that a significant number of folk songs are related to folktales, and it was ensued that it is firstly needed that the folk tales which they belong to should be known in the search of a great majority of folk songs. Nowadays, it was understood that oral narratives named folktales after electronic culture medium took the place of oral culture medium generally have been

surviving through folk songs. It was seen that the folk songs representing the folktales has been continuing to be performed vividly although folktales were largely forgotten.

Keywords

Folktale, folk songs, oral culture, Koroğlu, Arzu and Kamber.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: 1. TÜRK HALK EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİNE GENEL	
BAKIŞ	3
1.1. Hikâye Kavramı, Terimler ve Tanımlar	3
1.2. Halk Hikâyesinin Kökeni ve Değişim Süreci	4
1.2.1. Şaman, Ozan ve Âşık-Hikâyeciler	10
1.2.2. Anlatı, Anlatıcı ve İcra Değişiminin Nedenleri.....	14
1.3. Halk Hikâyesinin Sınıflandırılması ve Özellikleri.....	15
1.4. Halk Hikâyesi Anlatıcıları: “Âşıklar ve Âşık-Hikâyeciler”	19
1.4.1. Âşıklık Geleneği.....	19
1.4.2. Halk Hikâyeciliği ve Halk Hikâyesi Anlatma Geleneği	28
1.5. Halk Hikâyelerinin Varyantlaşması	39
II. BÖLÜM: 2. TÜRK HALK EDEBİYATINDA TÜRKÜYE GENEL BAKIŞ	43
2.1. Türkü Kavramı.....	43
2.2. Türkülerin Özellikleri ve Sınıflandırılması	44
2.3. Türkülerin Konusu ve İşlevleri	48
2.4. Türkülerin Varyantlaşma Süreci ve Günümüzde Türkü	53
III. BÖLÜM: 3. HALK TÜRKÜSÜNÜN HALK HİKÂYESİNDEN	
AYRILMASI OLGUSU	55
3.1. Halk Hikâyesi ile Halk Türküsü Arasındaki İlişki.....	55
IV. BÖLÜM: 4. HALK HİKÂYELERİYLE İLİŞKİSİ OLAN HALK	
TÜRKÜLERİ	60

4.1. Köroğlu Örneği.....	60
4.1.1. Köroğlu Hikâyelerinin Halk Hikâyeleri Arasındaki Yeri	60
4.1.2. Köroğlu Kimdir?	61
4.1.3. Köroğlu Hikâyesine Tematik Bir Bakış	68
4.1.3.1. Köroğlu Hikâyesi	68
4.1.3.2. Diğer Sanatlarda Köroğlu Hikâyesi.....	72
4.1.3.2.1. Tiyatroda Köroğlu.....	72
4.1.3.2.2. Operada Köroğlu.....	73
4.1.3.2.3. Halk Oyunlarında Köroğlu	73
4.1.3.2.4. Sinemada Köroğlu	78
4.1.3.3. Halk Hikâyeleriyle İlişkisi Olan Türkülerin Tespiti İçin Ele	
Alınan Köroğlu Hikâyeleri ve Kolları	82
4.1.3.3.1. İkbâl Kütüphanesinden “Köroğlu” Hikâyesi	83
4.1.3.3.2. Daniş Remzi Korok’un Eserinden “Köroğlu”	
Hikâyesi.....	84
4.1.3.3.3. Bolu Bey Kolu	85
4.1.3.3.4. Silistrelî Hasan Paşa Kolu.....	85
4.1.3.3.5. Demircioğlu Kolu.....	86
4.1.3.3.6. Köroğlu’nun Oğlu Hasan Bey Kolu.....	86
4.1.3.3.7. Kocabey Kolu.....	87
4.1.3.3.8. Oltu Kolu.....	87
4.1.3.3.9. Köroğlu’nun Sonu	87
4.1.4. Köroğlu Türkülerine Genel Bakış	88
4.1.4.1. Örnek Türküler.....	90
4.1.4.1.1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1.....	90
4.1.4.1.2. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-2.....	94
4.1.4.1.3. Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler	95
4.1.4.1.4. Ben Bir Köroğlu’yum Dağda Gezerim	96
4.1.4.1.5. Çamlıbel’den de Baktı Köroğlu	96
4.1.4.1.6. Karşıdan Görünen Ermeni Midir?	98
4.1.4.1.7. Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın.....	100
4.1.4.1.8. Bala Benlik ile Girme Meydana	102

4.1.4.1.9. Gelen de Konya Kervanı.....	103
4.1.4.1.10. Zor Bezirgân Bunun Adı.....	104
4.1.4.1.11. Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı.....	105
4.1.4.1.12. Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana.....	108
4.1.4.1.13. Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu.....	109
4.1.4.1.14. Ayvaz Benim Senden Yana.....	110
4.1.4.1.15. Dağlar Hey	111
4.1.4.1.16. Mürveti Çok Hakk'ın Nazargâhısın	111
4.1.4.1.17. Mert Dayanır Namert Kaçar.....	112
4.1.4.1.18. Gelin Hey Ağalar Çekin Kılıncı	113
4.1.4.1.19. Uca Dağlar Başında.....	113
4.1.4.1.20. Tan Yeri Atanda.....	114
4.1.4.1.21. Yürün Aslanlarım Savaş Edelim.....	114
4.1.4.1.22. Yürün Beyler Korkman	115
4.1.4.1.23. Namem Varır Çamlıbel'im Sallanır	115
4.1.4.1.24. Döndürü Döndürü	116
4.1.4.1.25. Yiğitler Silkinip Ata Binende	116
4.1.4.1.26. Meydanda.....	117
4.1.4.1.27. Hoylu'm	118
4.1.4.1.28. Sandım	118
4.1.4.1.29. Gelin Ağlayak Hoylu'ya.....	119
4.1.4.1.30. Gel'e Zor Bezirgân Beri Gel Hele	119
4.1.4.1.31. Çalın Kılıcı	120
4.1.4.1.32. Çamlıbel'e Süreydim Yolunu	120
4.1.4.1.33. Ayvaz Geliyor.....	122
4.1.4.1.34. Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama	124
4.1.4.1.35. Ayvaz Gelir Otağından	124
4.1.4.1.36. Atlar Konuşuyor	125
4.1.4.1.37. Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler.....	127
4.1.4.1.38. Bir Hışmman Geldi Geçti	128
4.1.4.1.39. Han Nigar'ım Benden Yüzün Çevirme	137
4.1.4.1.40. Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr.....	138

4.1.4.1.41. Yerinde Mi?	139
4.1.4.1.42. Hey Medet	139
4.1.4.1.43. Mısır İllerinde Yatan Erenler.....	140
4.1.4.1.44. Hay Edüben Harman Başında Duran	141
4.1.4.1.45. Dinle Beni Köse Emmi	143
4.1.4.1.46. İsabali Dinle Benim Sözümü.....	144
4.1.4.1.47. “Canım Kır At Gözüm Kır At” Türküleri.....	145
4.1.4.1.48. Bir At Gördüm Silistre İlinde.....	149
4.1.4.1.49. Köroğlu Dediğin Delinin Biri	149
4.1.4.2. Köroğlu Anlatıları ve Türküleri Arasında İlişkiler.....	150
4.2. Arzu ile Kamber Örneği	156
4.2.1. Arzu ile Kamber Hikâyesinin Halk Hikâyeleri Arasındaki Yeri ve Hikâyeye Genel Bakış	156
4.2.1.1. Diğer Sanatlarda Arzu ile Kamber Hikâyesi	157
4.2.1.1.1. Karagözde Arzu ile Kamber.....	157
4.2.1.1.2. Halk Oyunlarında Arzu ile Kamber	157
4.2.1.1.3. Sinemada Arzu ile Kamber	158
4.2.1.2. Arzu ile Kamber Hikâyesi.....	159
4.2.2. Arzu ile Kamber Türküleri	161
4.2.2.1. Örnek Türküler.....	161
SONUÇ.....	182
KAYNAKLAR	186
EKLER.....	196
EK 119. Orijinallik Raporu.....	656
EK 120. Etik Kurul ya da Muafiyet İzni.....	657

GİRİŞ

Türküler, geçmişten günümüze söylenegelen bir yaratmadır. Halk arasında dilden dile dolaşan türkülerin çoğu, günümüzde bilinmekte ve halk tarafından sevilerek söylenmektedir. Fakat söylenen bu türkülerin çoğunun nereden geldiği ve ne anlattığı tam olarak bilinmemektedir. Halk hikâyeleri, söz konusu bu türküler için bir kaynak teşkil etmektedir. Günümüze kadar gelmiş pek çok türkü, halk hikâyeleri ile ilişkilidir ve bu hikâyelerin bir kesiti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nazım-nesir karışık sözlü bir gelenek anlatısı olan halk hikâyelerinde olaylar nesir olarak verilmekte, duyguların ifadesi için ise manzum bir dil kullanılmaktadır. Kahramanların yaşadıkları hisleri ifade etmek amacıyla kullanılan bu manzum parçalar, türkü şeklinde seslendirilmektedir. Bu türküler, halk hikâyesinin parçalarındandır; bu parçalar, günümüzde hikâyeden ayrı olarak türkü biçiminde varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir.

Türk halk hikâyelerinde nazım kısım, edebiyatımızda araştırılması gereken önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle halk hikâyeleri ve onların içinde bulunan halk türküleri, birlikte araştırılması gereken bir konudur.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmada, halk hikâyeleri ve onların halk türküleri arasındaki ilişki üzerinde durulmuş, halk hikâyelerinden ayrılarak halk türküsü biçiminde günümüzde türkü repertuarımızda varlığını devam ettiren nazım metinleri üzerinde araştırma yapılmıştır. Halk hikâyeleri ve halk türküleri sözlü geleneğimizi oluşturan önemli unsurlardandır. Türk sözlü kültürünün bilinmesi için bu anlatıların araştırılması ve öğrenilmesi; bu türkülerin kökeninin nereden geldiğinin, ne anlattığının bilinmesi gerekmektedir. Halk hikâyeleri, halk türkülerinden bazılarının kökeninin ve sanatkârlarının bulunmasına yardımcı olmaktadır. Bu çalışmadaki genel amaç; türkülerin önemli bir kısmının halk hikâyeleriyle ilişkili olduğu hipotezinden yola çıkarak Köroğlu ve Arzu ile Kamber hikâyeleriyle ilişkisi olan halk türkülerini belirlemek, türkülerin ait olduğu hikâyenin

tespitini yapmak, bu hikâyenin hangi sahnesine bağlı olduğu, hangi kesitinden ayrıldığını açıklamak ve hikâyedeki rolünü ortaya koymaktır. Çalışmamızdaki diğer amaçlar ise, halk hikâyeleri ve türkülerinin tanımlarını ve kavramları vererek özelliklerini ele almak, onların varyantlaşma sebeplerini belirlemek, halk hikâyeleri ve halk türkeleri hakkında yapılan çeşitli araştırmaları ortaya koymak, bu biçimlerin nitelikleri ve sözlü kültürdeki yeri ve aktarımı hakkında ayrıntılı bilgi vermek, belirlediğimiz halk hikâyelerini türlerine göre ayırarak halk hikâyeleri içindeki yerlerini açıklamak, halk hikâyesinin halk türküsü olarak ayrılışı hakkında bilgiler vermek, ele aldığımız türkülerin metin, müzik ve öyküleri hakkında çeşitli bilgiler sunmaktır.

Araştırmanın Kapsamı

Tez kapsamı içinde halk hikâyeleri ile halk türkeleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için biri kahramanlık hikâyesi, diğeri aşk hikâyesi olmak üzere iki halk hikâyesi belirlenmiş, bu kapsamda seçilen bazı hikâye varyantları üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda kahramanlık hikâyesi olarak “Köroğlu” hikâyesine, aşk hikâyesi olarak da “Arzu ile Kamber” hikâyesine yer verilerek söz konusu türkü örnekleri bu hikâyelerin içinden sunulmuştur.

Araştırmada Kullanılan Yöntemler

Çalışmada halk hikâyeleriyle ilişkisi bulunan söz konusu türküler, TRT Repertuarı başta olmak üzere, kapsamlı olarak türkülere yer verilen kaynaklardan (kitap, makale, internet vb.) tarama yapılarak belirlenmiştir. Kullanılan araştırma yöntemleri, ağırlıklı olarak metinler arası çalışma ve ayrıca konuyla ilgili sözlü gelenek ortamlarının tespitidir ve kısmen alan araştırması yapılmıştır. Tez kapsamında TRT Halk Müziği sanatçıları ve bir halk hikâyesi anlatıcısı ile mülakatlar yapılarak konu hakkında çeşitli görüşlere ve bilgilere başvurulmuştur.

I. BÖLÜM

1. TÜRK HALK EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Hikâye Kavramı, Terimler ve Tanımlar

Halk hikâyeleri, geçmişten günümüze kadar gelmiş önemli bir halk edebiyatı anlatı¹ biçimidir ve Türk kültürünün önemli bir unsuru ve aktarıcısıdır. Elçin'in tanımına göre, "hikâye"; gerçek ya da hayalî birtakım olayların, maceraların kendine özgü bir üslûpla, sözle nakil ve tekrarıdır. Bu deyim, Arap dilinde başlangıçta "kıssa" ve "rivâyet" olarak düşünülmüş, sonradan "eğlendirmek" amacıyla "taklit" anlamında kullanılmıştır. Türk halk hikâyeleri, "efsane, masal, menkıbe, destan vb." mahsullerle beslenerek dinî, tarihî, toplumsal olayların potasında iç bünyelerindeki bağlarını koruyarak Türk halkının roman ihtiyacını karşılamıştır (Elçin 1986: 444).

Eflatun Cem Güney, "*halk hikâyeleri, Dede Korkut gibi destan yollu hikâyelerden sonra doğmuş; zamana ve çevreye göre gelişerek sözlü bir gelenek halinde sürüp gitmiştir*" diyerek halk hikâyesini tanımlar (Güney 1971: 41).

Otto Spies, halk hikâyelerini "Türk halk kitabı" veya "Türk halk romanı" olarak adlandırarak, halk kitaplarının, hangi daireye mensup olursa olsun, bütün hepsi için aynı kalan özel bir şekil tipi taşıdığını söyler. Nazım-nesir karışımı olan halk kitapları için Otto Spies, "*Epos ile Lyrik arasında bir mahlûttur*"²der (Spies 1941: 7).

Pertev Naili Boratav da "hikâye" deyimini ile ilgili olarak somut örnekler verir. Bu deyimden "Köroğlu, Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Tahir ile Zühre" gibi hikâyelerin

¹ Yücel-Çetin'in tanımına göre anlatı, "*hikâye metni olup okuyucu tarafından okunan, dinleyici tarafından dinlenen veya seyredenlerce izlenen kurmaca/itibarî (fictitious) metindir*" (Yücel Çetin 2016: 1).

TDK'nın sözlüğünde ise "anlatı" sözcüğünün tanımı şu şekilde geçer: "1. Ayrıntılarıyla anlatma. 2. ed. Roman, hikâye, masal vb. edebî türlerde bir olay dizisini anlatma biçimi, hikâyeleme, hikâye etme, tahkiye" (<http://www.tdk.gov.tr>).

Anlatı: 1. Ayrıntılarıyla anlatma. 2. Roman, hikâye, masal vb. edebî türlerde bir olay dizisini anlatma biçimi, hikâyeleme, hikâye etme, tahkiye (<http://www.tdk.gov.tr>).

² **Mahlût:** 1. Katışık. 2. Karışım (<http://www.tdk.gov.tr>).

anlaşıldığını ve halk hikâyelerinin kahramanlık destanıyla modern roman arasında bulunduğunu söyler (Boratav 1969: 55).

Duymaz da halk hikâyelerinin, Türk halk edebiyatında anlatmaya (tahkiyevî, narratif) dayalı türlerin en önemlileri arasında yer aldığını ve onların âşıkların tasnif edip geliştirdiği nazım-nesir karışımı bir tür olduklarını belirtir. Türküsüz hikâyelere ise “kara hikâye” denildiğini ifade eder (Duymaz 2001: 1).

Söz konusu bu hikâyelerden başka bir tek bir türkü etrafında meydana gelmiş küçük hikâyeler de bulunmaktadır. Türk halk hikâyelerinde, bazen bir tek türkü etrafında meydana gelmiş küçük hikâyelere Kuzeydoğu Anadolu’da “şerküşte” veya “kaside” adı verilmektedir. Boratav, Güney’de bunlara “bozlak” dendiğini ve bozlağın hikâyelerin içindeki türkülere verilen ad olduğunu ifade eder. Bozlak, “*Güney ve Orta Anadolu’da, bilhassa Türkmen boylarının dolaştığı veya yerleştiği yerlerde bir türkü makamıdır.*” Boratav, bozlak denilince Güney’de genellikle türkülü hikâyelerin anlaşıldığını belirtir (Boratav 2014: 37-38). Şükrü Elçin de bozlakların şekil bakımından hikâyelere benzediğini, Güney Anadolu’da aşiretler arasında söylendiğini ifade eder. O, Boratav’ın aksine, bozlaklarda nesir kısmın hâkim olduğunu belirtmiştir. “*Türkülerle beslenen, gerçek, tarihî ve masal gibi hayalî konuları işleyen -bazıları kısa- “bozlak”lar dikkate değer eserlerdir*” (Elçin 1986: 447).

Mirzaoğlu da bugün bozlak türünü, “*genellikle Orta ve Güney Anadolu’da yerleşmiş Türkmen aşiretlerinin edebi ve müzikal bir ifade tarzı*” olarak tanımlar. Yine onun ifadesiyle bir türküden oluşan, özel bir olayın anlatıldığı bir türküyü çevreleyen izahatın aktarıldığı söyleyiş tarzı da bozlak adıyla anılmaktadır (Mirzaoğlu 2003: 6-7).

Bir türküye bağlı olarak anlatılan hikâyelere “hikâyeli türkü”, bir hikâyeye bağlı olarak söylenen türkülere ise “türkülü hikâyeler” denilmektedir (Aça-Ekici-Yılmaz 2015: 185).

1.2. Halk Hikâyesinin Kökeni ve Değişim Süreci

Halk hikâyelerini doğru bir şekilde ele almak için onların kökeninin bilinmesi gerekmektedir. Halk hikâyeleri de diğer edebî türlerde olduğu gibi geçmişten günümüze bir değişim göstermiştir. Halk hikâyesinin kökeni farklı anlatılara dayanmaktadır. Tarihî

seyir içerisinde mit, efsane, destan türlerinden sonra halk hikâyesi oluşmuştur. Kısacası, halk hikâyesinin kökeni bu anlatılardır. Bu türler, yavaş yavaş yerini bir sonraki türe bırakmış, halk hikâyesi ortaya çıktıktan sonra ise o da kendi içerisinde zamanla farklı bir seyir izlemiştir. Sözlü kültür ile başlayan anlatılar, daha sonra yerini yazılı kültüre bırakmış ve son olarak da elektronik kültürde yerlerini almıştır.

Halk hikâyesini doğru bir şekilde tanımlayabilmek için ilk olarak en eski anlatı türü olan “mit” kavramını ele almak gerekmektedir.

Mit, “*ilkel*” bilimin ya da “*bilimin öncesi*”nin eşdeğeridir. O, dinin bir parçasıdır. Din, Tanrı’ya inanmayı sağlarken mit, Tanrıların neden olduğu olayların ayrıntılarını aktarır (Segal 2004: 26).

Eliade’nin ifadeleriyle mitin tanımı şöyledir:

“Mit, kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, ‘başlangıçtaki’ masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıklar’ın başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani kosmos olsun, isterse onun yalnız bir parçası (söz gelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir ‘yaratılış’ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl varolmaya başladığını anlatır.” (Eliade 2001: 15-16).

Mitler, “*gerçekten olup bitmiş*” şeylerden söz eder ve burada sözü edilen kişiler, “*Doğaüstü Varlıklar*” olarak karşımıza çıkar. Eliade, mitin “*kutsal bir öykü*” olduğundan bahseder ve “*gerçek bir öykü*” olduğunu vurgular (Eliade 2001: 16).

Mitlerden sonra tarihî seyir içerisinde “efsaneler” ortaya çıkar. Elçin, efsaneleri şu şekilde tanımlar:

“*İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit ve kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merâsimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır.*” İşte sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara efsane denilmektedir (Elçin 1986: 314).

Boratav, efsanenin başlıca niteliğinin inanç konusu olduğunu vurgular. Efsanelerin anlattıkları şeyler, doğru ve gerçek olmuş olarak kabul edilmektedir. Efsaneler, bu niteliğiyle masallardan ayrılmakta, hikâye ve destana yaklaşmaktadır. Boratav’ın

deyişle efsane, “...*düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı*”dır (Boratav 1969:106).

Sakaoğlu, efsanenin belirli bir tarihî olay ve şahısla birleştirildiğini, gerçek bir hikâye olduğunu, onda tabiatüstü olayların görüldüğünü fakat anlatıcılar ve dinleyenler tarafından ona inanıldığını belirtir (Sakaoğlu 2009: 19).

Alptekin, efsanelerin kaynağının mitoloji olduğunu, dinî temellere dayandığını ve onların “*gerçek hayatın atıkları*” olduğunu ifade eder (Alptekin 2012: 18-19).

Efsaneler ile ilgili olarak araştırma yapmış başka bir isim olan Seyidoğlu da efsaneleri, “*sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türü*” olarak tanımlar. Efsanelerin kısa anlatım türleri olduğunu, gerçeklik unsurlarının yanı sıra olağanüstülük ve kutsallık unsurlarına da sahip olduklarını açıklar (Seyidoğlu 2016: 13).

Güney, eski çağlarda yaşayan insanların, doğa ve toplum olaylarına akıl sır erdiremediklerini, bu olaylar karşısında ya korktuklarını ya da hayranlık duyduklarını söyler ve insanların bu hislerine bazı örnekler verir. Örneğin; geçmiş zamandaki insanlar, gök gürlemesi, yıldırım düşmesi gibi doğa olaylarını Tanrı'nın onlara karşı olan bir hiddeti sayar. Bu nedenle gök gürültüsüyle karşılaşan insan ürperir ve korkar. Dağın, taşın, doğanın türlü şekillerde bezenmesini kaderin güzel bir cilvesi olarak görür. Bu doğal güzellikler karşısında sevinerek içi coşkuyla dolar. İşte insanlar, karşılaştıkları bu olaylar sonucunda hissettikleri korku ve hayranlık gibi duyguları kendi hayalleriyle süsleyerek anlatırlar. Bu anlatmalardan mitler ve efsaneler doğduktan sonra “destan” türü ortaya çıkar. Doğada görülen olayların insanların hayal gücüyle yoğurulmasıyla meydana gelen efsaneler, destanların kuruluşu için birer temel oluştururlar. Güney, destanların “*yazıya geçmeyen tarih olaylarına ve ‘efsane motifleri’ne dayanılarak yaratılmış*” olduğunu ifade eder. Bu nedenle destanların “*efsaneleşmiş bir tarih*” sayılabileceğini, “*toplumun yaşantılarını, kahramanlıklarını dile getiren, sözlü ve manzum bir tarih*” olduğunu belirtir ve onları “*milletlerin efsanevî tarihi*” sayar (Güney 1971: 5).

Boratav, destanın “*épopée (epos)*” anlamına geldiğini, uzun soluklu bir anlatı olduğunu, destanların çoğunlukla nazım şeklinde düzenlendiğini, eski çağlarda ezgiye eşlik etmeye en uygun biçimde söylendiklerini ifade eder. Boratav'ın tanımına göre: “*Destanlar,*

ulusların yazı-öncesi çağlarında oluşmuş, gelişmiş yapıtlardır.” Yine Boratav, o çağlarda hem yaratılış ve dönüşümlere, Tanrılara ve çeşitli olağanüstü varlıklara hem de toplumun geçmişine ilişkin bilgilerin destanlarda verildiğini vurgular (Boratav 1969: 37-38).

Çobanoğlu da “*epik destan geleneği*” ile ilgili olarak pek çok önemli bilgi verir. Destanın, çok nadir durumlar dışında tek bir olaydan ziyade pek çok olay oluşturduğunu, bu nedenle destandaki olayların sıralanıp sunulmuş şeklinin gerçek hayatta olduğu gibi değil, olaylar zincirindeki çatışmanın (düğümün) çözümüne uygun olan bir biçimde düzenlenip verildiğini söyler. Örneğin; bazı olaylar, destandaki baş kahramanın karakteri etrafında birleştirilerek baş kahramanın kişilik özelliklerini belirgin kılmak için sırasına göre anlatılır ve onun kişiliğini ortaya koymaya hizmet edecek şekilde yani “*dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı*”na göre düzenlenir. “*Buna göre, destanlar, olaylar zinciri (vaka) bakımından belli bir tarihî döneme dayansa da, onları hiçbir zaman tek katlı ve yalın tarihî gerçeğin tekrarı olarak ele almaz, daima çok katlı bir biçimde ele alış esastır.*” Kısacası Çobanoğlu’nun deyişiyle, “*destan, çoğu kez, çeşitli zaman dilimlerinde meydana gelmiş bazen birbirini ile hiçbir ilişkisi olmayan olayları bile bir araya toplayıp hepsini baş kahraman etrafında gerçekleşen olaylar olarak kurgular ve sunar.*” Sözlü geleneğin ürünü olan destanlar, mensur ve manzum-mensur karışık eserlerdir. Bu eserler, destancı ve dinleyici arasında kurulan yüz yüze iletişim ortamından dolayı sözlü kültürde değişmeye ve dönüşmeye açıktır; sabit metinler değil canlı verimlerdir. Çobanoğlu, “*sosyal ve kültürel bir olgu olarak epik destanlar, dinleyicilerin önünde teatral bir biçimde icra edilen gösterimler demekle eş anlamlıdır*” der (Çobanoğlu 2003: 21-22).

Reichl, destanın Farsçadan Türkçeye geçen bir kelime olduğunu belirterek destan kelimesinin, “*hikâye*”, “*destanî şiir*” veya “*şiir halindeki anlatı*” gibi çeşitli anlamlara sahip olduğunu ifade eder. Bu kelimenin özellikle, “*sözlü destanî şiiri ifade eden bir terim*” olduğuna dikkat çekerek diğer Türk milletlerinde (Özbek, Uygur, Azerbaycan, Türkmen, Karakalpak, Kazak ve Kırgız Türkleri) de aynı ya da küçük farklarla bu kelimenin var olduğunu bilgisini verir (Reichl 2011: 130).

Güney ise milli destanların (epope) üç aşamada oluşturulduğunu söyler: Destanların oluşması için ilk olarak toplumun önemli bir olay yaşaması gerekmektedir. Toplum bir olay yaşar ve bu olay, toplumun ruhuna dokunarak onları derinden etkiler. Daha sonra

yaşanan bu olay, tarihî zaman içerisinde yeni kuşaklara hayal gücüyle aktarılır ve efsaneleşmiş olur. Diğer bir aşamada bu efsaneler, nazma çekerek dile getirilir. Son aşamada ise yazılı kültüre geçildikten sonra büyük bir sanatçı çıkararak efsanevî şiirleri toplar ve bunlara kendi üslup özelliklerini de katarak bir bütün halinde işler ve böylece bu anlatılar milli destan niteliği kazanmış olur. “Alp Er Tunga Destanı”, “Oğuz Destanı”, “Bozkurt Destanı”, “Ergenekon Destanı”, “Türeyiş Destanı” ve “Göç Destanı” Türklerin oluşturdukları destanlardandır. Orta Asya bozkırlarından Doğu Anadolu yaylalarına göçtükten sonra da destan hayatı yaşayan Türklerin destan yaratma gücü kaybolmamış, Türkler yeni destanlar ve “*destan yollu hikâyeler*” oluşturmaya devam etmişlerdir. “Dede Korkut” da destan yollu bu hikâyelerdendir (Güney 1971: 5-6).³ Dede Korkut Kitabı ile halk hikâyelerinin oluşmasına bir adım atılır.

Güney, Dede Korkut hikâyelerinin doğuşu hakkında bazı bilgiler verir ve destanların yazıdan önceki tarihte doğduğunu ve “*destan yollu hikâyeler*”in de yazıdan sonra destanlardan doğduğunu açıklar. Bunların, “*yarı destan, yarı masal biçiminde, nazım ve nesir karışığı halk verimleri*” olduğunu söyler. On üçüncü yüzyıldan itibaren Anadolu’ya göç eden Oğuz boyları, daha önce atalarında bulunan “*akıncı ruhu*”nu kaybetmemişlerdir ve destanlarını da Anadolu’ya getirmişlerdir. Bu ruhla yeni akınlar yapmışlar ve destanları kendilerinin yaşadıkları kahramanlıklarla işlemişler ve “*mahallileştirmişler*”⁴dir. “Dede Korkut” hikâyeleri de bu şekilde doğmuştur. O, Dede Korkut hikâyelerinin destan yollu halk hikâyelerinin en eski ve en güzel örneği olduğunu belirterek bu hikâyelerin dilden dile halk arasında yayıldığını, daha sonra adı bilinmeyen bir sanatçı tarafından büyük bir ustalıkla ve üslup güzelliği katılarak yazıya geçirildiğini ifade eder (Güney 1971: 19).

Asıl adı “Kitab-ı Dede Korkut Alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzan” olan Dede Korkut Kitabı⁵, on iki destan ve bir mukaddimeden oluşmaktadır. Hikâyeler⁶, “*Kuzeydoğu Anadolu*

³ Güney, “Köroğlu”nu da destan yollu hikâye olarak ele almıştır (Güney 1971: 6).

⁴ **Mahallileştirmek:** Yerelleştirmek (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁵ Gökyay, Dede Korkut Kitabı’nın XV. yüzyılın ikinci yarısında yazıya geçirildiğini söyler. Kitabın yazıldığı ya da yazıya geçirildiği yer olarak da *Akkoyunluların* hüküm sürdükleri bugünkü *Erzurum-Kars* dolayları arasındaki yerleri gösterir (Gökyay 2013: 11).

⁶ Bu on iki hikâye şu şekildedir: “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı”, “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Destan”, Kam Püre’nin oğlu Bamsı Beyrek Destanı”, “Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu Destan”, “Duha Koca Oğlu Deli Dumlul Destanı”, “Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı”, “Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı”, “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Destan”, “Begil Oğlu Emre’nin

dolaylarındaki Müslüman Oğuzların hayatını” anlatmaktadır. Dede Korkut Kitabı’nda İslamiyet öncesi dönemden de izler bulunmaktadır. Her hikâyenin sonunda Dede Korkut⁷ ortaya çıkar ve hikâyeler birbirine bağlanır. Dede Korkut Kitabı’nın nüshalarından biri Almanya’da Dresden Kütüphanesi’nde, diğeri ise Vatikan’da bulunmaktadır.⁸ Nazım-nesir karışık bir yapıda olan Dede Korkut Kitabı, “*destandan halk hikâyesine geçişin en önemli eseridir*” (Güzel-Torun 2012: 44-45). Genellikle manzum olan destanlardan sonra Dede Korkut Kitabı’nın nazım-nesir karışık yapısı, onun halk hikâyesine yaklaştığının en büyük kanıtlarından biridir.

Sümer, Dede Korkut Destanlarının Oğuzların kendi dillerinde yazılmış biricik milli destanları olduğunu belirtir. Dede Korkut destanlarının, XVI. yüzyılın ikinci yarısında bir ozanın ağzından söylendiğini, Sir-Derya boylarındaki Oğuz eline ait olduğunu ve bu destanların Erzurum bölgesinde yazılmış olduğunun kanaatinde bulunduğunu söyler. Bu destanlar, son yüzyıllara kadar Anadolu ve İran Türkleri arasında sevilerek dinlenmiş ve okunmuştur. Sümer, eski toplumsal düzenin yıkılmasıyla yalnız Dede Korkut destanlarının önemini kaybetmekle kalmadığını, devletin de kuvvetini kaybettiğini, Türk halkının da zayıf ve yoksul bir cemiyet haline geldiğini vurgular. İşte Köroğlu destanının bu cemiyetin ürünü olduğunu ve Köroğlu’nun, XVII. yüzyılda İran Türkleri arasında da yayıldığını ve onlar tarafından da ilgiyle karşılandığını, onların da milli destanı haline geldiğini ifade eder. Onun verdiği bilgiye göre, Köroğlu’na karşılık İran’dan da Türkiye’ye Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Âşık Garip gibi halk romanları gelir (Sümer 1972: 373-382).

Boratav, XVI. yüzyıldan bu yana eski ozanların anlatma geleneklerinin ürünü olan destanın yerini “hikâye”nin aldığını belirtir. Destan geleneğinden pek çok şey, hikâyeciliğe de miras kalmıştır. Boratav, hikâyelerde var olan destan kalıntılarına şu örnekleri vermiştir: Anlatıya sazın ve ezginin eşlik etmesi, mimik ve ses taklitlerinin anlatı içerisinde önemli bir yere sahip olması, anlatının süresinin fazla olması –bazen 3,

Destanı”, “Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı”, “Salur Kazan Esir Olup Uruz’un Çıkardığı Destan”, “İç Oğuz’a Dış Oğuz’un Âsi Olup Beyrek’in Öldüğü Destan”(Ergin 2017: 19-238).

⁷ Farsça yazılmış olan *Oğuzname* adlı eser, hikâyelerin sahibi olarak gösterilen Dede Korkut’u Göktürkler zamanında göstermektedir. Buna göre Dede Korkut, Oğuz hükümdarları arasında onuncu sırada gelen hükümdar *Kayı İnal Han*’ın baş müşaviridir (Gökyay 2013: 10).

⁸ Almanya’nın Dresden Kütüphanesi’nde bulunan nüsha tamdır. Vatikan’da bulunan nüsha ise altı hikâyenin bulunduğu eksik bir nüshadır (Güzel-Torun 2012: 45).

5, 7 gün sürmesi-, dinleyici ve anlatıcı arasındaki ilişkinin destan anlatma geleneği ile benzerliği yani onlara ideal saydıkları insan tipini ve ideal toplum tipini dile getirmeleri, anlatıcının uzun bir öğretim döneminden sonra uzmanlık elde etmesi, hikâyelerin çoğu zaman kahvelerde ve düğünlerde erkek meclislerinde erkek ve yetişkin çevresine anlatılması, özellikle Köroğlu hikâyesinde birçok kolun, her biri başı ve sonu belli olan bir anlatı bütünlüğüyle olmak üzere aynı kahramanların yeni maceralar peşinde yeniden sahneye çıkmaları sonucunda birbirlerine bağlanarak “çok halkalı bir çember” oluşturmaları. Boratav, bu benzerliğin yanı sıra halk hikâyelerinin yeni ve ayrı bir türe girdiğini, üsluplarının ve biçimlerinin destanlardan farklı olduğunu vurgular. “*Dede Korkut Kitabı’ndaki nazım tekniği, âşıkların nazım tekniğine dönüşmüştür; nazımlı parçaların metin içinde yerleştirme düzeni de tamamıyla değişiktir.*” Destanlarda, üçüncü şahısla oluşturulan anlatı parçaları da nazımlı olabilmektedir, hikâyeler de ise nazım sınırlandırılmış ve anlatı nesir olarak yürütülmüştür. Boratav, açıkladığı bu neden doğrultusunda Köroğlu hikâyeleri gibi, konuları destansı olanların bile üslubu, tekniği ve anlatıcılarının nitelikleri bakımından halk hikâyesi türü olarak incelenmesi gerektiğini vurgular (Boratav 1969: 55-56).

Duymaz da halk hikâyelerinde, hikâyelerin oluştuğu devrin tarihî olaylarının bazen aynı şekilde, bazen de hikâyenin gerçekliği içinde yer aldığını ve kahramanların başından geçmiş gibi gözükken olaylarda olağanüstü motiflere rastlanıldığını söyler. Halk hikâyelerinin oluşum ve gelişim safhasında; tarihî ve coğrafi şartlara göre halk arasında yaşayan *efsane, masal ve destan* motifleriyle beslendiğini ve bunun nedeninin onların destandan modern romana geçiş aşamasında ortaya çıkması olduğunu vurgular (Duymaz 2001: 1).

Halk hikâyeleri, işte bu evrelerden geçerek kökeni mit olmak üzere destanın değişime uğramasıyla Türk halk edebiyatımızdaki yerini almıştır.

1.2.1. Şaman, Ozan ve Âşık-Hikâyeciler

Yukarıda belirttiğimiz gibi halk hikâyelerinin en eski kökeni mitlere dayanmaktadır. Mitler, “şaman, kam, baskı” gibi adlar verilen kişiler tarafından anlatılmıştır. Bu bakımdan, hikâye anlatıcılığının kökeni şamanlardan gelmektedir. Daha sonra şamanlık

geleneği yerini ozanlık geleneğine, ozanlık geleneği de yerini âşıklık geleneğine bırakmıştır.

“İlk şairlerimiz”den bahseden Köprülü, diğer milletlerde olduğu gibi Türklerde de yazılı kültürden önce “*Millî-şifahî*” bir edebiyat olduğunu; bu edebiyatın, çeşitli yazıların Türkler arasında yayılmasından sonra da devam ettiğini ve Türklerin çeşitli medeniyet dairelerinin etkisi altında buldukları zaman da yine kuvvetli bir şekilde yaşadığını söyler. “*En eski Türk şairleri –Tonguzların ‘Şaman’, Altay Türklerinin ‘Kam’, Yakutların ‘Oyun’ Kırgızların ‘Bahşı’, Oğuzların ‘Ozan’ dedikleri- ‘Sahir-şair’lerdir.*” Bu kişiler, pek çok niteliği aynı anda kendilerinde toplamışlar, bu nedenle de halk üzerinde büyük bir etki oluşturmuşlardır. “*Sihirbazlık, rakkaslık, musikîşinaslık, hekimlik, şairlik*” onların sahip olduğu bu özelliklerden bazılarıdır. Çeşitli zamanlarda ve mekânlarda bu kişilere verilen önem, onların kullandıkları kıyafetler, musiki aletleri değişiklik göstermiştir. Fakat çeşitli ayinlerle taptıkları varlıklara, çeşitli nedenlerle kurban takdim etmek, ölülerin ruhlarını yerin dibine göndermek, kötü cinler tarafından geldiklerine inandıkları çeşitli hastalıkları, kötülükleri ve ölümleri büyü ile göndermek, hastalıkları tedavi etmek, bazı ölülerin ruhlarını göğe yollamak her zaman onların görevleri arasında olmuştur. “*Bahşı-ozan*”, ayinlerde kendisinden geçerek tepinip sıçrayarak bu sırada özel bir beste ile beraber birtakım şiirler de söylemekte; bu şiirleri musiki aletleriyle çalmaktadır. Köprülü, bu kişilerin ayinlerde söyledikleri şiirlerin, Türk şiirinin en eski şeklini oluşturduğunu ifade eder (Köprülü 2011: 93-94).

Şaman, kam, bahşı, ozan gibi isimler verilen bu efsunlu şairlerden sonra ozanlık geleneği sürmüştür.

Tarihî seyir içerisinde yaratılan destanlar, topluma yayılmış ve toplum içerisinde yaşatılmıştır. Bu görevi, “ozan”⁹ adı verilen şairler üstlenmişlerdir. Ozanlar, destanları akın ve zafer günlerinde kopuzlarıyla çalıp söylemişlerdir. Güney, onların söyledikleri bu

⁹ Köprülü, “ozan” kelimesinin kökeni hakkında bilgi vererek ozan kelimesinin “ozmak” mastarından gelmekte olduğunu açıklar. Onun verdiği bilgilere göre, *İbn Mühennâ Lügati*’nde “önce gelmek, ileri geçmek” anlamında bir ozmak sözü bulunduğu gibi bununla alakalı iki kelime daha bulunmaktadır: *Ozgan*: Koşuda birinci gelen köpeklere verilen isimlerden biri, *Ozuş*: “Kurtuluş”tur. Köprülü, buradaki ozgan kelimesinin ozmaktan geldiğini ve ozan kelimesiyle aynı olduğunu söyler. “*Oz+gan=Oz+an.*” Buradaki “g” sesi, Oğuzcada ortadaki ve sondaki “g”lerin düşmesi olayına bağlı olarak düşmüştür. Köprülü, bu üç kelimenin aynı kökten geldiğini ifade eder. *Nevâî*’nin bahsettiği “*ozanlara mahsus türkü*” anlamındaki *ozmag* kelimesi de yine bu köktendir. Eski Anadolu şairi *Gülşehrî* de *Mantuku’t-Tayr* tercümesinde *ozmak* kelimesini kopuz çalmaktan bahsettiği sırada kullanmıştır. “*Kopuzun kılını ozmak*” (Köprülü 2004: 138).

destanların akıncıların ruhlarına kahramanlık duyguları verdiğini, bu duygularla akıncıların coştüğünü, böylece coşkunun ve mutluluğun arttığını ifade eder (Güney 1971: 7). Türk milleti, kahramanlık duygularının son derece coşkun olduğu bir millettir. Türk milletinin içinde zaten var olan bu duygular, ozanların anlattıkları destanlarla daha da üst seviyeye taşınmıştır. Destanlar, milli duyguların kabarmasını ve Türklerin kahramanlık özelliklerinin artmasını sağlamıştır.

Güney, bu destanların sadece akıncılar arasında söylenmediğine de dikkat çeker. Ozanlar, belli törenlere de kopuzlarıyla katılmaktadırlar. Bu törenler; özellikle “sığır”¹⁰ denilen sürgün avları, “şölen”¹¹ denilen avlardan sonra gerçekleşen toylar ve “yuğ”¹² adı verilen ölüm törenleridir. Güney, bu törenlerde “*demeler ve değişmelerden başka*” “Oğuz Destanı”ndan seçilen destan parçalarının da okunduğunu belirtir. İslamiyetten sonra da bu sözlü gelenek kaybolmamıştır (Güney 1971: 7). Oğuz Türklerinde eski şiir geleneğinin şairlerine verilen ozan adı, kelime olarak XVI. yüzyıla kadar devam eder ve XVII. yüzyıldan itibaren de yerini “âşık” ve “saz şairleri”ne bırakır (Güzel-Torun 2012: 111).

Elçin, 15. yüzyılın ortalarına kadar devam eden ozanın yerine İslâm tasavvufundan gelen etkiyle Anadolu sahasında “âşık” adının yayıldığını ifade eder ve 16. yüzyıldan günümüze kadar gelen zengin halk geleneğinin bu kendine özgü şiirinin yaratıcılarının genellikle hece vezni kullandıklarını az da olsa tahsil görmüş olan bir kısmının da aruz vezniyle şiir söylediklerini açıklar (Elçin 1986: 9).

¹⁰ Eski Türklerde her Türk boyunun soyuyla bağlantılı olarak gördüğü, kutsal sayılan ve rastgele avlanamayan bir “ongun”u bulunmaktadır. Ongun olan hayvanın avı özel bir törenle gerçekleştirilir. Bu günü hakan belirler. Hayvan avlanır ve bu törenle birlikte yenir; böylece “*ongundaki kut*”un kendilerine geçtiğine inanılır (Güzel-Torun 2012: 119).

¹¹ Şölenin diğer bir adı da “Şeylan”dır. Şölenler, kurultaylarda, düğünlerde, doğumlarda, av dönüşlerinde düzenlenen kurban ziyafetleridir. Oğuz Türklerinin şölenlerinde diğer toplumlardan farklı özellikler bulunmaktadır. Onların şölenlerinde şölende bulunan herkesin oturacağı yer, kesilen hayvandan yiyeceği uzuv bellidir ve bu uzva “söğük” (söğüş) denilmektedir. Tanrı’ya da söğük ayrılır ve ona ayrılan bu hisse ateşe atılarak ona sunulmuş olur (Güzel-Torun 2012: 118).

¹²Bu törenlere “yoğ” törenleri de denilmektedir. Bu törenle ilgili olarak ilk yazılı kaynaklara “Orhun Abideleri”nde rastlanmaktadır. Bu kaynaklardan önce de bu merasimler düzenlenmektedir. Çin kaynaklarından nakledilen bilgilere göre, ölen kişinin cesedi çadıra konular. Bu kişinin oğulları, yeğenleri; anne ve baba tarafından akrabalarından herkes birer koyun, sığır, at keserek kurban ederler ve bunları çadırın önüne bırakırlar. Sonra atlarına binerek ölen kişi için attıkları feryatlar eşliğinde çadırın etrafını yedi kez dönüp çadırın kapısına gelince yüzlerini çizerek kanlı gözyaşları akıtırlar. Tören sırasında “yoğcu” (sığırtçı)lar gelir ve ölen kişinin faziletlerini, yaptıkları kahramanlıkları ve ne kadar çok sevildiklerini manzum bir tarzda anlatırlar. Görev tamamlandıktan sonra ozan-baksı uğurlu bir gün belirler ve cenaze, ölen kişinin eşyaları ve yakılan atının külleriyle birlikte defnedilir (Güzel-Torun 2012: 119).

Sümer de verdiği bilgilerle durumun açıklanmasına katkı sağlayarak XVII. yüzyıldan itibaren destanların Türkiye’de önemini kaybetmeye başladığını, ozanların yerini âşıkların aldığını, onların yeni bir destan yarattıklarını ve bu yeni destanın haydut veya Celâlî Köroğlu’nun maceralarını anlattığını söyler. Bunun eski toplumsal düzenin XVI. yüzyılın sonlarında yıkılması ile yakından ilgili olduğunu vurgular (Sümer 1972: 373).

Günay ise İslamiyet’ten önceki ozan-baksı geleneğinin İslamiyet’ten sonra tasavvufî düşünce ve yeni yaşama biçimiyle birleştiğini belirterek bu birleşimden belirli bir şair tipinin, halk şairlerinin, âşık-şair tipinin ortaya çıktığını ifade eder. Bu âşıklar, âşık edebiyatının temsilcileridir; saz şairi, çöğür şairi, meydan şairi, son yıllarda da bazı çevrelerce halk ozanı terimleriyle anılmaktadırlar (Günay 2011: 52).

Anlatıların ve anlatıcıların tarihî seyir içerisinde değişmesine bağlı olarak anlatıcıların kullandıkları çalgılar da değişiklik göstermiştir. Önceleri kullanılan “kopuz”, âşıklık geleneğiyle yerini “saz”a bırakmıştır.

Elçin, İslamiyet’ten önceki Türk hayatında idare eden sınıfla idare edilen “*boy, il, ulus veya bodun*” arasında duygu, düşünce, hayat ve dünya anlayışı bakımından büyük bir farkın olmadığını belirtir. Ozanlar da halkın kullandığı sade bir dille kopuz adı verilen sazları çalarak aşk ve tabiat şiiri olan koşukları, savaş, göç gibi büyük ve önemli olayların anlatıldığı destanları veya yas tutmak için söylenen saguları, Totemizm, Şamanizm ve Budizm gibi inanç ve dinlerin manevi havası içinde bütün Türklerin estetik heyecanlarına tercüman olarak dile getirmişlerdir (Elçin 1986: 1).

Köprülü de kopuz hakkında bilgiler vermiştir: “*En eski Türk ‘Bahşı-Ozan’larının sagular, destanlar okurken yahut yarı dinî ayinlerde kullandıkları en eski musikî aleti kopuzdur.*” Yine Köprülü, Selçuklu ordularında ve hükümdarlarının saraylarında ozanlardan başka ayrıca kopuzcuları olduğu, Osmanlı zamanında H. XII. yüzyıla kadar her yerde kopuza ve kopuzculara rastlandığı, H. XI. yüzyılda Rumeli sınır boylarında Türk kopuzunun yayıldığı¹³ bilgilerini verir. Ayrıca, daha sonradan saz şairlerinin

¹³ Köprülü, kopuzun Macaristan içlerine yayılmasının başlıca sebebinin Osmanlıların henüz Rumeli’ye geçmeden önce Karadeniz’in yukarısında dolaşarak Avrupa topraklarını işgal eden Türk kavimlerinin kopuzu buralara götürmeleri olduğunu açıklamıştır (Köprülü 2011: 98).

kullandıkları “*Buzuk*” adı verilen çeşitli sazların da tamamen eski Türk kopuzunun sonraki gelişmiş şekli olduğunu ifade eder (Köprülü 2011: 98).

Bu bilgiler ışığında kopuzun, âşıkların kullandığı sazların çıkış noktası olduğunu söylemek mümkündür. Eski Türk geleneğinde kullanılan kopuz, âşıklık geleneğiyle birlikte yerini saza bırakmış, böylece âşıklık geleneği saz ile devam etmiştir. Günümüzde de âşıklar, sazlarıyla türkülerini icra etmeye devam etmektedirler.

1.2.2. Anlatı, Anlatıcı ve İcra Değişiminin Nedenleri

Halk edebiyatı ürünleri, o dönem yaşayan insanların ihtiyaçları ve yaşam tarzları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu ürünler, değişen toplum düzeni, bu toplumdaki insanların hayatı algılayış biçimleri ile doğrudan alakalıdır. Yukarı bahsedildiği gibi anlatılar, zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Tarihî seyir içerisinde mit, efsane, destan ve daha sonra halk hikâyelerinin oluşması, insanların yaşam tarzının ve hayatı algılayış biçimlerinin değişmesinden kaynaklanmaktadır. Yerleşik hayata ve kısmen de olsa yazılı kültüre geçen toplumun hayatı algılayış biçimi değişmiş ve insanlar artık hayatın pek çok alanıyla ilgili daha çok bilgi elde etmişlerdir. Örneğin; halk hikâyesi anlatıcılığının canlı olduğu dönemde toplum, artık hayatı daha basit ve daha gerçekçi algılamıştır. Bu dönemdeki insanlar, mit ve efsane döneminde yaşayan insanlar gibi depresyon olduğunda ya da gök gürlediğinde Tanrıların onlara kızdıklarını ya da kıtlık zamanlarında onları cezalandırdıklarını düşünmezler. Bunları bir doğa olayı ve hayatın içinden gelip geçici bir durum olarak görürler. Kısacası, algı artık gerçekçidir. İnsanların değişen bakış açısı, halk edebiyatı ürünlerinin değişmesine de ortam hazırlamıştır. Her ne kadar halk hikâyelerinde de olağanüstülükler bulunsun da bunlar, önceki anlatılarda olduğu kadar fazla değildir. Çünkü halk hikâyesinin canlı bir şekilde varlığını sürdürdüğü dönemlerde yaşayan insanlar, anlatılan bu olağanüstülüklerle geçmiş zamanlardaki insanlar gibi inanmazlar ve bunların gerçekte var olmadığını düşünürler. Örneğin; mit dönemindeki insanların aksine bu dönemde, doğüstü varlıkların algılanması gerçekleşmiş ve Yaraticı hakkındaki merak ortadan kalkmıştır. Bu nedenle hikâyede anlatılan olaylar, bu dönemde yaşayan insanlara bağlı olarak daha basit ve günlük hayattan seçilmiştir. Hikâye kahramanlarının aşkları, kavuşamamaları, yigütlükleri insanlar için odak noktası olmuştur. Yerleşik hayata geçilmesiyle, aşk hikâyeleri ön plana

çıkıştır. Halk hikâyeleri bir başka deyişle, yerleşik hayat tarzını sürdüren insan yaşantısının sözlü edebiyata yansımalarıdır. Kısacası, insanlar o dönemde ne yaşıyor, ne düşünüyor, ne hissediyorsa edebiyat ürünlerini de o şekilde oluşturmuşlardır. Bu nedenle halk hikâyesinin geçirdiği bu süreç son derece doğaldır.

Bu sebeplerle anlatıda oluşan değişiklik, anlatıcılarda ve anlatıya eşlik eden çalgılarda da oluşmuştur. Bunların değişme nedenleri de anlatının değişme nedenleriyle aynıdır: Değişen dünya yapısı, insanların hayatı algılayış biçimi ve yaşam tarzındaki değişiklik. İlk anlatıcılardan olan farklı adlandırmalarıyla kam, şaman, bahşı ve ozanlar da gelişen ve değişen hayat tarzına bağlı olarak değişiklik göstermişlerdir. Bu durumun nedeni de şu şekilde açıklanabilir: Önceleri bilim, günümüzde olduğu gibi fazla ve ayrıntılı uzmanlık alanı gerektirecek alt dallara ayrılmıyordu. Birçok bilim dalı, tek bir bilimin bünyesinde bulunuyordu. Bu nedenle bir kişi, birçok bilim dalını ve bunlara bağlı olarak da birçok vasfı kendisinde barındırabiliyor ve bunları icra edebiliyordu. Daha önce de verdiğimiz bilgilerdeki gibi “*sihirbazlık, rakkaslık, musikîşinaslık, hekimlik, şairlik*” gibi pek çok meziyet, tek bir bahşıda toplanıyordu. Günümüzdeki insanlar, ele alınan bu farklı alanlardan sadece bir tanesini gerçekleştirip kendisine meslek edinirken onlar bunların hepsini yapabiliyordu. Bahşılardan tüm bu farklı alanlardan anlamaları da onların buldukları topluluğun gözünde farklı bir yerde olmalarını sağlıyordu. Gelişen dünya ve değişen teknoloji ile birlikte bilim, yavaş yavaş alt dallara ayrılmaya başladı ve böylece pek çok meziyetin tek bir kişide toplanması durumu da değişmiş oldu. Artık şairler, sadece şairlikten anlar duruma geldi. Örneğin, bahşılardan insanları iyileştirme yetisi doktorlara (hekimlere) geçti. Değişen dünya algısıyla insanların onlarda var olduklarını düşündükleri ruhanî boyut ve bu çerçevede onların yapmış oldukları sihirbazlık ve efsunlu ayinler de son bulmuş oldu. Artık hikâye anlatıcıları ne hekim, ne sihirbaz, ne din adamı, ne de rakkastı. Bunlara bağlı olarak anlattıkları şeyler de farklıydı. Toplumun hayat tarzıyla birlikte hikâyeciliğe geçilmesiyle anlatıcılar tek bir görev üstlenmiş oldular.

1.3. Halk Hikâyesinin Sınıflandırılması ve Özellikleri

Türk kültürünün ve Türk edebiyatının önemli bir parçası olan halk hikâyeleri üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalarda edebiyat açısından önemli pek çok araştırmacı, halk hikâyelerini farklı şekillerde ele alarak sınıflandırmışlardır.

Elçin, hikâyeleri kendi deyimiyle “*kültür tarihi bakımından*” sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Elçin, hikâyeleri “*Türk kaynağından gelenler*”, “*Arap-İslâm kaynağından gelenler*” ve “*İran-Hind kaynağından gelenler*” olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Buna göre Türk kaynağından gelen hikâyelere, Dede Korkut hikâyeleri, Köroğlu ve kolları, Kerem ile Aslı, Âşık Garip ile Şah Sanem gibi saz şairlerinin hayatları etrafında oluşan hikâyeler, Doğu Anadolu’da âşık-hikâyecilerin söyledikleri hikâyeler, bozlak adını alan hikâyeler ve meddahların yazıya geçirilen hikâyeleri örnek olarak gösterilmiştir. Arap-İslâm kaynağından gelen gelen hikâyelere ise Leyla ile Mecnun, Binbir Gece gibi örnekler gösterilmiştir. Son olarak İran-Hind kaynağından gelen hikâyelere ise Ferhat ile Şirin, Kelile ve Dimne (Pançatantra) örnekleri verilmiştir (Elçin 1986: 444-445).

Elçin, ayrıca konularına göre de halk hikâyelerini sınıflandırmıştır. O, hikâyeleri nazım-nesir, nesir veya nazım biçiminde oluşturulan konularının, sırası geldikçe herkes tarafından anlatılabilen, üslup endişesinden uzak oluşturulan “aşk” ve “kahramanlık” konuları olduğunu söyler. Bunlardan ilkinde “Kerem ile Aslı”yı ikincisine de “Dânişmendnâme”yi örnek gösterir. Hikâyelerin bir kısmı anonim, bir kısmı ise bireyseldir. Anonim hikâyelerin yaratıcıları zaman içerisinde unutulmuş ve böylece bu hikâyeler halkın ortak malı haline gelmiştir. Sanatkârların oluşturduğu bireysel olan hikâyelerde ise kendilerine özgü biçim kazananlarına “tasnif” ve yaratıcılarına “musannif”¹⁴ denilmektedir. Elçin, bu tasnif eserlere, “*Fakirî’nin ‘Kerem’in Erzincan Bağları’, Feryâdî’nin ‘Kara Gelin’i, Şenlik’in ‘Sevdâkâr’ı, Latif Şâh’ı, ‘Salman Bey’i, Behçet Mâhir’in ‘Ercişli Emrah ile Selvi Hân’ı*” örneklerini göstermiştir (Elçin 1986: 445).

Boratav da “Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği” adlı eserinde halk hikâyelerini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Boratav, halk hikâyelerinin sözlü gelenekteki özelliklerini göz önünde tutarak hikâyeleri konuları bakımından sınıflandırmış ve genel olarak ikiye ayırmıştır. Bunlar, yine Elçin’in belirttiği gibi kahramanlık hikâyeleri ve aşk hikâyeleridir. Boratav, üçüncü bir kategori olarak da “*Bu Kategorilere Tamamiyle Girmeyen Hikâyeler*” den bahseder. Onun bu sınıflandırmasına göre kahramanlık hikâyeleri, “*Köroğlu kolları*” ve “*Diğer kahramanlık hikâyeleri*” olarak ayrılmaktadır.

¹⁴ **Musannif:** 1. Sınıflandırma işini yapan kimse, 2. Kitap yazan, yazar (<http://www.tdk.gov.tr>).

Diğer kahramanlık hikâyeleri de “Köroğlu dairesine bağlı olanlar” (Celâlî Bey ve Mehmet Bey; Kirmanşah) ve “Diğer hikâyeler” (Eşref Bey, Salman Bey, Lâtif Bey, Mustafa Bey, Ahmet Han, Şah İsmail, Beyböyrek, Haydar Bey, Hurşit Bey, Yaralı Mahmut gibi)dir. Boratav, aşk hikâyelerini ise “Kahramanları muhayyel olanlar” (Mirza-yı Mahmut, Ülfetin, Derdiyok ile Zülfi Siyah, Elif ile Mahmut) ve “Âşık-şairlerin romanlaşmış hayatları” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Âşık-şairlerin romanlaşmış hayatları da “Yaşadıkları rivayet olunan âşıklar” ve “Yaşadıkları muhakkak olanlar” olmak üzere yine ikiye ayrılmıştır. Bunlardan ilkinde “Ercişli Emrah ile Selvihan, Âşık Garip, Tufarkanlı Abbas, Âşık Kerem, Kurbânî, Tahir Mirza” örneklerini, ikincisine ise “Âşık Ali İzzet, Sümmanî, Gökçeli Ali Asker, Hasta Hasan, Dikmetaşlı Dede Kasım, Kara Gelin: Poshoflu Fakirî'nin maceraları, Karacaoğlan, Vüdad-ı Hasta” örneklerini vermiştir. Boratav, son olarak bu kategorilere tamamiyle girmeyen hikâyelerin çoğunlukla kısa hikâyeler olduğunu, *serküşte* ve *kaside* olarak adlandırdıklarını ifade ettikten sonra bu hikâyeleri de ilk olarak “Aşk maceraları” (Ali Şir Hikâyesi, Gündeşlioğlu, Hasan ile Mihrican, Yahudi kızı, Namuslu kız, Kanber'in Beyşehir'deki macerası, Âşık Ömer'in şair olması, Abdullah Çavuş, Furkanî gibi), ikinci olarak ise “Meşhur kaçaklara (eşkıyalara) ve kabadayılara ait hikâyeler” (Deli Yusuf Bey, Kerem Bey, Kazar, Mihrali Bey, Kaçak Nebi) olmak üzere iki ayrı kategoride ele almıştır (Boratav 2014: 16-18).

Alptekin, hikâyeleri “Klâsik Hikâyeler, Modern Hikâyeler ve Halk Hikâyeleri” olmak üzere üç grupta değerlendirmiştir. Alptekin, klâsik hikâyelerin bir olaya dayalı olduğunu ve mesnevi nazım şekliyle yazıldığını; modern hikâyelerin, genellikle kısa metinler olup kişi, zaman, olay ve mekânı belli olan anlatı eserleri olduğunu belirtmiştir. Halk hikâyelerinin bu hikâyelerden ayrılan en önemli özelliğinin ise nazım-nesir karışık ve bunlardan bazılarının ilk söyleyeninin belli olması olduğuna vurgu yapmıştır (Alptekin 1997: 9).

Güney, Türk halkının hikâyeleri “Koca Hikâye” ve “Kara Hikâye” olmak üzere ikiye ayırdıklarını ifade eder ve koca hikâyeleri, halk hikâyelerinde bulunan bütün şiirlerin kahramanın kendi hayat çerçevesiyle anlatıldığı klasik halk hikâyeleri olarak açıklar. Bu hikâyelere, “Köroğlu, Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Şah Sanem” örneklerini verir. Kara hikâyeyi ise “bir deyiş veya destanın mihveri etrafında dönen küçük hikâyeler” olarak

açıklar ve bunları da “Kara Koyun, Boşbeşik, Genç Osman” hikâyeleriyle örneklendirir. Güney, ayrıca “karavelli”den bahseder. Karavelliyi de “*bir ipucundan yararlanarak bir hikâyeye içinde anlatılan ufak tefek hikâyeler*” olarak açıklar. Kısacası karavelli, “*hikâyeye içindeki hikâyeler*”dir. Güney, bu hikâyelere daha çok “Yanık Kerem” ile “Âşık Garip”te rastlanıldığını belirtir (Güney 1971: 42).

Güney, hikâyeleri konularına göre ise “*Gerçek Hikâyeler*”, “*Kahramanlık Hikâyeleri*” ve “*Âşık Hikâyeleri*” olmak üzere üç gruba ayırır. Gerçek hikâyelere “Dertli Kaval”¹⁵, kahramanlık hikâyelerine “Koroğlu” ve âşık hikâyelerine “Kerem ile Aslı” örneklerini verir (Güney 1971: 42).

Geçmişten günümüze pek çok halk hikâyesi oluşmuş, insanlar tarafından bu hikâyeler sevilerek anlatılmış ve dinlenmiştir. Anadolu coğrafyasında özellikle Güney Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri hikâyeye anlatım geleneğinin tarihsel süreçte var olduğu ve günümüzde de kısmen yaşadığı bölgelerdir. Halk hikâyeleri, halkın yaşayışını yansıtmış, halkın yaşam tarzından kesitleri ve onun ruhundan kopup gelen duyguları, hayalleri, özlemleri, yansıttığından onların kalbine dokunmuş, hislerine tercüman olmuştur. Bu nedenle bu anlatılar, toplumda çok uzun bir süre etkili bir biçimde yaşamış ve insanların yaşamında anlatılan kahramanlık ya da aşk öyküsünün yanı sıra, özellikle de türküleriyle önemli bir yer tutmuştur. Genel olarak “kahramanlık hikâyeleri” ve “aşk hikâyeleri” olarak ayırabileceğimiz hikâyeye türü, dinleyenlere farklı açılardan iki duygu yaşatmıştır. Kahramanlık hikâyeleri, zaten Türk toplumunun ruhunda yer alan savaşçılık, yiğitlik ve kahramanlık gibi duyguları coşturarak diri tutmuş, aşk hikâyeleri ise Türk toplumunun duygusal tarafına dokunmuştur. Her iki hikâyede de sözlü gelenek kültürü içerisinde hikâyeyi dinleyenler, yazılı kültür içerisinde ise hikâyeyi okuyanlar kendi yaşantılarından ya da duygularından izdüşümler bulmuşlardır. Kahramanlık hikâyelerinde, hikâyeye kahramanlarının yiğitlikleriyle kendilerini özdeşleştirmişler, onların yaptıkları kahramanlıkları yüceltmişler, korkusuzluklarını takdir etmişler, kötülerle aralarındaki mücadelede heyecanlanmışlar ve yiğitliklerine hayran kalmışlardır. Aşk hikâyelerinde ise kâh hikâyeye kahramanlarının aşklarında kendi aşklarını bulmuşlar, kâh kendilerine kahramanların aşkı gibi bir aşk dilemişlerdir. Hikâyede sevgililerin kavuşmalarına

¹⁵ Eflatun Cem Güney, bu hikâyeyi hikâyenin Yozgat’ta geçen bir olaya dayanması sebebiyle “*realist romanlara doğru atılmış ileri bir adım*” olarak sayar (Güney 1971: 42).

sevinmişler, kavuşamamalarına üzölmüşler, kendileri olayı yaşıyor gibi bir histen başka bir hisse geçmişler; kısacası hikâye anlatılırken hikâye kahramanlarına adım adım eşlik etmişlerdir.

1.4. Halk Hikâyesi Anlatıcıları: “Âşıklar ve Âşık-Hikâyeciler”

Türk sözlü geleneği içerisinde halk hikâyesi anlatıcıları âşıklar olmuştur. Bazı âşıklar, hem türkülerini söylemiş hem hikâyelerini anlatmış; bazı âşıklar ise sadece türkü söylemişler, hikâye anlatmamışlardır. Günay, âşık edebiyatının iki ana bölümde incelenebileceğini söylemiş ve bu edebiyatı, “1. Halk Hikâyeleri” ve “2. Âşık Tarzı Şiirler” olmak üzere ikiye ayırmıştır (Günay 2011: 52). Kısacası, âşıklığın iki boyutu vardır. Bazı âşıklar, hikâye anlatıp türkü söylerler, bazı âşıklar ise hikâye anlatmayarak sazlarıyla türkülerini icra ederler. Günümüz, âşıklık geleneğine baktığımızda da halk hikâyesi anlatıcılığının yerini, artık büyük ölçüde sadece türkü söylemenin aldığı görölmektedir. Bu bakımdan, âşıklar ve âşık-hikâyeciler birbirinden ayrılmaktadır. Bu nedenle, konunun daha iyi anlaşılması bakımından “âşıklık geleneği” ile “halk hikâyeciliği ve halk hikâyesi anlatma geleneği” ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu doğrultuda aşağıda ilk olarak âşıklık geleneği irdelenmiş, daha sonra âşıklık geleneği içinde halk hikâyesi anlatma geleneğine yer verilmiştir.

1.4.1. Âşıklık Geleneği

Köprölü, eski Oğuz kabileleri arasında, İslamiyet’in kabulünden önce ve sonra gördüğümüz ozan adlı saz şairi tipinin, yavaş yavaş, türlü toplumsal etkenlerin etkisiyle değiştiğini ve o tipin yerini, Doğu ve Batı Anadolu’nun büyük şehir ve kasabalarında âşık tipinin aldığını söyler. O, bu bakımdan âşık edebiyatında eski ozanlara özgü edebi geleneklerden birçoğunun doğal çevre ve zamanın gerekliliğine göre az veya çok bazı değişikliklere uğramakla birlikte devam etmesinin toplumsal bir zorunluluk olduğuna vurgu yapar (Köprölü 2004: 176). Köprölü, âşığın halk arasında genellikle saz şairlerine verilen bir isim olduğunu vurgulamıştır. Halk arasında dolaşan birçok menkıbe, âşıkların maddi ve cismani aşktan manevi ve ruhani aşk derecesine yükseldiklerini anlatmaktadır. Yine bu menkıbelere göre âşıklar, saz çalır şiir söylemeyi de ilahi yollarla yani bir

mürşidin, pirin veya Hızır Peygamber'in rüyada ya da gerçekte tecellisiyle öğrenmektedirler. Köprülü, halkın, âşıkları Hak âşıkları olarak gördüğünü ve âşıkların ilham kaynaklarının daima ilahi olduğunu belirttikten sonra çok serseri ve zevke, eğlenceye düşkün bir hayat geçiren, bundan dolayı medrese âlimlerinin şiddetli saldırılarına uğrayan birtakım âşıklar hakkında bile onların ölümlerinden sonra, hatta bazen hayatlarında, bu türlü menkıbelerin oluştuğunu, tarihî şahsiyetlerinin bir kutsiyet halkasıyla çevrelendiğini vurgular (Köprülü 2004: 163).

Yine Köprülü, âşıkların kahvehanelerde, bozahanelerde, mesirelerde, panayırarda, kendilerine hayran olan kalabalık bir dinleyici kitlesi karşısında çalıp söylediklerinden, birbirleriyle şiir söyleme yarışında bulduklarından dolayı onların kendilerini klasik şairlerin üstünde tuttuğunu söyler. Geniş halk tabakası üzerinde âşıkların kazandıkları şöhret ve dinleyicilerden gördükleri rağbet, eserleri sınırlı bir sınıf arasında yayılmış olan klasik şairlerden daha fazla olmuştur. Köprülü, âşıkların kendilerini klasik şairlerden geri görmediklerini de belirterek bu durumun nedenlerini açıklamıştır: XVII. yüzyıldan başlayarak imparatorluğun büyük merkezlerinde yetişmiş olan saz şairleri, klasik şairlere benzemek ve onlardan geri kalmamak için oldukça güçlü bir klasik edebiyat kültürüne sahip olmuşlar, aruz veznini (özellikle kullanılması nispeten daha kolay olanları) ve bazı klasik nazım şekillerini (gazel, murabba, müseddes, müstezat gibi) kullanmaya başlamışlar, yabancı terkip ve kelimelere, klasik şiire özgü kavramlara kendi manzumelerinde gittikçe daha fazla yer vermişlerdir. Bu durum, âşıklar arasında kendilerinin artık bu yönlerden de klasik şairlerden geri kalmadıkları fikrini uyandırmış ve bu fikri onlar arasında yavaş yavaş kuvvetlendirmiştir (Köprülü 2004: 167).

Köprülü, XIV.-XVI. yüzyıllar arasında da Osmanlı İmparatorluğu memleketlerinde saz şairleri olduğu bilgisini verir ve Müslümanlığın ortaya çıkmasından önce Asya'da kurulmuş eski Türk imparatorluklarında da bu şair-çalgıcılara rastlandığını fakat âşık edebiyatı denildiği zaman sadece, XVI.-XX. hatta XVII.-XX. yüzyıllar arasında Anadolu'da yetişen ve oldukça fazla eserleri ve edebi gelenekleri günümüze kadar gelen saz şairlerine özgü şiir tarzının kastedildiğini belirtir. Çünkü daha eski saz şairlerine ait olarak bundan önceki devirlerden kalan edebi metinler yok denecek kadar azdır. Köprülü, âşık tarzı şiirin tanımını da vermiştir. Onun tanımına göre âşık tarzı şiir; "*Osmanlı İmparatorluğu memleketlerinde yetişen saz şairleri ve bilhassa onların vücuda*

getirdikleri –bizim kısaca âşık tarzı, âşık edebiyatı dediğimiz- belli kaidelere kalıplara, belli ideolojiye bağlı, hususî –oldukça zengin- şiir tarzıdır” (Köprülü 2004: 172).

Köprülü’ye göre, âşık tarzı, birçok kişinin zannettiği gibi, bir halk sanatı değildir; doğrudan doğruya folklore (folklor), yani halkbilgisi denilen disiplinin araştırma alanına giren anonim halk edebiyatı ile âşık edebiyatını özellikleri bakımından birbirlerinden ayırmak gerekmektedir. Büyük şehir ve kasabalardan uzak köylere ve aşiretler arasında büyüklerin ve zenginlerin saray ve konaklarından tekkelere, kahvehanelere, asker kışlalarına, sınır kalelerine kadar çeşitli toplumsal çevrelere yayılan ve kendisine dinletici toplulukları temin eden âşık edebiyatı ve musikisi, yaptığı bu toplumsal görevin çeşitli olmasından da anlaşılabilceği gibi türlü kaynaklardan gelen, yalnız edebi değil, aynı zamanda müzikal olan çeşitli sanat unsurlarının birleşip kaynaşmasından meydana gelmiş, kendisine özgü yeni karakterlere sahip, yeni bir bileşimdir. Bu yeni bileşimi oluşturan çeşitli unsurlar arasında Türk halk edebiyatı ve halk musikisi unsurlarından bahsedilmesi gerekmektedir. Âşık tarzında müzik ve şiir birbirlerini tamamlayıcı özellikte devam etmiştir. Bu durum, halk edebiyatının değişmez karakterinin devamını göstermektedir. Metrik bakımdan da âşık tarzında halk edebiyatının etkisi göze çarpar: İlk önce hece vezni, bütün Türk halk şiirlerinde olduğu gibi, âşık şiirinde de hâkimdir. XVII. yüzyılda, özellikle yüzyılın ikinci yarısından başlayarak aruz vezninin de âşıklar tarafından kullanıldığını bilinmektedir fakat buna rağmen klasik şairlerin parmak hesabı diye değersiz göstermeye çalıştıkları milli vezin daima hâkimiyetini korur. Kafiye konusunda da âşıklar, klasik şiir nazirecilerinin fikirlerini değil, eski halk edebiyatı geleneklerine uymuşlar, şiirlerinde yarım kafiyeyi kullanmışlardır. Nazım şekillerinde de yine aynı etki görülmektedir. *“Türkü, türkmanî, varsağı, ezgi, deyiş, kayabaşı, üçleme”* gibi şekiller ve koşma, mani gibi diğer şekiller, bu durumu kuvvetlendiren örneklerdir. Âşık tarzında kullanılan edebi sanatlarda da halk edebiyatı unsurları bulunmaktadır. Özellikle ifade tarzında, pek çok mecazda, dil ve üslupta eski halk edebiyatından gelen bir takım özellikler, âşık tarzı ürünlerinde de açıkça görülmektedir (Köprülü 2004: 175).

Köprülü, eserinde âşık tarzı (âşık edebiyatı, âşık) şiiri daha iyi anlamak için, bu tarz şiir yaratan saz şairlerinin (âşıkların) hangi toplumsal çevrelerde ve nasıl şartlar altında yetiştiklerini, hangi safhalardan geçtikten sonra âşık olduklarını açıklamıştır (Köprülü 2004:67-68). Bu açıklamalar doğrultusunda saz şairlerini *“Şehir Muhitinde Âşıklar”* ve

“*Köy Aşiret Çevrelerinde Âşıklar*” olmak üzere iki başlık altında incelemiştir. Buna göre, şehirde yaşayan âşıkları şu şekilde ele almıştır:

Osmanlı İmparatorluğunda şehir ve kasabalarda, çeşitli toplumsal tabakalara özgü ayrı ayrı kahvehaneler, bozahaneler, meyhaneler gibi genel yerler vardı. Bazı büyük kahvehanelerde çalgı ve köçek takımları da bulunmaktaydı. Bu kahvehanelerden bazıları, özellikle âşıkların toplantı yerleriydi. Âşıklar, belli mevsimlerde bu kahvehanelerde toplanıp sazlarıyla şiirler söylerlerdi. Büyüklerin ve zenginlerin konaklarında, saraylarında da çöğürçülere¹⁶ rastlanmaktaydı. Bu âşıklar, hükümetin kontrolü altında düzenli bir teşkilâta sahiplerdi. Onlar, panayır gibi geçici toplantı yerlerinde kurulan kahvehanelerde bulunurlar, memleketi dolaşırlar, tekkelerde¹⁷, (özellikle de her köşeye dağılmış olan Bektaşî tekkelerinde) büyüklerin ve zenginlerin konaklarında misafir olurlardı. Başka esnaf teşkilatları oluşumlarında olduğu gibi, âşıklar teşkilatında da çıraklıktan başlayarak “*Ayık*”¹⁸ oluncaya kadar geçirilmesi gereken birçok derece vardı. Saz şairliğine meraklı olan, yetenekli pek çok genç, özellikle büyük ve tanınmış âşıkların etrafında çırak olarak toplanır, üstattan mahlas yani şiirlerinde kullanacakları bir ad alır, âşik olmak için zorunlu olan edebi ve mesleki terbiyeyi gördükten sonra fasıllara girmeye başlardı. Bu gençler, memleket içinde uzun seyahatlere çıkarlar, tüm bunların sonunda da âşik olurlardı. Bu âşıklar, genellikle küçük esnaf tabakasından, şehir ve kasabada günlük çalışması ile yaşayan fakir halk arasından veya çeşitli askeri sınıflardan yetişirler, bir eğitim görmemekle beraber, şehir hayatının kültür havası içinde yeteneklerine göre, klasik şiire ve musikiye, tasavvuf felsefesine, İslam dinine ve tarihine, evliya menkıbelerine, İran ve Türk edebiyatlarında çok kullanılan mitolojik ve efsanevi

¹⁶ **Çöğür:** İri gövdeli, kısa saplı bir tür halk sazı (<http://www.tdk.gov.tr>). **Çöğürçü:** Çöğür çalan kimse (<http://www.tdk.gov.tr>).

¹⁷ Köprülü, âşik tarzını oluşturan unsurlardan bir kısmının da XIII.-XVI. yüzyıllar arasında Türk memleketlerinin her tarafında bir büyük gelişme gösteren tasavvuf tarikatlarına ait tekkelerdeki unsurlar olduğunu ifade eder ve mensuplarını topladıkları toplumsal çevrelere göre, bu tekkelerden bazılarının daha çok şehir ve kasaba tarikatı olarak, bazılarının ise köy ve aşiret tarikatı olarak nitelendirildiğini belirtir. Anadolu, XIII. yüzyıldan başlayarak, XVII. yüzyılın başlarına kadar çok önemli tarikat faaliyetlerine ve hareketlerine sahne olmuş ve Rumeli zaferinden sonra bu faaliyetler Balkanlara da yayılmıştır. “*Yesevî, Hayderî, Kalenderî, Babai, Edhemî, Şemsî, Camî, Bektaşî*” gibi daha çok heteredoks bir özellik gösteren tarikatlarla, “*Mevlevî, İshakî, Kâdirî, Halvetî*” gibi tarikatların, Osmanlı İmparatorluğunda bulunan her sınıf halk arasında tasavvuf inançlarını yaymak konusunda büyük rolleri olmuştur. Propagandalarını köy ve aşiret çevrelerinde daha kuvvetli ve başarılı bir şekilde yapan heteredoks tarikatlarda, daha XII. yüzyıldan başlayarak Türk dili ve hece vezniyle Türk halk edebiyatı örneklerine uygun bir şekilde yeni bir şiir türü meydana gelmiştir (Köprülü 2004: 176-177).

¹⁸ **Ayık:** 1. Görgülü, anlayışlı, 2. Uyanık, açığız, 3. Akli eren, bilgili (<http://www.tdk.gov.tr>).

motiflere ait birçok bilgi edinirlerdi, Onlar, İran edebiyatının Hafız, Sadi gibi önemli isimlerinin eserlerine bile yabancı kalmazlardı. Aralarında çok az eğitim görenler, küçük daire işlerinde ve kâtiplik görevlerinde bulunanlar da vardı. Köprülü, XVII. yüzyıldan itibaren aslında âşıkların yabancıları olmadıkları ve doğal olarak yapmacıklıkla karışık bir hayranlık besledikleri klâsik şiirin, âşıklar üzerinde çok büyük bir cazibesi olduğunu, sonraki yüzyıllarda da bunun daha çok arttığını ifade eder (Köprülü 2004: 170).

Köprülü, köy ve aşiret çevrelerinde yetişen âşıklar ile şehirde yetişen âşıklar arasında önemli farklar olduğunu belirterek köy ve aşiret çevrelerinde (uzak köylerde ve göçebe veya yarı göçebe aşiretler arasında) yetişen âşıklardan da bahsetmiştir. Onun açıklamalarına göre, asıl halk edebiyatı zevkine daha yakın olan, başka bir ifadeyle içinde yetiştikleri ve hitap ettikleri köylü sınıfının duygularına ve düşüncelerine tercüman olma zorunluluğunda bulunan köy ve aşiret şairleri, klasik şiir etkisinden ve aruz vezninden oldukça uzak kalmışlardır. Köprülü, toplumsal çevre farklarının büyüklüğüne bakarak yaptığı ayırmanın mübalağalı ve yanlış bir tarzda yorumlanmaması gerektiğini vurgular. O, şehir ve köy âşıklarını birbirlerinden ayıran çok açık toplumsal çevre farkına karşın, onları birbirine yaklaştıran diğer birtakım kuvvetli etkenlerden de bahseder. Bu etkenleri, köyün hiçbir zaman civarındaki şehir ve kasabalardan ayrı bir hayata sahip olmadığı, köy ve aşiret çevresinde yetişen saz şairinin daha yüksek bir kültürün sahibi ve temsilcisi olan şehirlî âşığı kendisine ideal bir örnek saydığı ve çeşitli seyahatlerinde şehirlî âşıklarla münasebete girerek şehir hayatına yabancı kalmadıkları, hangi çevrede yetişirse yetişsinler âşıkların üzerinde Bektaşilik etkisinin bulunduğu şeklinde belirtilmiştir. Köprülü'nün sözlerini özetleyecek olursak kısacası, köy ve aşiretlerdeki âşıklarla şehir ve kasabalardaki âşıklar arasında bir bağ söz konusu olmuştur (Köprülü 2004: 171).

Köprülü, bütün bu etkenlerin, köy ve şehir saz şairleri arasındaki farkların derinleşmesine engel olduğunu ve XVII. yüzyılın ilk değilse bile son yarısında âşık tarzı, âşık şiiri denilen, belli kurallara sahip yani "*kendi nevi içinde adeta klâsikleşmiş*" özel bir edebiyatın meydana gelmesine yardımcı olduğunu açıklar (Köprülü 2004: 171). Âşık tarzı şiir üzerinde tekke edebiyatı tesiri çok dışta, zayıf bir boya özelliğinde kalmış, onun asıl ruhuna girememiş, lâ-dinî özelliğini bozmamış, hayata karşı olan derin ve samimi ilgisini kesmemiştir (Köprülü 2004: 178).

Boratav'a göre ise âşık edebiyatı, tekke edebiyatı gibi özel isimler verilen zümre edebiyatlarının folklorik edebiyatla (halk edebiyatıyla) ilişkisinin tespiti özellikle Türk folkloru için en önemli meseleyi oluşturmaktadır. Boratav'ın deyişiyle, âşık edebiyatı denildiğinde halkın anlayabileceği dille yazan, daha çok hece veznini kullanan, saz çalarak diyar diyar dolaşan şairlerin ürünleri anlaşılmaktadır. Onun verdiği bilgilere göre divan edebiyatı mektebi, anonim halk edebiyatı ürünleriyle saz şairleri arasında hiçbir fark görmez. Saz şairlerinin kendi gelenekleri de kahvelerde, toplantılarda, bu iki edebiyatı ayırmaz. Âşık fasıllarında aruzla yazılmış şiirler, hece vezniyle yazılmış fakat bireysel eserler olan koşmalar ve destanlarla beraber anonim halk türküleri (Diyarbakır ağzı mayalar gibi) Kerem, Âşık Garip hikâyelerinden parçalar birlikte okunur (Boratav 1982: 27-28).

Tanzimat döneminde de şairlerin bu iki meseleyi birbirlerinden ayırmadığı görülmektedir. Ancak 1908 inkılâbından sonra diğer edebiyat ve kültür meseleleri gibi bu meselenin de ortaya atıldığı görülmektedir. Rıza Tevfik, *Peyâm* adlı eserinin edebi ilavelerinde *Folklor* başlığı altındaki yazılarında edebiyatı üçe ayırır. İlk olarak “*folklor ürünlerini, gayrî şahsi ürünleri*” görmektedir. İkinci olarak “*âşık ve tekke edebiyatları*”nı görür. Böylece onun sınıflandırmasına göre saz şairlerinin ve tekke şairlerinin zümre edebiyatıyla halk edebiyatı ayrılmış olur. Fuat Köprülü de Millî Tettebbüleri Mecmuasındaki *Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü* adlı makalesinin mukaddimesinde (önsöz) havas ve şifahi edebiyatla karıştırılan âşık edebiyatının müstakil bir edebiyat olduğunu söylemektedir. Fakat bunlara rağmen halk edebiyatı ismi altında hem folklor ürünleri hem de zümre edebiyatlarının bireysel ürünleri anlaşılmıştır. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esaslarında* halk edebiyatının çeşitli şubelerini tespit ederken bu genel isim altında, tekke ve saz şairleri ürünleriyle türkü ve manileri, Şah İsmail, Köroğlu, Kerem hikâyeleriyle Dede Korkut Kitabı'nı toplar. Türk folklor ve halk edebiyatı incelemelerinde yapılmış tarif ve tasniflerde çoğu kez âşık edebiyatı ve diğer zümre edebiyatları folklor edebiyatıyla aynı kategoride kabul edilmiştir (Boratav 1982: 28).

Boratav, âşık edebiyatı ve tekke edebiyatı eserlerini kategorilendirmiştir. Âşık edebiyatının temsilcilerini gösterdikleri düşünüş ve ifade karakterleri bakımından iki gruba ayırmıştır: İlk grubu, “*Geniş halk kütlelerine daha yakın kalmış şairler*” oluşturmaktadır. Boratav, bu şairlerin köylü, göçebe ve yeniçeri ocakları ideolojilerinin

temsilcileri olduğunu belirterek onların dinî özellikleri taşıyanlar, Kızılbaş şairleri olduklarını vurgular ve XVII. yüzyılın ikinci yarısından evvelki devirde bu gruptan şairlere daha çok rastlanıldığını söyler. Bu şairler; “*Karacaoğlan, Kayıkçı Kul Mustafa, Köroğlu, Cezayir Ocak Şairleri, Pir Sultan Abdal*” gibi şairlerdir. Bununla birlikte daha sonraki yüzyıllarda, örneğin XIX. yüzyılda “*Dadaloğlu*” gibi, bazen bu karakteri gösteren şairlere de rastlamak mümkündür fakat bu şairlere ancak köylerde ve göçebeler arasında rastlanmaktadır. Aruz kullanmazlar, ifade tarzları kendiliğinden gelişen folklor ürünlerinde görüldüğü gibi sade ve mevzuları da gerçek hayattandır. Bu şairler saz çalarlar ve irticalen söylerler (Boratav 1982: 29-30).

İkinci grubu oluşturan şairler ise özellikle, “*XVII. asrın ikinci yarısından âşık edebiyatının teşkilatlı bir ‘edebî mektep’ halini almaya başlamasından itibaren yetişen ve şüphesiz birçok ‘concession’¹⁹larla kendini divan edebiyatı veyahut da hiç olmazsa zevk ve tahsil itibariyle esasen basit olan saray ve devlet erkânına sevdiren şairler*”dir. “*Gevheri, Âşık Ömer*” bu şairlerin ilk büyük temsilcileridir. Bu şairler, aruz ve okuma yazma bilmektedirler. Aralarından bazı şairler saz çalar fakat saz çalamayanlar da vardır. Örneğin, bu şairler arasında yer alan “*Seyrânî*” saz çalamaz. Bu yüzyıl genellikle şairlerin (*Vâkîf, Zâkir gibi*) aynı derecede aruz ve hece ile şiir yazdıkları, Osmanlı’da hatta İstanbul’da bile bazı divan şairlerinin heceyle şiirler yazdıkları devirdir. Hecenin ve âşık edebiyatının divan edebiyatına etkisi dışında divan edebiyatı, âşık edebiyatı üzerinde daha derin etkiler yapmış, âşık edebiyatını mazmun ve konuları bakımından kendisine benzetmiştir. Yani âşık edebiyatının divan edebiyatına etkisi dış özelliklere aittir fakat divan edebiyatının âşık edebiyatına etkisi iç yapı özelliklerine aittir (Boratav 1982: 30)²⁰.

Günay da âşık tarzı şiir, âşıklık geleneği ve âşık fasılları hakkında önemli bilgiler vermiştir. O, âşık tarzı şiir adıyla anılan manzum ürünlerin, günümüzde “saz şiiri, halk şiiri veya âşık şiiri” terimleriyle ifade edildiğini vurguladıktan sonra âşık tarzı şiirin “*daima saz eşliğinde, âşık düzeni veya âşık ayağı adı verilen özel bir akort sistemi içinde*” dile getirildiğini açıklar. Onun verdiği bilgilere göre, âşık olmadan önce kişiler, maddi ve manevi bir sıkıntı sonunda, çoğunlukla kutsal sayılan bir yerde, uyku ile uyanıklık

¹⁹**Concession:** 1. İmtiyaz, 2. Ödün, 3. Taviz, 4. Ayrıcalık (<https://www.seslisozluk.net>).

²⁰ “Folklor, Halk Edebiyatı ve Âşık Edebiyatı”: İnsan, Sayı 2, Mayıs 1938.

arasında bir rüya görürler ve bu rüyada pir elinden bade içerler ya da bir şey yerler. Sonucunda ise şiir söyleme kabiliyeti kazanırlar, saz çalmayı ve dinî bilgileri öğrenirler, derin bir din bilgisine sahip olurlar, bunun yanı sıra olgun bir kişiliğe de kavuşurlar. Bundan sonra da her zaman sevecekleri bir sevgili ile karşılaşır, hem Tanrı aşkı hem sevgilinin aşkıyla yanarlar. Uyandıkları zaman çoğu kez bir başka âşık tarafından sorguya çekilirler ve bu sorulara, doğru cevapları verirler. Bu cevaplar, saz eşliğinde kusursuz bir nazımla verilir ve söz konusu bu kişiler, başlarından geçenleri de anlatırlar. Böylece, “âşık” olduklarını ispatlanmış olur. Bir âşıkta aranan bütün nitelikleri kazanmış olan kişi, önce kendi çevresi başta olmak üzere bütün memleketi gezer. O, âşıklık kabiliyetini ve hünelerini ispatlamak, başka bir âşıkla karşılaştığında irticalen söylediği şiirleri kusursuz ve geleneğe bağlı olarak teknik bilgileri yerli yerinde kullanarak icra etmek, dinî konularda da bilgi sahibi olmak zorundadır. Bu âşıklar arasında şahsi üslup ve yaratıcılık gücüne sahip olanlar, sevilerek büyük bir şair niteliğine ulaşmışlar ve etraflarından saygı görmüşlerdir (Günay 2011: 52).

Günay, âşık fasılları hakkında da bilgiler verir. Düğün adetleri arasında yer alan anonim karşılıklı deyişmelerin, âşık tarzı şiir geleneği içerisinde önemli bir yer tuttuğunu söyler ve “*âşık fasılları olarak anılan, belli bir topluluğun önünde belli bir düzen içinde bir âşık adayının denenmesi ve başarılı olup olmadığına karar vermek için yapılan deyişmelerin dışında başka gayelerle de âşık karşılaşmaları sık sık yapılır.*” der. İki âşık, birbirleri karşısında üstünlüklerini kanıtlamak için birbirleriyle karşılaşmaktadır. Böyle bir üstünlük kanıtlama olmaksızın da âşıklar, düğünlerde, toplantılarda, kahvehanelerde dinleyicileri eğlendirmek ya da sadece sanatlarını göstermek için karşılaşır. Günay, âşık tarzı şiir geleneği içerisinde yer tutan deyişmelerin, Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan âşıklar arasında hala devam ettiğini vurgular (Günay 2011: 64).

Özarslan, “Erzurum Âşıklık Geleneği” ile ilgili olarak bir araştırma yapmış ve bu araştırmada âşıklık geleneğinin icra edildiği mekânlar üzerinde durmuştur. O, Erzurum’da âşıklık geleneğini oluşturan sosyo-kültürel şartların, şehirdeki geleneksel kurumlarla bağlantılı olduğunu söyler ve bu kurumları, “*medreseler, tekkeler, hanlar, kahvehâneler, konaklar ve köy odaları*” olarak sayar. Ayrıca, geleneğin oluşum ve gelişiminde kültürel zemin olarak da “*düğün, güreş, panayır (déri), şenlik ve yarışma gibi kültürel faaliyetler*”i ele alır (Özarslan 2001: 70).

Düzgün, âşık edebiyatının yakın geçmişine bakar ve 20. yüzyılın ikinci yarısının âşık edebiyatı için önemli bir dönem olduğunu, bu dönemde pek çok ürünün ortaya konulduğunu ifade eder. Bu yüzyılda, daha önceden sözlü ve yazılı ortamda icra edilen âşıklık geleneği, elektronik ortama taşınmıştır. Elektronik ortamı, kimileri âşıklık geleneğinin sonunu getiren ve sözlü olma özelliğine sahip olan âşık edebiyatının üretme ve icra tarzlarını temelinden sarsmış bir gelişme olarak görmektedirler. Düzgün ise bunun aksine çağın teknolojik gelişmelerinin âşık edebiyatının hizmetine sunulmasından dolayı bu dönemde âşıkların daha geniş bir dinleyici kitlesine ulaştığını belirtir, bunun da geleneğe olan katkı boyutuna dikkat çeker (Düzgün 2015: 306). Ong da ses kayıt aletleriyle ilgili fikrini sunarken yeni araçların, eski olanın konumunu hem pekiştirdiğini hem de değiştirdiğini söyler (Ong 2014: 160). Ong'un bu sözü, Düzgün'ü bu konuda destekler niteliktedir.

Düzgün, günümüz âşıklık geleneği ile ilgili fikrini ortaya koyduktan sonra içinde bulunduğumuz yüzyılda adından çok söz ettiren şairler hakkında da bilgiler verir. Yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan bu şairlerimizden biri Murat Çobanoğlu'dur. Çobanoğlu, Kars'ta uzun yıllar âşık kahvesi işletmeciliği yapmış, sanatkar ile dinleyiciyi buluşturmuş, kendisi de geniş kitlelere ulaşmayı başarmış ve 2005 yılında vefat etmiştir. Yüzyılın önemli âşıklarından biri de Şeref Taşlıova'dır. Taşlıova da son derece başarılı, geleneği çok iyi bilen, âşık ezgileri konusunda birikimli Karslı bir âşıktır. Taşlıova, 2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" kapsamında "T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı" tarafından âşıklık geleneğine katkılarından dolayı "Yaşayan İnsan Hazinesi"²¹ ilan edilmiştir (Düzgün 2015: 308) ve 2014 yılında 76 yaşında hayatını kaybetmiştir.²²

Özarslan da elektronik kültür ortamının âşıklık geleneği üzerindeki etkisini ele almıştır. O, elektronik kültür ortamının âşıklık geleneğinin kendi özgün şeklini engellediğini ifade eder ve bu ortamda yapılan icralarda elektronik ortamın dayatmalarının söz konusu olduğunu belirtir. Bu ortamda dinleyicinin, popüler olmuş parçalara dayalı bir beklentisi

²¹ UNESCO'nun tanımına göre "Yaşayan İnsan Hazinesi, somut olmayan kültürel mirasın spesifik elemanlarını yeniden yaratmak veya yorumlamak açısından gerekli bilgi ve becerilere yüksek düzeyde sahip kişilerdir." UNESCO'ya göre bu sistem, somut olmayan kültürel mirasın korunmasının ve gelecek kuşaklara aktarımının en etkili yollarından biridir (Oğuz 2008: 5).

²²"UNESCO 'yaşayan insan hazinesi' Âşık Şeref Taşlıova vefat etti" başlıklı, 21.09.2014 tarihli bu haber için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/unesco-yasayan-insan-hazinesi--gundem-1943385/>

olmaktadır. Bu durum da âşıklık geleneğinin unsurlarının göz ardı edilmesine neden olacaktır. Özarlan, sonuç olarak âşıklık geleneğinin, elektronik kültür ortamının sağladığı yeni ve sınırlı şartlarda varlığını sürdüreceğini açıklar (Özarlan 2001: 334).

Sonuç olarak, sözlü kültürden yazılı kültüre daha sonra da elektronik kültüre geçiş, âşıklık geleneğinin şekil değiştirmesine neden olmuş, halk hikâyesi anlatıcılığını ise durma noktasına getirmiştir.

1.4.2. Halk Hikâyeciliği ve Halk Hikâyesi Anlatma Geleneği

Elçin, Doğu Anadolu'daki âşık-hikâyecilerin son iki yüzyıldır hikâyelerini destan geleneğine bağlı olarak saz şairlerinin yolundan gidip bazı değişiklikler yaparak sınıflandırıldığını; bugün ise Erzurum-Kars çevresinde eski geleneği devam ettiren âşık-hikâyecilerin düğünlerde, ramazan ve kış gecelerinde kahvehanelerde hikâyelerini söylediklerini dile getirir. Elçin, kesin bir zorunluluk olmadığını belirterek hikâyenin icra sırasını şu şekilde verir (Elçin 1986: 445):

Âşık-hikâyeciler, başlangıçta “fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün” hece vezni ile saz eşliğinde ezgi ile okunan “divânî” ile “fasl” ı açar. Bu divânî onun sevdiği veya usta olarak kabul ettiği bir şairin eseridir. Birden üçe kadar sıralanan bu türkülere “üstâdnâme” denilmektedir.

Bundan sonra âşık-hikâyeci, kendi divânîsi ile fasla devam eder. Fasıldan sonra “döşeme” kısmına geçilir. Döşeme, nesir veya nazım-nesir karışık bir tekerlemedir. Bu döşemenin asıl konu ile ilgisi yoktur. Âşık-hikâyeciler, tekerlemede dinleyicilere doğruluk, fazilet, millet sevgisi gibi duyguları halka yansıtırlar ve hayatın geçiciliği düşüncesini dile getirirler. Bunların yanı sıra mizah unsuru içerip güldüren tekerlemeler de vardır. Sözlü gelenekte uzun olan bu mizahi tekerlemeler, yazıya geçince kısalmıştır. Döşeme kısmı tamamlandıktan sonra hikâyenin konusundan ve kahramanlarından kısaca bahsedildikten sonra hikâyeye geçilir.

Elçin, Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da rastlanan hikâyelerde olayların saz şairlerinin hayatları etrafında oluştuğunu ve nesirle verildiğini, duyguların ise deyiş/türkü (nazım) ile ifade edildiğini belirterek türkülerin hikâyenin monotonluğunu ortadan kaldırdığını

söyler. Destan geleneğinin etkisiyle saz eşliğinde söylenen türkülerin bir kısmı konuyla ilgilidir. Âşık-hikâyecinin kendisinin yarattığı bu türküler sabittir ve değişmez. Bazı hikâyelerde ise türkülerin şairleri tespit edilememektedir. Elçin, bu hikâyelere “Arzu ile Kamber” ve “Tahir ile Zühre” örneklerini verir ayrıca Doğu ve Güney Doğu âşıkları veya saz çalamayan ustalar tarafından söylenen bu hikâyelerin ‘duvakkapama’ adı verilen muhammes (beşli) bir türküyü tamamladığını açıklar. Kavuşma ile biten duvakkapamalar sevinç ve memnuniyet ifadeleri taşırken kahramanların öldüğü veya sevgililerin birbirleriyle kavuşamadıkları duvakkapamalar bayâti makamında acıklı manilerle son bulur (Elçin 1986: 446-447).

Alptekin (1997) de Doğu Anadolu Bölgesinde icra edilen halk hikâyeciliği ile ilgili olarak bilgiler vermiştir. Onun verdiği bilgilere göre halk hikâyesi anlatma geleneği şu şekilde gerçekleşmektedir: Halk hikâyeleri genellikle “*Râviyânı ahbâr*²³, *nakılanı âsâr*²⁴, *muhaddisânı rûzigâr*²⁵ şöyle rivayet eder ki” gibi klişe bir cümleyle başlar. Fakat bu cümleler daha çok yazılı metinlerde bulunmaktadır. Hikâye, sözlü gelenek içerisinde icra edilecekse bir fasılla başlar. Bu fasıl genellikle, divânî tarzındadır ve aruzun fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezniyle söylenir. Ancak âşık-hikâyeciler, genellikle aruz veznini bilmedikleri için bunu hece veznine uydurmaya çalışırlar. Böylece, 4+4+4+3 veya 8+7 duraklı bir nazım şekli ortaya çıkar. Bundan sonra “tecnis” denilen cinaslı bir türkü söylenir. Türküden sonra, “tekerleme” adı verilen ikinci türküyeye geçilir ve bu türkü söylendikten sonra fasılla devam edilir. Bunun arkasından da “cinassız bir koşma” söylenir. Koşma, söylendikten sonra “destan”a geçilir. Bu arada Köroğlu’ndan bir parça söylemek şarttır, eğer bu parça söylenmezse onun güceneceğine “*hatta kır atın sabaha kadar âşığın kayınvalidesinin kapısında kişneyeceğine*” inanılmaktadır. Eğer hikâyeci bir âşıkta ve mecliste ondan başka âşıklar da varsa bir “muamma”²⁶ sorar ve muammanın cevabını ister. Diğer âşıklar, muammayı şiirle cevaplandıramazlarsa âşık, bir dörtlükle cevabı verir. Halk hikâyesi geleneğinde sorulan muammalar genellikle usta âşıklarındır. Bu şekilde hem ustalar anılmış hem de âşıklar sınanmış olur. Saz faslı bittikten sonra “döşeme (soylama)” adı verilen olmayacak komik şeyler anlatılan mensur bir tekerleme söylenir. Tekerlemede geçen olaylar, âşığın başından geçmiş gibi aktarılır. Döşeme

²³ **Râviyân-ı ahbâr:** Haberleri rivayet edenler (<http://www.osmanice.com>).

²⁴ **Asâr:** Eserler(<http://www.tdk.gov.tr>). **Nakılan-ı Asâr:** Eserleri nakledenler.

²⁵ **Muhaddisân-ı Rûzigâr:** Zamanın olaylarını anlatanlar.

²⁶ **Muamma:** 1. Bilmece, 2. ed. Âşıklık geleneğinde manzum bilmece (<http://www.tdk.gov.tr>).

bölümü, “*usta bir âşığın şiirlerinden en az üç koşmanın okunduğu bir bölümdür.*” Bu şiirler, tek bir âşığa ya da farklı farklı âşıklara ait olabilmektedir. Bazı bölgelerde bu bölüm, “peşrev” veya “peşrov” olarak adlandırılmaktadır. Kars ve çevresinde ise bu bölüme “sersuhane” adı verilmektedir. Asıl hikâyeye ise “dua” ile başlar ve burada iyi dileklerde bulunulur. Duadan sonra hikâyeye geçilir. Hikâyeye, iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar, “manzum kısımlar” ve “mensur kısımlar”dır. Halk hikâyeciliği geleneğinde genellikle manzum kısımlar değiştirilmez. Mensur kısımlar ise değiştirilebilir, asıl hikâyenin arasına yenileri ilave edilebilir. Bu küçük hikâyelere “karavelli” adı verilmektedir. Bazen diğer âşıkların hikâyeleri de anlatılan hikâyenin içine katılabilir. Hikâyeye, genelde bir gecede bitmeyip ertesi güne sarkar. Hikâyenin bu kısmına “hikâyenin yatılacak yerleri” adı verilir. Ertesi gün âşık, sekizli veya on birli hece ölçüsüyle doğaçlama bir türkü okur ve meclise hikâyede nerede kaldığını sorar. Dinleyiciler, bu soru üzerine “ustası bilir” cevabını verir. Eğer dinleyicilerden biri kalınan yeri söylese bahşiş vermek zorunda kalır. Âşık-hikâyeci, hikâyenin sonunda kahramanları birbirlerine kavuştururken sevgililerin düğünlerini de anlatır ve onları gerdeğe koyarken kahramanlardan veya mecliste bulunan âşıklardan birine uzunca bir “güzelleme” söyler. Bu güzelleme, neşeli bir türküdür. Bu türküler, Doğu Anadolu Bölgesinde “toy” olarak adlandırılmaktadır. Son olarak hikâyeci, hasret çekenler ve garipler için dua ettikten sonra “*Ustamızın adı Hızır, elinden gelen budur.*” deyip hikâyesini sonlandırır (Alptekin 1997: 26-32).

Güney de halk hikâyeciliği anlatıcılığıyla ilgili olarak Elçin ve Alptekin’in verdikleri bilgilere benzer bilgiler verir, halk hikâyelerinin kahvehanelerde, köylerde köy odalarında, şehirlerde mahalle odalarında büyük kalabalıklara anlatıldığını söyler. Kış gecelerinde mahallede hali vakti yerinde olan kişilerin, kapılarını bütün komşulara açık tuttuğunu belirtir. Güney’in verdiği bilgilere göre, o kış hangi hikâyeye okunuyorsa raftan indirilir ve hikâyeye kalınan yerden devam edilir. “*Kalanı yarına kalsın, cümlemizin üstüne hayırlı sabahlar açılsın*” denilerek kitap rafa kaldırılır. Kış boyunca bir iki günde bir hikâyeci çağırılarak onlara hikâyeye anlattırılır, bu hikâyeye birkaç gece sürebilir. O gün bütün oda dinleyicilerle dolar. Hikâyeci, odaya girince eğilerek dinleyicilere selam verir ve “*Selâmımız, cümleye senâ olsun, hele merhaba sonraya kalsın, vakit nakittir demişler*” diyerek mendilini omzuna atarak çomağını eline alır. Saz çalacak bir yamağı varsa o da orta direğin altında durarak sazını çalar. Hikâyeci, âşık-hikâyecilerden ise hikâyesine bir

saz faslıyla başlar. Önce bir “divan”, arkasından “tecnis” denilen cinaslı bir koşma söyler. Sonra bir semaî söyleyerek “*Karacaoğlan’ı küstürmeyelim!*” der. Karacaoğlan’dan bir güzelleme söyler. “*Köroğlu da küstürmeye gelmez!*” diyerek Köroğlu’ndan da bir yiğitleme dile getirir. Daha sonra çıraklara, kalfalara dönerek güldürücü bir “*esnaf destanı*” söyler. Söylediği bu destanın içine kendisini de katarak oradakileri kendisine de güldürür. Saz faslından “*söz faslı*”na geçer ve kalıplaşmış bir başlangıçla hikâyesine giriş yapar (Güney 1971: 47-49):

“Ey ehli safa ve yârânı vefa; bizim ne padişah gibi fermanımız, ne Lokman gibi dermanımız var. Sazdan sözden alana, aktan karadan anlayana (Kerem ile Aslı) derler bir yanık hikâyemiz var. Gerçi aşk olmayınca meşk olmaz; gurbete düşmeyince insan insan olmaz ama insanlar içinde (Kerem) misâli âşık insan, destanlar içinde de onların hikâyeleri gibi destan bulunmaz!” (Güney 1971: 49).

Daha sonra klasik girişle (“*Raviyanı ahbar ve nakiânı asâr şöyle rivayet ederler ki*”) hikâyesini anlatmaya geçer. Hikâyesini anlatırken yerine göre işaretler, jestler, mimikler yapar. Bazı yerlerde anlatımına saz ile devam eder. “*Aldı sazı eline Kerem, bakalım o ne söyledi; cemaatimiz ne dinlesin, bizimkinin telinden!*” deyince köşedeki yamak yanık yanık çalıp söylemeye başlar. Hikâyeci, ara sıra dinleyenlerin su ve sigara içmesi için hikâyesine arar verir. Verdiği ara bittikten sonra nerede kaldığını ya sazına ya da dinleyenlerden herhangi birine sorar. Dinleyici, kalınan yeri söylemeye kalkışırsa hikâyeci mendilini onun omzuna atar ve “*Değil mi ki biliyorsun, bıraktığım yerden başlayarak sonunu getir*” diyerek ondan bahşış alarak hikâyesine kaldığı yerden devam eder ve hikâyeyi bitirir (Güney 1971: 49-50).

Güney’in anlattığı bir hikâye icra ortamı da “*nişan kaçırımlar*”dır. Güney, bu geleneğin kendi çocukluğuna ait olduğunu dile getirir. Onun nişan kaçırımları olarak bahsettiği “*düğünsüz, törensiz evlenmeler*”dir. Buna göre, o zamanlarda kızlar, “*kaç-göç çağlarında*” kapıya pencereye çıkmayarak etraftakilere gözükmezler, mahallenin delikanlıları da mahallenin namusunu kendi namusları sayarak kimsenin kapısına penceresine yan gözle bakmazlar. Günün birinde bir kız ile göz göze gelip ona âşık olurlarsa da hislerini annelerine açarlar ve anne de gidip kızı ister. Gençlerin aralarında nişan kesilir. Düğün zamanı uzayıp bir-iki yıl olursa kızın da oğlanın da sabrı tükenir. Bir akşam el ayak çekilince ya kız oğlanın evine sığınır ya da oğlan kızı kaçırıp bir akrabasının evine emanet eder. Sabah alacakaranlıkta imam gelir ve iki şahitle kız ile oğlanın nikâhlarını kıyar. Daha sonra delikanlı, bu olayı mazur göstermek için bir akşam

mahalle büyüklerini yemeğe çağırarak onların ellerini öpüp dualarını alır. Gece de “*kendi yarenlerini*” toplayıp hikâyeler söyler. Hikâyeci de hikâyesinin sonunda nişan kaçırmayı haklı gösterecek imalarda bulunarak buna yönelik bir koşma ya da bir destan dizer. Okuduğu koşma ya da destan da kavuşamayan hikâye kahramanlarından bahseder. Bundan sonra “*Bunca âşıklar murada ermemiş ama bizim ‘Kevkep oğlu erdi, ereceği murada!’*” diyerek düğün havaları çalıp söyler. Güney, bu gelenekten bahsettikten sonra bugün böyle bir geleneğin kalmadığını da ekler (Güney 1971: 50-52). Güney’in son derece canlı bir şekilde anlatmış olduğu bu hikâye icra ortamları, halk hikâyelerinin geçmişte ne şekilde anlatıldığına dair önemli bilgiler vermektedir. Hikâye anlatmalarını kendi doğal çevresiyle verdiği için onun anlatımıyla bu gelenek zihinlerde net bir şekilde canlanabilmektedir.

Boratav da halk hikâyesi anlatma geleneğiyle ilgili olarak canlı bir örnek sunar. O, bir makalesinde²⁷ bulunduğu bir kasabada 1941 yılının soğuk bir kış gününde doktor bir arkadaşıyla gittiği kahvehanede dinlediği bir halk hikâyesinden ve bununla ilgili olarak arkadaşıyla yaptığı sohbetten bahseder. Onun bizzat bulunduğu bu hikâye icrası şu şekilde gerçekleşmiştir:

Âşık-hikâyeci, hikâyeyi anlatırken sazını omzuna asar, türkülerin geçtiği yerlerde ise sazını göğsüne dayayarak ayakta türküsünü çalar, türlü jest ve mimiklerle hikâyesini kahvehanenin ortasında dolaşarak anlatır. Âşık-hikâyeci, devamını bir sonraki akşam anlatmak üzere hikâyeyi yarıda keser. Boratav ve arkadaşı, hikâyenin yarıda kesilmesiyle dışarı çıkarlar. Arkadaşı, hikâyeyi merakla ve ciddiyetle dinlemesine rağmen bir sonraki akşam gidip hikâyeyi dinlemeyi düşünmediğini ifade eder. Bunun üzerine aralarında bir sohbet başlar. Bu sohbet sırasında Boratav, arkadaşına halk hikâyeleriyle ilgili önemli bilgiler verir. Boratav, hikâyelerin genel olarak birbirine benzediğini belirtir. Halk hikâyelerinde tevekkülle her zorluğa katlanan insanlar, sonunda bunun mükâfatını bulacaklardır. Tiyatro, sinema, roman ne ise henüz bunlarla karşılaşmamış olan insanlar için de halk hikâyeleri aynı şeydir. Halk hikâyeleri, kahvehanede bulunan liseliler için annelerinden, ninelerinden dinledikleri masalların devamıdır. Boratav, halk hikâyeciliğinin, tiyatro, sinema, kitap gibi rakipleri olmadığı sürece, kültür köşelerinden uzak kalmış yerlerde devam edeceğini belirtir. Fakat yavaş yavaş açılacak her yeni sinema

²⁷ “Halk Hikâyeleri”: Yurt ve Dünya, sayı 3; Mart 1941.

ve kitapçının, kış ve ramazan gecelerinde hikâyecilerin sanatlarını icra ettikleri bir kahvehaneyi kapatacağını ifade eder (Boratav 1945: 33-38).

Gerçekten de Boratav'ın 1941 yılında söylediği bu sözlerin, günümüz hikâye anlatıcılığına bakıldığında gerçekleştiği görülmektedir. Sözlü kültürden elektronik kültüre geçişle beraber halk hikâyesi anlatıcılığında ve âşıklık geleneğinde birtakım değişiklikler meydana gelmiş, halk hikâyeciliği büyük ölçüde unutulmuş, âşıklık geleneği de icra ortamını sözlü kültürden elektronik kültüre aktarırken çeşitli değişimlere uğramıştır. Boratav'ın sözünü ettiği “*Tiyatro, sinema, roman*” dışında bugün tüm evlere “televizyon” girmiştir. Artık, en ücra köşelerde bulunan evlerde bile televizyon bulunmaktadır. İnsanların bir şey dinleme, bir anlatının sonunu merak etme, güzel vakit geçirme, akıl dağıtma gibi ihtiyaçlarını karşılayan hikâye, artık yerini televizyona -televizyonda gösterilen dizi, film ve çeşitli televizyon programlarına- bırakmıştır.

Televizyonun yanı sıra artık hayatımızın neredeyse tüm alanına “internet” girmiş ve ülkemizin her bucağına yayılmıştır. Gerek bilgisayar gerekse cep telefonları sayesinde artık tüm dünyada olan olaylar ve ulaşmak istediğimiz tüm anlatılar, filmler, diziler, romanlar da elimizin altındadır. Tüm bunlar, Boratav'ın da öngördüğü gibi hikâye anlatıcılığımızı artık sekteye uğratmıştır. Günümüzde bu konuyla ilgili yapılan araştırmalar da bu durumu doğrulamaktadır. Fakat halk hikâyeleri, çok uzun yıllar halkın ihtiyaçlarını karşılamış ve soğuk kış günlerinde birlikte zaman geçirilen evler, kahvehaneler gibi insanların toplu halde bulunduğu yerlerde hikâye anlatıcılığı halkı bir arada tutmuştur. Bu açıdan bakıldığında bugün bireyselliği ve yalnızlığı ön planda tutan televizyon ve internetten çok daha fazlasını başarmıştır.

Pek çok araştırmacı da halk hikâyesi anlatma ve âşıklık geleneğinin geçmişten günümüze durumunu gözler önüne sermiş, halk hikâyeciliğinin artık yavaş yavaş unutulduğuna vurgu yapmış ve verdikleri canlı örneklerle konunun açıklanmasına katkıda bulunmuştur.

Taşlıova, günümüzdeki hikâye anlatıcılığı hakkında önemli araştırmalar yapmış ve Kars yöresindeki halk hikâyeciliğinin durumu hakkında bilgi vermiştir. O, Kars yöresinde halk hikâyesi anlatıcılığının canlılığını yitirdiğini, âşık ve amatör anlatıcıların, kendilerine dinleyici bulmakta zorlandıklarını, farklılaşan icra ortamlarıyla birlikte onların bir varlık mücadelesi verdiklerini söyleyerek halk hikâyelerinin anlatım ortamlarıyla ilgili çeşitli

bilgiler sunar. Onun ele aldığı ilk sözlü gelenek ortamı “*düğünler*”²⁸dir. Kars’ta yapılan düğünler, “*şehir düğünleri, ilçe düğünleri, köy düğünleri*” olmak üzere üç farklı ortamda gerçekleşmektedir. Taşlıova, köy düğünlerinin en önemli ortak kabulünün, düğünün “*âşiksiz olmayacağı*” şeklinde olduğunu ifade eder. Düğünler, âşıkların hatırı sayılır bir şekilde para kazandıkları yerlerdir. Daha önce anlaşılan fiyat geçerli olmakla birlikte, âşığın sazına bahşiş olarak takılan paralar da en az anlaşılan miktar kadar yüksektir. Eğer düğüne iki âşik katılırsa bu âşıklar, karşılıklı atışarak “güzelleme” türünde örnekler verirler. Yine Taşlıova, Kars’ta özellikle köy düğünlerinde iki âşığın bulunduğu meclislerde halk hikâyesinin icrasının ne şekilde gerçekleştiğine dair bilgiler verir. Bu bilgilere göre hikâye, iki âşik arasından usta olan âşik veya yaşı daha büyük olan âşik tarafından anlatılmaktaydı. Eğer anlatılan hikâye o gece bitecekse sonuna kadar anlatılırdı. Hikâyede bulunan iki kişinin karşılıklı deyişmelerinden oluşan nazım kısımları, bu iki âşik tarafından karşılıklı bir şekilde söylenebilmekteydi. Nazım kısım, âşik tarafından saz ile icra edilmekteydi (Taşlıova 2006a: 164-168):

Taşlıova, köylerde yapılan icralarda hikâyeyi dinleyenlerin, âşığa çok büyük bir saygı ve hürmet duyduğunu ifade eder. Hikâyeyi dinleyenler, anlatılanlara adapte olurlar ve anlatılan hikâyelere aşına olan kişilerdir. Dinleyicinin zaman sıkıntısı yoktur, genel eğitim oranı düşüktür. Bunun yanında, köy ortamında hikâye metinleri aktarımı, tamamen sözlü geleneğin kuralları dâhilinde yayılmaktadır. Tüm bu durumlar, âşik-hikâyeciye doğal bir saygı-hürmet hissini doğurmaktadır (Taşlıova 2006a: 168).

Âşik anlatıcı, köy düğünlerinde, hikâyeyi en orijinal şekli ile yani o muhitte anlatıldığı ve bilindiği şekle en yakın biçimde, ustalıkla anlatmaya çalışmaktadır. Taşlıova, uzun hikâyelerde yani iki gece süren anlatımlarda, âşığın hikâyeyi bölümlere ayırdığını, hikâyenin neresinde anlatımın bırakılacağını, âşığın hikâyecilik gücüyle belirlenen bir durum olduğunu ifade eder. Böylece âşik, ilk gece bir bölümünü anlatır, hikâyenin kalanını ise ertesi geceye saklar. Tek gecede anlatımı gerçekleştirilebilecek uzunlukta olan bir hikâyeyi seçmek de âşığa bağlıdır. Âşik, “tek gecelik” bir mecliste, hikâye anlatımında, araya “Lotu”²⁹ adı verilen kişiyi sokup hikâyeyi ikiye bölebilmektedir. Bu

²⁸ Taşlıova, “düğün”leri de “*Nişan, Nikâh, Toy Meclisleri*” ile “*Sünnet Düğünü Meclisleri*” olmak üzere iki kısımda incelemiştir (Taşlıova 2006a: 168-171).

²⁹ Taşlıova’nın verdiği bilgilere göre; Kars’ta, özellikle de Çıldır çevresinde, birçok usta âşik-hikâyeci, uzun süren fasılların gerçekleştirildiği düğün, nişan, sünnet gibi merasimlerde, hem yorulmuş ve zihni

kişi, verilen arada güldürü unsurlarını kullanarak yorulan dinleyicileri eğlendirirdi (Taşlıova 2006a: 169-170).

Taşlıova, günümüzde âşıkların düğünlere pek çağrılmadığını, düğünlerde âşık çağırma geleneğinin her geçen gün ortadan kalktığını belirtir ve çağrılan âşıklara ise bir saatlik icra süresi verildiğine dikkat çeker. Âşık da bu bir saatlik sürede hikâyeye anlatmaz ancak birkaç deyiş söyler, ikinci bir âşık varsa da onunla atışma örnekleri verir. Kars düğünlerinde âşığın hikâyeye anlatmasının yerini türkü söyleme almıştır. Dinleyiciler de artık âşıktan hikâyeye anlatmasını istememektedirler. Âşıkların repertuvarlarında ise yine de anlatabilecekleri birkaç hikâyeye bulunmaktadır (Taşlıova 2006a: 170). Taşlıova, sünnet düğünü meclislerinde de yine âşıkların gündüz gerçekleştirdikleri icraların, deyiş ve türkü söylemek ile karşılıklı atışmalar olduğunu vurgular. Düğün gününün gecesinde ise dinleyicilere hikâyeye anlatılmaktadır ve bu hikâyeye, genellikle tek gecede bitmektedir (Taşlıova 2006a: 171).

Taşlıova'nın makalesinde bahsettiği diğer icra ortamları ise "Köy odaları"³⁰dır. Onun verdiği bilgilere göre, bazı köylerin köy odalarında³¹, "*'cenk kitapları' okunur, savaş destanları dinlenir veya şehit menkıbeleri ile geçmiş usta âşıklara ait 'bâde serüvenleri' anlatılırdı.*" Böylece bu yönüyle köy odaları, işlev olarak yazılı kültür ortamı hikâyeye metinlerinin anlatıldığı, aktarıldığı ve okunduğu mekânlar olmuştur. Bugün, köy odası veya köy evi olarak adlandırılan mekânlarda, âşıklar sanatlarını icra etmemektedirler. Bunun nedeni de artık, Kars köylerinde ikamet eden âşığın kalmamasıdır (Taşlıova 2006a: 171-172).

dağılmış dinleyicileri dinlendirmek hem de kendi dinlenmek ve hikâyenin devamını zihninde toparlayabilmek için, anlatımına ara verdiğinde, icrasına gülmece unsurunu katmak için yanında, yörede "Lotu" adı verilen birini gezdirirdi. Bu kişiler, çok iyi taklit yapan ve fıkra anlatmada yetenekli olan kişilerdi. Onlar sayesinde, hikâyeye anlatımına ara verildiği zaman eğlence devreye girmiş olurdu (Taşlıova 2006a: 169-170).

³⁰"Köy odaları, Kars'ta, âşık icralarının yapıldığı ve misafir ağırlamak gibi başka işlevleri de olan yerlerdir. Kars köylerinde, köy halkının başlıca buluşma ve istişare yerleri camiler ile köyde bulunan, bir veya kimi zaman da iki tane olan ve 'dükkân' diye adlandırılan küçük alışveriş mekânlarıdır." Fakat bu mekânlar, bugün çoğu köyde yoktur (Taşlıova 2006a: 171).

³¹Köy odaları, "komşu odaları" diye de adlandırılmaktadır. Taşlıova, köy odalarını, "Köy Odası veya Köy Evi" ve "Ağa/Bey Konağı/Evi" olmak üzere iki ayrı başlık altında incelemiştir. "Osmanlı döneminde devlet görevinde bulunanların yaşadıkları mekânlar bugün için "konak" olarak nitelendirilmektedir." Bugün Kars'ta böyle özel bir mekân bulunmamaktadır (Taşlıova 2006a: 172-173).

Halk hikâyeciliği geleneğiyle ilgili olarak önemli mekânlardan birisi de “kahveler”dir. Taşlıova’nın verdiği bilgilere göre kahveler akşamları, gündüz vakitleri kâğıt, tavla, okey gibi oyunların oynandığı mekânlardan çıkarılıp âşıkların sanatlarını icra ettikleri âşık kahvehanelerine dönüştürülür. İlk önce genç âşıklar, yaklaşık yarım saat veya daha kısa bir sürede icralarını yapıp tamamlarlar. Bu âşıklar, hem kendi deyişlerini hem de usta malı dörtlükleri söylerler. Genç âşıkların hikâyeye anlatmaları beklenmez. Çünkü dinleyiciler, hikâyeyi usta âşıktan dinlemek istemektedirler (Taşlıova 2006a: 174). Çobanoğlu da âşık tarzı destanların sözlü kültür ortamında en yaygın icra edilen mekânların başında halka açık yerler olan kahvehanelerin geldiğini belirtir. O, kahvehanelerde sanatını icra eden âşıkların dinleyicisinin heterojen olduğunu ifade ederek âşıkların herhangi bir gruba ayrıcalık tanımamak zorunda olduğuna vurgu yapar (Çobanoğlu 2000: 278).

Kahvehane ortamında bulunan âşıkların sayısı, diğer icra ortamlarından çok daha fazladır. Bu durum, aynı zamanda âşıkların arasında bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Yine Taşlıova’nın verdiği bilgilere göre, Kars’ta 1960’lara kadar, âşıkların fasıl yaptıkları kahvehanelere girmek için bilet gerekmemekteydi. Kahvehaneye gelenler, çaylarını, kahvelerini içip fasıl dinlerlerdi. Âşık faslının orta yerinde, kahvehane işletmecisi veya en yaşlı âşık, dinleyiciler arasında bir tepsi gezdirirdi. Dinleyiciler, bu tepsiye istedikleri miktarlarda para koyarlardı. Toplanan paranın tamamı, en yaşlı âşık tarafından, o gece fasıla katılan âşıklar arasında paylaştırılırdı. Daha sonra bilet kesme dönemi başlamış, yine bu biletlerden elde edilen para, âşıklar arasında paylaşılmıştır. Taşlıova, artık Kars’taki kahvehanelerin, “çayhane, oyun salonu” niteliğinde olduğunu, âşıkların zaman zaman buralara uğrayarak fasıl yaptıklarını belirtir. İnsanlar artık kahvehanelere âşık dinlemek için gelmemektedir ve kahvehaneler, âşıkların uğrak yerleri olmaktan çıkmıştır (Taşlıova 2006a: 176-178).

Taşlıova’nın ele aldığı diğer halk hikâyesi icra ortamları ise “hanlar”³² ve “bayramlar, şenlikler, festivaller”dir. Hanların çayhane-kahvehanelerinde fasıllar yapılmakta ve bu fasıllara daha çok, merkeze ve ilçelere bağlı çeşitli köylerden gelip burada kalan daha farklı insanlar katılmaktaydı. “Âşıklar Bayramı” da âşıkların icra ortamlarıydı. XX.

³²“Hanlar, Kars merkezine uzak veya yakın köylerden gelenlerin, hayvanlarını getirip bir veya birkaç gecelik, orada tuttıkları, kendilerinin de yattığı mekânlardır” (Taşlıova 2006a: 179).

yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış olan âşıklar bayramlarında âşıklar, verilen ayaklar üzerine karşılıklı atışmışlar, bu ayaklara bağlı deyişler, destanlar söylemişlerdir ve jüri önünde rekabet yaşamışlardır (Taşlıova 2006a: 180). “*Özel gün ve gece programları*” ise Halk Eğitim Merkezi ve Halk Evlerinde hazırlanmış, bu tek kişilik programlarda âşıklar, deyiş ve atışmalar icra etmişler; hikâye icrası yapmamışlardır (Taşlıova 2006a: 179-182).

Taşlıova, son olarak âşıklık icra ortamları içerisinde “*Yurt Dışı Programları*”ndan bahseder. Yurt dışında yaşayan Türkler, âşıklık Avrupa’ya götürmüşlerdir. Türkiye’den yurt dışına çıkan âşıklar, orada yaşayan Türklerin davetiyle Avrupa’ya gelmişler; düğün, nişan, sünnet, özel toplantı günleri, dernek gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Âşıklar, kimi zaman burada yaşayan “Türklerin evleri”nde, kimi zamanda Avrupa’nın farklı ülkelerinde açılmış olan “Türk kahveleri (cemiyetler, lokaller)”nde icralarını gerçekleştirmiştir. Evlerde, kahveler, cemiyetler ve lokallerde fasıllar yapılmıştır. Kahvehane, cemiyet ve lokallerden daha geniş bir kitleye hitap eden ve organize olmuş bünyesiyle kurumsal bir yapı gösteren “*Federasyon ve Birlikler*”de yapılan âşık programlarında da âşıklar, icralarını gerçekleştirme fırsatı bulmuşlar; söz ve ezgiye yer vermişlerdir. Fakat buralarda âşıklar, sadece kendileri için belirlenen süre içinde fasıl yapabilmişler, hikâye anlatmamışlardır. Kimi zaman salonda bulunanların mensup oldukları yöreye ait çok bilinen hikâyelerden birkaç deyiş söylemişler, kimi zaman da o yörenin ünlü isimlerine ait türküler seslendirmişlerdir (Taşlıova 2006a: 182-184)³³.

Mirzaoğlu da makalesinde halk hikâyesi anlatıcılığıyla ilgili bilgi verir. O, Cerit Türkmen köylerinde günlük hayatın akışı içinde eğlenceler yapıldığını söyler ve geceleri düzenlenen bu eğlencelerin başında, bir araya toplanarak “türkölü hikâye”ler anlatmanın ve türkü söylemenin geldiğini belirtir. Bunun için köy odasında ya da bir evde toplanılır; kadınlar, erkeklerin anlattıkları hikâyeleri ve söyledikleri türkülerini yan odadan ya da daha uzaktan dinlerlerdi. Bu eğlence sırasında ses çıkarılmadan hikâye anlatıcısı saygı ve dikkatle dinlenir; mısır patlatılır, çerez hazırlanır ve “küle kömbe” yapılırdı. Bu eğlenceler sırasında türküler, sazsız söylenirdi. “*Yerli aşiretten olanlar çalgı çalmayı bilmezler, eğer toplulukta Tecirli aşiretinden olan kimseler var ise ‘tambura’ çalarlardı.*”

³³ Taşlıova, bu makalede açıklamış olduğu Kars’ta halk hikâyesi icra ortamlarını, yazmış olduğu doktora tezinde de ele almıştır. Bkz. Taşlıova, M. Mete (2006b), (Doktora Tezi) Kars’ta Sözel Hikâyecilik ve Hikâyeler, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı.

Karacaoğlan, Dadaloğlu ve Elbeylioğlu türküleri, gece yarlarına kadar söylenirdi. Mirzaoğlu, köylerde daha sonraki yıllarda kahvehaneler ortaya çıkınca köy odalarında ve evlerde yapılan toplantıların yapılmamaya başladığını, köylü erkeklerin eğlenmek için kahvehanelere gittiğini, orada oynanan kâğıt oyunlarının başlıca eğlence olduğunu ifade eder. Türküler ise kadınlar arasında bulgur çekerken, pamuk toplanırken, kadın ve erkekler arasında da hasat zamanlarında söylenmeye devam eder. Bugün ise Cerit Türkmen köyleri arasındaki eğlenme vasıtası olan bu işler ortadan kalkmıştır ve bu köylerde, hikâye anlatıcısı veya hikâye anlatma vasfını taşıyan kişi sayısı oldukça azalmıştır. Yaşayan hikâye anlatıcıları ise son temsilcilerdir. Artık sözlü ortama talep olmadığı için onların repertuvarlarındaki hikâyeler de kendileriyle birlikte yok olacaktır (Mirzaoğlu 1999: 80-85).

Görkem, 2000 yılındaki Çukurova bölgesinde halk hikâyesi anlatıcılığıyla ilgili bilgiler verir. O, geçmişte âşık-hikâyecilerin büyük bir kısmının, Çukurova bölgesinde genellikle hikâyelerini saz eşliğinde, dinleyicilere kahvehanelerde, köy odalarında ve düğünlerde anlattıklarını söyler. Âşıkların, trkl hikâye anlatımını hala saz (cura) eşliğinde, düğünlerde devam ettirdiklerini fakat ilerleyen yıllarda, 25-30 senelik bir dönemde artık bu anlatıcılığın giderek kaybolacağını ifade eder. Bunun sebebini de okur-yazarlık oranının artması, eğlence ihtiyacının kitle iletişim araçlarının (radyo, video, televizyon gibi) aracılığıyla sağlanması olarak açıklar ve “anlatıcı”, “dinleyici”, “metin” ve “musiki” gibi fonksiyonlarının gün geçtikçe yitirileceğini belirtir (Görkem 2000: 156).

zdemir de elektronik kültür ortamında devam eden âşıklık geleneği üzerinde durur. Sözlü kültürü elektronik kültür uğruna terk eden halkın geçmişe duyduğu zlem doğrultusunda belediyelerin kültürel faaliyetleri kapsamında “âşıklar gecesi” gibi adlar altında etkinliklerin düzenlendiğini söyler. Fakat özellikle yerel radyo ve televizyon kanallarının yayınları aracılığıyla halka aktarılan bu etkinliklerin, genel anlamda âşıklık geleneğine katkı sağlamadığını ifade eder (zdemir 2008: 144).

zarıslan ise halk hikâyesi anlatma geleneğinin âşık fasıllarında durma noktasına geldiğini ifade eder. Bu fasıllarda, eskiden olduğu gibi uzun konulu ve günlerce süren hikâyeler anlatılmamaktadır. Bu hikâyelerin yerini, “*kısa hikâyemsi anekdot, hatıra, fıkra veya kurmacalar*” almıştır. zarıslan, bu durumu, “*zamanının giderek kısıtlandığı hızlı yaşanan bir hayat tarzının getirtiği sonuç*” olarak açıklar ve hikâye anlatımının dışında

alternatif eğlencelerin ortaya çıkmasının, hikâye anlatma geleneğini tehdit ettiğini vurgular (Özarslan 2001: 128-129).

Halk hikâyesi anlatma geleneği içerisinde bahsedilmesi gereken bir konu da “Meddahlık geleneği”dir. Köylerde gerçekleşen halk hikâyeciliği anlatıcılığının yanı sıra şehirlerde de meddahlık geleneği sürmüştür. Nutku, meddahın “*bir ses değiştirme, anlatım ve mizah ustası*” olduğunu söyler (Nutku 1977: 61). Elçin ise meddahlığın, “*hikâye ve taklid yapma sanatı*” olduğunu ifade ederek (Elçin 1986: 672), genellikle şehirlerde hikâyelerini icra eden meddahların âşık-hikâyecilerin görevini gördüklerini belirtir (Elçin 1986: 447). Meddahlık geleneği de halk hikâyeciliği geleneğinde olduğu gibi günümüzde etki alanını yitirmiştir.

Bu örneklerle halk hikâyesi anlatma geleneğinin günümüzde, değişen yaşam tarzıyla birlikte geri planda kaldığı ve âşıklar arasında halk hikâyesi anlatmak yerine türkü söylemenin yaygınlaştığı görülmektedir.³⁴ Bununla birlikte halk hikâyeleri içinde bulunan bazı türküler de âşıkların türkü repertuvarına girmiş, hikâyeler unutulmuş, hikâye içindeki türküler ise söylenmeye devam etmiştir. Bu durum, üçüncü bölümü oluşturan “Halk Türküsünün Halk Hikâyesinden Ayrılması Olgusu” bölümünde ayrıntılı olarak irdelenecektir.

Halk hikâyeleri, geçmişten günümüze geçirdiği bu değişimlerin yanı sıra, yaygın olarak anlatıldıkları dönemde de zamana bağlı olarak değişiklikler göstermiş ve hikâyelerin çeşitli biçimleri halk arasında yayılmıştır. “Varyantlaşma” olarak adlandırılan bu değişim aşağıda incelenmiştir.

1.5. Halk Hikâyelerinin Varyantlaşması

Halk hikâyelerine bakıldığında, bir halk hikâyesinin pek çok değişik varyantı olduğu görülmektedir. Halk hikâyelerindeki bu varyantlaşmaların, çeşitli sebepleri vardır.

³⁴ Bu konunun irdelenmesi açısından Âşık Mustafa Aydın ile bir mülakat gerçekleştirilmiştir. O da günümüzde âşıklar tarafından artık hikâye anlatıcılığının geri planda kaldığını, türkü icrasının ise devam ettiğini vurgulamıştır.

Görüşmenin tamamı için bkz. EK

Boratav, halk hikâyelerinin varyantlaşmasının nedenlerini açıklamıştır. O, halk hikâyelerinde varyantların meydana gelmesinin en önemli nedeninin, hikâyelerin “*zaman ve mekân içinde yayılmaları*” olduğunu ifade eder. Hikâyeleri yayan araçlar ise “*insan hafızası*”dır. Hikâyeler, bir nesilden daha sonraki nesle geçerken bir hafızadan başka bir hafızaya da geçmiş olur. İşte bu geçiş sırasında doğal olarak değişme meydana gelir ve hikâyelerin birçok yeri unutulur. Bu unutmadan kaynaklı olarak hikâyede boşlukların meydana gelmesine razı olmayan sanatkarlar da uygun gördükleri yeni malzemeleri hikâyelere sokarlar. Böylece hikâyelerin, “*ağızdan ağıza, nesilden nesile ve memleketten memlekete*” aktarılırken birçok şekilde varyantları oluşur. Boratav, varyantları meydana getiren değişiklikleri de açıklar. Bu değişiklikler, “*temaların ve motiflerin, hatta bazen sıra ve yer değiştirmeleri, şahısların isim ve memleket değiştirmeleri, bir hikâyeye başka hikâyelerden veya âşıkların şiirlerinden münasip olanların ilavesi*” şeklindedir (Boratav 2014: 122-124).

Güney, varyantlaşma konusuna açıklık getirerek halk hikâyelerinde gerçek yaşantının yanı sıra “*hayal ve fantezi*” özelliğinde unsurların bulunduğu dikkat çeker. Hikâyeciler, âşıkların veya kahramanların hayatlarından aldıkları olayları aynı şekilde, birebir olduğu gibi anlatmamaktadırlar. Bu olayları halk arasında yaşayan menkıbelerle ve kendi hayalleriyle karıştırıp işleyerek bir hikâye konusu oluştururlar. Bunun yanı sıra Güney hikâyenin, en uygun yerlerine kahramanların veya âşıkların şiirlerinden ya da başka koşma ve maniler seçilen şiirlerin serpiştirilerek anlatıldığını, hikâyeye giren bu unsurların hikâyeciden hikâyeciye değiştiğini; hikâyelerin, “*musannif*” denilen ilk “*müellif*”³⁵inin dilinden çıktığı gibi çıkmadığını, hikâyeyi anlatan herkesin bu hikâyelere kendinden bir şeyler katarak hikâyenin asıl konusunu değiştirmemekle birlikte milli gelenek ve göreneklerimizden yeni unsurlar kattığını vurgular. Bu nedenle hikâyelerin tek bir müellifi değil, sayısız müellifi vardır. Ayrıca bu hikâyeler, yazıya geçirilirken sözlü gelenekte yaşadığı gibi yazıya geçirilmemiştir. Halk hikâyeleri, yazıya geçerken de oluştuğu doğal çevrenin ruhsal özelliklerini kaybetmiş, hikâyelerin dil ve üslup özellikleri de değişmiştir (Güney 1971: 45-46).

İçel, anlatıların varyantlaşmalarının nedenleri üzerinde durur, zaman içinde kahramanlarda ve olaylarda meydana gelen değişikliklerin nedenini, destanların/halk

³⁵ **Müellif:** Yazar (<http://www.tdk.gov.tr>).

hikâyelerinin yapısal özelliğiyle açıklar. O, ana olay ve ana kahramanın özelliklerine, asırlar geçtikçe başka olaylar ve kahramanların özelliklerinin de eklendiğini ifade eder. Anlatılar, asırlar boyunca sözel bellekte dilden dile aktarılırken hem kahraman hem de onun başından geçen olaylar farklılık kazanır. İçel, “*destan mantığı içerisinde Köroğlu anlatmalarına da asırlar geçtikçe yeni halkalar eklenmiştir*” diyerek oluşan bu yeni halkalar üzerinde coğrafyanın da etkisi olduğunu belirtir. Bu etkiyle, metnin anlatıldığı coğrafyada gerçekleşen olaylar da anlatıya girer ve bu durum, metinde farklılaşmaya neden olur (İçel 2010: 21).

Alptekin ve İçel de “*anlatıcının hikâyesini yaşadığı mekâna uydurduğunu, anlatıdaki olayların ve yer adlarının coğrafya bağlamında değiştiğini*” söylerler. Ayrıca kurmaca bir dünyanın eseri olan anlatının, tarihsel gerçeklikleri yansıtamayacağını ifade ederek Türk dünyasında anlatılan ve birçok varyantı bulunan Köroğlu destanının/halk hikâyesinin kahramanının, farklı özelliklerle karşımıza çıkmasının son derece doğal bir durum olduğuna vurgu yaparlar (Alptekin-İçel 2011: 37-38).

Başgöz, sözlü edebiyatın bir “*çeşitlenmeler edebiyatı*” olduğuna dikkat çeker ve bu edebiyatı dinleyiciye sunan anlatıcının, her sunuşta anlatıya irili ufaklı değişiklikler soktuğuna dikkat çeker (Başgöz 1986: 49). Yine Başgöz, halk hikâyelerinin, hem sözlü kurgusundan hem de hikâyeyi dinleyen dinleyici kitlesinin yapısından, konumundan ve isteklerinden etkilendiğini ifade ederek hikâyeye biçim veren unsurlardan söz eder. Bu unsurlar, “*âşık*”, “*geleneksel hikâye metni*” ve “*dinleyici kitlesi*”dir. İşte bu üç unsurun birleşimi ve etki alışverişi, hikâyeyi yaratır, biçimlendirir ve değiştirir. Halk hikâyesi anlatıcıları, kendi kişisel duygularını, düşüncelerini ve yergilerini de anlatının içine sokar; bu duygu ve düşüncelerini, dinleyicilerle işbirliği içinde anlatıya yansıtır (Başgöz 1986: 64).

Çobanoğlu da “sözlü kompozisyon teorisi”nin, icracının sosyo-kültürel bağlamda dinleyicilerle olan etkileşimini, anlatının “*icrasına*”, “*yapısına*” ve “*işlevine*” etkilerini araştırdığından bahseder (Çobanoğlu 2012: 259). Buna göre, âşıkların destanlarını söyledikleri dinleyici kitlesinin özelliği, destanların şekline, hacminin uzamasına ve kısalmasına neden olabilmektedir. Âşık, dinleyicilerin istekli olup olmadıklarına göre destanı kısaltmakta veya uzatmaktadır. Dinleyici istekli ise destan uzar, bunun tersi bir durumla karşılaştığında ise destan kısalır. Bu nedenle, aynı âşık tarafından söylenen

anlatılarda bile sonuç ve anlatının uzunluğu-kısalığı değişebilmektedir. Bu değişiklikler, dinleyiciye bağlı olarak oluşmaktadır. Çobanoğlu, bu durumun, “*âşığın dramatik kabiliyetinin sanatını icra etmede dinleyiciyle kurduğu etkileşim ile şekillenip değiştirebilme hünerinin test edilmesi*” olarak da değerlendirilebileceğini ifade eder (Çobanoğlu 2012: 268-269).

Taşlıova da hikâyelerin, “bir müellifi değil sayısız müellifi vardır” tespitinden hareketle hikâye metninin farklı anlatıcılar tarafından icrasında görülen değişimlerin yanında aynı hikâyenin aynı anlatıcı tarafından farklı zamanlarda icrası sırasında da ortaya çıkabilecek muhtemel farklardan söz eder ve bunun nedeninin yine sözel icra şartları olduğuna vurgu yapar (Taşlıova 2016: 155).

Tüm bu bilgiler ışığında şunları söylemek mümkündür: Halk hikâyeleri, farklı bölgelerde, farklı âşıklar tarafından söylenmiş, sözlü kültür ortamında dilden dolaşarak halka aktarılmıştır. Hikâyelerin anlatıldığı coğrafyanın, hikâyeyi anlatan kişilerin değişmesiyle halk hikâyeleri başka zihinlerde oluşmuştur. Hikâye anlatıcıları, hikâyeleri akıllarında kaldıkları ya da istedikleri gibi anlatmışlardır. Bunun yanı sıra âşıklar, dinleyici kitlesiyle arasında oluşan etkileşimle ve onların beklentilerine göre de hikâyelerinin sonunu değiştirmiş, duruma göre hikâyeleri uzatıp kısaltmıştır. Bu nedenlerle ilk anlatılan halk hikâyesi ile bu hikâyenin daha sonra oluşan anlatmaları arasında değişiklikler meydana gelmiştir. Bazen daha sonra söylenen hikâyeler ile ilk örneği arasında küçük farklılıklar oluşmuş, bazen de bu farklılıklar daha büyük olmuştur. Böylece halk hikâyelerinin varyantlaşma süreci gerçekleşmiştir.

II. BÖLÜM

2. TÜRK HALK EDEBİYATINDA TÜRKÜYE GENEL BAKIŞ

2.1. Türkü Kavramı

Boratav, türküyü “düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler” olarak tanımlar. O, “Türkiye’nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (âşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan ad ‘türkü’dür” der. Bölgelere ve konulara ilişkin özel hallerde veya ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre, türkü kelimesinin yerine “şarkı, deyiş, deme, hava, ninni, ağıt” adlarının da kullanıldığını ifade eder (Boratav 1969: 162-163).

Elçin, sözlü ve yazılı edebiyatımızdaki türkülerin, atasözleri, masallar, bilmeceler, maniler gibi yaygın ürünler olduğunu belirterek türkülere Doğu ve Kuzey Türklerinin aynı kökten gelen “yır” veya “cır” adını verdiklerini, Batı Türklerinin ise “türkü” adını kullandıklarını söyler. Türkü, Türk kelimesinden doğmuştur ve “Türklere mahsus ezgi (melodi)” anlamına gelmektedir. “Türkü yakmak” deyimini de türkü kelimesinden türemiştir ve icat etmek anlamındadır (Elçin 1986:195).

Güney, halk türkülerinin “halkın ortaklaşa yarattığı sözlü verimler” olduğunu; halkın, halk türkülerine “memleket havaları” da dediğini ve türkülerin “folklor edebiyatı” içine alındığını söyler (Güney 1971: 235).

Dilçin’in tanımına göre, “türkü, türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri nazım biçimidir.” Dilçin, ayrıca söyleyeni belli türkülerin varlığından da söz eder (Dilçin 2013: 289).

Onay, türküyü; “*Türklere mahsus lahn*³⁶ ile söylenen şarkılar” olarak tanımlar (Onay 2012: 87).

Yakıcı da türkülerin, Türk insanının sevgi, sevinç, üzüntü, acıma vb. duygularının doğal bir ürünü olduğunu, adı bilinen ya da bilinmeyen bir halk ozanı tarafından yaratıldığı düşüncesinin araştırmacılar tarafından kabul gördüğünü belirtir (Yakıcı 2013: 71).

Kısa bir tanımla türkü, halk edebiyatında ezgiyle okunan ve bentlerden oluşan, genellikle yaratıcısı belli olmayan şiir biçimidir (Yalçın 2012: 6).

2.2. Türkülerin Özellikleri ve Sınıflandırılması

Türküler, genellikle yedili, sekizli, on birli hece kalıplarıyla söylenmektedir; bununla birlikte türkülerde hece ölçüsünün her kalıbı kullanılabilir. Türküler, iki bölümden oluşur. Birinci bölüm, türkünün asıl sözlerinin bulunduğu, “bent” adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise her bendin sonunda yinelenen “nakarat”tır. Bu bölüme, “bağlama” ya da “kavuştak” adları verilir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında uyaklıdır (Dilçin 2013: 289).

Elçin, türkülerin dil özellikleri hakkında ve türkülerle ilgili olarak genel bilgiler verir. Türküler, genellikle herkesin anlayabileceği ortak, sade ve doğal bir dille hece vezni ile söylenmekte veya yazılmaktadır; hece vezninin yanı sıra aruzla oluşturulmuş türkü örnekleri de bulunmaktadır. Aruz vezni ve divan edebiyatı nazım şekilleri ile meydana getirilen türkülere “divan, selîs, semâî, kalenderî, satranç ve vezniâhır” denilmektedir. Hece vezni kullanılarak meydana getirilen türküler, “manî” ve “koşma” tiplerine bağlı, çeşitli şekil özellikleri gösteren nakaratlı veya nakaratsız lirik manzumelerdir. Türküler, başlangıçta bireysel yaratma eseridir; zamana ve mekâna bağlı olarak anonimleşirler. Bunun yanı sıra türküyü oluşturan kişinin damgasını taşıyan türküler de bulunmaktadır. Elçin, bu türkülere örnek olarak 17. yüzyıl saz şairlerinden “Kayıkçı Kul Mustafa’nın Genç Osman Destanı”nı gösterir. Türkülerin özünü musiki oluşturmaktadır. Bununla

³⁶ **Lahn:** 1. Kaideye uygun ve güzel ses, nağme, ezgi, 2. Ahenk (<http://www.osmanice.com>).

birlikte cönklerde ve mecmualarda hece ve aruz vezinleriyle söylenmiş veya yazılmış “türkü” başlığı adı altında bestelenmemiş şiirler de bulunmaktadır (Elçin 1986:195).

Edebiyatın pek çok alanında araştırmalar yapan, yaptığı birçok araştırmada konu hakkında görüş belirten ilk kişi olmayı başaran ve bu araştırmaları edebiyat dünyasına kabul ettiren Pertev Naili Boratav, halk hikâyeleri araştırmalarında olduğu gibi halk türküleri hakkında da araştırmalar yapan en önemli kişiler arasında bulunmaktadır. Bu açıdan Boratav’ın konu hakkındaki görüş ve araştırmaları son derece önem taşımaktadır.

Boratav, halk türkülerinin hem müziği hem de şiiri ilgilendirdiği için folklor araştırmalarında özel bir yer tuttuğuna değinir. Halk türküleri araştırmalarında hem halk müziğinin hem de halk edebiyatının göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir. Türkülerde sözler (güfte), belli bir hece vezni kalıbına (örneğin, 4+4, 4+3, 4+4+3 gibi) uydurularak yazılmış düzenli bir nazım parçasını oluşturur. Bu, bazen sonradan türkü haline geçmiş bir halk şairinin manzumesidir, bazen de doğrudan türkü olarak yazılmıştır (Boratav 1945: 49-50).³⁷

Güney de türkülerin dilinin halk dili denilen “*imajlı, imalı dil*” olduğunu ifade ederek bu dilin zenginliğinden ve yüceliğinden bahseder ve halk dilinin “*sihirli ve şiirli*” yapısının türkülerden anlaşılabilirliğini söyler. Türkülerin bir tablo canlılığıyla yürekleri yerinden oynattığını, derin bir sezgi ve heyecanla dinleyenleri sarıp sarmaladığını ifade eder (Güney 1971: 237). Gerçekten de türkülerimize bakıldığında dinleyenlerin gönlüne dokunan, sanki bir sihir yapılmışçasına halkın içine işleyen bir dil ile karşılaşmaktadır.

Türküler, bir folklor ve anonim halk edebiyatı ürünüdür. Yıldırım, folklorun özelliklerini, “1. Sözlü (*oral, verbal*) olma, 2. Geleneğe bağlılık (*tradition*), 3. Çeşitlenme (*variant*), 4. Anonimlik (*anonymous*), 5. Kalıplaşma (*formularization*) özelliği” olmak üzere beş bölümde inceler (Yıldırım 1998: 68-69). Dolayısıyla bu özellikler, türkülerde de bulunmaktadır. Güzel ve Torun da Türk halk edebiyatı ürünlerinde diğer edebiyat ürünlerinde olduğu gibi estetik kaygının ön planda olmadığını, aksine ön planda olanın halkın kültürünü yansıtmak olduğunu vurgularlar ve tüm bunların yanında bu ürünlerin estetikten de yoksun olmadıklarını ifade ederler. Onlar da “*Anonim Halk Edebiyatı*” adı

³⁷ “Halk Türkülerine Dair”: Aramak (İzmir), Sayı 5; Ağustos 1939.

verilen bu edebiyatın, diğerlerinden ayrılan temel özelliklerini Yıldırım'ın saymış olduğu beş özelliğe iki özellik daha ekleyerek verirler. Buna göre bu özellikleri, “1. Anonim olması, 2. Sözlü olması, 3. Varyantlaşma özelliği, 4. Geleneksel oluşu, 5. Kalıplaşma özelliği, 6. Ezgi ile söylenmesi, 7. İrticalen söylenmesi” şeklinde sıralarlar (Güzel-Torun 2012: 111). Bu özellikler, türkülerin sahip olduğu özelliklerdir.

Türkülerin özelliklerinden sonra, onların sınıflandırılması meselesi de üzerinde durulması gereken diğer bir konudur. Boratav, türkülerin içeriklerine göre sınıflandırılması gerektiğini vurgular fakat “yalnız gördükleri işlerden ötürü ilgiyi çeken türkülerin de yer alacağı bir kümeleme için” bu ilkenin yetersiz kalacağına dikkat çeker ve bu nedenle “bileşik bir düzen” önerir. Boratav'ın sınıflandırmasına göre, ilk bölümü belirleyen, “türkülerin konuları”, ikinci bölümü belirleyen de “kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini şartlandıran vesilelerdir”. İlk bölüm, “lirik türküler”, “taşlama, yergi ve güldürü türküleri” ve “anlatı türküleri” olmak üzere üç bölüme ayrılır. Lirik türküler ve anlatı türküleri de kendi içlerinde bölümlere ayrılmaktadır. Lirik türküler, “a) ninniler, b) aşk türküleri, c) gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapishane türküleri, ç) ağıtlar, d) çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine türküler”; anlatı türküleri ise “a) Efsane konulu türküler, b) bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler, c) tarihlik konuları olan türküler”dir. İkinci bölüm ise “İş türküleri”, “Tören türküleri” ve “Oyun ve dans türküleri” olmak üzere yine üç grupta toplanır. İş türküleri, kendi içerisinde alt gruba ayrılmazken tören türküleri, “a) bayram türküleri, b) düğün türküleri, c) dinlik ve mezhepli törenlere değgin türküler, ç) ağıt töreninde söylenen türküler” ve oyun ve dans türküleri de “a) Çocuk oyunlarında söylenenler, b) büyüklerin oyunlarında söylenenler” olmak üzere alt gruplara ayrılır (Boratav 1969: 163-164).

Elçin, türküleri; “konularına, şekillerine ve ezgilerine göre” üç şekilde sınıflandırmanın mümkün olduğunu belirttikten sonra bu sınıflandırma arasında “beste esasına göre” yapılan sınıflandırmanın daha dayanıklı olduğunu söyler. Bu sınıflandırmaya göre türküler, “uzun hava” ve “kırık hava” olmak üzere iki kolda toplanmaktadır. Uzun havalar, usul ile çalınmayan, her sanatkârın isteğine bağlı olan, tam bir şekil göstermeyen ve Batı musikisinde yer alan ezgilerdir. “Bozlak, Maya, Divan, Egin, Hoyrat, Çukurova, Türkmânî” gibi ezgiler, uzun havalara örnek oluşturmaktadır. Kırık havaların ise ölçüsü

ve ritmi bellidir. “*Karadeniz Horonları, Kuzey Doğu Barları ve Batı Anadolu Zeybekleri*” gibi oyunlarda ise kırık hava mevcuttur (Elçin 1986: 196).

Dilçin de türkülerin sınıflandırmasını Elçin’in sınıflandırması gibi yapar. Buna göre, ezgilerine göre türkülerini, “*usulsüzler*” ve “*usullüler*” olmak üzere ikiye ayırır ve usulsüz olanlara, “*divan, bozlak, koşma, hoyrat, kayabaşı, Çukurova*” gibi örnekler verir. Bu çeşitlerin hepsinin uzun hava, usullü türkülerin ise genellikle oyun havaları olduğunu belirtir. Bu oyun havalarına Konya’da “*oturak*”, Urfa da ise “*kırık*” adı verilmektedir. Dilçin, konularına göre türkülerini, “*ninniler, çocuk türkülerini, doğa türkülerini, aşk türkülerini, kahramanlık ve askerlik türkülerini, karşılıklı türküler, ölüm türkülerini (ağutlar)*” gibi konularla ele alır. Son olarak yapılarına (şekillerine) göre türkülerini ise “*bentleri mani dörtlükleriyle kurulan türküler, kavuştakları mani biçiminde olan türküler*” olarak ele alır ve bu sınıfa, kavuştaklarını dize sayısına göre ayırdığı türkülerini de ekler. Bunlar, “*kavuştakları bir dize olan türküler*”, iki, üç ya da dört dize olan türkülerdir (Dilçin 2013: 290-300). Dizdaroğlu ve Özbek de yine aynı şekilde türkülerini, “ezgileri, konuları ve yapılarına (şekillerine) göre” üç grupta sınıflandırmışlardır (Dizdaroğlu 1969: 105, Özbek 1975: 66). Araştırmacılar arasında türkülerin sınıflandırılması, genel olarak bu şekilde kabul edilmektedir.

Kaya tarafından da aynı şekilde yapılan bu sınıflandırmada, yapılarına göre türküler, türkülerin bentlerinin mısra sayılarına göre belirlenmiş ve bunlara ek olarak “*karşılıklı türküler/atma türküler*” verilmiştir. Konularına göre türküler, “*tabiat türkülerini, aşk türkülerini, yiğitlik türkülerini ve tarihî olayları konu edinen türküler, tören türkülerini, askerlik türkülerini, eşkıya türkülerini*” gibi türkülerle örneklendirilmiş ve son olarak ezgilerine göre türküler ise “*uzun havalar ve kırık havalar*” olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Kaya 1999: 138-213). Onay ise ezgilerine göre türkülerini, “*kayabaşı, ezgi, varsağı, türkü, türkmanî, şarkı*” olmak üzere bölümlere ayırmıştır (Onay 2012: 87).

Yakıcı ise türkülerini, “*vezinleri bakımından türküler*”, “*yapıları bakımından türküler*”, “*konuları bakımından türküler*” ve “*ezgileri bakımından türküler*” olmak üzere dört bölümde sınıflandırmıştır (Yakıcı 2013: 197-282).

2.3. Türkülerin Konusu ve İşlevleri

Türküler, doğayı, aşkı, ayrılığı, ölümü, kahramanlığı, günlük hayatın olaylarını vb. konu edinmektedir (Yalçın 2012: 6). Güney, halk türkülerinin asıl konusunun, bu toprakların üzerinde doğup büyüyen, içinde bulunduğu cemiyet gibi hissedip düşünen insanın başına gelenler ve insanların yaşadıkları olaylar karşısındaki duygu ve düşünce dünyaları olduğunu ifade eder. Bu olaylar, kimi zaman bir kara sevdayı, kötü bir günü, bir kahramanlığı, aşkı, hasreti, gurbeti, doğayı; Türk insanını anlatır (Güney 1971: 236-237).

Dilçin, türkülerin konularının çok değişik olduğunu söyleyerek “*aşk duyguları, günlük olaylardan etkilenmeler, savaşlardaki kahramanlıklar*”ın türküyle anlatılabileceğini ifade eder. Ayrıca o, halk arasında heyecan yaratan her olaya türkü yakıldığını söyler. Onun ifadesiyle, “*kısaca Anadolu halkı bütün acılarını ve sevinçlerini türkülere doldurur.*” (Dilçin 2013: 289).

Dizdaroğlu da türkülerin, kişisel ya da toplumsal olaylarla ilgili olduğunu, “deprem, ölüm, kahramanlık, sevgi, ayrılık” gibi olayların türkünün çıkışını etkilediğini, toplumun olaylar karşısındaki tepkisinin türkülere yansıdığını söyler. O, türkülerde toplumsal yanın ağır bastığını ve türkülerin, halkın sevgisini, nefretini, acısını, tutkusunu yansıttığını belirtir (Dizdaroğlu 1969: 104-105).

Kısacası türküler, Türk ruhunun notaya dökülerek dile gelmiş şeklidir; Türk halkının ortak malı olup onların duygularını ve yaşantılarını yansıtır. Aşk, sevda, ayrılık, gurbet gibi duygular, her insanın içinde barındırdığı ortak duygulardır. Öyle ki bu duygular evrenseldir ve çoğu zaman diğer milletler için de geçerlidir. Buna bağlı olarak türkülerde işlenen bu konular, diğer milletlerin şarkılarında da dile getirilmiştir. Boratav, bu durumla ilgili olarak son derece çarpıcı örnekler sunmuştur.

Boratav, halk türkülerinde sadece milletlerin ayrı ayrı seslerinin değil, “*bütün insanlığın sesini, insan sesini*”³⁸ duymanın mümkün olduğunu söyler. Bunun ispatını yapmak için iki türkü örneği sunar. Bunlardan ilki, “*Eğin Türküsü*”nün nakaratıdır. Hasretten acı

³⁸ Boratav makalesinde, Herder’in halk şarkılarına “*halkın sesi*” dediğinden bahseder. Onun kitabını neşreden arkadaşı da Herder’in dünya milletlerinden birçoğunun şarkılarından bir seçme yaparak meydana getirdiği kitaba “*Şarkılarda Milletlerin Sesi*” adını vermiştir. Buna karşılık Boratav da bu sözü söylemiştir (Boratav 1945: 53).

çeken bir kadın “ağası”nı anar ve “*gurbet icad eden görmesin cennet*” diyerek isyan eder. İkinci türkü örneği ise Almanlara aittir. Adı bilinmeyen bir Alman halk şairi de “*Ayrılık! Seni kim icat etti*” diye sorar. Birbirlerinden kilometrelerce uzak bu iki ülkede aynı güzel ifadeye rastlanmaktadır. Boratav, bu ifadeyi Türklerin mi Almanlardan, yoksa Almanların mı Türklerden aldığını sormanın saçma olduğunu ifade eder. Çünkü aynı şartlar altında yaşayan insanların, aynı duygu ve düşünce kalıplarını oluşturmaları son derece doğaldır. Gurbet, dünyadaki tüm insanlar için geçerli olan ve önlenemeyecek bir durumdur (Boratav 1945: 53-54).

Boratav, konuyla ilgili olarak iki tane de hikâye örneği verir. Bu hikâyelerin de biri Türk, diğeri Alman hikâyesidir. Bizdeki hikâye örneği şöyledir:

Zamanın birinde Kars’ın Çıldır gölü sahilinde Beğersen köyünde Bağdat adında genç bir kız vardır. Kız, köyün karşı sahilinden Akçakala köyünden bir delikanlı ile nişanlıdır. İki genç, birbirlerini çok sevmektedir fakat o zamanlar nişanlılık uzun sürmektedir. Birbirleriyle görüşemeyen bu gençler, görüşebilmek için aralarında bir işaret kararlaştırırlar. Herkes yattığı zaman Bağdat, ateş yakacak; gölün öteki sahilinde olan nişanlısı da ateş yandığında yüzüp ateşe doğru gelerek sahile çıkacaktır. Böylece iki âşık, tan ağarincaya kadar görüşeceklerdir. Yaz boyunca iki genç, bu işaret sayesinde sık sık buluşurlar. Sonbahara doğru bir gece, Bağdat’ın yengesi bu durumun farkına varır. Genç kızın rakibi olan amcasının kızına haber verir. İkisi birlikte bir gece, Bağdat yattıktan sonra ondan habersiz ateş yakarlar. Delikanlı, işareti görür görmez yüzmeye başlar. Kadınlar, delikanlının yolu yarılacağını tahmin ettikleri zaman ateşi söndürürler. Delikanlı, karanlıkta yolunu şaşırır; yolun ortasında çırpınır; sahili bulamaz. Sabaha karşı artık gücü kalmayan delikanlı boğularak ölür. Olanlardan habersiz olan Bağdat, üç gece boyunca ateş yakmaya devam eder. Dördüncü gece (Boratav 1945: 54-55):

“Od aldı Bağdat’ı güleşini³⁹, bağı;
Beklerim habersiz akşam, sabahı;
Her biri oldu bir kan çanağı;
Göz yaşım silmedi, yâr nerde kaldı?
....

³⁹ **Güleş:** Sevimli, güler yüzlü, çok gülen (kimse) (<http://www.tdk.gov.tr>).

Üç gündür beklerin, yâr nerde kaldı?”

diyerek feryat eder. Kendini öldürecektir fakat “*erkân*⁴⁰, *yol*” koymuyordur. Zavallı kız, üzüntüsünden hasta düşer ve derdini türkülerle ifade eder (Boratav 1945: 55):

“Gökte ötüşen suna!⁴¹
Çalkanıp batma kana
Tez kavuşurdum ona
Koymaz erkân yol beni.

Turnam seni dinlerem
Dert dilinden anlaram
Sinem şaşan inlerem
Kaval sunar il beni.

Bağdadım döktüm kan yaş
Binamda kalmadı taş
Viranam oldu ataş⁴²
Ahir⁴³ eder kül beni.”

Bağdat, nişanlısının ölümünden kırk gün sonra daha fazla dayanamayarak ve olup biteni öğrenemeden hayata gözlerini yumar (Boratav 1945: 55-56).

Arnim ve Brentano'nun halk şarkıları kitabında, 16. yüzyılda anlatılmaya başlanan bir Alman halk türküsü de aynı efsaneyi anlatmaktadır. Burada kahramanlar iki kral çocuğudur ve cinayeti işleyen ise bir rahibedir. Söz konusu iki kralın birinin çocuğu kız, diğersinin ise erkektir. Birbirlerini çok seven bu iki genci, aralarındaki derin su ayırmaktadır. Bu yüzden, iki sevgili birbirlerine kavuşamamaktadırlar. Kız, sevgilisinden yüze yüze ona gelmesini ister. Delikanlı yüzmeye başlamadan önce kız, üç mum yakacak ve böylece delikanlı da yolunu bulacaktır. İki genç bu planı yaparken onların konuşmasını

⁴⁰ **Erkan:** 1. Bir topluluğun ileri gelenleri, büyükler, üstler, 2. Yol, yöntem, 3. General veya amiral aşamasındaki askerler (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴¹ **Suna:** 1. Erkek ördek, 2. Göl ördeği (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴² **Ataş:** Ateş (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴³ **Ahir:** 1. Son, sonraki. 2. Sonra, en sonra, sonunda (<http://www.tdk.gov.tr>).

kötü kalpli bir rahibe duyar. Rahibe, uyuyormuş gibi yapıp kimse görmeden mumları söndürür. Karanlıkta yolunu bulamayan delikanlı ise derin sularda boğularak ölür. Kız, balıkçıya ona büyük bir mükâfat vereceğini söyleyerek ağını suya atıp sevgilisini sudan çıkarması için yalvarır. Balıkçı, delikanlıyı sudan çıkarır. Genç kız, sevgilisini kucaklayıp dudaklarından öper. Daha sonra denize atlar (Boratav 1945: 56).

Boratav, verilen türkü örneğindeki gibi hangi efsanenin daha eski olduğu, Almanlardan mı yoksa Anadolu'dan mı çıktığı sorularının akıllara geleceğini belirterek açıklamada bulunur: Bu efsanenin aynı kaynaktan çıkmış, dünyanın belirli yerlerine göç eden insanlar, elden ele gezen kitaplar ve melodilerle yayılmış olabileceğini söyler. Ancak birbirlerine uzak olan bu iki ülkede de derin suları yüzerek geçebilecek kadar birbirlerini seven ve bu sevgiye rağmen önlerine çıkan zorluklar ve sosyal engeller nedeniyle kavuşamayan gençlerin yaşadığını vurgular. Eğer bu efsanelere benzeyen trajik olaylar yaşanmasaydı hikâyelerin, bu kadar uzak yerlerde yaşayan ve birbirlerine yabancı olan halklara kendini kabul ettiremeyeceğini belirtir (Boratav 1945: 56-57).

Sonuç olarak Boratav, halk edebiyatı ürünlerinin kendilerini taklitle değil, insanlığın benzer duygularını anlattıkları, aynı ihtiyaçlarını karşıladıkları için milletten millete, cemiyetten cemiyete geçip kendilerini kabul ettirdiklerini açıklar (Boratav 1945: 53-57).⁴⁴ Halk türküleri, bir toplumda en yaygın şiir ve müzik formudur. Bu yaygınlık hem zaman hem de mekân için geçerlidir. Türküler, çağlar boyu var olabilmiş ve zaman içinde değişmiş; güncel kalabilmiştir. Bu varoluş, toplumun, büyük kitlelerin türküleri paylaşımından kaynaklanmıştır. Geçmişten günümüze toplumsal işlevlerini koruyan sanatsal bir ifade aracı olan türkülerin temel işlevi kültürü kuşaktan kuşağa taşımaktır (Mirzaoğlu 2015a: 35-36).

Mirzaoğlu, bir çalışmasında Zeybek türkülerinin işlevlerini sıralamış ve bu işlevlerin diğer türküler için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Buna göre, türkülerin kültürel birikimi kuşaktan kuşağa taşımak dışında diğer işlevleri şunlardır:

1. İletişim unsuru olmaları yani farklı kuşaklar arasında iletişimi mümkün kılarak onları birbirlerine yakınlaştırması,

⁴⁴ "Türkülerde İnsanların Sesi": Ulus, 16 Aralık, 1941.

2. Aynı sosyal gruba mensup kişiler arasında birlik duygusunu sağlaması, halkın kendi toplumuna ait besledikleri duyguları güçlendirmesi,
3. Eğlence unsuru oluşturması,
4. İcra edilen sosyal ortamlarda, mevcut sosyal ilişkileri ve rolleri belirleyerek pekiştirmesi,
5. “Sosyal uzlaşma” üretmesi yani bir müzik icrasındaki dinleyicilerin türküyü birlikte seslendirmesi veya söylenen türkülerini dinlemekten zevk almaları,
6. Hayal kırıklıkların, toplumsal baskıların vb. neden olduğu sıkıntılardan kurtulma yolu sağlamaları,
7. “Sanat yaratımı”na imkân vermeleri,
8. Duyguların ifade edilmesini sağlamalarıdır (Mirzaoğlu 2001: 78-89).

Tüm bu bilgiler ışığında türküler hakkında kısaca şunları söylemek mümkün olacaktır: Türküler, geçmişten günümüze kadar gelmiş ve hala canlı bir şekilde yaşamakta olan bir folklor ürünüdür. Türküler, halkın duygularını, hayata bakış açılarını yansıtır, kültürü bir kuşaktan diğerine taşır. Onların toplumun her kesiminde benimsenmesi, sevilmesi ve sahiplenilmesi, Türk halkının duygularındaki içtenliği ortaya koymaktadır.

Günümüzde halk türkülerini, pek çok insan tarafından dinlenmekte ve söylenmektedir. Her ne kadar halk hikâyesi anlatıcılığının yerini günümüzde sinema, tiyatro, televizyon, internet gibi şeyler almış olsa da halk türkülerini sevilerek söylenip dinlenmeye devam etmektedir. Günümüzde dinlenen pop, rock gibi müzik türleri, türkünün işlevini karşılamamaktadır. Hiçbir müzik türü, bir başka müzik türünün alternatifi olamaz. Her müzik türünün sevenleri farklı olacak; bu müzik türlerinin biri ya da birçoğu insanlar tarafından dinlenip söylenecektir. Türküler, gerek ezgileri gerek sözleri ile diğer müzik türlerinden ayrılmaktadır ve içinde bulundurduğu hisler bakımından her zaman özel bir yere sahip olmuştur. Türkünün geçmişi, Türk toplumu için pop, rock, rap gibi müzik türlerinden çok daha eskidir. Bu da onu Türk toplumu için daha köklü bir müzik türü yapmaktadır. Ayrıca türküler, bize özgü olması, bizim memleketlerimizin melodilerini barındırması, halkımızın geçmişten günümüze yaşadığı ayrılık, hasret, aşk, özlem, kavuşma, sevinç, hüznün gibi halkın bizzat hissettiği pek çok duyguyu yansıtması bakımından her zaman önemli olacaktır. Tüm bunlar, Türk halkı için türküyü diğer müzik türlerinden özel kılmaktadır. Çünkü türküler, Türk halkının kendi ürünüdür. Türkü

dinleyenlerin ve söyleyenlerin sayısı, popüler kültür nedeniyle her ne kadar azalmış gibi gözükse de kendi kültürümüzü içinde barındıran, halkın özüne işleyen türkülerin icralarının devam edeceği görülmektedir.

2.4. Türkülerin Varyantlaşma Süreci ve Günümüzde Türkü

Elçin, Türk halk edebiyatında nazmı, *anonim* ve *ferdî* olmak üzere iki kolda toplamıştır. Anonim olanlar, başlangıçta bir kişi tarafından söylenmiş veya yazıya geçirilmiş, cemiyetin ortak duygu ve düşüncesini yansıtan kolektif ürünlerdir. Bunlar, sözlü gelenekte yaşadıkları zamana ve mekâna göre değişikliğe uğrarlar (Elçin 1986: 7). Daha çok anonim olan türkülerde olmakla birlikte türkülerde de çeşitli değişiklikler görülür. Halk hikâyelerinde olduğu gibi halk türkülerinde de varyantlaşma söz konusudur.

Boratav, türkülerin varyantlaşmasıyla ilgili olarak açıklamalarda bulunur ve varyantların meydana gelmesindeki bir etkenin türkülerin yer değiştirmesi olduğunu söyler. Yani hikâyeye, zaman ve mekân değiştirirken anlatıcılar, unuttukları yerlere, hatırladıkları en uygun türküyü getirirler. Bazen de bir türkü, aynı hikâyeye içinde çeşitli aktarımlara göre yer değiştirir. Türkülerin çoğunda çeşitli sebeplerle, çeşitli yerlerde söylenebilme olanağı vardır. Türkülerin varyantlaşmasını meydana getiren başka bir etken ise anlatıcıların, hikâyenin uygun yerlerine tamamen hikâyedeki manzumelerin karakterini taşıyan türküler ilave etmeleridir (Boratav 2014: 123-124).

Boratav, ileriki bölümlerde ele alacağımız Köroğlu türkülerinin varyantlaşmasıyla ilgili olarak örnekler vermiştir. O, Ardanuçlu Âşık Efkârî'nin, Köroğlu'nun Bolu Bey koluna uygun yerlerinde ve tamamen Köroğlu manzumelerinin karakterini taşıyan üç türkü ilave ettiği bilgisini verir. Bu türküler, öyle yerlere ilave edilmiştir ki zorunlu olarak hikâyenin mensur kısmında da değişiklik yapılması gerekmiştir. Boratav, ayrıca Âşık Müdâmî'nin Köroğlu kolları anlatılırken gelenek icabı bazı 11 heceli Köroğlu türkülerinin her kıtasından sonra başka kola ait sekiz heceli uygun bir kıta söylenmesi gerektiğini belirtir. Âşık Müdâmî, bu türkülerini hatırlayamadığı zamanlar, bunları irticalen söylemiştir. Böylece, tamamen Köroğlu hikâyesine uygun sekiz heceli yeni türküler yaratılmıştır. Bundan sonra da Köroğlu kolları anlatılırken bu yeni türküler tekrar edilmiş ve onun çıkarları tarafından bu yeni varyantlar yayılmaya başlamıştır (Boratav 2014: 123).

Güney de türkülerin varyantlaşma süreci üzerine açıklamalarda bulunmuştur. O, ilk başta türküyü yakan belli bir âşık ya da hatun kişinin bulunduğunu fakat bu türkülerin, halka yayıldıktan sonra ilk söyleyen kişinin dilinden ve sazının telinden çıktığı gibi kalmadığını, zamanla halkın istediği gibi değişip geliştiğini; böylece bu türkülerin çeşitli varyantlarının oluştuğunu belirtir. Türkülerin doğuş tarihlerinin ve söyleyenlerinin belli olmadığını türkülerin değişimlerinin dışında Köroğlu, Kerem, Karacaoğlan, Emrah gibi belli âşıkların türkülerinin de değişime uğradıklarını ifade eder (Güney 1971: 235).

Türkülerin varyantlaşmasının diğer bir boyutu da türkülerin sözlerinin yanı sıra ezgilerinin varyantlaşması durumudur. Başgöz, türkü metinlerinde olduğu gibi, “*metne koşulan ezgi*”de de değişkenliğin olabileceğini ifade eder. O, bu durumu halk ezgilerinin değişmez bir biçiminin olmayışıyla açıklar ve “*hangi ezginin hangi türküye giydirileceği*” konusunda da kesinliğin olmadığını söyler. Halk türkülerinin müziği, söylenişten söylenişe ve çalınıştan çalınışa değişebilmektedir (Başgöz 2008: 28). Onay da türkülerin namelerinin yörelerine göre değiştiğini ve türkünün birçok parçasının başka türkülere de karıştığını, çoğu kez şeklinin değiştiğini vurgular (Onay 2012: 87).

Genel olarak bakıldığında Türk halk edebiyatı nazmı içinde bulunan ve genellikle anonim olan halk türkülerinin değişikliğe uğradığı ve türkülerimizde bir varyantlaşmanın söz konusu olduğu görülmektedir. Bu varyantlaşma, söyleyeni belli olan bazı türküler için de geçerlidir (Özellikle Köroğlu, Kerem, Karacaoğlan, Emrah’ın türküleri). Varyantlaşma, türkülerin sözlerinde olduğu gibi, ezgilerinde de olabilmektedir. Çoğu türküye bakıldığında aynı türkünün çeşitli şekillerinin olduğu, bu türkülerin varyantlaştığı, bu varyantlaşmada türkülerin bazen küçük bir kısmının değiştiği, bazen daha büyük değişikliklerin söz konusu olduğu görülmektedir. Bazen de sözleri aynı ya da benzer olan türkülerin ezgilerinin farklı olma durumu görülmekte, bunun dışında sözleri birbirlerinde farklı türkülerin, benzer ezgilerle söylendiklerine de denk gelmektedir.

Tez sınırları içinde ilerleyen bölümlerde de ele alacağımız türkülerin bazılarında da varyantlaşma vardır. Aynı konuyu işleyen farklı türküler oluşmuş, bu türkülerde bazen küçük değişiklikler meydana gelmiş, bazen daha büyük değişiklikler söz konusu olmuş, bazen de bir türkünün parçası başka bir türküde görülmüş veya parçalar birbirleriyle yer değiştirmiştir.

III. BÖLÜM

3. HALK TÜRKÜSÜNÜN HALK HİKÂYESİNDEN AYRILMASI OLGUSU

3.1. Halk Hikâyesi ile Halk Türküsü Arasındaki İlişki

Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışık bir dile sahiptir. Sözlü bir gelenek anlatısı olan halk hikâyelerinde olayların anlatıldığı kısım nesir olarak verilmekte; hislerin ifade edilmesi gereken yerlerde ise manzum bir dil kullanılmaktadır. Bazen tek bir kahramanın konuşması, bazen de kahramanların karşılıklı konuşmaları manzum bir dille verilmektedir. Boratav'ın deyişiyle kahramanlar, duygularını “*telle söylemeyi dille söylemeye*” tercih etmişlerdir (Boratav 2014: 35).

Hikâyelerde yer alan bu manzum parçalar, daha çok birinci derecedeki kahramanların ağzından yani hikâyeye adını veren kişiler tarafından söylenmiştir. Hikâye kahramanları, birbirlerine olan sevgilerini, yaşadıkları acıları, çektikleri ıstırapları şiirle ifade etmişlerdir. Bazı durumlarda, hikâyede ikinci derecede yer alan kahramanlar da (birinci dereceden kahramanların annesi, babası, kız kardeşi, arkadaşları vb.) şiir (türkü) söylemektedir. Hikâyelerde, hikâye nesirden nazma geçilirken genellikle bu manzum parçalar verilmeden önce “*Aldı sazı...*” şeklinde kalıplaşmış ifadeler kullanılmıştır (Alptekin 1997: 11).

Görkem de halk hikâyelerinde türkülerin, anlatıcı tarafından icra edilmesi sırasında devreye girdiğini, musiki olmadan türkölü hikâyenin varlığının mümkün olmadığını, anlatıcının, hikâyede yer alan türkölü hikâye kahramanlarının dilinden söylediğini açıklar (Görkem 2000: 11). Kısacası, hikâyelerdeki kahramanlar, birbirleriyle konuşurken ya da kendi kendilerine duygularını ifade ederken söyledikleri şeyleri manzum şiir diliyle, türkü şeklinde seslendirmişlerdir. Halk hikâyelerinde bulunan bu türkölü, Türk müzik kültürü ve dağarcığı açısından önem taşımaktadır.

Mirzaoğlu, hikâyeler içindeki türkölü, düz anlatımdan daha önemli ve çarpıcı özellikte olduğunu belirterek türkölü bu özelliklerini ve işlevlerini ana hatlarıyla şöyle sıralar:

1. Hikâyede nesir kısmın uzun, türkülerin ise daha kısa olması,
2. Anlatıda yoğun duygusal sahnelerin insan ruhunu etkileyici lirik türkülerle ifade edilmesi,
3. Hikâyelerin gerçekliğine genellikle inanılması ve gerçeklik duygusunun türkülerin terennümüyle⁴⁵ birlikte etkisini artırması,
4. Hikâye kahramanı olan âşıkların birbirleriyle türkü yoluyla iletişim kurmaları,
5. Karşılıklı konuşmaların genellikle müzikal söyleşme biçiminde olması,
6. Hikâyede düğümün veya önemli bir sorunun çoğu zaman türkü yoluyla çözülmesi,
7. Türkünün bir âşığın adına bağlı olması,
8. Türkü yoluyla âşığın veya saz şairinin adını kitlelere duyurması ve toplumsal iletişimi türküler yoluyla kurması,
9. Türkülerin belirli âşıkların ya da icracıların üslûplarıyla tanınmış olması,
10. Türkülerin yerellik özelliği,
11. Müziğin akılda kalıcılığı ve insan ruhuna etkisi,
12. Hikâyelerdeki türkülerin sanatsal yaratıcılık ve yeni yaratımlara imkân vermesi,
13. Türküde anlatılan olaylarda ve duygularda, yüzyıllar boyu dinleyicilerin kendi hayatlarından kesitler bulmaları.

Bu özellikler, türkülerin hikâyelerden daha etkileyici ve kalıcı olmasını sağlamaktadır (Mirzaoğlu 2015b: 2-3). Bu bakımdan, türkülerin çoğu zaman hikâyelerden daha çok akılda kalması, hikâyenin unutulması bu hikâyenin parçası olan türkülerin söylenmeye devam etmesi doğal bir sosyo-kültürel sürecin sonucudur. Bu nedenle, günümüzde çoğu halk hikâyesinin içinde geçen veya bu hikâyelerle bağlantısı bulunan türküler, hikâye anlatılmadan direkt söylenmekte ve dinlenmektedir. Akıllarda bu halk hikâyeleri değil, bu hikâyelerle bağlantılı olan türküler kalmıştır.

Ayrıca, insanların zaman içinde yaşam tarzlarının değişmesi de bu durumun en önemli nedenlerinden biridir. Mirzaoğlu, icra ortamlarının, geleneğin yapısının ve hayat şartlarının değişmesiyle teknolojik gelişmelerin hayatımıza yenilikler kazandırdığından ve buna bağlı olarak farklı dinleyici ortamlarının doğduğundan bahseder. Tüm bunlar, hikâyeli türkülerin de değişime uğramasına ve çevrelerini oluşturan mensur kısımların yitirilmesine neden olmuştur. Mirzaoğlu, günümüzde dinleyici çevresinin büyük ölçüde elektronik ortamın yarattığı iletişim ağlarına bağlı bir duruma geldiğini söyleyerek icracıların da daha geniş kitlelere ulaşma yolunu seçtiklerini belirtir. Bu teknolojik gelişmeler, hikâyelerin bir tarafa bırakılarak türkülerin ön plana çıkmasının nedenidir (Mirzaoğlu 2003: 112).

Boratav da halk hikâyeleriyle ilişkili olan türkülerle ilgili olarak açıklamalarda bulunur ve hikâyelerin içinden ayrılıp halk türküsü olarak yayılan kimi zaman da okunmak üzere

⁴⁵ **Terennüm:** 1. Güzel ve alçak sesle şarkı söyleme. 2. Kuş şakıma, ötme. 3. *mec.* Anlatma, ifade etme (<http://www.tdk.gov.tr>).

cönklerle kaydedilen parçaların, lirik değeri yüksek olan türküler olduğunu ifade eder. Âşık Garip'in, Âşık Kerem'in şiirleri, Köroğlu'nun cenk türküleri, hikâyelerden bağımsız olarak, sözlü hikâyeye geleneğinin zayıfladığı veya kaybolduğu yerlerde yayılmış ve bugüne kadar yaşamıştır. Bunlar, halk türküleri derlemeleri yapanların, cönklerden halk şairlerinin şiirlerini toplayanların karşısına çıkmaktadır. Halk hikâyeleri bize, anonim halk türkülerinden bazılarının ilk sanatkârlarını bulma imkânını verir (Boratav 2014: 76). Bunun yanı sıra, birçok türkünün arka plan bilgisini ancak hikâyelerde bulmak mümkündür, denilebilir.

Boratav, bu konuyla ilgili olarak ikinci bir ihtimali de ele almıştır. Onun deyimiyle bazı türküler, yukarıda da belirttiğimiz gibi “hikâyelerin içinden ayrılıp halk türküsü olarak” yayılmış, bazı türküler ise bu hikâyelerin içine sonradan eklenmiştir. Boratav, kendini divan edebiyatı veya saray ve devlet erkânına sevdiren şairlerle (Boratav'ın sınıflandırmasıyla ikinci grup şairler) divan şairleri arasında olduğu gibi geniş halk kitlelerine daha yakın kalmış saz şairlerinin (birinci grup şairler) eserleriyle folklor ürünleri arasında da sık sık birbirlerinin içine girme durumunun söz konusu olduğunu söyler. Onun verdiği bilgiler göre, cönklerde pek çok defa bu şairlerin manzumelerinin türkü diye kaydedildiği olmuştur. Bu türkülerin eski saz şairlerinin -fakat özellikle birinci gruptan- eserleri olduğu görülmektedir. Zaten bir türkü de anonim bir folklor ürünü olmadan önce bir şairin eseri olmak zorundadır. Bazı olaylar bize, halk edebiyatıyla saz şairleri veya bazı halk yazarlarının ürünleri arasındaki sıkı ilişkiyi gösterir: Saz şairlerinden birçoğunun etrafında, kaynağı ve ilk söyleyeni belli olmayan, günden güne ve yerden yere değişen, kısacası tam anlamıyla folklor ürünü birtakım “*masal-destanlar*” meydana gelmiştir. Bu destanlarda, aynı zamanda hikâyenin kahramanı olan saz şairlerinin ağzından söylenmiş birçok şiir vardır. Boratav'a göre, bu şiirlerin bir kısmı büyük bir ihtimalle, hikâyenin kahramanı haline dönüşmüş olan saz şairinin kendi eserleridir fakat diğer bir kısmı da ona ait değildir. Bunlar, hikâyeye aktarmış, tespit etmiş olan kişinin veya dilden dile dolaşmasını sağlayan bir halk şairinin eserleri olarak kabul edilebilir. Boratav, herhangi bir eserde, mesela bir cönkte bu çeşit hikâyelerden biriyle alakası olan yani o hikâyenin kahramanının adı mahlas mısrasında geçen bir şiire rastlandığında, onu hikâyenin kahramanı olan şairin eseri mi yoksa bilinmeyen bir şair tarafından hikâyeye eklenmiş bir parça olarak mı kabul edilmesi gerektiğini sorar ve bu durumun ayırt edilmesinin çoğu zaman imkânsız olduğunu belirtir. Bu durumu,

“bilhassa, hikâyenin içine girmiş şiirlerin çoğunun herhangi bir saz şairinin lirik manzumelerinden ifade bakımından farksız olması, hikâyenin narratif⁴⁶ çerçevesi içinde daima iğreti⁴⁷ kalması” sözleriyle açıklar. Bu durum, ayırt etmeyi zorlaştırmaktadır (Boratav 1982: 30-31).

Yücel-Çetin de bazı âşıkların, bazen tanıdıkları veya hakkında bilgileri bulunan âşıkların hayatlarını bazen de kendi hayatlarını hikâyeleştirdiklerini söyler. *“Çeşitli zamanlarda söylenmiş şiirler, şuurlu biçimde bekletilmiş, hikâye tasnif edileceği zaman, sanatkâr tarafından hikâyenin içine yerleştirilmiştir.”* Bazı âşıklar ise var olan bir hikâyeyi alıp hikâyeye yeni eklemeler, yeni şiirler ilave ederek yeni bir hikâye oluşturmuşlardır (Yücel Çetin 2016: 17).

Bütün bu araştırmalara bakıldığında şu sonucu çıkarmak mümkündür: Halk hikâyeleri yoluyla, anonim halk türkülerinden bazılarının kökeni, nereden geldiği, yaratıcı sanatkârları ve konusu bulunabilmektedir. Böylece bu yolla söz konusu bu türkülerin ne anlattıkları da bilinebilmektedir. Bu durum, sanatkârı belli olan bazı türküler için de geçerli olabilmektedir (Köroğlu, Âşık Kerem gibi). Hikâyenin içine sonradan ilave edilen şiirler için de bu süreç büyük ölçüde geçerlidir. Hikâyelerden ayrılan türküler, ezgili olması ve kolay ezberlenmelerini sağlayacak nakaratlarının bulunması nedeniyle akıllarda kalır. Bir bakıma hikâye, insanları bir arada bulundurma, güzel vakit geçirmeyi sağlama, merak uyandırma gibi anlatım işlevini tamamlamış ve yerini güzel melodilerle insanda güzel duygular uyandıran türkülere bırakmıştır. Böylece hikâyeden ayrı olarak söylenen türkünün söyleyeni, çıkış noktası, hikâyesi ve ne anlattığı da unutulmuştur. Türkü söyleyen ve dinleyen çoğu kişi, bir halk hikâyesiyle bağlantılı olan bu türkülerin gerçekte ne anlattığını bilmez. Halk hikâyelerinden ayrılan türkülerden bazılarında halk hikâyesinin kahramanlarının adı geçmektedir; bu sebeple türkülerin bu halk hikâyesiyle bağlantılı olduğu anlaşılrsa da hikâye bilinmediği için bu bilgi kahramanların adının bilinmesinden öteye gidemez. Bu türkünün hangi hikâyeyi anlattığı kahramanların isimlerinden belli olsa da ait olduğu halk hikâyesi bilinmediği zamanlarda türkünün, hikâyenin hangi sahnesini anlattığını bilmek bir bilinmez olarak kalmaya devam

⁴⁶ **Narratif:** Anlatımsal (<https://tr.dictionarist.com>).

⁴⁷ **Eğreti:** 1. Belirli bir süre sonra kaldırılacak olan, geçici, muvakkat, 2. İyî yerleşmemiş, yerini bulmamış olan, 3. Takma, 4. Belli belirsiz, 5. Uyumsuz, yakışmamış, 6. İyî yerleşmemiş, yerini bulmamış bir biçimde, 7. Üstünkörü, ciddiye almadan (<http://www.tdk.gov.tr>).

etmektedir. TRT’de Türk Halk Müziği sanatçılarıyla yapılan görüşmede de hikâye ve türkü ilişkisi konusunun eksik kaldığı görülmüştür.

Bu nedenlerle bir halk hikâyesiyle bağlantısı olan türkülerde hem hikâye hem de türkü eş zamanlı olarak araştırılmalıdır. Halk hikâyesiyle bağlantısı olan, bu hikâyelerden ayrılan ya da daha sonra bu hikâyelerin bünyesi arasında yer alan bu türküler, ilişkili oldukları halk hikâyeleriyle birlikte düşünülmelidir. Böylelikle türkünün hangi halk hikâyesinden geldiği, türkünün ilk söyleyeni ve türkünün ne anlatıp halk hikâyesinin hangi sahnesini yansıttığı bilinmiş olacaktır.

Halk hikâyeleriyle ilişkisi olan pek çok halk türküsü bulunmaktadır. Bu türkülerin her biri, ilişkisi bulunduğu hikâyenin bir kesitini anlatmaktadır. Başlangıçta bakıldığında, söylendiğinde ya da dinlendiğinde ne anlattığı bilinmeyen bu türkülerin, halk hikâyesinin bilinmesi yoluyla ne anlattıkları ortaya çıkmaktadır.

IV. BÖLÜM

4. HALK HİKÂYELERİYLE İLİŞKİSİ OLAN HALK TÜRKÜLERİ

Bu konu ile ilgili olarak biri “kahramanlık hikâyesi”, diğeri “aşk hikâyesi” olmak üzere iki halk hikâyesi seçilmiştir. Kahramanlık hikâyesi olarak “Köroğlu”, aşk hikâyesi olarak ise “Arzu ile Kamber” ele alınmıştır. Bu örneklerin ele alınmasındaki amaç, konuları farklı iki hikâye türü örneğinde türkülerin hikâyelerle bağlantısının ortaya koyulması ve anlaşılmasıdır.

4.1. Köroğlu Örneği

4.1.1. Köroğlu Hikâyelerinin Halk Hikâyeleri Arasındaki Yeri

Boratav, halk hikâyelerini gruplara ayırırken birinci grupta ele aldığı kahramanlık hikâyelerini “*Köroğlu Kolları*” ve “*Diğer Kahramanlık Hikâyeleri*” olmak üzere iki başlık altında inceler. Boratav, kahramanlık hikâyelerinden olan Köroğlu kollarından 21 tanesinin isminin sınıflandırıldığını söyler. Köroğlu kollarının gerçek sayısının ise 24 olduğunun rivayet edildiğini belirtir. Köroğlu, 366 veya 777 (bir rivayete göre 700) kol hikâyeden oluşmaktadır. Boratav, âşıkların hikâyeler için gösterdikleri kronolojik sıraya göre Köroğlu kollarını şu şekilde vermiştir:

“1. İlk kol (Köroğlu’nun zuhuru: Babasının macerası, atları terbiyesi, Aras veya başka bir nehirden gelen üç köpüğü içmesi, Çamlıbel’e gelmesi); 2. Kasab-ı cömerd -veya Ayvaz-kolu; 3. Köse’nin kolu; 4. Koca Bey kolu; 5. Mamaç Bezirgân veya Tekelti kolu; 6. Demircioğlu ve Telli Nigâr Erzurum kolu; 7. Kiziroğlu Mustafa Bey kolu; 8. Bağdat-Turna teli kolu; 9. Hasan Paşa Silistre kolu; 10. Bolu Bey kolu; 11. Halep kolu; 12. Dağıstan kolu; 13. Gürcistan kolu; 14. Deli Kara kolu; 15. Hasan Bey-Dağıstan kolu; 16. Kaytaş kolu; 17. Kiziroğlu Mustafa Bey-Kırım kolu; 18. Kenan kolu; 19. Kayseri kolu; 20. Köroğlu’nun oğlu Haydar Bey kolu; 21. Son kol (evvelâ Kır At’ın kaybolması ve arkasından Köroğlu’nun da Kırklara karışması, keleşlerinden Yusuf’un onu aramaya gitmesi ve Kırklar meclisinde görmesi)” (Boratav 2014: 17-18).

Boratav, Köroğlu hikâyesinin kahramanının, daha çok Köroğlu ve onun keleşleri⁴⁸ tipinde kahramanlar olduğunu söyler. Köroğlu maceraları kavgalarla, kılıç zoruyla kazanılmış zaferlerle doludur (Boratav 2014: 17). Ekici de eserinde hikâyeyi şu bölümlerle açıklar:

“1. Köroğlu'nun Ailesinin Tanıtımı, 2. Köroğlu'nun Olağanüstü Doğumu, 3. Köroğlu'nun Olağanüstü Bir Şekilde Büyümesi, 4. Köroğlu'nun Babasının (Dedesinin) Kör Edilmesi, 5. Köroğlu'nun Olağanüstü Bir Ata Sahip Olması, 6. Köroğlu'nun Olağanüstü Güç ve Silaha Sahip Olması, 7. Köroğlu'nun Çamlıbel'e Yerleşmesi ve Yiğitleri Toplaması, 8. Köroğlu'nun İntikam Alması ve Tanınması” (Ekici 2004: 101-102).

Boratav, eskiden Köroğlu kitaplarının kendi geleneğine uygun bir hikâye diliyle yazılmış olmalarına rağmen sonraki basımlarında hikâye üslûbunun değiştiğini, modernleştiğini söyler. Modern romanlara, onlarda kendi tip ve geleneğini bulamadığı için alışamamış olan halkın, halk hikâyelerine tutunduğunu belirtir. Memleketin sözlü edebiyat parçalarını kaybetmemiş olan halk, halk hikâyelerini kitaplara geçmeden daha zengin bir sanat ifadesiyle yaşamaktadır.⁴⁹ Hikâyeci sanatkarlar, uzun kış ve ramazan gecelerinde, düğün zamanlarında kalabalık dinleyiciler içinde eski hikâyeleri anlatmaktadırlar. Boratav, bu hikâyelerin içinde en çok beğenilen ve tutunan hikâyenin ise Köroğlu hikâyeleri olduğunu söyler (Boratav 1945: 103).

4.1.2. Köroğlu Kimdir?

Köroğlu'nun kimliği hakkında görüş bildiren ilk kişi, Aleksandre Chodzko'dur. Chodzko, Köroğlu anlatmalarını ilk defa derlemiş ve yazıya geçirerek tanıtmıştır. 1842 yılında yayımladığı eserinde Köroğlu'nun kim olduğu hakkında bilgi vermiştir. Chodzko'nun Köroğlu ile ilgili yaptığı yorumlar ve görüşleri, tamamen Güney Azerbaycan Türk geleneğinden elde ettiği verilere dayanmaktadır. Onun verdiği bilgilere göre Köroğlu⁵⁰, İran'dan Türkiye'ye uzanan İpek Yolu'ndan geçen kervanları yağmalamış ve bu sırada irticalen⁵¹ şiir söylemiş; böylece herkes tarafından tanınarak meşhur olmuştur. Orta Asya'dan gelip çeşitli zamanlarda Dicle Nehri'nden Merv Nehri'ne kadar uzanan geniş otlaklara yayılmış olan Türk boyları veya göçebe kabileleri onun söylediği şiirleri ve yaşamış olduğu olayları muhafaza etmişlerdir. Köroğlu, bu insanların örnek savaşçısı

⁴⁸ **Keleş:** Yiğit, cesur, bahadır (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴⁹ Makale, 1942 yılında yayınlanmıştır. Bu nedenle burada bahsedilen zamanlar bu yıllardır.

⁵⁰ Chodzko, eserinde Köroğlu'ndan “Kurroglou” diye bahsetmektedir.

⁵¹ **İrticalen:** Doğaçlama (<http://www.tdk.gov.tr>).

olmayı başarmıştır. Köroğlu tarafından yapılmış olan Çamlıbel⁵² kalesinin yıkıntıları, Azerbaycan'ın Saimas (Şama) bölgesindeki vadinin güzellikleri arasında görülmektedir (Ekici 2004: 64)⁵³. Paris rivayetinin Chodzko tercümesi, 150 sayfadır. Bu rivayet, Köroğlu rivayetlerinin en uzunudur⁵⁴ (Boratav 1984: 21).

Boratav, Köroğlu'nun maceralarının yazılı kültürde iki kol olmasına rağmen sözlü geleneğin yaşadığı yerlerde, doğu bölgelerinde 24 kol olarak anlatıldığını tespit etmiştir. Boratav'ın verdiği bilgilere göre, Köroğlu hikâyesinin İran anlatmasını tespit edip İngilizceye çevirerek bu Türk halk romanını Batı dünyasına tanıtan Chodzko, Köroğlu'nu dinlediği rivayetlere dayanarak "*İran şahlarından İkinci Abbas (1648-1667) zamanında yaşamış, Şimalî Horasan'da doğmuş, Teke kabilesinden bir Türkmen*" olarak kabul etmiştir. Bu bilgilere göre Köroğlu, İran Azerbaycanında yaşamış, Hoy-Erzurum yolu üzerinde eşkıyalık yapmıştır. Chodzko'dan bir süre sonra (1889) Azerbaycanlı bir araştırmacı olan Mirza Velizade de Köroğlu'nu Kafkasya Hanlarından birine isyan etmiş bir eşkıya olarak gösterir. Anadolu ve Azerbaycan'da seyahat etmiş olan pek çok seyyah da halkın Köroğlu hakkında söyledikleri bilgileri tekrarlamışlardır. Hepsi de Köroğlu'nu birkaç yüz yıl önce yaşamış bir haydut-kahraman sanmışlardır. Köroğlu'nu kimisi Azerbaycan'a kimisi Anadolu'ya mal etmiştir. Bu seyyahlardan önce de bir Türk seyyahı olan Evliya Çelebi (XVII. yüzyılın ikinci yarısında), Çerkeş tarafında gezerken Köroğlu'nun oradaki dağlarda haydutluk yaptığını kabul etmiştir (Boratav 1945: 103-104).

Chodzko'dan sonra Köroğlu'nun kimlik bilgileriyle ilgilenen kişi ise Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp'e göre Köroğlu anlatmalarının kaynağı oldukça eskiye dayanmaktadır ve Köroğlu karakterinin prototipi Gazneli Mahmut olmalıdır. Ona göre, Köroğlu

⁵² Çamlıbel, Chodzko'nun eserinde "Chamly-bill" olarak geçmektedir.

⁵³ Köroğlu Destanı, Türk dünyasında ortak bir destandır. Bu destan, Türkiye ile birlikte aynı zamanda Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerinin de ortak kültürleri arasında yer almaktadır. Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan'ın dışında Gürcülerin ve Bulgarların da Köroğlu destanları bulunmaktadır (Atmaca 2016: 354). Köroğlu anlatmalarının doğu ve batı olmak üzere iki versiyonu bulunmaktadır. Doğu versiyonlarına, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Doğu Türkistan, vb. anlatmaları girer. Batı versiyonlarını ise Anadolu, Azerbaycan, Balkan, vb. anlatmaları oluşturur (Alptekin-İçel 2011: 37). Yıldırım da Köroğlu destanı, Batı ve Orta Asya olmak üzere iki versiyona ayırmış, Azerbaycan, Anadolu, Balkan, Gürcü, Ermeni ve diğer etnik grup ve milletleri Batı versiyonunda, Türkmen, Karakalpak, Tatar, Kazak, Kırgız, Uygur Türklerinin rivayetleri ile Arapça ve Tacikçe anlatılan rivayetleri Orta Asya versiyonunda vermiştir (Yıldırım 1998: 169).

⁵⁴ Boratav'ın verdiği bilgiye göre bu rivayetin asıl nüshası 156 varaktır. Bu rivayetlerin en kısası ise altı sayfadan oluşan Tobol rivayetidir (Boratav 1984: 21).

kollarının içerdiği olayların kaynağı, XI. yüzyılda yaşanmış olaylardır. Ziya Gökalp'e göre Köroğlu, âşık tipinden çok destani özellikler gösteren bir kahramandır (Ekici 2004: 65).Gökalp, Köroğlu'nu sadece yaşamış tarihî bir şahsiyet olarak değil, çok eski menkıbevi bir kahraman olarak düşünmüş ve destani menkıbeler sistemi içinde görmüştür. O, Köroğlu'nun Gazneliler devrinde (XI. yüzyıl başları) yaşadığını iddia etmiş, Ayvaz'da Gazneli Mahmut'un nedimi⁵⁵ Ayaz'ı, Köroğlu'nda ise Sultan Mahmut'u görmek istemiştir. Fakat bu durum, Ayaz ve Ayvaz'ın aralarındaki isim benzerlikleri ve bir dereceye kadar da onların görevleri arasındaki benzerlikten başka hiçbir temele dayanmamaktadır. Bu nedenle Ziya Gökalp'in bu görüşü hiç taraftar bulmamıştır (Boratav 1945:105).

Zeki Velidî Togan ise Köroğlu menkıbelerini çok daha eski bir tarihe götürmüştür. Bu tarih, Göktürklerle Sasanilerin zamanındaki İran-Türk mücadeleleridir (Boratav 1945:105).

Sorbonne Üniversitesi profesörlerinden olan G. Dumézil ise Köroğlu hikâyesinin belli başlı temalarını 1500 yıl öncesine dayandırmıştır. Sasani soyundan Sapor ile Ermeni kralı Tiran arasında bir at yüzünden mücadele yaşanmıştır. Bu mücadelenin sonunda Tiran'ın gözleri, Sapor tarafından kör edilmiştir. Tiran'ın oğlu Arsak, babası yerine tahta oturmuş ve bundan sonra İran hükümdarı ile uzun zaman savaşmış, sonunda Sapor tarafından zindana atılmıştır. Bu olay, Bizanslı Fauste adlı Ermeni tarihçesinin yarı menkıbevi tarih kitabında uzun bir şekilde anlatılmıştır. G. Dumézil, “*gözleri kör edilmiş bir adamın büyük işler başaran kahraman oğlu*”na ait ufak menkıbe temaları eski kaynaklarda (Herodot'tan başlayarak) bulmuştur (Boratav 1945: 105-106).

Menkıbeler dikkatle incelendiğinde Boratav'ın deyimiyle “*Köroğlu, bunların içinde tarihî ve sosyal bir vazife almış bir kahraman hüviyetiyle*” belirir. Osmanlı devleti tarihinin bazı evreleri, Köroğlu hikâyelerine temel oluşturabilecek özelliktedir. Boratav, “*tıpkı modern bir romancının tarihî şahsiyetlerin yerlerin adlarını değiştirerek onları bir roman çerçevesine sokmak gibi, halk sanatçıları da bunları yarı epik, yarı romanesk bir sanat ifadesi şeklinde sözlü an'aneye bırakmışlardır.*” der (Boratav 1945: 106).

⁵⁵ **Nedim:** 1. Arkadaş, yakın dost. 2. Yüksek makamdaki kişileri hoş sözlerle, güzel fikra ve hikâyelerle eğlendiren kimse (<http://www.tdk.gov.tr>).

Burada Boratav'ın bahsettiği tarihî olay ise Anadolu'daki “Celâlî isyanları”dır. Ayaklanmalar, “Celâl” veya “Celâlî” adlı bir adamın adıyla anılır ve Osmanlı İmparatorluğuna başkaldıran asilere de 16. yüzyılın ortalarından itibaren Celâlî denilmeye başlanır. Memleket içinde olan bütün ayaklanmalara da Celâlî isyanları adı verilir. Merkezî imparatorluk yönetiminden memnun olmayan, daha çok muhtariyet⁵⁶ isteyen kişiler, feodal aristokrasi temsilcileri olduğu gibi, dinî-mezhebi hareketler de Celâlî isyanı olarak görülüyordu. Bazı durumlarda ayaklanmanın lideri sipahi⁵⁷ ve yeniçeri askeri oluyor, bazı durumlarda da bu hareketler bir köylü ve halk isyanı oluyordu. Köroğlu hikâyelerinin bazı epizotları ile Osmanlı tarihinde anlatılan Celâlî isyanlarının bazı evreleri arasında büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Köroğlu hikâyeleri, padişaha isyan eden, başına buyruk hükmedip kervanları haraca bağlayan, sık sık padişahın veya padişahın paşalarından birinin ordusuyla savaşan, paşaları ve beyleri esir eden, bu beylerin ve paşaların saraylarını yağmalayarak kızlarını kaçıran, bazen kısa süreliğine de olsa padişahla ve onun adamlarıyla uzlaşma yapan “*âsilerin*” hikâyesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Boratav 1945: 106-107).

Boratav, 1931 yılında çıkardığı “Köroğlu Destanı” adlı kitabında Köroğlu ve arkadaşlarının “Celâlî” eşkıyaları olduğuna dair bilgi edinememiş olduğunu ifade etmiş, fakat sonunda Köroğlu ve arkadaşlarının “Celâlî” olarak adlandırmalarının delilini bulduğunu belirtmiştir. Köroğlu hikâyelerinin temalarını, konularını, kahramanlarını Celâlî isyanlarından aldığı bir kaynak ortaya koymuştur. Bu kaynak, Ermeni tarihçisi Tebrizli Arakel'in 17. yüzyılın başlarında yazdığı bir tarih kitabıdır. Bu tarih kitabının Fransızca tercümesi Brosset tarafından yapılmıştır. Bu tercümenin 310-311. sayfalarında kendi zamanında ya da kendinden kısa bir zaman önce yaşamış, hüküm sürmüş meşhur Celâlîlerin isimleri, bazı isyancıların isyan tarihleri ve isyanda kaç adamlı başkaldırdıkları liste halinde yazılı bir şekilde bulunmaktadır. Bu listede, Köroğlu ile hikâyelerde bulunan arkadaşlarından üç isim geçer. Bu isimler, “Köse Sefer”, “Mustafa Bey Giziroğlu” ve “Koca Bey” dir. Arakel, Köroğlu hakkında “*Türlü oyunları ve hileleriyle ün kazanmış olan bu adamın maceralarını âşıklar çalıp çağırırlar*” demiştir. Buradan da Köroğlu menkıbelerinin ve bu menkıbelere bağlı türkülerin, Arakel'in tarihini yazdığı zamanlarda yayılmaya başladığı anlaşılır. “Köse Sefer” ismi Köroğlu'nun Maraş

⁵⁶ **Muhtariyet:** Özerklik (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁵⁷ **Sipahi:** Osmanlılarda tımar sahibi bir sınıf atlı asker (<http://www.tdk.gov.tr>).

Rivayetinde geçer. Bu isim, verilen listede Köroğlu'nun binbaşılıları arasındadır. İsyân tarihi ise 1598'dir. Arakel, bir kaydında da şunları yazmaktadır: “*Giziroğlu Mustafa Bey 1000 kişiyle isyan etti; bu, Köroğlu'nun bir adamıydı; Köroğlu'na ait türkülerde adı sık sık geçer.*” Bu kayıta bahsedilen Kiziroğlu Mustafa Beyin kendine ait kolu vardır (Boratav 1945: 107-109).

Boratav, Köroğlu hikâyelerini, “*Celâlî isyanlarının destanı veya romanı*” diye nitelendirir. Buna göre, hikâyelerin kahramanları olan Köroğlu ve arkadaşları, gerçekten yaşamış olan Celâlî eşkıyalarıdır (Boratav 1945: 109).⁵⁸ Boratav, başka bir eserinde de Köroğlu ile ilgili elde etmiş olduğu bilgileri sunarak Köroğlu ve arkadaşlarının Celâlîlerden olduklarına vurgu yapar. Halk hikâyelerinin üç büyük kaynağının bulunduğunu belirten Boratav, bunların ilkinin, “*olmuş vakalar*” olduğunu söyler. Bunlar, birçok Doğu Anadolu kasidelerinin (kısa hikâye) Güney Anadolu içinde bozlak denilen türkülere bağlı hikâyelerin, eşkıyalara dair ufak türkülü hikâyelerin konularına esas olan olaylardır. İkincisi, “*yaşanmış veya yaşadığı rivayet olunan (bazıları yaşamış olmaları ihtimali çoktur) âşıkların tercüme-i halleri*” ve diğeri ise “*Köroğlu menkabeleri ve bu tipte diğer menkabeler*”dir. Boratav'a göre kahramanlık hikâyelerinin konularını oluşturan bu menkıbelerin tarihî esasları hakkında oldukça geniş bir bilgi vardır. Ona göre, bu tip hikâyeler, Osmanlı-İran tarihinin feodal devrinin olaylarından alınmış olmalıdır. Bu olaylardan biri olan Celâlî ayaklanmalarını, hikâyelerde Köroğlu tipinde kahramanlar temsil etmektedirler. Eskiden Köroğlu ve arkadaşlarına olan bakış, sonradan değişmiştir. Buna göre, önceden onların maceraları ile tarihî olaylar arasında ne kadar sıkı bir ilişki görülürse görülsün efsanevi kişiler olarak düşünülen Köroğlu ve arkadaşlarının XVI. yüzyıl sonları Celâlîlerinden oldukları tespit edilmiştir (Boratav 2014: 20-21).

Başgöz de hikâyelere kahraman olan Köroğlu'nun bir Celâlî eşkıyası olduğunu söyler. Onun verdiği bilgilere göre Köroğlu, 16. yüzyılın ikinci yarısında Bolu taraflarında isyan etmiştir ve 1579-1581 yılları arasında Köroğlu'nun yakalanması için padişah tarafından fermanlar yazılmıştır. Başgöz, Köroğlu hikâyelerindeki şiirlerin hepsinin bu Köroğlu

⁵⁸ “Köroğlu Kimdir?": Yurt ve Dünya, sayı 20: Ağustos 1942.

Pertev Nailî Boratav'ın “Köroğlu Kimdir?” makalesi, Köroğlu incelemeleri bakımından çok önemli bir yere sahiptir. Boratav, bu makalesinde Köroğlu ile ilgili pek çok bilgiye yer vermiştir ve Köroğlu'nun kim olduğuyla ilgili olarak tartışmalara döneminde son noktayı koymuştur.

tarafından yazılıp yazılmadığının belli olmadığını, sonradan başkaları tarafından yazılan şiirlerin de Köroğlu'na mal edilip hikâyelere karıştığını belirtir. Bundan başka bir Köroğlu'nun bulunduğunu da belirten Başgöz, bu kişinin 1577-1590 Osmanlı-İran savaşlarına katılan, İran seferi için yazdığı şiirlerle tanınan saz şairi Köroğlu olduğunu ifade eder. Başgöz, bu iki Köroğlu'nun da aynı kişi olabileceğinin de mümkün olduğunu belirterek eşkıya Köroğlu'nun affedilip orduya katılmış ve İran seferlerine girmiş olabileceğini söyler (Başgöz 1957: 2). Boratav ve Fıratlı da iki Köroğlu'nun bulunmasına açıklık getirir. Onların verdikleri bilgilere göre de meşhur Köroğlu menkıbelerinin kahramanı eşkıya Köroğlu'nun dışında bir de halk şairi olan Köroğlu bulunmaktadır. Bu halk şairine ait olan bazı manzumeler incelendiğinde, onun 1577-1590 yılları arasında uzun İran savaşları sırasında, bir zamanlar ordunun liderliğini yapmış olan ve 1585 yılında Tebriz'de ölen Osman Paşa'nın yanında bulunmuş olduğunu anlaşılmaktadır. Boratav ve Fıratlı, Köroğlu adını taşıyan bazı manzumelerin, Köroğlu menkıbesiyle ilgili olmadığını bu yeniçeri şairine ait olma ihtimalinin bulunduğunu açıklarlar (Boratav-Fıratlı 1943: 94). Bu nedenle, bu iki Köroğlu birbirleriyle karıştırılmamalı ve Köroğlu menkıbelerine ait manzumeler dikkatli incelenmelidir.

Sümer de Köroğlu destanının, Türkmenler arasında da yayıldığını, hikâyenin Geredeli Celâlî Kör-Oğlu Ali Ruşen'in şahsiyeti etrafında oluştuğunu, Dede Korkut destanları gibi, Oğuz Türklerinin, diğer bir deyimle Batı Türklerinin üç ayrı ülkede yaşayan torunlarının ortak millî destanları özelliğini kazandığını belirtir (Sümer 1972: 374).

Boratav, başka bir eserinde Celâlîlerin Anadolu'daki şöhretinin izlerinin Köroğlu anlatılarında görüldüğünü ifade ederek hikâyeden bazı örnekler sunar. Örneğin; Paris rivayetinde Tercim kabilesinden bir bey "*Nazar Celâlî*" adını taşır ve Köroğlu'na Deliler,⁵⁹ "*Ey Celâlî*" diye hitap ederler. Bir yerde Bolu Beyi de Köroğlu'na böyle hitap eder. Boratav, Bolu'da tespit ettiği bir rivayetin Köroğlu'nu Celâlî olarak gösterdiğini vurgular. Onun sözünü ettiği bu rivayete göre Köroğlu, Celâlîlerin zamanında yaşamıştır ve onlardandır. Daha sonra ise Acemistan savaşlarında hükümete hizmet etmiştir. O zamanlar, telgraf gibi haberleşme araçları olmadığı için savaş ilan edildiği, yüksek tepelerde yakılan ateşler aracılığıyla İstanbul'a bildirilmektedir ve "*Köroğlu Dağı*"nın ateş bekçisi olarak da Köroğlu görevlidir. Boratav, Bolu rivayetinin, Celâlîlerin

⁵⁹ Köroğlu'nun yiğitleri, keleşleri.

Köroğlu'nu kendilerinden kabul ettiklerini gösterdiğini ve gerçekten “*Köroğlu'nun hükümete karşı isyan etmiş bir haydut*” olması bakımından tamamen bir Celâlî tipi taşıdığını söyler. Ayrıca, Celâlî isyanlarının bir evresinin pek çok yönden *Köroğlu Destanı*'ndaki bir epizota çok benzediğini vurgulayarak Naîma'nın verdiği bir bilgiyi sunar. Bu bilgiye göre, Sokullu Hasan Paşa, 1602 yılında Tokat'ta bir Türk nişancı tarafından öldürülmüştür. Eşkıyalar, “*ihtilalin ilk reisi Kra-Yazıcı'nın kardeşi ve halefi Deli Hasan'ın idaresinde*” Tokat'ı basmışlardır ve Hasan Paşanın hazinesini yağmalamışlardır. Paraları kalkanla, kumaşları kılıçla ölçmüşlerdir. Bu epizod, “*Köroğlu'nun atının çalınması ve Köroğlu'nun onu almaya gitmesi, Tokat'ta (Huluflu), veya Hınıs Paşasının memleketinde (Paris) tek başına kahramanlıklar yapması, Paşanın yerine dostu Keçel Hamza'yı geçirmesi, Azerî rivayetlerinde vardır.*” Boratav, bu durumun aynı şekilde daha kısa da olsa Anadolu rivayetlerinde görüldüğünü belirtir; bu durum, Özbek-Türkmen rivayetlerinde bulunmadığı için bunu Anadolu olaylarıyla alakalı sayar. “*Hasan Paşa, Huluflu'da Erzurum Paşasıdır ve Köroğlu'nu tuzağa düşürmek istediği zaman, bir toy esnasında bu kahraman tarafından öldürülmüştür; Paris rivayetinde ise Hınıs Paşasıdır.*” Boratav, bu olayın Huluflu'da Bağdat Seferinde “*Tokat'ın Yağmalanması*” tarihî olayına benzediğini belirtir. “*Paris rivayetinde Köroğlu'nun, dağlarının cevahirini⁶⁰ kalkanla ölçmesini, Jaba ve Selman Mümtaz rivayetlerinde de mızrakla kumaş ölçmek ananesini görüyoruz.*” Boratav, Hammer'in sekizinci cildinde verdiği Celâlî isimlerinin de tamamen *Köroğlu Destanı*'ndaki delilerin isimleriyle uyduğuna vurgu yapar. Bu isimler şunlardır: *Deli Hasan, Alaca-Atlı, Yular-Kastı, Tepesi-Tüylü, Ağaçtan-Piri* gibi (Boratav 1984: 96-97).

Alptekin ve İçel ise “*Köroğlu'nun aslında yaşayan bir kahraman değil, bir anlatı kahramanı olduğunu*” söylerler. Bu durumu da “*bir anlatı nasıl tarihî gerçekliği bire bir yansıtmazsa, anlatı kahramanı da tarihî bir kişilik olamaz.*” şeklinde açıklarlar. Onlar, Köroğlu'nu tarihî ve gerçek bir kişilik olarak görüp onu bu şekilde değerlendirenlerin ve anlatılanları gerçek olarak kabul edenlerin, Türk halkbilimi araştırmalarında kullanılan “*Tarihî-Coğrafi Fin yöntemi*”⁶¹ne uyduklarını ifade ederler. Bu yöntem, bir anlatının ur-

⁶⁰ **Cevahir:** Elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁶¹ Çobanoğlu, bu konuyla ilgili olarak önemli açıklamalarda bulunmuştur. O, bu kuramla ilgili “*Tarihî-Coğrafi Fin okulu mensupları, dogmatik bir yaklaşımla herhangi bir kültürü Batı edebiyatının kaynağı olarak kabul edip araştırmışlardır*” der (Çobanoğlu 2012: 131).

formunu⁶² tespit etmeye çalışmakta, anlatıyı bir ana ve mekâna bağlamakta, onun anlatıldığı diğer yerlere de buradan yayıldığı görüşünü benimsemekte ve metnin icra edildiği bağlamı göz önüne almadan metni değerlendirmeye çalışmaktadır. Alptekin ve İçel'in görüşüne göre, bu nedenle diğer araştırmacılar arasında Köroğlu'nun gerçek bir kahraman olduğu fikri benimsenmiştir (Alptekin-İçel 2011: 49).

Yıldırım da Köroğlu destanının, Orta Asya'dan Anadolu'ya yayılması sırasında çatısının, içeriğinin ve kahramanlarının belirli değişikliklere uğradığını belirtir. Bu değişiklikler, zamanın, yeni coğrafyanın ve medeniyetin etkisiyle oluşmuştur. Fakat o, bu değişikliklerin, efsanevi kahraman Köroğlu'nu bir eşkıya veya Celâlî reisiyle eşleştirmenin uygun olacak bir durumda olmadığına vurgu yapar. Onun açıklamalarına göre, tarihî vesikalardaki şahıslarla destan kahramanı arasında bir paralellik kurmak, yeni zamanlara ait olayların destan anlatım geleneğinde yarattığı paralellikleri gerçekmiş gibi değerlendirmek edebi bir tür olan destanın mantığıyla bağdaşmamaktadır (Yıldırım 1998: 176).

4.1.3. Köroğlu Hikâyesine Tematik Bir Bakış

4.1.3.1. Köroğlu Hikâyesi

Boratav, Köroğlu hikâyelerinin şu şekilde kabul edilmesini vurgulamıştır:

“Anadolu’da Osmanlı İmparatorluğunun kurulduğu asırdan başlayarak sürüp gelen özellikle 16. yüzyıldan sonra en keskin halini alan memleket içi isyanları halk destanlarıyla yeni zamanların romanları arasındaki merhalede⁶³ kalmış bir edebî nevî içinde anlatan hikâyeler” (Boratav-Fıratlı 1943: 216).

Boratav, “*Köroğlu Rivayetlerinin Mevzuları*”nı “*Tam Hikâyeler*” ve “*Parçalar*” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Tam Hikâyeleri dört bölümde toplamıştır. Bu rivayetler şunlardır:

“1. Chodzko'nun Tercüme Ettiği ve Aslı Paris Millî Kütüphanesi'nde Bulunan Azerî Rivayeti (Paris), 2. Özbek Rivayetleri, 3. İstanbul Rivayeti, 4. Tobol Rivayeti”dir. Parçalar bölümü ise “1. Hulufu'nun Azerî Rivayetleri, 2. Urfa Rivayetleri, 3. Yalvaç Rivayeti, 4.

⁶² Çobanoğlu'nun verdiği bilgilere göre, ur-form, “ilk yaratılan şekil” anlamına gelmektedir. O, Tarihî-Coğrafi Fin okulunun yaptığı çalışmaların amacının ne olduğuna dair açıklamalarda bulunur. Buna göre amacın, belirli bir yerde ve zamanda yaratılan bir folklor ürününün, bir masalın ilk yaratıldığı şeklinin yani ur-formunun ve onun oluştuğu zaman ve coğrafi mekânının ortaya konulabilmesi olduğunu ifade eder (Çobanoğlu 2012: 132).

⁶³ **Merhale:** Derece, basamak, aşama, evre (<http://www.tdk.gov.tr>).

Elâziz'den Gelen Rivayetler, 5. Samayiloviç'in Türkmen Rivayetleri, 6. Baron Von Haksthausen'in Tespit Ettiği Rivayetler, 7. Maraş Rivayeti" (Boratav 1984: 21-49).

Köroğlu'nun gerçek adının Ruşen Ali olduğu söylenmektedir, hayatı çok bilinmemektedir. Boratav, Köroğlu'nun Anadolu'da 24 kol halinde bulunan hikâyelerinin kollarından her birinin yazılınca 50-150 sayfa yer tuttuğunu belirtir. Bu hikâyeler, Köroğlu'nun ve onun arkadaşlarının maceralarını anlatmaktadır. Bu menkıbelere göre Köroğlu'nun babası bir seyis veya bir baytardır. Babasının gözleri kör edilmiştir. Köroğlu'nun babasının gözlerini kimin kör ettiği hakkında değişik rivayetler vardır. Farklı rivayetlere göre bu kişi İran şahı, İstanbul padişahı, Erzurum paşası veya Bolu Beyi'dir. Boratav'ın anlatımına göre Ruşen Ali'nin (Köroğlu'nun) babası, bir sürünün içinden ileride benzersiz küheylanlar olacağını öngördüğü iki tay seçip efendisi için satın almıştır. Fakat bu atlar, görünüşte çok zayıf ve kötüdür. Efendi, bu atları beğenmez ve adama bu durumdan dolayı çok sinirlenip onun gözlerine mil çektirir. Babası, bu zamanlarda henüz küçük bir çocuk olan Ruşen Ali'ye bu taylara nasıl bakılacağını tarif eder. Ruşen Ali, on beş yaşına geldiğinde taylar da değer biçilemeyecek kadar eşsiz iki küheylan olur. Ruşen Ali ve babası, tayları memleketten çıkarıp Aras Nehrine giderler. Orada Bingöl'den inecek olan üç köpüğü beklemeye başlarlar. Babası, Ruşen Ali'ye köpükler geldiğinde kendisine haber vermesini söyler. Köpükler, adamın gözlerini açacak ve ona gençlik verecektir. Böylece gözlerine mil çektirip onu kör eden efendisinden intikamını alabilecektir. Fakat Köroğlu, köpükleri babasına haber vermeden kendisi içer. Baba, bunun farkına varır. Bir yandan gözlerinin açılmayacağı için üzülür, diğer yandan da oğlunun eşine rastlanamayacak bir babayiğit olup kendisi yerine intikamını alacağını düşünerek sevinir. "Ab-ı Hayat"⁶⁴ın kaynağı denilen üç köpük Köroğlu'na üç şey getirir: Yiğitlik, şairlik, ebedî sağlık. Kısa bir süre sonra Ruşen Ali'nin babası, ona intikamını almasını vasiyet ederek ölür. Ruşen Ali, kendi gibi yiğitleri etrafına toplayarak dağları yurt edinir ve yiğitleriyle birlikte Çamlıbel'de hüküm sürer (Boratav-Fıratlı 1943: 215).

Chodzko'nun tercüme ettiği ve aslı Paris milli kütüphanesinde bulunan Azerî rivayeti şöyledir:

⁶⁴ **Ab-ı Hayat:** Efsanelere göre içen kimseye ölümsüzlük sağladığına inanılan bir su, bengi su, dirim su (<http://www.tdk.gov.tr>).

Chodzko'nun Azerî Rivayeti

Bu rivayette Köroğlu'nun gerçek adı Ruşen'dir. Babasının adı ise Mirza Sarraf'tır. Mirza Sarraf, Türkistan padişahı olan Murad'ın at sürülerine bakmaktadır. Bir gün, sürüler Ceyhun ırmağının kenarındayken nehirde bir at çıkarak iki kısrağa çiftleşir. Bunlardan taylar doğar. Mirza Sarraf, bu tayları padişaha hediye eder. Fakat bu atların görünüşlerinin çok kötü olması padişahı kızdırır. Bu kızgınlıkla padişah, Mirza Sarraf'ın gözlerini oydurur. Bu duruma çok üzülen Ruşen'i babası teselli eder, onun bir kahraman olacağını rüyasında gördüğünü ve intikamını almasını söyler. Ruşen, babasının tavsiyesiyle Murad'a sunulan kötü atlardan birini besler ve sonunda at, dünyada eşi benzeri olmayan bir at haline gelir. Padişah, bir gün bu ata denk gelip atı ister, Ruşen'i de hizmetine davet eder. Fakat Ruşen, buna razı olmaz ve padişaha ondan intikam alacağını söyler. Onu yakalamak isteyen askerlerden de dövüşerek kaçır. Bu olaydan sonra Ruşen ve Mirza Sarraf, Herat civarında bir adaya giderler. Mirza Sarraf, nücum⁶⁵ kitaplarına bakıp Ruşen'e suyunu içince gözlerini açacak olan bir çeşmenin varlığını anlatır. Ruşen'den bu çeşmedeki suyun köpüklerini ona getirmesini ister. Ruşen, çeşmeden suyu alır fakat yolda çok susadığı için içer. Bundan sonra da babasının isteği üzerine babasıyla birlikte Meshed'e giderler. Mirza Sarraf, bu şehirde ölür. Bunun üzerine Köroğlu, Horasan halkının uyarılarını dinlemeyip bir eşkıya olan Deli Hasan'dan korkmayarak Azerbaycan'a doğru yol alır. Deli Hasan, daha önceden kendisini dövüşte yenebilen kişinin kölesi olacağını söylemiştir. Köroğlu'na yenilince de sözünü tutarak bütün Delileriyle beraber ona katılır. Daha sonra Köroğlu, babasının ölmeden önce ona vermiş olduğu tembihlerini dinleyerek yanında 700 kadar yiğitle Rum vilayetine gider. Burada Köroğlu ve yiğitleri, Kazlı Göl'de bir kervan yağmatarlar ve Revan hâkimi Hüseyin Ali Han'ı yendikten sonra da Çamlıbel'e gelirler. Köroğlu, Çamlıbel'de bir kale yapar ve etrafına halkı toplar. Burada Hasan Yakup adında çok tecrübeli bir adam vardır. Bu adam, Köroğlu'na Urfa'da görüp âşık olduğu kasap oğlu Ivaz'ın resmini hediye eder. Bunun sonucunda Köroğlu, bu gence âşık olur ve tanınmamak için bir çobanla kıyafetlerini değiştirerek onu almaya gider. Köroğlu, Ivaz'a ve Ivaz'ın kasap babasına yanında getirdiği koyunları göstermek için onları şehrin dışına çıkarır. Koyunları kasaba teslim ederken kasabın verdiği paraların sikkesini eliyle bozar ve kalp⁶⁶ diye paraları kabul

⁶⁵ **Nücum:** Yıldızlar (<http://www.seslisozluk.net>).

⁶⁶ **Kalp:** 1. Düzme, sahte, geçmez (para), 2. *mec.* İşe yaramaz (<http://www.tdk.gov.tr>).

etmek istemez. Kasap, paraları değiştirmek için gidince çobandan elbiselerini ve Kır At'ını alır, kasabın çırağını da öldürdükten sonra Ivaz'ı atının terkesine atıp kaçıtır. Yolda Reyhan Arap'a denk gelirler. Reyhan Arap, kendi kendine Köroğlu eğer orada bulunan hendeği geçerse ona dokunmayacağını söylemiştir. Köroğlu, atının kulağına "*Beni Çamlıbel'e yetir Kır-Atım*" der. Kır At, bu sözler üzerine uçar gibi hendeği atlar. Fakat Reyhan Arap, hem kendisinin hem de karısıyla çocuklarının Köroğlu tarafından tehlike altında kalacaklarını düşündüğü için onunla savaşmaya karar verir. Bu savaş sonucunda da Reyhan Arap, Köroğlu'na yenilir. Köroğlu da kendi kendine Reyhan Arap yalvarırsa ve korkarsa onu öldüreceğine söz vermiştir. Fakat Reyhan Arap, Köroğlu'ndan korkmaz ve ona yalvarmayıp ölmeyi umursamaz. Köroğlu, bu durumu görünce Reyhan Arap'ı takdir eder ve sonunda iki yiğit arkadaş olurlar. Nahçıvanlı Demircioğlu da Köroğlu'nun ününü işiterek onun hizmetine girmek için Çamlıbel'e gelir. Köroğlu, onun cesaretini sınadıktan sonra Demircioğlu'nu da hizmetine alır. Bir gün, İstanbul civarında Beli Ahmet adında Erzurumlu bir adam, gezinirken herkesin dükkânlarını açık bırakıp gittiğini görür. O sıralarda Haçta bulunan ve yerine vekâleten Burcu Sultan'ı bırakmış olan Sultan Murad'ın, Nigâr Hanım adında bir kızı vardır. Nigâr Hanım, her cuma gezmeye çıkmaktadır. Bu sebeple, halkın onu görmemesi için bu tedbire başvurulmaktadır. Beli Ahmet, bir sebzeçi dükkânına kapanarak Nigâr Hanımı gizlice görmek ister fakat kız bunu fark edince uyur numarası yapar. Nigâr Hanım, Ahmet'i uyandırır. Ahmet'in Erzurumlu olduğunu öğrenince de ona Köroğlu için yazdığı bir mektup ile kendi resmini verir. Ahmet'ten bunları Köroğlu'na ulaştırmasını ister. Köroğlu, mektubu ve resmi alınca Kır At ile beraber İstanbul'a gelir. O gece bir kocakarıya misafir olur, ertesi gün bir saz satın alır. Mollanın birine Sultan Murad'ın ağzıyla kendisi hakkında tavsiye niteliğinde olan bir mektup yazdırır. Bir mektup da karakola, hamilinin içeri bırakılması için yazdırır. Böyle hilelerle Nigâr Hanımın dairesine kadar girer. Nigâr Hanım ile yalnız kalınca molla cüppesini atıp kendi kıyafetleriyle kalır. İçeri gelen Nigâr Hanım, kızarak ona dayak attırır. Nigâr Hanım, sonradan bu kişinin mektup yazdığı Köroğlu olduğunu anlayınca da onu odasına alır. Köroğlu ve Nigâr Hanım, konuşurlar ve birlikte kaçmaya karar verirler. Ertesi gün Köroğlu, Nigâr Hanıma da bir at bulur ve beraber yola çıkarlar. Bir süre yol aldıktan sonra dinlenmek için dururlar. Köroğlu'nun uyuduğu bir sırada Burcu Sultan ve askerleri gelir. Daha sonra savaş başlar, savaşırken Köroğlu şiirler söyler. Bunun üzerine Köroğlu'nun kimliği ortaya çıkar ve çoğu asker ondan korkarak

kaçar. Savaşı kazanan Köroğlu olur. Köroğlu, kız kardeşinin ricasıyla Burcu Sultan'ın hayatını bağışlayarak onu serbest bıraktıktan sonra Nigâr Hanım ile Çamlıbel'e dönmek için yola çıkar. Yolda Frenk Padişahının vezirinin oğluna rastlarlar. Bu kişi, Nigâr Hanım'ı almak için Müslüman olmuştur ve İstanbul'a gitmektedir. Köroğlu, Nigâr Hanım'ın isteğiyle oğlanı serbest bırakır. Sonunda iki sevgili Çamlıbel'e gelerek kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenirler (Boratav 1984: 21-28).

4.1.3.2. Diğer Sanatlarda Köroğlu Hikâyesi

Köroğlu hikâyesi, sadece bir anlatı olarak kalmamıştır, pek çok farklı alanda da karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, Köroğlu hikâyesinin halk tarafından sevildiğini ve benimsendiğini göstermektedir. Köroğlu, tiyatro, opera, sinema gibi farklı alanlara da yansımıştır.

4.1.3.2.1. Tiyatroda Köroğlu

Köroğlu hikâyesi, tiyatro sahnesine de taşınmıştır. Ankara Devlet Tiyatrosu'ndan alınan bilgilere göre oyun, Ankara'da, 1960-1961 sezonunda "Köroğlu" adıyla, 1976-1977 sezonunda "Koçyiğit Köroğlu" adıyla sahnelenmiştir. Ankara'da en son sahnelenen Köroğlu oyunu ise 2011-2012 sezonunda Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından Stüdyo Sahne'de "Köroğlu'nun Meydana Çıkışı" adıyla oynanmıştır.⁶⁷ Yazarı Yaşar Kemal, oyunlaştıran Naz Yeni'dir. Oyuncular, Şevki Çepa, Sedat Keçeci, Bahadır Karasu, Dilara Keyf, Funda Mete ve Sedat Kunak'tır. Oyunun müzikçisi ise Kemal Günüç'tür. Oyun, tek perdedir ve 1 saat 10 dakika sürmektedir. Bu tiyatro oyunu hakkında bilgi sahibi olabilmek için oyun, Ankara Devlet Tiyatrosu'nun arşivinden izlenmiştir. Oyunun, Köroğlu hikâyesine büyük bir ölçüde bağlı kalınarak sahnelendiği görülmüştür. Hikâyede görülen pek çok sahne, oyunda da görülmektedir.

⁶⁷ Bahsedilen bu üç oyunun afişleri, "Ekler" bölümünde bulunmaktadır. Afişler, Ankara Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nün izniyle kullanılmıştır. Bkz. EK 1. EK 2. EK 3.

4.1.3.2.2. Operada Köroğlu

Köroğlu, tiyatro dışında opera olarak da sahnelenmiştir. Kırgızistan Bişkek'te 8-9 Eylül 2009'da, Kazakistan Almaatı'da 12 Eylül 2009'da, Ankara'da 15 Eylül 2009'da, Azerbaycan Bakü'de 18 Eylül 2009'da ve İstanbul'da 23 Temmuz 2010'da3 perde, 5 tablolu opera olarak sahneye konulmuştur. Operanın librettosu M.S. Ordubadi ve G. İsmayılov, orkestra şefi Prof. Rauf Abdullayev (Azerbaycan), dekor tasarımcısı Savaş Camgöz (Türkiye), koreografi ise Mehmet Balkan (Türkiye)'dir. Operayı sahneye koyan ise Prof. Dr. Eflatun Neimetzade (Azerbaycan)'dır (Türksoy 2011: 138).

4.1.3.2.3. Halk Oyunlarında Köroğlu

Köroğlu'nun türkü ve hikâye dışında yayıldığı bir alan da halk oyunları olmuştur. Çeşitli Köroğlu oyunları, halk arasında canlı bir şekilde icra edilmektedir. Öyle ki Köroğlu oyunları, Anadolu'nun çeşitli yerlerine yayılmış ve birbirinden farklı halk oyunları oluşmuştur. Köroğlu hikâyesinin ve türkülerinin halk oyunu gibi başka bir sanat dalında da etkin olması, oyunlarının bu kadar geniş bir alana yayılması, pek çok farklı Köroğlu oyununun oluşması ve oyunlarda değişik Köroğlu türkülerinin kullanılması, onun halk tarafından sevildiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oyunlar, geçmişten günümüze kadar gelmiştir ve hala icra edilmeye devam etmektedir.

Gazimihal, tiyatro ve opera dışında halk oyunları olarak da karşımıza çıkan Köroğlu oyunları hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bu bilgilere göre, Köroğlu oyununun Türkiye'nin dört bir bucağında örneği bulunmaktadır. Bu yerlerden biri Bolu'dur. Köroğlu oyunu, Bolu Çıkmalar köyünde iki ya da daha fazla kalabalık erkek grubu tarafından davul-zurna veya sazla oynanır. Bursa köylerinde de bu oyun bulunmaktadır. Artvin'in Öğdem ilçesinin Ersis köyünde davul-zurna ile yürütülen Köroğlu oyunu, tek erkeğe özgüdür. Kars'ın Dikme köyünde ise kadın meclisinde tek kadınlı, erkek meclisinde ise tek erkekli oynanır. Oyun, erkek meclisinde davul-zurna veya sazla

oyunmaktadır. Köroğlu oyunu, İcel'in köylerinde ve Isparta'nın bir köyünde (Yürük kızı oyunu)⁶⁸ de vardır (Gazimihal 1997: 133).

Gazimihal, Köroğlu oyununun nerelerde oynadığını söyledikten sonra, oyun hakkında da bilgiler verir. Bu bilgiler ışığında Köroğlu oyunları hakkında şunlar söylenebilir: Bu oyun, genellikle sözsüz bir şekilde icra edilir. Onun bu kısımdan olan havalara, “*Oynaklama, Ürgünleme, Sektirme, Hoplatma*” gibi adlar verilir. Köroğlu oyunlarındaki ortak özellik, “*yiğitlik unsuru*” ve “*belirli bir ezgi tartımı*”dır. Köroğlu ile ilgili olarak Maraş'ta “*ünleme*” metni, Erzincan'da “*güzelleme*”, Çoruh'ta “*yiğitlemeli güzelleme*” bulunmaktadır. Bunların hepsi birbirlerinden farklıdır. Elele tutuşmalı ya da omuzlaşmalı anonim oyunlar arasında yer alan Köroğlu oyun çeşitleri de bulunmaktadır. Kendine özgü yerli şekilleriyle en fazla Karadeniz kıyılarımızda ve Doğu Anadolu'da görülmektedir. Ayrıca, bazı Ege yörelerinde ve güney illerimizde de çeşitli şekilleri bulunmaktadır. Gazimihal, Maraş'ta bulunan yiğitlemelerin ve ünlemelerin sözlerini şu şekilde vermiştir (Gazimihal 1997: 133-134):

Benden selâm olsun Bolu Beyi'ne⁶⁹

Benimle uğraşmaya dev gerek

Unvan para etmez harp meydanında

Doğrar eğri kılıç, bilek gerek

Zabah (sabah) oğlum gör olu neler

Babayiğitler meydanda goç gibi meler

Yere düşer garpuz gibi kelleler

Salavât çekmeye çetin dil gerek (Gazimihal 1997: 134-135)

Gazimihal, Köroğlu oyunlarında Köroğlu'nun kavgacı ve savaşçı kişiliğini, onun aşkındaki mertliğini, zevkini tasvir ve temsil eden dramatik unsurların bulunduğu vurgu yapar. Köroğlu oyununun, karşılıklı halde ve kimi zaman kılıç, kalkan, pala gibi silahlar kullanılarak kimi zaman da silahsız bir şekilde davulla oynanan bir “*kavga*,

⁶⁸ Gazimihal, “Yürük Kızı Oyunu”nun Isparta Uluborlu ilçesinin Yassıviran köyünde oynandığını ve bu oyunun dört kişilik bir erkek oyunu olduğunu belirtir. Aynı yerde, ikişerlik Köroğlu ve Hora oyun çeşitleri olduğunu ifade eder (Gazimihal 1999: 206).

⁶⁹ Bu türkü, “Benden Selam Olsun Beyine” türküsünün bir varyantıdır. Bugün bu türkü, günümüz türkü dağarcığımızda vardır. Türkü için ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=20125>.

dögüş” oyunu olarak oynandığını belirtir. Köroğlu ile ilgili olarak bir de “Köroğlu Tarzi Bar”⁷⁰ vardır. Bu oyun, yine Gazimihal’in verdiği bilgilere göre, Erzurum’da iki dadaş tarafından karşılıklı yürütülür. Oyun, “Hançer Barı”na⁷¹ benzemektedir fakat buradaki hareketler, “kama”ya göre yapılır. Yürüme ve koşma hareketleri, Hançer Barı’ndan fazladır, saldırış hareketleri de daha heyecanlı ve iki dövüşçünün çarpışması şeklindedir. Oyunda diz kırma ve vücut hareketleri de fazlaca bulunmaktadır. Köroğlu barı, özellikle düğünlerde güvey gezdirilmeye çıkarılırken düğün alayının önünde oynanır. Oyun, genelde çömelme durumunda karşılıklı saldırılarak icra edilir. Bu oyunda beceri gerektiren durum, kama hücumlarına her iki tarafında ustalıkla karşı koyabilmesidir. Gazimihal, bu oyunla ilgili olarak bir rivayeti de dile getirir. Bu rivayete göre, eskiden bu bar oynanırken kamaların havaya atılıp kamanın sapından yakalamak gibi tehlikeli hareketler içeren oyuncular da bulunmaktadır. Köroğlu Barı, sözleri bulunan bir oyundur. Oyunda yürüme ve ağır hareketler “bağlamalar”a, koşuş ve atılış hareketi de “nakarat”a karşılık gelmektedir. Barın bağlama sözleri şu şekildedir (Gazimihal 1997: 135):

Köroğlu’nun gör pıçağı (bıçağı)⁷²

Ayvazın gümüş pıçağı

Yerde sürünür saçağı

Ayvaz yiğitler koçağı (yiğidi)

Vur Ayvaz’ım vur⁷³

Kır Ayvaz’ım kır

Dön Ayvaz’ım dön

Vur Ayvaz’ım vur (Gazimihal 1997: 135).

Gazimihal, eserinde Uludağ köy oyunlarını yedi parça halinde gösterir. Bunlardan biri de Köroğlu bölümüdür. Onun anlatımına göre bu oyun, oyun faslının bitiş kısmını teşkil eder

⁷⁰ Bu oyunun bir örneğini izlemek için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=dqzfwyCtp8k>, Ayrıca örnek görüntü için bkz. EK 4.

⁷¹ Gazimihal’in verdiği bilgiler göre Hançer Barı, Artvin’in köylerinde, örneğin Öğdem ilçesinin Ersis köyünde davul-zurna eşliğinde iki erkek tarafından oynanır. Oyun, Van’ın Erciş ilçesinde ve Erzurum’da da oynanmaktadır. Erzurum’daki şekliyle oyun, iki erkek tarafında karşılıklı, her elde bir hançer bulunarak icra edilir (Gazimihal 1997: 9).

⁷² Bu türkü, Cahit Öztelli’nin verdiği “Köroğlu Barı” ile aynıdır. Bkz. “EK 46. (2).

⁷³ Ayrıca türkünün bu dörtlüğü, ileride ele alınacak olan “Ayvaz Benim Senden Yana” adlı türküyle benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 46.

ve bıçaklarla oynanır. Köroğlu'nun yiğitlik duygusu, heyecanlı bir kahramanlık içinde canlandırılır (Gazimihal 1999: 178). Gazimihal, Köroğlu türkülerinde de bahseder ve Orhaneli Türkmenleri arasında yiğitlik menkıbelerini canlandıran Köroğlu havasının ezgi ve oyun bakımından büyük bir canlılığa sahip olduğunu söyler. Oyunda söylenen sözlerin ve türkülerin ezgilerinin yanı sıra oyunun oynanış tarzının da gönüllere coşkunluk verdiğini söyleyerek Köroğlu'nun milli gurur olduğunu ifade eder ve oyunlarda söylenen bir türkü örneği verir (Gazimihal 1999: 184):

Köroğlu'nun malı dağları aştı
Köroğlu duydu da geriye kaçtı
Atadan, dedene devletlim benim

Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim⁷⁴
Esen rüzgârdan hile sezerim
Demir sopa ile başlar ezerim
Atadan, dededen devletlim benim

Çekti bıçağını çıktı meydana
Dünyaya gelmemiş doğuran ana

Atadan, dededen devletlim benim
Devletin armağanı kır atım benim (Gazimihal 1999: 184)

Bu türküye ve yukarıda verdiğimiz Maraş'ta bulunan yiğitlemelerin ve ünlemelerin sözlerine ile Köroğlu barının bağlamasına bakıldığında bu türkülerin benzerlerinin Köroğlu türküsü olarak da günümüzde hala yaşadığı görülmektedir. Bu türkülerin sözü edilen çeşitli varyantları, "Örnek Türküler" ve "Ekler" bölümünde ele alınacaktır.

Gazimihal'in verdiği bilgiler dışında Köroğlu oyunları ile ilgili olarak şu bilgileri sunmak da mümkündür: En popüler Köroğlu türkülerinden olan "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine" ve "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" türkülerinin değişik varyantları,

⁷⁴ Bu türkünün, "Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim/Esen rüzgârdan hile sezerim" sözleri, ileride ele alınacak olan "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" adlı türküyle aynıdır. Bkz. EK 36.

“Köroğlu Oyun Havası” olarak da oynanmaktadır. Genel olarak iki kişiyle karşılıklı olarak oynanan bu oyunlar, günümüzde birçok düğünde, farklı yörelerde farklı şekillerle oynanmaktadır. Bu oyunlar, yiğitliğin sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu bu oyunlardan biri, elde bıçaklarla oynanmaktadır; bu bıçaklar, yiğitliğin bir sembolüdür. Oyundaki kişilerden biri, diğerini bıçaklar. Bu durum, Köroğlu'nun Bolu Beyi'ne karşı kazandığı mücadeleyi sembolize etmektedir. Oyun, bıçaklanan kişi yerde yatarken oynanmaya devam eder.⁷⁵ Sopalarla oynanan bir Köroğlu oyunu varyantı da bulunmaktadır. İki sopanın birbirine vurulmasıyla oynanan bu oyunda da sopalar, bir savaş aracı olarak algılanmaktadır.⁷⁶ Bir başka Köroğlu oyunu, yine karşılıklı olarak elde kaşıklarla oynanmaktadır.⁷⁷ Bir Köroğlu oyunu, bir kişi yerde yatarken başlamaktadır; diğer kişi ise kaşık çalarak yerde yatan kişinin yanında oynamaktadır. Bunun başka bir varyantı, elde bıçaklarla oynanır.⁷⁸ Bu, Köroğlu hikâyesinin bir sahnesinin canlandırılması gibidir; bir mizansendir. Yerde yatan kişi ölü bir vaziyette sergilenmektedir. Bu mizansen, Köroğlu'nun Bolu Beyi ile mücadelesini simgelemektedir. Burada yiğitliği sayesinde savaşı kazanan elinde sopa veya bıçak olan kişi Köroğlu'dur. Bu oyun geleneği, Köroğlu'nun yiğitlik konusunun dramatik bir dans olarak devam ettiğinin kanıtıdır.⁷⁹ Köroğlu oyunlarına genel olarak bakıldığında oyunların karşılıklı iki kişi olarak oynandığı görülmektedir. Köroğlu'nun halk hikâyeleri ve halk türkülerinin dışında oyun havaları olarak da devam etmesi, Köroğlu'nun sözlü geleneğimizin farklı alanlarında yaygın bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Boratav da bir makalesinde,⁸⁰ Köroğlu destanının musiki ve dans folkloruna derin etkilerde bulunduğunu belirterek oyunların 3 yerde tespit edildiğini söyler. Bunlar: 1. İstanbul, 2. Safranbolu, 3. Ankara, Kızılcabamam, Haymana göçebe Yörüklerinin oyunları'dır.⁸¹ Boratav'a göre, Köroğlu oyunu, Köroğlu menkıbeleri, şiirleri, türkeleri ve havaları kadar popüler ve canlı bir oyundur (Boratav 1936: 86).

⁷⁵ Video için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=3kM-KZkdS4k>, Bkz. EK 5.

⁷⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=dSfjDSL2r7k>, Bkz. EK 6.

⁷⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=2PMbC-wsJXQ>, Bkz. EK 7.

⁷⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=vIbDvSusBMs>, Bkz. EK 8.

⁷⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=vVHmfw3lwEA>, Bkz. EK 9.

⁸⁰ “Anadolu’da ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanının İzlerine Dair Yeni Notlar”, s. 79-86.

⁸¹ Boratav, bu bilginin kaynağını şu şekilde verir: Ahmet Baha, Bartı Gazetesi, sayı 280-291, 305-306.

4.1.3.2.4. Sinemada Köroğlu

Köroğlu'nun yansıdığı bir alan da sinemadır; Köroğlu, birçok defa sinemaya da aktarılmıştır. Bu filmler, ayrıca türkü repertuvarımızda bulunan bazı Köroğlu türkülerini de çeşitli sahnelerinde barındırmaktadır. İlk Köroğlu filmi, Ses Film tarafından Refik Kemal Arduman'ın yönetmenliğiyle 1945 yılında "Köroğlu"⁸² adıyla çekilmiştir. Filmin senaryosu, Muharrem Gürses'e aittir. Filmin başrollerinde Mümtaz Ener ve Gülistan Güzey bulunmaktadır. Başrol oyuncularının yanı sıra Hulusi Kentmen, Haşim Evci, M. Karaca, Kadri Ögelman, Haluk Sarıcı, Eyüp Sabri de filmde rol almıştır (İnanoğlu 2004: 30). Bir başka Köroğlu filmi, 1963 yılında "Dağlar Kralı Köroğlu"⁸³ adıyla beyaz perdeye taşınmıştır. As Film'in yapımcılığını, Mehmet Dinler'in yönetmenliğini üstlendiği filmin senaryosu, Fikret Arıt'a aittir. Başrollerinde Fikret Hakan ve Türkan Şoray'ın oynadığı filmin diğer oyuncuları ise Atıf Kaptan, Hüseyin Peyda, Sevil Candan, Nur İnel, Cenk Er, Hüseyin Baradan'dır (Hakan 2008: 325). Köroğlu filmlerinden biri de "Köroğlu Kılıçların Zaferi"⁸⁴dir. Bu filmin başrollerini Cüneyt Arkın ve Fatma Girik paylaşmıştır. Diğer oyuncular da Reha Yurdakul, Hayati Hamzaoğlu, Hüseyin Baradan, Mümtaz Ener, Aynur Akarsu'dur. Atıf Yılmaz'ın yönettiği bu film, Uğur Film tarafından 1968 yılında çekilmiştir (İnanoğlu 2004: 362).

a) Dağlar Kralı Köroğlu-1963

Bu filmde, bazı sahnelerin Köroğlu hikâyesiyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Filmde türkü repertuvarımızda bulunan bazı Köroğlu türküleri de kullanılmıştır.

Filme genel olarak bakıldığında filmin, hikâyenin ilk sahneleriyle büyük benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Hikâye ile paralel giden başka sahneler de bulunmaktadır. Film ile incelediğimiz Köroğlu hikâyesi (Köroğlu hikâyeleri ve türküleri doğrultusunda) ile benzerlik gösteren sahneleri şunlardır:

⁸² Bu film, internet film arşivlerinde bulunmamaktadır. Filmin afişi için bkz. EK 12.

⁸³ Bu film, inceleme yapmak amacıyla izlenmiştir. "Ekler" bölümünde filmin özeti verilmiş ve filmin içinde geçen türküler gösterilmiştir. Bkz. EK 10. Filmi izlemek için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=PQST9LSOC90>, Filmin afişi için bkz. EK 13.

⁸⁴ Bu film, inceleme yapmak amacıyla izlenmiştir. "Ekler" bölümünde filmin özeti verilmiş ve filmin içinde geçen türküler gösterilmiştir. Bkz. EK 11. Filmi İzlemek için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=9s_EluJwIZc, Filmin afişi için bkz. EK 14. EK 15.

1. Bolu Beyinin halka zulüm eden, zalim bir bey olması,
2. Bolu Beyinin, seyisi Yusuf'tan kendisi için benzersiz bir tay bulmasını istemesi,
3. Yusuf'un ilerde eşi benzeri olmayan bir at olacağını düşündüğü bir tay bularak Bolu Beyine getirmesi,
4. Bu tayın son derece zayıf ve kötü görünümlü olması,
5. Bolu Beyinin atı görünce Yusuf'un kendisiyle dalga geçtiğini sanması,
6. Bunun sonucunda sinirlenerek Yusuf'un gözlerini kör etmesi,
7. Yusuf'un getirdiği taya bindirilerek bırakılması,
8. Yusuf'un buradan köyüne gitmesi, köyde onu görenlerin onun haline üzülmeleri,
9. Köroğlu'nun babasını görünce üzülmeleri ve intikam almak istemesi,
10. Köroğlu'nun babasının isteğiyle Kır At'ı hiçbir şekilde ışık almayan bir ahırda beslemeleri,
11. Deli Yusuf'un oğlundan tarlayı sulayarak çamurlamasını istemesi,
12. Deli Yusuf'un Kır At çamurda dolaştıktan sonra onu eliyle yoklaması,
13. Kır At'ta tek bir çamur parçasının olmaması üzerine intikam vaktinin gelmesi,
14. Köroğlu'nun intikam almak üzere Çamlıbel'e doğru yola çıkması,
15. Köroğlu'nun daha önce gördüğü bir kurttan (köpekten) yiğitlik dersi çıkarmış olması,
16. Köroğlu'nun yiğitliğini öğrenenlerin ona katılması,
17. Hoylu Beyin Köroğlu'nu kötü biri sanmasını, daha sonra onun yanında yer alması,
18. Tüfeğin ilk kez bu zamanda icat olması.

Bu filmde, türkü repertuvarımızda bulunan üç tane Köroğlu türküsü tespit edilmiştir.⁸⁵
Bu türküler, şunlardır:

1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine
2. Böyle Yazmış Yaradan Suçumu Bilemedim
3. Kır At'ım Meydan Yerinde

Bu türkülerin varyantları, günümüzde müzik dağarcığımızda bulunmaktadır. Türkülerin yaşayan varyantları, ileride ele alınacak olan “Örnek Türküler” bölümünde şu şekilde yer almaktadır:

1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1
2. Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler
3. Çamlıbel'e Süreydim Yolunu

Filmde, “Benden Selâm Olsun Bolu Beyine” adlı türkü, üç kez yer almış, bunlarda türkünün farklı dörtlükleri kullanılmıştır. Bu türküler, filmde sahne akarken fon müziği olarak kullanılmışlardır. Birinci ve üçüncü türkü olarak ele aldığımız türküler Köroğlu'na, örnek gösterdiğimiz ikinci türkü ise Köroğlu'nun babası Yusuf'a ait türkülerdir.

b) Köroğlu Kılıçların Zaferi-1968

“Köroğlu Kılıçların Zaferi” adlı filmde de Köroğlu hikâyesiyle benzer sahneler ve benzer türküler görülmektedir. Film, 1963 yılında çekilen Dağlar Kralı Köroğlu filmiyle kıyaslandığında filmin, Köroğlu hikâyesinden daha çok sahne aldığı görülmektedir. Film ile (Köroğlu hikâyeleri ve türküleri doğrultusunda) Köroğlu hikâyesindeki benzer sahneler şunlardır:

1. Bolu Beyinin zalim bir bey olması,
2. Bolu Beyinin Yusuf'tan kendisi için eşsiz bir tay seçmesini istemesi,
3. Yusuf'un atı bulması için dolaşması,
4. Yusuf'un beye layık olduğunu düşündüğü bir tay bulması,

⁸⁵ Filmlerde ve aşağıda örneklerini verdiğimiz hikâyelerde tespit edilen türküler, bu türkülerin ilk dizeleri temel alınarak adlandırılmıştır.

5. Bu tayın, görünüşte kötü ve cılız olması,
6. Bolu Beyinin tayı görünce kendisiyle dalga geçildiğini düşünmesi ve bu duruma çok sinirlenmesi,
7. Bunun üzerine Yusuf'un gözlerinin kör edilmesi,
8. Yusuf evine geri dönünce babasının durumunu gören Ruşen Ali'nin çok üzülmesi,
9. Ruşen Ali'nin Bolu Beyinden intikam almak istemesi,
10. Ruşen Ali'nin babasının kör olması sebebiyle "Köroğlu" namını alması,
11. Yusuf'un, Köroğlu'ndan ahırını kapatmasını, ahırın hiçbir şekilde ışık almamasını ve Kır At'ı burada beslemesini istemesi,
12. Aradan zaman geçince Yusuf'un Kır At'ı eliyle yoklaması,
13. İntikam vaktinin gelmediği anlaşılacak Kır At'ın ahırda tekrar beslenmesi,
14. Kır At'ın eşi benzeri bulunmayan bir ata dönüşmesi,
15. Yusuf'un oğluna zalimi ezmemesi yönündeki nasihatleri,
16. Köroğlu'nun, babasının intikamını almak üzere Çamlıbel'e gitmesi,
17. Tüfeğin bu zamanlarda ilk kez icat olması,
18. Köroğlu'nun Kır At'a nal almak üzere bir dükkâna girmesi,
19. Bu dükkânda Demircioğlu'nun olması,
20. Köroğlu'nun nalı beğenmeyerek bükmesi,
21. Daha sonra Demircioğlu'nun Köroğlu'nun verdiği altını bükmesi, altının yazısını silerek altını kalp diye geri vermesi,
22. Hoylu'nun Köroğlu'nu öldürmesi için gönderilmesi, daha sonra Köroğlu ile arkadaş olması,
23. Köroğlu ve sevgilisinin düşmanlardan kaçmak için bir mağaraya saklanmaları,
24. Köroğlu'nun mağaradan çıkarak arkasından gelen adamlarla savaşması,
25. Bolu Beyinin Hoylu ve Demircioğlu'nu esir alması ve karşılığında Kır At'ı istemesi,⁸⁶
26. Bunun üzerine Köroğlu'nun Kır At'ı vermesi,
27. Hoylu ve Demircioğlu için darağacı kurulması,⁸⁷

⁸⁶ Köroğlu hikâyesinde Bolu Beyi, Ayvaz ve Köse Kenan'ı esir alır ve karşılığında Kır At'ı ister. Bu durum, söz konusu sahneyle benzerlik göstermektedir. Burada kahramanlar ise değişmiştir. Bkz. İkbâl Kütüphanesi (1931), Köroğlu Hikâyesi, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, s.28-29. EK 18.

⁸⁷ Çeşitli Köroğlu anlatılarında Köroğlu'nun farklı yiğitleri için darağacı kurulur. Örneğin, "Ekler" bölümünde özetini verdiğimiz Demircioğlu kolunda, paşanın adamlarıyla savaşıp onlara yenilen Demircioğlu için paşanın talimatı üzerine bir darağacı kurulur. Bkz. EK 20.

28. Köroğlu'nun yokluğunda Kır At'ın zapt edilememesi,
29. Köroğlu'nun kılık değiştirerek gelip Kır At'ı sakinleştirmesi,
30. Tüfeğin icat olmasının “mertliğin bozulması” olarak algılanması.

Bu filmde ise türkü repertuarımızda bulunan üç türkü mevcuttur. Filmde yer alan bu türküler şunlardır:

1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine
2. Ne Suçum Var Bilemedim Ben Bunu
3. Çamlıbel'e Süreydim Yolumu

Bu türkülerin günümüzde yaşayan varyantları, ilerde ele alınacak “Örnek Türküler” bölümünde şöyledir:

1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1
2. Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler
3. Çamlıbel'e Süreydin Yolunu

Bu türküler, özetini vermiş olduğumuz diğer bir Köroğlu filmi olan Dağlar Kralı Köroğlu filminde kullanılan türkülerle aynıdır.

4.1.3.3. Halk Hikâyeleriyle İlişkisi Olan Türkülerin Tespiti İçin Ele Alınan Köroğlu Hikâyeleri ve Kolları

Halk hikâyeleri ile ilişkisi olan halk türkülerinin tespiti için, türkülerin içinde buldukları hikâyelerin de bilinmesi gerekmektedir. Hikâyelerin bütünü ile Türk halk müziği repertuarında bulunan mevcut türkülerin karşılaştırılması yöntemiyle türkülerin hangi sahneden geldiklerinin tespitinin yapılması mümkündür. Bu amaçla, bazı Köroğlu varyantları ve kollarına “Ekler” bölümünde yer verilmiştir. Hikâyelerin, günümüzde türkü dağarcığımızda yer alan türküler, olay akışı içinde gösterilmiştir. Böylece türkülerin, hikâyenin hangi sahnesinden ve kesitinden ayrılarak günümüze ulaştığı da büyük ölçüde açıklığa kavuşmuş olacaktır. Hikâye içinde verilen bu türküler, ilerleyen bölümlerde yer alan “Örnek Türküler” bölümünde söz konusu hikâye ile ilişkisi açısından irdelenecektir. Her hikâye ve kol içindeki türküler, kendi içlerinde numaralandırılmıştır.

Özetlenerek ele alınan hikâye örnekleri için, Köroğlu hikâyesinin yayımlanmış ilk türkölü örneklerinden seçimler yapılmıştır. Buna göre, ilk olarak 1931 yılında İkbâl Kütüphanesi tarafından yayınlanmış olan Köroğlu hikâyesi ve 1937 yılında yayınlanan Daniş Remzi Korok'un Köroğlu hikâyesi ele alınmıştır. Ayrıca Köroğlu kollarının incelenmesi bakımından Ümit Kaftancıoğlu'nun "Köroğlu Kol Destanları" adlı eserine yer verilmiştir. Söz konusu bu eserler özetlenerek sunulmuştur. Ayrıca, Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali'nin "Köroğlu Destanı" adlı eseri içinde bulunan "Köroğlu'nun Sonu" kolu direkt olarak alınmıştır. Pertev Naili Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı eserinde geçen "Maraş Metinleri"ne de direkt olarak yer verilmiş ve bu rivayetin içinde yer alan türköler gösterilmiştir. Pertev Naili Boratav'ın bu eseri, gerek Köroğlu hikâyesi gerekse türköleri bakımından son derece önemlidir. Maraş Metinlerinde geçen pek çok türkölün, türköl repertuarımızda bulunduğu görülmektedir. Bu türkölün hikâyede bağılı oldukları sahnelerinin öğrenilmesi bakımından bu eser önemli bir yere sahiptir. Son olarak, Âşık Mustafa Aydın ile yapılan birebir görüşmeler sonucundan Köroğlu kolları hakkında alınan bazı bilgiler ve ondan dinlenen Köroğlu türkölüleri de ele alınmıştır.

Boratav'ın eseri dışında örneğini gösterdiğimiz diğere anlatılarda sırasıyla bugün türköl repertuarımızda var olan şu türköler tespit edilmiştir:

4.1.3.3.1. İkbâl Kütüphanesinden "Köroğlu" Hikâyesi⁸⁸

Bu hikâyede, günümüzde müzik dağarcığımızda bulunan ve başta TRT olmak üzere, türköl repertuarımızı oluşturan altı tane türköl tespit edilmiştir. Bu türköl, hikâye akışı içerisinde sırayla şunlardır:

1. At Ardından Ayvaz Bana Sarılır
2. Arzu Edip Çamlıbel'e Gelmişim
3. Güzel Benden Parlak Yüzün Örtersin
4. Ayvaz'ı Yolladım Tele
5. Pederimden Kalma Atım Benim
6. Şu Karşıdan Gelir Ulu Bezirgân

⁸⁸ Hikâye için bkz. İkbâl Kütüphanesi (Yanışları düzelten: Süleyman Tevfik) (1931), Köroğlu Hikâyesi, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat.

Tespit edilen türküler, sırasıyla günümüzde türkü repertuarımızda bulunan şu türkülerin varyantları olarak karşımıza çıkmaktadır:

1. Başlı Telli Canım Ayvaz Ağlama Aman
2. Usta Çabuk Kayır Sazımı
3. Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana
4. Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu
5. Canım Kır At Gözüm Kır At-1, Köroğlu Dediğin Delinin Biri
6. Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın

Bu türküler, bugün türkü repertuarımızda yer alan Köroğlu türkülerinin incelendiği “Örnek Türküler”, bölümünde ele alınacaktır.

4.1.3.3.2. Daniş Remzi Korok'un Eserinden “Köroğlu” Hikâyesi⁸⁹

Bu hikâyede ise günümüzde müzik dağarcığımızda bulunan ve başka TRT olmak üzere, türkü repertuarımızı oluşturan dört tane türkü tespit edilmiştir. Bu türküler, hikâye akışı içerisinde sırayla şöyledir:

1. At üstünde Ayvaz Bana Sarılır
2. Çadır Kurdum Çamlıbel'in Düzüne
3. Neden Benden Ak Gerdanı Kaparsın
4. Köroğlu'yum Adım Düşmüş Dillere

Ele aldığımız bu türküler sırasıyla, günümüzde türkü repertuarımızda bulunan şu türkülerin varyantlarıdır:

1. Başlı Telli Canım Ayvaz Ağlama
2. Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı
3. Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana
4. Canım Kır At Gözüm Kır At-1

⁸⁹ Hikâye için bkz. Korok, Daniş Remzi (1937), Köroğlu, İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.

Bu hikâyenin, günümüzde türkü repertuarımızda bulunan türkülerinin, yukarıda örneğini vermiş olduğumuz, İkbâl Kütüphanesinden “Köroğlu” Hikâyesinin türküleriyle yansıttıkları sahneler bakımından aynı olduğu görülmektedir. Bu türküler, hem olayları hem de sözleri bakımından benzerlik göstermektedir ve birbirlerinin benzer varyantları olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.3.3.3. Bolu Bey Kolu⁹⁰

Bu kolda, bugün türkü dağarcığımızda bulunan üç tane türkü tespit edilmiştir. Bu türküler, hikâyenin akışı içerisinde sırasıyla şunlardır:

1. İstanbul’dan Geldi Bir Ulu Kervan
2. Orduyu Çektin Üstüme (Belki Köroğlu Değilim)
3. Bugün Keleşlerim Yâdıma Düştü

Bu türküler, ileride irdelenecek olan “Örnek Türküler” adlı bölümde sırasıyla şu isimlerle geçen türkülerin varyantlarıdır:

1. Karşıdan Görünen Ermeni Midir?
2. Köroğlu Dediğin Delinin Biri
3. Hay Edüben Meydan Harman

4.1.3.3.4. Silistreli Hasan Paşa Kolu⁹¹

Bu kolda, günümüzde türkü dağarcığımızda bulunan beş tane türkü tespit edilmiştir. Bu türkülerin yanı sıra, Kır At’ın övüldüğü türkülerin de olduğu görülmektedir. Bu türkülerin, genel olarak (ilk türkü hariç) Kır At ile ilgili olması dikkat çekmektedir. Türkü dağarcığımızda var olan söz konusu bu beş türkü, şu şekildedir:

1. Ayvaz’ın Köyleri Handır
2. Canım Kır At Gözüm Kır At (1)

⁹⁰ Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), “Bolu Bey Kolu”, *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 1-58.

⁹¹ Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), “Silistreli Hasan Paşa Kolu”, *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 58-110.

3. Canım Kır At Gözüm Kır At (2)
4. Canım Kır At Gözüm Kır At (3)
5. Bir At Gördüm Silistre İlinde

Yukarıdaki türkülerin, günümüzde türkü dağarcığımızda yaşayan varyantları şu şekildedir:

1. Ayvaz Gelir Otağından
2. Canım Kır At Gözüm Kır At (1)
3. Canım Kır At Gözüm Kır At (2)
4. Canım Kır At Gözüm Kır At (3)
5. Bir At Gördüm Silistre İlinde

4.1.3.3.5. Demircioğlu Kolu⁹²

Kaftancıoğlu'nun vermiş olduğu bu kol anlatısında, günümüzde türkü dağarcığımızda bulunan bir türkü (Baban Yusuf sana verir öğüdü) tespit edilmiştir: Bu türkü, ileride inceleyeceğimiz ve on dörtlük halinde bulunan “Benden Selam Olsun Bolu Beyine-2” adlı türkünün dokuzuncu dörtlüğünün benzer bir biçimidir.

4.1.3.3.6. Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu⁹³

Kaftancıoğlu'nun vermiş olduğu bu kolda da günümüzde türkü repertuarımızda bulunan bir türkü, “Kır at uçar han elinden (Kız Ayıptır Babam Gelir)”, tespit edilmiştir. Bu türkü, TRT repertuarında bulunan “İsabali Dinle Benim Sözümü” adlı türkünün bir varyantıdır.

⁹² Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), “Demircioğlu Kolu”, *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 164-199.

⁹³ Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), “Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu”, *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 200-240.

4.1.3.3.7. Kocabey Kolu⁹⁴

Bu kolda, türkü dağarcığımızda var olan üç tane türkü tespit edilmiştir. Bu türküler, hikâyenin akışı içerisinde şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

1. Yaş Getirme Ela Göze (Canım Ayvaz'ım Ağlama)
2. Söyledim Sözümü Artık Laf Olmaz (Geç Git Bezirgân)
3. Sağ Yanda Demircioğlu

Yukarıdaki türkülerin, sırasıyla günümüzde müzik dağarcığımızda yaşayan varyantları şu şekildedir:

1. Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama
2. Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu
3. Ayvaz Benim Senden Yana

4.1.3.3.8. Oltu Kolu⁹⁵

Kaftancıoğlu'nun vermiş olduğu kol içerisinde türkü dağarcığımızda var olan bir türkü (Sana kurban olam emmi) tespit edilmiştir. Bu türkü, günümüzde türkü repertuarımızı oluşturan Köroğlu türkülerinden “Köse Emmi Dinle Beni” adlı türkünün bir varyantıdır.

4.1.3.3.9. Köroğlu'nun Sonu⁹⁶

“Köroğlu'nun Sonu” kolu, Köroğlu türkülerini arasından en çok bilinen türkülerden biri olan “Benden Selâm Olsun Bolu Beyine (1)” adlı türkünün hikâyenin hangi sahnesinden ayrıldığına belirlenebilmesi sebebiyle son derece önemlidir.

Bir kahramanlık hikâyesi olarak karşımıza çıkan Köroğlu hikâyesi, sözlü kültür ortamında sevilerek dinlenen bir anlatı olmuştur. Hikâyenin pek çok değişik varyantının

⁹⁴ Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), “Kocabey Kolu”, *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 277-301.

⁹⁵ Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), “Oltu Kolu”, *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 302-335.

⁹⁶ Hikâye için bkz. Kaplan, Mehmet, Akalın, Mehmet, Bali, Muhan (1973), (Anlatan: Behçet Mahir), *Köroğlu Destanı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, s. 583-587.

ve kolunun bulunması, hikâyenin yaygın olarak anlatıldığıın kanıtıdır. Yiğitlik ve kahramanlık konularını seven ve benimseyen halk, kahramanlık konusunda üstün gördükleri Köroğlu etrafında pek çok değişik hikâye ve varyant oluşturmuşlardır. Bu hikâye ve kollara genel olarak bakıldığında belli olayların farklı hikâye/kollarda bulunduğu görülmektedir. Bu olaylar, bazen aynı şekilde, bazen küçük farklarla geçer bazen de kahramanların adları yani olayı yaşayan kişiler değişir. Bu durum, yine hikâyenin türküleriyle de ilgili bir durumdur. Aşağıdaki bölümde hikâyenin türküleri incelenmiştir.

4.1.4. Köroğlu Türkülerine Genel Bakış

Bir kahramanlık hikâyesi olarak sözlü kültür geleneği içerisinde sevilen Köroğlu'nun hikâyenin akışı içinde bulunan pek çok türküsü de günümüzde hikâyesinden ayrı olarak söylenmeye devam etmekte ve müzik dağarcığımızı oluşturmaktadır. Türkü repertuarımızda, Köroğlu hikâyesiyle ilişkisi bulunan, bu hikâyeden ayrılarak günümüze kadar gelen ya da daha sonra hikâyenin içine konan pek çok Köroğlu türküsü vardır. Bu türküler, hikâyedeki kahramanların ya tek başlarına ya da birbirleriyle karşılıklı konuşmalarıdır. Hikâyesi gibi, Köroğlu'nun türküleri de dinleyicide kahramanlık ve yiğitlik duygularını kabartmaktadır.

Mirzaoğlu, hikâyecilik geleneğinin sürdürüldüğü çevrelerde yaşayan halkın, hikâye kahramanını nasıl hatırlamak istiyorsa, türkülerini de öylece seçtiklerini ve türkülerin bu şekilde söylenmeye devam ettiğini vurgulayarak halkın gözünde kahramanlık timsali olmuş Köroğlu'nun, halk belleğinde daima kahramanlığı ile yer aldığını ifade eder. Türkü dağarcığımızda bu tip türkülerden çok sayıda bulunmaktadır. Halkın zihninde kahramanlık/yiğitlik imgesi yaratabilmiş türküler, halk tarafından benimsenmektedir. Köroğlu türkülerinde, farklı sahneler ve kesitler mevcuttur, bu türkülerde yiğidin yiğitliğini dile getirdiği kesitler, anlatılardan bugüne gelen en çarpıcı manzum bölümleri oluşturmuştur (Mirzaoğlu 2015b: 14).

Halk hikâyeleri ve onların içinde bulunan halk türküleri, birlikte araştırılması gereken bir konudur. Erkan, Köroğlu ezgileriyle ilgili olarak yaptığı çalışmada, bilimsel çalışmalarda anlatıların müzik yanının eksik kaldığından bahseder ve bu konu ile ilgili çalışmaların

olması gerektiğine değinir. Köroğlu anlatılarının, Köroğlu ezgisiyle okunması gerekliliğini vurgular (Erkan 2012: 22-23). Ayrıca Köroğlu anlatılarının ya da daha genel bir şekilde destan, halk hikâyesi gibi sözlü kültür verimlerinin müzik eşliğinde icra edilmesi gerekliliğinden üzerinde durur (Erkan 2012: 123).

Eberhard da anlatılarda şiir kısmının önemi üzerinde durarak Türk seyircisi için şiirlerin esas ilgi noktası olduğuna ve nesir bölümlerin sadece araları doldurmak için söylendiğine vurgu yapar (Eberhard 2002: 5).

Halk hikâyelerinin türküleri ve onların ezgileri ile ilişkili bir araştırmayı Ferruh Arsunar yapmış, ele aldığı halk hikâyesinde türküleri gösterip onları notaları ile birlikte vermiştir.⁹⁷ Bu açıdan bu çalışma önem taşımaktadır. Serdar Erkan da doktora tezinde Köroğlu anlatılarında ezgi meselesini ortaya koymuştur.⁹⁸

Köroğlu türkülerinin çoğu, daha önce de belirttiğimiz gibi hikâyenin akışı içerisinde bulunmakta ve hikâyenin bir sahnesini anlatmaktadır. Bu nedenle, Köroğlu türkülerinin birçoğu, hikâyenin önemli bir kesitini yansıtır. Bu türkülerin ne anlattıklarının bilinmesi için de Köroğlu hikâyesinin bilinmesi gerekir.

Bu bölümde, “Ekler” bölümünde örneğini verdiğimiz hikâyelerin/kolların akışı içinde geçen türküler ve hikâyelerde/kollarda geçen olaylar göz önünde bulundurularak bugün türkü repertuarımızda bulunan Köroğlu türkülerini ele alınacaktır. Ayrıca çeşitli kaynaklarda bulunan bazı Köroğlu türkülerini ve bu türküler için yapılmış açıklamalar da göz önünde bulundurulacaktır. Tüm bu bilgiler ışığında, Köroğlu türkülerini irdelenecek, onların hikâyenin hangi sahnesini anlattığı ve hangi kesitinden geldiği belirlenmeye çalışılacaktır.

Köroğlu türkülerinden bazı örnekler şu şekilde verilebilir:

⁹⁷ Bkz. Arsunar, Ferruh (1963), Köroğlu, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

⁹⁸ Bkz. Erkan, Serdar (2012), Anadolu Sahası Köroğlu Anlatılarında Tema ve Ezgi Meselesi, (Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

4.1.4.1. Örnek Türküler

4.1.4.1.1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1

“Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1” türküsü, Köroğlu türküleri arasında en çok bilinen halk türküsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Pek çok kaynaktan bu türküyü aynı ya da farklı varyantlarıyla yer verilmiştir.⁹⁹

Köroğlu’nun ortaya çıkışına ilişkin Anadolu anlatmalarındaki başlıca unsur, babasının gözlerinin kör edilmesi ve bunun için Ruşen Ali’nin yani Köroğlu’nun babasının intikamını almak için Bolu’ya gitmesidir (Turan 2013: 43). Dolayısıyla Köroğlu türkülerinde de en fazla yer alan konu, Köroğlu’nun Bolu Beyi ile olan mücadelesidir. Bu konuyla ilgili pek çok halk türküsü de günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Bu nedenle bu türkünün pek çok değişik varyantı bulunmaktadır. Genel olarak aynı sözleri içeren bu türkü varyantları, “Ekler” bölümünde gösterilmiştir. Köroğlu hikâyesinden beyaz perdeye aktarılan filmlerde de bu türkünün kullanıldığı görülmektedir. Örnek olarak gösterdiğimiz iki Köroğlu filminde de (Dağlar Kralı Köroğlu, Köroğlu Kılıçların Zaferi) bu türkü geçmektedir.¹⁰⁰ Bu türkünün iki filmde de geçmesi ve filmlerin akışı içinde birden çok defa kullanılması dikkat çekici bir unsurdur. Köroğlu hikâyesi içinde geçen türküler arasında bu türkünün en çok bilinen türkü olması sebebiyle halkı etkilemek ve akılda kalıcılığı artırmak amacıyla bu türkünün kullanılması son derece doğaldır. Türkünün popüler kültürün bir uzantısı olan filmlerde kullanılması, onun en çok bilinen Köroğlu türkülerinin başında gelmesine bir kanıt niteliği taşımaktadır.

Bu türkü, âşıklar tarafından da en çok seslendirilen Köroğlu türkülerinin başında gelmektedir. Yapılan görüşmelerde Âşık Mustafa Aydın da bu türkünün en çok bilinen Köroğlu türküsü olduğuna vurgu yapmış ve halk arasında en popüler olan Köroğlu türküsünün bu türkü olduğunu dile getirmiştir. Aydın, “Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1” adlı türkünün Köroğlu, keleşleriyle savaşa hazırlandığı sırada Bolu Beyinin askerlerinin gelmesi, Köroğlu’nun bunun üzerine dağlara yaslanması ve böylece

⁹⁹ Bkz. EK 33.

¹⁰⁰ Bkz. EK 10. Türkü: 1, 4, 5-EK 11. Türkü: 1, 4.

savaşmaya başlamasıyla söylendiğini ifade etmiştir. Onun sazıyla icra ettiği “Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1” adlı türkünün sözleri, “Ekler” bölümünde verilmiştir.¹⁰¹

Bu türkü, Köroğlu’nun Bolu Beyine karşı kafa tutuşunun bir ifadesidir. Türküye göre Köroğlu, dağları arkasına almış, yanında yiğitleri ve atı Kır At ile birlikte çok sayıda düşmanla mücadele etmiştir. Bu mücadelede de zamanın şartları gereği “kılıç, kargı, mızrak, ok” gibi aletler kullanılmıştır. Burada dikkat çeken en önemli unsur da “tüfeğin icat olması”dır. Dolayısıyla, “*tüfek icat oldu mertlik bozuldu*” dizesi türkü için son derece önemlidir.

Asıl olarak türkü, “Köroğlu’nun Sonu”na aittir ve Köroğlu’nun son sözleridir. Türkü, “Ekler” kısmında metnini vermiş olduğumuz, Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali tarafından derlemiş olan, “Köroğlu’nun Sonu”nda da benzer bir şekilde geçmektedir.¹⁰² Bu esere göre Avrupa, Sultan Murad’a bir tüfek ve üç mermi gönderir. Köroğlu, keleşlerine artık beyliklerinin hiçe gideceğini, tüfeğin karşısında hiçbir yiğidin, kılıcın, kalkanın duramayacağını, hiçbir şeyin ona dayanamayacağını ifade eder ve son olarak bu türküyü söyler.

Kısacası Köroğlu, tüfek (delikli demir) icat oluncaya, yani eski mertlik gelenekleri bozuluncaya kadar dağlarında hüküm sürer. Büyük bezirgânlardan, şahlardan ve paşalardan yağma ettiklerini, yiğitlerine ve fakirlere dağıtarak yaşar. Fakat Köroğlu, tüfek icat edilince artık devrin değiştiğini anlar. Yiğitlerine dağılmayı vasiyet ederek “*sır olup*” kırklara karışır (Boratav-Fıratlı 1943: 216). Köroğlu zamanındaki mertlik, “*kılıç, ok, mızrak devrinin mertliğidir.*” Boratav, Köroğlu’nun, Anadolu rivayetlerinde bu devrin son günlerinin temsilcisi olduğunu söyleyerek tüfeğin icat edilip mertliğin bozulmasıyla onun da ortadan kaybolma vaktinin geldiğini vurgular (Boratav 1984: 102). Çünkü tüfek, yiğitlerin göğüs göğüse çarpışmasını engellemekte, birbirlerini arkadan vurmalarına sebep olmaktadır. Bu durum, Köroğlu’nun yiğitlik anlayışına uygun değildir. Böylece artık Köroğlu’nun devri sona erer.

Boratav ve Fıratlı, bu türküyle ilgili olarak ayrıntılı bilgiler vermişlerdir. Onların verdikleri bilgilere göre Köroğlu, yiğitlerine bu türküyü söyler ve gider, bir daha da

¹⁰¹ Bkz. EK 33. (5)

¹⁰² Bkz. EK 24.

görünmez. Yiğitler, uzun süre onun gelmesini beklerler. Sonunda içlerinden biri Köroğlu'nu aramaya çıkar. Bu kişi, Bıyıklı Yusuf'tur. Yusuf, bir gün Köroğlu'na bir dağ başında "Kırklar meclisi"nde rastlar. Köroğlu, "Kırklar" ile birlikte yemek yemektedir. Yusuf'u da yemeğe çağırırlar. Yusuf, sadece su ister. Ona bir tas dolusu su verirler. Yusuf, suyun hepsini içemez. Kırklardan biri, Yusuf suyun hepsini içemediği için suyu Yusuf'un başına döker. Yusuf, yarı beline kadar ıslanır. Boratav ve Fıratlı, halk rivayetleri arasında bu durumun nasıl yaşadığı konusunda bilgiler verirler. Bu rivayetlere göre, Yusuf, Kırkların verdiği tasın bir kısmını içtiği için 250 yıl yaşamış, yarı gövdesine kadar ıslandığı için 20 yaşında genç bir delikanlı gibi görünmüş, belinden aşağısı ise tutmamış, bu nedenle kendini ata bağlatıp öyle dolaşmıştır. Rivayetler, Köroğlu menkıbelerinin kaynağını Bıyıklı Yusuf olarak gösterir (Boratav-Fıratlı 1943: 242).

Boratav ve Fıratlı'ya göre, "Benden Selam Olsun Bolu Beyine" türküsü, Köroğlu'nun "sır olup" ortadan kaybolmasını net bir şekilde sahnelemektedir ve Köroğlu hikâyesinin bu kesitinden ayrılarak türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu türkü dağarcığımızda yer alan en yaygın Köroğlu türküsüdür.

Boratav, "tüfeğin icat olması" ile ilgili olarak çeşitli rivayetler verir ve buna göre bazı rivayetlerde¹⁰³ ise tüfeğin icadından sonra, Köroğlu'nun "*Köroğlu, maksadın hâsıl oldu*" deyip ortadan kaybolduğunu söyler. Elâziz'den gelen bir rivayette Köroğlu ve bir çoban arasında benzer bir olay geçer. Boratav, bu şiir parçasını paylaşır:

Delikli demir çıktı mertlik bozuldu

Gitti dünya merd elinden kaldı namerd ortada

Boratav, meşhur "*Tüfenk icad oldu mertlik bozuldu/Eğri kılıç kında paslanmalıdır*"¹⁰⁴ mısralarını kapsayan türkülerin Maraş Metinlerinde de bulunduğunu belirterek bu rivayetin Köroğlu'nun sonunu çok daha acıklı bir tarzda tasvir ettiğini belirtir. Bu rivayette Köroğlu, Ayvaz ve diğer Beylerin ölümünden sonra onların cenazesinin üzerine

¹⁰³ Boratav, bu rivayetlerin Dubois de Montpéroux ve Baron von Hakshausen tarafından tespit edildiklerini belirtir (Boratav 1984: 60).

¹⁰⁴ Bu dizeler, Boratav'ın vermiş olduğu Maraş Metinlerinin başka bir bölümünde daha yer almaktadır. Buna göre, Zor Bezirgân, tüfikle Ayvaz'ı vurur ve onun ölümüne sebep olur. Bkz. EK 25. Türkü: 24.

kapanarak ağlar ve eşi Nigâr Hanıma “*Hepsi öldü, bize de bu diyardan göç etmek düşer.*” anlamına gelen bir şiir söyler ve hikâye bu şekilde son bulur (Boratav 1984: 60-61).

Boratav, tüfeğin icat olması ile ilgili olarak bir örnek daha sunar. O, bu örneği Maraş şiirlerinin sahibi olarak gösterdiği Halil Ağa’dan naklen söylediğini belirten Haydar Niyazi Beyden almıştır. Buna göre, Köroğlu’nun sonu şöyledir: Köroğlu, bir gün elinde tüfek bulunan bir çobana rastlar ve ona elindekinin ne olduğunu sorar. Çoban “*Kurtları öldürmek için silah*” açıklamasını yapınca Köroğlu, eline bir kurşun alır, kurşunu ezer ve bunun bir insanı öldürebileceğine inanmaz. Tüfeğe göğsünü gerer ve çobana kendisine ateş etmesini söyler. Çoban ateş eder ve Köroğlu, bu şekilde ölür (Boratav 1984: 61).

Boratav, Abdülkadir Beyin tespit ettiği rivayetlerde de “tüfeğin icat olması” motifinin olduğunu ifade eder. Gümüşhane’de Torun-oğlu Süleyman Çavuş, rivayeti şöyle anlatmıştır: “*Köroğlu zamanında delikli demir yoktu; ok, süngü harbi olurdu. Delikli demir çıkınca mertlik bozuldu, Köroğlu bizim gibi bir hırsız oldu ve:*

Delikli demir çıktı mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır

diyerek dünyadan gitti.” (Boratav 1984: 61). Yine Abdülkadir Beyin derlediği rivayetlerde Kambozdan Kara Hamza Oğlu Sencan Misahor Ağanın anlattıklarına göre de Köroğlu, demirli delik çıkınca ölmüştür. Onun ölümü üzerine Kır At, kırk gün bir şey yememiştir ve hala Ayor tepesinde durmaktadır (Boratav 1984: 61).¹⁰⁵

Köroğlu’nun sonuyla ilgili olarak tüfeğin icadından başka rivayetler de bulunmaktadır. Boratav, Köroğlu’nun sonuna dair bir rivayeti de “*Baron von Haksthausen*”ın tespit ettiğini söyler. Buna göre; Köroğlu, Rüstem Pehlivan’ın torununa denk gelir, onunla birlikte üç gün üç gece güreşirler; ikisi de mağlup olmaz fakat birbirlerini yaraladıklarından dolayı ölürler. Boratav, Paris rivayetinde ise Köroğlu’nun sonunun feci bir şekilde ve diğer rivayetlere göre daha realist bir şekilde anlatıldığını ifade eder. Köroğlu’nun atı, kendisi uyurken öldürölür. Bunun üzerine Köroğlu, derin bir üzüntüye düşer; başını düşmanlarına uzatır. Düşmanlar, Köroğlu’nun kellesini keserek İnan Şahı

¹⁰⁵ Boratav, bu bilgileri aldığı eserin künyesini sunmuştur: “*Abdülkadir, ‘Köroğlu’na Dair Notlar’ Halk Bilgisi Haberleri, No. 12*”

Abbas'a götürürler. Şah, kendi sebep olduğu bu işten dolayı pişman olur ve bunu telafi etmeye çalışır. Bu düşünceyle Köroğlu'nun katillerini parçalatır. Ivaz Han'ı da Çamlıbel'in hâkimi olarak atar. Rivayet, bu şekilde son bulur. Özbek ve İstanbul rivayetlerinde Köroğlu'nun sonu tıpkı masalları andıran bir şekilde “*onlar ermiş muradına*” durumu ile biter yani hikâyeye, mutlu son ile sonuçlanır. Özbek rivayetinde son olay, Ayvaz'ın esaretten kurtarılması, İstanbul rivayetinde ise Hasan Beyin Benli Hanıma kavuşmasıdır. Urfa rivayetinin sonunda ise Köroğlu, Bezirgân'ın kahramanlığı karşısında haydutluktan vazgeçer (Boratav 1984: 60-61). Genel olarak Köroğlu'nun sonuna bakıldığında ise tüfeğin icadı motifinin fazlaca kullanıldığı, tüfeğin icadının Köroğlu hikâyesi ve Köroğlu'nun yiğitliğinin betimlenmesi, artırılması bakımından önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Kısacası bu türkü, gerek tüfeğin icadı motifiyle gerekse içerdiği diğer sözlerle Köroğlu'nun yiğitliğini ortaya çıkarmaktadır. Türkü, Köroğlu'nun yiğitliğine ve kahramanlığına vurgu yapan en önemli Köroğlu türkülerinden olmayı başarmıştır. Bu nedenle de en çok akılda kalan Köroğlu türkülerindeki yerini almıştır.

4.1.4.1.2. Benden Selam Olsun Bolu Beyine-2

Boratav ve Fıratlı, söz konusu “Benden Selam Olsun Bolu Beyine-2” adlı bu türküde Köroğlu'nun babası Yusuf'un, oğluna oturacağı yeri gösterdiğini ve ona nasihat ettiğini belirtirler (Boratav-Fıratlı 1943: 216).¹⁰⁶ Türkü, Yusuf'un oğluna öğüt verdiği sahnenin bir kesitidir. Bu türkü, özetini verdiğimiz, “Demircioğlu Kolu”nda da bulunmaktadır. Kolda, Yusuf Ağa, İran Şahı için geleceğini parlak gördüğü fakat görünüşte gösterişsiz bir at seçer. Şah, kendisine kötü bir at seçmesine sinirlenerek Yusuf Ağa'nın gözlerini oydurur. Yusuf Ağa da oğlu Ruşen Ali'ye intikamını alması için türkünün son dörtlüğünün benzer bir şeklini söyler.¹⁰⁷ “Ekler” kısmında yer vermiş olduğumuz Pertev Naili Boratav'ın “Maraş Metinleri”nde de Erzurum Paşası, Deli Yusuf'un düşmanlarının

¹⁰⁶ Bkz. EK 34. (2)

¹⁰⁷ Bkz. EK 20. Türkü: 1.

sözüne kanarak, onun gözlerine mil çektirir. Yusuf, oğluyla Çamlıbel'e varınca ona bu türküyle nasihat verir.¹⁰⁸

Deli Yusuf'un gözleri, bey için getirdiği atın cılız olması sebebiyle oyulmuş, Yusuf da bundan sonra oğlu ile intikam alma hazırlıklarına başlamıştır. "Kır At" adını verdikleri cılız at, eşi benzeri olmayan bir at haline gelince de artık intikam vakti gelmiştir. Türküde, Yusuf'un oğlu Ali'ye (Koroğlu'na) öğütleri, ona sığınak olması için Çamlıbel'e bir kale kurması, düşmanlarla mücadele etmesi, padişah divanında dilini tutması, etrafına kendi gibi yiğitleri toplaması, sırtını dağlara yaslaması, ününü dört bir tarafa yayması, Çamlıbel'de egemenliğini kurması, yiğitlerini saz ile doğru bir şekilde kumanda etmesidir. Yusuf, bu şekilde oğluna olan öğüdünü tamamlar ve gözlerinin suçsuz yere kör edilmesinden dolayı hissettiği üzüntüyü de onunla paylaşır. Son olarak da oğluna, intikamını kıyamete bırakmayıp bir an önce alması gerektiğini vurgular. Türkü, Deli Yusuf'un oğlu Ali'ye (Koroğlu'na) verdiği bir nasihat sahnesinden ayrılarak bugünkü türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır.

4.1.4.1.3. Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler

Örneğini verdiğimiz "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-2" adlı türküde olduğu gibi Yusuf'un söylediği ve türkü dağarcığımızda bulunan başka bir türkü de bulunmaktadır. "Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler"¹⁰⁹ adlı bu türkü ile ilgili olarak Boratav ve Fıratlı, türkünün Koroğlu'nun babası Yusuf'un kendisini kör edenlerden intikam alma kararını anlattığını söylerler (Boratav-Fıratlı 1943: 216). Bu türkü, Boratav'ın "Koroğlu Destanı" adlı eserinde de geçmektedir. Buna göre Deli Yusuf, bu türküyü Erzurum'un hükümet konağında Beyler ile Paşaya söyler (Boratav 1984: 143)¹¹⁰. Beye getirdiği cılız bir tay nedeniyle gözleri kör edilen Yusuf, türküde kendisine yapılmış olan bu haksızlığı ve bundan duyduğu üzüntüyü dile getirir. Nitekim bu cılız tay, ileride eşi benzeri olmayan bir ata dönüşecektir. Türkünün 1963 ve 1968 yıllarında çekilen Koroğlu filmlerinde farklı varyantlarıyla vardır.¹¹¹ Filmlerde de hikâyeyle aynı şekilde Yusuf'un gözleri, Beye

¹⁰⁸ Bkz. EK 25. Türkü: 8. (Boratav, Pertev Naili (1984), Koroğlu Destanı, İstanbul: Adam Yayıncılık, s. 145).

¹⁰⁹ Bkz. EK 35.

¹¹⁰ Bkz. EK 25. Türkü: 2.

¹¹¹ Bkz. EK 10. Türkü: 2 ve EK 11. Türkü: 2.

getirdiği cılız at nedeniyle oyulur ve Yusuf'un, getirdiği ata bindirilip evine varana kadarki zamanda bu türkü çalar. Türkü, Yusuf'un haklı isyanını dile getirişidir. Türküyle hikâyenin bu sahnesi, etkili bir şekilde gösterilmiştir. Bu isyanın, intikam eylemine geçişi de oğlu Ali'nin (Köroğlu'nun) bu uğurda dağlara çıkışıyla olacaktır.

4.1.4.1.4. Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim

TRT repertuarında, “(Hey hey) Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim/Esen ölüzgerden hile sezerim/Demir külüngülen başın ezerim/Ver yolun başını geç geç bezirgân” şeklinde tek dörtlük olarak geçen “Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim”¹¹² adlı türkünün daha uzun varyantları da vardır.¹¹³ Ayrıca bu türkünün bir benzeri, Gagauz Türklerinde de bulunmaktadır.¹¹⁴ Köroğlu'nun meskeni, dağlardır. O, yanında yiğitleriyle dağlarda gezip düşmanlarla savaşır, kervanların önünü kesip onlardan haraç alarak yaşamını sürdürür. İyilerin ve fakirlerin yanında olur, kötülerle ise elindeki her imkânı kullanarak yiğitleriyle birlikte mücadele eder. Türkü, Köroğlu'nun yaşam felsefesini ortaya koymaktadır. Aşağıda verilen “Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu” adlı türkü de Köroğlu'nun yol kesip bezirgândan bac istediği türkü örneklerinden biridir.

4.1.4.1.5. Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu

Anlatılara göre Köroğlu, dağlarda gezmekte geçen kervanları yağmalamakta, bu sayede yiğitliğini göstererek halk arasında meşhur olmaktadır. Halk hikâyelerinde dağlar, genellikle yiğitlerin mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. TRT repertuarında bulunan “Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu”¹¹⁵ adlı türküde de bu durum söz konusudur. Burada Köroğlu'nun eşkıyalık vasfı da görülmektedir. Köroğlu, tüccarların yolunu kesip haraç almakta bir nevi düzene kafa tutmaktadır. Buradan da Köroğlu'nun zenginlerin karşısında olduğu anlaşılmaktadır.

¹¹² EK 36. (1)

¹¹³ EK 36. (2)

¹¹⁴ EK 36. (3)

¹¹⁵ EK 37. (1) Türkünün notası için bkz. EK 86.

Türkü, “Köroğlu” ve “Bezîrgân” arasındaki konuşma sahnesinin türküye yansımasıdır. Köroğlu, bezîrgânın yolunu keserek ondan bac (haraç) ister. Bezîrgân ise Köroğlu’na para vermek istemez ve aralarında bac verip vermeme konusuyla ilgili olarak bir diyalog geçer. Türkü, hikâyenin Köroğlu’nun bezîrgândan bac istemesi ve bezîrgânın bu duruma karşı çıkması kesitinden ayrılarak günümüze gelmiştir.

Boratav da bu türkünün bir varyantını ele almış ve türkünün geçtiği “Urfa Rivayeti” ile birlikte türküyü de vermiştir.¹¹⁶ Bir gün, Bezîrgân Çamlıbel’den geçtiği sırada Köroğlu onu görür ve Ermeni bir Bezîrgân’a benzeterek o anlamda bir türkü okur. Bunun üzerine Bezîrgân, Köroğlu’na “*Ben Ermeni değilim*” diyerek karşılık verir ve Köroğlu’nun ondan istediği yol bacını vermeye ikna olmaz (Boratav 1984: 39). Onun verdiği türkü örneğinde Köroğlu’nun bac istediği kişi “Zor Bezîrgân”dır. Boratav, örneğini verdiği bu türkü hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

Çamlıbel’de yaşayan Köroğlu’nun adamları; Hoylu, Demircioğlu, Nalbant Baş, Zincir-Kıran, Selam-Almaz, Kabre-Sığmaz ve oğlanı Ayvaz’dır. Köroğlu, Zor Bezîrgân’ı babasından işitmiştir. Köroğlu, kervanını alarak onun yanına gider. Bezîrgân’ı görünce hayvanından iner ve onu Ermeni olarak teşbih ederek türkü söyler. Köroğlu, Bezîrgân ile kavga eder. Bezîrgân, Köroğlu’nu yere vurarak onu bağlar. Demircioğlu, Dağ-Deviren, Zincir-Kıran ve Hoylu Bey, Köroğlu’nu bağlanmış bir durumda görünce Bezîrgân’ın yanına gelirler ve Köroğlu’nu bırakması için Bezîrgân’a rica ederler. Bezîrgân, mal istiyorlarsa mal verebileceğini fakat Köroğlu’nu bırakmayacağını söyler. Sabah yükünü yükleyerek Köroğlu’nu da beraberinde götürür. Bir hana varırlar. Bezîrgân, Köroğlu’na atları beklemesini söyler. Seher olur; Köroğlu, Bezîrgân’ı öldürmeyi düşünür. Eline kılıcı, kalkanı alır. Bezîrgân’ın bir rahvanı¹¹⁷ vardır. Rahvan, Köroğlu’nu görünce kişner ve onun kişnemesinden yer gök inler. Sesten uyanan Zor Bezîrgân, atına ne olduğunu sorar ve kendisini boş yere korkuttuğu için hayvanı döver. Saate bakar, daha saatin erken olduğunu düşünerek tekrar uyur. Köroğlu, tekrar gelir. Bezîrgân, yine ne olduğunu, eşkiyanın mı geldiğini sorar ve atını döverek tekrar yatar. Köroğlu, artık atın kişnemediğini fakat ağladığını görünce Bezîrgân’ı öldürmemeye, birkaç katır alarak

¹¹⁶ EK 37. (2)

¹¹⁷ **Rahvan:** 1. Koşarken bir yandaki iki bacağını aynı anda atan binek hayvanlarının biniciyi sarsmayan en yavaş koşma biçimi. 2. Bu biçimde koşan (binek hayvanı). 3. Binek hayvanı bu biçimde koşarak (<http://www.tdk.gov.tr>). Burada binek hayvanı olarak kullanılmıştır.

gitmeye karar verir. Katırları alarak yola düşer. Bezirgân, onun gittiğini duymamıştır, uyandığında Köroğlu'nun olmadığını görür. Hemen atına atlayarak Köroğlu'nun arkasından gider ve yolları bilmediği için hızlı uzaklaşamayan Köroğlu'na yetişir. Köroğlu, teslim olur ve “*Ha benim boynum, ha senin kılıcın*” der. Daha sonra birlikte geri dönerler. Bezirgân, eşyalarının hepsini Köroğlu'na hediye eder; Ayvaz, Demircioğlu ve Nalbantbaşı'na birer yük hediye gönderir. Köroğlu'na da iki yük verir. Köroğlu'na “*Git, adam tanı*” diyerek onu yolcular ve ayrılır. Köroğlu, Çamlıbel'e gider ve eşkıyalıktan vazgeçer (Boratav 1984: 119-121).

Kaderli, bir çalışmasında “Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu” türküsüne benzer bir bezirgân türküsünü verir¹¹⁸ ve yaptığı çalışmada örneğini vermiş olduğu bu türkünün Deliorman erkekleri üzerinde mitolojik bir etki yarattığını, erkeklerin geçmişteki bu ideal modele göre kendilerini denetleyip yeniden tanımladıklarını ifade eder (Kaderli 2006: 134). Buradan da Köroğlu'nun kahramanlığı açısından halka örnek teşkil ettiği ve onun halk tarafından benimsendiği sonucu çıkmaktadır.

Köroğlu hikâyesinden günümüze gelen “Bezirgân” türküleri son derece fazladır. Türküler, farklı varyantlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu varyantlarda, bazen bezirgânların adları bazen de konuyla ilgili olaylar değişiklik göstermektedir. Aşağıda örneklerini verdiğimiz “Karşıdan Görünen Ermeni Midir?”, “Yeminliyim Bugün Döğüş Olmasın”, “Bala Benlik ile Girme Meydana”, “Gelen de Konya Kervanı”, “Zor Bezirgân Bunun Adı” adlı türküler, “Bezirgân” motifinin işlendiği diğer türkülerdir. Bu türkülere bakıldığında Bezirgânların isimlerinin farklılık gösterdiği, ana konunun ise bac istemek olduğu görülmektedir.

4.1.4.1.6. Karşıdan Görünen Ermeni Midir?

“Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu” türküsünün sözlerine çok benzeyen, bugün yaşamakta olan ve türkü dağarcığımızda bulunan bir Köroğlu türküsü daha bulunmaktadır. “Karşıdan Görünen Ermeni Midir?” adlı bu türkü, Ayvaz ve Bamaş Bezirgân arasında

¹¹⁸ Bkz. EK 37. (3) Ayrıca bu türkü, sözleri bakımından “Karşıdan Görünen Ermeni Midir?” adlı türkü ile de benzerlik göstermektedir.

geçmekte, onların kendi aralarındaki konuşmalardan oluşmaktadır.¹¹⁹ Burada da “Çamlıbel’den de Baktı Köroğlu” türküsünde olduğu gibi Bezirgân’dan yol bacı istenir. Buradaki fark, Köroğlu’nun Bezirgân’a söylediği sözlerin benzerinin bu defa Ayvaz tarafından söylenmesidir. Ayvaz, yine Bezirgân’ı “Ermeni” olarak addeder ve Bezirgân, bu türküde de Ermeni olduğunu reddeder. Ayvaz, Bamaş Bezirgân’dan tehditler savurarak yol bacı ister, Bezirgân ise buna şiddetle karşı çıkar.

Boratav ve Fıratlı, türkünün Koca Bey koluna ait olduğunu izah ederek “*Bamaş Bezirgân ile Ayvaz’ın boy ölçüşmesi*” olduğunu söylerler (Boratav-Fıratlı 1943: 238). Bu türkünün sözlerinin diğer bezirgân türküleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Örneğin, yukarıda örneğini verdiğimiz “Çamlıbel’den de Baktı Köroğlu” türküsünde “*Ver yolun bac’ını gel geç bezirgân*” (TRT-1: 208, Boratav 1984: 219-220) sözleri geçmektedir. Bu türküde de “*Ver yolun bacını gel geç Ermeni*” sözleri yer almaktadır. Bu durum, pek çok Köroğlu hikâyesinin varyantında ve kollarında aynı ya da benzer konuların işlendiğini ve türkülerde aynı sözlerin geçtiğini göstermektedir.

Türkünün benzer bir varyantı, “Ekler” bölümünde özetini vermiş olduğumuz Bolu Bey kolunda da geçmektedir. Kolda, Anka Bezirgân ile Köroğlu arasında geçen türkünün sözleri, bu türkü ile benzerlik göstermektedir. Bu kola göre, Köroğlu, Köse Kenan ile arasının bozuk olduğu bir gün sıkıntıyla çayırlarda dolaşmaya çıkar ve kendine ait olan bu çayırlarda atların otlatılıp çadır kurulmuş olduğunu görür. Bezirgâna ait olan bu çadırlara giderek Bezirgândan bac istemek için bu türküyü söyler.¹²⁰

Özetini vermiş olduğumuz Kocabey kolunda da türkünün benzer bir varyantı yer almaktadır. Bu kola göre, türküyü “Kocabey” ve “Mamaş Bezirgân” karşılıklı söylerler. Kocabey; yanında Ayvaz, kardeşi ve bir yiğidi ile görevdedir. Önlerinden Bamaş Bezirgân’a ait olan bir kervan geçer. Kocabey, bu kervanın önünü keserek bezirgândan bac ister. Bezirgânın kafa tutması üzerine de bacı vermesi için ona türkü söyler. Türkü, Bezirgân ile Kocabey arasında, karşılıklı olarak ilerler.¹²¹ “Gel geç Bezirgân” redifli bir başka türkü de Boratav’ın “Köroğlu Destanı” adlı eserinin “Maraş Metinleri”nde

¹¹⁹ Bkz. EK 38.

¹²⁰ Bkz. EK 18. Türkü: 1.

¹²¹ Bkz. EK 22. Türkü: 2.

bulunmaktadır. Burada bulunan türkü ise yine “Köroğlu” ve “Zor Bezirgân” arasında geçmektedir.¹²²

4.1.4.1.7. Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın

Genel olarak türkü dağarcığımızda Köroğlu ve Bezirgân arasında konuşma şeklinde yer alan başka “Bezirgân” türküleri de karşımıza çıkmaktadır. Bugün türkü repertuarımızda bulunan söz konusu bezirgân türkülerinden biri de “Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın” adlı türküdür.¹²³ Bu türkünün sözleri, yukarıda verdiğimiz türkü örneklerinden farklıdır; türkünün konusu ise yukarıdaki türkülerle benzerlik göstermektedir. Türküde yine Köroğlu, bezirgândan bac ister, onu gücüyle tehdit eder ve dövüşmemeye yeminli olduğunu söyler. Köroğlu’nun bezirgâna karşı yaptığı tehditler, türkünün ilerleyen bölümlerinde de devam eder. Bu türküde yukarıda örnek gösterdiğimiz türkülerde tekrarlanan “gel geç Bezirgân” yerine “gel geç Köroğlu” denmesi dikkat çekmektedir. Burada kahramanların söyledikleri sözler birbirleriyle yer değiştirmiş, Köroğlu’nun söylediği söz, Bezirgân tarafından söylenmiştir. Ayrıca bu türküde, başka türkülerde geçen sözler de bulunmaktadır. “*Tokat kervanından aldım bakırı/İncitmeyin fukarayı fakırı*” dizeleri “Ben Bir Köroğlu’yum Dağda Gezerim” türküsünün Öztelli tarafından verilen varyantında da bulunmaktadır.¹²⁴ Yine bu dizeler, Boratav’ın “Köroğlu Destanı” adlı eserinin “Maraş Metinleri”ndeki bir bezirgân türküsünde de vardır.¹²⁵ Bu türkü, Köroğlu’nun seferlerinden biri olan Gürcistan seferinde geçer. Burada Köroğlu ile birlikte adı geçen kişi Mahmut Bezirgândır. Mahmut Bezirgân da sefere Köroğlu ile katılır fakat daha sonra ona ihanet eder. Türkü, Köroğlu’nun “*Gürcistan’a tedarik emri*”dir. Boratav’ın ele aldığı bu türkü ile Öztelli’nin vermiş olduğu Ben Bir Köroğlu’yum Dağda Gezerim adlı türkünün başka bir ortaklığı da “Tokat kervanından aldım bakırı/İncitmeyin fukarayı fakırı” dizelerinden sonra üçüncü bir dizenin, “Tuna seli gibi boz ırakıyı” dizesinin de aynı olmasıdır. Ortak dizeleri barındıran söz konusu bu üç türküde de olaylar farklıdır. Hem bu durum hem de yukarıda bahsettiğimiz Köroğlu ve Bezirgânın söylediği sözlerin yerlerinin değişmesi durumu, yine daha önce belirttiğimiz

¹²² Bkz. EK 25. Türkü: 26.

¹²³ Bkz. EK 39. (1)

¹²⁴ Bkz. EK 36. (1)

¹²⁵ Bkz. EK 25. Türkü: 125.

gibi Köroğlu hikâyelerinde ve türkülerinde belli başlı konuların ve sözlerin aynı kaldığını fakat bunların sözlü kültür ortamında dilden dile aktarılırken başka bir konuyla ya da sözle karışabildiğini göstermektedir.

Boratav, “Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın” adlı türküyeye benzer bir “Bezirgân” türküsünü “Köroğlu Destanı” adlı eserinin “Ek” kısmında “Parçalar” başlığıyla “Elâziz Rivayeti”nde verir ve bu türkü ile ilgili olarak Köroğlu’nun Bezirgân ile savaştığını, ona yenildiğini ve bunun üzerine Ayvaz’ı çağırdığını söyler (Boratav 1984: 216)¹²⁶. Türküde bezirgân, bazı türkülerde olduğu gibi Ermenidir. Köroğlu, Ayvaz’ı yardıma çağırdıktan sonra bezirgânı ölümle tehdit eder ve ona üstünlük sağlamak için bazı sözler sarf ederken Kır At’ın kendisine ait olduğunu “*Bana derler Köroğlu Kır At benimdir*” sözleriyle belirtir. Bu durum, Kır At’ın herkes tarafından da üstün görüldüğü ve onun bir yiğitlik unsuru olduğunu göstermektedir. Bu sözlerle, Köroğlu gibi bir kahraman karşısındaki kişiye üstünlüğünü sahip olduğu atıyla pekiştirmektedir. Köroğlu hikâyesi içinde yiğit ile atının beraber anıldığı buradan net bir şekilde anlaşılmaktadır. Türküde diğer Bezirgân türkülerinde olduğu gibi Bezirgân, Köroğlu’na bac vermeyi reddeder. Bu türküde de yine Bezirgân, “gel geç Köroğlu” sözleriyle Köroğlu’na başından defetmeye çalışır. Köroğlu da bunun üzerine “Bugün yeminliyim kavgaya olmasın” sözlerini sarf eder, “bin lira” gönderse de bunun az olacağına vurgu yapar.

Gökalp, Boratav’ın vermiş olduğu bu türkünün “*Bin lira göndersen ata nal olmaz/Bin dahi göndersen ata çul olmaz*” dizelerinden oluşan son dörtlüğünü Kızıroğlu Mustafa Bey Kolunda verir ve bu türkünün “*Köroğlu’nun Zor bezirgândan baş istemesine*” ait olduğunu açıklar.¹²⁷ Onun açıklamalarına göre Köroğlu, Zor Bezirgânın kervanının önünü keserek ondan beş bin altın ister. Zor Bezirgân, Köroğlu’na altın verir. Fakat Köroğlu, bezirgânın verdiği altınları az bularak bu türküyü söyler ve onu beş bin sarı altın vermeye zorlar. Gökalp ayrıca, doğudaki halk şairlerinin bu türküyü hikâye arasında saz eşliğinde okuyarak dinleyicileri eğlendirdiği bilgisini de paylaşır (Gökalp 1976: 61-62).

Özetini vermiş olduğumuz, İkbâl Kütüphanesinde de türkünün bir varyantı geçmektedir.¹²⁸ Hikâyede olay şöyledir: Köroğlu ve yiğitleri, yolda zengin bir Bezirgân

¹²⁶ Bkz. EK 39. (2)

¹²⁷ Bkz. EK 39. (3)

¹²⁸ Bkz. EK 16. Türkü: 6.

başının kervanını görürler. Köroğlu'nun uyarısı üzerine Ayvaz, Kenan ve diğer adamlar saklanırlar. Köroğlu, türlü oyunlarla Bezirgân'ın yolunu keserek ondan bac istediğini söyler ve Bezirgânın kendisini umursamaması üzerine türkü söylemeye başlar. Bezirgân bac vermekte direnince türküyü söylemeye devam eder. Köroğlu, söylediği türkü üzerine bacı gönderen Bezirgân'ın gönderdiği parayı az bulur, ondan daha çok bac ister ve bunun üzerine de “Bin daha göndersen” dizeleri ortaya çıkar. En sonunda Bezirgân, beş bin altın daha gönderir. Bunun üzerine Köroğlu, onun kervanın geçmesine izin verir. Ayrıca türkü, “*Tokat kervanından aldım bakırı/İncitmezim fukarayı fakırı*” dizelerini de içermektedir (İkbal Kütüphanesi 1931: 36-39).

4.1.4.1.8. Bala Benlik ile Girme Meydana

Yine Bezirgân motifi ile ilgili olan ve bugün türkü repertuarımızda bulunan “Bala Benlik ile Girme Meydana” adlı bir Köroğlu türküsü de bulunmaktadır.¹²⁹ Bu türkü örneğini Boratav-Fıratlı, eserlerinde ele alırlar. Bu türkü, “Bamaş Bezirgân” ve “Koca Bey” arasında geçen karşılıklı bir konuşmadan oluşmaktadır. Türküde Bamaş Bezirgân ve Koca Bey, sırasıyla birbirlerine gözdağı verirler, kendi meziyetlerini överek üstünlüklerini dile getirirler. Türkü, sözle bir üstünlük sağlama savaşıdır ve karşılıklı tehdit içermektedir. Bu türküde Bezirgândan bac isteme durumu ise söz konusu değildir.

Boratav ve Fıratlı, bu türkünün “Koca Bey kolu”na ait olduğunu söylerler ve türkünün ait olduğu kolu şu şekilde anlatırlar: İsfahan’da Mustafa Bey, Arif Bey ve Koca Bey adında üç yiğit pehlivan oturmaktadır. Bu pehlivanlardan Koca Bey, onların en üstleridir. Pehlivanlar, Köroğlu'nun ününü işiterek onu görmeye giderler. Koca Bey, Köroğlu ile boy ölçüşür ve Köroğlu ile çok iyi mücadele eder. Çamlıbel beyleri, bunun üzerine Koca Beyin yiğitliğini takdir ederek onu ve arkadaşlarını aralarına alırlar. Köroğlu, Koca Beyden Yedi Derya Adasındaki peri padişahının konağından insan gibi konuşan “Hezaran Bülbülü”nü getirmesini ister. Koca Bey, yanına Ayvaz’ı da alarak görevini yerine getirmeye gider. Koca Bey ve Ayvaz, birlikte türlü zorluklarla mücadele edip bülbülü alırlar. Dönerlerken Silistre’nin meşhur pehlivanı “Bamaş Bezirgân”ın kervanına denk gelirler. Kervanı basıp kervandakilerin mallarını isterler. Bamaş, Arif Beyi,

¹²⁹ Bkz. EK 40.

Kocabey'i ve Mustafa Beyi yener. Fakat Ayvaz'a yenilir. Bu başarının üzerine Köroğlu'nun yiğitleri, bezirgânı çırılçıplak soyar ve atına bindirip salıverirler. Silistre paşası Hasan Paşa, bezirgânın halini görünce Köroğlu'nun adamlarına karşı büyük bir ordu çıkarır. Gece olunca paşanın ordusu, Koca Bey ve arkadaşlarını basıp Silistre zindanına atar. Bunun üzerine onlar da zindandan Köroğlu'na birisinin aracılığıyla mektup yollarlar. Zaten Köroğlu da yiğitlerinin zor durumda olduğunu rüyasında göyerek askerlerini yola çıkartmıştır. Tam yiğitlerin asılacağı sırada yetişirler. Köroğlu, Hasan Paşa'ya kendini Köroğlu'ndan kötülük görmüş bir derviş olarak tanıtır. Hasan Paşa'dan, intikam almak bahanesiyle adamların ipini çekmek için izin alır. Bu sırada Köroğlu'nun yanında gelen yiğitler de halkın içine karışmış Köroğlu'ndan işaret beklemektedirler. Köroğlu, türkü ile onlara işaret verir. Hep birlikte Hasan Paşa'nın askerleriyle savaşır. Hasan Paşa'nın kızı Çeşminaz, babasına bir şey yapmaması için Köroğlu'na yalvarır. Köroğlu, bu sayede Hasan Paşa'yı bağışlar. Köroğlu, Çeşminaz'ı Ayvaz'a alır. Yağma ettikleri mallarla hep birlikte Çamlıbel'e dönerler. İşte bu türkü, "*Bamaş Bezirgân'la Koca Bey'in birbirine meydan okumaları*"dır (Boratav-Fıratlı 1943: 237).

4.1.4.1.9. Gelen de Konya Kervanı

Türkü dağarcığımızda bulunan Köroğlu hikâyesine ait Bezirgân türkülerinden biri de "Gelen de Konya Kervanı" adlı türküdür.¹³⁰ Bu türkü, benzer bir varyantıyla Boratav'ın Maraş Metinlerinde bulunmaktadır.¹³¹ Burada, Köroğlu türküyü, "*Köroğlu'na müjdecî gönderilince Zor Bezirgân'a karşı gitmek üzere tedarik kumandası*"na söyler (Boratav 1984: 151). Boratav, türkünün içinde geçtiği sahneyi verir. Onun verdiği rivayete göre, Zor Bezirgân'ın Konya kervanını getirdiğini Köroğlu'na haber verilir. Bunun üzerine Köroğlu da askerlerine tedarik emri verir. Bu emre göre, kervan vurulacak ve Zor Bezirgân'dan yol bacını alınacaktır. Köroğlu'nun önden gönderdiği kişi, Bezirgân tarafından mağlup edilir. Ayvaz da Zor Bezirgân ile karşılaşarak yaralanır; fakat Hasan, Zor Bezirgân'ı yenerek onu yaralar. Bu olay üzerine, askerler birbirine girerler. İki taraftan da binlerce kişi ölür. Sonunda Köroğlu da savaşa girerek Zor Bezirgân ile

¹³⁰ Bkz. EK 41.

¹³¹ Bkz. EK 25. Türkü: 20. (Boratav, 1984: 151)

karşılaşır. Daha sonra her nasılsa Bezirgân, Köroğlu'nun adamları arasına girmiş bulunur (Boratav 1984: 45-46).

Bu türkü de bir bezirgân türküsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede Köroğlu, hem geçimini sağlamak hem de kötülere korku salarak yiğitliğini kanıtlamak için kervanların önünü kesip onlardan haraç almaktadır. Bu türküde de yine bu olay söz konusudur. Türkü, yukarıdaki türküler gibi Köroğlu'nun “Bezirgân'ın kervanının önünü kesmesi” sahnesiyle ilgilidir. Bu türkü de bir Bezirgân türküsü olarak günümüz türkü repertuarındaki yerini almıştır.

4.1.4.1.10. Zor Bezirgân Bunun Adı

Zor Bezirgân ile ilgili olan ve bugünkü türkü repertuarımızda bulunan bir türkü de “Zor Bezirgân Bunun Adı”¹³² adlı türküdür. Bu türkü de bir bezirgân türküsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkü, Maraş Metinleri akışı içinde “Gelen de Konya Kervanı” adlı türküden sonra yer alır. Türkünün, Bezirgânın Köroğlu'nun adamları arasına girmiş olduğu sırada söylenmesi muhtemeldir. Çünkü türküde Zor Bezirgân'ın gücü, mübalağa yapılarak övülmekte ve Bezirgân, yiğit bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³³

Yukarıdaki türkü örneklerine baktığımızda, Köroğlu türküleri içerisinde çok sayıda “Bezirgân” türküünün olduğu görülmektedir. Bu türkülerin, farklı hikâye ve kollarda ortaya çıkmaları, Bezirgânların isimlerinin ve hikâye akışı içerisinde yaşanan olayların farklı olması, daha önceden de sözünü ettiğimiz gibi Köroğlu hikâyelerinde benzer olayların tekrarlanarak ele alındığının, Köroğlu hikâye ve kollarında belli başlı olayların tekrar edildiğinin, Köroğlu anlatılarının ve türkülerinin iç içe olduklarının başka bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı sözler ve olaylarla anlatılan bu türkülerin ana teması ise aynıdır. Bu tema, “Köroğlu'nun Bezirgândan bac (para) istemesi”dir. Türküler, genel olarak bu sahneden ayrılarak ve bu sahneyi anlatarak günümüz türkü repertuarımızı oluşturmuştur. Bazı türkülerde ise bezirgândan bac isteyen kişi Köroğlu yerine Ayvaz ve Kocabey olmuştur. Bu türküler, Bezirgân'a bir meydan okuma olarak

¹³² Bkz. EK 42.

¹³³ Bkz. EK 25. Türkü: 27. (Boratav 1984: 155).

Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10244>

karşımıza çıkmakta ve ona üstünlük sağlayarak yiğitliği kanıtlama isteğinden doğmaktadır. Kısacası bu türküler, genelde hikâyenin “Bezirgân’dan bac isteme” sahnesinden ayrılarak günümüz türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır. Genel bir söylemle ise bezirgân türküleri, Köroğlu türküleri içinde “meydan okuma” türküleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.4.1.11. Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı

“Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı” adlı türkü, bir “sazcı” türküsü olarak karşımıza çıkmakta ve türkünün Köroğlu hikâyesinde geçtiği görülmektedir. Özetini vermiş olduğumuz Korok’un Köroğlu anlatısında türkünün bağlı olduğu olay şöyle geçer: Köroğlu, Ayvaz ve Kenan dost olup birlikte Çamlıbel’de Köroğlu’nun kalesinde yaşamaya başlarlar, birlikte yiyip içip eğlenirler. Bir gün Köroğlu, saz çalarken yanlışlıkla sazını kırar ve onu tamir ettirmek için şehre iner. Bir dükkânda usta saz yapmakta, çırağı da ona yardım etmektedir. Köroğlu, çırağın güzelliğine hayran kalarak içeri girer ve türkü söylemeye başlar. İşte bu türkü, Köroğlu ve usta arasında geçen konuşmalardır. Usta, Köroğlu’nun sözlerini umursamayınca Köroğlu, türküsüne devam eder. Köroğlu’nun “Ben bir Köroğlu’yum dağda gezerim” sözlerini söylemesi üzerine usta, onun Köroğlu olduğunu öğrenir. Sedef kakmalı çok güzel bir sazı duvardan indirerek Köroğlu’na verir. Köroğlu, sazı alarak Çamlıbel’e döner.¹³⁴ Olay, İkbâl Kütüphanesinin Köroğlu hikâyesinde de aynı şekilde geçmektedir. Yine türkü, benzer bir varyantla bulunmaktadır.¹³⁵

Elçin de bu türkünün bir varyantını verir¹³⁶, hikâyenin bu kısmını ise şu şekilde anlatır:

Bir gün, Köroğlu uyurken bir derviş Köroğlu’na bâde verir; Köroğlu bâdeyi içmez. Köroğlu, uykudan uyanır ve derviş bir daha bâde getirirse bu sefer onu içeceğini düşünür. Köroğlu’nun bir sonraki uykusunda derviş bir daha bâde getirir. Köroğlu, bâdeyi içer, atına bakarken türkü söylemeye başlar. Sesini babası duyup beğenir ve onu yanına çağırıp bundan sonra türkülerini saz ile söylemesini, bunun için de çarşıya gidip saz almasını

¹³⁴ Bkz. EK 17. Türkü: 2.

¹³⁵ Bkz. EK 16. Türkü: 2.

¹³⁶ EK 43. (2).

ister. Köroğlu, saz almak için bir dükkânına gelerek ustayı beklemeye başlar. Usta gelince Köroğlu'na hangi sazı beğendiğini sorar. Köroğlu da türkü söyleyeceğini, kendisine ona göre saz yapmasını söyler. Usta, ona bir saz verir. O da türküyü söylemeye başlar, ustanın çırağını över ve sedeften saz isteyerek sazını kayırmasını söyler. Usta, birkaç sedefin olduğunu, sedefleri sazın göğsüne yapıştıracağını söyleyip tellerin nasıl olmasını istediğini sorar. Bunun üzerine Köroğlu, ipekten ve sırmadan da tel ister. Usta, bu söylenenleri yapamayacağını söyleyerek Köroğlu'nu kovar. Köroğlu da türküsüne devam ederek “Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim” dizelerini söyler. Usta, karşısındaki kişinin Köroğlu olduğunu anlayınca onun ayaklarına sarılarak bir hafta sonra ona mükemmel bir saz yapacağını söyler. Köroğlu, bir hafta sonra gidip sazını alır (Elçin 1986: 472).

Boratav da “Köroğlu Destanı” adlı eserinin “Ek” kısmında “Parçalar” başlığıyla “Elâziz Rivayetleri”nden aldığı bazı parçalar sunar. Burada bu türküye de yer veren Boratav, Köroğlu'nun sazıcıya türkü söylediğini belirtir.¹³⁷ Buna göre, türküde Köroğlu yine “Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim” dizelerini söyleyerek ustadan sazını kayırmasını ister. Sazıcı, onun Köroğlu olduğunu anlayınca ona sedef döşemeli bir saz verir. Köroğlu, türküsüne sazıcının çırağını överek devam eder (Boratav 1984: 216).

Başka bir sazıcı türküsü de yine Boratav'ın “Köroğlu Destanı” adlı eserinde “Elâziz Rivayetleri”ni ele alınırken “*Köroğlu'nun Yiğitliğine Sebebi Olan Hikâye*”¹³⁸ adlı hikâyede geçer. Burada türkünün kahramanı Köroğlu değil onun oğlu Hasan Beydir. Olay şu şekildedir:

Hasan Bey, babasını bulmak için Çamlıbel'e gelmiştir. Bir gün Köroğlu, her zamanki gibi Bolu Beyine baskın yapmak için Çamlıbel'den ayrılır. Ayrılmadan önce de oğluna canının sıkılmaması için kale odalarının anahtarını verir. Ona, bu odalarda gezip eğlenebileceğini söyler fakat yalnız bir odanın kapısını açmamasını tembih eder. Köroğlu gidince Hasan Bey, bütün odaların kapısı açar fakat yine de sıkılır ve güzel vakit geçiremez. Bu defa, babasının açmamasını tembih ettiği odanın kapısını açmaya karar verir. Odanın kapısını açar ve karşısında bir kızın tasvirini görüp o kıza âşık olur. O odadan ayrılamaz, Köroğlu gelince ona meseleyi açıklar. Köroğlu, oğluna kız için o kadar

¹³⁷ Bkz. EK 43. (3)

¹³⁸ Hikâyenin tamamı için bkz. Boratav 1984: 208-215.

uğraştığı halde ancak resmini ele geçirdiğini anlatır ve kız hakkında ona bilgileri verir. Kız, Karaman Beyin kızı Telli Hanımdır. Karaman Beyin çok sayıda askeri olduğu için kızın yanına yanaşmak mümkün değildir. Köroğlu, bu sebepten dolayı oğluna kızdan vazgeçmesi için nasihat eder fakat Hasan Bey, fikrinden geri dönmez. O zaman Köroğlu, Hasan Beye başından üç tel verir ve sıkışıp zor durumda kaldığında kılları ateşe atmasını, kendisinin ona yetişeceğini söyler. Hasan Beyin yanına da yüz adam verir. Hasan Bey, babasıyla helalleşip sazını alarak atına biner ve yola çıkar. Yanındaki adamları yarı yolda durdurup geri gönderir ve yola tek başına devam ederek Karaman'a varır. Çamlıbel'den inerken yolda sazının bir teli kırılır. Sazını yaptırmak için atını bir hana bağlar ve bir sazıcı dükkâna girerek ustaya türkü söylemeye başlar.¹³⁹ Türküde Hasan Bey, sazının kırıldığını söyleyerek ustanın onu tamir etmesini rica eder. Sazıcı ise çok işi olduğu cevabını verir ve Hasan Beyi başından def etmek ister. Sazıcının ters tavrı üzerine Hasan Bey, türküsüne devam eder. Geri adım atmayan sazıcı yüzünden konuşma sürer gider. En sonunda Hasan Bey kılıç çeker ve sazıcı, Köroğlu'nun kılıcı olan bu kılıcı tanıyarak onun Köroğlu'nun oğlu olduğunu anlar. Bunun üzerine sazıcı, çıraklarından Hasan Beyi konağa götürmelerini ister. Ustanın sözleri üzerine Hasan Bey hemen konağa götürülür. Sazıcı, sazı tamir ettikten sonra Hasan Beyin yanına gelir ve onunla birlikte yemek yer. Hasan Bey, o gece orada misafir olur. Sazını çalarak ustanın kız olan çırağına ithaf ederek bir dörtlük söyler ve türküler bu şekilde son bulur (Boratav 1984: 212-214).

Bir başka sazıcı türküsünü de Boratav, "Maraş Metinleri"nde ele alır. "*Sazıcı çırağı Gül Ahmed'i alıp kaçırdığı*" diyerek bir açıklamada bulunur ve türküyü sunar (Boratav 1984: 193). Bu türküde de Köroğlu, sazıcı ustasına sazını yapması için yalvarır. Sazıcı ustası, yoğun olduğu gerekçesiyle Köroğlu'nun sazını yapmak istemez. Yine türküde Köroğlu, sazıcının çırağını över. Köroğlu ve sazıcı arasında türkü bir süre devam eder. Köroğlu, sazıcı ustasını saz yapması için ikna etmeye çalışır, en sonunda da Köroğlu olduğunu dile getirir. Bunun üzerine sazıcı ustası, diğer örneklerde olduğu gibi geri adım atar. Köroğlu için sedef bir saz indirtir, sazı yapmak için zaman ister ve onu konağına davet eder.¹⁴⁰

Örneklerini verdiğimiz anlatılara genel olarak bakıldığında da görüldüğü üzere bu türkü, (bir türkü hariç) hikâye içindeki "Köroğlu" ve "Sazıcı" arasında geçen konuşmaların bir

¹³⁹ Bkz. EK 43. (4)

¹⁴⁰ Bkz. EK 25. Türkü: 117.

kesitidir. Köroğlu, sazının kırılması sonucunda sazçıya gitmiş (yine bir türkü hariç), onun ilk önce Köroğlu olduğunu anlamayan sazçıyla aralarında bu konuşma geçmiştir. İşte türkü, günümüze hikâyenin Köroğlu ve sazçı arasındaki konuşma sahnesinden gelmiştir. Bu sahneye ait türküler, Köroğlu'nun sazçıya karşı meydan okumasının göstergesidir. Bezirgân türkülerinde ve genel olarak Köroğlu'nun savaş sahnelerini anlatan türkülerinde olduğu gibi burada da bir “meydan okuma” söz konusudur.

Köroğlu hikâyesinin birçok varyantında bu türkünün geçmesi, bu olayın hikâyelerde çok fazla işlendiğinin, dolayısıyla hikâyeler varyantlaşırken hikâye anlatıcılarının bu bölümü unutmadıklarının ve anlattıklarının bir kanıtıdır. Hikâye içinde unutulmadan anlatılan bir olayın türkü repertuarımızda yerini alması ve türkünün pek çok varyantının bulunması son derece doğal bir durum oluşturmaktadır.

Ayrıca genel olarak bu türkünün çeşitli varyantlarında geçen, “*Koç Köroğlu der ki dağda gezerim/Esen rüzgârlardan hile sezerim*” dizelerinin yukarıda vermiş olduğumuz “Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim” türküsüyle benzer olduğu görülmektedir.¹⁴¹ Bu durum da yine daha önce belirttiğimiz gibi Köroğlu hikâyelerinde aynı ve benzer ifadelerin değişik türkülerde kullanıldığını göstermektedir. Köroğlu türkülerinin ve hikâyelerinin belli başlı kalıpları, olayları ve sözleri, bulunmaktadır. Bu olayların ve sözlerin tekrarı, Köroğlu türkülerinin iç içe girdiğini, türkünün bir parçasının, başka türkülerin parçası olarak da geçebildiğini göstermektedir. Bu nedenle, değişik konuları anlatan türkülerde aynı ya da benzer sözlerin kullanıldığı görülmektedir. Sırası geldikçe türkülerde var olan bu benzerlikler gösterilecektir.

4.1.4.1.12. Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana

Köroğlu, “Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana”¹⁴² adlı türküyü görüp beğendiği kız için söyler ve ona olan hayranlığını “*Aman dilber melek misin nur musun/Aman dilber cennetteki hur musun*” dizeleriyle dile getirir. Bugün TRT repertuarında bulunan bu türkünün, “Ekler” bölümünde örneğini verdiğimiz İkbâl Kütüphanesinin anlatısında da

¹⁴¹ Türkünün, “*Koç Köroğlu der ki dağda gezerim/Esen rüzgârlardan hile sezerim*” sözleri, yukarıda örneğini verdiğimiz “Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim” türküsünün sözleriyle benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 36.

¹⁴² Bkz. EK 44.

benzer bir varyantı bulunmaktadır. Bu anlatıda Köroğlu, kendisine kısmet aramak üzere dolaşmaya çıktığı sırada, su içmek için çeşme başına varınca güzel bir kız görür ve kıza hayran olup onu izlemeye başlar. Kız, Köroğlu'nun kendisine baktığını görünce hemen yüzünü örtüp testisini alarak evine gider. Köroğlu, kıızı takip eder ve onun evinin kapısını çalarak Tanrı misafiri olduğunu söyler. Bunun üzerine kızın yaşlı anne ve babası onu içeri alırlar. Akşam olunca Köroğlu, yattığı odadan çıkarak kızın anne ve babasıyla oturduğu odanın kapısının önüne gelir. Kızın anne ve babasının kulakları ağır işittiğinden, onların duymayacağı bir şekilde kıza olan hayranlığını dile getirmek için yukarıdaki türkünün bir varyantını söyler (İkbal Kütüphanesi 1931: 25-26).¹⁴³ Daha sonra Köroğlu, bu kızla evlenir ve Hasan adında bir oğlu olur. Yine özetini verdiğimiz, Korok'un anlatısında da Köroğlu, gezintiye çıkmış ve çeşme başında bir kız görüp türküyü ona söylemiştir.¹⁴⁴

Boratav da türküyü ilgili olarak Köroğlu'nu kastederek "*Hasan Beyin anasına Dağıstan'da söylemiş*" der ve "Elâziz Rivayetleri"den aldığı türküyü tek dörtlük şeklinde sunar (Boratav 1984: 216).¹⁴⁵

Kısacası bu türkü, Köroğlu'nun çeşme başında görüp âşık olduğu kıza hayranlığını dile getirdiği ve kıızı kendisiyle evlenmeye ikna etmek için söylediği türküdür. Hikâyenin bu sahnesinden ayrılarak günümüze kadar gelmiştir.

4.1.4.1.13. Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu

"Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu"¹⁴⁶ adlı türkü, Köroğlu'nun, Beye esir olan yiğitlerinin arkasından özlem ve hüznle söylediği bir türküdür. Köroğlu, "*Gözlerim yollara kaldı takıldı/Ayvaz'ım nerede Kenan ne oldu*" dizeleriyle arkadaşlarına olan özlemini ve onların yokluğu karşısında duyduğu merakı dile getirir. Türkünün bir varyantının bulunduğu İkbal Kütüphanesinin anlatısında bu sahne kısaca şu şekilde geçer: Bir gün Köroğlu, Kenan ile Ayvaz'dan kendisine Bolu Beyinin bahçesinden bir tel çiçeği getirmelerini ister. Kenan ve Ayvaz da bunun üzerine yola çıkarlar, bahçe duvarını aşılıp Bolu Beyinin bahçesine girerler. Çiçeği koparacakları sırada uşaklar, onları yakalayıp esir

¹⁴³ Bkz. EK 16. Türkü: 3.

¹⁴⁴ Bkz. EK 17. Türkü: 3.

¹⁴⁵ EK 44. (2)

¹⁴⁶ EK 45.

olarak hapsederler. Köroğlu, yiğitleri gelmeyince onlar için endişelenerek türkü okur (İkbal Kütüphanesi 1931: 28-29).¹⁴⁷

Kısacası bu türkü, Ayvaz ve Kenan'ın tel çiçeği sebebiyle Bolu Beyine esir olmaları üzerine Köroğlu'nun yiğitlerinin arkasından endişesini dile getirme sahnesini anlatmaktadır ve hikâyenin bu kesitinden ayrılarak günümüz Köroğlu türkü repertuarını oluşturmuştur.

4.1.4.1.14. Ayvaz Benim Senden Yana

Boratav-Fıratlı, “Ayvaz Benim Senden Yana”¹⁴⁸ adlı türkünün, Kocabey kolunun içinde yer aldığı bilgisini verirler. Paşanın ordusu, Köroğlu'nun yiğitleri, Arif Bey, Kocabey, Mustafa Bey ve Ayvaz'ı esir ederek onları zindana atarlar. Köroğlu, yiğitlerinin asılacağı sırada onları kurtarmaya gelir ve diğer yiğitlerine hücum geçmeleri için türkü söyler (Boratav-Fıratlı 1943: 237). Kısacası bu türkü, Köroğlu'nun darağacının dibinde yiğitlerine hücum işareti verirken söylediği türküdür (Boratav-Fıratlı 1943: 39-40). Özetini verdiğimiz Kocabey kolunda da bu türkü, benzer bir varyantıyla bulunmaktadır ve olay, Boratav-Fıratlı'nın anlattıkları gibidir.¹⁴⁹ Türkü, Köroğlu'nun yiğitlerini kurtarma sahnesinin bir kesitidir. Bu türküyle, Köroğlu ve yiğitleri, esir olan arkadaşlarını kurtarırlar. Böylece bu türkü, hikâyenin içinde bir düğümün çözülmesini sağlar.

Bu türkünün sözleri, yine Öztelli'nin vermiş olduğu “Köroğlu Barı” ile de benzerlik göstermektedir.¹⁵⁰ Ayrıca bu türkü, daha önce de örnek olarak gösterdiğimiz gibi Gazimihal'in vermiş olduğu bir Köroğlu oyunu olan “Köroğlu Barı” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Köroğlu hikâyesinden ayrılarak günümüze kadar ulaşan bu türkü, hem türkü hem de halk oyunu olarak yaşamaktadır. Bu durum da Köroğlu hikâyesindeki türkülerin çok yönlü olduğunun, farklı alanlara yansıdığına göstergesidir.

¹⁴⁷ Bkz. EK 16. Türkü: 4.

¹⁴⁸ Bkz. EK 46. (1)

¹⁴⁹ Bkz. EK 22. Türkü: 3.

¹⁵⁰ Bkz. EK 46. (2)

4.1.4.1.15. Dağlar Hey

Bugün yaşayan ve türkü dağarcığımızda bulunan “Dağlar Hey”¹⁵¹ adlı türkü için Boratav-Fıratlı, türküde Köroğlu’nun “Dağlar”ına sevgisini anlattığını söylerler (Boratav-Fıratlı 1943: 218). Türküde Köroğlu, “*Hemen Mevlâ ile sana dayandım/Arkam sensin kalem sensin dağlar hey/Yoktur senden gayri kolum kanadım/Arkam sensin kalem sensin dağlar hey*” dizeleriyle dağlara olan sevgisine vurgu yapar. Hikâyede bir kahraman olarak tasvir edilen Köroğlu için dağlar önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk hikâyelerinde yiğitlerin dağlara çıkması son derece yaygındır. Köroğlu’nun da yeri, yurdu dağlardır. Dağlar, Köroğlu’nu koruyan, ona yurt olan yerlerdir. Bu bakımdan Köroğlu, adeta bir dost gibi sırtını dağlara dayayarak düşmanlarıyla savaşır. Dağlar, onun koruyucusu ve kollayıcısıdır. Sonuç olarak Köroğlu’nun dağlarını severek ona türkü yakması son derece doğaldır.

4.1.4.1.16. Mürveti Çok Hakk’ın Nazargâhısın

“Hey Dağlar” adlı türküde olduğu gibi, Boratav-Fıratlı’nın Köroğlu’nun dağlarına sevgisini anlattığını söyledikleri bir türkü de “Mürveti Çok Hakk’ın Nazargâhısın”¹⁵² adlı türküdür (Boratav-Fıratlı 1943: 219). Türküde, Çamlıbel’e övgü söz konusudur. Hikâyede Köroğlu, Bolu Beyinden babasının intikamını almak için Bolu’ya gelir. Atını hana bağlayıp etrafı keşfeder. “Çamlıbel” denilen tepenin havasını beğenerek oraya çadır kurar. İntikam almak için geldiğinden dolayı Bolu Beyinin adamlarına rahat, huzur vermez. Çamlıbel dağına kale inşa etmek için taş toplar. Buraya kırk arşın yüksekliğinde bir kale yapar (İkbal Kütüphanesi 1931: 8-9). Burası, yiğitlerin yurdu, onların birlikte yiyip içtiği, savaştığı, eğlendiği, bolluk ve bereket içinde yaşadıkları yerdir. Öyle ki burada hiç sıkıntı olmaz. Bu türküde de Köroğlu’nun yaşadığı yer olan Çamlıbel tasvir edilmekte ve buraya olan sevgi dile getirilmektedir.

¹⁵¹ EK 47.

¹⁵² EK 48.

Boratav da Köroğlu hikâyelerinde yeme ve içme konusunda eğlendirici ve fantastik unsurların görüldüğünü ifade ederek Çamlıbel'i fanilerin dünyadaki cenneti olarak tasvir eder ve burada doya doya yemenin mümkün olduğunu söyler (Boratav 2014: 66).

4.1.4.1.17. Mert Dayanır Namert Kaçar

“Mert Dayanır Namert Kaçar” adlı türküde tasvir edilen yer savaş meydanlarıdır. TRT'nin verdiği şekli ile “*Mert dayanır namert kaçar (yavrey hey)/Meydan gümbür gümbür lenir*”¹⁵³ dizelerinden, canlı bir savaş meydanı sunulduğu görülür. Yiğitler, meydana düşmanlarıyla savaşmakta ve bu meydana yiğitliklerini göstermektedirler. Çoğu Köroğlu türküsünde olduğu gibi, burada da “ok, kılıç, kalkan, top” gibi savaş aletleriyle savaşılmaktadır. Bunlar, Köroğlu zamanında bulunan ve yiğitlikle özdeşleşen savaş aletleridir. Köroğlu, halk arasında namerde karşı çıkan, iyilerin yanında olan bir halk kahramanı olarak anılmaktadır. Köroğlu hikâyeleri, onun zalimlere karşı olan mücadelelerinden oluşmaktadır. Bu türküde de Köroğlu'nun genel konusu olan “namerde karşı mücadele” anlatılmaktadır. Bu mücadelelerde kazanan namert kişiler değil, “mert” olarak anılan Köroğlu ve arkadaşlarıdır. Bu türküde de olduğu gibi, boyun eğen genellikle Köroğlu'nun düşmanlarıdır. Savaş temalı bu türkülerde genel olarak düşmana karşı bir “meydan okuma” havası vardır.

Köroğlu hikâyelerinde “yiğitlik” kavramı, Köroğlu ve arkadaşlarına mahsustur. Bu türküde de yiğit olarak bahsedilen yine onlardır. Hikâyenin genel mekânı olan savaş alanları, bu türkülerin de konusunu ve mekânını oluşturmuştur. Köroğlu'nun yaşadığı yer olan Çamlıbel de türküde geçen mekân olarak yerini almıştır. Bu türkünün çeşitli varyantları bulunmaktadır; bunlar, “Ekler” bölümünde gösterilmiştir.¹⁵⁴ Ayrıca Âşık Mustafa Aydın'dan derlenen türkü örneği de yine “Ekler” bölümünde yer almaktadır.¹⁵⁵

Köroğlu hikâyesinin bir kahramanlık hikâyesi olması sebebiyle hikâyenin içinde kahramanlıkla ilgili birçok parça, savaş meydanlarında geçen, savaş konulu birçok türkü bulunur. Köroğlu ve yiğitlerinin düşmanlarla mücadeleleri hikâyenin ana konusunu

¹⁵³ EK 49. (1). Türkünün notası için bkz. EK 87.

¹⁵⁴ EK 49.

¹⁵⁵ EK 49. (4)

oluşturur. Dolayısıyla Köroğlu hikâyesiyle bağlantısı bulunan, hikâyenin içinde yer alan ve günümüzde türkü dağarcığımızda varlığını sürdüren savaş konulu birçok türkü bulunur. Bu türküler, genel itibariyle Köroğlu hikâyesinin herhangi bir savaş sahnesinden ayrılmıştır ve hikâyeye ilgili olarak bir savaş, düşmanlarla mücadele kesitini anlatmaktadır. Bu türküler, olay bakımından birbirleriyle farklılık gösterirler. Fakat türkülerin temaları savaştır ve bu türküler, mekân olarak savaş meydanlarında geçerek meydan okuma sahnelerini yansıtmaktadır.

4.1.4.1.18. Gelin Hey Ağalar Çekin Kılıncı

Savaş meydanlarında geçen ve savaşı konu edinen söz konusu türkülerden biri, “Gelin Hey Ağalar Çekin Kılıncı” adlı türküdür.¹⁵⁶ Boratav ve Fıratlı, bu türküyü, “*Köroğlu'nun muhtelif cenklerde veya türlü vesilelerle söylediği cenk ve 'koçaklık' türküleri*” olarak ele almışlardır (Boratav-Fıratlı 1943: 223).

4.1.4.1.19. Uca Dağlar Başında (Köroğlu Solağı)

“Uca Dağlar Başında (Köroğlu Solağı)”¹⁵⁷ adlı türkü de savaş konulu başka bir Köroğlu türküsidir, bu türkü de günümüze kadar gelmiştir. Köroğlu hikâyelerindeki savaş ve yiğitlik konusunda olan algı, bu türküde de görülmektedir. Buradaki konu, yine düşmanların alt edilmesi gerektiğidir. Köroğlu, türküde savaşa ve düşmana olan görüşlerini yansıtmaktadır. Yine çoğu Köroğlu türküsünde olduğu gibi at motifi göze çarpmaktadır. Köroğlu ve yiğitleri, mesken tuttıkları dağlarda, atlarıyla dolaşarak düşmanlarla savaşarak onları yenmektedirler. Türküde düşmanların affedilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Köroğlu, yurt edindiği Çamlıbel meydanına hiçbir şekilde düşman sokmayacak, şanından ve yiğitliğinden ödün vermeyecektir.

¹⁵⁶ EK 50.

¹⁵⁷ EK 51.

4.1.4.1.20. Tan Yeri Atanda

Bugün TRT repertuvarımızda bulunan “Tan Yeri Atanda”¹⁵⁸ adlı türküde de yine bir savaş alanı sahnelenmektedir. Köroğlu hikâyelerinde genel istek, düşmanın zor durumda kalması, yenilmesidir. Bu savaş sırasında haliyle yiğit de yaralanacaktır; onların bu düşmanlar uğruna yaralanması, mücadelenin ve yiğitliğin sembolüdür. Yine Köroğlu hikâyesinin sembolü olan Kır At da her savaş meydanında olduğu gibi yine yiğitlerin yanındadır.

Türkünün son dörtlüğünde ise “Köroğlu” ayrı olarak savaş meydanına çıkarılır. “Koç Köroğlu” meydana girer, naralarla düşmana dalarak onları öldürür. Bu türküde Köroğlu’nun ayrı olarak ele alınması ve son dörtlükte meydana çıkarılması onun yiğitlerin başı olduğunun göstergesidir. Ayrıca, yiğit olarak gösterilen tek kişinin Köroğlu olmaması, diğer yiğitlerin de savaş meydanında ne kadar başarılı ve istekli olduklarının gösterilmesi, Köroğlu’nun yiğitlerinin de üstün başarılar gösterdiğinin bir kanıtıdır. Köroğlu, yiğitleriyle Köroğlu’dur. Yiğitler ise Köroğlu’nun komutanlığı sayesinde bu kadar yiğit ve başarılıdırlar.

“Tan Yeri Atanda” adlı türküyü Erkan da çalışmasında yer vermiştir.¹⁵⁹ Erkan’ın Dursun Cevlani’nin anlatısından aldığı türkünün sahnesi şöyledir: Köroğlu, keleşlerini toplayarak onlara savaş isteğinden bahseder. Keleşleri de bu isteği kabul eder. Bunun üzerine ordu toplanır. Demircioğlu yaylalarına, sabah Osmanlı ordusuna saldırmak üzere ordugâhlar kurulur. Köroğlu, Tavşan tepesine çıkar, aşağıda Demircioğlu yaylasındaki ordusunu görür ve bunun üzerine coşkulanır. Daha sonra da sazını eline alarak bu türküyü söyler (Erkan 2012: 115). Kısacası türkü, Köroğlu’nun düşmanın üzerine gitmeden önce keleşlerini görüp mutluluğunu ve coşkusunu yansıttığı bir türküdür.

4.1.4.1.21. Yürün Aslanlarım Savaş Edelim

Savaş meydanlarında geçen ve savaş sahnesinin bir kesitini anlatan türkülerden biri de Boratav’ın, eserinde “Ek”ler kısmında yer alan “Maraş Metinleri”ne ait olan “Yürün

¹⁵⁸ EK 52. (1)

¹⁵⁹ EK 52. (3)

Aslanlarım Savaş Edelim”¹⁶⁰ adlı türküdür. Bu türkü de günümüz türkü dağarcığımızda bulunmaktadır. Boratav’ın verdiği bilgilere göre türkü, Köroğlu’nun Beyşehir’ni fethetmek için askerlerine verdiği harp kumandasıdır. Sonunda Beyşehir, Köroğlu tarafından alınır (Boratav 1984: 203).

4.1.4.1.22. Yürün Beyler Korkman

Yukarıda örneği verilen “Yürün Aslanlarım Savaş Edelim” türküsünde olduğu gibi yine Boratav’ın eserinde “Maraş Metinleri” içerisinde yer alan ve bugün türkü repertuarımızda bulunan “Yürün Beyler Korkman” adlı savaş konulu bir türkü bulunmaktadır. Eserde bu türkü, “*İkinci Çin’e giderken askere göç kumandası...*” açıklamasıyla verilmiştir (Boratav 1984: 204).¹⁶¹ Bu türkü, “Yürün Aslanlarım Savaş Edelim” türküsüyle benzer özellikler göstermektedir. İki türküde de savaş sahneleri canlanmaktadır. Bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu hikâyesinin türkülerinin, savaş ortamlarını anlatmaları son derece doğaldır.

4.1.4.1.23. Namem Varır Çamlıbel’im Sallanır

Köroğlu hikâyesinde bulunan savaş temalı türkülerden biri de “Namem Varır Çamlıbel’im Sallanır” adlı türküdür.¹⁶² Türküde, Köroğlu’nun yiğitlerini övdüğü görülmektedir. Boratav ve Fıratlı da bu türküde Köroğlu’nun arkadaşlarını adlarıyla övüp onları dövüğe çağırdığını belirtirler (Boratav-Fıratlı 1943: 224). Köroğlu, yanına kendi gibi yiğitleri toplamaktadır. Dolayısıyla Köroğlu’nun yiğitleri, övgü dolu bu sözleri hak etmektedirler. Türküde Deli Hoylu, Kabresığmaz, Köse Sefer Köroğlu’nun övdüğü yiğitlerdendir. Bu yiğitler, çeşitli sıfatlarla betimlenmiş ve mübalağalarla verilmiştir. Örneğin, Deli Hoylu “kaplan sıfatlı”, “civan boylu” sözleriyle övülmüş, Köse Sefer’in sesi “aslanın gözünü çatlatır” dizeleriyle abartılmıştır. Yine Köroğlu, bu türküde yoldaşı Kır At’ı da unutmamıştır. Ayrıca Köroğlu, bu türküde de yine “Köroğlu’yum arka verdim

¹⁶⁰ EK 25. Türkü: 138. Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10241>, Ayrıca bkz. (Boratav-Fıratlı 1943: 227, Mert 1997: 192, Başgöz 1957: 3).

¹⁶¹ EK 25. Türkü: 142. Türkü, başka kaynaklarda da aynı şekilde geçer. Bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10242>, (Mert 1997: 193).

¹⁶² EK 53.

dağlara” dizesiyle “Hey Dağlar” ve “Mürveti Çok Hakk’ın Nazargâhısın” türkülerinde olduğu gibi dağların hayatındaki rolüne, onun meskeni ve koruyucusu olduğuna vurgu yapmaktadır. Köroğlu, dağları, atı ve yiğitleriyle savaş meydanlarında olacaktır. Bu türkü de onların savaştıkları bir güne aittir ve Köroğlu’nun yiğitlerine savaş öncesi yaptığı bir çağrı niteliğindedir.

4.1.4.1.24. Döndürü Döndürü

Türkü repertuarımızda bulunan başka bir savaş konulu türkü de “Döndürü Döndürü”¹⁶³ adlı türküdür. Boratav-Fıratlı, bu türkü için “*Köroğlu’nun kocamış halinde söylemiş olduğu bir türkü*” der (Boratav-Fıratlı 1943: 227). Türküde bahsedilen Köroğlu hikâyesinin ana konusu olan savaştır. “Beyler” olarak seslenen kişiler, Köroğlu’nun keleşleridir ve yiğit kimseler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Köroğlu hikâyesi, Köroğlu’nun gençliğinden yaşlılığına kadar devam etmektedir. Bu türkü, Köroğlu’nun ihtiyarlık zamanından alınan bir kesit olarak karşımıza çıkmaktadır. “At” olarak bahsedilen Köroğlu’nun Kır At’ıdır. Kahramanlık hikâyelerinde yiğitler, genelde atlı olarak karşımıza çıkmaktadırlar. At, bu yiğitlerin yoldaşı, savaşlarda onların yardımcıdır. Bir yiğidin atıyla anılması motifi, burada çok net olarak karşımıza çıkmaktadır. Köroğlu yorulduysa onun yoldaşı olan atı da haliyle yorulmuştur ve senelerin ilerlemesi itibariyle artık o da Köroğlu gibi ihtiyardır.

4.1.4.1.25. Yiğitler Silkinip Ata Binende

“Yiğitler Silkinip Ata Binende”¹⁶⁴ adlı türküde yine yukarıdaki türkülerde olduğu gibi savaş ve yiğitlik temaları işlenmiştir. Köroğlu, yaşlanana kadar sürekli savaşmış, kötülere karşı gelmiş ve babasının intikamını almak için çeşitli mücadeleler etmiştir. Köroğlu hikâyesi de bu savaş anlatılarıyla doludur. Yiğitler cesur, düşmanlar ise korkak olarak gösterilmiştir. Hikâyedeki genel yiğitlik algısı, bu türküde de söz konusudur. Türküde yiğitler savaşmakta, düşmanlar ise kana bulanmaktadır. Yiğitler, bu uğurda başlarını vermeyi seve seve kabullenmişlerdir. Sürekli savaş meydanında olan yiğitlerin kanlı

¹⁶³ EK 54.

¹⁶⁴ Türkünün notası için bkz. EK 90.

giysilerle dolaşması kaçınılmazdır. Bu kan, bazen Köroğlu ve yiğitlerinin öldürdükleri düşmanın kanı, bazen de kendi yaralarının kanıdır. Türkünün sonunda yiğitlerin kahraman olduğu vurgulanarak yine düşmanların hakkından geldiğini belirtilmiştir. Köroğlu ve yiğitleri, bu şekilde kahramanlıklarını sürekli kanıtlamış olurlar.

“Yiğitler Silkinip Ata Binende” adlı bu türküye Boratav da “Köroğlu Destanı” adlı eserinde yer vermiştir. Türkü, eserin “Ek” kısmında “Maraş Metinleri”nde ele alınmıştır.¹⁶⁵ Hoylu, Döne için Köroğlu ile kavga etmiş ve Köroğlu’na darılıp onu terk etmiştir (Boratav 1984: 45). Köroğlu, “*Hoylu ’nun küsüp gittiğini duyunca askere metanet yollu bunu söyler. Kendi Hoylu’yu aramaya gider.*” (Boratav 1984: 147). Yani bu türkü, Hoylu’nun küsüp gitmesi üzerine Köroğlu tarafından askerlere söylenmiştir. Türkü, hikâyenin bu sahnesiyle bağlantılıdır ve hikâyeden ayrılarak günümüze kadar gelen Köroğlu türküleri arasında yer almıştır. Hikâyenin akışı içinde Hoylu’nun küsüp gitmesi olayıyla ilgili olan ve bu türkünün devamında yer alan başka türküler de bulunmaktadır. Söz konusu bu türküler, Hoylu’nun küsüp gitmesinden sonra meydana gelen olayları anlatmaktadır. Aşağıda örneğini verdiğimiz “Meydanda (Bu Ki Meydan Almaz)” adlı türkü, bu duruma örnek teşkil eder.

4.1.4.1.26. Meydanda (Bu Ki Meydan Almaz)

Boratav, “Yiğitler Silkinip Ata Binende” adlı türkünün hemen arkasından bir türkü daha verir. Bu türküyü de Köroğlu’nun, Hoylu’yu bulup ona yalvardığında söylediğini ifade eder (Boratav 1984: 147). Fakat Köroğlu’nun Hoylu’yu bulup yalvardığı bu türkü, türkü dağarcığımızda bulunmamaktadır. Daha sonra Köroğlu, “Meydanda (Bu Ki Meydan Almaz)” adlı bir türküyü Hoylu’ya yalvarmaları sonuç vermediğinden “*Hoylu’dan ümidi kesip askerin arkasına gelip söyler.*” (Boratav 1984: 149).¹⁶⁶ Bu türkü de geçmişten günümüze gelerek türkü dağarcığımızda yer alan bir türkü örneğidir.

Hoylu, Köroğlu hikâyesi içinde önemli bir figürdür. Bu nedenle Hoylu ile ilgili Köroğlu türkülerinin sayısı fazladır. Aşağıda örneği verilen “Hoylu’m (Bağdat’a Sefer Edenler)”, “Sandım (Hasan Verdi Bu Haberi)”, “Gelin Ağlayak Hoylu’ya” ve “Gel’e Zor Bezirgân

¹⁶⁵ EK 25. Türkü: 11.

¹⁶⁶ EK 25. Türkü: 14. Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7261>, (Mert 1997: 51).

Beri Gel Hele” adlı türküler de Hoylu ile diğer türkülerdir. Bu türküler, hikâyenin akışı içinde saydığımız sıra ile yer almaktadır.

4.1.4.1.27. Hoylu’m (Bağdat’a Sefer Edenler)

Hoylu ile ilgili türkülerden biri de “Hoylu’m (Bağdat’a Sefer Edenler)” adlı türküdür. Bu türkü, hikâyenin akışı içinde yukarıda verdiğimiz türkü örneklerinden sonra yer alır ve türkü dağarcığımızdaki Köroğlu türkülerinde bulunur. Boratav ve Fıratlı, Köroğlu’nun, keleşlerinden biri olan Deli Hoylu’nun öldürülmesi üzerine bu türküyü söylediğini ifade etmişlerdir. Onlar, bu türkü için “*İran-Türk muharebelerinin, Bağdat üzerine yapılan seferlerin halk hikâye ve şiirlerindeki izlerini gösteren bir parça sayılabilir*” derler (Boratav-Fıratlı 1943: 225). Boratav, bu türküye “Köroğlu Destanı” eserinde de yer verir.¹⁶⁷ Hoylu, turna teli için Bağdat’a sefer yaptıkları sırada başı bedeninden ayrılarak ölür. Türkü, Hoylu’nun nişanlısı Döne’nin matemidir (Boratav 1984: 45). Bu türkü, Döne’nin Hoylu’nun ölümünü sorgulayışından, bunun üzerine Köroğlu’nun ona verdiği cevaplardan oluşmaktadır. Türkünün Döne’nin söylediği dizelerine bakıldığında bu türkünün aşk teması içerdiği de söylenebilir. Kısacası türkü, Hoylu’nun ölümü üzerine duyulan üzüntünün bir ifadesidir, Döne ve Köroğlu arasında geçen karşılıklı konuşma sahnesinin bir kesitidir.

4.1.4.1.28. Sandım (Hasan Verdi Bu Haberi)

Köroğlu hikâyesinin olay akışı içerisinde, “Hoylu’m (Bağdat’a Sefer Edenler)” türküsünden sonra “Sandım (Hasan Verdi Bu Haberi)”¹⁶⁸ adlı türkü yer almaktadır. Günümüzde türkü dağarcığımızda bulunan bu türküyü Boratav, yine Maraş Metinleri içinde göstermiştir. Buna göre Köroğlu, sefere katılan Deli Hoylu’nun ölüm haberini Deli Hasan’dan alır ve onun cenazesi başında bu türküyü söyler (Boratav 1984: 151).

¹⁶⁷ EK 25. Türkü: 15 (Boratav 1984: 149-150). Türkünün daha uzun varyantı için bkz. EK 55.

¹⁶⁸ EK 25. Türkü: 18 (Boratav 1984: 151). Türkünün başka bir varyantı için bkz. EK 56.

4.1.4.1.29. Gelin Ağlayak Hoylu'ya

Yine Maraş Metinlerinde geçen ve yukarıda verilen türkülerden sonra yer alan ve türkü repertuarımızda bulunan başka bir türkü daha bulunmaktadır. Bir önceki türküde Deli Hasan'dan Hoylu'nun ölüm haberini alan ve bunun üzerine Hoylu'nun cenazesi başında türkü söyleyen Köroğlu, Hoylu için "Gelin Ağlayak Hoylu'ya"¹⁶⁹ adlı bir türkü daha seslendirir. Boratav'ın açıklamasına göre, akşam olur ve Köroğlu'nu Hoylu'nun cenazesinin başına getirirler. Köroğlu, cenazenin başında hem ağlar hem de bu türküyü söyler (Boratav 1984: 151). Türkü, Köroğlu'nun Hoylu'nun ölümü üzerine üzüntüsünü dile getirdiği bir kesittir.

4.1.4.1.30. Gel'e Zor Bezirgân Beri Gel Hele

Hoylu ile ilgili olan bir başka ve türkü repertuarımızda bulunan başka bir türkü ise "Gel'e Zor Bezirgân Beri Gel Hele"¹⁷⁰ adlı türküdür. Boratav'ın verdiği bilgilere göre Köroğlu, bu türküde Bağdat'ta ölen Hoylu'nun intikamını almak için haykırır. O, şehirde taş taş üstüne kalmayana kadar Çamlıbel'e dönmeyecek, gerekirse canından vazgeçecektir. Köroğlu, sözlerini "Ben de Köroğlu'yum böyledir emrim" diye bitirir (Boratav 1984: 48). Bu sözlerle askerlerine yapmak istediği şeyi açıklamış olur ve savaş emrini verir. Türküde Köroğlu'nun ayrıca özel olarak seslendiği yiğitleri ise Ayvaz, Demircioğlu Deli Hasan ve Dağıstanlı Hasan'dır. Türküde bu yiğitlerin adı sayılmış ve onlardan tüm yiğitliklerini göstererek Hoylu için savaşıp intikam almaları istenir. Köroğlu, Deli Hoylu'nun ölümü üzerine çok üzülür ve düştüğü dert üzerine bu türküyü söyleyerek çaresizce adlarını saydığı yiğitlerinden yardım ister. Türkü, Köroğlu'nun duygularının bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır ve Hoylu'nun intikamını almak için bir savaş çağrısıdır. Köroğlu'nun içinde, Deli Hoylu'nun ölümü üzerine bir intikam ateşi yanar ve yiğitlerine türküyü söyleyerek onlara bade içerek savaşmayı emreder. Bu uğurda, onların da kendisi gibi canlarını hiçe sayarak savaşmaları, düşmanları öldürüp onların yurtlarında taş üstünde taş bırakmamaları gerekmektedir.

¹⁶⁹ EK 25. Türkü: 19. (Boratav 1984: 151). Ayrıca bkz. (Mert 1997: 91).
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7420>

¹⁷⁰ EK 25. Türkü: 133. (Boratav 1984: 201). <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7417>

4.1.4.1.31. Çalın Kılıcı

“Gel’e Zor Bezirgân Beri Gel Hele” adlı türküden sonra ise hikâye akışı içinde “Çalın Kılıcı”¹⁷¹ adlı savaş sahnesini anlatan bir türkü yer alır. Boratav’ın verdiği bilgilere göre Köroğlu ve yiğitleri, on sekiz saat süren bir savaştan sonra nihayet Acem’i bozarlar. Bu türkü, dehşetli bir savaş tasviri yaratır (Boratav 1984: 48). Bu türküde de yukarıda örneklerini verdiğimiz savaş sahnelerinde geçen türkülerde olduğu gibi bir savaş meydanı tasvir edilmiştir. Boratav ve Fıratlı, Köroğlu’nun yiğitlerini, Acem askerlerine karşı savaşa götürürken onlara emir vermek için bu türküyü söylediğini ifade ederler (Boratav-Fıratlı 1943: 226). Köroğlu zamanındaki savaş aletleri, diğer türkülerde de belirttiğimiz gibi kılıç, ok, mızrak, hançer gibi aletlerdir. Köroğlu’nun hikâyenin sonunda diyeceği gibi “*tüfek icat olundu mertlik bozuldu*” durumu henüz gerçekleşmemiştir. Köroğlu ve yiğitleri, kılıçla okla düşmanın karşısındadır. Bu savaşta istenilen şey düşmanın yenilgisidir. Savaş uğruna Köroğlu’nun yiğitlerinden bazıları şehit olmuştur. Burada, bu şehitler için de savaşılması istenmektedir. Yiğitler, haykırarak nidalarla düşmanla mücadele ederler. Onlar, bir kış boyunca savaş meydanında olacak, hiçbir düşmanı kaçırmayacaktır ve kâfir düşmanlar, onlardan el aman dileyecektir. Köroğlu ve yiğitleri ise hiç kimseye acımayıp düşmanları esir bile etmeyecek, düşmanların hepsini öldürecek ve galibiyet sonunda da düğün, bayram edilecektir. Böylece yiğitlerin namını herkes duyacaktır.

4.1.4.1.32. Çamlıbel’e Süreydim Yolunu (Köroğlu – Kır At Güzellemesi)

Bugün TRT türkü repertuvarımızda bulunan “Çamlıbel’e Süreydim Yolunu (Köroğlu – Kır At Güzellemesi)”¹⁷² adlı türkünün, TRT’de var olan örneği dışında sadece yeldirme bölümünün söylendiği türkü varyantları da bulunmaktadır.¹⁷³ Bundan başka türkünün farklı varyantları da bulunmaktadır.¹⁷⁴ Türkü, “Ekler” bölümünde örneklerini verdiğimiz Köroğlu filmlerinde de bulunmaktadır. 1963 yılında çekilen filmde de yeldirme bölümü

¹⁷¹ EK 25. Türkü: 134. (Boratav 1984: 201-202). Bu örnekte türkünün okunamamış eksik kısımları bulunmaktadır. Diğer kaynaklarda ise türkünün sözleri tamdır. Buna göre ilk eksik kısım, “Bir”, ikinci eksi kısım ise “Koç yiğitler”dir. Bkz. (Boratav-Fıratlı 1943: 226, Öztelli 2002: 675-676, Mert 1997: 21-22). <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7242>.

¹⁷² EK 57. (1) Türkünün notası için bkz. EK 91.

¹⁷³ Bkz. Öztelli 2002: 671.

¹⁷⁴ EK 57. (2), (3).

kullanılmıştır. Film de Köroğlu ve babası, Beyden intikam almak için Kır At'a idman yaptırırlar. Türkü, bu sahnede çalar.¹⁷⁵ 1968 yılında çekilen filmde ise Köroğlu, intikam almak için Çamlıbel'e giderken bu türkünün giriş kısmı kullanılır.¹⁷⁶

Türk kültüründe atın yeri, diğer hayvanlarla kıyaslanmayacak kadar önemlidir. At, İslamiyet öncesinde de İslamiyet'te de dünya hâkimiyeti ülküsünün bir parçası olmuştur. Ata, “*kardeşim*” diyen Türk milletinin anlatılarında da atın sıkça geçmesi son derece normal bir durumdur (Bayat 2009: 73). Halk hikâyesi anlatılarında at, çok önemli bir motiftir. Dolayısıyla, türkülerde de yaygın bir şekilde bulunmaktadır. Bu türküyeye bakıldığında Köroğlu hikâyesinin bir kahramanı haline gelmiş olan Kır At'tan bahsedildiği ve onun övüldüğü görülmektedir. Köroğlu, mücadelelerinde Kır At'ı ile birlikte. Ondan destek almakta, ayrı olduğu zamanlarda onu özlemektedir. Köroğlu ve Kır At'ı birlikte anılmakta ve birbirleriyle bütünleşmektedir. Kısacası; Kır At, Köroğlu'nun yiğitliğinin bir parçasıdır. Öyle ki hikâyede Köroğlu, bey tarafından gözleri oyulan babasının intikamını yalnız başına almaya gitmez. İntikam almak için, ilk başlarda cılız bir tay olan Kır At'ın serpilip güçlü bir at olması beklenir. Kır At, eşsiz bir at haline geldiğinde intikam vakti gelir ve o, Köroğlu'nun yiğitliğinin bir tamamlayıcısı olur. Bu türkü, örnek verdiğimiz filmlerden hareketle Köroğlu'nun Çamlıbel' giderken Kır At'ına söylediği türkü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kır At'ın övüldüğü bu türkü, ayrıca Köroğlu'nun kahramanlığını ve onun karşısında düşmanların acizliğini de vurgulamaktadır.

Erkan da çalışmasında bu türküyü ele almış ve türkü hakkında bazı bilgiler vermiştir. Bu bilgilere göre türkü, Dursun Cevlani'nin Silistre kolu anlatısında yer alır. Köroğlu, türküyü Kır At'ını aramak için geldiği Silistre'de düzenlenen “Kır At'a türkü yakma” yarışmasında söyler (Erkan 2012: 142).

Türkünün bazı dizeleri, farklı konuları anlatan başka Köroğlu türkülerinde de kullanılmıştır. Bu türküde geçen, “*Yokuşa yukarı tavşan büküşlüm/İnişe aşağı ceylan gelişlim*” dizeleri, “Ekler” bölümünde özetini vermiş olduğumuz Silistrelili Hasan Paşa kolunda “*Yokuşa gelende tavşan kaçışlı/İnişe gelende ceylan sekişli*” şeklinde geçer.

¹⁷⁵ EK 10. Türkü: 3.

¹⁷⁶ EK 11. Türkü: 3.

Burada geçen türküyü Köroğlu, Kır At'ın nalını, huyunu, suyunu anlatmak, onun nalının nasıl olması gerektiğini ifade etmek için söyler.¹⁷⁷ Başka bir Köroğlu türküsünde ise bu dizeler, “*İnişe aşağı keklik sekişli/Yokuşa yukarı tavşan büküşlü*” şeklindedir. Köroğlu'nun Bezirgân'dan bac isteme sahnesini yansıtan ve “Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın” türküsünün bir varyantı olan bu türküde Kır At'a özgü olan bu sözler geçer fakat türkü, Kır At'a söylenmez ve türküde onun adı geçmez.¹⁷⁸ Öztelli'nin vermiş olduğu “Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim” türküsünün bir varyantında da “*Yokuşa çıkarken keklik sekişli/İnişe inerken tavşan büküşlü*” dizeleri geçer; yine Kır At, türküde bulunmamaktadır.¹⁷⁹ Bu türküde geçen ve başka türkülerde de bulunan bir dize de “Alma gözlü kız perçemli kır atım” dizesidir. Yine yukarıda örneğini verdiğimiz dizeler gibi Kır At'ın övülmesi için kullanılan bu dizeler, “Ekler”, bölümünde özetini vermiş olduğumuz Silistreli Hasan Paşa Kolunda Köroğlu'nun Kır At için söylediği bir türküde “Elma gözlü, kız perçemli kır at gel” şeklinde geçmektedir.¹⁸⁰ “Bir At Gördüm Silistre'nin İlinde” adlı bu türküde de yine bu dize Kır At'ı övmek ve onu betimlemek için kullanılmıştır.

Aynı veya birbirleriyle neredeyse birebir benzer bu dizelerin, farklı türkülerde kullanılması, Köroğlu türkülerinde bazı konuların ve sözlerin iç içe geçtiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk arasında sevilen bir halk hikâyesi olan Köroğlu hikâyesinin türküleri dilden dile dolaşmış ve bu türkülerin bazı sözleri ön plana çıkmıştır. Birçok kişi tarafından bilenen ve benimsenen sözler, tek bir türküde kullanılmakla kalmamış, diğer türkülerde de söylenmiştir. Bu durum, Köroğlu hikâyesinin ve türkülerinin, sözlü gelenek içerisinde yayılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Türküleri söyleyenler ya da hikâyeleri anlatanlar, başkalarından duydukları sözleri ya da hikâye içindeki bazı konuları tekrar tekrar kullanmışlardır.

4.1.4.1.33. Ayvaz Geliyor

Öztelli, “Ayvaz Geliyor” adlı türkünün Köroğlu'nun oğulluğu olarak anılan ve Bolu Beyine tutsak olan Ayvaz'ı kurtarmak için yapılan hazırlıkta komutanlara karşı

¹⁷⁷ EK 19. Türkü: 5.

¹⁷⁸ EK 39. (2)

¹⁷⁹ EK 36. (2)

¹⁸⁰ EK 19. Türkü: 4. Ayrıca bkz: EK 76.

söylendiğini ifade eder. Komutanlar, Ayvaz'ı zindandan kurtarırlar. Köroğlu, Çamlıbel'in tepesinden onların gelişlerini seyrederek ve sazını eline alarak bu türküyü Ayvaz için söyler (Öztelli 2002: 673). Yani "Ayvaz Geliyor"¹⁸¹ adlı bu türkü, Bolu Beyine esir olan Ayvaz'ı kurtarmak için yapılan hazırlık sahnesinin bir kesiti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sahneden ayrılarak günümüz türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır.

Ayvaz da Köroğlu gibi bir yiğit, bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede, Köroğlu'nun sürekli yanında olması bunun bir göstergesidir; Köroğlu'nun yanında bulunan arkadaşlarının da onun kadar yiğit olması gerekmektedir. Ayvaz, Köroğlu tarafından en çok benimsenen yiğitlerden birisidir. Türkünün son dizisinde Köroğlu'nun "Yassılın oğlum geliyor" demesi de bunun bir göstergesidir. Türküde Ayvaz'ın hem yiğitliğinin hem de güzelliğinin övüldüğü görülmektedir. Köroğlu hikâyelerinde de Ayvaz hep güzel bir yiğit olarak karşımıza çıkar. Öyle ki Köroğlu, Ayvaz'ı görür görmez onun güzelliğine hayran kalır. Hikâyede onun yiğitliğinin yanı sıra güzelliği de övülür.

Hikâyenin bir varyantında Köroğlu, bir kız beğenir ve onu babasından ister. Kızın babası, Köroğlu'nun haydut olduğunu düşünüp kızını ona vermek istemez ve kızın dağlara uygun olmayacağını söyleyerek kendisine yoldaşlık edecek bir delikanlı almasını önerir. Önerdiği bu kişi, Kasapbaşı'nın oğlu Ayvaz'dır. Adam, bu oğlanın çok güzel olduğunu belirterek Ayvaz'ı şu sözlerle tarif eder: "Dünyada bir misli görülmemiştir. Keman kaşları, hokka ağzı, inci dişleri, püskürme benleri ile dünya güzeli odur. Onun cemalini bir kerre gören yüzüne âşık, ona didade ve hayran olur, tam size lâyıktır, adına Ayvaz derler" (İkbal Kütüphanesi 1931: 10-11). Bu sözlerden Ayvaz'ın son derece güzel bir delikanlı olduğu görülmektedir. Ayvaz'ın yiğitlik özelliğinin yanı sıra görünüşüyle de Köroğlu'na layık olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki bu övgülerden sonra Köroğlu, Ayvaz'ı kaçırmaya karar vermiştir. Aşağıda verdiğimiz "Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama" adlı türkü örneği de bu kaçırma sahnesini anlatmaktadır.

¹⁸¹ EK 59.

4.1.4.1.34. Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama

Bugün türkü repertuarımızda bulunan “Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama”¹⁸² adlı türkünün, İkbâl Kütüphanesinin yayınlamış olduğu Köroğlu hikâyesinde de bir varyantı bulunmaktadır.¹⁸³ Bu türkü, Köroğlu’nun Ayvaz’a söylediği bir türküdür. Hikâyede Köroğlu, Ayvaz’ı babasının yanından, kendisine can yoldaşı olması için atının terkesine atıp kaçar. Bunun üzerine yaşadığı yerden ve babasından ayrılan Ayvaz ağlamaya başlar. Köroğlu da Ayvaz’ı teselli etmek için bu türküyü söyler. Kısacası türkü, hikâyenin “Köroğlu’nun Ayvaz’ı kendisine yiğit olarak kaçırmayı” sahnesinden ayrılmıştır ve “Köroğlu’nun Ayvaz’ı tesellisi” kesitini anlatmaktadır.

Türkünün başka bir varyantı da Boratav’ın vermiş olduğu ve “Ekler” kısmında ele aldığımız “Maraş Metinleri”nde geçer. Boratav, “*Ayvaz’ın ağlamaması için Ayvaz’a yalvarır*” diyerek türküyü ele alır (Boratav 1984: 164).¹⁸⁴

Özetine yer vermiş olduğumuz, Kocabey kolunda ise Köroğlu’nun, başka bir sebeple Ayvaz’ın ağlamaması için bir türkü söylediği görülmektedir. Burada Köroğlu, riskli bir göreve giden Kocabey’in yanında Ayvaz’ın gitmesini istemez. Ayvaz da gitmek istemediği için ağlar, Köroğlu ise onu teselli etmek için ondan ağlamamasını isteyen bir türkü söyler.¹⁸⁵

4.1.4.1.35. Ayvaz Gelir Otağından

TRT türkü repertuarında “Ayvaz Gelir Otağından”¹⁸⁶ adıyla geçen türkü, özetini verdiğimiz, Silistreli Hasan Paşa kolunda da benzer bir varyant ile bulunmaktadır. Buna göre, Keloğlan, Kır At’ı kaçırp Hasan Paşaya götürmek için, türlü oyunlarla Köroğlu’nun yanında seyisbaşı olur. Kır At’ın bağına açamayınca Doru At’ı alarak Silistre’ye gider. Kır At’ı hiç görmemiş olan Hasan Paşayı getirdiği atın Kır At, olduğu yönünde kandıracaktır. Kardeşinin kaçırdığını gören Kır At, etraftakilere saldırır ve herkes kan

¹⁸² EK 58.

¹⁸³ EK 16. Türkü: 1.

¹⁸⁴ EK 25. Türkü: 48.

¹⁸⁵ EK 22. Türkü: 1.

¹⁸⁶ EK 60. Türkünün notası için bkz. EK 92.

revan içinde kalır. Bu sırada Köroğlu'nun kahvesini götüren Ayvaz, Kır At'ın halini görüp onu bağlar ve olanları da öğrenir. O da kan içinde kalan kişilerden olur. Kahvesi geç kaldığı için sinirlenen Köroğlu da Ayvaz'ı kanlar içinde görünce, ona ne olduğunu sorar ve Ayvaz'ın cevap vermemesi üzerine de kötü bir şey olduğunu anlayarak bu türküyü söyler.¹⁸⁷

Köroğlu hikâyesinden günümüze ulaşmış türkülere bakıldığında Köroğlu'ndan sonra türkülerde en çok adı geçen kahramanlardan birinin Ayvaz olduğu görülmektedir. Köroğlu türkü repertuarımızda Ayvaz'ı öven türküler bulunmaktadır. Bu türküde de Ayvaz, övgü dolu sözlerle anlatılmakta yine hem kişiliğinin güzelliği hem de yiğitliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Ayvaz'a seslenilirken yine “oğul” denilmesi, onun Köroğlu'nun oğulluğu olduğunun bir kanıtıdır. Köroğlu, onu oğlu gibi görmekte, yanından ayırmayacak kadar çok sevmektedir.

Kısacası bu türkü, Doru At'ın kaçırılması üzerine olanları öğrenmek için Köroğlu'nun Ayvaz'a söylediği türküdür ve hikâyenin bu sahnesiyle ilişkilidir.

4.1.4.1.36. Atlar Konuşuyor

Öztelli'nin “Atlar Konuşuyor”¹⁸⁸ başlığıyla verdiği türküye bakıldığında türkünün baştan sona kadar atların konuşmalarından oluştuğu görülmektedir. Türküde sırasıyla “Kır At”, “yağız at, “dor at”, “kula at” ve “kötü kısrak” konuşur.

Köroğlu'nun atı olan Kır At'ın, Köroğlu hikâyesi içerisinde önemli bir yeri vardır ve o, hikâyenin önemli şahıslarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öztelli, Türkün ata olan sevgisinin at için nice efsaneler yarattığını, yiğitliğiyle tarihe geçmiş atlar için mezarlar, türbeler yapıp atların evliyalastırıldığını söyler. Halk arasında uçan atların destanının hala dillerde olduğunu belirterek bu atlara Battal Gazi ile Köroğlu'nun Kır At'ını örnek verir. Türküde ise çeşitli renkteki atların, aralarında konuştuğunu, yiğitliklerini övdüklerini söyleyerek Türk ruhunun, kendi yiğitliğinin yanında atlarına da değer verdiğini belirtir (Öztelli 2002: 678-679). Öyle ki Köroğlu hikâyesinde de yiğitler

¹⁸⁷ EK 19. Türkü: 1.

¹⁸⁸ EK 61. (1). Başka bir varyant için bkz. EK 61. (2)

atlarıyla birlikte anılırlar. Hikâyede yiğit birisi olarak gösterilen Köroğlu'nun, atının da kendi gibi üstün özellikte gösterilmesi bu sebeptir. Bir yiğide kendi meziyetlerine uygun bir at gerekmektedir. Yiğit, nasıl yiğitliğini düşmana karşı kanıtlamak zorundaysa aynı şekilde atı da ona hem gücüyle hem de hızıyla uyum sağlamalıdır. Hikâyede Kır At, tüm özellikleriyle Köroğlu'na uygun bir at olarak davranmaktadır.

Köroğlu hikâyesinde atı olmayan yiğit, yiğit sayılmaz. Bu durum, o zamanki yaşayış tarzının hikâyelere yansıdığına da bir göstergesidir. At üzerinde yaşayan bir toplum olan Türk toplumunun, hikâyesinde de kendi yaşayış tarzlarını göstermeleri son derece doğal bir durumdur.

Yiğitlerin başı olan Köroğlu'na da “atların başı” olabilecek özellikte bir at gerekmektedir. Üstün nitelikli olarak gösterilen Kır At da “atların başı” olduğunu söylemektedir, bu türküde Kır At'a bir övgü söz konusudur. Sonuç olarak türküde atların başı olarak gösterilen Kır At'ın konuşmasına yer verilmiştir. Kır At'tan sonra diğer atlar da sırayla konuşmaktadır. Türküde Kır At'ın konuşması, Ayvaz, Kenan ve diğer yiğitler gibi onun da Köroğlu'nun yoldaşı olduğu anlamına gelmektedir. Atın kişileştirilerek konuşturulması bir bakıma onun da bir yiğit olduğunun göstergesidir.

Köroğlu hikâyesinde bu türküyle ilgili olan bir bölüm geçmektedir. Yani bu türkü, Köroğlu hikâyesinin bir sahnesinin türküye yansımasıdır. Hikâyedeki ilgili sahneden ayrılarak türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır. Olay, Arsunar'ın “Köroğlu” adlı hikâye anlatısında şu şekildedir: Laloğlu Hüseyin Paşa'nın atlıları, Deli Yusuf (Köroğlu'nun babası) ve Ali'nin (Köroğlu'nun) peşindedir. Deli Yusuf ve Ali, Kır At'ın üstünde bu atlılardan kaçmaya başlarlar. Ali, babasına bir “Al” atının onlara ulaşmak üzere olduğunu söyler. Ali, babasının yönlendirmesiyle atı atlatır. Bu sefer de arkalarında “Doru”¹⁸⁹ at vardır. Onu da atlattıktan sonra “Gula”¹⁹⁰ at, ondan sonra da “Abeş”¹⁹¹ at peşlerine düşer. İkisini de geride bırakırlar. Daha sonra “Yağız”¹⁹² at gelir. Atın rengi yağız, üstündeki adamın rengi de siyahtır. Bu adam, herkesin korktuğu ve yenemediği

¹⁸⁹ **Doru:**1. Gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi koyu renkli olan, yağız (at). 2. Kızıl (at donu) (<http://www.tdk.gov.tr>).

¹⁹⁰ **Kula:**1. Kumral, 2. Sarışın, mavi gözlü, 3. Vücudu koyu sarı, kuyruğu ve yelesi siyah olan at, 4. Siyaha yakın bir renk Kara ile al arasında bir renk (<http://www.tdk.gov.tr>).

¹⁹¹ **Abeş:** 1. Kula renkte at, 2. Açık pembe, 3. Alın akıtmalı hayvan. 4. Derisi alacalı hayvan, insan (<http://www.tdk.gov.tr>).

¹⁹² **Yağız:**1. Esmer, kara renkli (<http://www.tdk.gov.tr>).

“Reyhanarap”tır. Bu sebeple Deli Yusuf ve Ali, ondan kurtulmanın zor olacağını düşünürler. Deli Yusuf, durur ve oğlundan yerden bir taş almasını ister. Ali, bu taşı adamın kafasına atarak onu yaralar ve Reyhanarap’ı öldürmek için hamle yapar. Adamın af dilemesi üzerine ise onu bağışlar (Arsunar 1963: 22-23). Hikâyede böylece Kır At, hızıyla ve gücüyle bütün atlardan kurtulmayı başarmış; Köroğlu ve babasını yakalanmaktan kurtarmıştır. Diğer atlar, ne kadar kuvvetli ve hızlı olurlarsa olsunlar Kır At’ı geçememiş hatta ona yetişmeyi bile başaramamışlardır. Kır At böylece “atların başı” olmayı hak etmiştir.

Arsunar’ın anlatısında Abeş at, Köroğlu ve babasının peşindeyken onların aralarında geçen konuşma da Kır At’ın atların başı olmayı hak ettiğini kanıtlar niteliktedir:

- “Baba, bir Abeş at yetişmek üzeredir.
- Abeş mi dedin?
- Abeş.
- Korkma, bizim at ondan keleş”¹⁹³ (Arsunar 1963: 22).

Bu konuşmadan da Köroğlu’nun babasının Kır At’a ne kadar çok güvendiği anlaşılmaktadır. Köroğlu’nun babasının deyimiyle Kır At, Abeş attan “yiğit ve cesur”dur. Kısacası bu türkü, hikâyenin Köroğlu ve babası Yusuf’un düşman atlılarından kaçış sahnesinden ayrılmıştır ve bu sahnenin bir kesitini göstermektedir. Türkü, Kır At’ın ve diğer atların konuşmasını sunmakta ve bu konuşmadan onun diğer atlardan üstün ve “atların başı” olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.4.1.37. Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler

TRT’nin “Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler”¹⁹⁴ adıyla repertuvarında yer verdiği türküde Köroğlu, “*Köroğlu geliyor (şahım) kenan elinden/Kalkanı elinde (şahım) kılıç belinde/Nice koç yiğitler (şahım) sağı solunda/Sahradan geliyor (şahım) koç sedaları*” dizeleriyle son dörtlükte anlatılmıştır. Diğer iki dörtlük doldurma niteliğindedir. Bu dörtlükler, Köroğlu’nun yiğitliğini anlatmak için bir alt yapı oluşturur. “Kızınan gelin”

¹⁹³ **Keleş:** *hlk.* 1. Yiğit, cesur, bahadır. 2. Çok yakışıklı, çok güzel. 3. Vücut yapısı gösterişsiz. 4. Çirkin, kötü. 5. Kel (<http://www.tdk.gov.tr>).

¹⁹⁴ EK 62. Türkünün notası için bkz. EK 93.

nasıl bir değilse yiğit ile düşman da bir değildir. Türküde Köroğlu'nun Kenan İlinden geldiği söylenmektedir. Köroğlu, elinde kalkanı, belinde kılıcıyla savaş ortamında tasvir edilmiştir. Yine Köroğlu'nun yiğitleri de her zaman olduğu gibi onun yanındadır.

4.1.4.1.38. Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kiziroğlu)

Kiziroğlu Mustafa Bey ile ilgili olarak pek çok farklı anlatı bulunmaktadır. Dolayısıyla TRT'de "Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kiziroğlu)"¹⁹⁵ adıyla yer alan türkü de farklı varyantlarıyla türkü dağarcığımızda yaşamaktadır. Söz konusu bu türkülere bakıldığında türkülerinin sözlerinin son derece benzer olduğu görülmektedir.

Kiziroğlu Mustafa Bey kolu hakkında çeşitli araştırmalar yapılmış ve farklı bilgiler sunulmuştur. Bu araştırmalardan birini ortaya koyan Elçin, Kars köylerinden Kiziroğlu Mustafa ile Bolu çevresinden Köroğlu adıyla ün yapmış iki eşkıyanın on altıncı yüzyılda yaşamış olduğu bilgisini verir. Bir hâkimiyet mücadelesi sırasında Kiziroğlu, Köroğlu'nu öldürmek üzeredir. Köroğlu, karısı Nigâr'la helalleşme isteğinde bulunur. Evine gelir, hasmının yiğitliğini bu türküyle anlatır:¹⁹⁶

"Bir fend-inen¹⁹⁷ geldi geçti peh peh peh

Kiziroğlu Mustafa Bey hey hey hey

Hışmı dağı deldi geçti

Ağam kim paşam kim

Nigâr kim hanım kim

Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir beyin oğlu

Hoş Bey'in oğlu"... (Elçin 1986: 203)

Boratav da Hulufu'nun Azerî Rivayetine göre de olayı anlatmıştır: Köroğlu; Demircioğlu, Ivaz ve Benli Ahmed'i esir oldukları Bağdat'ta kurtarıp Çamlıbel'e

¹⁹⁵ EK 63. (1) Türkünün notası için bkz. EK 94.

¹⁹⁶ Türkünün tamamı için bkz. EK 63. (2)

¹⁹⁷ **Fend:** Uсталık; kurnazlık; güreşte oyun (<http://www.tdk.gov.tr>).

dönerken yolda Giziroğlu Mustafa Bey isminde bir yiğide rastlar. Giziroğlu Mustafa Bey, mertliğini kanıtlamak için Köroğlu'nun karşısına çıkar. Fakat haber vermeden onun başına amud indirir. Köroğlu'nun “*Evlâdım yok. Delilerim başsız kalacak*” demesi üzerine hayatını bağışlar. Köroğlu ile savaştığına askerlerini inandırabilmek için Köroğlu'ndan kendisini yaralamasını ister. Fakat Köroğlu'nun gönlü buna razı olmaz. Köroğlu, Giziroğlu'nu her zaman methedeceğini, onun kendisini esir ettiğini her yerde söyleyeceğini vadederek yanından ayrılır. Gerçekten de Giziroğlu'nun askerleri onun Köroğlu'nu mağlup ettiğine inanmazlar. Bunun üzerine Giziroğlu da onlara Çenlibel'e gitmeyi teklif eder. Çenlibel'e geldiklerinde gizlendikleri yerden Köroğlu'nun bir meclis sırasında Giziroğlu'nun kendisinden daha üstün olduğunu söyleyen bir koşma okuduğunu duyarlar. Bu sırada bunları dinleyen Giziroğlu da Köroğlu'nun karşısına çıkar. Köroğlu'nun çirkinliğinin aksine çok güzel olan Giziroğlu'na meclistekiler hayran kalırlar. Sonuçta Köroğlu ve Giziroğlu, birbirleriyle dost olurlar ve Giziroğlu, Çenlibel'den ayrılır (Boratav 1984: 38-39).

Birdoğan, “*Kiziroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu Üzerine*” adlı makalesinde “*kizir*”¹⁹⁸ sözcüğünün anlamı üzerinde durur. Bu sözcüğün anlamının, TDK'nın sözlüğünde “*muhtar yardımcısı*” olarak geçtiğini söyleyerek bu sözcüğün tam anlamının aslında bu olmadığını belirtir. Birdoğan, bu sözcüğün gerçek anlamını açıklamak için kendi çocukluğunda Kars'ta var olan, kibrit kutusu ya da bir aşık kemiği kullanılarak oynanan “*kizir oyunu*” adlı bir çocuk oyununa dikkat çeker. Onun anlatımına göre bu oyun, aşık kemiği ile oynanır. Beş on çocuk, bir halka çevirerek bağdaş kurar ve sırayla aşığı yere atar. Aşığın duruşuna göre, çocukların ne olacağı belirlenir. Buna göre, tokan (kemiğin dik yanlarından dolgun olanı) tarafını üste getiren halkanın beyi, alçı (dik yanlardan oyuk olan) tarafını üste getiren beyin kiziri olur. Bu görevler, bir süre için geçerlidir. Aşığı bök (yassı yanların dolgun olanı) getiren çocuk, verilecek cezadan kurtulur; cik (yassı yanların oyuk olanı) getiren ise cezayı çeker. Bu cezayı veren kişi bey, uygulayan ise kizirdir. Verilen ceza ise genellikle avuç içlerine kayışla vurulan bir darbedir (Birdoğan 1972: 6497).

¹⁹⁸ TDK'nın sözlüğünde “*kizir*”in anlamı şu şekilde geçer: **Kizir:** *hlk.* 1. Köy muhtarı yardımcısı. 2. Köy kâhyası. 3. Köy bekçisi (<http://www.tdk.gov.tr>).

Birdoğan, kizirliğin beylikler döneminde “*beyin infaz savcısı, keşikcisi, karakol başısı*” anlamlarında kullanıldığının bu oyundan görüldüğünü fakat bu sözcüğün anlamının artık unutulmakta olduğunu belirtir. O, eskilerin de kizirliğin köy için değil, “*bir yörede karakol komutanı*” anlamında kullanıldığını söylediklerini ifade eder (Birdoğan 1972: 6497).

Birdoğan; Kızıroğlu'nun, Köroğlu destanının Azerbaycan ve Doğu Anadolu anlatımlarında Köroğlu'nun yenemediği bir yiğit olarak karşımıza çıktığını, diğer anlatımlarda ise Kızıroğlu'nun görülmediğini ifade ederek “*1834 yılında Iğdır'da yerli Türklerden Âşık Sadak Bik'in ağzından Dümbülî¹⁹⁹ uruğundan²⁰⁰ Mahmut Hanın yazmanı Mir Abdülvahap*”ın eliyle ilk derlemenin yazıldığı, yazılan bu derlemenin İngiliz araştırmacı Alexander Chodzko'ya verildiği bilgisini paylaşır. Buna göre anlatım şu şekildedir:

Demircioğlu'nun kafası, İvaz²⁰¹ ile yaptığı kavga sonucunda yarılmıştır. Demircioğlu, bunun için Köroğlu'na başvurur fakat Köroğlu onun yakınmalarına kayıtsız kalır. Köroğlu'nun bu davranışına kızan Demircioğlu da kaçıp Gırizoğlu Mustafa Beye yanaşır. Amacı, onunla bir olup Köroğlu'nu öldürmektir. Demircioğlu daha önce Nigâr Hanımın odasında Köroğlu'nu öldürmek üzere yemin etmiştir. Demircioğlu ve Gırizoğlu, askerlerini alarak Çamlıbel'de buluşurlar, askerlerini bir yere bırakıp Çamlıbel kalesine tırmanarak gizlice Köroğlu'nun odasına yanaşırlar. Bu sırada Köroğlu, hanımı Nigâr'a saziyle türkü söyleyerek Gırizoğlu'na övgü dolu sözlerle Halep Seferi'ni anlatmaktadır. Bu seferde Köroğlu bir kuyuya düşürülmüş, onu Gırizoğlu Mustafa Bey kurtarmıştır. Bu türküyü duyan Gırizoğlu, bu incelik ve yüce gönüllülük karşısında Köroğlu'nu öldürmekten vazgeçer ve Demircioğlu'na da bu fikirden vazgeçirir. Gırizoğlu ve Demircioğlu, gizlendikleri yerden çıkarak Köroğlu'ndan af dilerler (Birdoğan 1972: 6497).

Birdoğan, Holuflu derlemesinde de Kızıroğlu'nun geçtiğini söyler:

“Köroğlu Bağdat'ta işini bitirip Çenlibele dönerken Kızıroğlu ile tesadüfen karşılaşır. Kızıroğlu, adamlarını bırakarak delilerinin arkasından giden Köroğlu'ya yetişir. Onu devirip

¹⁹⁹ Birdoğan, aynı eserinde buranın bugünkü Çarıkçı Köy olduğunu ifade etmiştir (Birdoğan 1972: 6497). Çarıkçı Köy, Iğdır'da hala bulunmaktadır.

²⁰⁰ **Uruk:** esk. Soy, sülale (<http://www.tdk.gov.tr>).

²⁰¹ Ayvaz'ın adı bazı anlatılarda “Ayvaz”, bazılarında “İvaz” olarak geçmektedir.

altına alır. Öldürecekken Köroğlu'nun sızlanmasını görüp işin nedenini sorar. Köroğlu da 'oğlum yok. Delilerim başsız kalacak' deyince onu bırakır" (Birdoğan 1972: 6497-6498).

Başka derlemelerde ise olay şöyledir:²⁰²

Ayvaz, bir gün kendi delilerine eğitim yaptırırken başına kendi avladığı bir turnanın teleğine²⁰³ takar ve bu kendisine çok yakışır. Nigâr Hanım ve Demircioğlu'nun sevgilisi Telli Hanım eğitimi bir kayanın üzerinden izlemektedirler. İkisi de bu teleklerin kendilerine çok yakışacağını düşünürler ve bu düşüncelerini dile getirirler. Bunun üzerine Demircioğlu, Benli Ahmet ve Ayvaz, atlarına binerek turna avlamak için Bağdat'a giderler. Bağdat'ta yakalanırlar ve asılmalarına karar verildikten sonra bir süreliğine zindana atılırlar. Köroğlu, yiğitlerinin başlarına gelenleri dostu Hoca Aziz'den öğrenir. Delilerini toplayarak onları kurtarmak üzere Bağdat'a gelir, âşık kılığına girer ve adamlarını da kendisinden işaret beklemeleri için meydanın etrafına serpiştirir. Bu arada Demircioğlu, Benli Ahmet ve Ayvaz'ın asılma hazırlıkları da bitmiştir (Birdoğan 1972: 6498).

Kiziroğlu Mustafa Bey denilen bir yiğit vardır. Babası sağlığında oraların kiziri olduğu için ona bu isim verilmiştir. Hünkâr, Kiziroğlu'nun babasını öldürmüş; bunun üzerine o da kırk atlısını alarak dağlara çekilmiş ve kimsenin önünde duramadığı kuvvetli bir yiğit olmuştur. Köroğlu'nun adını ve ününü duymuştur, onunla karşılaşmak için bir fırsat kollamaktadır. Köroğlu'nun ünüyle kendi ününü karşılaştırmakta ve "*İki koç başı bir kazanda kaynamaz*" demektedir. Köroğlu'nun üç yiğidinin Hasan Paşa tarafından tutuklandığını duyunca Bağdat'a gitmek ister. Adamlarına bu üç yiğidin bir suçunun olmadığını ve onların ölmesine izin vermeyeceğini söyler. Kiziroğlu ve adamları Bağdat'a, yiğitlerin asılacağı siyaset meydanına gelirler. Kiziroğlu, meydanda âşık kıyafetleriyle bulunan Köroğlu'nu görür görmez tanır. Köroğlu eğer Hasan Paşaya yenilirse ona yardım edeceği, kazanırsa da şehir dışında onun yolunu keseceği planını yapar. Köroğlu, üç telli sazının tellerine vurup meydanda dört dönmektedir. Kiziroğlu, Köroğlu'na kendini tanıtmak için şesperini²⁰⁴ çekip göğe fırlatır. Şesper, bir şimşek gibi parlayıp meydanın ortasına düşünce Hasan Paşanın sadrazamı korkar. Köroğlu, ne

²⁰² Birdoğan, bu derlemelerin Iğdır'da Âşık Kâmil Dur, Ali Kurtak, Famil Filiz, Nizamettin Onk, Sucu Kanber ağızlarından derlendiğini belirtir (Birdoğan 1972: 6498).

²⁰³ **Telek:** Kuşların gövde, kanat ve kuyruğunda bulunan, uçma, örtü ve kuyruk telekleri olarak üçe ayrılan, çeşitli renklerde kalın eksenli tüy (<http://www.tdk.gov.tr>).

²⁰⁴ **Şesper:** Savaş araçlarından altı dilimli topuz (<http://www.tdk.gov.tr>).

olduğunu anlar, meydanda bir süre daha dönüp durduktan sonra yiğitlerine işaret verir. Yiğitler, Hasan Paşanın askerlerini yenip arkadaşlarını kurtarırlar. Köroğlu, Bağdat'ta işlerini bitirdikten sonra Kızıroğlu'nu arar, bulamayınca onun kendisini yolda karşılamak istediğini anlar. Yiğidi Koca Sefer'e Çenlibel'e giden kaç yolun olduğunu sorar. Birinin gittikleri yol, diğerrinin de çetin dağ yolu olmak üzere iki yol olduğu cevabını alınca yiğitlerini gittikleri düz yolda uğurlayıp kendisi çetin dağ yoluna ilerler. Bir süre sonra da geri dönüp düz yola girer. Kır At şahlanınca arkasına bakar ve Kızıroğlu'nun, atı Alapaça'nın üstünde tozu dumanı birbirine katarak geldiğini görür. Birden Köroğlu'nun tepesine bir amut (gürz) değer ve Köroğlu, çaya yıkılır. Kızıroğlu amudu, atıp kılıcını çeker. Köroğlu, onun attığı amudu alıp Kızıroğlu'nun başına indirir. Bu defa Köroğlu, Kızıroğlu'nu devirerek çaya atar. Köroğlu, Kızıroğlu'nu elinden tutarak çaydan çıkarır ve kılıcını çeker. Kızıroğlu, Köroğlu'na düşmanlıklarının olmadığını, dost olmaları gerektiğini söyler ve elini vermesini ister. Bundan sonra sarılıp dost olurlar. Kızıroğlu, olanları adamlarına anlatır fakat adamları ona inanmazlar. Bunun üzerine Kızıroğlu, adamlarını toplayarak Çenlibel'e gelir. Onlar, Çenlibel'e geldiklerinde Köroğlu da olanları karısı Nigâr Hanıma anlatmaktadır. Nigâr Hanım, Köroğlu'na bu dünyada ondan daha koçak²⁰⁵ kimse olup olmadığını sorar. Köroğlu da bu sorunun üzerine sazını eline alarak "Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kızıroğlu)" türküsünün bir varyantıyla²⁰⁶ cevap verir.

Kızıroğlu, türküyü dinledikten sonra ortaya çıkar. Türküyü duyan adamlar da şüphelerinden dolayı utanırlar. İki yiğit yeniden birbirlerine sarılır. Daha sonra Kızıroğlu, adamlarını da alarak kendi yurduna geri döner (Birdoğan 1972: 6498-6499).

Birdoğan, bu türkünün Erzurum'da, Müdamî'nin Poskov anlatmasında değişik dörtlüklerle söylendiğini dile getirir. O, türküyü ilk kez 1942 yılında Sarıkamışlı Dursun Cevlânî'nin Ankara Radyosu'nda okuduğu ve Kars'ta "Köroğlu oyunu" diye ünlü olduğu, düğün havalarında (gelin karşılamasında) çoğu köylerde bu havanın baş yeri aldığı bilgilerini sunar. Birdoğan, Iğdır'da yaptığı bir derlemede Kızıroğlu ile Arap Reyhan'ı kardeş gibi anlattıklarını, bu anlatışa göre Kızıroğlu'nun Cizreli olduğunu söyler (Birdoğan 1972: 6499).

²⁰⁵ **Koçak:** Kabadayı, yiğit, yürekli (<http://www.tdk.gov.tr>).

²⁰⁶ EK 63. (3)

Birdoğan, Kiziroğlu Mustafa Beyin Celâli isyanları döneminde adının geçtiği bilgisini verir. Bu tarihte çeşitli Celâli beylerinin Koroğlu hikâyesindeki yiğitlerin adlarını taşıdığı görülmektedir. Birdoğan, Kiziroğlu Mustafa Beyin de Celâli isyanları döneminde adının geçtiği bilgisini verir (Birdoğan 1972: 6499).

Köktürk de Kiziroğlu Mustafa Bey hakkında önemli bilgiler sunmuştur. Köktürk, 1972 ve daha önceki yıllar içerisinde “Konya Âşıklar Bayramı”²⁰⁷ kutlandığını, bu etkinliklerin halk tarafından coşkuyla karşılandığını ve bu sayede halk ozanlarının seslerinin duyulduğunu ve Kars’tan Konya’ya ozanların gelip bu şenliklere katıldığını ifade eder. Bu ozanlardan birinin de “Çobanoğlu” olduğunu ve onun Kiziroğlu Mustafa Bey ile ilgili türkü söylediğini belirtir.

Köktürk, bu türkü ile ilgili olarak açıklamalarda bulunmuştur. O, öncelikle Kiziroğlu’nun nere olduğu sorusunu ele alır ve Kiziroğlu’nun Kars’ın Susuz kazasına bağlı Kısır dağlarının geniş eteklerine kurulmuş, dört bir yanından soğuk pınarlar akan bir köy olduğu bilgisini paylaşır. Bu köyde bir kale kalıntısı bulunmaktadır. Köylüler, bu kalıntıya “*Koroğlu’nun Kalası*” demektedirler. Köktürk, Kiziroğlu Mustafa Beyin bu köyde yaşayarak efsaneleştiğini söyler ve bu köyde yaşayan yaşlıların anlattıklarını ve çeşitli söylentileri de paylaşır. Bu söylentilere göre, Kiziroğlu köyünde birbirinden uzak yirmi-yirmi beş kadar ev vardır, dağlık ve ormanlık olan bu köye ayak uydurabilmek için köyün insanları da sert yapılıdır. Bu köyde yaşayan insanların başında bir kişi bulunmaktadır ve bu kişi, “Kizir” olarak adlandırılmaktadır. (Köktürk, Birdoğan’ın aksine genel bilgi olarak varsayılan anlamıyla kizirin “muhtar” demek olduğunu ifade eder.) Günün birinde Kizir’in ünü tüm Anadolu’ya yayılmış ve kötü insanlar ondan korkar olmuştur. Kizir, erkek çocuklarını çok sevdiği için Allah’a oğlu olması için dua eder ve onun sağlıklı, iyi huylu, yetenekli bir oğlu olur. Çocuk, daha küçüklükten ata binmeye ve kılıç kuşanmaya başlar. Bu çocuk, Kiziroğlu Mustafa Bey’dir. Kiziroğlu’nun çocukluğu, Kısır dağının eteklerinde at binip kılıç kuşanıp avlanarak geçer. Büyüdüğünde ise haksızlıkla ve adaletsizlikle savaşıyor, iyilerin yanında, kötülerin karşısında olan, bu şekilde ünü duyulan bir yiğit olur. Saldığı bu nam ile onun bulunduğu bölgede hiç kimse

²⁰⁷ Konya Âşıklar Bayramı hala kutlanmaya devam etmektedir. Bu bayramın, 2017 yılında 51. si düzenlenmiştir. Bu konuyla ilgili haber ve daha geniş bilgi için bkz. http://www.konhaber.com/haber-konya_da_ashiklar_bayrami_basliyor-763579.html

haksızlık yapmaya cesaret edemez hale gelmiştir. Onun sayesinde herkes gönül rahatlığıyla yaşamaktadır. Köroğlu, bir gün doğudaki haksızlıkları yok etmek amacıyla batıdan doğuya yanında yüzlerce keleşiyile gelir ve Kızıroğlu köyünü görüp buraya yerleşerek bir kale kurar. Kızıroğlu, bu sıralarda bir iş için köyün dışındadır. Döndüğünde Köroğlu'nun kalesini görerek sinirlenir ve kendi kendine *“Bu kim ola ki benim yurdumda kala kura, hüküm yürüte”* der. Daha sonra Köroğlu'nun yanına giderek *“Sen kim olasın ki benim yurdumda saltanat süresin”* diyerek ona çıkışır. Köroğlu, Kızıroğlu'nu kötü sanmaktadır. Aynı şekilde Kızıroğlu da Köroğlu'nun bu yaptığından dolayı onun kötü biri olduğunu düşünmektedir. O zamanda adaletin sağlanması için iki yiğidin ortaya çıkarak dövüşmeleri gerekmektedir. Buna göre kim dövüşü kazanırsa diğerini öldürmekte ve savaşı kazanmaktadır. Köroğlu ve Kızıroğlu, at üzerinde savaşır, günlerce süren bu mücadelede kimse galip gelemez. Bu defa, atlarından inerek yerde mücadele etmeye başlarlar fakat bu şekilde de birbirlerine üstünlük sağlayamazlar. Kılıçla savaşarak da bir yere varılmayınca bir pınarın kenarında güreşle birbirlerini yenebilmeyi denerler. Aynı anda Kızıroğlu'nun atı Ala Paça da Köroğlu'nun atıyla güreşmeye başlamıştır. Kızıroğlu, güreşin kızıştığı bir zamanda geri dönüp baktığında atı Ala Paça'nın Köroğlu'nun atını alt etmiş beklemekte olduğunu görür. Bu görüntü üzerine, *“Ola benim atım Köroğlu'nun atını alt etti. Ben Köroğlu'nu alt edemezsem halim nic' olur”* diyerek daha da hırslanır ve Köroğlu'nu yere serer. Kızıroğlu, tam kamasını çıkarmış Köroğlu'na vuracağı sırada Köroğlu, mahzun mahzun Kızıroğlu'nun yüzüne bakar ve *“Dur yiğit, bana biraz mühlet ver, yiğitlerimi görüp karımla helâllaşayım”* der. Bunun üzerine Kızıroğlu, Köroğlu'na izin verir. Köroğlu, eve gidip karısına olanları sazıyla Kızıroğlu için övgü dolu sözler içeren bir türkü²⁰⁸ söyleyerek anlatır:

“Bir atı var Ala Paça peh peh peh
 Mecel vermez Kırat kaça hey hey hey
 Az kaldı ortamdan biçe
 Ağam kim, paşam kim, Nigâr kim, Hanım kim

Kızıroğlu Mustafa Bey
 Bir Bey'in oğlu

²⁰⁸ Türkünün tamamı için bkz. EK 63. (4)

Zor Bey'in oğlu ..." (Köktürk 1972: 6431-6432)

Kızıroğlu, sinirli bir yapıda olduğu için Köroğlu'nu takip eder ve onun karısına kendisi için söylediği sözleri duyar ve duygulanarak onu öldürmek istediğine utanır. Kızıroğlu, kapıyı çalıp içeri girer. Köroğlu, Kızıroğlu'nu karşısında görünce artık öleceğini düşünür fakat Kızıroğlu, Köroğlu'na sarılarak onu öper. Böylece iki yiğit arkadaş olurlar. Kızıroğlu, "*Sen benden daha yiğitsin Köroğlu*" der. Köroğlu da "*Ben artık bu diyarlardan gideyim Mustafa Bey, artık buralarda senin gibi mert bir yiğit kardaşım var*" diyerek üç gün içerisinde köyü terk eder ve batıya gider (Köktürk 1972: 6432).

Köktürk, duyduğu bu anlatıyı paylaştıktan sonra Köroğlu'nun Bolu dağlarından çıkıp Kars'a gelmesinin o zamanın koşullarına göre olanaksız olduğunu vurgular. Ama halkın duyusu, anlayışı ve düşüncesinin bu iki yiğit karakteri Doğu Anadolu topraklarında birleştirmekten zevk aldığını, bu durumun da Anadolu insanının kahramanlara verdikleri değere ve haksızlıklara karşı direnenleri birleştirme isteğine bir örnek olduğuna dikkat çeker. Tüm bunların ışığında Kızıroğlu Mustafa Beyin gerçekten yaşadığının, haksızlıklara karşı geldiğinin ve böylece halka ününü duyurduğunun altını çizer (Köktürk 1972: 6432).

Yapılan birebir görüşmeler sonucunda Âşık Mustafa Aydın da Kızıroğlu Mustafa Bey kolunu anlatmıştır. Onun anlatımı doğrultusunda hikâye şöyledir: Kızıroğlu Malatya'da yaşamıştır. Köroğlu, ehl-i keyif bir adamdır. Kahvesini pişirdiklerinde kahveyi cezve ile içer. Kızıroğlu'nun turnaları vardır. Bu turnalar, sabahları çok güzel öterler. Bir gün Kızıroğlu turnaların ötmediğini görür. Duruma şahit olan birkaç adam ona, kafası büyük bir adamın geldiğini ve turnaların teleklerini yolup aldığını, bu nedenle turnaların ötmediklerini söylerler. Bu kişi Köroğlu'dur. Bunun üzerine Kızıroğlu, Köroğlu'nun peşine düşer. Kır At, Kızıroğlu'nun atı Ala Paça'dan korktuğu için gitmez. Böylece Kızıroğlu, Köroğlu'nu yakalar. Kılıcını, Köroğlu'nun boynuna dayar. Köroğlu, "sen beni öldürmeden bir iki dörtlük söyleyeyim" der. Köroğlu'nun hanımı Nigar da bu sırada onları izlemektedir. Kızıroğlu, hanımının yanında hiçbir yiğidin kendisini övmeyeceğini düşünür fakat Köroğlu, hanımının gözü önünde Kızıroğlu'nu türkü söyleyerek över.²⁰⁹

²⁰⁹ EK 63. (5)

Böylece Kiziroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu dost olurlar. Kiziroğlu, Köroğlu'nun keleşleri arasına katılır.

Verdiğimiz örneklere genel olarak bakıldığında, Kiziroğlu ve Köroğlu arasında yaşanan olayların değişiklik gösterdiği görülmektedir. Uzlaşılan nokta ise Kiziroğlu'nun bir şekilde Köroğlu'nu alt ettiği ve Köroğlu'nun bu türküyü Kiziroğlu'nu övmek için söylediğidir.

Aslanoğlu ise bu koldaki olay örgüsünün dışında, Kiziroğlu'nun gerçekten yaşadığına dair bir takım kanıtlar sunar. O, "*Başbakanlık Arşivi Mühimme Defterleri*"ndeki fermanlarda Kiziroğlu'nun kimliğinin ve faaliyetlerinin belirtildiğini ifade ederek buradaki bilgileri aynen aktarır.²¹⁰ Aslanoğlu, başka bir ferman daha verir. Bu fermanın tarih kısmının karalanmış olduğunu ancak tahminen verilen diğer fermanlardan dört sene sonra yazıldığını söyler.²¹¹

Aslanoğlu, buna bakılarak Kiziroğlu'nun başı kesilerek öldürülmüş olduğunu, adamlarından Kelp İlyas oğlu Ali'nin de onun yerine geçtiğini, Kadı Abdullah'ın elini kestiğini ve bunun üzerine katledildiğini ifade eder. Yine Aslanoğlu'nun verdiği bilgilere göre, Prof. Dr. Şükrü Elçin de British Museum'da "*Şehnâme-i Âl-i Osman*"ı incelemiş ve şu beyitleri sunmuştur (Aslanoğlu 1985: 6):

“Kelb Ali Gence’de idüb inad
Olmuş idi bâis-i şerr ü fesâd
Ol da Kiziroğlu gibi âlurî
Dâr-ı siyâsetde idindi yeri”²¹²

Aslanoğlu, bu beyitlerden ve fermanın Kiziroğlu Mustafa Beyin yakalanıp İstanbul'a götürüldüğünü ve orada başı kesilerek idam edildiğini ve onun yerine geçmiş olan arkadaşı Kelp Ali'nin de aynı cezaya çarptırılmış olduğunu söyler. Ayrıca, 3. fermanın Kiziroğlu'nun Rakka'da, Şehnâme-i Âl-i Osman'dan da Kalp Ali'nin Gence'de yakalandığının anlaşıldığını ifade eder (Aslanoğlu 1985: 6).

²¹⁰ EK 64.

²¹¹ EK 64. “3. ferman”

²¹² Aslanoğlu, bu dörtlüğün künyesini paylaşmıştır: “*British Museum, Kütüphane, Ch. Rien Kataloğu, No. 7931, Şehname-i ‘Âl-i Osman.*”

Gerçek belgelerden alınan bu bilgiler son derece dikkat çekicidir ve bilgiler, araştırmacılar tarafından Kızıroğlu'nun da Köroğlu gibi gerçekten yaşayan biri olduğunu ortaya koymak için sunulmuştur. Tarihte adının geçtiği ve yaşadığı düşünülen, halka iz bırakmış olan kişilerin daha sonradan da unutulmaması, isimlerinin hikâyelerde geçmesi, onların etrafında çeşitli hikâyelerin yaratılması son derece doğal ve anlaşılabilir bir durumdur. Buna bağlı olarak halk arasında bilinen bu kişilerin türküleri de yayılarak halkın türkü dağarcığındaki yerini almıştır. Kızıroğlu Mustafa Bey kolundan gelen “Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kızıroğlu)” türküsünün çeşitli varyantları, Köroğlu ile ilişkisi olan türküler arasında halk tarafından en çok bilinen türkülerden biri olmayı başarmıştır. Öyle ki bu türkü, bir zamanlar popüler kültürümüzün de bir parçası olmuş, 1990'lı yıllarda ve 2000'lerin başlarında varlıklarını sürdüren, tanınmış bir pop müzik grubu olan “Ayna” grubu tarafından 1998 yılında “Dön Bak Ayna'ya” adlı albümde seslendirilmiştir.²¹³ Bu durum, popüler kültürün ve halk kültürünün kimi zaman iç içe yaşadığını, halk edebiyatı ürünlerinin popüler kültürümüzün bazı alanlarına malzeme verdiğini ve türkülerimizin çeşitli müzik türlerini de etkilediğini göstermektedir.

4.1.4.1.39. Han Nigar'ım Benden Yüzün Çevirme

TRT repertuvarında bulunan “Han Nigar'ım Benden Yüzün Çevirme”²¹⁴ adlı türkü, Köroğlu'nun Nigâr için söylediği bir türküdür. Nigâr, Köroğlu anlatılarında Köroğlu'nun eşi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nigâr'ın sözlük anlamının da “sevgili” olması dikkat çekici bir unsurdur.²¹⁵ TRT'de verilen türküye göre Köroğlu, Nigâr'a seslenir ve onun güzelliğini “*İnce bellim hey hey/Kiraz dudaklım hey/Elma yanaklım hey/Sedef turnaklım hey hey*” dizeleriyle tasvir ederek över. “İnce bel, kiraz dudak, elma yanak” unsurları, Türk toplumunda bir güzeli betimlemek için sıkça kullanılan sıfatlardır. Halkın günlük dilde kullandığı bu sıfatlar, yine halkın dilinden ve yaşantısından gelen türkülere de yansımıştır.

Türküde Köroğlu, Nigâr'a olan sevgisinden bahseder fakat başka bir güzel istemekten de geri duramaz; bu durumu, “*Han Nigar'ım benden yüziün çevirme/*

²¹³ Dinlemek için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=zebMfpir0uw>

²¹⁴ EK 65. Türkünün notası için bkz. EK 95.

²¹⁵ **Nigâr**:1. Resim gibi güzel, sevgili, 2. Put, 3. Resim (<http://www.tdk.gov.tr>).

Bir yiğide birkaç güzel çok mudur?” dizeleriyle sorgulayarak yiğitliğiyle güzellere sahip olmayı bağdaştırır. Bu düşünceye göre son derece yiğit olan Köroğlu, birden fazla güzelinin olmasını doğal bir durum olarak karşılar. İki güzeli olduğu takdirde bu güzellerin farklı özellikleri olacağını vurgular.

Boratav’ın verdiği bilgilere göre türkünün anlattığı Köroğlu’nun eşi Nigâr’dan başka bir güzel istemesi durumu, Maraş Metinlerinde geçer. Bu olay şu şekildedir: Bir gün Köroğlu’nun arkadaşı ona sorar: *“Bir karın var, bir tanesini daha ne yapacaksın?”* Köroğlu da arkadaşına: *“Benim gibi bir yiğide iki kadın çok mudur? Biri bana bakar, biri atıma; biri kahvem olur, biri tütünüm; biri rakı verir, biri meze!”* diyerek cevap verir (Boratav 1984: 102).

4.1.4.1.40. Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr

Boratav ve Fıratlı, Köroğlu’nun Bolu Beyine tutsak olduğu sırada, esen yeller ve Çamlıbel’e giden kervanlarla arkadaşlarına haber yollamak için *“Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr”*²¹⁶ adlı türküyü söylediğini açıklarlar (Boratav-Fıratlı 1943: 219). Türkü, hikâyenin bu kesitine aittir. Yiğitleriyle birlikte anılan, onlarla birlikte düşmanlarla mücadele eden Köroğlu, esir olduğunda da onlardan yardım beklemekte, kendisini kurtarmaları için onlardan medet ummaktadır. *“Güller Demir’ coğlu durmasın gelsin”* ve *“Yiğit Beyler şimdi durmasın gelsin”* dizelerinde Köroğlu’nun bu beklentisi görülmektedir. Ayrıca türküde Köroğlu’nun yiğitlerine, Döne’ye ve Kır At’ına karşı da sevgisi görülmektedir. Köroğlu, kendi esirlik durumunda onların üzüleceğini düşünüp bunu vurgulayarak sevgisinin karşılıklı olduğunu da göstermiş olur. Köroğlu’nun esirliği durumunda dostlarının ve *“yirmi bey kız”*ın karalar giyinerek yas tutması da Köroğlu’nun sevilen bir yiğit olduğunun göstergesidir. Diğer yandan türkü, Köroğlu’nun esirlik zamanında özlemini dile getirdiği bir türkü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köroğlu hikâyesinde, Köroğlu ve yiğitlerinin türlü maceralar yaşamaları, düşmanlarla mücadele etmeleri sebebiyle gerek Köroğlu gerekse diğer yiğitler, özellikle Bolu Beyi olmak üzere düşmanlar tarafından esir düşerler. Bu esirlik sırasında da esir olan kahramanlar tarafından özlemlerini ve zor durumlarını dile getirmek amacıyla içli

²¹⁶ EK 66.

türküler söylenir. “Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr” türküsünde olduğu gibi esirlik durumunda özlemin dile getirilmesi, başka türkülerde de karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda örneğini verdiğimiz “Yerinde Mi?” adlı türkü, bu türkülere bir örnek teşkil etmektedir.

4.1.4.1.41. Yerinde Mi?

“Yerinde Mi?”²¹⁷ adlı türkü, “Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr” türküsünde olduğu gibi esirlik sırasında özlemin dile getirildiği başka bir türkü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türkü, Köroğlu’nun yiğidi Güdümen ile karşılıklı konuşma sahnesini anlatmaktadır. Boratav ve Fıratlı, türküde Köroğlu’nun bir felaket zamanında kendini bulmuş olan arkadaşı Güdümen’den memleketini ve sevdiklerini sorduğunu açıklarlar (Boratav-Fıratlı 1943: 220). Boratav, “Köroğlu Destanı” adlı eserinde de türküyü “Maraş Metinleri” içinde alır ve “*Köroğlu, Güdümen’den haber sorar*” diyerek türküyü verir.²¹⁸ Olay “Maraş Metinleri”nde şöyledir: Köroğlu’nun bir esareti sırasında Güdümen onu görmeye gelir. Köroğlu, Güdümen aracılığıyla Köse Sefer’e mektup gönderir. Sonra Köroğlu ve Güdümen konuşurlar. Köroğlu, memleket hasretiyle yanık yanık türküler söyler. Güdümen de aynı şekilde Köroğlu’na türküyü cevap verir. Boratav, bu parçanın gurbet hissini doğuran en kuvvetli parçalardan biri olduğunu; gurbet çeken Köroğlu’nun ilk olarak dağları, taşları sorduğunu, sonra Ayvaz’dan, Döne’den ve diğer arkadaşlarından haberler istediğini belirtir (Boratav 1984: 48). Başgöz de bir seferden Çamlıbel’e dönen Köroğlu’nun ilk karşılaştığı adamlarından birine bu türküyü “*evini, barkını ve Çamlıbel’de bıraktığı sevgililerini*” sorduğunu söyler (Başgöz 1957: 8). Kısacası türkü, yine “Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr” türküsünde olduğu gibi esirlik zamanında dile getirilen bir özlem türküsüdür ve Köroğlu’nun esirliği sırasında Güdümen ile konuşma sahnesinden ayrılarak günümüze kadar gelmiş ve türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır.

4.1.4.1.42. Hey Medet

Türkü dağarcığımızda bulunan ve günümüzde yaşayan Köroğlu türkülerinden biri olan “Hey Medet”²¹⁹ adlı türkü de bir esirlik sahnesinden ayrılmıştır. Bu türkü, Ayvaz’ın

²¹⁷ EK 67.

²¹⁸ EK 25. Türkü: 121. (Boratav 1984: 48)

²¹⁹ EK 68.

esirliği sırasında söylediği ve memleketine duyduğu özlemi dile getirdiği bir türküdür. Boratav ve Fıratlı, Ayvaz'ın Bolu Beyine tutsak olduğunu ve asılacağı sırada darağacının dibinde bu türküyü söylediğini ifade ederler. Ayrıca Ayvaz hakkında onun Köroğlu'nun yiğitlerinden biri olduğu, Köroğlu'nun onun güzelliğini duyup kaçırarak kendine oğul ettiği bilgilerini verirler (Boratav-Fıratlı 1943: 228). Türkü, Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı eserinde de geçer.²²⁰ Bu rivayete göre, Köroğlu, turna teli getirmeleri konusunda yiğitlerine teklifte bulunur ve bu teklifi, masanın üzerinde duran badeyi alarak sadece Ayvaz kabul eder. Sonra birkaç kişi daha ona katılır, bir şekilde hep birlikte Bolu Beyi tarafından esir edilirler. Ayvaz ve beraberindeki yiğitler asılacaktır. Bunu haber alan Köroğlu da yiğitlerinin imdadına yetişmek ister. İşte Ayvaz, darağacının dibinde Köroğlu'nu, memleketini, arkadaşlarını anarak bu türküyü söyler ve babası saydığı Köroğlu'ndan "*Köroğlu Ayvaz babası/Yetiş hey medet medet*" dizelerini söyleyerek yardım bekler. Köroğlu, askerleriyle birlikte yetişir, savaş çıkar. Burada Ayvaz ve diğer yiğitler turna teli yüzünden ölürlere (Boratav 1984: 46-47). Kısacası Ayvaz, türküde memleketini sorar ve memleketine duyduğu özlemi dile getirir. Başına gelen esirlik durumundan dolayı dert yanar. Ayvaz'ın asılması için darağacı kurulmuştur. Ayvaz, içinde bulunduğu bu kötü durumdan kurtulmak için Köroğlu'ndan medet ummuş ve kendisi için yardım çağrısında bulunmuştur. Bu türkü de esirlik durumunun anlatıldığı bir türküdür ve Ayvaz'ın asılmak üzere esir olarak tutulduğu sahnenin bir kesitini anlatmaktadır.

4.1.4.1.43. Mısır İllerinde Yatan Erenler

Esirlik zamanında söylenen türkülerden biri de "Mısır İllerinde Yatan Erenler"²²¹ türküsüdür. Bu türkü, Köroğlu hikâyesinin önemli kahramanlarından biri olan Demircioğlu tarafından söylenmiştir. Boratav ve Fıratlı, bu türkünün Demircioğlu kolunda yer aldığı bilgisini verirler. Onların anlatımına göre bu kol şöyledir: Âşık Cünun, Erzurum'dan Köroğlu'na Cevher (Cafer) Paşa'nın kızı Telli Hanım'ın resmini getirir. Köroğlu, resmi görünce kıza âşık olur. Adamlardan birine kızı Çamlıbel'e kaçırma görevi verir. Bu işi Demircioğlu üstlenir. Demircioğlu, Cevher Paşa'nın kızını kaçırma için

²²⁰ EK 25. Türkü: 65.

²²¹ EK 69.

Erzurum'a gider. Âşık kılığında Cevher Paşanın sarayına girerek kızla sözleşip onu kaçıtır. Fakat arkalarından Cevher Paşa'nın askerleri gelir. Demircioğlu, onlarla tek başına savaşır, savaşırken atı ölür, kendisi de yaralanarak zidana atılır. Tam asılacağı gün, Köroğlu ve arkadaşları onu kurtarır. Bu sefer, Cevher Paşa'nın rızasıyla kızı alarak Çamlıbel'e dönerler. Bu türkü, Demircioğlu'nun zindanda elleri ayakları bağlı yatarken söylediği türküdür (Boratav-Fıratlı 1943: 233-234). Hikâyede Demircioğlu'nun esirlik sahnesinden ayrılarak günümüze kadar gelmiştir.

4.1.4.1.44. Hay Edüben Harman Başında Duran

“Hay Edüben Harman Başında Duran”²²² adlı türkü de yukarıda örneklerini verdiğimiz türkülerde olduğu gibi Köroğlu hikâyesi içinde bir esirlik sahnesinden ayrılarak günümüze kadar gelmiş başka bir türküdür. Türküde, Köroğlu'nun yiğitleri Demircioğlu, Köse Kenan, Ayvaz ve İsabali boy göstermektedir. Bu türkü, Köroğlu'nun esirken söylediği bir türküdür. Türkünün, özetini vermiş olduğumuz Bolu Bey kolunda da bir varyantı bulunmaktadır.²²³ Bu kola göre, Bolu Bey, türlü oyunlarla Köroğlu'nu esir alır ve onu padişahın huzuruna götürür. Köroğlu'nun yiğit biri olduğunu düşünen Döne Sultan, padişaha Köroğlu'nun cezasını kendisinin vermek istediğini söyleyerek onu alır ve derin bir kuyuya attırır. Amacı, Köroğlu'nun kurtulmasını sağlamak için onun yiğitlerinin gelmesini beklemektir. İsabali, Köroğlu'nu kurtarmaya gelir. Bunun üzerine Döne Sultan da Köroğlu'nun hangi yiğidinin geldiğini bilmesi şartıyla onu kuyudan çıkarıp serbest bırakacağını söyler. Köroğlu da o kadar yiğidinin arasından tahmin yapamayacağını düşünür ve türkü söyleyip türküünde yiğitlerinin adlarını sırayla sayarak işin altından kalkabileceği planını yapar. Keleşlerini çok özlediği gerekçesiyle türkü söyleyeceğini belirterek bu türküyü söyler. Türkünün son dörtlüğünde de İsabali'yı sayar ve zindandan kurtulur.

Bu türküde, baş kahraman olan kişi İsabali'dir ve türkü, İsabali'nin Köroğlu'nu kurtarmaya gelmesi üzerine söylenen bir türkü olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda, Köroğlu'nun yiğitlerine duyduğu hasreti de içeren bu türkü, onun yiğitlerine bakış açısını da görmemizi sağlamaktadır. Bu yiğitlerin hepsi, kahramanlıklarıyla ve yiğit

²²² EK 70. Türkünün nota kaydı için bkz. EK 96.

²²³ EK 18. Türkü: 3.

kişilikleriyle anılmışlardır. Kısacası türkü, İsabalı'nın gelmesi üzerine Köroğlu'nun zindandan kurtulmak için yiğitlerinden kimin geldiğini tahmin etmeye çalıştığı sahnesinin bir kesitidir. Türkü, bu sahneden ayrılarak günümüze kadar gelmiştir.

Boratav ve Fıratlı da bu türkünün, Bolu Bey kolu içerisinde yer aldığını belirtirler fakat onlar, türkünün söyleniş amacını biraz daha farklı dile getirirler. Onlar, Bolu Bey kolunu ve yukarıdaki türkünün sahnesini şu şekilde vermişlerdir:

İstanbul padişahı, Köroğlu'nun öldürülmesi için ferman çıkarır. Fakat onu kimse yakalayıp getirmeye cesaret edemez. Çünkü Köroğlu, padişah Sırp hükümdarıyla savaştığı sıralarda, kimsenin yenemediği Sırp pehlivanını yenmiştir ve padişaha zafer kazandırmıştır. Padişah, bunu yapana kızı Döne Hanım'ı vereceğini söyler. Bu işe, İstanbul'da serseriliği, fesatlığı ve fitneliğiyle ünlü Bolu Bey istekli olur. Bolu Bey, büyük bir orduyla Çamlıbel yakınına varır. Köroğlu, bu gelen ordunun amacını anlamak için kıyafet değiştirerek tanınmaz hale gelir. Daha sonra Bolu Beyin ordugâhına girer. Bolu Beyin adamlarından biri onu tanır. Köroğlu'nu yakalayıp bağlayarak İstanbul'a yönelirler. Yolda Köroğlu hile yaparak kendini kurtarır. Köroğlu, Bolu Beyin padişahın kızıyla evlenmek istediği için bunu yaptığını öğrenince Bolu Bey ile İstanbul'a gitmeye karar verir. Fakat Bolu Bey, sözünde durmayıp alçaklık yaparak Köroğlu'nu bağlatır ve padişaha götürür. Köroğlu zindana atılır, kırk gün sonra asılacaktır. O sırada onu aramaya Çamlıbel beylerinden İsabalı gelir. Padişahın kızı ile görüşür ve kız ile birbirlerini severler. Kızın da yardımıyla Köroğlu'nu zindandan kurtarırlar. Arkalarından ordu gelir. O sırada Çamlıbel beyleri, yardıma yetişerek padişahın ordusunu yenerler. Bolu Beyi de yakalarlar. Köse Kenan, ona öyle bir tokat atar ki Bolu Bey, ne zaman hainlik etmeye niyetlense bu tokadın acısını hatırlayarak kötülük yapmaktan vazgeçecektir. Bu türküyü de Köroğlu, İstanbul zindanında yatarken, kendilerini göstermeyerek zindanın kapısına gelen Döne ile İsabalı'ya söylemiştir. Köroğlu, onlara arkadaşlarını sayar ve kimleri yanında görmek istediğini bu türküyle dile getirir (Boratav-Fıratlı 1943: 230).

Türkünün geçtiği bu iki olaya bakıldığında da türkünün bir esirliği sırasında Köroğlu tarafından söylendiği ve İsabalı'nın Köroğlu'yu kurtarmak için geldiği görülmektedir.

4.1.4.1.45. Dinle Beni Köse Emmi

“Dinle Beni Köse Emmi”²²⁴ adlı türkü, Köroğlu’nun Köse Emmi’ye düşmana inanmaması için söylediği türküdür. Bu açıdan türkü, bir uyarı niteliği taşımaktadır. Türkünün bir varyantı da özetini vermiş olduğumuz Oltu kolunda bulunmaktadır. Buradaki fark, türkünün Köroğlu yerine Hasan Bey tarafından Köse Emmi’ye söyleniyor olmasıdır. Burada Hasan Bey, Köse Emmi’yi uyarır. Bu kolda, Köroğlu da daha önceden Köse Emmi’ye uyarısını yapmıştır. Hikâyede yaşlı bir derviş, Köroğlu’ndan, başlarında bulunan kişilerin onları ezmesi sebebiyle yardım ister. Bu kişilerden biri kadındır. Bu göreve Köse Emmi talip olur fakat Köroğlu, onun kadına kanacağını ve kadını görünce yumuşayacağını düşünür. Çünkü söz konusu olan bu kadın, son derece zekidir. Köroğlu, Köse Emmi’yi göndermek istemese de uyarılarda bulunup yanına Hasan Beyi de vererek onun gitmesine razı olur. Köse Emmi, Köroğlu’nun korktuğu gibi türlü oyunlar oynayan kadına inanır. Hasan Bey de Köse Emmi’ye kadına inanmaması için türkü söyler. Daha sonra tuzağa düşen Köse Emmi ve Hasan Bey kadına esir olurlar. Elleri, kolları bağlı halde bulunan Hasan Bey ve Köse Emmi’yi Köroğlu kurtarmaya gelir.²²⁵ Günümüzde müzik dağarcığımızda bulunan bu türküye bakıldığında türkünün, koldaki bu sahneleri içerdiği görülmektedir. Köroğlu, Köse Emmi’yi düşmana inanmaması yönünde uyarır, Köse Emmi onu dinlemez, yanında Hasan Bey ile esir düşer ve elleri kolları bağlanır. Türkü, bu hikâyenin bu kesitlerini yansıtmaktadır. Kısacası bu türkü de “esirlik” sahnesiyle ilişkisi bulunan bir türkü olarak türkü repertuarımızdaki yerini almıştır.

Köroğlu hikâyesinde Köroğlu ve birçok yiğidinin farklı olaylarla ayrı ayrı esir düşmeleri ve bu esirlik zamanlarında türkü söylemeleri dikkat çekici bir unsurdur. Bu durum, hikâyede yiğitliğin, cesurluğun ve bunun sonucunda da zor durumlara katlanmanın sadece Köroğlu’na mal edilmediğinin, diğer kahramanların da en az Köroğlu kadar yiğit, cesur ve savaşçı olduklarının göstergesidir.

²²⁴ EK 71. Türkünün notası için bkz. EK 97.

²²⁵ EK 23. Türkü: 1.

4.1.4.1.46. İsabali Dinle Benim Sözümü

TRT repertuarında “İsabali Dinle Benim Sözümü”²²⁶ adıyla bulunan türkü, özetini vermiş olduğumuz, Köroğlu’nun Oğlu Hasan Bey kolunda bir varyantıyla bulunmaktadır.²²⁷ Fakat burada, TRT repertuarında bulunan türkünün ilk dörtlüğüyle ilgili bir olay bulunmamaktadır. Bu türküyü, Hasan Bey, sevgilisi Telli Hanım’a söyler. Hikâyede Hasan Bey, Telli Hanım’ı kaçıır. Bunun üzerine, Telli Hanım’ın babası ve erkek kardeşleri, iki sevgilinin peşinden gelirler. Onlarla savaşmak zorunda kalan Hasan Bey yaralanır. Bunun üzerine, Telli Hanım geri kalan orduyla savaşır. Hasan Beyin yaraları iyileşene kadar bir mağarada kalırlar. Köroğlu, yüzüğünün kapkara olduğunu görünce oğlunun başının dertte olduğunu anlar ve onlara yardıma gelir. Hasan Bey, babası geldiği sırada, kahve pişiren ve sağı solu açık olan Telli Hanım’ı bu türküyü “*Kır at uçar han elinden/Kız ayıptır babam gelir/Eteğin indir belinden/Yâr ayıptır babam gelir*” dizelerini söyleyerek uyarır.

Yapılan mülakatta Âşık Mustafa Aydın da Hasan Bey koluna ait olduğunu söylediği ve “Kız Ayıptır Babam Gelir” olarak adlandırdığı bu türküyü okumuştur. Onun anlatımına göre de türkünün geçtiği sahne, yukarıda verdiğimiz gibidir. Buna göre Hasan Bey, sevdiği kızı kaçıır. Hasan Beyin babası Köroğlu, karşıdan gelir. Hasan Bey de sevdiğinin toparlanması için bu türkünün bir varyantını söyler. Aydın, bu türküyü şu şekilde seslendirir:

Yağmur yağar taşın üstüne
Kalem oynar kaşın üstüne
Al valanı başın üstüne
Kız ayıptır babam gelir.

Yağmur yağar hışır hışır
Kız gel de kahveyi pişir
Kız kalk eteklerin döşür
Yâr ayıptır babam gelir

²²⁶ EK 72. Türkünün notası için bkz. EK 98.

²²⁷ EK 21. Türkü: 1.

Sonuç olarak türkü, Hasan Beyin, babasının gelmesi üzerine sevgilisini toparlanması için uyardığı türküdür. Türkü, hikâyedeki bu sahneden ayrılarak günümüz türkü repertuvarımızdaki yerini almıştır.

4.1.4.1.47. “Canım Kır At Gözüm Kır At” Türküleri

Köroğlu hikâyesinde Kır At çok önemli bir yere sahiptir. O, hikâyenin önemli kahramanlarından biridir ve hikâye içinde bir hayvan gibi değil, adeta bir insan gibi görülür. Köroğlu'nun yiğit olmasını, Bolu Beyine karşı kafa tutmasını, babasının intikamını almak için harekete geçmesini sağlayan odur. Öyle ki hikâyeye baktığımızda Köroğlu, Bolu Beyinin üzerine gitmek ve babasının intikamını almak için Kır At'ın eşi benzeri olmayan bir ata dönüşmesini beklemiştir. Yusuf'un türlü denetlemelerinden geçen ve benzersiz bir at olması için karanlık bir ahırda uzun bir süre kalan Kır At, sonunda istenilen bir ata dönüşerek Çamlıbel'e gitmesi için Köroğlu'na yârenlik etmiştir. Yani Kır At, Köroğlu'nun ilk dostu, yiğidi ve yoldaşdır. Yiğitlik mücadelesine başlayan Köroğlu, yanına diğer yiğitler katılana kadar Kır At sayesinde yalnız kalmamıştır. Daha sonra da Köroğlu türlü düşmanlarla mücadele ederken Kır At, her zaman onun yanı başında olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi kahramanlık hikâyelerinde yiğidin atıyla anılması ve atın Türk toplumunda önemli bir yere sahip olması Kır Atı halkın gözünde önemli bir yere getirmiştir. Bu bakımdan Kır At'ın övüldüğü, yiğitliğinin ve üstünlüğünün anlatıldığı ve onun içinde bulunduğu olaylarla ilgili türkülerin sayısı fazladır. Köroğlu'nun Kır At için söylediği türküler, Köroğlu hikâyesinden ayrılıp günümüze kadar gelerek türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır. Bu türkülere, “Canım Kır At gözüm Kır At” dizeleriyle başlayan türküler örnek olarak verilebilir.

Boratav ve Fıratlı'nın verdiği bilgilere göre “Canım Kır At Gözüm Kır At-1”²²⁸ adlı türkü, Köroğlu'nun “Silistre (Hasan Paşa) Kolu”na aittir. Onların eserinde bu kol, şu şekilde anlatılmaktadır: Hasan Paşa, Silistre paşasıdır. Hasan Paşa'nın çok güzel bir kız kardeşi vardır. Bu kıza Kel Oğlan âşıktır. Kel Oğlan, kızı almak için bir hile bulur ve paşaya Köroğlu'nun Kır At'ını över. Hasan Paşa da atı getirtmeyi ister. Bu işi Kel Oğlan'dan başkası yapmaya cesaret edemez. Kel Oğlan'ın ise bu işi yapmak için bir şartı vardır: Kır

²²⁸ EK 73.

At'ı getirecek, bunun üzerine Hasan Paşa'nın kız kardeşiyle evlenecektir. Kel Oğlan, amlıbel'e giderek kendini sevdiren ve Koroğlu'nun seyisi olur. Bir yolunu bularak Kır At'ı kaçırır. Koroğlu, Kel Oğlan'ın arkasından yetişip Kır At'ı bırakması için ona yalvarır. Kel Oğlan da olup biteni anlatarak kız ile evlendikten sonra ne yapıp edip Kır At'ı geri getireceğine söz verir. Kel Oğlan, Silistre'ye dönerek sevdiği kızla evlenir. Koroğlu da o sırada derviş kılığıyla Silistre'ye gelir. Kel Oğlan'ın yardımıyla o zamana kadar yanına hiç kimseyi yanaştırmayan Kır At'a bakmaya başlar. Koroğlu bir gün, Kır At'ı sarayın avlusunda gezdirmek için izin alır. Bütün kapılar kapalıdır fakat Koroğlu, Kır At'a sarayın avlu duvarlarını aştırır. Yolda Kara Vezir'in güzel kızına rastlar. Onu da atın terkisine atarak Ayvaz için yanında götürür. Arkasından yetişen Hasan Paşa'nın askerleriyle bir gün boyunca mücadele eder, o zamana kadar yardımına arkadaşları yetişir. Hep birlikte düşmanları dağıtarak amlıbel'e dönerler. İşte bu türkü, Boratav ve Fıratlı'nın anlatımına göre Koroğlu'nun Kır At'ı Silistre sarayının avlusunda gezdirirken ona duvarı aştırmadan önce kendini Hasan Paşa'ya tanıtmasını anlatmaktadır; türkü, Kır At'ın duvarı aşması için söylenmiştir (Boratav-Fıratlı 1943: 232-233). Onlara göre türkü, hikâyenin bu kısmından ayrılmıştır.

Boratav ve Fıratlı'nın anlattıkları bu sahneler, özetini vermiş olduğumuz, Silistrelili Hasan Paşa kolunda da genel olarak benzer bir şekilde yer almaktadır. Sadece, ele aldığımız kolun olay örgüsünde birtakım değişiklikler bulunmaktadır (Menzil Hanım ile evlenmek isteyen Hasan Paşaya, Menzil Hanımın ailesinin güzel bir at bulması için şart koşması, Kır At'ı alma fikrinin Koroğlu'ndan intikam almak isteyen Tepesi Delik Vezir'den çıkması, Koroğlu'nun Ayvaz için Menzil Hanımı kaçırması). Özetini verdiğimiz bu kola göre yukarıdaki türkü, çok benzer bir varyantıyla bulunur. Burada Koroğlu bu türküyü, Kır At'a duvarı aştırmadan önce değil, ona duvarı aştırdıktan sonra söyler. Buna göre, Kır At'a duvarı aştırıp onu Hasan Paşanın elinden kurtaran Koroğlu, amlıbel'e giderken yolda karşılaştığı Menzil Hanım'ı da Kır At'ın terkisine atarak kaçırır. Kır At giderken onun dört kanadı birden açılır. Koroğlu, dizginleri bırakarak Kır At'a bu türküyü söyler.²²⁹ Türkü, Kır At'a söylenmektedir. Türkünün son dördlüğü olan, “*Koroğlu söyler ezeli/Bağlar döküyor gazeli/Silistreden güzeli/Alıp çekilip gidelim*” dizelerinde ise

²²⁹ EK 19. Türkü: 7.

kastedilen güzel, anlaşılacağı üzere “Menzil Hanım”dır ve bu dizeler, Köroğlu’nun Menzil Hanım’ı kaçırmaya sahnesini anlatmaktadır.

Genel olarak hem özeti verilen hem de Boratav ve Fırat’ın verdikleri kola bakıldığında, bu türkünün Köroğlu’nun Kır At’a duvarı aştırdıktan önce ya da sonra söylendiği görülmektedir. Kısacası, önce ya da sonra olsun bu türkü, Kır At’ın duvarı aşma sahnesiyle bağlantılıdır.

Özetini verdiğimiz kolda Kır At’ın duvarı aşması için ise başka bir türkü söylenir. Yine “Canım Kır At gözü Kır At” dizesiyle başlayan ve “Canım Kır At Gözüm Kır At-3” olarak adlandırılan bu türkü, türkü repertuarımızda bulunmaktadır.²³⁰ Ele aldığımız bu kola göre, Köroğlu, Keloğlan tarafından kaçırılıp Hasan Paşa’ya verilen Kır At’ı kurtarmak için Silistre’ye gelip bir yolunu bularak baytar kılığında Hasan Paşa’nın konağına girer ve bir gün, Kır At için nal ister. Yanında Köroğlu olan ve yeni nalları takılan Kır At, deli gibi sekmeye başlar. Kır At’a binmek için bekleyen Hasan Paşa, Kır At’ın bu durumundan korkar ve Köroğlu’dan, ata önce onun binmesini ister. Bunun üzerine, bu durumu atını kurtarmak için fırsat bilen Köroğlu, Kır At’a biner ve ona bu türküyü söylemeye başlar. Keloğlan’ın Köroğlu’nu kaçıracağını söylemesiyle Hasan Paşa, giriş kapılarını kapattırır. Köroğlu, bu duruma aldırmayarak Kır At’ın duvarı aşması için ona bu türküyü söyler. Bu türküyü duyan Kır At da duvarı aşarak oradan çıkar.²³¹

Özetini vermiş olduğumuz Silistrelili Hasan Paşa Kolunda yukarıdaki “Canım Kır At Gözüm Kır At-1” türküsünün ilk dörtlüğüne benzeyen, “*Canım kır at, gözüm kır at/Seni binen alır murat/Her yanında çiftler kanat/Ağır yollar erzanındır*” şeklinde geçen bir dörtlük daha bulunmaktadır. Bu dörtlüğü Köroğlu, yine Kır At’ın duvarı aşması için değil, Kır At’ı kaçıran Keloğlan’ın onun yeminin, suyunun verilmesinin ve bakılmasının nasıl olacağını öğrenmesi için söyler.²³²

Korok’un Köroğlu anlatısında da sözler açısından farklı fakat hikâyede işlev açısından aynı bir türkü bulunmaktadır. Bu hikâyedeki türküyü de yine Köroğlu, Kır At’a duvarı aştırmak için söyler. Fakat burada olayın bağlamı daha farklıdır. Bu koldan farklı olarak

²³⁰ EK 75. (Bu türkü örneği, özeti verdiğimiz kolda yer alan türküden daha uzundur.)

²³¹ EK 19. Türkü: 6.

²³² EK 19. Türkü: 2.

hikâyede Köroğlu, Bolu Beyinin bahçesindeki çiçekleri kendi bahçesine aktarmak ister. Bunun için görevli olan Ayvaz ve Kenan, Bolu Beyinin bahçesindeyken yakalanıp ona esir düşerler. Bolu Beyinin Ayvaz ve Kenan'ı serbest bırakmak için şart koşması üzerine Köroğlu, Kır At'ı ona verir. Daha sonra Köroğlu, Kır At'ı kurtarmak için bir şekilde seyis kılığında Kır At'ın yanına gelir. Dört tarafı duvarla çevrili olan avludan Kır At'ın duvarı aşarak kaçması için ona türkü söyler.²³³ Aynı durum, İkbâl Kütüphanesinin Köroğlu anlatısı için de geçerlidir. Beyin bahçesindeki tel çiçeğini almak uğruna esir düşen Ayvaz ve Kenan'ı kurtarmak için Beye verilen Kır At'a, Köroğlu yine türkü söyleyerek duvarı aştırır.²³⁴

Genel olarak “Canım Kır At Gözüm Kır At-1” ve “Canım Kır At Gözüm Kır At-3” türkülerine bakıldığında bu türkülerin, Köroğlu'nun Kır At için söylediği bir türküler olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Hikâyedeki bir düğüm ve merak, bu türküyle çözülmektedir. Kır At'ı kaçıran kişiler ya da türkünün içinde geçtiği olay örgüsü farklı olsa da türkülerdeki ortak nokta, Kır At'a duvarı aştırarak onu kurtarmaktır. Bu bakımdan türküler, hikâyenin Kır At'ın duvarı aşması ve kurtarılması sahnesini yansıtmaktadırlar. Türküler, “Köroğlu'nun Kır At'a duvarı aştırması” sahnesinden ayrılarak türkü repertuarımızdaki yerini almıştır.

Yine Silistrelî Hasan Paşa kolunda “Canım Kır At Gözüm Kır At” sözleriyle başlayan, Kır At'a söylenen ve türkü repertuarımızda yaşayan “Canım Kır At Gözüm Kır At-2” olarak adlandırılan bir türkü daha bulunmaktadır.²³⁵ Bu türkünün ele aldığımız kolda geçtiği sahne şu şekildedir: Bir gün Köroğlu, Silistre yakınlarında öküzlerini kendi başına bırakmış dalgın ve düşünceli bir çiftçi görür ve onun tarla sürmeyi bilmediğini düşünerek ona yardım etmek ister. Fakat çiftçi, Köroğlu ile konuşmaz. Çünkü bu sırada zihninde Köroğlu'nun Kır At'a söylediği türküye benzeyen bir türkü düşünmektedir. Köroğlu çiftçinin sağır olduğunu zannederek kulağına doğru bağırınca çiftçi, ona bir tokat atar. Sağır olmadığını, Köroğlu'nun Kır At'ı için Hasan Paşa'nın bir türkü söylenmesini istediğini, kendisinin de bir türkü uydurmaya çalıştığını söyler. Kır At'ın, kimseyi yanına yaklaştırmadığını bu yüzden türkünün gerekli olduğunu, Keloğlan'ın Köroğlu'nu

²³³ EK 17. Türkü: 4.

²³⁴ EK 16. Türkü: 5.

²³⁵ EK 74.

öldürdüğünü ve Döne Sultan ile evlendiğini anlatır. Köroğlu, çiftçiden uydurduğu türküyü söylemesini ister. Fakat çiftçinin söylediği türküyü beğenmeyerek onu susturur. Köroğlu, tam bu sırada karşılarından geçen Kır At için bu türküyü söylemeye başlar.²³⁶

4.1.4.1.48. Bir At Gördüm Silistre İlinde

Yukarıda verdiğimiz türkü örnekleri gibi, Silistrelili Hasan Paşa koluna ait olan ve Kır At için söylenen bir türkü de “Bir At Gördüm Silistre İlinde” adlı türküdür.²³⁷ Kola göre, Keloğlan tarafından kaçırılıp Hasan Paşaya getirilen Kır At’ı kurtarmak için Köroğlu, Silistreye gelir. Bir yolunu bularak kendisini baytar olarak tanıtır Hasan Paşanın konağına girer. Köroğlu olmadığı için kötü olan Kır At, onu görünce hemen iyileşir, bir hafta sonra eski haline döner. Hasan Paşa, bu duruma çok sevinir ve Köroğlu’ndan Kır At için türkü söylemesini ister. Bunun üzerine Köroğlu da bu türküyü söyler.²³⁸

4.1.4.1.49. Köroğlu Dediğin Delinin Biri

Yukarıdaki “Canım Kır At Gözüm Kır At” türkülerinden ve “Bir At Gördüm Silistre İlinde” türküsünden ve olaylardan bağımsız olan fakat yine konu olarak Köroğlu’nun kılık değiştirip kimliğini saklayarak Bolu Beyini kandırması sonucunda Kır At’a binerek onu kaçırmayı anlatan “Köroğlu Dediğin Delinin Biri” adlı bir türkü de türkü dağarcığımızda bulunmaktadır.²³⁹ Köroğlu’nun Kır At’a binerek kaçış sahnesini anlatan bu türkü, Bolu Bey kolunda bulunmaktadır. Kolda, Anka Bezirgân’ı soyduğu için suçlu olan Köroğlu, padişahın yanında savaşa katılarak bir şekilde kendini affettirir ve savaşın onun sayesinde kazanılmasıyla Çamlıbel’in tapusunu alır. Bu durumdan rahatsız olan paşaların, padişahı kışkırtmalarıyla Köroğlu için bir ölüm fermanı çıkarılır. Onu öldürme görevini üzerine alan Bolu Bey’in Çamlıbel’e gelmesi üzerine Köroğlu, kılık değiştirip derviş kılığına girer. Yine de bir şekilde Köroğlu yakalanır ve kendisinin aslında Köroğlu olmadığına etraftakileri inandırmak ve serbest kalmak için bu türküyü söyler. Bu türküyle Bolu Bey, onun Köroğlu olmadığına inanır ve gitmesine izin verir. Köroğlu, artık Bolu

²³⁶ EK 19. Türkü: 3.

²³⁷ EK 76. (Bu türkü örneği, kolda geçen türküden daha uzundur.)

²³⁸ EK 19. Türkü: 4.

²³⁹ EK 77.

Bey ile hareket edeceğini söyler ve birlikte Çamlıbel'e doğru yola çıkarlar. Çamlıbel'e gelmek üzereyken Köroğlu'nun kimildatmasıyla Kır At, kanatlanmış gibi hızlanarak Bolu Bey ve adamlarıyla arasındaki mesafeyi açar ve uzaklaşır.²⁴⁰

Kısacası bu türkü, Köroğlu'nun kimliğini saklamak için söylediği bir türküdür ve onun traftakileri Köroğlu olmadığına ikna etme çabalarının bir kesiti olarak karşımıza çıkmakta, hikâyenin bu sahnesini anlatmaktadır.

4.1.4.2. Köroğlu Anlatıları ve Türküleri Arasında İlişkiler

Köroğlu türkülerine genel olarak bakıldığında, günümüze kadar gelen ve müzik dağarcığımızı girerek türkü repertuarımızı oluşturan çok sayıda Köroğlu türküsunün olduğu görülmektedir. Öyle ki Köroğlu hikâyesi, halk hikâyeleri arasında repertuarımızda en fazla türküsun bulunan hikâyelerden birisidir. Bugün türkü repertuarımızda bulunan birçok Köroğlu türküsunün, taradığımız Köroğlu hikâyelerinin akışı içinde geçtiği görülmüştür. Köroğlu hikâyesinin akışı içerisinde bulunan söz konusu bu türküler, günümüzde hikâyesinden bağımsız olarak söylenmeye ve dinlenmeye devam etmektedir. Türkülerin icrasının gerçekleştiği önemli bir kurum olan TRT, geniş türkü repertuarıyla türkülerini halka ulaştırmaktadır. Bu açıdan Köroğlu türkülerini için de TRT repertuarını önemli bir yer teşkil etmektedir. Yukarıda verilen türkülerin on bir tanesi TRT türkü repertuarından alınmıştır. Bu türküler şunlardır:

1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1
2. Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim
3. Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu
4. Mert Dayanır Namert Kaçar
5. Tan Yeri Atanda
6. Çamlıbel'e Süreydim Yolunu (Köroğlu – Kır At Güzellemesi)
7. Ayvaz Gelir Otağından
8. Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler
9. Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kızıroğlu)
10. Han Nigar'ım Benden Yüzün Çevirme

²⁴⁰ EK 18. Türkü: 2.

11. Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran
12. İsabali Dinle Benim Sözümü

Köroğlu türkülerinin TRT repertuarına girmesi önemli bir durumdur ve bu türkülerin, halk arasında hâlâ yaşadığının bir kanıtıdır. Konunun daha iyi anlaşılması ve araştırmamıza katkı sağlaması için, TRT’de halk müziği sanatçılarıyla görüşmeler yapılmıştır.²⁴¹ Yapılan görüşmelerde de TRT’nin türkülerimiz açısından önemi görülmüştür. Bu görüşmelerin genelinden çıkan sonuca göre, bu kurumda halk türkülerini halka ulaştırmak için son derece kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. TRT halk müziği sanatçıları, günümüzde türkülerin yaşaması için TRT’nin önemli bir kurum olduğunu belirtmişlerdir. Görüşme yaptığımız Semra Algül Oflas, günümüzde geleneksel müziğin icrasını yapan en büyük devlet kurumunun TRT olduğunu belirterek bu misyonu, baştan sona, usta-çırak ilişkisine getirene kadar TRT’nin üstlendiğini söylemiş, TRT’de Muzaffer Sarısözen’den beri türkülerin, bir sonraki kuşağa gelenek olarak aktarıldığından bahsetmiştir.²⁴² Yine görüşme yaptığımız Özlem Üngör Kavadar, TRT’nin türkülerini en doğru, en özgün biçimde kuşaktan kuşağa aktaran bir kurum olduğunu, türkülerini en orijinal şekilde günümüze getirdiği bilgilerini paylaşmıştır.²⁴³ TRT Ankara Radyosu Müdürü Merdan Güven, günümüzde türkülerin devlet kurumu olarak TRT’de yaşadığını, burada türkülerini devlet sanatçılarının yaşattığını söylemiştir.²⁴⁴ Gürsoy Babaoğlu, TRT ve Kültür Bakanlığında türkülerin dejenere edilmeden aslına uygun bir şekilde, türkülerin mevcut yapısı içinde okunarak gelecek kuşaklara aktarıldığını ifade etmiştir.²⁴⁵ Remzi Yeni ise TRT’de 1946 yılında Muzaffer Sarısözen’in Yurttan Sesler Korosunu oluşturarak halktan gelen bu türkülerini tekrar halka iletme, halka duyurma, halkın yaşam şekillerinden oluşan türkülerimizi tekrar halka sunma görevini üstlendiğini, böylece türkülerimizin halka ulaştığını belirtmiştir.²⁴⁶ Bu görüşmeler, TRT’nin halk türkülerini açısından önemini kanıtlar niteliktedir. Dolayısıyla Köroğlu hikâyeleriyle ilişkili olan türkülerin TRT repertuarına girmesi önemlidir.

²⁴¹ Bu görüşmeler, 19.10.2016 ve 24.10.2016 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Mülakat soruları için bkz. EK 109.

²⁴² Bu görüşmenin tamamı için bkz. EK 111.

²⁴³ Bu görüşmenin tamamı için bkz. EK 112.

²⁴⁴ Bu görüşmenin tamamı için bkz. EK 113.

²⁴⁵ Bu görüşmenin tamamı için bkz. EK 114.

²⁴⁶ Bu görüşmenin tamamı için bkz. EK 116.

TRT repertuarı dışında kalan, bugün repertuarımızda bulunan örnek gösterdiğimiz diğer türküler de türkü konusunda akademik bir site olan “<https://www.turkudostlari.net>” adresinde yer almaktadır ve bunun yanı sıra bu türküler, konuyla ilgili araştırmalarda bulunan Cahit Öztelli gibi önemli isimlerin eserlerinde de bulunmaktadır.

Ele aldığımız bu türküler, genel olarak hikâyenin belirli bir kesitinden ayrılmıştır ve yine hikâyenin belirli bir sahnesini anlatmaktadır. Bu sahneler, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere birbirlerinden farklıdır. Tema açısından bakılacak olursa aynı temayı işleyen Köroğlu türkülerinin olduğu görülmektedir. Bu açıdan, bu türkülerle ilgili olarak bir sınıflandırma yapılabilir. Yukarıda ele aldığımız türkülerini, konu ve tema bakımından sınıflandıracak olursak bu sınıflandırmayı şu şekilde yapmak mümkündür:

1. “Köroğlu’nun sonu”na ait türkü: Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1
2. Köroğlu’nun babası Yusuf’un söylediği türküler: Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-2, Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler.
3. Esirlik zamanında geçen türküler: Ayvaz’ım Nerede Kenan Ne Oldu, Ayvaz Benim Senden Yana, Ayvaz Benim Senden Yana, Yerinde Mi?, Hey Medet, Mısır İllerinde Yatan Erenler, Hay Edüben Harman Başında Duran, Dinle Beni Köse Emmi.
4. Kahramanın sevgilisini uyardığı türkü: İsabali Dinle Benim Sözümü.
5. Savaş temalı türküler: Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1, Mert Dayanır Namert Kaçar, Tan Yeri Atanda, Gelin Hey Ağalar Çekin Kılıncı, Uca Dağlar Başında (Köroğlu Solağı), Yürün Aslanlarım Savaş Edelim, Yürün Beyler Korkman, Namem Varrır Çamlıbel’im Sallanır, Döndürü Döndürü, Yiğitler Silkinip Ata Binende, Çalın Kılıcı, Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler.
6. Aşk temalı türkülerini: Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana, Han Nigâr’ım Benden Yüz Çevirme, Hoylu’m (Bağdat’a Sefer Edenler)
7. Ayvaz için söylenen türküler: Ayvaz Geliyor, Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama, Ayvaz Gelir Otağından.
8. Hoylu ile ilgili olan türküler: Yiğitler Silkinip Ata Binende, Meydanda (Bu Ki Meydan Almaz), Hoylu’m (Bağdat’a Sefer Edenler), Sandım (Hasan Verdi Bu Haberi), Gelin Ağlayak Hoylu’ya, Gel’e Zor Bezirgân Beri Gel Hele.
9. Atların birbirleriyle konuştuğu türkü: Atlar Konuşuyor
10. Kızıroğlu türkülerini: Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kızıroğlu).

11. Kır At ile ilgili olan türküler: Çamlıbel'e Süreydim Yolunu (Koroğlu – Kır At Güzellemesi), “Canım Kır At Gözüm Kır At” Türküleri (1-2-3), Bir At Gördüm Silistre İlinde, Koroğlu Dediğin Delinin Biri.
12. Koroğlu'nun “Dağlar” için söylediği türküler: Dağlar Hey, Mürveti Çok Hakk'ın Nazargâhısın.
13. Sazcı türküleri: Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı
14. Bezirgân türküleri: Ben Bir Koroğlu'yum Dağda Gezerim, Çamlıbel'den de Baktı Koroğlu, Karşıdan Görünen Ermeni Midir?, Yeminliyim Döğüş Olmasın, Bala Benlik ile Girme Meydana, Gelen de Konya Kervanı, Zor Bezirgân Bunun Adı, Gel'e Zor Bezirgân Beri Gel Hele.

Koroğlu hikâyesinin farklı sahneleriyle ilişkili olan söz konusu bazı türkülerin genel olarak temalarının benzer olduğu sonucuna varılmıştır. Koroğlu türkülerinde en çok işlenen tema savaştır. Koroğlu türküleri, sıkça savaş meydanlarında geçmektedir. Koroğlu hikâyesinin bir kahramanlık hikâyesi olması bakımından onun türkülerinin de kahramanlığı yansıtan savaş teması etrafında oluşması son derece doğal bir durumdur. Gerek Koroğlu gerekse onun keleşleri, hikâye boyunca düşmanlarla savaşmakta ve onlara kafa tutmaktadır. Koroğlu türküleri de bu durumun bir yansımasıdır. Bu şekilde Koroğlu ve keleşleri, yiğit olarak tasvir edilmiş olur ve böylece, onların kahramanlığına vurgu yapılır.

Yine ele aldığımız türküler arasında savaş temalı türküler dışında, göze en çok çarpan durumlardan biri de kahramanların esir düşme meselesidir. Hikâye içinde çok sayıda esirlik türküsü bulunmaktadır. Bu durum da yine Koroğlu hikâyesinin bir kahramanlık hikâyesi olmasından kaynaklanmaktadır. Koroğlu ve keleşlerinin, savaş sonrasında, düşmanlara üstünlük kurma mücadelelerinde ya da düşmanlara karşı yaptıkları çeşitli planlar sonucunda esir düşmeleri söz konusudur. Bu sahnelerle ilişkili olan türkülerde, farklı kahramanlar, farklı olaylarla esir düşmüşlerdir. Kimi türküde esirlik zamanlarında çekilen hasret dile getirilmiş, kimileri ise bu esirlik durumunu bitirme amacına yönelik söylenmiştir. Sonuç olarak bakıldığında, esirlik zamanlarında geçen türkülerin, yine savaş temalı türkülerde olduğu gibi kahramanların yiğitlikleri sonucunda oluştuğu çıkarımını yapmak mümkün olacaktır. Kahramanların düşmanlar karşısında sergiledikleri çeşitli cesur davranışlar sonucunda gelen esirlik süreci, onların yiğitliklerine vurgu yaparak

onları halkın gözünde daha da yüceltmektedir. Kısacası, kahramanların esir düşmesi, onların yiğitliklerinin bir sonucudur.

Köroğlu hikâyesinde daha önceden de belirttiğimiz gibi “kahramanlık” kavramı sadece Köroğlu’na atfedilmez. Köroğlu’nun yanında bulunan ve ona yol arkadaşı edinen diğer figürler de Köroğlu gibi kahraman ve yiğit olarak tasvir edilirler. Bu durum, Köroğlu hikâyesindeki kahramanlığın, Köroğlu’nun yanındaki herkese yüklendiğini göstermektedir. Bu durum, sadece hikâyedeki insanlar için değil, Köroğlu’nun atı olan Kır At için de geçerlidir. Bu bakımdan, Köroğlu’nun yanında bulunan ya da onunla kısa süreli de olsa bir bağlantısı bulunan kahramanlar da yiğit olarak tasvir edilen karakteristik özellikleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. Öyle ki onların hikâye içinde baş figür oldukları ayrı kolları da vardır. Bu açıdan, söz konusu bu figürlerin türkülerde neredeyse Köroğlu kadar sık adlarının geçmesi anlaşılabilir bir durumdur. Yukarı verdiğimiz türkülerde örneklerinde Ayvaz, Hoylu, Kızıroğlu ve Kır At için özel olarak söylenen türküler bulunmaktadır. Örnek verdiğimiz diğer türkülerin içinde de İsabali, Demircioğlu, Köse Emmi gibi isimler geçmektedir. Bu isimlerin hepsi Köroğlu’nun yiğitleri, can yoldaşları, yol arkadaşlarıdır. Onlar, hikâyede Köroğlu’nun ayrılmaz parçaları olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Dolayısıyla bu yiğitler, Köroğlu türkülerinde için de önemli figürler olmuşlardır.

Örnek verdiğimiz türküler içinde bezirgân türkülerinin sayısı da son derece fazladır. Bu türküler, Köroğlu’nun hem yiğitliğini hem de yaşam tarzını ortaya koymasından bakımından önemli bir yere sahiptir. Kervanların önlerini kesip onlardan bac alan Köroğlu, bezirgân türkülerinde sayesinde daha net bir şekilde tanınmaktadır. Bu türkülerde Köroğlu’nun kahramanlığı, cesurluğu, dik duruşu, dediğim dediklik karakter yapısı, kimseyi kendinden üstün görmeyişi ve zenginlere kafa tutuşu görülmektedir. Söz konusu bu türkülerden bazılarında ise Köroğlu dışında başka kahramanların bezirgândan bac istemesi de yine onların da Köroğlu ile aynı meziyetlere sahip olduğuna vurgu yapmaktadır. Bezirgân türkülerinde de yine Köroğlu’nun ve keleşlerinin kahramanlıklarının ortaya çıkmasına ve daha belirgin olmasına hizmet etmektedir.

Yine yukarıda örneklerini verdiğimiz sazıcı türkülerinde olduğu gibi Köroğlu’nun yiğitliğinin ve halk tarafından tanınmışlığının göstergesidir. Köroğlu, bu türkülerde sazıcıya kafa tutmakta, onu tehdit etmekte ve daha sonra kendini tanıtarak kim

olduğunu söylemektedir. Karşısındakinin Köroğlu olduğunu öğrenince geri adım atan sazıcı, Köroğlu'nun hikâye içinde halk tarafından tanınmışlığına, onun hatırı sayılır bir kahraman olduğuna ve ondan korkulduğuna vurgu yapmaktadır. Sonuç olarak yine sazıcı türküleri de Köroğlu'nun kahramanlık özelliğini belirginleştirmekte ve Köroğlu hikâyesinin bir kahramanlık hikâyesi olduğuna dair başka bir çıkarım oluşturmaktadır.

Bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu hikâyesinin içinde aşk parçaları da bulunmaktadır. Her ne kadar Köroğlu bir kahramanlık hikâyesi olsa da içinde aşk temasını da barındırmaktadır. Kahramanların sevgililerine duydukları aşk ve bu uğurda yaptıkları türlü yiğitlikler yadsınamaz. Bir bakıma aşk teması, yine kahramanların yiğitliklerinin vurgulandığı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Köroğlu hikâyesi içinde bulunan aşk sahneleri, doğal olarak türkülere de yansımıştır. Bu sahnelerden kopan türküler de günümüz türkü repertuarındaki yerini almıştır.

Sonuç olarak Köroğlu türkülerinin, genelde bir kahramanlık havası içinde geçtiği görülmektedir. Köroğlu türküleri, Köroğlu hikâyesinde geçen yiğitliklerin, nazma yansımış, müzikle ruh bulmuş şekilleridir. Köroğlu ve arkadaşlarının yiğitlikleri, bu türkülerle daha etkili bir hale gelmiştir. Hikâyede olduğu gibi, Köroğlu türkülerinde de Köroğlu'nun ve beraberindeki keleşlerinin yiğitlikleri ön plana çıkmıştır. Köroğlu türkülerinin genel olarak sahnelerine bakıldığında, bu sahnelerin “savaş sahneleri” olduğu, Köroğlu ve yiğitlerinin, genellikle “meydanlarda” oldukları görülmektedir. Bunun dışında Köroğlu türkülerinde farklı konu ve sahnelerde genel olarak bir meydan okumanın var olduğu görülmüştür. Bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu hikâyesinin türkülerinin de bu şekilde olması kaçınılmazdır. Köroğlu hikâyesi ve beraberinde türküleri, halk hikâyeleri ile halk türküleri arasındaki ilişkileri, canlı bir şekilde göstermesi, bu konuyla ilgili pek çok örnek barındırması açısından önemlidir.

Köroğlu hikâyesinde olduğu gibi halk hikâyeleri ile halk türküleri arasındaki ilişkiyi örneklendireceğimiz bir başka hikâyede Arzu ile Kamber hikâyesidir. Aşağıda, bu hikâye ile ilgili olarak da aynı şekilde çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

4.2. Arzu ile Kamber Örneği

4.2.1. Arzu ile Kamber Hikâyesinin Halk Hikâyeleri Arasındaki Yeri ve Hikâyeye Genel Bakış

Arzu ile Kamber hikâyesi, Boratav'ın da belirtmiş olduğu ve daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi, bir aşk hikâyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan yukarıdaki bölümde incelemiş olduğumuz, bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu hikâyesiyle farklı bir olay örgüsüne, farklı unsurlara, motiflere sahiptir. Bu açıdan, Arzu ile Kamber hikâyesinin, halk üzerinde yarattığı etki ve onlara verdiği his de Köroğlu hikâyesinden farklı olmuştur. Yiğitlik ve kahramanlık duygularını ön plana çıkaran Köroğlu hikâyesinin aksine, Arzu ile Kamber hikâyesi, tamamen hissi duygular barındırır ve içerisinde herhangi bir kahramanlık unsuru bulundurmaz. Yerleşik düzene geçilmesinin, değişen toplum düzeninin ve Türk halkının savaşçı özelliklerini bünyesinde daha önceki dönemlerdeki gibi barındırmamasının etkileriyle aşk hikâyelerinin etkin olarak yaşadığı dönemlerde Arzu ile Kamber hikâyesi, halk arasında etkisini sürdürmüştür.

Otto Spies'in deyişiyle, *“Arzu ile Kamber, erkek ve kız kardeş diye birlikte büyütülen, birbirlerini seven ve aşk iştiyakı içinde beraberce ölen iki gencin macerasını anlatmaktadır”* (Spies 1941: 11). Spies, Arzu ile Kamber hikâyesi için şu şekilde bilgi vermeye devam eder: *“Halk kitabı kahramanı; anası babası, birdenbire bir felakete uğrayıncaya kadar onların yanında yaşar. Bu felâket sırasında sadık bir hizmetkâr çocuğu kurtarır, çocuk kendini evlât edinen ana baba yanında büyür ve kardeş bildiği kıza âşık olur”* (Spies 1941: 17).

Arzu ile Kamber hikâyesi, Güney Azerbaycan'da da tanınmıştır. Hikâye, burada ilk olarak Ata Terzibaşı tarafından 1964 yılında bir Kerküklü hanımından derlenmiş ve aynı yılda eski harflerle Bağdat'ta otuz iki sayfadan oluşan bir kitapçık halinde basılmıştır. Adı geçen kitapçık, 1967'de Güney Azerbaycan'da yani İran'da yayımlandıktan sonra 1971'de hem Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de Kiril alfabesiyle hem de İstanbul'da Türkiye Türkçesiyle yayımlanmıştır (Bayatlı 2009: 122).

Anadolu insanı tarafından önem verilen aşk konusunun işlenmiş olduğu bu hikâye, halk hikâyelerinin genelinde olduğu gibi, trajik bir son ile bitmesiyle de halkın ilgisini çeken bir hikâye olarak varlığını göstermiştir. Hikâyenin entrikalarla dolu olup kahramanların kavuşup kavuşamayacaklarının belli olmaması, başından sonuna kadar merak edilmesini, sonunda trajik bir sonla karşılaşılması ve halkın kalbine dokunması onun halk tarafından sevilmesini sağlayan unsurlar olmuştur.

Anadolu’da ve Anadolu dışında birçok yerde çeşitli varyantları bulunan Arzu ile Kamber hikâyesi, halk tarafından sevilerek anlatılıp dinlenmiş ve okunmuş; hem sözlü gelenek hem de yazılı gelenek içinde kendisine yer bulmayı başarmıştır. Öyle ki Arzu ile Kamber hikâyesi, yalnızca hikâye alanında da kalmamış, sanatın başka alanlarına da yansımıştır.

4.2.1.1. Diğer Sanatlarda Arzu ile Kamber Hikâyesi

Arzu ile Kamber hikâyesi, pek çok araştırmacı tarafından derlenmiş, üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış, halk arasında dilden dile dolaşan bir hikâye olmuştur. Hikâye, sadece bu alanda kalmamış, Karagöz, halk oyunları, sinema gibi çeşitli alanlarda da varlığını göstermiştir.

4.2.1.1.1. Karagözde Arzu ile Kamber

Bazı halk hikâyeleri, Karagöz’e mevzu vermektedir. Karagöz repertuvarında, Ferhad ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre oyunları yer almaktadır (Gerçek 1930: 88). Bu oyunların yanı sıra Karagöz’de Arzu ile Kamber oyununa da rastlanmaktadır (Boratav 2014: 87).

4.2.1.1.2. Halk Oyunlarında Arzu ile Kamber

Arzu ile Kamber, halk oyunu olarak da oynanmaktadır. Gâzimihal, Arzu ile Kamber oyunun, Ankara’nın bazı köylerinde oynandığı, figürlerinin irticali olduğu ve Rumeli Türklerinin de bu isimde bir oyuna sahip oldukları bilgilerini verir (Trakya Mahalli Oyunları) (Gâzimihal 1991: 53).

4.2.1.1.3. Sinemada Arzu ile Kamber

Arzu ile Kamber hikâyesi, gerek konusunun merak uyandırıcı olması, gerekse sonunun hazin bir şekilde bitmesi nedeniyle halk hikâyeleri arasında bir yer bulmayı başarmıştır. Aşk duygusu, halk hikâyesi dinleyicileri ve okuyucuları tarafından üstün kabul edilmiştir. Öyle ki Arzu ile Kamber'in birlikte ölmesi, halkın gözünde onların kavuşmalarını engellememiştir. Aşk duygusuyla deyim yerindeyse kutsanan âşıklar, bu dünyada kavuşmasalar da diğer dünyada kavuşurlar. Bu özelliklerinden dolayı, Arzu ile Kamber hikâyesi, görsel olarak da sinemaya uyarlanmaya uygundur. Bu şekilde hikâye, daha çok duyu organına hitap etmiş ve hikâye, bir bakıma elektronik ortama taşınmıştır.

Arzu ile Kamber hikâyesi, ilk olarak 1952 yılında beyaz perdeye aktarılmıştır. “Arzu ile Kamber” ismiyle çekilen filmin yönetmenliğini Ömer Lütfi Akad²⁴⁷ yapmıştır. Arzu ile Kamber, müzikli melodram şeklindedir. Filmin başrolünde Sezer Sezin bulunmaktadır (Özön 1968: 109-110). Sezer Sezin, 1951-1952 yılları arasında Irak'a giderek Tahir ile Zühre (Zühre rolünde), Arzu ile Kamber (Arzu rolünde) gibi halk masallarını filme çekmiştir (Güvemli 1960: 257).

Scognamillo, Arzu ile Kamber filminin, Bağdat'ta kalabalık bir kadroyla uzun süren çekimler sonucunda gerçekleştiğini ifade eder. O, filmin kuruluşunu şu şekilde ele almıştır: Çölde bir kervan, eşkıyalar tarafından saldırıya uğrar. Bu saldırıdan bir çocuk kurtulur ve oradan geçen başka bir kervana sığınır. Bu kervanın sahibi zengin bir tüccardır, çocuğu sever ve öz kızıyla birlikte büyütür. Yıllar geçer, çocuklar büyür ve birbirlerine âşık olurlar. Fakat onların arasına kızın annesi girer ve kızını ülkenin Emir'ine vermek ister. İki sevgili, Emir'in sarayından kaçarken okla vurulurlar. Hikâye, bu şekilde mutsuz bir sonla biter (Scognamillo 1998: 162-163).

Ayrıca Arzu ile Kamber hikâyesi, Osmanlı Film yapımıyla 1972 yılında da sinemaya uyarlanmıştır. Filmin başrollerini Arzu Okay ve Yıldırım Çınar paylaşırken, filmin yönetmenliğini Mehmet Bozkuş yapmıştır (İnanoğlu 2004: 499).

²⁴⁷ Lütfi Ömer Akad, 1952 yılında dört film yönetmiştir ve onun çekmiş olduğu Arzu ile Kamber filmi de içinde olmak üzere bu yılda çekilen 61 filmle 1952 yılı, Türk sineması açısından önemli bir yıl olmuştur (Özgüç 1988: 21).

4.2.1.2. Arzu ile Kamber Hikâyesi

Arzu ile Kamber türkülerini analiz etmek ve onların hikâyedeki yerlerini belirlemek adına Arzu ile Kamber hikâyesinin bazı varyantları ele alınmıştır. Ele alınan örnek hikâye seçimlerinde, halk hikâyesi olarak Türkçe yayımlanmış en eski ve türkü repertuarımızda bulunan Arzu ile Kamber türkülerini barındıran hikâye örnekleri göz önünde bulundurulmuş, hikâyeler bu şekilde seçilmiştir. Buna göre, “Ekler” bölümünde sırasıyla Muharrem Zeki Korgunal (1931),²⁴⁸ Süleyman Tefik Özzorluoğlu (1932)²⁴⁹ ve Selami Münir Yurdatap (1936)’in²⁵⁰ anlattıkları hikâyelerinin özetleri verilmiş,²⁵¹ bu hikâyelerin içinde bulunan Arzu ile Kamber türküleri, hikâye akışı içerisinde gösterilmiştir. Günümüzde, türkü repertuarımızda var olan Arzu ile Kamber türküleri ise numaralandırılmıştır. Bu hikâyelerin yanı sıra yine “Ekler” bölümünde Esmâ Şimşek’in “Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinde geçen iki Arzu ile Kamber hikâye varyantı doğrudan verilmiştir.²⁵² Ayrıca, tez sınırları içerisinde birebir görüşmeler yapılarak Âşık Mustafa Aydın’dan derlenen “Arzu ile Kanber” hikâyesi de “Ekler” bölümünde ele alınmıştır.²⁵³ Bunlara ek olarak türkülerin açıklamalarında Süleyman Şenel’in “Mûsikîli Arzu-Kamber Hikâyesi (Taşköprü Ağzı)” adlı eserinden yararlanılmış, bu eserde geçen örnek türkülere yer verilmiştir.

Olay örgülerini verdiğimiz üç örneğe (Korgunal, Özzorluoğlu, Yurdatap) bakıldığında, genel olarak hikâyelerin olay örgülerinin birbirlerine benzediği görülmektedir. Bu hikâyeler arasında ufak farklılıklar bulunmaktadır. Şimşek’in verdiği hikâye örneklerinin de bu hikâyelere benzemekle birlikte bu hikâyeler ile arasındaki farkın daha fazla olduğu, en fazla farkın ise Âşık Mustafa Aydın’dan derlediğimiz Arzu ile Kamber hikâyesinde

²⁴⁸ Hikâyenin özeti için bkz. EK 28.

²⁴⁹ Hikâyenin özeti için bkz. EK 29.

²⁵⁰ Hikâyenin özeti için bkz. EK 30.

²⁵¹ Esmâ Şimşek, yüksek lisans tezinde, Arzu ile Kamber hikâyesi üzerine yapılan ilk çalışmaları sayarken bu eserlerden bahseder. Bkz. Şimşek, Esmâ (1987), Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.32. Ali Berat Alptekin de Arzu ile Kamber hikâyesinin varyantlarını kronolojik olarak sıralarken Radlof’un eserinden -Proben... IV (Tobol Metinleri)- ve bir taş basmadan sonra, bu eserleri verir. Bkz: Alptekin, Ali Berat (1984), “Arzu ile Kamber Hikâyesi”, *Türk Folkloru*, Temmuz, Sayı: 60, s. 14.

²⁵² Hikâyelerin orijinaleri için bkz. EK 31.

²⁵³ Derlenen Arzu ile Kamber hikâyesi için bkz. EK 32.

bulunduğu görülmüştür. Bu hikâyelerin arasındaki en büyük ortak nokta ise hikâyelerin hepsinin, hazin bir sonla bitmesi, Arzu ile Kamber'in ölmesidir.

Hikâyelerin türkülerini ele aldığımızda ise Korgunal'ın Arzu ile Kamber anlatısında nazım kısmının “mani” şeklinde olduğu, bu hikâyede günümüzde türkü ve TRT repertuarında bulunan bir türkünün olmadığı görülmüştür. Özzorluoğlu'nun ve Yurdatap'ın Arzu ile Kamber hikâyelerinde ise günümüzde türkü repertuarımızda var olan ve TRT repertuarına giren dört türkü varyantının olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu türkülerden biri, Arzu'nun Kamber'e duyduğu sevgi üzerine söylenen bir dörtlüktür, diğer türküler ise hikâyenin belirli bir kesitini ve hikâyenin belirgin sahnelerini anlatmaktadır. Buna göre, bu sahneler, daha sonra da ele alacağımız gibi,

1. Arzu ile Kamber'in çeşme başında olup Arzu'nun bileziği ile ilgili konuşmaları,
2. Arzu'nun annesinin Kamber'i öldürmek için onun yemeğine zehir (ya da süt) katması ve bu durumu Arzu'nun, Kamber'e haber vermesi,
3. Arzu'nun düğün günü, iki âşığın konuşmaları ve Arzu'nun atının üzerinde güveyin evine giderken Kamber ile yollarının ayrılması”dır.

Kısa bir şekilde ifade edecek olursak: 1. Çeşme başı, 2. Arzu'nun Kamber'e zehirli yemeği haber vermesi ve 3. Arzu'nun düğün günü” sahneleri, türkülerin ana konularını oluşturmaktadır. Aşağıdaki bölümde bu sahneler, daha net bir şekilde incelenecektir.

Şimşek'in vermiş olduğu “(S4)”te yine 1. çeşme başı, 2. Arzu'nun Kamber'e zehirli yemeği haber vermesi (burada Arzu'nun annesinin sütü) katılması, 3. Arzu'nun düğün günü (Arzu'nun at üzerindeyken Kamber'den ayrılması) sahneleri ve bunlardan farklı olarak 4. Arzu'nun Kamber'in ölümü üzerine uyanması için ona türkü söylemesi, sahnelerinden ayrılan türküler, türkü repertuarımızda bulunmuştur. “S5”te ise yine aynı türküler söz konusudur. Buradaki fark, çeşme başı ve Arzu'nun annesinin sütünün katılma sahnesinin aynı türküde verilmiş olmasıdır. Âşık Mustafa Aydın'dan derlediğimiz Arzu ile Kamber hikâyesinde ise Arzu'nun Kamber'e zehirli yemeği haber vermesi ve Arzu'nun düğün günü (Arzu'nun at üzerindeyken Kamber'den ayrılması) sahneleriyle ilgili türküler bulunmaktadır. Diğer türküler ise ele aldığımız türkü örneklerinden farklıdır.

Aşağıdaki bölümde bu sahneler esas alınarak günümüz türkü repertuarında bulunan Arzu ile Kamber türküleri incelenmiştir.

4.2.2. Arzu ile Kamber Türküleri

Boratav'ın aşk hikâyeleri arasında ele aldığı Arzu ile Kamber hikâyesinin, günümüze ulaşan ve türkü dağarcığıımıza girmiş türküleri bulunmaktadır. Bu türkülerde, Arzu ve Kamber'in isimleri geçtiği için türkülerin Arzu ile Kamber hikâyesine ait olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, bu türkülerin ne anlattığının bilinmesi, ancak onların bağlı oldukları hikâyelerle ilişkilendirildiğinde mümkündür. Bu çalışmada ele alınan temel konulardan biri olan Köroğlu ve diğer halk hikâyelerinin müzik repertuarına geçmiş türkülerinin de anlam bakımından çözümlenmesi, türkü ve hikâye arasında organik bağları kurmaya çalışan bu yöntemle gerçekleştirilebilir.

Aşağıda, Arzu ile Kamber hikâyesinden gelen ve bu hikâye ile ilişkili olan türkülere yer verilmiş ve bu türkülerin, hikâyenin hangi sahnesine ait olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkülerin seçiminde TRT repertuarı esas alınmıştır. Aşağıda verilen Arzum da Dağlarda Gezersin, Ben Pınara Varmışem (Arzu-Kamber), Sen Pınara Vardın Mı? (Arzu-Kamber), Helkemi Suya Daldırdım türküleri, TRT repertuarında bulunmaktadır.

4.2.2.1. Örnek Türküler

1.

Arzu'm Dağlarda Gezersin²⁵⁴

Yöre: Kırklareli

Kaynak kişi: Faruk Yılmaz

Derleyen: TRT İstanbul Radyosu THM Md.

²⁵⁴ Türkünün nota kaydı için bkz. EK 99. Türkü için ayrıca bkz. <http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=11536>.

Arzum (da) dağlarda gezersin
 Başına güller dizersin
 Hep güllerden güzelsin
 Hâlâ mı bekâr gezersin

Estirme Arzu'm estirme
 Derindir yarelerim deştirme

Kamber'im çeşmeye vardın mı
 Vardın da orda durdun mu
 Çeşmenin taşı üstünde
 Kol bileziğimi buldun mu

Estirme Arzu'm estirme
 Derindir yarelerim deştirme

Yel eser kum savrulur
 Dünya da başımıza çevrilir
 Eğil (de) Arzu'm sarmış edelim
 Yol buradan ayrılır

Estirme Arzu'm estirme
 Derindir yarelerim deştirme (TRT-1 2006: 57)

Yukarıdaki türkünün ilk dörtlüğünde Kamber tarafından Arzu'nun güzelliği övülmüştür. Hikâyede Kamber, Arzu'nun güzelliğine hayrandır. Burada da Kamber, Arzu'nun güzelliğinden bahsetmekte ve onu, kokusu ve renginin güzelliğiyle bilinen güllerden daha güzel bulmaktadır. Kamber, Arzu'ya kavuşamadığı için sürekli dertlidir ve bu nedenle aşk acısı çekmektedir. Burada, Arzu'ya seslenerek yarasının derin olduğunu belirtmektedir. Öyle ki Arzu, onu sevmesine rağmen arada sırada naz yapmakta, onun yarasını daha da arttırmaktadır.

Türküde en önemli unsur, “Kamber’in çeşmeye varıp varmadığının sorulması”dır. Bu türkü, “Ekler” bölümünde özetlerini verdiğimiz iki hikâyede benzer varyantlarıyla bulunmaktadır. Hikâyede Kamber, Arzu’yu kardeşi sanarak büyüdüğü için ilk başlarda ona âşık değildir ve kendisine âşık olan Arzu’ya yüz vermemektedir. Daha sonra, Kamber de Arzu ile kardeş olmadıklarını öğrense de ona karşı hisleri belirgin değildir. Arzu ile Kamber’in okuldaki öğretmeni, Arzu’ya yardımcı olmak ister. Bu nedenle öğretmen, Kamber’in Arzu’ya âşık olması için Özzorluoğlu’nun verdiği anlatıda Arzu’nun bileziğine “tılsım” yazar, Yurdatap’ın verdiği anlatıda ise bileziği büyüler. Arzu, çeşmenin başındayken Kamber’in karşıdan geldiğini görünce bileziğini çeşmenin taşına bırakır. Kamber, burada bileziği bulup göğsüne sokar ve o anda o da Arzu’ya âşık olur. Özzorluoğlu’nun anlatısında Arzu, Kamber’in bileziğini alıp göğsüne sokmasından sonra hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranıp koluna bakarak bileziğinin olmamasına şaşırır ve bunun üzere türkü söyleyerek Kamber’e bileziğini alıp almadığını sorar.²⁵⁵ Yurdatap’ın anlatısında da iki sevgili, Kamber’in bileziği göğsüne sokmasından sonra bir ağacın altına oturarak birbirlerine yine Kamber’in bileziği alıp almamasına dair türkü söylerler.²⁵⁶ İşte türkünün bu bölümü, Arzu ile Kamber’in ilk kez karşılıklı aşk duygularını yaşadıkları sahneyi ve onların büyük aşkını ölümsüzleştirir.

Şimşek’in verdiği hikâye örneklerinde ise bileziğe yapılmış herhangi bir büyü söz konusu değildir. Bu örneklerden birinde²⁵⁷ Arzu, bir gün su almak için çeşmeye gider, suyu alıp eve gelir ve bileziklerini de çeşmenin başında unuttur. Kamber, kuzuları sulamak için çeşmeye geldiğinde bilezikleri bulur, daha sonra gidip gül ağacının altında yatar. Arzu ise bileziklerini çeşme başında unuttuğunu fark eder fakat çeşme başında bileziklerini bulamayınca Kamber’e türkü söylemeye başlar. Kamber de Arzu’nun bileziğini aldığını inkâr eder, daha sonra ise bileziğin koinunda olduğunu itiraf eder (Şimşek 1987: 291-292).²⁵⁸ Şimşek’in verdiği diğer bir varyantta²⁵⁹ ise evde su kalmayınca Arzu’nun ninesi,

²⁵⁵ Bkz. EK 29. Türkü: 1.

²⁵⁶ Bkz. EK 30. Türkü: 1.

²⁵⁷ Şimşek, “Arzu ile Ğamber (S4)” olarak başlıklandırdığı bu varyantı, 1987 yılının Kasım ayında Adana/Kadirli’de Ömer Çavuş’tan derlediği bilgisini vermiştir (Şimşek 1987: 72).

²⁵⁸ Türkü, hikâye akışı içinde yer alan ikinci türküdür. Bkz. EK 31. Şimşek, Esma (1987), Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 291-292.

²⁵⁹ Şimşek, bu varyantı “Arzu Kamber Hikâyesi (S5)” olarak başlıklandırmıştır. Bu örnek, hikâyenin Kerkük varyantıdır. Şimşek’in verdiği bilgilere göre bu varyant, 1973 yılında Cengiz Kettane tarafından derlenerek Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Hikâye, Kerkük’e

Arzu'yu çeşmeye gönderir. Arzu, burada Kamber'i götürür ve bileziğini ondan sorar (Şimşek 1987: 303-306).²⁶⁰

Şenel'in Fikriye Yurtseven'den derlediği (1986) Arzu ile Kamber hikâyesinde ise bir gün hoca, Arzu'nun eline testi verip onu çeşmeye suya yollar. Arzu, çeşmede su doldururken kolundaki gümüş bileziği, çeşmenin mermer taşına koyar; elini kolunu yıkarken geç kalır. Bunun üzerine hoca, Kamber'i Arzu'nun peşinden yollar. Kamber, Arzu'nun yanına gidip hocanın onu çağırdığını söyler. Çeşmenin taşının üzerinde gördüğü bileziği de hemen cebine koyar ve Arzu'ya gelmesini söyleyerek gider. Arzu, tam dönecekken bileziğinin olmadığını fark eder ve bu sefer de bileziği arayarak zaman kaybeder. Bunun üzerine hoca, Kamber'i yine Arzu'nun yanına gönderir. Kamber, Arzu'nun yanına gelir. Kamber'i gören Arzu, ona neden geç kaldığını “çeşme başı” sahnesiyle ilişkili bir türkület ifade eder.²⁶¹ Arzu ile Kamber türkülerinde çeşme başı motifini işleyen türkülerin genelinde olduğu gibi Arzu, Kamber'e bileziğini alıp almadığını sorar. Kamber de bileziği aldığını inkâr eder. Aralarında bu şekilde karşılıklı konuşmalar geçer. Kamber'in bileziği bulana “muştuluk”²⁶² olarak neyi olduğunu sorması üzerine Arzu canının muştuluk olduğunu söyler. Bu sözler üzerine Kamber, en sonunda bileziği Arzu'ya verir ve birlikte okula, hocanın yanına dönerler (Şenel 2002: 27-35).

Kısacası türkület, verdiğimiz hikâye örneklerinde de görüleceği üzere hikâyenin “çeşme başı” kesitini anlatmaktadır. Hikâyede geçen türkületün bu kesiti, pek çok değişik varyantlı türkületü oluşturmuştur. Onların çeşme başında birbirleriyle Arzu'nun bileziği hakkında konuşmaları sahnesi, Arzu ile Kamber türkületleri içerisinde en çok karşılaşılan sahnedir. Hikâyenin bu kesitini anlatan ve türkület repertuarımızda bulunan bu türkület, verdiğimiz hikâye örneklerinde de görüldüğü gibi, hikâyelerin akışı içinde de farklı varyantlarıyla vardır. Anadolu'dan Balkanlara kadar da türkületün çeşitli varyantları görülmektedir.

Günümüze kadar gelen Arzu ile Kamber türkületlerinin genel olarak ortak konusunu işte bu “çeşme başı” sahnesi oluşturmaktadır. Bazı varyantlarda ise bu motif, “pınar başı” olarak geçer. Kısacası bu türkületler, Arzu ile Kamber'in çeşme-pınar başındaki sahnesinden bir

bağlı İmam Zeynelâbidin köyünde oturan 1937 doğumlu okuma-yazması olmayan Samin Bayatlı'dan derlenmiştir (Şimşek 1987: 72).

²⁶⁰ Türkület, hikâye akışı içinde yer alan ilk türkületür. (Şimşek 1987: 303-306). Bkz. EK 31.

²⁶¹ Bkz. EK 106. Şenel 2002: 28-35.

²⁶² **Muştuluk:** Müjdelik (Şenel 2002: 32).

kesit barındırmaktadır ve Kamber'in, Arzu'nun bileziğini alması üzerine onların aralarında geçen konuşmaları anlatmaktadır. Arzu ile Kamber türkülerine bakıldığında türkülerin çoğunun bu sahneyle ilgili olduğu görülmektedir. Bu varyantlardan türkü repertuvarımıza giren diğer türküler, "Ekler" bölümünde gösterilmiştir.²⁶³ Bu türkülerde de yine Arzu ile Kamber karşılıklı konuşurlar ve Arzu, Kamber'e çeşmeye varıp varmadığını, bileziğini bulup bulmadığını sorar. Bunun yanı sıra bazı türkü örneklerinde iki sevgili, birbirlerine kavuşamamanın verdiği üzüntüyü ve sevdanın zorluğunu dile getirirler.

Çeşme/pınar başı sahnesi, hikâyede de en önemli sahnelerden birisidir. Zira çoğu hikâyeye varyantında, Arzu'nun çeşme/pınar başında bıraktığı bilezik, Kamber'in ona âşık olması için büyülenmiştir ve Kamber, Arzu'nun bileziğini alır almaz ona âşık olmuştur. Bu sebeple bu hikâyeye varyantlarında Arzu ile Kamber'in aşkını başlatan ve hikâyenin oluşmasını sağlayan sahne bu sahnedir. Türkülerin de hikâyenin bu kesitinden ayrılması veya bu kesiti anlatması son derece doğaldır. Bu kadar çok sayıda türkünün aynı sahneyi dile getirmesi, bu türkülerin günümüze kadar gelip sevilerek söylenmesi, hikâyeye içinde de bu sahneyi önemli bir yere koymaktadır. Öyle ki bu sahne, hikâyeye içinde de en çok akılda kalan sahne olmayı başarmıştır.

Arzu ile Kamber hikâyesinin, çeşme başında geçen sahnesini yansıtan türkünün bir varyantı da Balkanlardan derlenmiştir.²⁶⁴ Deliorman Bölgesi müzik gelenekleri içinde bulunan bu türkü, geçmişten günümüze icra edilmektedir. Düğünler, burada yaşayan erkeklerin müzik icra ettikleri ortamlardan biridir. Buradaki düğünlerin ikinci günü çalgıcılar, köyün dışından gelen misafirleri müzik eşliğinde karşılarlar. Çalgıcılar, konukları karşıladıktan sonra "Güveyi Tıraşı Merasimi"ne, damat ve köyün diğer delikanlılarıyla birlikte köy berberine giderler. Güveyi tıraşı, yine müzik eşliğinde gerçekleşir. Bu sırada da yaygın olarak "Arzu ile Kamber" türküsü çalınır (Kaderli 2006: 135).²⁶⁵ Ayrıca Kaderli, bu türkünün, Deliorman Türkleri için özel bir türkü olarak kabul edildiğini, türkünün sözel icra ortamlarında hem kadınlara hem de erkeklere özgü müzikal icralar içinde mutlaka söylendiğini vurgulamıştır (Kaderli 2006: 146-147). Bu örnek de

²⁶³ Bkz. EK 78, EK 79, EK 80, EK 81, EK 82.

²⁶⁴ Kaderli, bu türkünün 2004 yılında Fehim Kervancı'dan derlendiği bilgisini vermiştir (Kaderli 2006: 146-147).

²⁶⁵ Bkz. EK 81.

Arzu ile Kamber türkülerinin hikâyeden ayrı olarak yaşadığının ve çeşme/pınar başı sahneden ayrılan türkülerin halk arasında yayıldığının bir göstergesidir.

Yukarıda örneğini verdiğimiz “Arzu’m Dağlarda Gezersin” adlı türkünün son dörtlüğünde ise Kamber, Arzu’ya “yol buradan ayrılır” demektir. Hikâyede, Arzu’nun annesi Arzu’yu zengin birisiyle evlendirir. Mecburen iki sevgilinin yolu ayrılmak zorunda kalır. Özzorluoğlu’nun anlatısında Kamber, Arzu’nun düğün evine gelir. Arzu artık güveyin evine gitmek üzere ata bindirilince Kamber, türkü söylemeye başlar. İki sevgili, aşk acısıyla türkü söylerler.²⁶⁶ Düğün alayı, iki yol ağzına gelince Kamber, Arzu’ya bu türküyü söyler ve daha fazla dayanamayarak oradan ayrılır. Yurdatap’ın anlatısında da yine Özzorluoğlu’nun anlatısında olduğu gibi Arzu ata bindirilir; Kamber, onun arkasından türkü söylemeye başlar. Arzu’nun ayaklarını incitmemesi için üzenkilere seslenir, duyduğu aşk acısını dile getirir. Gelin alayı ve güvey, dört yol ağzına geldiğinde ise “yol buradan ayrılır” diyerek yukarıdaki türkünün dörtlüğüne benzeyen bir dörtlük okur.²⁶⁷ Âşık Mustafa Aydın’dan derlenen hikâyede bu sahne ile ilgili farklı bir türkü bulunmaktadır. Burada geçen olaya göre, düğün kurulur. Kanber’in ettiği beddua üzerine bütün atlar telef olur. Kiminin beli, kiminin ayağı kırılır, sadece Kanber’in atı sağlam kalır. Arzu’yu gelin götürecek ağa oğlu, mecburen Kanber’in atının gelin atı olmasına razı olur. Arzu, Kanber’in atına bindirilir. At, Kanber’den başkasını yanına yaklaştırmayınca atın yularından Kamber tutar. Arzu ile Kanber, kaçmak için fırsat gözler. Bir ara Arzu, atı üzengi ile mahmuzlayınca at, Kanber’in ayağına basar ve ayağını kanatır. Arzu, eğilip Kanber’e mendil uzatır ve onu öper. Bunun üzerine Kanber, Arzu’ya türkü söyler ve sevgilisinin gelin olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirir.²⁶⁸

Kısacası bu sahne, hem yolun hem de iki sevgilinin yollarının ayrılmasını temsil eder. Türkünün bu dörtlüğü, iki sevgilinin kısa süreli de olsa ayrılıklarının nişanesidir.

Türküye bakıldığında hikâyenin ayrı ayrı sahnelerinden ve türkülerinden alıntılar yapıldığı görülmektedir. Bu sahneler, hikâyede farklı zaman dilimlerinde geçmektedir fakat bu türküde sahneler, tek bir türkü etrafında birleştirilmiştir. Bu şekilde türkü, hikâyenin farklı konularını ve türkülerini birleştirerek türkü repertuarımızdaki yerini

²⁶⁶ Bkz. EK 29. Türkü: 3.

²⁶⁷ Bkz. EK 30. Türkü: 4.

²⁶⁸ Bkz. EK 32. Türkü: 8.

almıştır. Bu açıdan bakıldığında türkü, Arzu ile Kamber hikâyesinin en can alıcı sahnelerini birleştirmiştir ve hikâyenin kısa bir özeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.

Ben Pınara Varmışem (Arzu – Kamber)²⁶⁹

Yöre: Erzincan / Karacalar Köyü

Kaynak kişi: Ali Bakan

Derleyen: Ahmet Yamacı

(Arzu)

Ben pınara varmışem
Elim yüzüm yumuşem²⁷⁰
Din imanım has Kamber
Sen bileziğimi görmüşsen

(Kamber)

Ben pınara varmadım
Elim yüzüm yumadım
Din imanım has Arzu
Ben bileziğini görmedim

(Arzu)

Keskin kılıç kındadır
Siyah zülfü²⁷¹ bizdedir
Din imanım has Kamber
Benim bileziğim sendedir

(Kamber)

Evinin önü suluk

²⁶⁹Ayrıca bkz. <http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=12943>, Türkünün, “Ekler” bölümünde nota kaydı bulunmaktadır. Bkz. EK. 100.

²⁷⁰**Yumak:** Yıkamak (TRT-1 2006: 132).

²⁷¹**Zülûf:** Saç (TRT-1 2006: 132).

Su akar oluk oluk
 Bileziğini görürsem
 Ne verirsen müjdanlık

(Arzu)

Evinin önü suluk
 Su akar oluk oluk
 Bileziğimi görürsen
 Kendim sana müjdanlık (TRT-1 2006: 132)

Bu türkünün de yine ele alınan ilk türküde geçen “çeşme başı” sahnesinin işlediği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında türküdeki tek fark, “çeşme” yerine “pınar” motifinin kullanılmasıdır.

Arzu, Özzorluoğlu ve Yurdatap’ın anlatısında bileziği bilerek çeşmenin başına bıraktığı için bileziğini Kamber’in aldığını bilmektedir. Şimşek ve Şenel’in anlatılarında ise Arzu, bileziğini gerçekten çeşmenin taşında unutmuştur. Türküde Arzu, bileziğinin Kamber’de olduğunu bildiğini söylemektedir. Arzu’ya âşık olan Kamber de artık Arzu’yla evlenmek istemektedir. Nitekim, Kamber’in Arzu’ya bileziğini görürse müjdanlık olarak ona ne vereceğini sorması üzerine Arzu’nun “*kendim sana müjdanlık*” cevabını vermesi, iki âşığın artık sevgili olduklarının ve Arzu’nun Kamber ile evlenme isteğinin kanıtı niteliğindedir.²⁷²

3.

Kaşın Gözün Çatandır²⁷³

Yöre: Erzincan

Kaynak Kişi: Münevver Uçar

Derleyen: Mustafa Uçar

²⁷² Balkanlarda derlenen “Arzu ile Kamber Türküsü”nde de “Bileziği bulana/Arzu kendisi hediye” dizeleri yer almaktadır. Bu dizelerin, yukarıda örneğini vermiş olduğumuz “Ben Pınara Varmışem (Arzu-Kamber)” adlı türkünün sözleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Arzu, bu türküde de kendisinin hediye olacağını söylemektedir. Buradan da “müjdanlık” kelimesinin “hediye” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

²⁷³ Bkz. <http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=156482>, Türkünün notası için bkz. EK 104.

(Arzu)

Kaşın gözün çatandır
 Kaygılara batandır
 Önündeki kuz'eti
 Anam ağı katandır

(Arzu'nun anası)

Ev süpürür toz eder
 Kız oğlana göz eder
 Garip Kamber neylesin
 Bizim kahpe kız eder

(Arzu)

Hey bir zaman bir zaman
 Dağlar başıma duman
 Anam bir kuyu kazdı
 Altı su üstü saman

(Kamber)

Hey nolsun nolsun nolsun
 Han Aslı'm gelin olsun
 Han Aslı'ma kıyamam
 Giydiren el kırılısın

Hey nolsun nolsun nolsun
 Han Aslı'm gelin olsun
 Han Aslı'ma kıyamam
 Atın beli kırılısın

Hey nolsun nolsun nolsun
 Han Aslı'm gelin olsun

Han Aslı'ma kıyamam
Kır ata izin olsun

(Arzu)

Kamber Kamber has Kamber
Yük üstünde taş Kamber
Aslı'm ata binenden
Üzengiye bas Kamber

(Kamber)

Yel eser kum savrulur
Dünya başıma çevrilir
Eğil eğil öpeyim
Yol buradan ayrılır

Hey nolsun nolsun nolsun
Han Aslı'm gelin olsun
Han Aslı'ma kıyamam
Gövü²⁷⁴ bacada ölsün

Hey nolsun nolsun nolsun
Han Aslı'm gelin olsun
Han Aslı'ma kıyamam
Altı kardeş birden ölsün

(Arzu)

Atın donu karadır
Mevla'm neler yaratır
Doğru söylerim bacım
Senin köyün neredir

²⁷⁴ **Gövü:** Damat, güvey (<http://www.tdk.gov.tr>).

(Kamber)

Kaşın gözün karadır
 Mevla'm neler yaratır
 Doğru söylerim bacım
 Köyüm bu Akşehir'dir

(Arzu)

Fırat kenarı saz mıdır
 Ötenleri kaz mıdır
 Doğru söyle kardeşim
 Kamber ölü sağ mıdır

(Kamber)

Fırat kenarı saz değil
 Ötenleri kaz değil
 Doğru söylerim bacım
 Kamber öldü sağ değil

(Arzu)

Hey araz araz araz
 Aramızdan geçti yaz
 Beni yâre kavuştur
 Boz atlı Hızır İlyas

Yine bu türkü, hikâyenin farklı konu ve türkülerini bir arada barındırmaktadır. Arzu'nun annesi, kızının Kamber ile birlikte olmasını istemez hikâyelerde farklı yiyecekler olsa da Kamber'in yemeğine zehir koyarak onu öldürmek ister. Amacı, nasihatlarla ayıramadığı Arzu ile Kamber'i bu şekilde ayırmaktır. Bazı hikâyelerde yemeğin içinde zehir olduğunu Arzu anlarken bazılarında da Kamber anlamaktadır. Bu türkü de hikâyenin, Kamber'in yemeğine zehir katılması sonucunda Arzu ile Kamber'in karşılıklı konuşmaları sahnesini anlatmaktadır.

Özzorluoğlu'nun anlatısında Arzu'nun annesi kızını Kamber'den nasihatlarıyla ayıramayınca onu öldürmek, bu şekilde Kamber'den kurtulmak ister. Bir gün, kuzu pişirip içine zehir koyarak Kamber'e verir. Arzu, annesinin her an Kamber'e bir şey yapmasından korktuğundan dolayı tedirgindir. Bu nedenle kaşı gözü çatık bir şekilde durmaktadır. Kamber, sevgilisinin bu halini merak ederek kaşını çatmasının nedenini sorar.²⁷⁵ Bu türkünün ilk dörtlüğünde de tersi bir şekilde Arzu, Kamber'e "kaşının gözünü çattığını" söylemektedir. Bu karşılıklı konuşmalar sonucunda Kamber, yemeğinin içinde zehir olduğunu anlar ve böylece yemeği yemeyerek ölümden kurtulur.

Yine Yurdatap'ın eserinde de Kamber, Arzu'nun uyarısı neticesinde zehir katılı kuzuyu yemez.²⁷⁶ Korgunal'ın eserinde ise türküsü bulunmayan, fakat olay olarak geçen bu sahnede Kamber, Arzu'nun annesinin kendisi için pişirip içine zehir kattığı pilavı, tam ağzına götüreceken kaşığı yere fırlatır, pilavın içinde zehir olduğunu hisleriyle anlar.

Şimşek'in verdiği örneklerde ise durum, ele aldığımız hikâyelerden biraz daha farklıdır. Burada Kamber'in yemeğinin içine onu öldürmek için zehir değil, Arzu ile bacı-kardeş olmaları için Arzu'nun annesinin sütü katılır. Verilen varyantlardan birinde (S4), kocakarı, (Arzu'nun ebesi) Arzu ile Kamber'in bacı-kardeş olmaların için, Arzu'nun anasından süt sağar ve bundan Kamber'e yemek yapar. Bunu gören Arzu'nun bacısı, durumu ablasına haber verir. Kamber yemeği yiyeceği sırada Arzu, yememesi için onu türkü söyleyerek uyarır. Böylece Arzu ile Kamber, karşılıklı türkü söylemeye başlarlar. Arzu'nun uyarısıyla yemeğin içinde Arzu'nun anasının sütü olduğunu öğrenen Kamber, yemeği yemez ve evi terk eder (Şimşek 1987: 293-294).²⁷⁷ Şimşek'in vermiş olduğu diğer bir varyantta ise (S5)²⁷⁸ Arzu'nun ninesi (burada anasından bahsedilmektedir) süt sağar ve Arzu ile Kamber'in kardeş olmalarını ister. Arzu da türküyle Kamber'i uyarır (Şimşek 1987: 305-306). Türküde "Kaşın Gözün Çatandır" dizesiyle paralel olarak ise "Kaşu kara çataldır" dizesi kullanılmıştır. Burada bu dizeyi söyleyen Arzu değil Kamber'dir.²⁷⁹

Şenel'in Fikriye Yurtseven'den derlediği hikâye örneğinde ise Arzu ile Kamber büyüdüklerinde birbirlerine âşık olurlar. Komşular, Arzu'nun annesini kızını Kamber'e

²⁷⁵ Bkz. EK 29. Türkü: 2.

²⁷⁶ Bkz. EK 30. Türkü: 3.

²⁷⁷ Bkz. EK 31. Şimşek 1987: 293-294.

²⁷⁸ Bkz. EK 31. Şimşek 1987: 291-292.

²⁷⁹ Türkü, hikâyenin akışı içinde yer alan ilk türküdür. Bkz. EK 31. (Şimşek 1987: 305-306)

vermemesi doğrutusu kışkırtırlar. Bunun üzerine Arzu'nun annesi, bir cadı kadına gider. Cadı kadın ona, Kamber'i zehirleyip öldürmek için bir kuzuyu zehirle doldurmasını, önüne koyup yedirmesini söyler. Arzu'nun annesi, denileni yapıp sofrayı kurar ve kuzuyu getirir. Arzu'nun durumdan haberi vardır. Kamber, kapıdan içeri girer ve Arzu'yu masanın başında kaşlarını çatmış otururken görür. Bunun üzerine Kamber, söz konusu türkünün bir örneğini söylemeye başlar (Şenel 2002: 35).²⁸⁰ Kamber, kuzuda zehir olduğunu anlar ve onu yemez. Cadı kadın, Arzu'nun annesinden Kamber'in kuzuyu yemediğini öğrenir. Bunun üzerine, Arzu'nun annesine sütünü sağmasını ondan çorba yapıp Arzu ile Kamber'e yedirmesini söyler. Böylece iki âşık, kardeş olacaklardır. Kadın, denileni yapar. Tam yemeği yiyeceklerken Arzu, bir türküyle çorbanın içinde süt olduğunu, Kamber'in yememesini söyler. Kamber de “ana baba bir olmayınca/südünen kardaş olmaz” dizelerini dile getirir (Şenel 2002: 38-40).²⁸¹

Âşık Mustafa Aydın'dan derlediğimiz Arzu ile Kamber hikâyesinde ise Arzu'nun annesi, Arzu'yu ağanın oğlu ile nişanlar ve Kamber'i aradan çıkarmak için de onun yemeğine zehir katarak onu öldürmek ister. Kızını, Kamber'i yemeğe çağırması için gönderir. Arzu, Kamber'i yemeğe davet ettikten sonra eve dönerken yolda annesinin Arap'a Kamber'i aradan çıkardıktan sonra kızını ona vereceğini söylediğini duyar ve Arap'tan zehir aldığı görür. Yemek zamanı gelince Arzu, yemeklerin içinde zehir olduğunu söyleyerek yemeği yememesi için Kamber'i türküyle uyarır.²⁸²

Ele aldığımız hikâye örneklerden de anlaşılacağı üzere, bir uyarı niteliğinde olan türkünün bu dizeleri, Kamber'in yemeğine zehir veya Arzu'nun annesinin sütünün katılması sonucunda Arzu'nun, Kamber'i yemeği yememesi için uyardığı sahnenin bir kesitidir. Şimşek'in anlatılarında yemeğe, Arzu'nun annesinin sütünün katıldığı, diğer örneklerde ise bunun zehir olduğu görülmektedir. Şenel'in anlatısında ise her iki durum da söz konusudur. Kamber'in yemeğine ilk önce zehir, daha sonra da Arzu'nun annesinin sütü katılmıştır. Şenel'in anlatısı bu bağlamda iki olayı da içinde barındırmaktadır.

²⁸⁰ Bkz. EK 107. Şenel 2002: 37-38.

²⁸¹ Bkz. EK 108. Şenel 2002: 39-40.

²⁸² Türkü için bkz. EK 32. Türkü: 5.

Kısacası türkü, hikâye içinde Kamber'in yemeğine zehir katılması sonucu Arzu'nun onu uyardığı sahneden ayrılarak günümüze kadar gelmiştir.²⁸³

Bu türküde diğer türkülerden farklı olarak Arzu'nun annesinin de olması dikkat çeker. Arzu'nun annesi, başından beri Arzu ile Kamber'in birbirlerini sevdiğinden şüphelenmekte ve sonunda durumu anlamaktadır. Kamber, Arzu'yu kardeşi sandığı için önceleri sevmezken Arzu, Kamber'i çok önceden severek ona sevgisini sözcüklerle anlatmaktadır. Kamber, kardeş sandığı Arzu'ya yüz vermeyip onu terslese de Arzu, Kamber'i sevmekten asla vazgeçmez ve Kamber'in kardeş olmadıklarını öğrenmesini sağlayarak hocasının da bileziğine yaptığı büyüyle Kamber'in de onu sevmesini sağlar (Özzorluoğlu ve Yurdatap'ın anlatılarında). Yani, türkü de Arzu'nun annesinin de dediği gibi aslında Kamber bu aşkta suçlu değildir. Ne yaptıysa Arzu yapmış; aşklarının başlamasını o sağlamıştır.

Türküde, başka bir konu olarak da Kamber'in ölümünden bahsedilmektedir. Hazin bir son ile Arzu ile Kamber hikâyesinde âşıklar kavuşamazlar. Özzorluoğlu'nun anlatısında uzun süre ayrı kalan sevgililer, sonunda halkın gözü önünde bir seyrangâhta kavuşup birbirlerine sarılırlar. Sevinç içinde olan âşıklar, çok uzun bir süre yerde birbirlerine sarılmış olarak kalırlar. Halk onların, büyük sevdalarından dolayı baygın olduklarını düşünse de gerçek, onların ölmüş olduklarıdır. Halk, onların öteki dünyada kavuştuklarını düşünür, Âşıkların mezara konulmasıyla mezarlarından çıkan iki beyaz güvercin, onların algısıyla bu düşünceyi doğrular. Yurdatap'ın eserinde de yine at üzerinde olan Arzu ile Kamber, birbirlerine sarılıp o şekilde ölürler. Kısacası, iki âşığın ruhları, burada kavuşmasalar da öteki dünyada kavuşur. Şimşek'in verdiği bir hikâye örneğinde (S5) ise yukarıdaki türküde bulunan ölüm sahnesiyle ilgili bölümler yer almaktadır. Bu hikâye örneğinde geçen türkünün son dördlüğüyle, yukarıdaki türkünün son dördlüğü arasında son derece fazla benzerlik vardır. Hikâyede Arzu, suya batan Kamber'i kurtarması için "Hıdır Leylas"tan yardım ister.²⁸⁴ Aşağıda örneği verilen "Sabah Güneşi Doğdu Çıktı Yüceden" adlı türkü de yine Kamber'in ölüm sahnesini işlemektedir.

4.

²⁸³ Bu sahneyle ilgili olan başka bir türkü örneği de "Ekler" bölümünde gösterilmiştir. Bkz. EK. 82.

²⁸⁴ Bu türkü, hikâye akışı içinde son türküyü oluşturmaktadır. Bkz. EK 31. (Şimşek 1987: 313)

Sabah Güneşi Doğdu Çıktı Yüceden²⁸⁵

Yöre: Kırıkkale/Keskin

Kaynak Kişi: Şükrü Değer

Derleyen: Ayhan Değer

Sabah güneş doğdu çıktı yüceden
Işığı düştü pencereden pezeden
Uykusuz mu kaldın giden geceden
Uyan ey derdine yandığım Kamber'im uyan

Sabah oldu tan yerleri atıyor
Cemi kuşlar top top olmuş ötüyor
Herkes sevdiğini almış yatıyor
Uyan ey derdine yandığım Kamber'im uyan

Bu türkü, Kamber'in ölümü üzerine Arzu tarafından söylenen bir türküdür. Hikâyede Kamber'in öldüğü, bunun üzerine Arzu'nun üzüntüsünü dile getirdiği bir sahneden ayrılarak günümüze kadar gelmiştir ve Kamber'in ölüm sahnesinin bir kesitini yansıtmaktadır.

Bu türkünün bir varyantı, Şimşek'in verdiği hikâye örneğinde (S4) geçmektedir. Burada türkü, tek dörtlükten oluşmaktadır, bu dörtlük de yukarıdaki türkünün ilk dörtlüğünün bir varyantıdır. Bu hikâye örneğinde olay şu şekilde gerçekleşir: Başkasıyla evlendirilen Arzu'nun düğünü bitmiştir ve Arzu, artık eve gitmek üzere bir ata bindirilmiştir. Arzu'nun atını çeken Kamber, gelin olup giden Arzu'dan ayrılmak zorunda olduğu için çok üzgündür. Allah'a Arzu'nun dizinde biraz yattıktan sonra canını alması için dua eder. Dizinde yatmak istediğini Arzu'ya söyler ve onun dizinde uyur. Ay doğunca Arzu, uyuyan Kamber'i uyandırmaya kıyamaz ve sabaha kadar bekler. Sabah olunca da

²⁸⁵ Bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=17678>, Türkünün notası için bkz. EK 105.

Kamber'in öldüğünü görür ve Kamber'in uyanması için bu türkünün bir dörtlüğünü söyler (Şimşek 1987: 298-301).²⁸⁶

²⁸⁶ Hikâye akışı içinde yer alan yedinci (son) türküdür. Bkz. EK 31. (Şimşek 1987: 301).

5.

Nazilli (Ey Nazilli Nazilli)²⁸⁷

Yöre: Konya

Kaynak Kişi: Silleli Mehmet Karol

Ey Nazilli Nazilli

Ak koyunlar kuzulu

Bileziğin üstünde

Arzu Kamber yazılı

Yel eser kum savrulur

Cihan başıma devrilir

Eğil bir yol öpeyim

Yol gedikten ayrılır

Arzu'm sevdalara batmışsın

Hilal kaşlarını çatmışsın

Sofraya teklif olmaz

İçine ağılar²⁸⁸ katmışsın

Destimi suya daldırdım

Doldu diye kaldırdım

Ne darılın hay kamber

Ben bileziği çaldırdım

Şeftali ağaçları

Meyve verir uçları

Hiç aklımdan gitmiyor

Yârin hilal kaşları

²⁸⁷ Bkz. <http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9444>.

²⁸⁸ **Ağı:** Zehir (<http://www.tdk.gov.tr>).

Bu türkünün de yine Arzu ile Kamber hikâyesindeki farklı konuları aynı anda işlediği görülmektedir. Bu bakımdan bu türkü, hikâyenin pek çok konusunu barındırır. İlk dörtlükte Arzu'nun bileziğinden, ikinci dörtlükte Arzu'nun evlenmesiyle Arzu ile Kamber'in ayrılmak zorunda olmasından, üçüncü dörtlükte Arzu'nun annesinin Kamber'in yemeğine zehir katmasından, dördüncü dörtlükte ise yine Arzu'nun bileziğinden, çeşme/pınar başı sahnesinden bahsedilmektedir, son dörtlükte ise Kamber'in güzelliğine bir övgü söz konusudur. Türkünün dörtlüklerinde bahsedilen bütün sahnelerin ve benzer türkülerinin hikâyelerde geçtiği görülmektedir.

Türkünün son dörtlüğü hariç diğer dörtlüklerinde bahsedilen sahnelerin hikâye içindeki yeri daha önce gösterilmiştir. Son dörtlüğün ise Yurdatap'ın anlatılarında benzer bir şekilde geçtiği görülmektedir. Arzu'nun annesi, kızının Kanber ile görüşmesini yasaklar. Arzu da bunun üzerine kendini naza çekmeye karar verir. Bu duruma çok üzülen Kanber, Arzu ile birbirlerine ilk türkü söyledikleri yere giderek ağacın altına yatar. Bunu gören ve daha fazla dayanamayan Arzu, Kamber'in yanına gidip saçlarını okşayarak bu dörtlüğe çok benzer bir dörtlük söyler.²⁸⁹ Dolayısıyla bu dörtlük, Arzu'nun Kamber'e sevgisini dile getirdiği bir dörtlük olmakla beraber, onu dağlarda, bir ağacın altında bulunduğu bir kesiti anlatmaktadır.

Arzu ile Kamber türkülerine genel olarak bakıldığında, türkülerin genelde Arzu ile Kamber hikâyesinin aynı sahneleriyle ilgili olduğu görülmüştür. Bu türküler, hikâyenin benzer sahnelerinden ayrılarak ya da bu sahneler ele alınıp daha sonra oluşturularak bugünkü müzik dağarcığımızdaki yerine almış, TRT repertuvarına girmiştir. Buna göre, Arzu ile Kamber türkülerinin bulunduğu bu sahneler şunlardır:

1. Arzu ile Kamber'in çeşme başında olup Arzu'nun büyülenmiş bileziği ile ilgili konuşmaları,
2. Arzu'nun düğün günü, iki âşığın konuşmaları ve Arzu'nun atının üzerinde güveyin evine giderken Kamber ile yollarının ayrılması,
3. Arzu'nun annesinin Kamber'i öldürmek için onun yemeğine zehir katması,
4. Arzu'nun, Kamber'e naz yapması,

²⁸⁹ Bkz. EK 29. Türkü: 2./EK 30. Türkü: 2.

5. Arzu ile Kamber'in birbirlerine duydukları aşkı dile getirmeleri ve bu aşktan dolayı duyulan acı,
6. Kamber'in ölmesi.

Ele alınan bazı türkülerde bu sahnelerden yalnızca biri bulunurken bazı türkülerde ise aynı anda farklı sahneler bulunmaktadır. Sahnelere bakıldığında, Arzu ile Kamber hikâyesinin en önemli olaylarını anlatan türkülerin günümüze geldikleri görülmektedir. Bu türküler arasında ise en çok görülen sahne, Arzu'nun bileziğini çeşme/pınar başına bırakması, Kamber'in de bileziği burada bulup alması ve Arzu ile Kamber'in çeşme/pınar başında konuşmaları sahnesidir. Bu sahneyi ele alan türküler, Arzu ile Kamber'in ilk kez başlayan karşılıklı aşklarına şahitlik etmektedir. Arzu ile Kamber türküleri içinde çeşme/pınar başı türküleri, aşk hikâyelerinin genel teması olan ve temelini oluşturan aşk motifinin hikâyedeki başlangıç noktasını temsil etmektedir. Arzu ile Kamber hikâyesini, bir aşk hikâyesi yapan ve iki kahraman arasında beklenen aşkı başlatan çeşme/pınar başı sahnesi, dolayısıyla hikâyede en çok akılda kalan sahnelerden biri olmuştur. Aşk hikâyelerinin temelini oluşturan aşk motifinin başlangıcını sağlayan bu türkü, diğer türküler ile karşılaştırıldığında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, Arzu ile Kamber hikâyesiyle ilişkisi olan türküler arasında, en çok bu sahneden ayrılan türkülerin günümüze gelmesi, anlaşılabilir bir durumdur.

Çeşme/pınar başı motifi, Doğu ve Akdeniz kültüründe yaygın bir motiftir. Çeşme/pınar başı, kadın ve erkeğin birbirlerini gördükleri, birbirlerine âşık oldukları yer olmuş ve onların buluşma noktalarını oluşturmuştur. Mirzaoğlu da bir çalışmasında "Güdüşlü'nün Çeşmesi" adlı türkünün hikâyesini anlatırken çeşme/pınar başının işlevleri üzerinde durmuştur. O, çalışmasında Krappe'nin "The Folk-Song" adlı eserinden bu duruma örnek teşkil edecek bilgileri harmanlamış ve konunun anlaşılmasına açıklık getirmiştir. Buna göre, Doğu'nun yaşam tarzında mevcut olan köy pınarlarından su taşıma işi, kadının görevi olarak yaşatılmıştır. Bu doğrultuda köy pınarları, kadın ve erkeğin en uygun karşılaşma yeri olmuştur. Halkın yaşadıkları olaylar ve gün içerisinde yaptıkları işler, aynı çevre şartlarında oluşan türkülerde anlatılarak yaşamıştır (Mirzaoğlu 2015a: 146).²⁹⁰ Âşıkların, çeşme/pınar başı buluşmaları da türkülere yansımıştır. Söz konusu bu durum, Arzu ile Kamber hikâye ve türkülerinde de geçerli olmuştur. Bunun yanı sıra, ele

²⁹⁰ Bkz. Örnek Türküler-12. Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana.

aldığımız türküler arasında yer alan ve bugün TRT repertuarımızda bulunan Köroğlu türkülerinden biri olan “Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana” adlı türküde de Köroğlu, çeşme başında bir kız görerek ona âşık olur. Burada da aşkı başlatan yerin çeşme başı olduğu görülmektedir. Bu durum da sosyal hayatın halk hikâyelerine ve halk türkülerine yansıdığına kanıttır.

Hikâyede önemli iki konu daha vardır. Bunlardan biri, Arzu'nun düğün sahnesi, diğeri ise Arzu'nun annesinin Kamber'in yemeğine zehir katması sahnesidir. Dolayısıyla bu iki ana sahne, Arzu ile Kamber türkülerine de kaynaklık etmiştir. Bu sahnelerden ayrılan ya da bu sahnelerden hareketle sonradan oluşturulan Arzu ile Kamber türküleri de müzik repertuarımızdaki yerini almıştır. Arzu'nun düğün sahnesi, iki âşığı birbirinden ayırmaktadır. Dolayısıyla bu sahne ve beraberinde bu türkü, hikâyede hasret temasını oluşturur. Böylece, çeşme/pınar başı sahnesiyle birleştirilen Arzu ile Kamber, Arzu'nun düğün sahnesiyle ayrılır. Arzu'nun başka biriyle evlenmesi ve düğün günü, bindiği atın yol ayırımına gelmesi, iki sevgiliyi ayırır. Kahramanların ayrılmak zorunda kalmaları, onlara aşk acısı yaşatır, iki sevgilinin aşklarını güçlendirir ve hikâye böylece daha etkili bir hale gelir. Dolayısıyla aşka önem veren Türk halkının gözünde, bu sahneyle iki âşık ölümsüzleştirilmiştir. Bu açıdan önemli görülebilecek bu sahneyle ilişkili olan türküler de halk tarafından önemli görülerek müzik dağarcığımızdaki yerini almıştır.

Arzu ile Kamber hikâyesinin ana sahnelerinden biri olan Arzu'nun annesinin Kamber'in yemeğine zehir katması, hikâyede merak unsurunu oluşturan bir sahnedir. Bu sahne, ayrıca hikâyeye entrika unsuru da katmaktadır.

Genel olarak Arzu ile Kamber türkülerine bakıldığında, Arzu ile Kamber'in birbirlerine duydukları aşkı dile getirdikleri ve bu aşktan dolayı acı duydukları görülmektedir.

Ele aldığımız ve TRT repertuarında geçen Arzu ile Kamber türkülerinin bir özelliği de bu türkülerin, hikâyenin iki ana kahramanı olan Arzu ve Kamber arasındaki konuşma olması dikkat çekicidir. Daha önceki bölümlerde ele aldığımız Köroğlu türkülerinde ise Köroğlu dışında diğer kahramanların da türkü söyledikleri görülmektedir. Köroğlu hikâyelerinde genel olarak en çok türkü söyleyen kişi Köroğlu olmuştur. Bu durumun nedeni, hikâyenin ana kahramanının Köroğlu olmasıdır. Bu nedenle Köroğlu'nun tek başına söylediği türküler ağırlıktadır. Bir aşk hikâyesi olan Arzu ile Kamber hikâyesinde

ise iki aşığın karşılıklı konuşma türküleri, bugünkü müzik repertuvarımızı oluşturmaktadır. Bunun nedeni de hikâye kahramanlarının iki kişi olması ve âşıkları birbirlerinden ayırmama isteği olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Bu karşılıklı konuşma sahnelerinden oluşan türkülerde Arzu ve Kamber, birbirlerine aşk sözcükleri söyleyerek sevdalarını dile getirmektedirler. Bu türkülerin kiminde Kamber, Arzu'nun güzelliğini övmekte, kiminde yüreğinin acısından dertlenmektedir. Ayrıca türküler, Arzu ile Kamber hikâyelerinin önemli sahnelerini yansıtmaları bakımından önemlidir.

Aşk ile yoğurulan ve aşkı, sevgiyi, hasreti önemseyen bir halk olan Türk halkı, bu duygularla ilgili olan anlatılara ve türkülere sahip çıkarak onları dilden dile yaymış ve nesilden nesile yaşatmışlardır.

SONUÇ

Halk hikâyeleri ve halk türküleri, halk edebiyatının birbirinden farklı özelliklere sahip olan iki önemli türüdür. Bunun dışında halk hikâyelerinin, bazı halk türkülerini barındırması, onun en önemli özelliğidir. Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışık bir yapıya sahiptir. Hikâye içindeki nazım parçaları, saz eşliğinde türkü şeklinde seslendirilmektedir. Dolayısıyla halk hikâyelerinde, hikâye anlatısı ve türküler iç içedir. Halk hikâyelerinin akışı içinde bulunan türküler, hikâyenin kahramanlarının konuşmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede anlatıcı, olayları nesir diliyle ifade eder. Hikâye içinde konuşma sırası hikâyenin kahramanlarına geldiğinde ise kahramanların söyledikleri türküler devreye girer. Kahramanlar, kendi kendilerine duygularını ifade ederken ya da karşılıklı konuşurlarken türkü diliyle konuşmuşlar, kendilerini türküyle ifade etmişlerdir. Bu türküler, hikâye içinde kahramanları tanımamız ve onların yaşadığı duyguları hissetmemiz bakımından önemlidir. Ayrıca türküler, hikâyenin seyrini de değiştirmekte, anlatılmak istenen çoğu konu, türküler ile verilmektedir. Türküler, hikâyede sahneden sahneye geçişi sağlayıp olay örgüsünün geliştirilmesinde önemli yapı taşlarıdır ve olayların düğümünü çözme işlevlerine sahiptir. Kısacası türküler, hem hikâyelerde kahramanların yaşadıkları duygu yoğunluğunu ifade etmesi hem de hikâyenin seyrini değiştirmesi bakımından önemlidir.

Günümüzde değişen yaşam tarzı ve insanların hayata bakış açıları, halk hikâyelerinin ve onların türkülerinin birbirlerinden ayrılmalarına neden olmuştur. Artık halk hikâyesi dinleyecek zamanı kalmayan insanlar, bu halk hikâyelerini anlatmadıkları için onları unutmuşlar fakat bu hikâyelerin çoğu türküsünü söylemeye devam etmişlerdir. Uzun uzadıya anlatılan, herhangi bir uyağı veya nakaratı olmayan nesir, geri planda kalmış; sözlü kültür ortamında oluşan ve icra ortamları sözlü kültür olan hikâyeler, günümüzde elektronik kültürle yerini sinema, televizyon, internet gibi alanlara bırakmıştır. Söylenmek için daha az süre gerektiren, barındırdığı nakaratları, uyakları ve duygu yoğunluğuyla halk hikâyelerinin çoğu türküsü ise hikâyelerinden ayrı olarak akıllarda kalmayı başarmıştır. Bugün bu türkülerin icrası, sözlü kültür ortamında da elektronik kültür ortamında da devam etmektedir. Bu bakımdan, hikâyesi unutulmuş türküler, halk arasında yayılmaya devam etmiş ve müzik repertuarımızdaki varlıklarını sürdürmüştür.

Halk hikâyelerinin günümüzde çoğunlukla anlatılmamasından dolayı, hikâyesi unutulmuş türkülerin, türküde adı geçen kahramanlara bakıldığında hangi hikâyeden geldiği kısmen de olsa anlaşılmaktadır fakat onların ne anlattığı, hikâyenin hangi sahnesiyle bağlantılı ve hangi kesitine ait olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak, müzik repertuvarımızda bulunan ve herhangi bir halk hikâyesinin içinde barınan ya da halk hikâyesine bağlı olarak yeniden oluşturulan türkülerin hikâyelerinin bilinmesi, onların anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle, halk türküleri ve onların bağlı oldukları halk hikâyelerinin çalışmaları bir arada yürütülmelidir. Halk hikâyeleri ile ilişkisi bulunan türkülerin, anlaşılması için onların hikâyelerinin bilinmesi ve irdelenmesi gerekmektedir. Bu yolla, halk hikâyelerinden ayrılan ya da daha sonra oluşturulan ve halk hikâyelerinin farklı sahnelerini anlatan türkülerin ne anlattıkları, hikâyenin hangi kesitine ait oldukları ve nereden geldikleri de büyük bir ölçüde anlaşılmış olacaktır. Bu açıdan bakıldığında halk hikâyeleri, türküler bakımından önem taşımakta ve onlar için bir kaynak oluşturmaktadır.

Halk hikâyeleri örneklerinden olan, kahramanlık hikâyesi olarak karşımıza çıkan “Köroğlu” hikâyesi ve aşk hikâyesi olarak edebiyatımızda barınan “Arzu ile Kamber” hikâyesi de yukarıda örneklerini verdiğimiz gibi bugün müzik repertuvarımızda ve türkü dağarcığımızda bulunan türküleri barındırmaktadır. Halkta biri kahramanlık, diğeri aşk olmak üzere farklı duygular uyandıran bu iki hikâyeye, türküleriyle de bu duyguları halka yansıtmaktadır. Türk halkının kahramanlık özelliğini ortaya çıkaran ve anlatımıyla onlara coşkunluk veren Köroğlu hikâyesi, türküleriyle de halkın kalbinde aynı hisleri uyandırmıştır. Köroğlu, Anadolu’da ve Türk dünyasında bir yiğitlik motifi olmuş ve halka bir model oluşturmuştur. Ele aldığımız diğeri bir hikâyeye olan Arzu ile Kamber hikâyesi de evrensel olan aşk duygusunu ortaya çıkarmış ve kalplerde hem heyecanı hem de hüznü aynı anda yaşatmıştır. Arzu ile Kamber hikâyesinin türküleri de halkta uyandırdığı heyecan, aşk ve hüznü duyguları bakımından hikâyesi ile aynı işlevi görmüştür. Bu iki hikâyeye, günümüzde etkin olarak anlatılmasa da onların türküleri halk arasında yaşamaktadır. Bu hikâyeler, halk hikâyelerinin ve halk türkülerinin arasındaki ilişkinin anlaşılması bakımından diğeri halk hikâyelerine de örnek teşkil etmektedir.

Araştırmamızda başka bir konu da halk hikâyelerinin ve türkülerinin varyantlaşma meselesi olmuştur. Halk hikâyeleri ve halk türküleri, sözlü kültür ortamında dilden dile

aktarılmış; farklı bölgelerde, farklı âşıklar tarafından söylenmiştir. Böylece halk hikâyeleri ve onların türküleri, başka zihinlerde oluşurken çeşitli değişimlere uğramıştır. Hikâye anlatıcıları, dinleyici kitlesine göre hikâyeyi uzatmış ya da kısaltmış, hikâyeleri akıllarında kaldıkları ya da o anda istedikleri ve hissettikleri gibi anlatmışlardır. Böylece hikâyeler tek bir kalıba bağlı kalmamış, diğer örnekleriyle aralarında bazen küçük bazen de büyük farklılıklar meydana gelmiştir. Böylece halk hikâyelerinde varyantlaşmalar söz konusu olmuştur. Bu varyantlaşmalar onların ilişkili oldukları türkülerde de meydana gelmiş, türkülerin bazen sözlerinde, bazen ezgilerinde, bazen de her ikisinde de değişimler gerçekleşmiştir.

Ele aldığımız Köroğlu ve Arzu ile Kamber hikâye ve türkülerinde de bir varyantlaşma durumunun söz konusu olduğu görülmüştür. Bu hikâyelere ait çok sayıda farklı anlatım mevcuttur. Gerek Köroğlu gerekse Arzu ile Kamber türkülerinde de aynı sahne ile ilgili olan tek bir türkünün olmadığı, türkülerin çeşitlendiği incelediğimiz örneklerden anlaşılmıştır. Bu çeşitlenmeler çoğunlukla türkülerin sözleri üzerinde yoğunlaşmakla birlikte bölgesel farklılıklar doğrultusunda ezgisel çeşitlenmeler de bulunmaktadır. Bununla birlikte ezgisel çeşitlenme (varyantlaşma) olgusu, sözlerdeki çeşitlenmeler kadar dikkat çekici boyutlarda değildir. Bunun nedeni, kaydedilen halk hikâyelerinde türkülerin çoğunun notasyonunun yapılmamış olmasıdır. Bu hikâyelerin ve türkülerin bu varyantlaşma durumu, yine onların sözlü kültür geleneğinde yayılmasından ileri gelmiştir.

Bugün türkü repertuarımızda bulunan Köroğlu ve Arzu ile Kamber türkülerinin çeşitli varyantlarının, hikâyelerin içinde geçtikleri tespit edilmiştir. Bu türkülerin, söz konusu hikâyelerin belirli sahneleriyle doğrudan ilişkili oldukları açıkça anlaşılmaktadır. Bu sahnelerin, Köroğlu hikâyesi için genel olarak meydan okuma sahneleri, Arzu ile Kamber hikâyesi için de çeşme başı sahnesi olduğu görülmüştür. Köroğlu türkülerinin arka planını oluşturan meydan okuma sahneleri, hikâyenin kahramanlık hikâyesi olmasından kaynaklanmakta, Köroğlu'nun yiğitliğine, cesaretine ve düşman karşısındaki yenilmezliğine vurgu yapmaktadır. Arzu ile Kamber türkülerinde de çeşme başı sahnesi iki âşığın aşklarını başlatması bakımından önemlidir ve hikâyenin bir aşk hikâyesi olmasının temellerini atmıştır. Çeşme başı, aşkın başladığı noktadır. Hikâyenin olduğu dönemde çeşme başının âşıkların buluşma noktası olması da halk hikâyelerinin sosyal

hayatla bağlantılı olduğunun kanıtıdır. Köroğlu ve Arzu ile Kamber türkülerin belirli bir sahneyle ilişkili olma olgusu, onların hikâyelerden ayrılarak türkü dağarcığımıza girdiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, halk hikâyeleri ve onların türküleri iç içedir. Bu nedenle bu iki konunun birlikte araştırılması gerekmektedir. Böylece söz konusu halk türkülerinin ilişkili oldukları halk hikâyelerinin bilinmesiyle onların konusu ve ne anlattıkları büyük ölçüde ortaya çıkacaktır. Halk hikâyesinin bilinmesi yoluyla, halk hikâyeleriyle ilişkili olan türkülerin, hikâye ile bağlantısı, onların bağlı oldukları sahne, hikâyeden ayrılmış oldukları kesit konusuna ışık tutulmuş olacaktır. Bu bakımdan, halk hikâyeleriyle ilişkisi olan halk türküleri incelenirken türküler, bağlı buldukları hikâye ile birlikte ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- AÇA, Mehmet-EKİCİ, Metin-YILMAZ A. Müge (2015), “Anonim Halk Edebiyatı”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, s. 133-238.
- ALPTEKİN, Ali Berat (1984), “Arzu ile Kamber Hikâyesi”, *Türk Folkloru*, Temmuz, Sayı: 60, s. 12-15.
- ALPTEKİN, Ali Berat (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2012), *Efsane ve Motifleri Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALPTEKİN, Ali Berat-İÇEL, Hatice (2011), “Batı Versiyonlarında Köroğlu” *Millî Folklor*, Yıl: 23, Sayı 91, s. 37-50.
- ARSUNAR, Ferruh (1963), *Köroğlu*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ASLANOĞLU, İbrahim (1985), “Kızıroğlu Mustafa Bey”, *Türk Folkloru*, Yıl: 7 - Cilt: 7, Sayı: 76, s. 3-6.
- ATMACA, Seher (2016), “Azerbaycan ve Türkiye’de Köroğlu Destanının Karşılıklı Analizi” *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2.
- BAŞGÖZ, İlhan (1957), *Köroğlu*, Ankara: Güvercin Kitap.
- BAŞGÖZ, İlhan (1986), *Folklor Yazıları*, İstanbul: Adam Yayınları.
- BAŞGÖZ, İlhan (2008), *Türkü*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- BAYAT, Fuzuli (2009), *Türk Destancılık Tarihi Bağlamında Köroğlu Destanı (Türk Dünyasının Köroğlu Fenomenolojisi)*, Ankara: Ötüken Yayınları.
- BAYATLI, Necdet Yaşar (2009), “Türk Halk Hikâyelerinde Arzu Kamber (Arzu Qamber) Hikâyesinin Kerkük ve Tuzhurmatı Varyantlarının Mukayesesi (İnceleme ve Metin)”, *Millî Folklor*, 21, 82: 122-139.
- BİRDOĞAN, Nejat (1972), Kızıroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu Üzerine, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 24 – Cilt: 14, Sayı: 281 s. 6497-6500.
- BORATAV Pertev Naili – FIRATLI, Halil Vedat (1943), *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara: Maarif Matbaası.
- BORATAV, Pertev Naili (1936), “Anadolu’da ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanının İzlerine Dair Yeni Notlar”, *Türkiyat Mecmuası Beşinci Cilt’ten ayrı basım*, s. 79-86.
- BORATAV, Pertev Naili (1945), *Folklor ve Edebiyat-II*, Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi.

- BORATAV, Pertev Naili (1969), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BORATAV, Pertev Naili (1982), *Folklor ve Edebiyat-I*, İstanbul: Adam Yayınları.
- BORATAV, Pertev Naili (1984), *Köroğlu Destanı*, İstanbul: Adam Yayıncılık.
- BORATAV, Pertev Naili (2014), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: Tarih Vakfı.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2000), *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2003), *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2012), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (2013), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1969), *Halk Şiirinde Türler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DUYMAZ, Ali (2001), *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- DÜZGÜN, Dilaver (2015), “Âşık Edebiyatı”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, s. 287-344.
- EBERHARD, Wolfram (2002), *Güneydoğu Anadolu'dan Âşık Hikâyeleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- EKİCİ, Metin (2004), *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol), -İnceleme ve Metinleri-*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1986), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ELİADE, Mircea (2001), *Mitlerin Özellikleri*, İstanbul: Om Yayınevi.
- ERGİN, Muharrem (2017), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERKAN, Serdar (2012), *Anadolu Sahası Köroğlu Anlatılarında Tema ve Ezgi Meselesi, (Doktora Tezi)*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ESEN, Ahmet Şükrü (1999), *Anadolu Türküleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÂZİMİHÂL, Mahmut Ragıp (1991), *Türk Halk Oyunları Kataloğu*, Cilt: 1, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

- GÂZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1997), *Türk Halk Oyunları Kataloğu*, Cilt: 2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÂZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1999), *Türk Halk Oyunları Kataloğu*, Cilt: 3, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GERÇEK, Selim Nüzhet (1930), *Türk Temaşası*, İstanbul: Matbaai Ebüzziya.
- GÖKALP, Mehmed (1976), Köroğlu Kollarından Kızıroğlu Mustafa Bey Kolu ve Türküleri, *Folklor Doğru*, Cilt: IV, Sayı: 44, s. 61-63.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2013), *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- GÖRKEM, İsmail (2000), Halk Hikâyeleri Araştırmaları, Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜNAY, Umay (2011), *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜNEY, Eflâton Cem (1971), Folklor ve Halk Edebiyatı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- GÜVEMLİ, Zahir (1960), *Sinema Tarihi – Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sineması*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- GÜZEL, Abdurrahman – TORUN, Ali (2012), *Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- HAKAN, Fikret (2008), *Türk Sinema Tarihi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- İÇEL, Hatice (2010), *Köroğlu’nun Bolu Beyi Kolu Üzerine Bir İnceleme*, Konya: Kömen Yayınları.
- İkbal Kütüphanesi (1931), (Yanılışları Düzelten: S. Tevfik), *Köroğlu Hikâyesi*, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.
- İkbal Kütüphanesi, (Yanılışları düzelten: Süleyman Tevfik) (1931), *Köroğlu Hikâyesi*, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat.
- İNANOĞLU, Türker (2004), *5555 Afişle Türk Sineması*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı (1929), *Halk Türküleri*, Defter: 10, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- KADERLİ, Zehra (2006), “Deliorman Türk Sözel Kültüründe Müzik Geleneği”, *Türkbilig*, Yıl: 11, s. 118-148.
- KAFTANCIOĞLU, Ümit (1979), *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- KAPLAN, Mehmet, AKALIN, Mehmet, BALI, Muhan (1973), (Anlatan: Behçet Mahir), *Koroğlu Destanı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- KAYA, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1963), *Saz Şiiri Antolojisi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- KORGUNAL, Muharrem Zeki (1931), *Arzu ile Kamber*, İstanbul: Kurtuluş Matbaası.
- KOROK, Dâniş Remzi (1937), *Koroğlu*, İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- KÖKTÜRK, Muhsin (1972), “Kiziroğlu Mustafa Bey”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 24-Cilt: 14, Sayı: 278, s. 6431-6432.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (2011), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (2004), *Edebiyat Araştırmaları 1*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MERT, Oktay (1997), *Koroğlu-Bütün Şiirleri*, İstanbul: Gözlem Yayınları.
- MİRZAOĞLU, Gülay (1999), “Cerit Türkmenlerinde Halk Hikâyeciliği ve Hikâyeciler”, *Millî Folklor*, Yıl: 11, Sayı: 44, s. 77-87.
- MİRZAOĞLU, Gülay (2003), *Çukurova Bozlağı*, Ankara: Binboğa Yayınları.
- MİRZAOĞLU, Gülay (2015a), *Halk Türküleri (Konu-İcra-Yapı-Anlam-İşlev)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MİRZAOĞLU, Gülay (2015b), “Anlatı ve Müzik İlişkisi Bağlamında Halk Hikâyelerinden Halk Müziği Dağarcığına Geçen Türküler”, *Mustafa Öztürk’e Armağan*, İstanbul Kesit Yayınları, s. 305-318.
- MİRZAOĞLU, Gülay (2001), Türkülerin İşlevleri ve Zeybek Türküleri, *Türkbilig*, 2: 76-91.
- NUTKU, Özdemir (1977), *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- OĞUZ, Öcal (2008), “UNESCO ve Geleneğin Ustaları”, *Millî Folklor*, Ankara: Yıl: 20, Sayı:77, s. 5-10.
- ONAY, Ahmet Talât (2012), *Türk Halk Şiirinde Şekil ve Türler*, (Hazırlayan: Cemal Kurnaz) Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- ONG, Walter (2014), *Sözlü ve Yazılı Kültür-Sözün Teknolojileşmesi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- ÖZARSLAN, Metin (2001), *Erzurum Âşıklık Geleneği*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZBEK, Mehmet (1975), *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

- ÖZDEMİR, Nebi (2008), *Medya Kültür ve Edebiyat*, Ankara: Geleneksel Yayınları.
- ÖZGÜÇ, Ağâh (1988), *Kronolojik Türk Sinema Tarihi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Sinema Dairesi Başkanlığı.
- ÖZÖN, Nijat (1968), *Türk Sineması Kronolojisi (1895-1966)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ÖZTELLİ, Cahit (2002), *Evlerinin Önü Türküler*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- ÖZZORLUOĞLU, Süleyman, Tefik (1932), *Arzu ile Kamber*, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.
- REICHL, Carl (2011), *Türk Boylarının Destanları-Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı*, (Çeviren: Doç. Dr. Metin Ekici), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (2009), *Efsane Araştırmaları*, Konya: Kömen Yayınevi.
- SCOGNAMILLO, Giovanni (1998), *Türk Sinema Tarihi (1896-1997)*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- SEGAL, Robert A. (2004), *Mit*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- SEYİDOĞLU, Bilge (2016), *Erzurum Efsaneleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- SPIES, Otto (1941), *Türk Halk Kitapları*, İstanbul: Rıza Koşkun Basımevi.
- SÜMER, Faruk (1972), *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 170: Ankara.
- ŞİMŞEK, Esmâ (1987), *Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAŞLIOVA, M. Mete (2006a), "Kars Sözel Hikâyeciliğinin İcra Ortamları", *Türkbilig*, 2006/11, s. 164-188.
- TAŞLIOVA, M. Mete (2006b), *Kars'ta Sözel Hikâyecilik ve Hikâyeler*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı.
- TAŞLIOVA, M. Mete (2016), *Koroğlu-Oltu Kolu (İnceleme-Metinler)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TRT (2006), *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-1*, Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- TRT (2006), *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-2*, Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- TURAN, Metin (2013), *Koroğlu*, Bolu: Bolu İl Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

TÜRKSOY (2011), *Altın Çağ'ın İncisi "Koroğlu" (The Pearl of the Golden Age)*, Türksoy: Ankara.

YAKICI, Ali (2013), *Halk Şiirinde Türkü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

YALÇIN, Safinaz (2012), *Unutulmaz Türküler Antolojisi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

YARDIM, Mehmet Nuri (2012), *Halk Türkülerinden Seçmeler*, İstanbul: Bordo-Siyah Klasik Yayınlar.

YILDIRIM, Dursun (1998), *Türk Bitiği*, Ankara: Akçağ Yayınları.

YURDATAP, Selami Münir (1936), *Arzu ile Kamber Hikâyesi*, İstanbul: Bozkurt Matbaası.

YÜCEL ÇETİN, Ayşe (2016), *Türk Halk Hikâyelerinde Anlatıcı Tipolojisi*, İstanbul: Kitabevi.

İnternet Kaynakları

http://www.konhaber.com/haber-konya_da_asiklar_bayrami_basliyor-763579.html

<http://www.milliyet.com.tr/unesco-yasayan-insan-hazinesi--gundem-1943385/>

<http://www.osmanice.com>

<http://www.osmanlicanedemek.com>

<http://www.tdk.gov.tr>

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1361&ad=HELKEM%DD%20SU YA%20DALDIRDIM

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1529&ad=BEN%20PINARA%20 VARMİ%DEEM

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1897&ad=%C7AMLİBELDEN%20 ODE%20BAKTI%20K%D6RO%D0LU

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1902&ad=HAY%20ED%DCBEN %20MEYDAN%20HARMAN%20BA%DEİNDA%20DURAN

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=205&ad=Y%DD%D0%DDTLER %20S%DDLK%DDN%DDP%20ATA%20B%DDN%DDNCE

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2085&ad=ALA%20BOZ%20DU MANLI%20KARLI%20DERELER

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2435&ad=BEN%20B%DDR%20K %D6RO%D0LUYUM%20DA%D0DA%20GEZER%DDM

[http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2588&ad=SEN%20%C7E%DEMEYE%20VARDIN%20MI%20\(ARZU-KAMBER\)](http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2588&ad=SEN%20%C7E%DEMEYE%20VARDIN%20MI%20(ARZU-KAMBER))

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2666&ad=ARZUM%20DA%D0LARDA%20GEZERS%DDN

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=3035&ad=HAN%20N%DDGARI M%20BENDEN%20Y%DCZ%DCN%20%C7EV%DDRME

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=3213&ad=SEN%20PINARA%20VARDIN%20MI

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=339&ad=MERT%20DAYANIR%20NAMERT%20KA%C7AR

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=374&ad=BENDEN%20SELAM%20OLSUN%20BOLU%20BEY%DDNE

[http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=390&ad=B%DDR%20HI%DEMI NANAN%20GELD%DD%20GE%C7T%DD%20\(K%DDZ%DDRO%D0LU\)](http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=390&ad=B%DDR%20HI%DEMI NANAN%20GELD%DD%20GE%C7T%DD%20(K%DDZ%DDRO%D0LU))

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=4001&ad=%DDSABAL%DD%20D%DDNLE%20BEN%DDM%20S%D6Z%DCM%DC

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=544&ad=%C7AMLIBELE%20S%DCREYD%DDM%20YOLUNU

[http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=75&ad=UCA%20DA%D0LARIN%20BA%DEINDA%20\(K%D6RO%D0LU%20SOLA%D0I\)](http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=75&ad=UCA%20DA%D0LARIN%20BA%DEINDA%20(K%D6RO%D0LU%20SOLA%D0I))

<http://www.turkcesozlukler.com>

<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=11536>

<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=12636>

<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=156482>

<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=5517>

<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9444>

<https://tr.dictionarist.com>

https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=5oXyW4bNDYK6sQHikoTIDg&q=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1l%C4%B1C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&oq=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1l%C4%B1C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&gs_l=img.3...244211.249998..250860...0..0.228.3306.0j16j3.....0....1..gws-wiz-img.ahLpQD-OK-0#imgrc=-gie7zTYqob7uM:

https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=5oXyW4bNDYK6sQHikoTIDg&q=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&oq=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&gs_l=img.3...244211.249998..250860...0..0.0.228.3306.0j16j3.....0....1..gws-wiz-img.ahLpqD-OK-0#imgrc=vk5LMd27p4OORM:

https://www.google.com.tr/search?q=da%C4%9Flar+kral%C4%B1+k%C3%B6ro%C4%9Flu+afi%C5%9Fi&rlz=1C1OKWM_trTR792TR792&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjflq_3l-DeAhXJ8ywKHbfODNoQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgrc=DKrxCTz40zYTbM:

https://www.google.com.tr/search?q=da%C4%9Flar+kral%C4%B1+k%C3%B6ro%C4%9Flu+afi%C5%9Fi&rlz=1C1OKWM_trTR792TR792&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjflq_3l-DeAhXJ8ywKHbfODNoQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgrc=SyeWASI5hMB63M:

<https://www.seslisozluk.net>

<https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=15648>

<https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=17678>

<https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=197>

<https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=21238>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10233>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10235>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10241>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10242>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10244>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=13217>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=13372>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=14339>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=17678>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=197>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=21238>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22131>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22133>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22134>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=2561>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3140>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3197>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3464>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=4689>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7236>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7240>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7241>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7242>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7243>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7246>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7250>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7254>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7261>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7262>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7264>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7265>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7278>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7417>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7418>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7419>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7420>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7425>

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7429>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7433>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7444>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7445>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7459>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7464>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7465>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7473>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=8817>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9870>
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9871>
<https://www.youtube.com/watch?v=2PMbC-wsJXQ>
<https://www.youtube.com/watch?v=3kM-KZkdS4k>
https://www.youtube.com/watch?v=9s_EluJwIZc
<https://www.youtube.com/watch?v=dSfjDSL2r7k>
<https://www.youtube.com/watch?v=PQST9LSOC90>
<https://www.youtube.com/watch?v=vlbDvSusBMs>
<https://www.youtube.com/watch?v=vVHmfw3lwEA>
<https://www.youtube.com/watch?v=zebMfpir0uw>

EKLER

EK 1.

DEVLET TİYATROSU

BÜYÜK TİYATRO'DA

BU AKŞAM SAAT 20.30 da

KÖROĞLU

(DESTAN 2 PERDE)

Yazan : Dekor - Kostüm :
Ahmet Kutsi TECER Tarık LEVENDOĞLU

Sahneye Koyan :
Ziya DEMIREL

TİYATRO ve OPERA BİLETLERİ SALI GÜNLERİ HARIÇ HER GÜN SAAT 10 DAN 13 E, 15 DEN 19.15 E KADAR KÜÇÜK TİYATRODAKİ BÜYÜK TİYATRO GIŞESİNDE SATILIR. HOLDEKİ AKŞAM ŞİŞESİ 19.30 DAN 20.30 A KADAR AÇIKTIR. TEMSİLLERE TAM SAATİNDE BAŞLANIR GEÇİKENLER BİRİNCİ PERDEYİ GÖREMEZLER.

1960-1961 sezonunda Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından sahnelenen "Köroğlu" oyun afişi.

EK 2.

1976-1977 sezonunda Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından sahnelenen "Koçyiğit Köroğlu" adlı oyun afişi.

EK 3.

DT 2011
2012
DEVLET
TIYATROLARI
ANKARA DEVLET TIYATROSU

Üç Yönetmen Üç Oyun

Karıncalar
Yazan **Boris Vian - John Steinbeck**
Çeviren **Işıl Yüce - Ülkü Tamer**
Oyunlaştıran **Gökhan Aktemur**
Proje Ekibi **Gökhan Aktemur**
Umut Toprak - Basri Albayrak

Köroğlu'nun Meydana Çıkışı
Yazan **Yaşar Kemal**
Oyunlaştıran - Yöneten **Naz Yeni**

Bekleyiş
Yazan **Ethan Coen - Çeviren Deniz Ünsal**
Yöneten **Bahar Kerimoğlu**

2011-2012 sezonunda Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından sahnelenen "Köroğlu'nun Meydana Çıkışı" adlı oyunun afişi.

EK 4.

Erzurum Koroğlu Barı. (<https://www.youtube.com/watch?v=dqzfwyCtp8k>)

EK 5.

Bıçaklarla oynanan bir Koroğlu oyunu (<https://www.youtube.com/watch?v=3kM-KZkdS4k>)

EK 6.

Sopalarla oynanan bir Köroğlu oyunu ( ckuyu Köyü) (<https://www.youtube.com/watch?v=dSfjDSL2r7k>)

EK 7.

Kaşıklarla oynanan bir Köroğlu oyunu. Afyon Hocalar Davılgı Köyü Köroğlu Oyunu (<https://www.youtube.com/watch?v=2PMbC-wsJXQ>)

EK 8.

Bıçakla oynanan bir Koroğlu oyunu. Aydın. (<https://www.youtube.com/watch?v=vlbDvSusBMs>)

EK 9.

Bıçaklarla oynanan bir Koroğlu oyunu. Afyon/Bayat Düğünü Koroğlu
(<https://www.youtube.com/watch?v=vVHmfw3lwEA>)

EK 10.**“Dağlar Kralı Köroğlu” Filmi-1963**

Filmin ilk sahnesinde Köroğlu türkülerinden olan ve türkü repertuvarımızda bulunan “Benden Selâm Olsun Bolu Beyine” adlı türkü çalmaktadır. Bu türkü, filmde şu şekilde söylenmiştir:

(1)

(Hey hey yine de hey hey yiğitler hey hey)²⁹¹

Benden Selam Olsun Bolu Beyine (Bolu Beyine)

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır

At kişnemesinden kargı sesinden (kargı sesinden)

Dağlar seda verip seslenmelidir (seslenmelidir)

(Hey hey yine de hey hey yiğitler hey hey)

Düşman geldi tabur tabur dizildi (tabur dizildi)

Alnımıza kara yazı yazıldı (yazı yazıldı)

Tüfek icad oldu mertlik bozuldu (mertlik bozuldu)

Eğri kılıç kında paslanmalıdır (paslanmalıdır)

Filmde olan olaylar şöyledir: Bolu Beyi, Deli Yusuf’tan kendisine layık bir at bulmasını ister. Deli Yusuf’un at araması sahnesi bitene kadar yukarıdaki türkü çalar. Deli Yusuf, beyaz bir tay görür ve yanındaki adamlara bu beyaz tayı Bey için istediğini söyler. Bu tay, çok zayıf ve çelimsizdir. Adamlar, Deli Yusuf’un bu tayı seçmesine şaşırırlar ve tayı Bolu Beyine götürmemesini, yoksa canından olabileceğini söylerler. Çok iyi bir seyis olan Deli Yusuf, kendisinin atlardan çok iyi anladığını belirterek tayı alıp Bolu Beyine götürür.

Bolu Beyi, halka zulmeden vergi vermedikleri için insanlara işkence edip onları öldüren, şehirleri yakıp yıkan, kendisi ise zevk ve sefa içerisinde yaşayan bir padişahdır. Kardeşinin kızı olan Türkan Sultan’ı Karaman Beyin oğlu ile evlendirmek istemektedir. Bu isteğini, Türkan Sultan ile paylaşır. Fakat Türkan Sultan, evlenmek istemez. Bolu

²⁹¹ Bu türkü, TRT repertuvarında bulunan “Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1” adlı türkünün bir örneğidir. Bkz. EK 33.

Beyi, Türkan Sultan'ı evlendirerek Karaman Beyin gücü ile kendi gücünü birleştirmek istemektedir. Vezir, Türkan Sultan'ın yanındadır ve Bolu Beyi karşısında sürekli ona destek olmaktadır. Bolu Beyi, Türkan Sultan'ın babasını adamlarına öldürmüştür. Fakat Türkan Sultan dâhil olmak üzere bunu kimse bilmemektedir.

Deli Yusuf, Bolu Beyi için seçtiği eşsiz atı getirir. Bolu Beyi, karşısında cılız bir tay görünce Deli Yusuf'un aylarca araya araya zor bulduğu atın bu olduğuna inanmaz. Kendisi ile dalga geçtiği için Deli Yusuf'a kızar. Deli Yusuf, atın bir iki yıl sonra eş benzeri olmayan bir küheylan olacağını söyler. Eğer at kötü çıkarsa kör olayım, der. Bolu Beyi de Deli Yusuf'a kendi cezasını kendisinin verdiğini söyleyerek onun gözlerine mil çektireceğini açıklar. Deli Yusuf, böyle bir şey yapmaması için Bolu Beyini ikna etmeye çalışsa da Bolu Beyi, tayın getirilirken halk tarafından görüldüğü ve dalga unsuru olduğu gerekçesiyle fikrinden vazgeçmez. Cariye, Türkan Sultan'a olanları haber verir. Türkan Sultan, Deli Yusuf'u kurtarmak için koşarak gelir fakat artık çok geçtir. Deli Yusuf'un gözlerine mil çekilmiştir. Türkan Sultan, gözlerine mil çekilen Deli Yusuf'u görünce ağlar fakat artık yapılabilecek hiçbir şey yoktur.

Deli Yusuf, getirdiği taya bindirilerek köyüne geri gönderilir. O, tayın üzerindeyken şu türkü çalar:

(2)

Böyle yazmış Yaradan²⁹²

Suçumu bilemedim

Bolu Beyine derdimi dinletemedim

Dinleyin zalimler, dinleyin ağalar

Sorarım bunların hesabını bir gün

Yiğit Ali'm yetişip uçan Kır At'a biner

Beni kana bulayan Bolu'nun Beyisine

Köyüne dönünce Deli Yusuf'un bu halini gören köylüler çok üzülür. Ayvaz da onu görür görmez yardıma gelir. O sırada kuş avında olan oğlu Ali'ye de birisi babasının durumunu

²⁹² Bu türkü, "Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 35.

haber verir. Ali, koşarak babasının yanına gelir ve öcünü alacağına dair babasına söz verir.

Deli Yusuf, oğluna kazanlara su koyup ilaçlamasını, tayın yarasını beresini temizlemesini, intikam savaşında zaferden zafere koşmak için taya iyi bakılması gerektiğini söyler. Oğlundan ahırın her tarafını kapatmasını, ahıra iğne deliği kadar bile güneş girmemesini, tayı ahıra koymasını, yatağını da oraya sermesini ister. Ali, babasının dediği her şeyi yapar. Kır At, serpilmeye ve idman yapmaya başlar. O, idman yaparken şu türkü çalar:

(3)

Kır atım meydan yerinde²⁹³

Gezer horlayı horlayı

Bir kötü az bir kavgadan

Kaçar zorlayı zorlayı

Kır At'a yakışır bunlar

Yiğit giyer demir donlar

Ak gövdeden kızıl kanlar

Akar şarlayı şarlayı

Ali de Kır At ile birlikte idman yaparak güçlenmiş olur ve babasının intikam emrini beklemeye başlar. Deli Yusuf, Ali'den tarlaya gidip tarlayı bataklık olana kadar sulamasını ister. Ayvaz'a da atı getirmesini söyler. Atı eliyle yoklar ve ata çamur bulaşmadığını görünce artık intikam alacak seviyeye geldiğini açıklar. Adamlarına Köroğlu ile savaş talimi yaptırır. Bir elma bulmalarını söyler. Ali, elmaya isabet ettirir. Böylece Ali de artık intikam alabilecek duruma gelmiştir.

Bolu Beyinin adamları köyü basar. Ali ve arkadaşları köylülerin imdadına yetişir. Adamların bazıları ölür, bazıları kaçar. Ali, Köroğlu namıyla intikam almaya geleceğini haykırır ve intikam için artık gitmek istediğini babasına söyler. Babasıyla helalleşip onun

²⁹³ Bu türkü, "Çamlıbel'e Süreydim Yolunu" adlı türkünün bir bölümüdür. Türkü, TRT repertuarımızda bulunmaktadır. TRT repertuarında bulunan bu türkünün üç dörtlük olan yeldirme bölümünün ilk iki dörtlüğü alınarak filmde kullanılmıştır. Bkz. EK 57.

izniyle Ayvaz ile birlikte yola çıkar. Onlar yoldayken yine “Benden Selam Olsun Bolu Beyine” türküsü çalar:

(4)

(Hey hey yine de hey hey yiğitler hey hey)

Benden Selam Olsun Bolu Beyine (Bolu Beyine)

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır (yaslanmalıdır)

At kişnemesinden kargı sesinden (kargı sesinden)

Dağlar seda verip seslenmelidir (seslenmelidir)

(Hey hey yine de hey hey yiğitler hey hey)

Köroğlu döner mi kendi şanından (kendi şanından)

Çıkarır çoğunu er meydanından (er meydanından)

Kır At köpüğünden düşman kanından (düşman kanından)

Çevre dolup şalvar ıslanmalıdır (ıslanmalıdır)

Yolda karşılarına beyin adamları çıkar. Ayvaz ve Köroğlu, adamlarla dalga geçerler ve onlara kılıç çekerler. O sırada Türkan Sultan ve Züleyha adlı bir cariyesi de ordadır. Bu adamlar, Türkan Sultan’ın adamlarıdır. Adamlar, Köroğlu ve Ayvaz’a saldıramazlar, onlardan korkarak kaçarlar. Köroğlu’nun hareketleri, Türkan Sultan’ın hoşuna gider. Kaçmayan sadece bir adam kalmıştır. Türkan Sultan, Köroğlu’na bu adamın canını bağışlaması için ne istediğini sorar. Köroğlu da Türkan Sultan’ı öpmek istediğini söyler. Köroğlu, zaten adamı öldürmeyecektir. Sırf Türkan Sultan’ın dudağından öpmek için adamı öldüreceğini söylemiştir. Türkan Sultan, Köroğlu’nun isteğini kabul eder. Ayvaz da cariyeye Züleyha’nın dudaklarından öper. Türkan Sultan, öpüşürken arada Köroğlu’na tokat atmayı ihmal etmez.

Bolu Beyinin adamları, halka zulmetmeye devam etmektedir. Adamlar, bir hanı basıp kadınlara tecavüz edip kızları kaçırmaya çalışırlar. Bu sırada Köroğlu ve Ayvaz gelerek adamlarla dövüşürler. Adamlar da korkarak kaçarlar. Köroğlu, Bolu Beyine selam söylemelerini ister. Adamlar, beye Köroğlu’nun haberini getirirler, Köroğlu ile dövüşüklerini söyleyerek onun çok güçlü olduğunu anlatırlar. Bolu Beyi de Köroğlu’nun gücünü abarttıkları gerekçesiyle adamlarına kızar. O sırada orada olan Türkan Sultan da

adamların abartmadığını, Köroğlu'nun çok yiğit olduğunu, böyle bir yiğidin yüreğinde korku değil hayranlık uyandırdığını söyler.

Bolu Beyi, adamlarından Zalim'e Karaman Beyin oğlu gelmeden Köroğlu'nun öldürmesi emrini verir. Karaman Beyin oğlu için bir eğlence düzenlerler. Karaman Beyin oğlunu beklerken kapıyı kırarak Köroğlu içeri girer ve beye dövüşmeyi teklif eder, bunun üzerine onunla dövüşmeye çalışan bütün adamları bertaraf eder. Bolu Beyi, Köroğlu'nun üzerine bir şey atar. Böylece afallayan Köroğlu'nu adamlar tutarlar. Bolu Beyi, Köroğlu'nun hayatını bağışlar. Fakat babası gibi gözlerini dağlayacağını söyler. Daha önce Köroğlu'nun Türkan Sultan ile öpüşmek için canını bağışladığını söylediği adam olan Sami de oradadır. Sami, Köroğlu'nun kendisine yaptıklarının acısını çekmesi için onun gözlerini parmaklarıyla oymak istediği dile getirir. Bolu Beyi de bu öneriyi beğenerek kabul eder. Sami'nin elinde gözbebeğine benzeyen iki bilye vardır. Köroğlu'nun gözlerini çıkarmış gibi yapar. Aslında amacı, Köroğlu'na yardım etmektir. Köroğlu'nu zindana atarlar. Sami, Köroğlu'nu zindana götüren adamlara vurur ve Köroğlu'nu kaçırtarak Türkan Sultan'ın yanına getirtir. Türkan Sultan, Köroğlu'nun gözlerinin oyulduğunu sandığı için böyle bir görüntüye dayanamayacağını düşünerek Köroğlu'na bakmadan konuşur. Gözlerine bir şey olmadığını görünce de çok sevinir, Türkan Sultan ve Köroğlu öpüşürler. Köroğlu, Türkan Sultan'a vaktiyle bir kurt gördüğünü, kurdun arkasını duvara verip beş on tane it ile didiştğini, kendisinin de zulme karşı gelmeyi ondan öğrendiğini, sırtını Çamlıbel'e dayayarak orada kuvvet toplayacağını anlatır. Sami, iki adamın geldiğini görür. Köroğlu, alelacele Türkan Sultan'a bir çevre (oyalı yazma) verir. Buluşacakları günden bir gün önce, çevreyi köprünün yanındaki büyük ağacın oraya bağlamasını ister. Ayvaz, at arabası ile gelerek Köroğlu ve Sami'yi kurtarır. Bolu Beyi, Köroğlu'nun kaçmasına kızar. Köroğlu'na karşı gelip onu alt etmesi için cengâver Hoylu Beyi yanına çağırır.

Bu sırada cariyesi Züleyha ile konuşan Türkan Sultan, Köroğlu'nun kaçmasına sevinmektedir. Züleyha'ya Bolu Beyi'nin olanları duyduğu takdirde Köroğlu'na kaçacağını belirtir. Züleyha da kendi gönlünün de dağlara düştüğünü, Ayvaz'a âşık olduğunu itiraf eder. Vezir, Bolu Beyi'nin Köroğlu'nu yakalaması için Hoylu Beyi görevlendirileceğini Türkan Sultan'a haber verir. Hoylu Bey, çok kuvvetli olduğu için Türkan Sultan telaşlanır. Cariyesi Züleyha'ya ağaca bağlaması için çevreyi verir.

Köroğlu, Bolu Beyi ve adamlarından korkmamaları için köylülerle konuşur ve Bolu Beyine karşı birleşmelerini söyler. İlk olarak yetmiş yaşında bir nine Köroğlu'na destek olur. Onun arkasından diğer köylüler de Köroğlu'nun yanında olduğunu açıklarlar. Herkes birleşecek, Çamlıbel'e gelip Köroğlu'na katılacaktır. Oranın halkından olan Ayşe, Köroğlu'na âşıktır. Köroğlu'nun Türkan Sultan'ı sevdiğini, Türkan Sultan'ın Köroğlu ile buluşmak için çınara çevre astığını duyar ve üzülür. Ayvaz ve Köroğlu, gittikleri yollar belli olmasın diye sevdikleri ile çevre yerine güvercinle haberleşmeye karar verirler. Ayşe, ağlarken Sami onun ağladığını görür. O da Köroğlu'na âşık olduğunu Sami ile paylaşır.

Türkan Sultan ve Züleyha, çevrenin olduğu ağacın oraya at ile gelirler. Ayvaz ve Köroğlu, ağacın üstüne çıkıp saklanarak onları beklemekteledir. Kızlar gelince saklandıkları yerden yanlarına gelirler. Türkan Sultan, Hoylu Beyin Köroğlu ile savaşmak üzere geleceğini haber verir. Böyle bir yiğidin ona karşı olması Köroğlu'nu üzer. Türkan Sultan, Köroğlu'na kaçmayı teklif eder. Köroğlu, kaçmayı yiğitliğe yakıştıramadığı ve ölmenin kaçmaktan daha iyi olduğunu düşündüğü için bunu kabul etmez. Köroğlu ve Ayvaz, haberleşmelerini sağlayacak güvercinleri kızlara vererek dönerler.

Bolu Beyinin yanına gelen Hoylu Bey, para uğruna kimseyle dövüşmeyeceğini Bolu Beyine belirtir. Bolu Beyi, Köroğlu'nun eşkıyaların en katili olduğunu, halka zulmettiğini, sarayını bastığını, bir beye bile böyle davranabilen birinin halka neler yapmayacağını söyler. Bunları gerçek sanan Hoylu Bey de kötüye karşı savaşmayı kabul eder ve askerlerle birlikte yola çıkar.

Köroğlu, Hoylu Beyin geldiğini haber alır. Kabresığmaz'a halka haber vermesini, halkın taş sopa ne varsa alarak yanına gelmesini ister. Hep birlikte, gelen askerlerin üstlerine giderler. Köroğlu ve Hoylu Bey, meydana çıkarlar. Köroğlu, kim yenilirse onun tarafının yenik sayılmasını teklif eder. Birbirilerine kılıç çekerek savaşır. Savaşı Köroğlu kazanır ve Hoylu'dan onlara katılmasını ister. Hoylu, bunu kabul etmez. Köroğlu, gerçek hainin Bolu Beyi olduğu gerçeğini anlatır. Hoylu Bey, bu durumun doğru olup olmadığını askerlere sorunca Bolu Beyinin gerçekten yalan söylediği ortaya çıkar. Bunun üzerine Hoylu Bey, kendi atlılarıyla Köroğlu'na katılır. Bolu Beyinin atlılarını da Bolu Beyine durumu haber vermeleri için gönderir.

Bolu Beyi, Karaman Beye güçlenmek gerekçesiyle birleşmek için haber gönderir. Vezir de bir taraftan Bolu Beyine karşı adam toplamaktadır. Türkan Sultan, güvercinle Köroğlu'na mektup ulaştırır. Köroğlu, mektubu okur. Türkan Sultan, mektupta Karaman Beyin oğlu ile evlendirileceğini, yarın buluşmaları gerektiğini yazmıştır. Zalim, Türkan Sultan'a Karaman Beyinin oğlunun geldiğininhaber verilmesini ve sultanın hazırlanmasını söyler. Türkan Sultan, hazırlanıp geleceğini söyleyerek Zalim'i gönderir. Karaman Beyin oğlu, hediye olarak Bolu Beyine tüfek getirmiştir. Tüfeğin nasıl çalıştığını göstermek için bir tavuk vurur. Orada bulunan bütün adamlar, bu manzarayı görünce çok şaşırırlar. Bolu Beyi, bu aletin insanları öldürebileceğini de öğrenince Karaman Beyin oğlundan bunu denemesini ister. Bir adama elini açtırırlar ve onu elinden vururlar. Böylece tüfeğin, insanlar üzerinde de işe yaradığını öğrenilir. Karaman Beyin oğlu, tüfek dışında şallar, Hint kumaşları ve birçok hediye de getirmiştir. Bolu Beyi, Türkan Sultan'ın dört gözle onu beklediğini söyleyerek babası ile bir an önce gücünü birleşmek istediğini belirtir ve Köroğlu'nu ortadan kaldırdıktan sonra Türkan Sultan ile düğünlerini yapmayı teklif eder. Karaman Beyin oğlu da önce düğün olmasını ister. Türkan Sultan ve Züleyha, kaçarken yakalanmışlardır. Adamlar, kızları Bolu Beyinin yanına getirirler. Türkan Sultan, Karaman Beyin oğluna onunla evlenmek istemediği için kaçtığını söyler. Karaman Beyin oğlu, Türkan Sultan'ın kendisini dört gözle beklediğini sandığı için şaşırır. Bolu Beyi, kadınların bir gününün bir gününü tutmadığını söyleyerek olayı geçiştirir. Kızlar odalarına gönderilir, odanın kapısına muhafız dikilir. Vezir, Türkan Sultan'a babasını Bolu Beyinin öldürdüğünü söyler. O sırada vezirin sırtına uzaktan bir hançer atılır ve vezir, bu şekilde ölür. Kızlar, güvercinle Köroğlu ve Ayvaz'a olanları haber vermek için güvercini uçururlar. Zalim, havalanan güvercini görür, güvercini adamlara ok ile vurdurarak mektubu alır.

Türkan Sultan'ın gelmediğini gören Köroğlu, kızın onunla kaçmaktan vazgeçtiğini sanır. İki adam, beyin emri ile gelinlik gönderildiğini söyleyerek Türkan Sultan'ın odasına girer. Paketlerin içinde kıyafetler vardır. Kızlar, onları giyerek kaçarlar ve Köroğlu'nun yanına gelirler. Ayşe, Türkan Sultan gelince yine ağlar. Türkan Sultan, Köroğlu ile Ayvaz da Züleyha ile evlenir. Sırtında ok ile yaralanmış olarak gelen bir adam Köroğlu'na köyü bastıklarını haber verir ve ölür. Köroğlu, Çamlıbel'i Hoylu Beye, Türkan Sultan'ı da Ayşe'ye emanet eder. Ayvaz ve Sami ile birlikte köye gittiğinde herkesi ölmüş bir şekilde bulur. Köroğlu köydeyken Çamlıbel de basılır. Burada da pek çok kişi vurulup ölür.

Köroğlu ve Ayvaz geri dönerler. İnsanlar, yerlerde ölü olarak yatmaktadırlar. Zalim de yerde ölü numarası yapmaktadır. Ayşe, Köroğlu'na Türkan Sultan da dâhil olmak üzere herkesin esir alındığını, adamların ellerinde delikli demirler olduğunu anlatır. Zalim, Köroğlu'nu öldürmek için ona doğru hançer atar. Tam bu sırada Ayşe, Köroğlu'nun önüne geçer ve kendisi vurularak ölür. Ayvaz da Zalim'i okla vurarak öldürür.

Çamlıbel'de esir alınan herkes asılacak, Hoylu Beyin derisi yüzülecek ve Türkan Sultanın da düğünü olacaktır. Düğün için içki fiçileri gelir. İçlerinde Köroğlu ve adamları vardır. Ayvaz, Bolu Beyinin adamlarıyla dövüşüp onları oyalarken Sami ve Köroğlu, saraydan içeri girmek için önlerine çıkan adamları alt ederek yavaş yavaş ilerlerler.

Türkan Sultan, gelinliği giymek istemez. Hizmetçi, Türkan Sultan'a gelinliği giyinmezse hizmetkârların başlarının vuracağını söyler, bunun üzerine Türkan Sultan, gelinliği giymeyi kabul eder. Sami ve Köroğlu, Hoylu'yu ve diğer adamları zindandan çıkarırlar. Türkan Sultan, Karaman Beyin oğluna Köroğlu ile evli olduğunu söyler. Bolu Beyi, bu olayı yalanlar ve imamı çağdırtmak için adamlarını gönderir. Bu sırada Köroğlu ve adamları, imamın yanındadır. Gelen adamları bertaraf ederler. Karaman Beyin oğlu, kime inanması gerektiği konusunda arada kalır.

İmam gelir. Bolu Beyi, Köroğlu'nun ölmüş olduğu yalanını söylediği sırada Köroğlu ve arkadaşları ortaya çıkarlar. Türkan Sultan, Köroğlu'na sarılır. Askerler, Köroğlu ve arkadaşlarına saldırırlar, aralarında savaş başlar. Bolu Beyi, Köroğlu'nu vurmak için tüfeği alır. Karaman Beyin oğlu, Köroğlu'na dikkat etmesini söyler. Bolu Beyi, Karaman Beyin oğlunu vurur, Karaman Beyin oğlu ölür. Köroğlu, Bolu Beyi kendisini vuracağı sırada kılıç atarak onu öldürür. Köroğlu, askerlere beylerinin öldüğünü, teslim olmalarını söyler. Herkes, savaşmayı bırakır. Köroğlu, arkadaşları, Türkan Sultan ve Züleyha hep birlikte Çamlıbel'e geri dönerler. Onlar Çamlıbel'e dönerken yine daha önce çalan "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine" adlı türkünün bir dörtlüğü çalar:

(5)

(Hey hey yine de hey hey yiğitler hey hey)

Düşman geldi tabur tabur dizildi (tabur dizildi)

Alnımıza kara yazı yazıldı (yazı yazıldı)

Tüfek icad oldu mertlik bozuldu (mertlik bzouldu)

Eğri kılıç kında paslanmalıdır (paslanmalıdır)

EK 11.**“Köroğlu Kılıçların Zaferi” Filmi-1968**

Filmin girişi, “Benden Selâm Olsun Bolu Beyine” türküsü ile yapılmıştır, türkü bitince filmin ilk sahnesi de başlar:

(1)

(Hey hey gene de hey hey)²⁹⁴

Benden selam olsun Bolu Beyine (Bolu Beyine)

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır

At kişnemesinden gargı sesinden

Dağlar seda verip seslenmelidir

(Hey hey gene de hey hey)

Asker geldi tabur tabur dizildi (hele dizildi)

Alnımıza böyle yazı yazıldı

Tüfek icad oldu mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Bolu Beyi, halkına zulmeden, halktan haraç alan bir padişaktır. Bir gün, Bolu Beyinin adamları, seyis olan Koca Yusuf'un yanına gelerek ondan padişaha yollamak için bir at seçmesini isterler. Koca Yusuf, padişaha layık bir at olmadığını belirtince Bolu Beyinin adamlarından biri, ona bu atı bulması için kırk gün mühlet verir. Koca Yusuf, diyar diyar dolaşarak padişaha yaraşacak bir tay bulur. Bu tay, cılız bir taydır fakat Koca Yusuf, bu tayın ileride çok güzel bir küheylan olduğunu öngörmüştür.

Koca Yusuf, tayı Bolu Beyine götürür. Cılız tayı gören Bolu Beyi, kendisiyle dalga geçildiğini düşünerek çok sinirlenir ve Koca Yusuf'un gözlerine mil çektirir. Koca Yusuf, ata bindirilerek evine geri gönderilir. Koca Yusuf'un gözlerine mil çekilmesi ve daha sonra da onun evine ulaşması sahnelerinde arka fonda türkü çalmaktadır. Bu türkü, şu şekildedir:

²⁹⁴ Bu türkü, “Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1” adlı türkünün bir örneğidir. Bkz. EK 33.

(2)

Ne suçum var bilemedim ben bunu²⁹⁵
 Küçük Ali'm yetim kalır ağalar
 Çok emekler çektim hep zayı²⁹⁶ oldum
 Zulüm bana hayıf olur ağalar

Ben ne ettim paşaya ağalar beyler
 Ak gözdemi kızıl kana boyarlar
 Dostlar ağlar düşmanlarım gülerler
 Malım mülküm yağda kalır ağalar

Dinleyin ağalar dinleyin beyler
 Sorarım bunları bir gün olur ki
 İyi olup koç Kır At'a binersem
 Kırarım belli bir gün olur ki

Al yanağım kızıl kana boyandı
 Akan kandan coşkun sular bulandı
 Düşmanlar söyledi zalim inandı
 Sorarım sizlerden bir gün olur ki

Babasını, gözleri oyulmuş, bitap şekilde gören Ruşen Ali çok üzülür. Babası, Ruşen Ali'den tayı geri getirmesini ister. Ruşen Ali de babasının öcünü alacağına söz vererek tayı almak üzere Bolu Beyinin sarayına gider. Ruşen Ali, bu saatten sonra artık Köroğlu olmuştur. Bolu Beyinin kız kardeşi olan Hüsnü Bala, odasının penceresinden Köroğlu'nu görür. Köroğlu'nu beğenen ve sarayda ne işi olduğunu merak eden Hüsnü Bala, dadısını Köroğlu'nun yanına gönderir. Yaşlı bir kadın olan dadı, Köroğlu'nun yanına giderek ona yardım edebileceğini söyler ve Köroğlu'nu Hüsnü Bala ile buluşturur. Hüsnü Bala, Körolu'na padişahın kardeşi olduğunu söylemez. Kendisini Hüsnü Bala Hatunun cariyesi

²⁹⁵ Bu türkü, "Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler" türküsünün bir varyantıdır. Bkz. EK 35.

²⁹⁶ **Zayı:** 1. Kaybolma, yitme. 2. Kayıp. 3. Yok olmuş, elden çıkmış, mahvolmuş. 4. İşe yaramayan, yararsız, boş(<http://www.tdk.gov.tr>).

Gülizar olarak tanıtır. Köroğlu, ona olanları ve tayı geri almak istediğini anlatır. Bunun üzerine Hüsnü Bala da Köroğlu'ndan buralardan uzaklaşmasını ister.

Hüsnü Bala, abisine fukaranın birine bir tay bağışlamak istediğini, Koca Yusuf'un getirdiği cılız atı verebileceğini düşündüğünü söyler. Bolu Beyi de zaten sinirli olduğu ve atı önemsemediği için bunu hemen kabul eder. Hüsnü Bala, küçük bir çocukla Köroğlu'na atı gönderir. Koca Yusuf ve Köroğlu, Kır At adını verdikleri atı kimin gönderdiğini bilmeksizin duruma çok sevinirler. Koca Yusuf, oğlundan yedi ayrı kazanda yedi bağ kantaron otuyla su kaynatmasını, bu suyla Kır At'ı yedi kere yıkamasını, ahırını içeri ışık sızmayacak şekilde kapatmasını, Kır At'ı ahıra koyup kendisinin de ahırın önünde yatmasını ister. Kara Vezir ile nişanlı olan Hüsnü Bala da bu sıralarda görür görmez âşık olduğu Köroğlu'nu düşünmektedir.

Aradan zaman geçer. Koca Yusuf, Kır At'ı kontrol eder; atın sol kaburgasında bir zayıflık bulur. Buradan, ahırda altın büyüklüğünde bir deliğin olduğunu anlar. Oğlundan o deliği bulup kapatmasını ister; Köroğlu da deliği bularak kapatır. Bundan sonra Kır At, büyüyüp serpilir, artık eşi benzeri olmayan bir küheylana dönüşür.

Hüsnü Bala, Köroğlu'nu merak etmektedir. Dadısıyla birlikte yanlarına bir adam daha alarak Köroğlu'nun yanına gider. Hüsnü Bala, Kır At'ı kendisinin gönderdiğini ve atı görmek istediğini söyleyince Köroğlu, Kır At'ı ona gösterir. Hüsnü Bala, Kır At'ı görünce çok şaşırır. Köroğlu ve Hüsnü Bala, ahırda baş başa kalarak konuşurlar ve birlikte kaçmaya karar verirler.

Hüsnü Bala, saraya geri döner. Bolu Beyi, kız kardeşinin Köroğlu'nun yanına gittiğini öğrenir ve Hüsnü Bala döndüğünde ona tokat atar. Bu duruma sinirlenen Hüsnü Bala, Bolu Beyinin hiçbir şeyden anlamadığını ifade etmek için tayın bir küheylan olduğunu söyler fakat sonra pişman olur. Bolu Beyi, adamlarını Kır At'ı almaya gönderir. Atı almak üzere gelen adamlar, Koca Yusuf'u bıçaklarlar. Köroğlu, dövüşür ve adamları alt eder. Yaralı olan Koca Yusuf, ölmek üzereyken oğluna zayıfları ezmemesi, onlara eziyet etmemesi, duygulu ve akıllı yaşaması yönünde nasihatler verir. Oğlundan, Cidalı Kenan Efendi'nin olan Çamlıbel kalesine gitmesini, burayı mesken tutmasını ve öcünü yerde bırakmamasını ister ve ölür. Köroğlu, Çamlıbel'e gitmek üzere yola çıkarken şu türkü çalar:

(3)

Çamlıbel'e süreydim yolumu (yavrum yolumu)²⁹⁷

Altınlardan nallatayım nalını

Altınlardan nallatayım nalını

Köroğlu, Çamlıbel'e gelir. Yolda adamlar, Cidalı Kenan'a bac vermesi için onun yolunu keserler. Köroğlu, Cidalı'yı görmek istediğini söyleyerek geçer ve kaleye girer. Burada Cidalı ile karşı karşıya gelen Köroğlu, ona kaleyi devralacağını söyler. Kalede Cidalı'nın çok sayıda adamı da vardır. Bu sözler, orada bulunan herkesi güldürür, kimse Köroğlu'nu dikkate almaz. Köroğlu, türlü olaylarla gücünü oradakilere gösterir. Eşyaları бүker, bilek güreşi yaparak kazanır, adamlarla dövüşür. Bu olayları gören Cidalı, adamlarına²⁹⁸ Köroğlu'nu kaleden atmalarını emreder. Köroğlu'na hayran kalan adamlardan hiçbiri bu emri yerine getirmek istemez; hepsi Köroğlu'nun orada kalmasından yanadır. Köroğlu kaleyi aldıktan sonra Cidalı'yı da orada güzel bir şekilde yaşatacağını söylese de Cidalı, bunu kabul etmez ve Köroğlu'ndan sabah Akbayır'dan geçenlerin yolunu keserek haraç almasını ister. Eğer bunu yapabilirse kaleyi ona vereceğini vadeder. Köroğlu'na o gün için bir oda verirler. Cidalı'nın emrinde olan Şekerpare adında bir kız, Köroğlu'nun yanına gelerek ona ayran getirir. Bu ayran zehirlidir, ayranı Köroğlu'nun ölmesi için Cidalı göndertmiştir. Köroğlu, kızın eline vurarak ayranı döker. Cidalı, Köroğlu'nun ölmediğini görünce onunla dövüşür.

Ertesi sabah Köroğlu, gelip geçenden bac almak için yol kesmeye başlar. Cidalı ve adamları da onu izlemektedir. Önce ihtiyar bir adam, sonra da fukara bir çerçici yoldan geçer. Adamlar, yalvarıp durumlarının kötü olduğunu söyleyince Köroğlu, ikisinin de geçmesine izin verir. Köroğlu, bacı alamadığını söyler. Bu adamlardan sonra Bolu Beyinin kervanı gelir. Köroğlu, adamları yener ve Çamlıbel'in artık kendisinin olduğunu Bolu Beyine iletmesi için, Bolu Beyinin adamı Zorbaz ile ona haber gönderir. Bolu Beyi, Kır At'ın ele geçirilmesine karar verir. Kır At'ı kaçırmak için Bolu'nun en hünerli hırsızını arar; bu haber halka duyurulur.

²⁹⁷ Türkü, TRT repertuarında bulunan "Çamlıbel'e Süreydim Yolunu" adlı türkünün giriş kısmıdır. Bkz. EK 57.

²⁹⁸ Filmde bu adamların adı, Dağdeviren, Selamvermez, İtebinmez, Kabresığmaz, Canıcebinde, Zincirkıran, Güdümen ve Eceliyakın'dır.

Köroğlu'nun alt ettiği Bolu Beyine ait olan kervan, Hüsnü Bala'nın düğünü için çeyiz taşımaktadır. Bu yüzden, düğün gecikecektir. Bu duruma, Hüsnü Bala çok sevinir. Köroğlu'na onu kaçırmaması için bir name yazar.

O sırada hırsızlık için görevlendirilmek üzere Bolu Beyinin adamları tarafından Ayvaz adlı bir çocuk bulunmuş ve beyin huzuruna çıkarılmıştır. Bolu Beyi, karşısında bir çocuk görünce ilk başta ona güvenmez. Fakat Ayvaz'ın bir hamlede kendisinden ve yolda gelene kadar adamlarından çaldığı eşyaları görünce etkilenir ve görevi altın karşılığında Ayvaz'a verir. Ayvaz, saraydan ayrılırken Hüsnü Bala, ona Kır At'ı kaçırmaması için yalvarıp bunun için inci, altın vadetse de Ayvaz ikna olmaz. Hüsnü Bala, nameyi Köroğlu'na ulaştırması için Ayvaz'a verir. Ayvaz, Köroğlu'nun bunun karşılığında altın verebileceğini öğrenince nameyi alır fakat Kır At'ı da almaktan vazgeçmez. Hüsnü Bala'nın boyundaki gerdanlığı da kaşla göz arasında çalmayı ihmal etmeyerek Çamlıbel'e gidip Kır At'ın olduğu ahıra girer. Kır At'ı tanınmasın diye siyaha boyayarak ahırdan çıkarır. Kaçarken dökülen altınlarını toplarken yakalanır. Köroğlu'nun karşısına çıkan Ayvaz, nameyi ona verir. Köroğlu, Ayvaz'ı onun dünya ahiret kardeşi olduğunu söyleyerek altınla ödüllendirir. Bunun üzerine Ayvaz da atı çaldığını itiraf ederek Köroğlu'nun kardeşi olmayı ve altınları kabul eder, Çamlıbel kalesinde kalmaya başlar.

Kara Vezir'in baş sipahisi Hoylu, Bolu Beyine hediye olarak tüfek getirir. Bolu Beyi, o sıralar ilk kez icat edilen tüfeği bir adamının üzerinde dener ve onu öldürür.

Köroğlu ve Ayvaz'ı öldürenlere kelle başı altın verilecektir. Bu haber, halka ilan edilir. O sırada çarşıda olan Köroğlu ve Ayvaz da haberi duyarlar. Köroğlu, Kır At için nal almak üzere bir nalbanta gider. Demircioğlu adındaki bu nalbant, Köroğlu'na atı için nal verir. Köroğlu, nalı beğenmeyerek büker ve Demircioğlu'na altın verir. Demircioğlu da altını parmağıyla büker, altının yazılarını siler. Bu altının kalp olduğu gerekçesiyle onu Köroğlu'na geri verir. Karşısındaki kişinin Köroğlu olduğunu öğrenince de çok sevinir. O sırada, içinde Hüsnü Bala'nın bulunduğu gelin alayı oradan geçmektedir; gelin alayındaki kadınlar hamama gitmektedirler. Erkeklerin arkalarını dönmeleri için duyuru yapılır. Köroğlu bakar ve Gülizar sandığı Hüsnü Bala'yı görür. Onun, Hüsnü Bala olup Bolu Beyinin kardeşi olduğunu Demircioğlu'ndan öğrenir. Kadınlar, hamama giderler, Köroğlu da hamama girer. Köroğlu'nu gören kadınlar kaçarlar, o da fırsattan yararlanarak sevgilisini kaçıır. Bolu Beyi, kız kardeşinin Köroğlu tarafından kaçırıldığını öğrenince

Hoylu'ya peşinden gidip Köroğlu'nu öldürmesi için silah verir. Hoylu, silahla bir yiğidi vurmayı erkekliğe sığdıramadığı için silahı almaz ve silahsız bir şekilde Köroğlu'nun peşinden gider.

Köroğlu ve Hüsnü Bala, bir mağaraya kaçmıştır. Köroğlu, nikâhları kıyılıncaya kadar sevgilisiyle arasına kılıç koyar. Hoylu ve adamları gelip Köroğlu ve Hüsnü Bala'yı bulurlar. Köroğlu, adamlarla dövüşür; Hoylu ile de gürz, kılıç ve kalkanla savaşır. Hüsnü Bala, Hoylu'ya Kara Vezir'i değil Köroğlu'nu sevdiğini söyler. Hoylu, Bolu halkına Köroğlu'nun zulmettiğini sanmaktadır; asıl halka zulmedenin Bolu Beyi olduğunu öğrenince adamlarına hiçbir şey yapmadan geri döneceklerini söyler. Bir adam, buna karşı gelir. Birlikte savaşır ve kazanırlar.

Köroğlu ve Hüsnü Bala'nın Çamlıbel'de düğünleri olacaktır. Cidalı da Köroğlu'nun dokuz adamına dokuz kadın getirir, adamlar da bu kadınlarla evlenecektir. Fakat, Cidalı herkesi kandırarak Bolu Beyi ile ortak olmuştur. Yüzleri kapalı olan bu kişiler aslında erkektir. Bu adamlar, Hüsnü Bala'yı kaçırlar. Şekerpare de Cidalı'nın suç ortağıdır. Kız, içten içe âşık olduğu Köroğlu ondan şüphelenmesin diye Cidalı'dan onu bağlamasını ister. Bunun üzerine Cidalı, sırf Köroğlu'na sahip olmak için suç ortağı olduğu gerekçesiyle kızı bıçaklar. Kız, yaralı bir şekilde Köroğlu'na Hüsnü Bala'nın kaçırıldığını haber vererek ölür. Bolu Beyinin bir adamı, Köroğlu'nun yanına gelerek Hüsnü Bala'nın sarayda olduğunu ve Hoylu ile Demircioğlu'nun da esir alındığını söyler. Köroğlu'nun onlara karşılık Kır At'ı vermesi gerekmektedir. Köroğlu, Kır At'ı verir ve daha sonra, savaşmak için arkadaşlarıyla birlikte saraya gitmek üzere yola çıkar.

Bolu Beyi, kız kardeşini döverek zindana attırır. Köroğlu'na karşı sözünü tutmaz; Hoylu ve Demircioğlu için de darağacı kurulur. Kır At da Köroğlu yanında olmadığı için zapt edilemez. Kır At, huysuzlanarak çiftleyip iki seyisi öldürmüştür. Bolu Beyine Kara Vezir'in Çamlıbel'i alarak Köroğlu'nu bitirdiği, Kara Vezir'in saraya gelmek için yolda olduğu haberi gelir. Bu haber üzerine Bolu Beyi, Hoylu ve Demircioğlu'nu asmayı erteler, Hüsnü Bala'yı da zindandan çıkartıp hazırlar. Köroğlu, Bolu Beyine bir oyun planlamıştır. Bu haberler de oyunun bir parçasıdır. Köroğlu, Kara Vezir kılığında saraya gelir, Ayvaz'ı oğlu olarak tanıtır. Kendisinin ve Ayvaz'ın yüzünü siyaha boyamıştır. Yiğitlerini de sandıklara koymuş ve bu sandıkları çeyiz sandığı olarak hediye gibi getirmiştir. Köroğlu, Bolu Beyine Hoylu'yu görmek istediğini söyler. Sözde Hoylu Bey

Kara Vezir'in adamı olduğu için onun ihanetine yönelik iki çift laf edecektir. Böylece, Hoylu'nun yanına gelir. İhaneti için Hoylu'ya tokat atar ve ona göz kırparak söylediği sözlerle Köroğlu olduğunu anlaştırır. Bolu Beyine Habeşistan'da valiyken büyü ile uğraştığını söyleyerek Kır At'ı sakinleştirebileceğini söyler. Kır At'ın yanına giderek onu sakinleştirir. Daha sonra da Hüsnü Bala'yı görmek ister. Hüsnü Bala da Köroğlu'nun söylediği sözlerden onun Köroğlu olduğunu anlar.

Ayvaz, yiğitleri sandıktan çıkaracakken Cidalı tarafından yakalanarak zindana atılır. Bu sırada Köroğlu, Hüsnü Bala'nın getirdiği suyla abdest alır, böylece gerçek teni ortaya çıkar. Bolu Beyi, Köroğlu'nu karşısında görünce şaşırır ve korkar. Hoylu ve Demircioğlu, Köroğlu'nun tehlikede olduğunu öğrenince zincirlerini ve zindanın demirlerini kırarlar. Sandıktaki yiğitler de çok uzun bir süre geçtiği için sandıklardan çıkarlar. Hep beraber Ayvaz'ı da kurtarırlar. Bütün yiğitler, Köroğlu'na yardıma gelirler ve birlikte Bolu Beyinin adamlarını yendikten sonra kaçarlar. Bolu Beyi, Köroğlu'nu tüfekle vurmak için ateş eder. Bunun üzerine Hoylu, Köroğlu'nun önüne geçer. *“Tüfek icat olundu mertlik bozuldu. Hakkını helal et Köroğlu”* diyerek ölür. Köroğlu ve Bolu Beyi savaşır. Köroğlu, Bolu Beyinin yalvarmalarına aldırmaz. Bolu Beyini yaralar; bu sırada kendisi de hafif bir yara alır. Daha sonra Köroğlu, Kır Ata biner. Kır At'ın çifteleriyle Bolu Beyini öldürür. Böylece Koca Yusuf'un öcü alınmış olur. Filmin son sahnesinde Köroğlu ve Hüsnü Bala, at üstünde Çamlıbel'e dönerlerken yine başlangıçta çalan türkünün bir bölümü çalar ve bu şekilde film son bulur:

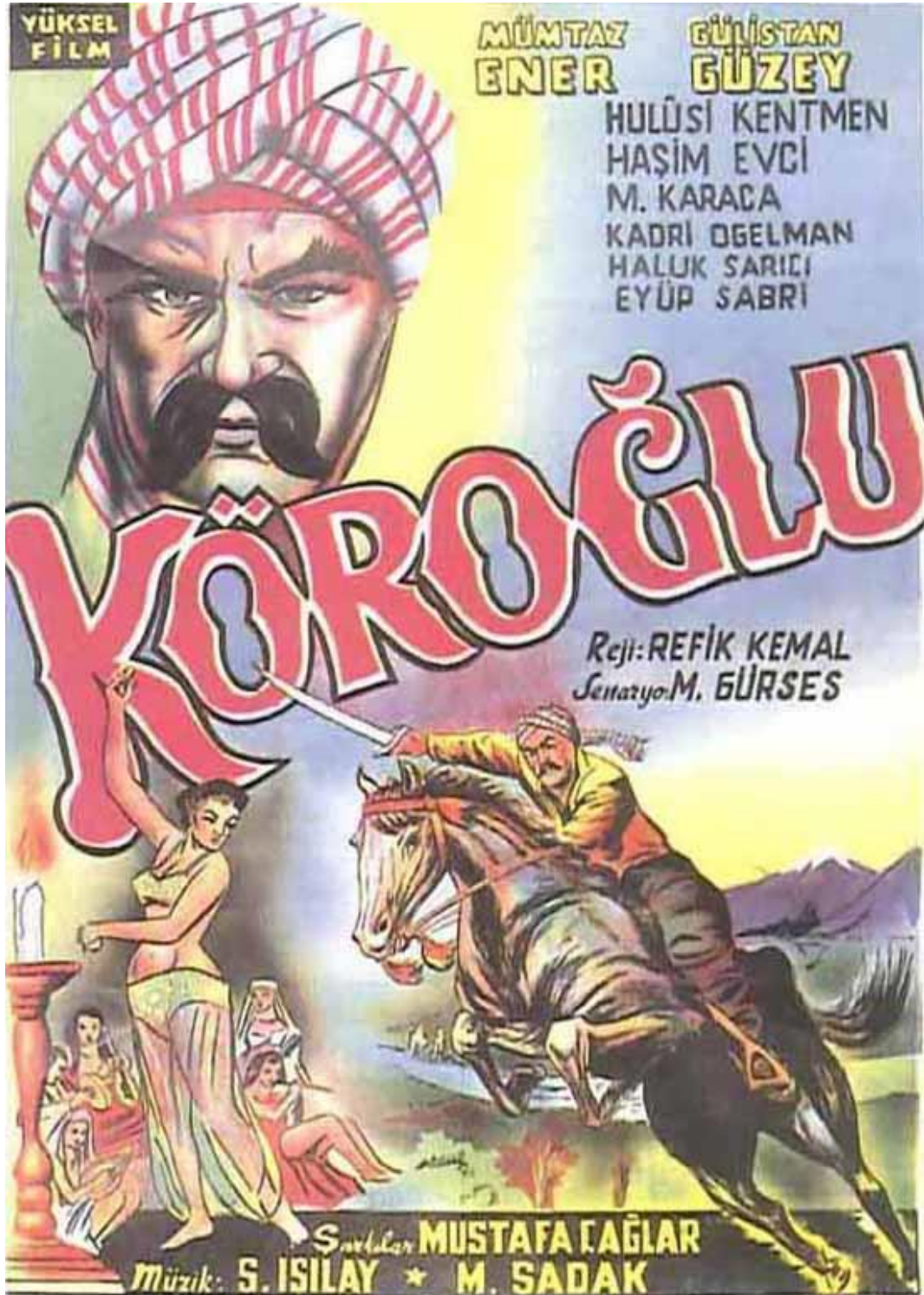
(4)

Hey hey gene de hey hey

Asker geldi tabur tabur dizildi hele dizildi

Alnımıza böyle yazı yazıldı

EK 12.

“Köroğlu” film afişi (1945)

https://www.google.com.tr/search?q=da%C4%9Flar+kral%C4%B1+k%C3%B6ro%C4%9Flu+afi%C5%9Fi&rlz=1C1OKWM_trTR792TR792&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjflq_3l-DeAhXJ8ywKHbfODNoQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgrc=DKrxCTz40zYTbM:

EK 13.

“Dağlar Kralı Köroğlu” Film Afişi (1963)

https://www.google.com.tr/search?q=da%C4%9Flar+kral%C4%B1+k%C3%B6ro%C4%9Flu+afi%C5%9Fi&rlz=1C1OKWM_trTR792TR792&source=Inms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjflq_3l-DeAhXJ8ywKHbfODNoQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgrc=SyeWAS15hMB63M:

EK 14.

“Köroğlu Kılıçların Zaferi” Film Afişi (1968).

https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=657&tbn=isch&sa=1&ei=5oXyW4bNDYK6sQHikoTIDg&q=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&oq=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&gs_l=img.3...244211.249998..250860...0.0..0.228.3306.0j16j3.....0....1..gws-wiz-img.ahLpQD-OK-0#imgrc=gie7zTYqob7uM:

EK 15.

“Köroğlu Kılıçların Zaferi” Film Afişi (1968)

https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=5oXyW4bNDYK6sQHikoTIDg&q=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&oq=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&gs_l=img.3...244211.249998..250860...0.0..0.228.3306.0j16j3.....0....1..gws-wiz-img.ahLpQD-OK-0#imgsrc=vk5LMd27p4OORM:

EK 16.**İkbal Kütüphanesinden “Köroğlu” Hikâyesi²⁹⁹**

Bolu şehrinde bir derebeyi vardır. Her yıl, Bolu çayırına hayvanlarını otlatmak için gelen at cambazları, kira olarak beye bir at vermektelerdir. Seyis, bir gün bu hayvanların arasından bir at beğenir. Fakat at, Sünbüllü denilen pınardan geçemez. Bunun üzerine seyis, geri döner ve başka bir at seçer. O da pınarı geçemez. Seyis, dört tane at değiştirir ve hepsi aynı şeyi yapınca en sonunda zayıf bir at almak zorunda kalır. Bu at, pınardan geçer.

Bey, seyisin kendisi için getirdiği bu zayıf ve kötü atı görünce çok sinirlenir ve seyisin gözlerinin oyulması için emir verir. Seyisin gözleri oyulur ve o, getirdiği atın üzerine bindirilip bırakılır. Seyis, Allah’a atın kendisini memleketine göndermesi için yalvarır. At, onu memleketine götürür. Onu, köyün ahalisi görür ve evine bırakır. Seyisin küçükken bıraktığı, şimdi ise on beş-on altı yaşlarında olan bir oğlu vardır. Kapıyı bu oğlan açar, karşısındakinin babası olduğunu öğrenince onun boynuna sarılır.

Seyis, oğluna ahır keçeyle örtmesini, ahırın hiç ışık almamasını ve atı burada bir sene beslemesini söyler. Bu şekilde bir sene geçer. Daha sonra seyis, oğlundan avluyu üç gün belirli aralıklarla sulamasını, her tarafın çamur olmasını ister. Çocuk, denileni yapar. Bundan sonra seyis, oğluna atın üzerine binip avluyu üç kez dolaşmasını söyler. Çocuk, avluda dolaştıktan sonra seyis, el yordamıyla atın ayaklarını yoklar. Ceviz büyüklüğünde bir çamur, atın tırnağına bulaşmıştır. Bunun üzerine at, bir sene daha aynı şekilde beslenir. Sonra yine çamurlu avluda dolaştırılır. Bu sefer atın tırnağına bile en ufak bir çamur parçası bulaşmamıştır.

Böylece intikam vakti gelmiştir ve artık çocuk Köroğlu olmuştur. Seyis, oğluna atın üzerine binerek Bolu’ya gitmesini, öcünü almasını, bu at onunla oldukça korkmamasını tembihler. Köroğlu, Bolu’ya doğru yola çıkar. Bolu’ya geldiğinde atını hana bağlayıp etrafı keşfeder. “Çamlıbel” denilen tepenin havasını beğenerek buraya çadır kurar. İntikam almak için geldiğinden, kimseye rahat huzur vermez. Beyler bile onun bu davranışlarından usanıp korkarlar.

²⁹⁹ Hikâye için bkz. İkbal Kütüphanesi (Yanlışları düzelten: Süleyman Tevfik) (1931), Köroğlu Hikâyesi, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat.

Köroğlu, Çamlıbel'e kırk arşın yüksekliğinde bir kule yapar. Buradan, yoldan gelip geçen herkesi görür. Bir gün etrafı seyrederken Oba Türkmenlerinin çadırında güzel bir kız görür ve kıza âşık olur. Kıza duyduğu hayranlıkla bir süre aklı başından gider. Kendine geldiğinde ise kıızı babasından ister. Adam, Köroğlu'nun görünüşünü, hayduta, vahşi yüzlü bir cellata benzetir. Bu nedenle kızını ona vermek istemez. Bir hile ile Köroğlu'nu başından def etmeyi planlar. Köroğlu'na, kızını vermek için ondan iyisini bulamayacağını fakat dağlarda bir kızın uygun olmayacağını, orada onu yalnız bırakıp gidemeyeceğini söyler. Ona arkadaş olması için yanına bir delikanlı almasını önerir. Bu delikanlı, ona hem yoldaş olabilecek hem de onun hizmetini görebilecektir. Bu fikir, Köroğlu'nun aklına da yatar ve adama, böyle bir delikanlıyı nereden bulabileceğini sorar. Adam da ona, İstanbul'da Kasapbaşı'nın bir oğlu olduğunu, bu oğlanın güzelliğinin dillere destan olduğunu anlatır. Adam, Köroğlu'na bir sürü koyun ve dört boynuzlu bir kuzu verecektir. Köroğlu da onları alıp Üsküdar'a gidecek, daha sonra koyunları İbrahim Paşa'nın çayırına bırakarak kendisi Kasapbaşı'nın dükkânını varacak, Kasapbaşı'ya bir sürü getirdiğini söyleyecek, Ayvaz'a da gizlice onun görmesine layık dört boynuzlu bir kuzu getirdiğini anlatacaktır. Ayvaz, bunu duyunca onlarla beraber gelmek isteyecektir. Eğer babası Ayvaz'ı götürmek istemezse Köroğlu, Kasapbaşı'ya onu atının terkinde götürebileceğini söyleyecek böylece hep beraber çayıra gideceklerdir. Köroğlu, atının terkinde attığı Ayvaz'ı kaçıracaktır. Gerçekten de Köroğlu, Ayvaz'ı görünce çok beğenir. Olaylar konuştukları gibi gerçekleşir ve Kasapbaşı, oğlunu götürmek istemez. Köroğlu, onu atının terkinde götürebileceğini söyleyerek atının terkinde atıp çayıra gelir. Bundan sonra "*Kasapbaşı Kasapbaşı/Sürü senin Ayvaz benim*"³⁰⁰ diyerek oğlanı kaçıtır. Kasapbaşı, oğlunu kaçıran kişinin Köroğlu olduğunu öğrenir. Oğlunun bulunması için Timurlenk'e başvurur Kasapbaşı'ya, Köroğlu'nun arkasından Kenan'ın gönderilmesi önerilir. Böylece Kenan, Köroğlu'nun arkasından yola çıkar. Bu sırada kaçırılan Ayvaz da korkup ağlamaya başlar. Köroğlu, Ayvaz'ı teselli etmek için türkü söyler:

(1)

At ardından Ayvaz bana sarılır³⁰¹

Baban şimdi Ayvaz sana darılır

Ayağına giymiş çizme sarıdır

³⁰⁰ (İkbal Kütüphanesi 1931: 13).

³⁰¹ Bu türkü, "Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 58.

Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayup ta beni yoldan eyleme

Ağlama Ayvaz sana elbet yazıktır
Ben atımı bağladığım kazıktır
Bir gönlüm var o da sana lâyıktır

Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayup ta beni yoldan eyleme³⁰²

Ayvaz, bu beyitler üzerine biraz da olsa teselli olur. Bu sırada Köroğlu, arkasından koşarak Kenan'ın geldiğini görür. Ondan korkmadığını belli etmek için Ayvaz'a türkü söylemeye devam eder:

Ayagina çakşır³⁰³ giymiş mavidir
Ken'an gelse o da sana maildir
Sen güzelsin, dünya buna kaildir³⁰⁴

Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayup ta beni yoldan eyleme

Anan seni benim için besledi
Bana bunu seni bilen söyledi
Köroğlu da Ayvazımı deledi³⁰⁵

Yüzü çifte benli Ayvaz ağlama
Ağlayup ta beni yoldan eyleme³⁰⁶

Köroğlu türkü söylediği sırada Kenan ona yetişir. Kenan'ın kendisini yeneceğini anlayan Köroğlu, onu tatlı dille kandırmaya çalışır. Daha genç olduğunu, canını almamasını,

³⁰² İkbal Kütüphanesi 1931: 14-15.

³⁰³ **Çakşır:** 1. Paça bölümü diz üstünde veya diz altında kalan bir tür erkek şalvarı, 2. Siyah dokuma bezden yapılan, mantoyu andıran bir kadın giysisi (<http://www.tdk.gov.tr>).

³⁰⁴ **Kail:** *esk.* 1. Söyleyen. 2. İnanmış, aklı yatmış (<http://www.tdk.gov.tr>).

³⁰⁵ **Dele-:** Dengesiz davranışlarda bulunmak (<http://www.tdk.gov.tr>).

³⁰⁶ İkbal Kütüphanesi 1931: 15.

birlikte kardeş olabileceklerini söyler. Köroğlu'nun yalvardığını ve onun gayet yiğit biri olduğunu gören Kenan, insafa gelir. Böylece Kenan ve Köroğlu dost olurlar. Kenan'ın arkasından, ona yardım etmek için bir ordu gelmektedir. Kenan, onlardan kurtulmak için bir plan yapar. Köroğlu'ndan kendisini çırılçıplak soymasını, ellerini bağlayarak vücudunu hançerlerle yaralayıp ağaca bağlamasını ve Ayvaz'ı alarak gitmesini ister. Kenan, daha sonra onlara yetişecektir. Köroğlu, Kenan'ın dediklerini yapar ve Ayvaz'ı terkisine atarak gider. Ordunun içinde Kasapbaşı da onları uzaktan takip etmektedir. Babasının arkalarından geldiğini gören Ayvaz, tekrar ağlamaya başlar. Köroğlu da onu teselli etmek için bir türkü daha söyler:

Ayvaz'ın kalpağı deriden
Yürekler yağını odur eriden
Baban gelir beş yüz atlı geriden

Başlı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayıp ta beni yoldan eyleme³⁰⁷

Köroğlu, bu türküyü söyledikten sonra yoluna devam eder ve Ayvaz'ı kuleye götürür. Kenan da Kasapbaşı'ya, Köroğlu ile planladıkları şeyleri anlatır; kendi gibi bir pehlivana bunları yapan Köroğlu'nun onlara daha kötü şeyler yapabileceğini söyler. Onunla başa çıkmanın mümkün olmadığını belirterek gitmelerini teklif eder. Diğerleri de bu teklifi kabul eder. Kasapbaşı da mecburen geri dönmek zorunda kalır. Daha sonra Kenan, bir bahane bularak onların yanlarından ayrılır ve Çamlıbel'e gelir.

Köroğlu ve Kenan, birlikte haydutluğa başlarlar. Yoldan geçenlerin yolunu kesip onlardan haraç alırlar. Köroğlu, bir gün kulede oturmuş saz çalarken sazı kazayla kırılır. Sazı yaptırmak için şehre gidip bir sazıcı dükkânına girer. O, dükkâna girdiği sırada sazıcı, eline bir saz almış yapmaktadır. Köroğlu, sazıcıya şu türküyü söyler:

(2)
Arzu çeküp Çamlıbel'den gelmişim³⁰⁸
Arayup dolaşıp seni bulmuşum

³⁰⁷ İkbal Kütüphanesi 1931: 18.

³⁰⁸ Bu türkü, "Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 43.

Sazım kırılınca melûl³⁰⁹ olmuşum
Usta aman kayır benim sazımı³¹⁰

Köroğlu'nun sözlerini işiten sazıcı, Köroğlu'nun haydut olduğunu düşünerek onun dükkânında olmasından memnun olmaz. Sazcının güzel bir çırağı var. Köroğlu, onu görüp beğenir. Onun için de bir dördlük okur:

Çadır kurdum Çamlıbel'in düzüne
Mail³¹¹ oldum şagirdinin³¹² yüzüne
Canım feda kaşlarile yüzüne
Usta aman kayır benim sazımı³¹³

Köroğlu'nun bu sözleri üzerine sazıcının canı daha çok sıkılır. Onun çırağına bile laf atmasına sinirlenir, hiç sesini çıkarmadan yine elindeki sazla ilgilenmeye devam eder. Bunun üzerine Köroğlu, sinirlenerek sazıcıya türkü söyler:

Ortadan gelmişim gitmezim uca
Tatlı söylemişim gitmesin güce
Şimdi el ederim eğri kılıca
Köpek tizce kayır benim sazımı

Ben Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen rüzgârlardan hile sezerim³¹⁴
Şimdi topuz ile başın ezerim
Köpek çabuk kayır benim sazımı³¹⁵

Sazıcı, bu sözler üzerine onun Köroğlu olduğunu öğrenince telaşlanır ve duvardan sedefli bir saz indirir. Sazıcı, bu sazı onun için özel olarak yapmıştır, sazı ona vererek çırağı da alabileceğini söyler. Köroğlu, sazı da çırağı da alarak Çamlıbel'e döner. Bu sırada, Ayvaz ve Kenan da ava çıkmışlardır. Köroğlu, çırak ile dönerken onlarla karşılaşır ve çırağı

³⁰⁹ **Melul:** 1. Üzgün. 2. Boynu bükük, zavallı bir biçimde (<http://www.tdk.gov.tr>).

³¹⁰ İkbâl Kütüphanesi 1931: 22.

³¹¹ **Mail:** Eğilimi olan (<http://www.tdk.gov.tr>).

³¹² **Şâkird:** 1. Talebe (öğrenci), 2. Çırak, yamak, 3. Stajyer (<http://www.osmanice.com>).

³¹³ İkbâl Kütüphanesi 1931: 23.

³¹⁴ Türkünün, "Ben Köroğlu'yum dağda gezerim/Esen rüzgârlardan hile sezerim" sözleri "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" adlı türküyü ayıdır. Bkz. EK 36.

³¹⁵ İkbâl Kütüphanesi 1931: 23.

onlara teslim ederek kendisine kısmet aramak için dolaşmaya çıkar. Su içmek için bir çeşme başına varınca orada güzel bir kız görür. Kıza hayran olup onu izlemeye başlar. Bunu gören kız, hemen yüzünü örtüp testisini alarak eve gider. Köroğlu, kızını takip eder ve kız eve girdikten sonra kapıyı çalar. Kim olduğu da sorulunca garip bir yolcu olup sokakta kaldığını, gece evlerinde Tanrı misafiri olmak istediğini söyler. Köroğlu'nu içeri alırlar. Bir süre sonra Köroğlu, yattığı odadan çıkarak kız ve anne-babasının oturduğu odanın kapısının önüne gelir. Kızın anne ve babası yaşlıdır, bu nedenle kulakları ağır işitmektedir. Köroğlu, kıza olan hayranlığını dile getirmek için aşağıdaki türküyü söyler:

(3)

Güzel benden parlak yüzün örtersin³¹⁶

Tenhalarda ak gerdanın açarsın

A kız benden ne gördün de kaçarsın

Aman dilber insaf eyle gel bana

Behey dilber ağa mısın bey misin

Bu hüsünle³¹⁷ melek misin hur musun

Kısmetimsin elbet benim olursun

Aman dilber insaf eyle gel bana

Köroğlu'yum bu yerlerde aslanım

Sevdiğimi şeker ile beslerin

Yalnız bir pehlivan evlât isterim

Aman güzel insaf eyle gel bana³¹⁸

Kız, Köroğlu'nun bu sözlerini duyunca güler. Bundan cesaret alan Köroğlu, kızını babasından ister, kızın babası da verir. Köroğlu ve kızın nikâhları kıyılır. Ertesi gün düğün yapılır. Köroğlu ve kız muratlarına ererler. O gece, Köroğlu'nun atı da evin kısrağıyla çiftleşir.

³¹⁶ Bu türkü, türkü repertuarımızda bulunan "Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 44.

³¹⁷ **Hüsün:** esk. Güzellik (<http://www.tdk.gov.tr>).

³¹⁸ İkbâl Kütüphanesi 1931: 26.

Köroğlu, ele avuca sığmadığı için evlendikten iki gün sonra Çamlıbel'e gitmeye karar verir. Karısına eğer bir erkek evladı olursa adını "Hasan" koymasını, kısraktan bir tay olursa adını "Al At" koymasını söyler. Ona bir pazubent³¹⁹ve kamçı verir, bu pazubendi çocuğun koluna bağlamasını, kamçıyı da eline verip çocuğu Al At'a bindirerek yanına göndermesini söyler. Bu sıralarda Köroğlu'nun şanı da etrafa yayılmaktadır. Köroğlu'nun beraberindeki yiğitler, kırk kişi olurlar.

Bir gün Köroğlu, Kenan ile Ayvaz'dan kendisine Bolu Beyinin bahçesinden bir tel çiçeği getirmelerini ister. Eğer bunu yaparlarsa onlara pes diyeceğini belirtir. Kenan ve Ayvaz da bunun zor bir şey olmadığını söyleyerek yola çıkarlar. Bahçe duvarını aşır Bolu Beyinin bahçesine girerler. Tam çiçeği koparmak üzerelerken uşaklar, onları yakalayıp hapsederler. Köroğlu, gözleri yolda birkaç gün arkadaşlarının gelmelerini bekler, kimse gelmeyince de endişelenerek türkü okur:

(4)

Ayvaz'ı yolladım tele³²⁰

Al yanağı döndü güle

Timur oğlu Ken'an ile

Koçtum Ayvaz'ım gelmedi

Havalar da uçan turna

Kanatları burma burma

Hem davul çaldım hem zurna

Koçtum Ayvaz'ım gelmedi

Gökyüzünde vardır yıldız

Alıvirem sana bir kız

İster darıl ister kız

Koçtum Ayvaz'ım gelmedi

³¹⁹ **Pazubent:** 1. Belli bir amaçla kola geçirilen enli kuşak, kolçak. 2. Kol muskası (<http://www.tdk.gov.tr>).

³²⁰ Bu türkü, konu bakımından türkü repertuarımızda bulunan "Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu" adlı türküyle aynı konuyu işlemektedir. Türkünün sözleri ise bu türkünün sözlerinden farklıdır. Bkz. EK 45.

Giderken helâllaştın mı
 Küsülüydün barıştın mı
 Bana bakup el ettin mi
 Koçtum Ayvaz'ım gelmedi

Varın söylen o civana³²¹
 Tel çiçeği kıydı cana
 Ne gelmedin sen bu yana
 Koçtum Ayvaz'ım gelmedi³²²

Köroğlu, bu şekilde ağlayıp sızlarken Ayvaz gelir ve ona olanları anlatır. Bolu Beyi, Ayvaz ve Kenan'ı esir etmiş, Ayvaz'ı Köroğlu'na haber vermek için göndermiştir. O, Köroğlu'nun Kır At'ını istemektedir. Köroğlu, Kır Atı Ayvaz ile gönderirse Kenan'ı serbest bırakacaktır. Köroğlu, Kır At'ı gönderir ve böylece Kenan kurtulur. Fakat gün geçtikçe atının acısı Köroğlu'nun yüreğine işler, geceleri gözüne uyku girmez olur. Bolu Beyinde olan Kır At da Köroğlu olmadığı için huysuzlanmakta, yanına kimseye yaklaştırmamaktadır. Köroğlu, bir seyis kıyafeti giyerek Bolu şehrine gelir. Kahvede Bolu Beyinin atı konuşulur; Köroğlu, ata bakabileceğini söyler. Onu konağa götürürler. At, onu koklayınca rahatlar, Köroğlu'na kendini tımar ettirir. Bey, bu hali görünce şüphelenir; onun Köroğlu olduğunu anlar. Köroğlu'nu hapseder ve ona işkence eder. Beyin adamları, ayakları için atın yürütülmesi gerektiğini söylerler. Onu gezdirebilecek tek kişi Köroğlu'dur. Bey, atı gezdirirse buradan kaçıp kaçmayacağını sorar. Köroğlu da kaçamayacağını, eğer kendisine inanmazsa kapıyı kilitleyip ayağına üzengi bağlamasını, dört tarafı duvarla çevrili avludan kaçmasının imkânsız olduğunu belirtir. Köroğlu, Kır At'a biner ve atına kale kapısını aşması için türkü söyler:

(5)
 Pederimden kalma atım benim³²³
 Babamdan kalma devletim benim

³²¹ **Civan:**1. Yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın; yiğit (<http://www.tdk.gov.tr>).

³²² İkbâl Kütüphanesi 1931: 29.

³²³ Bu türkü, “Canım Kır At Gözüm Kır At-1” ve “Köroğlu Dediğin Delinin Biri” adlı türküler ile benzerlik gösterir. Bkz. EK 73.-EK 77.

Eğer atım, sende erlik var ise
Şu kale kapısını aşmak isterim

Kızlar derbendini³²⁴ geçerek hemen
Sümbüllü pınardan bir su isterim³²⁵

Atın kulağına bu beyitleri söyledikten sonra yüksek bir sesle şu beyitleri okur:

Seyis iken Köroğlu diye tuttular
Omuzum yarıp mumlar diktiler

Kollarıma kelepçeler taktılar
Bolu beyleri ben Köroğlu değilim³²⁶

Bu sözleri duyan Kır At, duvarı aşar; herkes arkalarından bakakalır. Bolu Beyi ve evlatları o zamana kadar bu kişinin Köroğlu olup olmadığını anlayamadıkları kişinin Köroğlu olduğunu anlarlar ve onu öldürmedikleri için pişman olurlar.

Ayvaz ve Kenan, Köroğlu dönünce sevinirler. Hep birlikte yiyip içip eğlenirler. Bir gün, Sümbüllü pınarının başında iken bir kervan görürler. Köroğlu'nun söylemesi üzerine Ayvaz, Kenan ve diğer adamlar saklanırlar. Zengin bir Bezirgân başının kervanı, buradan geçmektedir. Bezirgân, orada duranın Köroğlu olduğunu anlar. Bunu arkadaşlarına söyler ve onlara geri dönmeyi önerir. O sırada kayanın üzerinden beyaz bir şey aşağı doğru süzülür. Köroğlu, kervanın uzaktan dönmek üzere olduğunu görmüş, bir bakraç yoğurdu alıp kayadan aşağı dökmüş, kendisi de saklanmıştır. Bezirgân, bunu kuş sanır ve gördüğünün Köroğlu değil de kuş olduğuna ikna olur. Artık dönmelerine gerek kalmadığını düşünür. Köroğlu, saklandığı yerden çıkar. Tam o sırada Köroğlu'nun bir adamı, Bezirgân'ın yanına gelip ağanın selamı olduğunu, ondan yol bacını istediğini söyler. Bezirgân, güler ve umursamaz. Köroğlu da bunu duyunca Bezirgâna haber gönderir ve ona türkü söyler:

³²⁴ **Derbend:** esk. 1. Geçit. 2. Sınırdaki bulunan küçük kale (<http://www.tdk.gov.tr>).

³²⁵ İkbâl Kütüphanesi 1931: 33-34.

³²⁶ İkbâl Kütüphanesi 1931: 34.

(6)

Şu karşıdan gelir ulu Bezirgân³²⁷

Geldi çay üstüne kondu bir kârvan

Güzellikle istedim yol bacın gönder

Döndü kakhaha ile güldü Bezirgân³²⁸

Bezirgân, adama kafa tutarak yol bacının olmadığını söyler. Köroğlu, bu haberi alınca çok sinirlenir ve türkü söylemeye devam eder:

Ey Bezirgânbaşı bu sözün yüce

Tatlı konuşalım gitmesin güce

Şimdi el salarsam eğri kılıca

Dilerim gel güzelce yol bacın gönder³²⁹

Bezirgân, Köroğlu'nun sözleri üzerine para vermeyi kabul eder ve ona beş bin altın gönderir. Köroğlu, bunu az bulur ve türkü söyler:

Tokat kervanından aldım bakırı

İncitmezim fukarayı fakırı³³⁰

Söz dinle bezirgân, gitme aykırı

Beş bin altın saldı bana bezirgân

Bin daha göndersen ata nal olmaz

Bin daha göndersen atıma çul olmaz

Bin daha göndersen kırmızı pul olmaz

Döğüş olmasın derim behey bezirgân

Kişi halini bilse olur mu naçar³³¹

Gerçi her gönülde bir aslan yatar

Şiddetli kavgayı görürse kaçar

³²⁷ Bir "Bezirgân" türküsü olarak karşımıza çıkan bu türkü, türkü repertuarımızda yaşayan "Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 39.

³²⁸ İkbâl Kütüphanesi 1931: 37.

³²⁹ İkbâl Kütüphanesi 1931: 37.

³³⁰ Türkünün, "Tokat kervanından aldım bakırı/İncitmezim fukarayı fakırı" sözleri, Öztelli'nin vermiş olduğu "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" varyantında da geçmektedir. Bkz. EK 36. (2).

³³¹ **Naçar**: 1. Çaresi olmayan, çaresiz. 2. Zavallı, düşün (http://www.tdk.gov.tr).

Gider tenhalarda kahraman olur

Gel bezirgân başı dinle sözümü

Nasıl olsa verirsin bana bacımı

Sen görmedin henüz benim gücümü

Yeminliyim alırım bacı bezirgân³³²

Bu haber üzerine Bezirgânbaşı, telaşa düşerek beş bin altın daha gönderir. Bunun üzerine Köroğlu, onun kervanın geçmesine izin verir.

Köroğlu'nun bıraktığı karısından bir erkek çocuğu olmuş, Köroğlu'nun isteği üzerine çocuğun adı Hasan konulmuştur. Kısıraktan da bir tay dünyaya gelmiştir. Bir gün çocuk, rüyasında ak sakallı bir pir görür. Bu pir, bir kızın elinden tutup Hasan'a getirir ve kızı, Hasan'a tanıtır. Kızın adı Benli Hanım'dır. Erzurum tarafından, Karavezir denilen bir beyin kızıdır. Bu kız, Hasan'ın kısmetidir. Pir, kıza da rüyasında Hasan'ı gösterir, ikisini de birbirlerine âşık eder. Pir, Hasan'a yine rüyasında babasının Bolu'da Çamlıbel tepesinde oturan Köroğlu adında bir pehlivan olduğu söyler. Babasının, o doğmadan önce karısına kamçı ve pazubent bırakıp gittiğini, eğer bir oğlu olursa pazubendi koluna bağlayıp kamçıyı eline vererek yanına göndermesini istediğini anlatır. Ahırdaki atın da babasının atından olduğunu söyler. Annesinden kamçı ve pazubendini alarak babasının yanına gitmesini ve Erzurum'a gelip Benli Hanım'ı almasını ister.

Bu rüya üzerine Hasan, annesini kimin oğlu olduğunu söylemesi için ikna eder. Kadın, oğluna babasının kim olduğunu itiraf etmek zorunda kalır. Gerçeği öğrenen Hasan, Çamlıbel'e doğru yola çıkar.

Köroğlu, Ayvaz'dan yol kesmek için etrafa göz gezdirmesini ister. Ayvaz kulenin üst katından bakınca bir atlının gelmekte olduğu görür. Gelen kişinin on beş yaşında olduğunu ve altında güzel bir at olduğunu söyleyince Köroğlu, onun atını almasını emreder. Ayvaz, dalgın dalgın yol alan Hasan'a atını vermesini söyler. Hasan, bu istek üzerine sinirlenerek atını vermeyi reddeder. Bunun üzerine Ayvaz da onu öldüreceğini belirtir ve kendisinin Köroğlu olduğunu söyler. Hasan, önünde durdukları kulenin babasının olduğunu ve karşısında duranın Ayvaz olup onun, babasının adına söz söylediğini anlar. Ona, Ayvaz olduğunu bildiğini söyler. Bu sözleri duyan Köroğlu da

³³² İkbâl Kütüphanesi 1931: 38.

oğlunun geldiğini anlayarak sevinir. Baba-oğul birbirlerine sarılırlar. Aşk acısı çekmekte olan Hasan, gördüğü rüyayı anlatır. Köroğlu, kızın Karavezir'in kızı olduğunu öğrenince oğlundan bu sevdadan vazgeçmesini ister. Çünkü Karavezir, çok kuvvet sahibi bir adamdır. Onun askerleri ve dört erkek evladı vardır. Fakat Hasan, bu sevdadan vazgeçmez; oğlunu ikna edemeyen Köroğlu da onun gitmesine izin verir. Ona perçeminden üç kıl vererek başı derde düştüğünde kılları yakmasını söyler. Kıllar yanar yanmaz oğlunun başının dertte olduğunu anlayacak ve hemen onun yardımına zaman yetişecektir.

Hasan, babasıyla vedalaşarak yola çıkar ve Karavezir'in memleketine varır. Benli Hanım, Hasan'ın aşkı ile penceresinin önünde oturmaktadır. Hasan'ı görür ve onun, rüyasında görüp âşık olduğu kişi olduğunu anlar. Ona kendini tanıtır. Benli Hanım, Hasan'ı görürlerse onu zindana atacaklarını bildiği için ondan gitmesini ister. Fakat Hasan gitmek istemez. Bunun üzerine Benli Hanım, Hasan'a gece yarısı birlikte kaçmak için atını hazırlamasını ve bahçeye gizlenmesini söyler. Gece yarısı olunca Benli Hanım, babasının en güzel atlarından birini ve en güzel silahı alıp Hasan'ın beklediği yere gider. Hasan, Benli Hanım'ı beklerken uyuyakalmıştır. Benli Hanım, bu durumu görünce her şeyi göze alarak ona kaçıp geldiğini, onun ise uyuduğunu düşünerek babasının sarayına geri döner.

Benli Hanım'ın gitmesiyle, Hasan'ın atı, acı acı kişner. Hasan, atın kişnemesine uyanır ve sevgilisinin gitmekte olduğunu görür. Hemen, Benli Hanım'ın arkasından yetişip giderse onu ok ile vuracağını, aralarında geçenleri herkese duyuracağını söyler. Bu sözler üzerine Hasan ve Benli Hanım, birlikte yola çıkarlar. Sabah olunca hanımlarını göremeyen cariyeler, Benli Hanım'ın babasına durumu haber verirler. Babası, durumu öğrenince çok şaşırır. Bir cariyeden, kızının önceki gün pencerenin önünde bir oğlanla konuştuğunu öğrenir. Kız, sadece oğlanın Benli Hanım'a atı alıp gelmesini söylediğini duymuştur. Bu bilgiler üzerine Benli Hanım'ın babası, dört oğluyla beraber kızını aramaya çıkar.

Hasan ve Benli Hanım, üç gün boyunca yol alırlar. Yorulunca, atlarını bir kenara çekip uyurlar. Hasan, başını Benli Hanım'ın dizlerine koyar. Onlar bu haldeyken Benli Hanım'ın babası ve abileri, orduyla gelip onların görürler. Benli Hanım, babasını ve orduyu görünce ağlar. Onun gözyaşları, Hasan'ın yüzüne düşer ve bu şekilde Hasan da uyanır. Hasan, binlerce askerin üzerlerine geldiğini görünce hemen yerinden fırlayarak

silah kuşanır, Benli Hanım'a da saklanmasını söyler. Karavezir ve askerler, Hasan'ın yanına gelirler. Cariye kız, bu kişinin Benli Hanım ile konuşan oğlan olduğunu onaylar. Karavezir, gürzünü kaldırır; Hasan da elindeki gürzü Karavezir'in gürzüne çarptırır. Böylece, aralarında bir mücadele başlar. Akşama kadar savaş devam eder, akşam olunca ayrılırlar. Hasan, yedi yerinden yaralanmıştır. Benli Hanım, Hasan'ın yaralarını sarar. Sabah, savaş yeniden başlar. Hasan, çok kan kaybetmiş ve artık atın üzerinde bile duramaz hale gelmiştir. Onu attan Benli Hanım indirir. Hasan, mecali kalmamış bir şekilde mağarada yatar. Benli Hanım, onun yaralarını tekrar sararak ağlar. Hasan, sevdiğinin ağladığını görünce artık kurtulma ümidinin kalmadığını, kendisini Karavezir'e teslim etmesini, yoksa ikisinin birden öleceklerini söyler. Benli Hanım, bunu kabul etmez. O gün, Hasan mağarada kalır. Karavezir, onun çıkmadığını görünce askerleri mağaraya hücum ettirir. Benli Hanım, Hasan'ın kılıcını alıp mağaranın önünde durur ve kimseyi içeri almaz. Karavezir, kızına Hasan'dan vazgeçmesini, onu vezirin oğluna vereceğini söyler. Boşuna uğraştığını, artık Hasan'ın dünyada işinin bittiğini belirtir. Karavezir, kızını ikna edemeyince askerlere kızı vurmaları emrini verir. Benli Hanım, hepsini yener ve iki yerinden yaralı bir şekilde Hasan'ın yanına döner. İki sevgili, konuşmaya başlarlar. Hasan, babasının verdiği kıllardan söz eder ve kılların koluna bağlı olduklarını söyler. Benli Hanım'dan onları yakmalarını ister. Benli Hanım kıllardan bir tanesini yakınca o anda uyuyan Köroğlu, şiddetli bir ateş hissederek uyanır. Atını alarak oğlunu aramaya çıkar. Yiğitleri de bir kaç yüz atlı ile onun arkasından giderler. Köroğlu, Karavezir'in ordugâhına gelir. Karavezir'in askerlerinden, Köroğlu'nun oğlunun Karavezir'in kızı Benli Hanım'ı kaçırdığını, çocuğun aslan gibi mücadele ettiğini fakat şimdi yaralı olduğunu öğrenir. Köroğlu, bu sözleri duyunca hemen atına binerek mağaraya gider. Benli Hanım, gelenin Köroğlu olduğunu öğrenince kapıyı açar. Babasını gören Hasan'ın ise bir şey söyleyecek gücü yoktur. Köroğlu, yanında bulunan merhemi oğlunun yaralarına sürer ve getirdiği kuvvet ilacından ona içirir.

Ertesi gün Ayvaz, Kenan ve atlılar da gelirler. Köroğlu'nun geldiğini öğrenen Karavezir, tedirgin olur fakat kızını terk edip gitmeye razı olmaz ve askerlerine savaş emri verir. Hep birlikte savaşmaya başlarlar. Kenan, Karavezir'i kılıçla öldürür. Sabah olunca, Karavezir'in ordusunun yerinde yeller eser. Kalan askerler de savaşmak istemez. Köroğlu ve yiğitleri, Çamlıbel'e dönmeye hazırlanırlar. Köroğlu, Benli Hanım'ı sınamaya karar vererek Hasan'ın ağır hasta olduğunu sabaha çıkıp çıkmayacağını belli olmadığını

anlatır. Ona, kendisiyle evlenmesini teklif eder. Benli Hanım da Hasan olmadan bir dakika bile yapamayacağını, böyle bir durumda kendisini öldüreceğini söyler. Koroğlu, Benli Hanım'ı alnından öper ve onu tebrik eder. Kendisine darılmamasını, onu sınamak için bu sözleri söylediğini, Hasan'ın on güne kadar iyi olacağını, onun dünya ve ahiret kızı olduğunu, merak etmemesini belirtir. Hep birlikte iki gün süren yolculuktan sonra Çamlıbel'e varırlar. Hasan için hekim çağırırlar. Hasan'ın yaraları, on beş gün sonra iyileşir.

Hasan'ın annesine de haber verirler. Hasan ve Benli Hanım için şehirde düğün kurulur ve şehir halkına ziyafet verilir. Kırk birinci gece, Hasan'ı gerdeğe koyarlar. Bir hafta sonra da Çamlıbel'e geri dönerler. Kâh Çamlıbel'de kâh şehirde kalarak hep birlikte zevk ve eğlence içinde vakit geçirerek yaşarlar.

EK 17.**Daniş Remzi Korok'un Eserinden "Köroğlu" Hikâyesi³³³**

Bolu Beyi adında halka zulüm eden, zalim bir derebeyi vardır. Korkudan hiç kimse bu adama bir şey yapamamaktadır. Bolu Beyi, kale burçlarıyla çevrili bir sarayda yaşamaktadır ve sarayında da yaptığı zulümleri sürdürmektedir. Halkın karısı ve kızı bile Bolu Beyinin sayılmaktadır. Bolu Beyi, istediği kişinin karısını ve kızını almakta, kimse de bu duruma itiraz edememektedir. İtiraz etmeye cesaret edenler de ölüme mahkûm edilmektedir. Bununla birlikte Bolu Beyi, kervanlardan, tüccarlardan, yolculardan haraç almaktadır. Bolu'nun altındaki büyük ovaya gelen göçebe aşiretlerin de Bolu Beyine hediye at vermeleri zorunludur.

Yıllardır Bolu Beyinin yanında çalışan, son derece tecrübeli bir seyisbaşı vardır. Bu seyisbaşı, aşiretlerin yanına giderek en güzel atı saraya getirmektedir. Bir yaz günü yine seyisbaşı, aşiretlerden bir at seçer. Fakat saraya dönerken at, Sünbüllü Çaya gelince ürker ve seyisin bütün çabalarına rağmen bir türlü suyu geçemez. Seyis, tekrar aşirete döner ve bu at yerine başka bir at seçer. Bu at da suyu geçemeyerek huysuzlanır. Seyis, bu şekilde dört at değiştirmek zorunda kalır. Sonunda sünepe, cılız bir at alarak saraya gelebilir. Bu cılız atı gören Bolu Beyi, bu duruma çok sinirlenir, seyisbaşına bağırıp çağırmaya başlar. Bolu Beyi, seyisin gözlerinin oyulmasını ve daha sonra da getirdiği ata bindirilerek gönderilmesini emreder. Gözleri oyulup ata bindirilen seyis, Allah'a atın kendisini memleketine götürmesi için dua eder. Günler sonra at, onu memleketine getirir. Burada seyisi görenler, onu tanıyarak evine -karısının ve oğlunun yanına- götürürler.

Seyisin küçükken bıraktığı, şimdilerde ise 19-20 yaşlarında olan bir oğlu vardır. Çocuk, babasını karşısında görünce çok sevinir. Olanları öğrenince de içinde Bolu Beyine karşı bir intikam duygusu belirir.

Bir gün seyis, oğlundan ahırın dört bir tarafını keçeyle kapatmasını, ahırda ufak bir delik bile bırakmamasını, getirdiği atı oraya koyup atın yemini ve suyunu vererek onu günde iki defa tımar etmesini, bir yıl geçtikten sonra ise kendisine haber vermesini ister. Çocuk, denileni yapar ve bu şekilde bir yıl geçer. Bir yıl geçtikten sonra seyis, oğluna avluyu üç

³³³ Hikâye için bkz. Korok, Dâniş Remzi (1937), Köroğlu, İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.

gün boyunca bellerinin yarısında olacak şekilde balçıklı bir hale gelene kadar sulamasını söyler.

Baba-oğul, üç gün sonra avluya inerler. Artık “Köroğlu” namını alan çocuk, babasının yönlendirmesiyle “Kır At” adını verdikleri atın üzerine biner. Atı, çamurlu avluda üç kez dolaştırdıktan sonra babasının önünde durdurur. Seyis, atın her tarafını eliyle yoklar ve atın bir bacağına ufak bir çamur parçası bulunca intikam vaktinin henüz gelmediği anlar. Böylece at, aynı şekilde bir sene daha beslenir.

Bir sene sonra, avlu yine eskisi gibi çamurlanır. Seyis, yine atı yoklar. Bu defa atın hiçbir yerinde çamur parçası yoktur. Artık at da Köroğlu gibi bir yiğit olmuştur. Böylece intikam vakti gelmiştir. Köroğlu, babasının intikamını almak için hazırlanarak yola çıkar.

Bolu’ya geldiğinde, Bolu Beyi ile ilgili bilgi toplar. Bolu Beyinin her yerde casusu vardır; bu nedenle şehirde kalamayacağını anlar. Bolu’ya yukarıdan bakan ve Bolu’nun bütün yollarını gören, “Çamlıbel” denilen bir tepeye yerleşmeye karar vererek buraya bir kule yapar. Halk arasında, gözleri oyulan seyisin oğlunun, Bolu Beyinden öç almak için gelip Çamlıbel’e kule yaptığı bilgisi yayılır. Bu haberi duyan Bolu Beyi, önceleri bu duruma pek aldırmaz. Köroğlu’nu öldürtmek için on muhafız gönderir. Bir süre sonra bu on muhafızın başı, kale kapısına bırakılmış bir şekilde bulunur. Bu olaydan sonra Bolu Beyi, Köroğlu’nun kendisinin başına bela olacağını anlar.

Günler geçmiş, kule günden güne yükselmiş, Bolu Beyi, izlendiği düşüncesiyle dışarıya bile çıkmaya korkar olmuştur. Bolu Beyinin, Köroğlu’na karşı olan korkusundan eski şiddeti ve halka yaptığı zulüm sona ermiştir. Bolu’da yaşayan halk, bu durumdan dolayı Köroğlu’na gizliden gizliye bir sevgi duyar ve ona dualar eder.

Tüccarlar, Bolu’dan geçen kervanlar, adet olan haraçları Köroğlu’na vermeye başlarlar. Köroğlu, böylece geçimini de sağlamaya başlar. Köroğlu’nun tek üzüntüsü yalnızlıktır. Köroğlu’nun yalnızlık hissi, kulesinden yolları gözlerken kalabalığı görünce daha da artmaktadır. Köroğlu, yine bir gün tepeden yolları izlerken aşiretlerden birinin çadırında bir kız görerek ondan hoşlanır. Hemen atına binip kızın çadırına giderek seslenmeye başlar. Sesi duyunca çadırdan kızın babası çıkar. Köroğlu, kızı hemen babasından ister. Yaşlı adam, kızını Köroğlu’na vermek istemez. Kızıyla Köroğlu’nun yaşamlarının birbirlerine uymayacağını, kızının Köroğlu’na yük olacağını, bir kız yerine ona her yerde uyacak bir erkek çocuk almasını söyler. Bu çocuk, Köroğlu’na hem can yoldaşı olabilecek

hem de onun hizmetini görebilecektir. Bu fikir, Köroğlu'nun da aklına yatar ve yaşlı adama böyle bir çocuğu nerede bulacağını sorar. Yaşlı adam da İstanbullu “Kasapbaşı” denilen bir adamın “Ayvaz” adında çok güzel bir oğlu olduğunu, eğer Köroğlu bu çocuğu alırsa herkesin ona imreneceğini, ona hasetle bakacağını söyler.

Yaşlı adam, Köroğlu'na büyük bir davar ve dört boynuzlu bir koç verecek, Köroğlu, kendisine çoban süsü vererek Üsküdar'daki İbrahim Ağanın çadırına gidecek ve burada Kasapbaşı'nı bulacaktır. Ayvaz, her zaman Kasapbaşı'nın yanındadır. Köroğlu, götürdüğü sürüyü Ayvaz'a ve Kasapbaşı'na gösterecek, Ayvaz için de dört boynuzlu bir koç getirdiğini, onun gelip görmesini söyleyecektir. Böylece Ayvaz, Köroğlu ile gelecektir.

Köroğlu, yaşlı adamın dediklerini yapar. Her şey, yaşlı adamın anlattığı gibi gerçekleşir. Köroğlu, Ayvaz'ı terkisine atarak çayıra doğru ilerlemeye başlar. Köroğlu, uzaklaşırken “*Kasapbaşı Kasapbaşı/Sürü senin Ayvaz benim*”³³⁴der. Kasapbaşı, Ayvaz'ı kaçıran kişinin Köroğlu olduğunu öğrenir ve hükümete haber verir. İyi bir pehlivan olan Araboğlu Kenan ve onun arkasından bir ordu, Köroğlu'nun peşinden gönderilir. Köroğlu ise bu sırada ağlayan Ayvaz'ı teselli etmek için türkü söyler:

(1)

At üstünde Ayvaz bana sarılır³³⁵

Baban duysa Ayvaz sana darılır,

Ayağına giymiş çizme sarıdır

Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama

Aylayıp ta beni yoldan eyleme.

Kır atımı bağladığım kazıktır

Bir gönlüm var o da sana lâyıktır

Güzel Ayvaz etme sana yazıktır

Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama

Ağlayıp ta beni yoldan eyleme.

³³⁴ Korok 1937: 7.

³³⁵ Bu türkü, “Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama” adlı türkünün bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz. EK 58.

Anan seni benim için besledi
İnce bele Lahur³³⁶ şalı doladı

Köroğlu da Ayvaz'ını diledi
Yüzü çifte benli Ayvaz ağlama
Ağlayıp ta Yüreğimi dağlama...³³⁷

Köroğlu, arkasından gelen Araboğlu Kenan'ı görür ve atını durdurur. Kenan yanına gelince ona boş yere dövüşmenin gereksiz olduğunu, dost olmalarını, birlikte hareket etmelerini ve onun da kendisiyle birlikte gelmesini teklif eder. Kenan da böyle bir teklifi kabul etmek istediğini fakat arkasından bir ordu geldiğini anlatır. Arkalarındaki orduyu bertaraf etmek için bir plan yapar. Köroğlu, onu soyarak ağaca bağlayacak, birkaç yerine yara açacak ve ondan sonra da gidecektir. Daha sonra Kenan, Köroğlu'nu Çamlıbel'de bulacaktır.

Köroğlu, yurdundan ayrılan Ayvaz'ı teselli ederek Çamlıbel'e döner. Arkalarından da Kenan gelir. Kenan, orduya Köroğlu yüzünde bu hale geldiğini, onun ordudaki herkesi öldürebileceğini, Ayvaz uğruna bu kadar cana kıyılmaması gerektiğini söylemiştir. Ordudaki adamlar da Kenan'ın bu sözleri üzerine geri dönmüşlerdir.

Köroğlu'nun Çamlıbel'e dönüşünün ardından üç gün hep birlikte yiyip içip eğlenirler. Bir gün Köroğlu'nun sazı kırılır ve tamir ettirmek için şehre iner. Dükkânda usta saz yapmakta, çırağı ise ona yardım etmektedir. Köroğlu, çırağın güzelliğine hayran kalarak içeri girer ve ustaya türkü söyler:

(2)
Çadır kurdum Çamlıbel'in düzüne³³⁸
Mail oldum çırağının yüzüne
Sırma, sedef devşir benim sazıma
Usta kurban olam kayır benim sazımı

Usta'ın bu sözlere canı sıkılır ve Köroğlu'nun sözlerine aldırılmaz. Bunun üzerine o da Köroğlu olduğunu dile getirir:

³³⁶ **Lahur/Lahor:** Pakistan'da bir şehir (<https://www.seslisozluk.net>).

³³⁷ Korok 1937: 7-8.

³³⁸ Türkü, "Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 43.

Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
 Esen rüzgârlardan hile sezerim.
 Eğri kılıcımla başın ezerim
 Köpek çabuk kayır sazımı.³³⁹

Usta, onun Köroğlu olduğunu öğrenince ona ne ikram edeceğini, nasıl davranacağını şaşırır. Çok güzel sedef kakmalı bir sazı duvardan indirerek Köroğlu'na verir. Zaten usta, bu sazı kendi elleriyle Köroğlu'na vermek üzere yapmıştır. Köroğlu, sazı ve sazıcı çırağını alarak Çamlıbel'e döner. Bir süre daha hep birlikte eğlenmeye devam ederler.

Bir gün, Köroğlu'nun içinde bir sıkıntı olur. Arkadaşlarına birkaç gün gelmeyeceğini söyleyerek dolaşmaya çıkar. Dolaşırken تنها bir çeşme başında göğsü bağı açık bir kız görerek kızıdan hoşlanır. Gizlice onu seyretmeye başlar. Kız ise Köroğlu'nu görünce üstünü başını kapatıp uzaklaşmaya çalışır. Köroğlu, kıza türkü söyleyerek iltifatlarda bulunur ve onu almak istediğini dile getirir:

(3)
 Neden benden ak gerdanı kaparsın³⁴⁰
 Tenhalarda her yanını açarsın
 A kız benden ne gördün ki kaçarsın
 Aman dilber insaf eyle gel bana...

Aman dilber melek misin, hur musun?
 Işık veren güneş misin, nur musun?
 Doğru söyle kız benim olur musun?
 Aman dilber insaf eyle gel bana...

Köroğlu'dur bu yerlerin arslanı
 Kaymak ile şekerle besler seni
 Senden ister bir pehlivan oğlanı
 Aman güzel insaf eyle gel bana...³⁴¹

³³⁹ Korok 1937: 9.

³⁴⁰ Türkü, "Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 44.

³⁴¹ Korok 1937: 10.

KIZ, bu sözler üzerine hem kızar hem de memnun olur. Köroğlu'na tatlı tatlı bakarak gülümser. Köroğlu, kızın peşine takılır. KIZ, evine girer; Köroğlu da kızın evinin kapısını çalar. Kapıyı kız açar ve Köroğlu'na ne istediğini sorar. Köroğlu, kıza Tanrı misafiri olduğunu, annesine ve babasına avluda geceyi geçirmesi için izin verip vermeyeceklerini sormasını söyler. KIZIN annesi ve babası, Köroğlu'nun avluda kalmasına izin verirler. Anne ve baba yaşlıdır, bu nedenle az duymaktadırlar. Köroğlu, gece kıza yavaş bir ses tonuyla seslenir. KIZIN önü Köroğlu'na dönüktür. KIZ, Köroğlu'na cilve yapar, Köroğlu da dayanamayarak odaya dalar ve kızını babasından ister. Babası, kızını vermeye razı olur. Ertesi gün nikâhlarının kıyılması kararlaştırılan Köroğlu ve kız, dayanamayarak o gece birlikte olurlar. Ertesi gün ise nikâhları kıyılır, düğün dernek kurulur. Köroğlu, haftalarca burada eğlenerek kalır. Bu sırada Köroğlu'nun Kır At'ı da ahırda bağlıdır. O da evin kısrağı ile birlikte olur.

Haftalar sonra Köroğlu, Çamlıbel'i özler ve karısına artık burada kalamayacağını söyler. Karısı, Köroğlu'na gitmemesi için yalvarır fakat onun bu yalvarmaları hiçbir işe yaramaz. Köroğlu, yola çıkmadan önce karısına bir pazubent ve bir kamçı verir. Eğer oğulları olursa bu pazubendi ve kamçıyı delikanlı olduklarında oğullarına vermesini, kısrağında bir tayı olursa oğullarını bu tay ile birlikte Çamlıbel'e göndermesini tembihler. Karısı, Köroğlu'na sarılarak onu uğurlar.

Ayvaz, Kenan ve sazıcı çırağı merak içinde Köroğlu'nu beklemektedirler. Köroğlu döndüğünde hepsi çok sevinir ve böylece dostlar yine eskisi gibi birlikte güzel vakit geçirmeye başlarlar.

Bu sıralarda, Bolu Beyi de korku içinde yaşamaya devam etmektedir. Köroğlu, bir gün Bolu Beyine bir oyun oynamaya karar verir. Kenan ve Ayvaz'dan, Bolu Beyinin bahçesindeki çiçekleri kendi bahçelerine aktarmalarını ister. Kenan ve Ayvaz da bu işi kolay görüp kabul ederler ve yola çıkarlar. Fakat aradan günler geçmesine rağmen geri dönmezler. Köroğlu, arkadaşlarının Bolu Beyine esir olduklarını anlar. Tam onları kurtarmak için yola çıkacağı sırada Ayvaz çıkagelir ve Bolu Beyinin onları yakaladığını, Kenan'ın hala Bolu Beyinin elinde olduğunu anlatır. Bolu Beyi, Ayvaz'ı Köroğlu'na haber göndermek için bırakmıştır. Eğer Köroğlu Kır At'ı kendisine vermezse Kenan ve Ayvaz'ı öldürecektir. Bu haber üzerine Köroğlu telaşlanır ve Ayvaz'a Kır At'ı götürüp

Kenan'ı getirmesini söyler. Ayvaz, denileni yapar ve Kır At'ı Bolu Beyine vererek Kenan ile birlikte Çamlıbel'e döner.

Sevinç içinde Ayvaz, Kenan ve Köroğlu kucaklaşırlar. Köroğlu'na katılıp onun hizmetine girenlerin sayısı kırk kişi olmuştur. Fakat Köroğlu, hiç kimseyle derdine derman olamaz ve Kır At'ın acısı gün geçtikçe daha da çok yüreğine çöker. Bu his üzerine Köroğlu, atını kurtarmaya karar verir. Tıpkı bir seyis gibi giyinerek Bolu şehrine girer ve Bolu Beyinin sarayının yakınında bir kahveye oturur. Kahvedekilere kendisinin iyi bir seyis olduğunu söyler ve kendisine iş bulup bulamayacaklarını sorar. Saray seyislerinden bir adam da ordadır. Adam, Bolu Beyinin bir seyis aradığını, eğer kendisine güveniyorsa saraya gidip iş için başvurabileceğini söyler. Bolu Beyinin Köroğlu'nun atını aldığını fakat atın yanına kimseyi yaklaştırmadığını, herkesi ısırıp çiftelediğini anlatır. Bunun üzerine Köroğlu, hemen saraya beyin yanına gider. Köroğlu'ndan, atın tımarını yapmasını isterler. Kır At, Köroğlu'nun kokusunu alır almaz sakinleşir, kişneyip oynamaya başlar. Bu durumdan şüphelenen Bolu Beyi, Köroğlu'nun yakalanması için adamlarına emir verir. Fakat Köroğlu, çoktan atına atlamıştır. Köroğlu, Kır At'ına duvarı aşması için türkü söyler:

(4)

Köroğlu'yum adım düşmüş dillere³⁴²

Verir miyim Kır atımı ellere

Kapanır mı Köroğlu bu yerlere.

Hopla atım aş duvarı geçelim,

Çamlıbel'den soğuk sular içelim.³⁴³

Köroğlu'nun bu sözleri üzerine Kır At, duvarı bir sıçrayışta aşar ve Çamlıbel'in yolunu tutar. Köroğlu dönünce yiğitleriyle eğlence yapar.

Bu olay, Bolu Beyini kızdırmış, halkı ise memnun etmiştir. Bu olayla, Köroğlu'nun yiğitliği dillere destan olur. Onun yanındaki yiğitler çoğalmaya, Bolu Beyinin yanındaki yiğitler ise azalmaya başlar.

Aradan on altı-on yedi yıl geçer. Zamanın güzel ve eğlenceli geçmesine rağmen, Köroğlu'nun içinde bir üzüntü vardır. Köroğlu, oğlunu düşünmekte ve onun gelmesini

³⁴² Bu türkü, olay açısından "Canım Kır At Gözüm Kır At-1" adlı türkünün bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz. EK 73.

³⁴³ Korok 1937: 13.

beklemektedir fakat gelen giden yoktur. Köroğlu'nun gerçekten yiğit bir oğlu olmuştur, şu an on yedi yaşındadır. Köroğlu'nun istediği gibi, ismi Kara Hasan olmuştur. Fakat annesi, oğlundan ayrılmamak için oğluna gerçeği söylememiş, onun babasının öldüğünü söylemiştir. Hasan, bir gün garip bir rüya görür ve annesine, babasının kim olduğunu sorar. Annesi, bu soruya şaşırır ve ona yine yalan söyler. Hasan, rüyasını annesine anlatır. O, rüyasında ak sakallı bir adam ve çok güzel bir kız görmüştür. Bu ak sakallı adam, kızın onun sevdiği olduğunu söylemiştir. Bu kız, Erzurum'da Kara vezir'in kızı Benli Hanım'dır. Ak sakallı adam, ona gidip kızı istemesini, vermezlerse kaçırmamasını, çünkü babası Köroğlu'nun o nerede olursa olsun imdadına yetişeceğini belirtmiştir. Kadın, oğlunun rüyasından sonra artık gerçeği açıklamak zorunda kalır. Kamçı ile pazubendi ve ahırdaki atı ona verir.

Hasan, hızlı ve güçlü olan atıyla Çamlıbel'e gelir fakat buranın çok kalabalık olduğunu görünce, yanlış yere geldiğini düşünür. Çünkü annesinin anlattığına göre, babasının sadece iki yoldaşı vardır. O sırada Ayvaz, onu ve atını görür. Atı çok beğenen ve almayı isteyen Ayvaz, atı Hasan'dan ister. Hasan'ın vermemesi üzerine, ona dövüşmeyi teklif eder. Hasan, yine atını vermeye ikna olmaz. Ayvaz, çocuğun kendisine kafa tutuşunu Köroğlu'na anlatır. Köroğlu da kendi adını vermesini, Köroğlu adını duyunca da atı vermezse onun kellesini alacağını söylemesini ister.

Hasan, Ayvaz'ın Köroğlu olduğunu söylemesi üzerine, kendisinin Köroğlu'nun oğlu olduğunu belirtir. Köroğlu, hemen Hasan'ın yanına koşar. Onun altındaki atı ve elindeki kamçıyı görür, kolunu sıyırıp pazubendini bulur. Böylece, onun gerçekten oğlu olduğunu anlar ve ona sarılıp öper. Çamlıbel'de, bu kavuşma üzerine zevk ve eğlence içinde haftalar geçirirler. Bunu takip eden yıllarda da çok mutlu yaşarlar.

EK 18.**Bolu Bey Kolu³⁴⁴**

Köroğlu, Çardaklı Çamlıbel’de yaşar, yoksullara el uzatır ve onlara sofralar kurardı. Çamlıbel’de herkes saygı içinde yaşar, birlikte yiyip içerek eğlenirdi. Burada kim konuk olursa olsun, öncelik Köse Kenan’a verilirdi.

Günlerden bir gün, Çardaklı Çamlıbel’e bir misafir gelir. Ayvaz, dalgınlıkla ilk sofrayı bu misafirin önüne koyar. Köse Kenan, bu duruma çok bozulur. Köroğlu, Köse Kenan’ın gönlünü almaya çalışır. Köse Kenan, şarap ister fakat şarap bitmiştir. Köroğlu, sıkıntıyla Kır At’a biner ve çayırlıklara gider. Kendi bölgesinde bulunan bu çayırlıklara atların otlamak için bırakıldığını ve çadır kurulduğunu görür. Bunun üzerine, kılık değiştirerek nöbetçilere buradakilerin kim olduğunu sorar ve çadırın, padişahın ortağı olan “Anka Bezirgân”’a ait olduğunu öğrenir. Anka Bezirgân’ın çadırına gelip adamlara bakar. Bu adamlar, son derece heybetlidir. Bu nedenle, bağırıp çağırmanın onları korkutmayacağını düşünerek isteklerini türküyle söylemeye karar verir. Sazını eline alarak şu türküyü söyler:

(1)

İstanbul’dan geldi bir ulu kervan³⁴⁵

Geldi Gökyimen’e kondu Bezirgân

Dedim keleşlerin payını gönder

El ele vurdu da güldü Bezirgân.

Bezirgân, bu arada gülmüş, elini eline vurmıştır. Hemen atına biner ve Köroğlu’nun karşısına çıkar. Köroğlu, Bezirgân’ın bu davranışına aldırmayarak türküsünü söylemeye devam eder:

Tavşanlar oturmuş aslan postuna,

Selam vermez düşmanına dostuna,

³⁴⁴ Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), “Bolu Bey Kolu”, *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 1-58.

³⁴⁵ Türkü, “Bezirgân” türküsü olarak karşımıza çıkmaktadır, “Karşıdan Görünen Ermeni Midir?” türküsünün bir varyantıdır. Bu türküden farklı olarak, “Karşıdan Görünen Ermeni Midir?” türküsünde bezirgân olarak geçen kişinin adı “Bamaş”tır ve türkü, “Bamaş” ile “Ayvaz” arasında geçmektedir. Bkz. EK 38.

Bozkırdan Kır At'ı sürdüm üstüne,
Beni saymaz at oynatır Bezirgân.

Köroğlu şanımlı bilmeli midir?
Şu karşıda duran Ermeni midir?
Yolların pacını vermeli midir?
Haracımı ver de geç git Bezirgân³⁴⁶...

Köroğlu, bu şekilde Bezirgân'dan bac ister. Bezirgân'ın ona aldirmaması üzerine, o kadar adamla başa çıkamayacağını düşünerek gitmeye karar verir ve atına binerek oradan uzaklaşmaya başlar. Anka Bezirgân da atıyla Köroğlu'nun arkasından gider ve üç okka demiri onun arkasından atar. Köroğlu, kan revan içinde kalır. O kaçar, Anka Bezirgân onu kovalar. İsabalı ve Ayvaz da Köroğlu'nun arkasından Bozkule'ye gelirler ve onun zor durumda olduğunu görürler. Köroğlu, hemen türkü söyleyerek onlardan yardım ister:

Yetiş Ayvaz yetiş gitti namımız
Kızılırmaklara döndü kanımız
Bezirgâna bent olmuştur canımız
De seni göreyim Koçak Ayvaz'ım...

Bunun üzerine Anka Bezirgân sözü alarak şu türküyü söyler:

Uyma sen Köroğlu sözüne,
Aslı hilebazdır özü özüne,
Kaç kervanı aldırıştır gözüne
İster Çamlıbel'i ede bezestan.

Bundan sonra Köroğlu devam eder:

Yiğitler çekerler ah ile zarı
Verdi bana bunca gam intizarı
Öldür Ayvaz öldür iş bu muzarı
De seni göreyim koçak Ayvaz'ım³⁴⁷...

Anka Bezirgân ise şunları söyler:

³⁴⁶ Kaftancıoğlu 1979: 3.

³⁴⁷ Kaftancıoğlu 1979: 4.

Dinle Ayvaz dinle neslimiz birdir
 Eğer sorar isen aslımız birdir
 Senden yardım için faslımız birdir
 Çardaklı'ya yakışır mı bezestan?

Köroğlu, tekrar türkü söylemeye devam eder:

Köroğlu babandır anla halını
 Koparımız kanadını kolunu
 Anka Bezirgânın kesin yolunu
 De seni göreyim koçak Ayvaz'ım.

Son olarak Anka Bezirgân şunları söyler:

Anka Bezirgânım sözümü dinle
 Baban İstanbul'da dediğim anla
 Eşkîya doyar mı binle yüz binle
 Çamlıbel'e yakışır mı bezestan?

Ayvaz, Bezirgân'ı öldürmek için kılıcını çeker. Köroğlu, Bezirgân zengin olduğu için onu öldürmek istemez. Onun altınlarını ve paralarını alacak, bunları keleşleriyle birlikte yiyip içecek ve yoksullara dağıtacaktır. Bezirgân'ın mallarını alıp Çardaklı Çamlıbel'e geri dönerler. Köse Kenan'ın da Bezirgân'ın mallarından alınan şarapla gönlü alınır. Anka Bezirgân, aç susuz, yaya olarak yol alıp aylar sonra evine varır ve evinden çıkamaz duruma gelir. Bezirgân'ın kazancını padişahla bölüşmesi, ona hediyeler vermesi alışılmış bir durumdur. Padişah, Bezirgân'dan ses çıkmayınca onu getirmeleri için iki adamını yollar. Adamlar, Bezirgân'a padişahın onu huzuruna çağırıldığını söylerler. Bunun üzerine, Bezirgân da padişahı tanımadığını söyler. Padişah, onun bunları söylediğini öğrenince sinirlenir. Adamlar, tekrar Bezirgân'ın yanına gelerek onu yaka paça evinden alıp padişahın huzuruna götürürler. Bezirgân, padişaha Köroğlu tarafından soyulduğunu anlatır ve asıl padişahın Köroğlu olduğunu söyler. Bu sözler üzerine padişah, Köroğlu'nun yakalanıp kellesinin kesilmesi için ferman verir. Bu ferman, bütün eyaletlere ulaştırılır. Bu fermanı, Köroğlu da duyar ve yedi eyalete gönderilen yedi fermanı toplayıp ortadan kaldırmak için hazırlık yapar. Çamlıbel'i, Köse Kenan'a emanet ederek herkesle vedalaşıp yola çıkar.

Mısır'a giderek yaşlı bir derviş olduğunu söyleyip valiyi ziyaret etmek ister. Kapıdaki adamlar, onu valinin yanına sokmak istemezler. Vali, bu durumu duyar, onun yanına gelmesine izin verir ve onu yaşlı bir derviş sandığı için elini eteğini öpmesine izin vermez. Köroğlu, valinin derdini sorması üzerine Çamlıbel'de Köroğlu denilen bir eşkıyanın olduğunu, onun yanında yedi yıl kaldığını, yaşlandığı için işe yaramayınca Köroğlu tarafından dövülüp sokağa atıldığını ve ortada kaldığını anlatır. Köroğlu'nun öldürülmesi için çıkan fermanı alıp yüzüne sürmek istediğini söyler. Vali, fermanın gizli olduğunu belirterek aralarında kalması şartıyla bu isteği kabul eder. Köroğlu, fermanı alıp elinin içinde buruşturur, bacağında saklı olan yatağanı valiye çeker ve Köroğlu olduğunu belirterek ondan fermanı yırtmasını ister. Vali, korkarak fermanı yırtar. Köroğlu, olanları kimseye söylememesi için onu tehdit ederek gider. Yedi eyaletten (Yemen, Şam, Halep, Basra, Bağdat, Dağıstan, Erzurum) fermanları toplar ve Çamlıbel'e geri döner.

Padişah, bu sırada savaş ilan etmiş ve düşmanı yenmek için yardım beklemektedir. Köse Kenan, Köroğlu'na padişaha yardım etmeyi teklif eder. Fermanları yırtmış olsa da yine de Köroğlu'nun başı derttedir. Böylece, zor durumdan kurtulacaklardır. Bu nedenle, padişaha yardıma gitmeye karar verirler. Kılık değiştirip Tecirli olduklarını söyleyerek padişahın yanında savaşmaya geldiklerini haber verirler. Padişah, Tecirli'leri kendisinden saymadığı için kızar ve yardımı kabul etmez. Vezir, onu ikna eder. Hep birlikte savaş yerine giderler. İki taraftan da birer pehlivan ortaya çıkar ve savaşmaya başlarlar. Köroğlu, ortaya çıkar, Kır At'ın üzerinde hamle yaparak keleşlerine işaret verir. O ve keleşleri, düşmana saldırırlar ve onları yerle bir ederler. Padişah, Köroğlu'nun bu başarısından dolayı onu İstanbul'a çağırır ve Anka Bezirgân'ı soymasını affeder. Köroğlu'na ne isterse vereceğini söyler. Köroğlu da bunun üzerine Çamlıbel'in tapusunu ister ve tapuyu alıp Çamlıbel'e geri döner.

Paşalar, Köroğlu'na tapu verilmesinden rahatsız olurlar. Padişahı, Köroğlu'nun üzerine ordu göndermeleri için ikna ederler. Köroğlu'nu öldürebilecek kişiyi bulmak için halka duyuru yapılır. Bolu Bey, Köroğlu'nun üzerine gitmeyi kabul eder. Karşılığında da padişahın kız kardeşi Döne Hanım ile evlenmek ister. Padişah, Bolu Beyin bu isteğini kabul eder. Bolu Bey, yanına üç paşa daha alır. Bu paşalardan biri olan Kara Gede, önceden Köroğlu'nun yanından kaçtığı için Çamlıbel'i çok iyi bilmektedir. Bolu Bey ve bu üç paşa Çamlıbel'e çadır kurarlar. Köroğlu, Boz Kule'deyken kurulan çadırları görür. Sazını alarak derviş kılığına girer. Kır At bile kılık değiştirir; kulakları düşük, kemikleri

çıkık, ölümcül bir derviş atına dönüşür. Köroğlu, çadırlara yanaşır. Nöbetçiler, ondan saz çalıp türkü söylemesini ister. Köroğlu da yedi yıl Köroğlu'nun yanında çaldığını fakat Köroğlu tarafından dövülüp sokağa atıldığını anlatır. Bunun üzerine nöbetçiler, derdini anlatması için onu Bolu Bey ve diğer paşaların huzuruna çıkarırlar. Bolu Bey, Köroğlu'nu derviş sandığı için onun kendilerine yardım edebileceğini düşünerek sevinir. Böylece artık Kara Gede ile birlikte Çamlıbel yollarını bilen iki kişi olmuştur. Köroğlu'nun ilk hanımı Hurizat de Bolu Beyin kız kardeşidir. Bolu Bey, başı sıkışırsa kardeşinin yardımıyla ölümden kurtulabileceğini düşünmektedir.

Bolu Bey, Köroğlu'ndan türkü söylemesini ister. Köroğlu da türküsünde Köroğlu'nu över. Bolu Bey, bu duruma sinirlenir. Kara Gede, Bolu Beye onun Köroğlu olduğunu söyler. İnanmazsa, Köroğlu'na kahve söylemesini, daha sonra da yemek getirtmesini ister. O, eğer Köroğlu ise kahveyi bir dikişte kaynar kaynar içecek, yemek geldiğinde önce pilavı yiyecek ve Bolu Bey yerinden kalkarsa onun yerine oturacaktır. Bunun üzerine Bolu Bey, Köroğlu'nun bulunduğu çadıra girer ve Kara Gede'nin dediklerini yapar. Onun dediği her şey doğru çıkar. Bunun üzerine Köroğlu, kaçmak ister. Köroğlu'nun kollarını bağlarlar, onu Kır At'a bindirip İstanbul'a götürürler. Köroğlu'nu bir çadıra koyup başına bir nöbetçi dikerler. Ona kuru ekmeğe verirler ve su istediğinde temiz su varken çamurlu su gösterirler. Köroğlu, çaresizce yerdeki çamurlu suyla ağzını ıslatır. O sırada nöbetçi, Köroğlu'na tekme atarak onu suya düşürür. Bunun üzerine Köroğlu, nöbetçiye yalvarır bir şekilde Köroğlu olmadığını söyler. Nöbetçi, onu dinlemez. Köroğlu da sazını eline alıp türkü söylemeye başlar:

(2)

Orduyu çektin üstüme³⁴⁸

Belki Köroğlu değilim

Yazık Hünkâr namusuna

Belki Köroğlu değilim³⁴⁹

Köroğlu'nun türküsünü duyan Bolu Bey, onun gerçekten Köroğlu olmamasından kuşkulandır ve onu boş yere tutmuş olabileceğini düşünür. Eğer böyle bir durum olursa,

³⁴⁸ Türkünün, "Köroğlu Dediğin Delinin Biri" adlı türkünün benzer bir varyantıdır. Bkz. EK 77.

³⁴⁹ Kaftancıoğlu 1979: 23.

gülünç duruma düşecek ve herkes yanlış yaptığı için onunla eğlenecektir. Köroğlu, bu sırada türküsüne devam eder:

Bunca müşküle yetirdin
Nice hazneyi batırdın
Bir derviş tutup götürdün
Vallah Köroğlu değilim.

Bolu Bey, onun Köroğlu olmadığına iyice ikna olmaya başlar. Köroğlu, türküsünü söylemeye devam eder:

Ruşen Ali'yim usluşam
Acılar çektim yaslışam
Bağdat'ta şeyhin nesliyem
Billah Köroğlu değilim.³⁵⁰

Köroğlu, bu sözleri söyledikten sonra bir nöbetçi gelerek onu Bolu Beyin yanına götürür. Bolu Bey, doğruyu anlamak için Köroğlu'nu bir kez daha sorguya çekmek ister. Kara Gede, Bolu Beye onun Köroğlu olduğunu tekrar eder, inanmaması için ona yalvarır. Fakat Bolu Bey, bu defa Kara Gede'ye aldırış etmez. Köroğlu'na kim olduğunu bir kez daha sorar. Köroğlu, bu soruya türküyle cevap verir:

Kara Gede gel yamanlık eyleme
Paşam vallah ben Köroğlu değilim.
Hakkı koyup nahak sözü söyleme
Paşam vallah ben Köroğlu değilim.

Köroğlu'nun bir atı var delidir,
Okka yarım ayağının nalıdır
Bolu Paşa adım Ruşen Ali'dir
Paşam inan ben Köroğlu değilim.

Köroğlu'nun bir atı var koşandır
Her adım Erdebil'dir, Keşan'dır.

³⁵⁰ Kaftancıoğlu 1979: 24.

Bolu Beyim, adım Ali Ruşen'dir.

İnan paşam ben Köroğlu değilim.³⁵¹

Köroğlu, derviş olduğunu söyleyip ağlayarak onu bırakmasını ister. Bolu Bey, onun Köroğlu olmadığına inanır ve gitmesine izin verir. Köroğlu, artık Bolu Bey ile hareket edeceğini söyleyince birlikte Çamlıbel'e doğru yola çıkarlar. Çamlıbel'e gelmek üzereyken Köroğlu, Kır At'ı kımıldatır. Kır At, kanatlanmış gibi hızlanarak Bolu Bey ve adamlarıyla arasındaki mesafeyi açar ve uzaklaşır. Kara Gede, haklı çıktığını Beye söylese de artık iş işten geçmiştir.

Köroğlu, Çamlıbel Çardaklı'ya döner, keleşlerine Bolu Bey ve adamlarıyla savaşacaklarını söyler. Beyin ordusuyla savaşır, kanlar dökerler. Bolu Beyi de yakalarlar. Köroğlu, Bolu Beye kendisine neden kötü davrandığını, bağlatıp sürüklediğini, aç susuz bıraktığını sorar. Kendisinin ne kadar yürekli olduğunu anlasınlar diye hanımları Hurizat, Perizat ve Telli Nigâr'ı da çağırır.

Köroğlu, Bolu Beye onu öldürmeyeceğini bildirir. Bolu Bey, bu duruma çok sevinir. Köroğlu, Bolu Beyinin kardeşi olan hanımı Hurizat'a adamı tanıyıp tanımadığını sorar. Bolu Bey, Çamlıbel'den 40-50 yıl önce İstanbul'a saraya gitmiş, orada okumuş ve paşa olmuştur. Hurizat, adamın tanıdık geldiğini söylese de abisi oluşuna emin olamaz. Köroğlu, hanımına adamın Bolu Bey olduğunu söyleyerek onun kellesini kesip kesmemesi konusunda hanımının fikrini alır. Hurizat sesini çıkarmayınca Köroğlu, Bolu Beyi bağışlar. Köroğlu, Bolu Beye kendisini neden öldürmek istediği sorusunu tekrar yineler. Bolu Bey, padişahın emir kulu olduğunu, padişahın Döne Sultan'ı kendisine vereceğini, Döne Sultan'a âşık olduğunu anlatır. Köroğlu, tüm yaptıklarına rağmen Bolu Beyi konuk eder, yedirip içirir.

Günün birinde Köroğlu, Köse Kenan'a Bolu Beyi ile İstanbul'a gideceğini, Döne Sultan'ı alıp Bolu Beye vereceğini söyler. Köse Kenan, Bolu Beyin Köroğlu'nun başına yine çorap öreceğini söyleyerek bu işe razı olmadığını belirtir fakat Köroğlu, onu dinlemez.

Köroğlu, Bolu Bey ile birlikte yola çıkar. Bolu Beye yorulduysa uyumasını, kendisinin nöbet tutabileceğini söyler. Bolu Bey, uyuyormuş gibi yapar. Köroğlu da uyuyunca onu öldürmek için kılıcını çeker. Bir yandan da Köroğlu'nun uyanmasından korkmaktadır. Bu

³⁵¹ Kaftancıoğlu 1979: 25.

sırada karşıdan üç atlı gelir. Bu atlılar kendi ordusundandır. Bolu Bey, atlıların kendisine yardım edebileceği için sevinir. Adamlardan Köroğlu'nu bağlamalarını ister. Adamlar, Köroğlu'nu uyandırmadan onu bağlarlar. Köroğlu uyanınca Bolu Bey, ona kamçı vurur. Köroğlu'na İstanbul'a gideceklerini, padişahın onu öldüreceğini, öldürmeden önce de Döne Sultan ile kendisinin nikâhlarını kıyacağını söyler. Köroğlu da onların nikâhını görecektir.

Döne Sultan, Köroğlu ve Bolu Beyin geldiğini görür. Yakalanmış olmasına rağmen Köroğlu'nun yiğit biri olduğunu düşünür. Bolu Bey, Köroğlu'nu padişahın huzuruna çıkarır. Padişah, yol kesip insanları soyup bac aldığında paşaları nasıl düşünmediğini, nasıl böyle davranabildiğini sorar. Köroğlu da padişaha istediğini yapmasını söyler. Köroğlu, padişaha namertçe yakalandığını anlatır. Bolu Bey de Köroğlu'nun söylediklerini yalanlayarak mertçe savaşıp Köroğlu'nu alt ettiğine padişahı inandırmaya çalışır. O sırada onları kapıdan dinleyen Döne Sultan içeri girer. Padişahın kulağına yaklaşıp eşkıyayı kendisine vermesini, onun cezasını kendi elleriyle vermek istediğini söyler. Bunun üzerine Köroğlu'nun eli kolu bağlanır; Döne Sultan'ın sarayına yollanır. Döne Sultan, onu kırk kulaç derinliğinde karanlık bir kuyu olan zindana koyar. O, Köroğlu'nu beğenmiş ve böyle bir yiğidin, Bolu Bey tarafından yenildiğine inanmamıştır. Köroğlu'na yiyecek şeyler gönderir. Köroğlu, her gün yemek için üç kuzu ve başka şeyler ister. Döne Sultan, onun bu kadar yiyebilmesine şaşırırsa da istediklerini gönderir. Köroğlu, kuyuda bulunduğu her gün Çamlıbel'i ve arkadaşlarını özleyerek içlenmektedir.

Bir gece Perizat, rüyasında Köroğlu'nu bir zindanda saçlı sakalı uzamış ölmek üzereyken görür. Sabah olunca ağlar. Sesine keleşler gelir. Köse Kenan, bu durumun üzerine diğer keleşlerden de düşe yatmalarını ister. İlk düşü İsabalı görür. Köroğlu'nun zindanda sıkıntıda olduğunu Köse Kenan'a söyler. Köse Kenan, gece yarısı divanı toplar. İlk düş görenin İsabalı olması gerekçesiyle Köroğlu'nu kurtarmaya onu gönderir. İsabalı, yanına bir yiğit ister. Köse Kenan, yanına kimseyi vermeyince kendi başına yola çıkar.

Yolda İsabalı, pek tekin olmayan bir yerde uyur. Dört harami dolaşırken onu ve atını görürler. Sessizce yanaşıp uykudayken İsabalı'nı bağlarlar. Giysilerini, parasını kim alacak diye tartışmaya başlarlar. İsabalı bu sırada uyanır. İsabalı'nın Köroğlu'nun keleşlerinden olduğunu öğrenince hemen kollarını çözerler. Zaten onlar da Köroğlu'na katılmak üzere yola çıkmışlardır. İsabalı, atına atlayıp hemen oradan uzaklaşır.

Döne Sultan, Çamlıbel'den Köroğlu'nu kurtarmak için biri gelir düşüncesiyle bir gözcü görevlendirmiştir. Çuhadar adındaki bu gözcü, İsabalı'yı görünce giyiminden, sazından, atından onun Çamlıbel'den geldiğini anlar. Hemen Döne Sultan'a haber verir ve İsabalı'nın nerede konakladığını öğrenmek üzere İsabalı'yı izler. İsabalı, bir kahveye oturur. Kahvesi gelince kahvesini kahvecinin yüzüne serper. Kahvesi onun içtiği gibi değildir. Kahveciye kim olduğunu anlatır.

Çuhadar, İsabalı'yı Döne Sultan'ın huzuruna istediğini söyleyerek onu Döne Sultan'ın odasına götürür. İsabalı, odada Köroğlu'nun giysilerini, kamçısını, kılıcını, kalkanını görünce Köroğlu'nu öldü sanıp ağlar.

Döne Sultan, Köroğlu'nun ölmediğini, zindanda olduğunu, Köroğlu'na onu kurtarmak için kimin geldiğini soracağını, eğer kimin geldiğini bilirse ölmekten kurtulacağını, aksi takdirde asılacağını söyler. İsabalı, Köroğlu'nun kimin geldiğini bilemeyeceğini düşünerek üzölmeye başlar. Döne Sultan, İsabalı ile zindan kuyusunun başına gider. Döne Sultan, kuyuya doğru Köroğlu'nun kimin geldiğini bilmesi için bağırır. Köroğlu, Çamlıbel Çardaklı'dan birinin olduğunu anlar fakat kırk keleşten kim olduğunu kestiremez. Türkü söyleyerek türküsünde keleşleri sırayla sayıp işin altından kalkabileceğini düşünür. Keleşlerini çok özlediğini, üzüntüsünün azalması için sazıyla türkü söyleyeceğini belirterek sazını çalmaya başlar ve şunları söyler:

(3)

Bugün keleşlerim yâdîma düştü³⁵²

Ağalar ağası yanımda gerek.

Bir büküşte yedi giyim nal kıran

Koçak Demircioğlu yanımda gerek.

Nice ordu bozmuş, eli beratlım

Çintiyân kılıçlım, gök Arap atlım

Böbür aslan huylum, kaplan sıfatlım

Şimdi Köse Emmim yanımda gerek

³⁵² Türkü, TRT repertuarında bulunan "Hay Edüben Meydan Harman" adlı türkünün benzer bir varyantıdır. Bkz. EK 70.

Öz özüne Gürcistan'ı batıran
 Bağdattan Basra'dan avın getiren
 Kendi bir han oğlu, Mısır'doturan
 Bıyıklı Yusuf'um yanımda gerek.

Tek başına ordulara saldıran
 İran şahın bayrağını yolduran
 Şeşber vurup bedenleri böldüren
 Kizroğlu Mustafa'm yanımda gerek.

Derya atı biner demir donludur
 Meydan girende aslan canlıdır
 Aslını sorarsan Dağıstanlıdır
 Şimdi Koca Bey'im yanımda gerek.

İstek ile öz zevkini yetiren
 Bir tek günde Gürcistan'ı batıran
 Dört yüz sonalarını birden getiren
 Celali Memed Bey yanımda gerek

Kimsenin halinden derdinden bilmez
 Padişahın ferman olsa dinlemez
 Yüz bin ordu gelse var mısın demez
 Şimdi Reyhan Arap yanımda gerek

Köroğlu'um zindanda söyler edalı
 Ayvaz'ı görmezsem olurum deli
 Hezeran kılıçlı, desti cidalı
 Güzel İsabalı'm yanımda gerek.³⁵³

³⁵³ Kaftancıoğlu 1979: 47-49.

Döne Sultan, her ismi geçen yiğitten sonra Köroğlu'na kimin geldiğini bilemediğini söyler ve isim saymaya devam eden Köroğlu'na sinirlenir. Köroğlu, son olarak İsabalı için bir dörtlük söyler. Döne Sultan, İsabalı'ya bakar ve gerçekten onun, Köroğlu'nun dediği gibi çok güzel olduğunu görür. Köroğlu'na kimin geldiğini bildiğini, kellesini kurtardığını belirtir. İsabalı'yı beğendiği için, gücü kuvveti yerinde mi diye denemeyi düşünür. İsabalı'ya kuyunun ağzını kırk yiğidin kapattığını, tek başına taşı kaldırabilirse Köroğlu'nun kurtulacağını söyler. İsabalı, ellerini açıp başarabilmek için dua eder, taşı kaldırarak savurur. Hem Köroğlu'nu kurtarma isteği hem de Döne Sultan'ın aşkı onu böyle güçlü kılmıştır.

Köroğlu'nu iple kuyudan çıkarırlar. Köroğlu, hamamda yıkanıp temizlenir. Döne Sultan ve İsabalı'nın bakışmaları gözünden kaçmaz. Bu durumu görmezden gelerek artık gitmeleri gerektiğini söyler. Döne Sultan gitmelerini istemez ve gidecekleri için telaşlanır. Yine de İsabalı'nın başına bir şey gelmemesi için İsabalı'dan gitmesini ister. İsabalı, onsuz gitmeyeceğini belirtip Döne Sultan'a olan aşkını anlatır. Köroğlu, ona kırk gündür burada olduğunu artık gitmeleri gerektiğini söyleyince İsabalı gitmeye mecbur kalır. Geri dönüp daha sonra Döne Sultan'ı alacağını düşünür. Döne Sultan, İsabalı gideceği için ağlamaya başlar. İsabalı, onun da bir gün Çamlıbel'e geleceğini belirterek sevgilisini teselli etmeye çalışır. Köroğlu Kır At'a bindikten sonra, Döne Sultan ile vedalaşmak için tokalaşacak gibi yapar. Döne Sultan, Kır At'ın yanına yaklaşır. Köroğlu, uzanıp Döne Sultan'ın saçlarından tutarak onu Kır At'ın terkisine atar. Hep birlikte Bolu Beyinin sarayının önünden geçerken Köroğlu sazını eline alarak Döne'yi de alıp Çamlıbel'e döndüklerini haykırır. Bu şekilde olanları öğrenen Bolu Beyi, her şeyi padişaha anlatır. Padişah, ne kadar askeri varsa Bolu Beyinin emrine vererek Köroğlu'nun arkasından gönderir. Köroğlu, İsabalı ve Döne Sultan, dinlenmek için mağaraya girerler. Döne Sultan, Köroğlu ve İsabalı'ya kahve yapar. Kahveleri getirirken Köroğlu, onu beğendiğini dile getiren övgü dolu bir türkü söyler. İsabalı, Köroğlu'nun bu yaptığına bozulur. Döne Sultan'ı kendisi için mi yoksa onun için mi aldığını düşünür. Bu sırada Bolu Beyi ve askerler gelirler. Döne Sultan'ı mağarada bırakarak askerlerle savaşmaya başlarlar. Orduyu yaralayıp asıp keserler. Bolu Beyini yakalayıp Döne Sultan'ın saklandığı mağaraya götürürler. Köroğlu, Bolu Beyine onu Çamlıbel'e götürüp asacağını söyler. Bolu Beyi, her şeyi Döne Sultan'ın aşkı uğruna yaptığını dillendirir. Köroğlu dinlemez, birlikte Çamlıbel'e giderler. Keleşlerine İsabalı ve Döne Sultan'ın

düğünlerini yapacağını söyler. İsabalı'nın içi rahatlar, Bolu Beyinin bütün umutları yok olur. Çamlıbel töresi gereği af dileyene kılıç çekmedikleri için Bolu Beyini affederler. Köroğlu daha sonra Döne Sultan'ın kimin olacağını sorgulasa da diğer keleşlerinde daha önceki sözünü ona hatırlatmasından sonra İsabalı ve Döne Sultan'nın düğünlerinin olmasında karar kılarak kendisi Döne Sultan'dan kesin olarak vazgeçer. Kırk gün kırk gece İsabalı ve Döne Sultan'ın düğününü yaparlar.

EK 19.**Silistrelî Hasan Paşa Kolu³⁵⁴**

Köroğlu, Çardaklı Çamlıbel'e yerleşmiştir. Gelen geçenden haraç toplayıp insanlara pay dağıtır olmuştur. Babası Yusuf Ağa'nın gözleri oyulmuş ve kör olmuştur. Yusuf Ağa'nın sağlıklı zamanında halk âşıkları, Atça Köyüne gelip Osmanlı'nın yaptığı zulmü anlatmaktadırlar. Bunlardan bazıları; Nesimi'nin derisinin yüzülmesi, Pir Sultan Abdal'ın asılması, Kalender'in idam edilmesi, Bedrettin ve Mansur'un ölümüdür. Köroğlu, bütün bu haksızlıklara karşı gelmek için dağa çıkmış ve Çardaklı Çamlıbel'de vezir olmuştur. Bir gün, kahvesi geç geldiği için Ayvaz'a bağırır. Kızdığı zaman Köroğlu'nun saçları kirpi gibi dikilmektedir. Ayvaz, kendisinin geç kalmadığını, Tepesi Delik Vezir'in ambardan kahveyi geç getirdiğini söyleyerek kendisini savunur. Bunun üzerine Köroğlu, Tepesi Delik Veziri döver. Tepesi Delik Vezir, bunu hazmedemeyerek ormana kaçar. Köroğlu onu bulmasını diye Silistre'ye gider. Silistre'de Hasan Paşa adında bir zat vardır, Tepesi Delik Vezir ona sığınır. Onlar yakınlaşmaya başladıktan sonra Hasan Paşa, Tepesi Delik Vezir'e bir kız bulduğunu, evleneceğini ve kendisi için bu kızı istemesini söyler. Bu kız, Menzil Hanımdır ve kızın ailesine Selivan Beyleri denmektedir. Ertesi gün Vezir, kızı istemek için yola çıkar. Selivan Beyleri, Vezir'in bu isteğini kabul eder ve Menzil Hanımı, Hasan Paşa'ya verirler. Fakat Hasan Paşa'nın Menzil Hanımı, eşi benzeri olmayan dünyanın en güzel atına bindirmesini isterler. Vezir, Hasan Paşa'nın yanına gelerek durumu anlatır. Hasan Paşa ise atın bulunması için yine Vezir'den yardım ister. Vezir'in aklına bu sırada Köroğlu'nun Kır At'ı gelir. Bu sayede Köroğlu'ndan öç almak istemektedir. Hasan Paşa'ya babasından kalan sarayları, tarlaları, kız kardeşi Döne Sultan'ı vadederek Köroğlu'nun atının kendilerine getirilmesi için halka duyuru yapılması gerektiğini söyler. Hasan Paşa'nın dana çobanı Keloğlan, Döne Sultan'a âşıktır ve bu duyuruyu duyar duymaz Hasan Paşa ile görüşmek ister. Hasan Paşa'ya çobanlıktan kazandığı ne var ne yoksa Döne Sultan için vereceğini ve Döne Sultan ile evlenmek istediğini söyler. Vezir ise Keloğlan'a Döne Sultan ile evlenmek istiyorsa Köroğlu'nun Kır At'ını getirmesi gerektiğini anlatır. Keloğlan, annesinin yanına gider ve olanları ona anlatır. Çamlıbel'e bir dilenci olarak gitmeye karar verir. Çamlıbel'e geldiğinde

³⁵⁴ Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Silistrelî Hasan Paşa Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 59-110.

Köroğlu'nun atlarının su içtiği yere saklanır. Baş seyis, Keloğlan'ı görür ve ne yaptığını sorar. Keloğlan, kimsesiz olduğunu ve Köroğlu'nun yanına sığınmaya geldiğini açıklar. Baş seyisin yanında yiyip içip gezer. Bir gün Keloğlan, baş seyisin atları her zamankinden daha özenli bir şekilde hazırladığını görünce bunun nedenini sorar. Baş seyis, atları görmek için Köroğlu'nun geleceğini söyler. Köroğlu içeri girdiği sırada Keloğlan, Köroğlu'nun anlatılanlardan daha gösterişli, daha heybetli, güçlü ve yiğit olduğunu düşünür. Köroğlu'nun hemen arkasında Köse Kenan, onun arkasında ise Ayvaz vardır. Köroğlu, Ayvaz'ı çok sevmektedir ve onu oğlu gibi görmektedir. Hepsi beraber atları incelerken bir atın görünüşü Köroğlu'nu kızdırır. Baş seyise bu atı öldürmesini söyler. Keloğlan, bu sözleri duyar ve Köroğlu'ndan atın öldürülmesi yerine kendisine verilmesini ister. Yedi gün, atı burada besleyip daha sonra annesine götüreceğini söyler. Köroğlu da Keloğlan'a acıyıp isteğini kabul eder. Yedi gün sonra, ölümcül olan at bir küheylana dönüşür. Köroğlu, atı görünce Keloğlan'ı çağırır. Artık yanından gitmemesini, Kır At'ın kardeşi olan Doru At'ın seyisi olacağını söyler. Doru At da Keloğlan sayesinde çok daha iyi bir hale gelir. Köroğlu, en sonunda Keloğlan'dan Kır At'a bakmasını ister. Keloğlan, böylece Kır At'a dolayısıyla da Döne Sultan'a yaklaşır. Köroğlu, Kır At'a iyi bakarsa Keloğlan'ı baş seyis yapacağını söyler. Kır At'ın ön ayakları iki yerden bağlıdır. Bu bağları açmak için iki açacak vardır. Önceden beri Köroğlu, bu açacakların birini doğru diğerini ise yanlış verir, böylece Kır At'ı kaçırmaya çalışanların niyetini anlamış olur. Köroğlu, Keloğlan'a bağları açmak için iki açacak verir. Kır At'ı gezdireceği zaman bağlarını açmasını söyler. Yedi gün içinde Kır At, Keloğlan'ın çabaları sayesinde görülmeyecek bir güzelliğe sahip olur. Böylece Köroğlu, Keloğlan'ı baş seyis yapar. Keloğlan olan adını da Seyis başı olarak değiştirir. Seyisler, bu duruma alışkındır. Çünkü sık sık başları değişmektedirler. Başa geçen kişi şölen verir ancak Keloğlan bunu bilmemektedir. Keloğlan bunu duyunca, malı mülkü olmadığı için şölen vermeyeceğini düşünür ve Köroğlu ile konuşup seyisliği istemediğini söyleyemeye karar verir. Köroğlu'nun iki odası vardır. Bunlardan biri dem, diğeri gam odasıdır. Dem odasında yenilir, içilir, eğlenilir. Gam odasında ise üzüntüler konuşulur, yas tutulur. Hangi odaya girilirse odada kırk gün kalınır. Keloğlan, Köroğlu ile görüşmeye geldiğinde Köroğlu ile Ayvaz dem odasındadırlar. Keloğlan, Köroğlu'na bir şölen vermesi gerektiğini ancak bunu karşılayacak parası ve malı olmadığı için seyisliği istemediğini söyler. Köroğlu, endişelenmemesi gerektiğini, ne istiyorsa Ayvaz'ın onun için temin edeceğini anlatır.

Keloğlan ve Ayvaz, Koroğlu'nun ambarına giderler. Ambar en az yedi yıllık şaraplarla doludur. Keloğlan, şarapları görünce şölende bu şarapları diğer seyislere içirerek onları sarhoş edip Kır At'ı kaçırbileceğini düşünür. Ayvaz'a, vereceği şölen için şarapları alıp alamayacağını sorar. Ayvaz, bu şarapları sadece Koroğlu ve Koroğlu'nun yiğitlerinin içebileceğini, şarapların seyislerin içemeyeceği kadar etkili içkiler olduğunu söyler. Ancak Keloğlan, içemezlerse içlerine su katacağını söyler. Ayvaz, Koroğlu'ndan Keloğlan'ın istediği her şeyi ona vermesi emrini aldığı için Keloğlan'a bir şey söylemez. Şölen başlar, yemekler yenir, şaraplar içilir. Şarabı içen seyisler, teker teker düşüp bayılırlar. Keloğlan, bu durumu fırsat bilerek Kır At'ı kaçırmak için ayaklarındaki bağların birini açacağıyla açar. Ancak ikinci bağ, verilen açacak ile açılmaz. Açılmayan bağa taş ile vurur, bağı bu şekilde açmayı dener ama açmayı başaramaz. Tam da bu sırada Doru At'ı görür. Hasan Paşa'nın Kır At'ı hiç görmediğini ve Doru At'ın Kır At olmadığını anlamayacağını düşünür. Böylece Doru At'ı alıp Silistre'ye gider. Bu sırada kardeşi Doru At'ın kaçırdığını gören Kır At, bağlarını koparıp etrafa saldırmaya başlar. Etraftaki atlar, kan revan içinde kalır. Ayvaz, Koroğlu'na kahvesini götürürken Kır At'ın yaptıklarını görür ve onu bağlar. İçeriye girdiğinde ise baygın halde yatan seyisleri görür. Seyisler, kendilerine geldiklerinde onlara bunu yapanın Keloğlan olduğunu söylerler. Ayvaz, Keloğlan'ı arar fakat bulamaz. Doru At'ın da olmadığını görür. Tüm bunlar olurken Koroğlu'nun kahvesi geç kalmıştır. Koroğlu, bu duruma sinirlenir. Ayvaz, Koroğlu'na kahvesini götürür. Koroğlu, üstü başı kan içinde olan Ayvaz'a olayın iç yüzünü sorar; Ayvaz cevap vermez. Koroğlu, Ayvaz'ın cevap vermemesi üzerine önemli bir durum olduğunu düşünür. Eline sazını alır ve türkü söyler:

(1)

Ayvaz'ın köyleri handır³⁵⁵

Sana kurban şirin candır

Ak elleri kızıl kandır

Kestiğin baş mıdır Ayvaz?

Ayvaz gelir otağından

Ballar akar dudağından

³⁵⁵ Bu türkü, ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan "Ayvaz Gelir Otağından" adlı türküyle küçük değişiklikler göstermektedir. Genel olarak sözleri aynı olan türkünün, dörtlüklerinin yerleri değişiktir. Bkz. EK 60.

Karlar yağar kabağından
Boran mı kış mıdır Ayvaz?

Dayan Koç Köroğlu'm dayan
Gizli sırlar olsun beyan
Uyan bu uykudan uyan
Gördüğüm düş müdür Ayvaz?³⁵⁶

Köroğlu, türküsünü bitirir. Ayvaz, Köroğlu'na her gördüğü insanı kardeş bilip aralarına almasının başlarına dert açtığını, Keloğlan'ın Doru At'ı kaçırdığını söyler. Köroğlu, Ayvaz'a eğer Kır At kaçırılmış olsaydı o zaman telaşlanmasının ve korkmasının gerektiğini anlatır. Kalkanını, gürzünü, Kır At'ı getirmesini, gidip Keloğlan'ı getireceğini ve onun derisini yüzeceğini söyler. Kır At, Doru At'ın izini bulabilmek için toprağı ve havayı koklar. Bu sırada Keloğlan, Doru At'a öyle hızlı yol aldırır ki Doru At, bitkinlikten tanınmayacak hale gelir. Doru At, artık yola devam edemez. Tam bu sırada Köroğlu ve Kır At gelir. Keloğlan, hemen saklanacak bir yer arar ve bir taş değirmenine saklanır. İçeride bir değirmenci vardır. Keloğlan, değirmenciye ona iyilik yapmak için orada olduğunu, Köroğlu'na öğüttüğü unları iri öğüttüğü için Köroğlu'nun onu öldürmeye geldiğini söyler. Değirmencinin gözleri dolar. Keloğlan, giysilerini değiştirmeleri, değirmencinin çarkların arasına saklanması gerektiği konusunda onu ikna eder. Köroğlu'nun çoluğu çocuğu olan değirmenci yerine kendisini öldürmesini isteyeceğini söyleyerek onu kandırır. Değirmenci ve Keloğlan giysilerini değiştirir. Bu sırada Köroğlu, Doru At'ı görür ve onu bitik halde görünce üzülenek değirmene iner. Değirmenci sandığı Keloğlan'a buralarda birisini görüp görmediğini sorar. Keloğlan ise birisinin gelip çarkların arasına saklandığını söyler. Köroğlu, çarkların arasına gitmek için tutsun diye Kır At'ın ipini Keloğlan'a verir. Keloğlan, Kır At'a binip oradan uzaklaşır. Köroğlu, çarkların arasına doğru seslenerek Keloğlan'a dışarı çıkmasını söyler. Değirmenci ise bu sırada Köroğlu'ndan unları iri öğüttüğü için af diler. Köroğlu, değirmencinin Keloğlan olmadığını, Kır At'ı Keloğlan'a kendi elleriyle verdiğini anlar. Arkasına baktığında Keloğlan'ın Kır At'ın üzerinde olduğunu görür. Keloğlan'a Kır At'tan inmesini, Doru At'a binmesini, Çamlıbel'de onları beklediklerini söyler. Keloğlan, Kır At'ı Hasan Paşa'ya götürdüğünü, asıl amacının atın karşılığında Döne Sultan'ı almak

³⁵⁶ Kaftancıoğlu 1979: 75.

olduğunu anlatır. Köroğlu, Keloğlan'a Kır At'ın yeminin, suyunun verilmesinin ve bakılmasının nasıl olacağını iyice bilinmesi gerektiğini, bunun için de kendisini dinlemesini söyleyerek türküye başlar:

(2)

Canım kır at, gözüm kır at³⁵⁷

Seni binen alır murat

Her yanında çift kanat

Ağır yollar erzanındır.³⁵⁸

Keloğlan, Köroğlu'na boş konuşmayı bırakmasını, atın artık onun olduğunu söyler. Köroğlu ise türküsüne devam eder:

Kır atı besledim körpe

Hay edende çıkar sarpa

Her öğünde on tas arpa

Dolu yemler erzanındır.³⁵⁹

Besledim bin heves ile

Girdim meydana bahs ile

İçi kalaylı tas ile

Soğuk sular erzanındır.

Köroğlu der ohlarının

Döğüşürdüm çohlarının

Başı polat mihlarının

Gümüş nallar erzanındır.³⁶⁰

Köroğlu sözünü bitirdiğinde Keloğlan, Döne Sultan'ı aldıktan sonra Kır At'ı kendisine geri vereceğine dair söz verir. Kır At'ı nasıl Köroğlu'ndan aldıysa bir şekilde Hasan Paşa'dan da alacağını söyler. Köroğlu ağlar. Kır At'ın gittiğini görmemek için arkasını

³⁵⁷ Bu türkünün ilk dördlüğü, "Canım Kır At Gözüm Kır At-1" türküsünün ilk dördlüğüyle benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 73.

³⁵⁸ Kaftancıoğlu 1979: 79.

³⁵⁹ Bu dördlük, "Canım Kır At Gözüm Kır At-2" türküsünün üçüncü dördlüğüne benzemektedir. Bkz. Ek 74.

³⁶⁰ Kaftancıoğlu 1979: 80.

döner ama dayanamaz. Son bir kez Kır At'ın yürüyüşünü görmek için önüne geri öner. Gözlerinden kanlı yaşlar akar, Doru At'a binerek Çamlıbel'e varır. Çamlıbel'deki herkes, Köroğlu'ndan Keloğlan'ın postunu getirmesini beklerken onu Doru At'a binmiş gelirken görür. Kır At'ı göremeyince herkes ağlamaya başlar. Köroğlu, üzüntüden konuşacak durumda bile değildir. Ayvaz'a, atı içeri almasını söyler. Ayvaz, Köroğlu'na atı al ver etmişsin, at cambazı olduğunu bilmezdik, der.

Köroğlu, Ayvaz'ın bu laflarına gücenir. Ayvaz'a atı içeri alması gerektiğini tekrarlar. Ayvaz ise sözünü bitireceğini, böyle kazançlı bir al ver olayını övmesi gerektiğini söyler. Köroğlu, gözyaşlarını tutamayarak ağlar. Ayvaz, onun ağladığını görür fakat sözlerine devam eder. Köroğlu kızar. Doru At'ı içeri alırlar. Köroğlu, yiğitleriyle beraber gam odasına girer. Hep birlikte kırk gün yas tutarlar. Bu sırada Keloğlan, Silistre'ye varır. Hasan Paşa, Kır At'ı görünce söz verdiği gibi Döne Sultan'ı Keloğlan'a verir. Keloğlan, sonunda muradına erer. Kır At'ı bağlarlar. Keloğlan, Hasan Paşa ile akraba olur. Hasan Paşa, Keloğlan'a Kır At'ı nasıl aldığını sorar. Keloğlan, Köroğlu ile yolda karşılaştıklarını, ona bir tokat attığını, atı aldığını ve onu öldürdüğünü söyler. Bağlanmış halde olan Kır At, Köroğlu'nu göremeyince bağını koparır ve önüne gelene saldırır. Kimseyi yanına yaklaştırmaz. Hasan Paşa, Kır At'ın Köroğlu'nun türküsüne alışkın olduğunu, Köroğlu gibi türkü söylenirse, yanına yaklaşılabileceğini düşünür. Halka, kim Köroğlu gibi türkü söylerse ona altın verileceği duyurulur. Bütün Silistre halkı, türkü uydurmaya başlar. Bu sıralarda Köroğlu, gam odasından çıkar. Ayvaz'a, Kır At'ın peşinden gidip onu bulacağını söyler. Yiğitlerine kırk gün kendisini beklemelerini, kırk günden sonra eğer gelmezse bir şerbet içmelerini, böylece onu düşlerinde göreceklarını ve ona göre hareket etmeleri gerektiğini anlatır. Ayvaz ve yiğitler ağlarlar, Köroğlu ise yola çıkar.

Bir gün bir çiftçi, Silistre yakınlarında tarla sürmektedir. Öküzlerini kendi başına bırakmış dalgın ve düşüncelidir. Köroğlu, tarla sürmeyi bilmediğini düşünerek ona yardım etmek ister. Konuşmaya çalışır fakat çiftçi konuşmaz. Çünkü bu sırada zihninde Köroğlu'nun türküsüne benzeyen bir türkü düşünmektedir. Köroğlu, çiftçinin sağır olduğunu zannederek kulağına doğru bağırır. Çiftçi, Köroğlu'na bir tokat atar. Sağır olmadığını, Köroğlu'nun Kır At'ı için Hasan Paşa'nın bir türkü söylenmesini istediğini, kendisinin de bir türkü uydurmaya çalıştığını söyler. Kır At'ın, kimseyi yanına yaklaştırmadığını bu yüzden türkünün gerekli olduğunu, Keloğlan'ın Köroğlu'nu

öldürdüğünü ve Döne Sultan ile evlendiğini anlatır. Köroğlu, çiftçiden uydurduğu türküyü söylemesini ister. Çiftçi söylemeye başladığı anda Köroğlu, türküyü beğenmez ve çiftçiye susmasını söyler. Tam bu sırada Kır At, karşılardan geçer. Köroğlu, Kır At'a türküyü söylemeye başlar:

(3)

Canım Kır at, gözüm Kır at³⁶¹

O bakışın durur m'ola?

Hasan Paşa seyisleri

Yem suyunu verir m'ola?

Kır ata değer biçende

Murada kanat açanda

Üstünde kahve içinde

Sarhoş sarhoş yürür m'ola?,

Hanı koç Köroğlu'm hanı

Dost ile düşmanı tanı

Kır at ile Ayvaz Han'ı

Bu gözlerim görür m'ola?³⁶²

Köroğlu, Kır atı görmek için çiftçiden yardım ister. Çiftçi, Hasan Paşa'nın bir hanı olduğunu, herkesin orada kalabildiğini söyler. Bunun üzerine Köroğlu, hana gider ve etrafa baytar olduğunu yayar. Keloğlan, bunu duyunca Hasan Paşa'nın hoşuna gitmesi için Kır At'ı baytara götürmeyi ve onu iyileştirmeyi düşünür. Keloğlan, hana gider. Köroğlu, bu sırada Kır At'ın sesini duyar ve kuşağından tütün torbasını çıkarır. Keloğlan, Köroğlu inkâr etse de tütün çekişinden bu kişinin Köroğlu olduğunu anlar. Değirmende söz verdiği gibi Kır At'ı ona vereceğini söyler. Hasan Paşa'ya gider. Hasan Paşa'nın yanına giderek bir baytarın geldiğini, onun Kır At'a bakmasını istediğini dile getirir. Hasan Paşa, bu isteği kabul eder. Köroğlu, Hasan Paşa'nın huzuruna geldiğinde Hasan Paşa'nın yanında oturan Tepesi Delik Veziri görür. Vezir de onu tanır. Hasan Paşa'nın yanından kalkıp köşeye gider. Hasan Paşa, Köroğlu'na Kır At'ı iyileştirirse ona altın

³⁶¹ Türkü, "Canım Kır At Gözüm Kır At-2" türküsünün bir varyantıdır. Bkz. EK 74.

³⁶² Kaftancıoğlu 1979: 88.

vereceğini, iyileştiremezse onun kellesini alacağını söyler. Köroğlu'nu Kır At'ın yanına götürürler. Kır At, Köroğlu'nu görür görmez ağlamaya başlar ve onu görünce iyileşir. Kır At'ın iyileştiğini gören Hasan Paşa, Köroğlu'na ağırlığınca altın vereceğini söyler. Ata hemen binip binemeyeceğini sorar. Köroğlu, önce onun beslenmesinin gerektiğini, kendisinin atı besleyebileceğini söyler. Yedi gün sonra Kır At, eski haline gelir. Hasan Paşa, Kır At'ın iyileşmesine çok sevinir. Köroğlu'ndan, Kır At için bir türkü söylemesini ister. Köroğlu'nun sazı getirilir ve Köroğlu, Kır At için şu türküyü söyler:

(4)

Bir at gördüm Silistre'nin ilinde
Elma gözlü kız perçemli kır at gel.
Ne bent oldum lekelerin elinde
Elma gözlü kız perçemli kır at gel.

Kır'ı bilmek iyi gelir uğuruna
Hay edende dağı taşı yuğura
Başı küçük boynu benzer buğura
Elma gözlü, kız perçemli kır at gel.

Büyüktür gövdesi, küçüktür başı
Altıdan yediye giriyor yaşı
Çardaklı Çamlıbel'de küçük kardaşı
Elma gözlü, kız perçemli kır at gel.

Hasan Paşa, Köroğlu'nun türküsünü çok beğenir. Ona, yakında düğünü olduğunu ve artık ata binmek istediğini söyler. Köroğlu, ata yeni nallar çakılması gerektiğini belirtir. Bunun üzerine nalbantlar, Kır At'a yeni nallar getirilir. Köroğlu, getirilen nalları beğenmez. Bu nalların Kır At'a göre olmadığını, ona göre bir nal getirilmesi gerektiğini ifade eder. Orada olanlara Kır At'ın nalını, huyunu, suyunu anlatmak için şu türküyü söyler:

(5)

Küheylan at türlü türlü nişanlı
İbrişim benzeri yalı gerektir.

İp ince bilekli, yonma tırnaklı
 Turalı batmandan nalı gerektir.
 Yokuşa gelende tavşan kaçıslı
 İnişe gelende ceylan sekişli
 Ergen kızlar gibi göğsü nakışlı
 Kolanın ortası dolu gerektir.

Köroğlu'm metheder, kuğu boyunlum
 Ortaya çıkanda Leyla oyunlum.
 Değirmen boğazlı, aç kurt yeyinlim
 Tavlanın³⁶³ altına halı gerekir.³⁶⁴

Nalbantlar, bunları dinleyip ona göre nallar hazırlayarak Köroğlu'na getirirler. Köroğlu, bu defa nalları beğenir. Hasan Paşa'nın kendisine verdiği altınları nalbantlara verir. Kır At'ın artık binilecek duruma geldiğini Hasan Paşa'ya haber verir. Bütün Silistre halkı, Kır At'ın başına toplanır. Kır At, deli deli seker. Hasan Paşa, Kır At'ın bu durumuna korkar ve Köroğlu'dan Kır At'a önce onun binmesini ister ve sonra kendisinin bineceğini söyler. Bu an, Köroğlu'nun beklediği andır. Köroğlu, Kır At'a biner ve Kır At'a bir türkü daha söyler:

(6)
 Canım Kır at, gözüm kır at³⁶⁵
 Şu ortalık düz olaydı
 Keleşler sağı solunda
 Düşman yüz be yüz olaydı.³⁶⁶

Keloğlan, Hasan Paşa'ya yanaşarak dağda tokat attığında Köroğlu'nun ölmemiş olabileceğini, bu zatın Köroğlu olduğunu ve atı kaçıracağını söyler. Tepesi Delik Vezir de Keloğlan'ın sözlerini onaylar. Hasan Paşa, adamlarına işaret vererek çıkış yollarını kapatır. Köroğlu, çıkışların kapanmış olmasına aldırmayarak türküsünü söylemeye devam eder:

³⁶³ **Tavla:** At ahır (http://www.tdk.gov.tr).

³⁶⁴ Kaftancıoğlu 1979: 95.

³⁶⁵ Bu türkü, "Canım Kır At Gözüm Kır At-3" türküsünün bir varyantıdır. Türkünün sözleri, bu türküyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 75.

³⁶⁶ Kaftancıoğlu 1979: 96.

Yiğit meydana girende
 Sürüp bıyığın bürende
 Saraflar değer vuranda
 Bin tümen, bir söz olaydı.

Çardaklı Çamlıbel'imde
 Kalmışım Ayvaz dilinde
 Dizgin Köroğlu elinde
 Bir gün önce, tez olaydı.

Kır At, Köroğlu'nun bu sözlerini duyunca kanatlanarak uçar ve Tuna nehrinin dibine iner. Kır At, suyun yüzüne çıkınca Köroğlu iner. Hasan Paşa ve Vezir, Kır At'ı Köroğlu'ndan satın almayı düşünürler. Hasan Paşa, Köroğlu'na atının değerini sorar. Köroğlu, ise atının değer biçilemeyecek kadar eşsiz olduğunu anlatır.

Hasan Paşa, Vezir ve Keloğlan, Köroğlu'nun Kır At'ı satmayacağını anlarlar. Köroğlu, Kır At ile birlikte gider. Hasan Paşa ile Menzil Hanımın söz kesme günü gelir. Hazırlıklar yapılmıştır. Menzil Hanım ve beraberinde kızlar, Tuna nehrinin kıyısına giderler. Köroğlu da Selivan toprağına girer ve kızları görür. Kızlar, onlara bakan saçı sakalı uzamış, kara kuru Köroğlu'nu görünce gülmeye başlarlar. Bunu gören Köroğlu içlenir. Kızlara günlerdir aç olduğunu söyler. Kızlar, yedikleri çörekleri Menzil Hanıma verirler. Menzil Hanım da kendi elleriyle çöreği Köroğlu'na verir. Köroğlu, Menzil Hanımı kolundan tutar ve Kır At'ın yardımıyla onu kaçırarak Çamlıbel'e götürür. Kır At'ın ayağı, kır torağına değince dört kanadı birden açılmaktadır. Köroğlu, Kır At'ın dizginlerini bırakır, sazını eline alır ve Kır At için şu türküyü söyler:

(7)

Canım kırat gözüm kır at³⁶⁷
 Kaçar çekilir gidersin.
 Yanlarında çiftter kanat
 Uçar çekilir gidersin.

³⁶⁷ Bu türkü, günümüz türkü repertuarımızda bulunan “Canım Kır At Gözüm Kır At-1” türküsüyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 73.

Çamlıbel'dedir durağı
 Bilmez yakını ırağı
 Buzlu sularla kırağı
 İçer çekilir gidersin.

Köroğlu söyler ezeli
 Dervişler bilir gazeli
 Silistre'den güzeli
 Seçer çekilir gidersin.³⁶⁸

Selvihan Beyleri, Menzil Hanımın kaçırıldığını duyarlar. Hasan Paşa'dan yardım isterler. Hep birlikte Köroğlu ve Menzil Hanımın peşine düşerler ve onların yanlarına gelirler. Köroğlu, Menzil Hanımı Tavşan Tepe'ye bırakıp Kır At'ı alarak ordunun çadır kurduğu yeri basarak çadırdakileri öldürmeye başlar. Köroğlu ve Kır At, yedi yerden yaralanırlar. Kaçarak Menzil Hanım'ın bulunduğu yere geri gelirler. Köroğlu, Menzil Hanımın kucağında acıdan bayılır. Bu sırada, Köroğlu'nun yiğitlerine verdiği kırk günlük süre dolar. Çamlıbel'deki yiğitler, şerbet içerler. Ayvaz, rüyasında Köroğlu'nun Tavşan Tepe'de başının dertte olduğunu görür. Ayvaz ve yiğitler, Köroğlu'nun bulunduğu yere gelirler. Köroğlu'nun yiğitleri, Selvihan Beylerinin ordusunun etrafını sararlar. Köroğlu, Hasan Paşa'ya bir ok atar. Hasan Paşa ve Selvihan ordusu, düşmanın içlerine girdiğini sanarak etrafa saldırmaya başlarlar. Bütün gece, savaşarak iki taraf da birbirlerini öldürürler. Hasan Paşa, Selvihan Beyleri, Vezir ve Keloğlan esir alınır. Hep birlikte Çamlıbel'e gelirler. Köroğlu, esirlere yemek vererek onları güzel şekilde ağırlar. Aslında Köroğlu, Menzil Hanımı Ayvaz'a yar etmek için getirmiştir.

³⁶⁸ Kaftancıoğlu 1979: 102.

EK 20.**Demircioğlu Kolu³⁶⁹**

İran Şahı, bir gün İsfahan'dan kalkıp Alosmanoğlunun üstüne yürüyerek Sivas'a kadar gelir. Uzun yol aldığı için atları yorulmuş ve atlarından bazıları ölmüştür. Bu yüzden, her uğradığı yerde at toplamaya başlar. Erzincan'da da herkesten at ister. Yusuf Ağanın iyi atları vardır. Yusuf Ağa, İran Şahı için geleceği parlak fakat gösterişsiz bir at seçer. Şah, o kadar at dururken kendisine kötü bir at seçmesine sinirlenerek Yusuf Ağa'nın gözlerini oyar.

Yusuf Ağa, oğlu Ruşen Ali'yi yanına çağırıp ona bir türkü söyler:

(1)

Baban Yusuf sana verir öđüdü³⁷⁰

Toplayasın yüz yirmi bin yiğidi

Oyuldu gözlerim suçum yoğudu

Koyma kıyamata burda al gerek.³⁷¹

Yusuf Ağa, bu türküyle oğluna intikamını almasını tembihler. Ali Ruşen, büyür ve eli kılıç tutacak, ata binecek hale gelerek güçlenir. Bundan sonra Çamlıbel'e yerleşerek orayı mesken tutar ve adı Köroğlu olarak kalır. Köroğlu, etrafında pek çok keleş toplar. Artık babasının öcünü alma zamanı gelmiştir. Keleşlerine İran'a gideceklerini söyleyince bütün keleşleri bu durumu seve seve kabul eder. O günden sonra Köroğlu'nun keleşlerinden Köse Kenan, orduyu hazırlar. Ordu ile birlikte yola çıkarlar ve günlerden bir gün Erzurum'da Soğuk Çermik'e gelirler. Orda Köroğlu'nun Kır At'ınlarından birini atar. Köroğlu, Kır At'a nalsız binemediği için hemen attan inerek yürümeye başlar. Kır At'a önem verdiği için atın, nalsız yalınayak yere basmasını istemez. Köse Kenan, Köroğlu'nun İran Şahından korktuğundan dolayı, İran'a gitmemek için bilerek nal attırdığını düşünür ve bunu dile getirir.

Köroğlu, atını çeke çeke Erzurum'un içine girer. Semt semt dolaşarak Lalapaşa denilen bir semte gelir, orada bir demirci dükkânı görür ve dükkânın içine girer. Dükkânda, on-

³⁶⁹ Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Demircioğlu Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 164-199.

³⁷⁰ Bu türkü, "Benden Selam Olsun Bolu Beyine-2" adlı türkünün benzer bir dördlüğüdür. Bkz. EK 34.

³⁷¹ Kaftancıoğlu 1979: 164.

on iki yaşlarında olan demircinin çırağı mih hazırlamaktadır. Köroğlu, oğlana ustasının nerede olduğunu sorar. Oğlan, Köroğlu'na ustasının dükkânda olmadığını söyleyince Köroğlu, oğlandan atını tutmasını ister. Oğlan, ustasının verdiği işi bırakmayacağını söyleyerek atı tutmayacağını dile getirir. Köroğlu, bu duruma kızar fakat belli etmez.

Bu sırada usta gelir. Köroğlu'nu görür görmez karşısında eğilip onu buyur eder. Köroğlu'ndan çırağının atı tutmadığını öğrenince de çırağına kızar. Hemen bir nal ve altı çivi getirir. Köroğlu, nalı eline alır, ezer, büzer ve bez gibi yırtarak körüğün önüne atar. Usta bir nal daha getirince Köroğlu yine aynı şeyi yapar. Üçüncüde yine aynı olay olur. Yedi nal ezdikten sonra Köroğlu'nun siniri ancak geçer. Köroğlu, Kır At'ın "*polat*³⁷² *nal, polat mih*" kullandığını unuttuğu için ustaya kızar. Usta hemen polattan nal mih keser. Çırak atı tutar; usta çekici bir miha, bir çocuğun başına vurur. Çocuk, kafasına inen çekiçler karşısında bir kere olsun sesini çıkarmaz. Köroğlu, çocuğun bu davranışına şaşırır, çocuğu kaçırmak kendisine keleş yapmak ister ve çocuğun kim olduğunu sorunca o ilin en ünlü demircisinin oğlu olduğu cevabını alır. Çocuk, babası ölürken doğmuştur ve bu yüzden çocuğa "Demircioğlu" demişlerdir. Köroğlu, bir altın çıkararak Demircioğlu'na verir. Demircioğlu, altını parmaklarının arasına alır ve altının yazısını, turasını silerek altını ikiye katlar. Daha sonra da Köroğlu'na kendisine neden işlemez altın verdiğini sorar. Bunun üzerine Köroğlu, Demircioğlu'na bir altın daha verir. Demircioğlu, yine aynı şeyi yapar. Demircioğlu, altınların kalp olduğunu söyleyince Köroğlu, ona başka altınlar verir. Böyle böyle Demircioğlu, yedi altın ezip atar. Köroğlu, altınların bozuk olmadığını, marifetin çocukta olduğunu anlar. Bu defa bir avuç altını Demircioğlu'na verir. Bu olaydan sonra Demircioğlu, bunca yıldır çıraklıkta doğru düzgün bir şey kazanmadığını, üstelik ustasından kafasına çekiç yediğini düşünüp Köroğlu ile gitmeye karar verir. Ustasına neden kafasına çekiçle vurduğunu sorar. Usta da atını tutmadığı adamın Çamlıbel'de Koç Köroğlu denilen ünlü yiğit olduğunu, eğer çekiç vurmasaydı onun ikisinin de kellesinin kesebileceğini anlatır. Demircioğlu, bu cevaptan tatmin olmaz ve Köroğlu'nun kendisini ilgilendirmediğini söyleyerek sinirlenir. Demircioğlu, oradan ayrılmak istediği için bu şekilde ustasına çıkışmaktadır. Ustasına gideceğini söyler. Ustası, onu kalması için ikna etmeye çalışsa da başarılı olamaz.

³⁷² **Polat:** Çelik (<http://www.tdk.gov.tr>).

Demircioğlu, dükkândan ayrılarak çıkar ve Köroğlu'nun peşinden gitmeye başlar. Köroğlu, Demircioğlu'nun yolda olduğunu görür ve orada ne işi olduğunu düşünmeye başlar. Demircioğlu'nun başına inen çekiçlerin öcünü kendisinden almak istediğinden kuşkulandır. Köroğlu, türkü ile Demircioğlu'na neden geldiğini sorunca onun kendisinin keleşli olmak için yolda olduğunu anlar. Bunun üzerine Köroğlu, Demircioğlu'nu atının terkisine atar. Çocuğun kan görünce korkabileceğini düşündüğü için onu İran'a savaşa değil de Çardaklı Çamlıbel'e götürmeye karar verir. Demircioğlu ile birlikte Çamlıbel'e gider. Köse Kenan da İran'ı talan etmiş ve zaferle Çamlıbel'e dönmüştür. Bu zaferden dolayı Çamlıbel'de yenilip içilerek kutlama yapılmaktadır.

Köse Kenan, Köroğlu'nun gelmesine aldırış etmez. Daha sonra Köroğlu'na Çamlıbel'deki yiğitlerin onsuz da zaferler kazanabileceğini ifade edecek cümleler sarf eder. İran'dan getirdiği malları över. Köroğlu da fazla böbürlenmemesini belki de kendisinin getirdiği malın daha büyük olduğunu kast ederek Demircioğlu'nu içeri alır. Fakat Demircioğlu, büyük cüssesiyle kapıdan girmekte zorlanır ve ancak yan bir şekilde girebilir. Köse Kenan, yine de Köroğlu'nu küçümsemeye devam eder. Getirdiği çocuğun ancak ayak işleri yapabileceğini söyler. Demircioğlu, bu sözlere içerler. Fakat keleşler arasında iş bölümü yapan kişi Köse Kenan olduğu için Demircioğlu ilk olarak diğer keleşlerin ayakkabılarını silip ayakkabılara bakmakla işe başlar.

İran'ın İsfahan bölgesinde Âşık Canan adında bir adam vardır. Bu adam, gençliğinde meclislerde saz çalmış, pek çok kişiyi eğlendirmiştir. Fakat şimdi yaşlandığı için türkü söyleyip çalışmamaktadır. Hayırsever birisi, Âşık Canan'a Çardaklı Çamlıbel'e gitmesini orada Köroğlu'nun kendisine bakabileceğini söyler. Âşık Canan, bu fikri mantıklı bulur fakat çoluğunun çocuğunun ne olacağını düşünür; hayırsever adam, ona bir altın verir. Âşık Canan, bu altınla çoluğuna çocuğuna yiyecek alarak onları bırakıp Çamlıbel'e gelir.

Köroğlu, Âşık Canan'ın geldiği gün seyislere bakmaları emrini verir. Ayvaz, seyislerin yanına gidince onların toplanıp bir âşığı dinlediklerini görür. Ayvaz, Köroğlu'na seyislerin bir âşığı dinledikleri haberini verir. Köroğlu da âşığın kendisinin yanına gelmesini ister. Ayvaz, âşığı Köroğlu'nun yanına getirir. Köroğlu, âşığa nereden geldiğini sorar. Âşık, İsfahan'dan Köroğlu'nun yanına geldiğini, ölene kadar onun yanında kalacağını söyler. Köroğlu, âşığa İsfahan'da başka kimsesi varsa onları da

getirebileceğini söyler; âşık, kimsesinin olmadığını söyleyerek gerçeği saklar. Âşık Canan, giyinir, kuşanır, yer, içer fakat İsfahan'da kalan iki çocuğunu ve karısını özlediği için dertlenir ve bir süre sonra yemek yiyemez hale gelir.

Bir gün Âşık Canan, Köroğlu'nu hanımları Hurizat ve Perizat ile görür. Onları görünce kendi hanımını daha çok özler ve derinden bir ah çeker. Köroğlu, Âşık Canan'ın ah çektiğini duyar ve derdini kendisinden sakladığı için cellâtları çağırır. Köroğlu'nun Allahtankorkmaz ve Yerindenkalkmaz adında iki cellâdı vardır. Cellâtlar gelir, Âşık Canan'ın kellesini keseceklerken Ayvaz, durumu duyarak Köse Kenan'a söyler. Köse Kenan, duruma el koyar ve cellâtları durdurur. Köroğlu, keleşlerini dinlediği için Köse Kenan'ı dinler. Fakat Âşık Canan'ın derdini kendisinden sakladığını, Köroğlu'nun yurdunda dert olamayacağını, duyanların Köroğlu'nun bir adama bakmadığını düşüneceğini söyler. Bunun üzerine Köse Kenan, Âşık Canan'ın derdinin ne olduğunu sorar. Âşık Canan da hasretlik çektiğini, çocuklarını özlediğini ifade ederek içli türküler söyler. Köroğlu, Âşık Canan'ın korktuğu için gerçeği sakladığını düşünerek İsfahan'a gitmesini ve orada kalması için ona üç ay izin verir. Eğer üç aya gelmezse elinden çekeceği olduğunu söyleyerek Âşık Canan'ı yolcular.

Âşık Canan, yola çıkar. İsfahan'ın yakınlarında bir handa birkaç adam, konukları soyarlar. Âşık Canan'ı da yolda görürler, Köroğlu'nun yanından geldiğini ve parası olduğunu anlayıp önünü keserler. Âşığa iyi davranarak ona yemek yedirip şarap içirirler. Âşık Canan, fazla şarap içtiği için kendinden geçerek bayılır. O bayılınca adamlar, âşığın her şeyini çalarlar, atını da alıp götürürler.

Sabah olunca Âşık Canan uyanır. Hancı, âşıktan yediğinin içtiğinin parasını ister, veremeyince da onu handan dışarı atar. Âşık Canan, neye uğradığını şaşırır. Gece evine gelerek hanımına başından geçenleri anlatır. Yatarken Âşık Canan'ın kemerinden altınlar düşer. Onu soyan adamlar, bu altınları bulamamışlardır. Bu altınlarla evin eksiklerini karşılar, karısıyla birlikte yiyip içmeye başlar. Bu şekilde altı ay geçer.

Âşık Canan, bir gün düşünceli bir şekilde evinin önünde otururken Çamlıbel'e gitme fikrini veren adam onu görerek yanına gelir. Âşık Canan, adama başına gelen her şeyi anlatır, soyulduğunu söyler. Adam da Köroğlu'nun yanına gidip olup biteni ona anlatmasını tavsiye eder.

Âşık Canan, yola çıkar. Erzurum'a geldiğinde geç kaldığı için kellesi kesilir düşüncesiyle içine korku düşer. Erzurum'da Cafer Paşa adında biri oturmaktadır; bu adamın Telli Nigar adında bir kızı vardır. Telli Nigar, gezintiye çıkmıştır ve cariyelerinden bir âşık istemiştir. Kızlar, Erzurum'u kolaçan ederler ve Âşık Canan'ı bularak Telli Nigar'ın yanına götürürler. Telli Nigar, âşığa nereden gelip nereye gittiğini sorar. Onun, Çamlıbel'e Köroğlu'nun yanına gittiğini duyunca Köroğlu'nun nasıl biri olduğunu sorar. Âşık Canan, onun zenginliğini, bolluk bereket içinde yaşadığını ve etrafındakileri de öyle yaşattığını anlatır. Telli Nigar, Köroğlu'na hayran kalır, yiyeceklerinin bolluğuna şaşırır. Umulanarak Köroğlu'nun güzele meraklı olup olmadığını sorar. Âşık Canan da Köroğlu'nun Telli Nigar'ı görünce ona âşık olabileceğini ve onunla evlenebileceğini söyler. Telli Nigar, bu sözler üzerine hayallere dalar, Köroğlu'na mektup yazarak âşığa verir. Âşık Canan'ın mektubu alınca korkusu kalmaz. Böyle bir güzelden Köroğlu'na mektup getirdiği için onun kendisini affedeceğini düşünür.

Köroğlu, dem odasında keleşleriyle sohbet etmekteyken Köse Kenan, Âşık Canan'ın gelmediğini söyleyerek Köroğlu'nu eleştirir. Köroğlu sinirlenir ve Âşık Canan'ı bulana altın vereceğini vadeder. Allahtankorkmaz ve Yerindenkalkmaz onu bulup getireceklerini söyleyerek yola çıkarlar ve Âşık Canan'ı bulurlar. Kılıçlarını çekerek Âşık Canan'ın karşısına çıkarlar. Âşık Canan, bir kurtuluşun olmadığını anlayınca sazını çalıp yanık yanık türkü söylemeye başlar ve Köroğlu'na mektup getirdiğini bildirir. Bunun üzerine, Allahtankorkmaz ve Yerindenkalkmaz mektubun önemli olabileceğini düşünerek Âşık Canan'ı sağ olarak Köroğlu'na ulaştırmaya karar verirler. Âşık Canan'ın kollarını bağlayarak onu Köroğlu'nun karşısına çıkarırlar. Âşık Canan, Köroğlu'na mektubu verir. Telli Nigar, mektubunda Köroğlu gerçekten mert ise kendisini gelip götürmesini, eğer mertliği ve yiğitliği yalan ise ona başörtüsü göndereceğini yazmıştır. Köroğlu, mektubu okuduktan sonra Âşık Canan'a kızın nasıl olduğunu sorar. Âşık Canan da Telli Nigar'ın güzelliğini över. Bunun üzerine Köroğlu, âşığı bağışlar.

Çamlıbel'in kanunlarına göre ortaya kahve konulmakta kim o kahveyi içerse sözü edilen işi yapmaktadır. Telli Nigar'ı Çamlıbel'e getirme görevi için ortaya bir kahve konur. Köroğlu, tam kahveyi içecekken Demircioğlu, onun bileğini sıkarak elinden fincanı alır ve kahveyi içer. Böylece görevi yerine getirecek kişi belli olmuş olur.

Köse Kenan, Demircioğlu'nun daha çocuk olduğu gerekçesiyle onun görevi yerine getirmesine karşı çıkar; ona aldırın olmaz. Demircioğlu, Kır At ile birlikte yola çıkar. Gece gündüz yol gittikten sonra dinlenmek için bir yerde durur ve burada uyur. Bir süre sonra uyandığında her tarafın sisle, dumanla kaplanmış olduğunu görür, Kır At da yoktur. Köse Kenan'ın haklı çıktığını, işi halledemeyeceğini düşünerek üzülür ve üzüntüsünü dile getirmek için bir türkü söyler. Türküsünü bitirdiğinde duman çekilir ve Kır At da gözükür. Demircioğlu, Kır At'a binerek Erzurum'a gelir. Hemen paşanın kızını sormanın uygun olmayacağını düşünerek atıyla yoksul bir ninenin kapısına gelir ve nineden kendisini konuk etmesini ister. Nine, korkunca ona altın verir ve böylece ninenin evinde konuk olur. Demircioğlu, nineye çarşıdan bir top kumaş alması için altın verir. Nine, kumaşları alınca Demircioğlu satışa çıkar fakat onun görüntüsünden dolayı kimse kumaş almaz. Demircioğlu da kumaşları, satması ve kendine elbise dikmesi için nineye bırakır. Geri dönmek üzere Cafer Paşa'nın konağına gitmek için yola çıkar. Yolda Cafer Paşa'nın konağını sorarak öğrenir. Bu sırada, paşanın konağında bir eğlence vardır.

Demircioğlu da kahve ister, gelen kahveyi sevmeyerek kızıp yere serper ve kendi kahvesini kendisi yapar. Daha sonra âşıklar topladıkları paraları bölüşürken Demircioğlu da para ister. Âşıklar, kendi emekleriyle kazandıkları paraları ona vermek istemezler. Demircioğlu, bunun üzerine âşıkların üstlerine sopayla saldırır ve paralarını alır.

Olanları Cafer Paşa'ya haber verirler. Paşa, Demircioğlu'nu huzuruna getirtir. Demircioğlu, son derece uysal davrandığı için paşa böyle birinin hır gür çıkarmasına şaşırır. Demircioğlu, paşaya türkü çalıp söyler. Demircioğlu'nun sesi Telli Nigar'a da ulaşır. Telli Nigar da Demircioğlu'nu yanına çağırır ve etrafındaki herkesi dışarı çıkarır. Bu âşığın Köroğlu'nun kendisi olduğunu düşünmüştür. Demircioğlu, kendisini tanıtarak Köroğlu olmadığını ve kendisini Köroğlu'na götürmek için geldiğini söyler. Telli Nigar da bir an önce Köroğlu'na gitmek istemektedir. Demircioğlu, bir plan yapar. Telli Nigar ile bir ay sonra binek taşında buluşacaklardır. Demircioğlu, bir ay boyunca ortalarda gözükmeyecek böylece kimse ondan şüphelenmeyecektir. Bu planını Telli Nigar'a anlattıktan sonra gider. Telli Nigar'a kendisine âşığın nereye gittiği sorulunca söylediklerini beğenmediği için onu kovduğunu söyler.

Demircioğlu, ninenin evine geri döner; nineyi evde bulamaz. Daha sonra bir kız, kapının eşiğinde belirip Demircioğlu'na kaş göz yapmaya başlar. Demircioğlu, önce bu kızın

ninenin kızı olabileceğini düşünür, daha yakından bakınca da bu kişinin nine olduğunu anlar. Nine, Demircioğlu'nun verdiği kumaştan kendisine elbise dikmiş, giyiniş süslenmiştir. Demircioğlu'na gönlüne kaptırmış ve onun gelmesini beklemiştir. Demircioğlu, kadına “nine” diye seslenince nine ona kızar. Nine, Demircioğlu'ndan kendisini almasını ister. Demircioğlu, nineyi kabul etmez. Arada bir ay geçmiştir. Demircioğlu, Kır At'ı alarak binek taşının yanına gelir ve Telli Nigar'ı kendisini bekler bir şekilde bulur. Onu hemen atının terkisine atar. Kır At, kaç zamandır hareket etmediği için hamlamıştır. Bu yüzden çabuk yorulur. Demircioğlu da attan inerek kızı at üstünde çekmeye başlar. Etraftakiler, onları görerek paşaya haber verirler. Paşa ve paşanın ordusu, onlara yetişir. Bu sırada Kır At'ın hamlığı geçer, Demircioğlu da Kır At'a biner ve kaçarak gizli bir mağaraya gelirler.

Demircioğlu, Telli Nigar'ı mağaradan çıkmaması için uyararak paşa ve ordusuyla savaşmak üzere mağaradan çıkar. Paşanın Kementçi Kara Pehlivan ve Yaycı Azgın adında iki yiğidi vardır. Onlar ve ordudaki diğer adamlar, Demircioğlu'nun etrafını sararlar. Demircioğlu, kılıç sallayarak adamların kellesini kesmeye başlar. Paşa, öylece durduğu için Yaycı Azgın'a kızar. Yaycı Azgın, yiğit bir kişiye ok atmak ve el kaldırmak istememektedir. Fakat mecbur olduğu için Kır At'ın ön kaburgasına ok atar. Kır At, tepetaklak düşer. Bunun üzerine Demircioğlu da kılıç atmayı hızlandırır. Kır At, ölmez ve ayağa kalkar. Demircioğlu, atın yularını koluna takarak saldırıyı sürdürür.

Paşanın talimatı üzerine Kementçi Kara Pehlivan, kemendini atar ve Demircioğlu'nu yakalar. Demircioğlu'nun elini kolunu bağlayarak ortaya getirirler ve bir de dar ağacı dikerler. Demircioğlu asılacağı sırada Yaycı Azgın, ileri çıkarak Demircioğlu'nu kırk gün zindana atmalarını, bu süre zarfında asılacağını halka duyurmalarını önerir. Köroğlu, gibi bir yiğidin sessiz sedasız asılmasının doğru olmayacağını söyler. Demircioğlu'nu Köroğlu sanmaktadırlar. Yaycı Azgın'ın bu öneriyi yapmasının sebebi ise yiğidin arkadaşları tarafından bu süre zarfında kurtarılabileceği düşüncesidir. Paşa, bu fikri mantıklı bularak Demircioğlu'nun ellerini ve ayaklarını zincirletip onu zindana attırır. Demircioğlu, zindanda dertli dertli türküler söyler.

Köroğlu'nun yüzüğü, ona gizli olayları ve keleşlerin sıkıntılarını haber vermektedir. Yüzüğün taşı beyaz ve parlak ise işler yolundadır, yarısı kararmışsa yiğitlerinden biri sıkıntıdadır, komple kapkaraysa yiğit ölmüştür. Köroğlu, yüzüğüne bakar ve taşın

renginin kapkaraya yakın olduğunu görür ve böylece Demircioğlu'nun ölmek üzere olduğunu anlar. Köroğlu, keleşlerine durumu haber verir, hep birlikte ata binerek Erzurum'a gelirler. O sırada kırk gün de dolmuş, Demircioğlu'nun asılma günü gelmiştir. Halka, asılmayı izlemeleri emredilmiş aksi takdirde altmış altın para cezasına çarptırılacakları söylenmiştir. Yaşlı bir adam, paşanın buyruğuna aldırılmamış ve bir yiğidin asılacağını izlemektense altmış altın vermeyi göze almıştır.

Köroğlu ve keleşleri, bu yaşlı adamın tarlasına ulaşırlar. Köroğlu, adama selam verir; adam Köroğlu'nu tersler. Köroğlu ne olduğunu sorunca adam, Köroğlu'nun asılacağını söyler. Onların da asılmayı izleyeceklerini düşünerek sinirlenmiştir. Köroğlu, adama gerçek Köroğlu'nun kendisi olduğunu söyler. Yaşlı adam, bu duruma çok sevinir. Köroğlu, yaşlı adamı da alarak Erzurum'a yaklaşır ve kılık değiştirip paşanın yanına gelir. Paşaya gelerek Köroğlu'ndan öç almak istediğini, bu nedenle Demircioğlu'nu kendisinin asmak istediğini söyler. Kendini tanıtırken de adına kimsenin bilmediği gerçek adı olan "Ruşen Ali" der. Paşa, o kadar yalvarma yakarma karşısında teklifi kabul eder.

Demircioğlu, dar ağcının önüne getirilir. Boynunda suçu ve sanı yazmaktadır. Köroğlu, Köse Kenan'a işaret vererek Doru At'a biner, kılıcını kaldırır ve Demircioğlu'nun boynunu vuracak gibi yapar. Doru At, ayağını bir vurur, iki vurur, üçüncü vuruşta daha önceden anlaşmış üzere pusuda yatan keleşler saldırıya geçerler. Ayvaz, Kiziroğlu, Reyhan Arap, Bıyıklı Yusuf, Kocabey ve bütün keleşler paşanın etrafını kuşatırlar. Köroğlu da Demircioğlu'nu atının terkisine atarak kaçar.

Köse Kenan'ın elinden kimse kurtulamaz. Köse Kenan; Cafer Paşa, Yaycı Azgın, Kara Pehlivan'ı bir kayaya sıkıştırır. Ayvaz, yetişerek onları öldürmemesini, sağ olarak götürmelerinin daha iyi olacağını söyler. Köroğlu ve mağarada saklanan Telli Nigar da gelir. Telli Nigar, babasını bağışlatır. Yaygı Azgın ile Kara Pehlivan'ı asmak isterler. Onları da Demircioğlu kendisine yardım ettiği için kurtarır.

Cafer Paşa, Telli Nigar'ı Köroğlu'na verir. Köroğlu, Kır At'ın Yaycı Azgın'ın attığı ok yüzünden aksadığını görünce çok üzülür ve içli bir türkü söyleyerek Kır At için iyi bir binicinin gerekli olduğunu söyler. Demircioğlu, iyi bir at binicisi olmadığını duyduğu için Köroğlu'na alınır. Hep birlikte Çamlıbel'e dönerler, düğün dernek kurulur. Demircioğlu, Köroğlu'nun sözlerine hala küskündür ve ortalarda yoktur. Köroğlu, keleşlerine Demircioğlu'nu çağırmasını Telli Nigar'ı ona vereceğini söyler. Demircioğlu,

Köroğlu'nun bu teklifine çok sinirlenerek yanına gelir. Köroğlu'na Telli Nigar'ın onun helalı olduğunu söyleyerek kendisi için nasıl öyle bir şey düşünebildiğini sorar. Köroğlu da zaten Demircioğlu'nun bunları söyleyeceğini bilmektedir, onun gelmesi için böyle bir plan yapmıştır. Böylece Demircioğlu da Köroğlu ile barışır. Hep birlikte eğlenerek kırk gün kırk gece boyunca Köroğlu ve Telli Nigar'ın düğününü yaparlar.

EK 21.**Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu³⁷³**

Yaman Ahmet adında Dağıstan'da bir bey vardır. Bu adam, çok zengin ve bir o kadar da zalimdir. Beylikteki bütün kızlar arasından evlenmek için Gül Nigar adında bir kızı beğenir fakat Gül Nigar onu pek sevmiyordur. Yine de nişanlanırlar. Bir gün Gül Nigar, nişanlısına hacca gidip gelmesini, dönünce düğün yapacaklarını söyler. Yaman Ahmet, hacca gitmek üzere bir kervan hazırlar. Yanına Keloğlan isimli bir uşak ve bir nine alır. Yolda sıcağa ve susuzluğa dayanamayarak fenalaşır, onu çadırın birine yatırır. Bir daha da gözlerini açmaz ve ölür. Bunun üzerine kervanı toplarlar. Geri dönerken Keloğlan hain bir plan yapar. Nineye yorulduğunu, yavaş gideceğini, bayılırsa ona su vermesini söyleyerek nineden de yavaş yürümesini ister. Böylece kervandan geri kalırlar ve kervandaki kişilerle araları bir hayli açılır. Keloğlan, nineden daha önce Ahmet Beyin ona verdiği altınları kendisine vermesini ister ve erkek olduğu için altınların onda durmasının daha mantıklı olduğunu söyler. Bu şekilde altınları alır ve hepsini harcar. Altınlar bitince de bu sefer de atını satar. Nine, bu duruma karşı çıksa da sözünü ona dinletemez ve onunla aynı ata binmeye razı olur. Keloğlan, attan gelen parayı da harcar. Kervan, bir su başında durur. Keloğlan ve nine de kendi çadırlarını onlardan iki tarla boyu uzağa kurar. Keloğlan, nineye kaldıkları yer tekin olmadığı için kervanbaşından dışarı çıkma yasağı geldiğini söyleyerek onu kandırır. Nine, korkusundan dışarı bile bakamaz. O sırada kervan çadırları söker ve gider. Keloğlan da ninenin atına binerek oradan ayrılır. Nine, uyanıp da etrafta kimsenin olmadığını görünce tek başına yürümeye başlar ve Engürü yakınlarında bir yere varır. Bir çoban görür ve çobandan yemek ister. Çoban, ninenin karnını doyurur. Nine, başından geçenleri çobana anlatır. Çoban da ona yardım edebilecek tek kişinin Çamlıbel dağlarının tepesinde Çardaklı denen bir sarayda yaşayan Köroğlu olduğunu söyler. Nine, Çamlıbel'e doğru yola çıkar. Geldiğinde nineyi ilk önce Ayvaz görür ve onun geldiğini etrafındakilere haber verir. Yaşlı ninelerin çok fazla masal ve hikâyeler bildiğini düşünerek kış günlerinde masal ve hikâyeye dinleyebileceğine sevinir.

³⁷³ Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 200-240.

Nineyi bir odaya yerleştirirler. Nine, tüm keleşlere kırk gün boyunca masallar, hikâyeler anlatır. O zamana kadar Köroğlu'nu görmeyen nine, artık daha fazla dayanamaz ve etrafındakilerden kendisini Köroğlu'na götürmelerini ister. Nine, Köroğlu'nun yanına gelir onunla sohbet eder, daha sonra da Köroğlu'nun eşlerini görmek ister. Köroğlu, Hurizat ve Perizat'ı çağırır. Hurizat Kürt, Perizat ise bir Türkmen kızıdır. Kadınlar çıktıktan sonra nine, Köroğlu'na eşlerini hiç yakıştırmadığını ifade eder. Köroğlu'nun ne yapabileceklerini sorması üzerine de Dağıstan Beylerinden Yaman Ahmet adında bir adamın dünyalar güzeli bir kızla nişanlı olduğunu, fakat bu adamın hac yolunda hastalanıp öldüğünü anlatır ve Köroğlu'na kızı almasını öğütler. Köroğlu, ninenin tavsiyesiyle kızı almaya karar verir ve Ayvaz'a nineyi yurduna götüreceğini söyleyerek Kır At'a atlar, nineyi terkisine atıp yola çıkar. Ayvaz, Köroğlu'nun böyle acele bir şekilde gitmesinden bir güzele gittiğini anlar.

Köroğlu ve nine, yolda yorulunca mola verirler. Köroğlu, nineye Yaman Ahmet'in ona ölürken bir şey verip vermediğini sorar. Nine, koynundan bir name çıkararak Köroğlu'na uzatır. Nine, mektupta ne yazdığını bilmemektedir. Köroğlu, mektubu okuyarak koynuna sokar. Nineye önden gitmesini, Gül Nigar'ın sarayının önde durmasını söyler.

O sırada balkonda olan kız, nineyi de Köroğlu'nu da görür. Köroğlu'nu görünce hemen cariyelerini çağırır. Köroğlu'nun oralardan olmadığını anlamış, Ahmet Bey'den haber getirdiğini düşünmüştür. Cariyeler, aşağı inerek Köroğlu'nu yukarı çağırırlar. Köroğlu, Kır At'ın yularını kendisi çekip onu tavlaya koyar. Çünkü Kır At, başka biri yularını alırsa bu kişiye yere atmaktadır. Kır at, tavlada olan kısrağın kokusunu alınca kişner. Köroğlu da Kır At'a kendisi Gül Nigar'ın koynuna girmeden onun bu tavlada gerdeğe gireceğini söyler. Kır At'ı tavlada bırakarak kendisi Gül Nigar'ın odasına gider. Köroğlu ve Gül Nigar, birlikte yiyip içerler. Köroğlu, otuz dokuz tabak yemek yer. Sarayda yiyecek bir şey kalmayınca yemeğe mecburen son verir.

Akşam olunca yataklar serilir. Köroğlu'nun yanında iki yatak daha vardır. Gül Nigar, Köroğlu'na bekçilik etmeleri için Köroğlu'nun yanına iki kişi daha yatırmıştır. Köroğlu, gece yarısı uyanarak kafasını yumruklar, yanındaki adamlar ne olduğunu sorunca da bir hastalığı olduğunu ve yanında yatanları öldürdüğünü söyler. Onları öldürmek istemediği için kendine hâkim olmaya çalışıp böyle yaptığını konusunda adamları kandırır. Adamlar, arkalarına bile bakmadan kaçınca Köroğlu, hemen Gül Nigar'ın odasının kapısını çalarak

içeri girer. Gül Nigar, Köroğlu'na nişanlısı olduğunu söyler. Bunun üzerine Köroğlu da nineden aldığı mektubu çıkarır. Gül Nigar, durumu anlar ve bu duruma sevinir.

Köroğlu, Gül Nigar ile birbirlerinin olduklarını söyler. Gül Nigar'ın nikâhlarının kimin kıyacağına sorması üzerine de duaları kendisinin okuyacağını belirtir. Köroğlu, aslında dua bilmemektedir, bunun için uydurarak bir şeyler söyler. Gül Nigar da "Âmin" der. Mutlu mesut, muratlarına ererler. Nine, sabah olunca odaya girer. Ondan razı olup olmadıklarını sorar. İki de nineye avuç avuç altın verir. Köroğlu, kırk gün Gül Nigar'ın yanında kalır. Kırk günün sonunda nineyi yanlarına çağırır. Gül Nigar'dan iki oğlu olacağını, birinin adını Hasan, diğersinin adını Hüseyin koymalarını söyler. Oğullarına büyüdüklerinde vermeleri için pazubent, kılıç ve kamçı emanet eder. Kır At'tan da kırsağın iki tayının doğacağını, oğulları delikanlı olduklarında bu taylarla onları yanına göndermelerini söyler. Daha sonra da Dağıstan'dan ayrılır. Köroğlu'nun dediği gibi kendisinin de atının da iki yavrusu olur.

Yıllar geçer; Hasan Bey, serpilir büyür. Ok ve gürz atmayı, kargı kullanmayı öğrenir. Arkadaşlarını döven, ava giden bir babayiğit olur. Bir gün, dövüştüğü bir arkadaşı onunla "babasız" olduğu için dalga geçer. Hasan, sesini çıkarmaz. Eve gidip annesinin memesini emmeyi özlediğini söyler, Gül Nigar'ın memesini ısırır ve sinirle babasının kim olduğunu sorar. Gül Nigar, oğluna Köroğlu'nu anlatarak emanetleri verip onu yolcular.

Yolda Hasan, bir atının kendisine doğru geldiğini görür ve atının kendisini öldürmesinden korkar. Bu atlı, aksakallı bir derviştir. Derviş, ona yardım etmek için kim olduğunu sorar. Hasan, Köroğlu'nun oğlu olduğunu, Çamlıbel'i aradığını söyler. Bunun üzerine derviş, Hasan'ı Çamlıbel'e getirip ona iyi dileklerde bulunarak birden bire yok olur. Hasan, tayını sürerek çayırılık bir yere gelir. Burada bir sürü atın, katırın ve devenin olduğu fakat hayvanların otları yemediğini, ağızlarını yere bile değdirmediklerini görerek şaşırır. Hayvanlar kayalara bağlıdır. Bunun sebebini kervanbaşına sorunca, buraların Köroğlu'nun olduğu, tek bir hayvanın bile ağzı çimene değerse herkesin öleceği cevabını alır. Bu cevap üzerine Hasan, kılıcını çekerek hayvanların yularlarını keser ve hepsini çayıra salar. Kendi atını da çayırlara bırakır. Çimliçayır denilen bu yerde hayvanlar otlamaya başlarlar. O sırada keleşlerden Köse Kenan, Ayvaz, Demircioğlu, İsabalı, Bıyıklı Yusuf, Pireboyun ve birçok keleş Bozkule'ye gelerek aşağıdaki çayırları görürler. Keleşler, çayırın içindeki tufanı görünce ejderha var sanırlar ve Köroğlu'na haber verirler.

Köroğlu da bunun bir at olduğunu söyleyerek Kır At'ı ile çayıra gelir. Köroğlu, bir çocuğun atın üzerinde olduğunu görünce ona bu çayırlara nasıl girdiğini sorar. Hasan, soruya aldırmayınca onun bir çocuk olduğunu ve bu sebeple onunla dövüşmek istemediğini belirtir. Ona, kaçıp canını kurtarmasını tembihler ve altındaki atı ister. Hasan, Köroğlu'nun atını istemesine sinirlenir. Köroğlu, atı tekrar isteyince de atını vermeyeceğini söyler.

Hasan atı vermeye razı olmayınca Köroğlu, kargısını çekerek Hasan'ın üzerine yürür. Hasan, karşılık vererek Köroğlu'nu yere serer ve kılıcını onun boğazına dayar. Köroğlu, keleşlerinin yukarıdan izlediklerini söyleyerek canını almaması için Hasan'a yalvarır. Hasan da Köroğlu'nun bir daha çayıra kimseye yasak etmemesi şartıyla onu bağışlar. Daha sonra Köroğlu, Hasan'ın pazubendini, kılıcını ve kamçısını görür ve bunların Dağıstan'da evlendiği Gül Nigar'dan olan çocuğuna bıraktığı eşyalara benzediğini söyler. Hasan da onun oğlu olduğunu açıklar. Baba oğul birbirine sarılırlar. Köroğlu, keleşlerine de Hasan'ın kendisinin oğlu olduğunu anlatır.

Bunun üzerine Çamlıbel'de kırk gün kırk gece eğlenirler. Kırk günün sonunda Reyhan Arap, Hasan'a etrafı gezdirir. Sarayın kırk odası vardır ve otuz dokuz odaya herkes girebilmektedir. Fakat Reyhan Arap, kırkıncı odaya girmek yasak olduğu için bu odayı Hasan'a göstermez. Hasan, odada ne olduğunu merak eder. Aradan bir süre geçer. Bir gün Hasan, Reyhan Arap'ın yastığının altından anahtarları alarak kırkıncı odaya girer. Bu oda cennet gibidir. Duvarında bir halı vardır, bu halıya işlenmiş bir kız resmi bulunmaktadır. Hasan, kızın resmini görünce düşüp bayılır.

Reyhan Arap, uyanıp anahtarın olmadığını görünce durumu anlar ve kırkıncı odaya gider. Hasan'ı baygın görünce hemen Köroğlu'na haber verir. Köroğlu ve Reyhan Arap gelmek üzereyken Hasan Bey, pir elinden bade içer. Bir süre sonra ayılır, artık Hasan âşık olmuştur ve Kamer Tay'ına binerek sevgilisinin arkasından gidecektir. Köroğlu, gitmemesi için onu ikna etmeye çalışsa da başarılı olamaz. O zaman Köroğlu, oğluna bu kızın arkasından zamanında çok koştuğunu fakat kızını getiremediğini, kızın babasının Akşehir'de Mirza Han denen bir düşman olduğunu, kızın adının da Telli olduğunu anlatır. Zaten pir, Hasan'a bunların hepsini söylemiştir.

Köroğlu, Hasan'a bir mektup verir. Telli'nin başodacısı Köroğlu'nun arkadaşıdır. Hasan, mektubu ona verecektir. Böylece Hasan, yola çıkar. Bir ormanın içindeyken akşam

olunca Hasan korkar. O sırada bir derviş gelir. Hasan, dervişten yardım ister. Derviş, Hasan'dan gözlerini kapatmasını ister. Hasan, gözlerini açtığı anda başodacının kapısının önündedir. Derviş de gözden kaybolmuştur.

Odacıbaşı, Hasan'ı görünce kızar. Hasan, ona mektubu verir. Köroğlu, mektupta gelenin oğlu olduğunu ve Telli'yi alması için onun oğluna yardımcı olmasını yazmıştır. Odacıbaşı, mektubu okur fakat Hasan'a yalan söyler. Hasan'a mektupta bir at alınıp ona bindirilerek göndermesinin yazdığını söyler. Bunun üzerine Hasan, babasının onu kandırdığını düşünür.

Ertesi gün birlikte at pazarına giderler. Odacıbaşı, Hasan'a bir at gösterir. Hasan, atı çekeceğini ancak at yıkılmaz ise onu alacağını söyler. Sonra atı çekerek onu yere yıkar. Böyle olunca atın satıcıları, Hasan'ı dövmeye kalkışır; dövemezler. Hasan, onları döverek kaçar; onlar da odacıbaşı döverler. Hasan, bir kebabçı kapanmak üzereyken burada yemek yemek ister ve kebabçının kapanmasını engelleyerek bir koyunu yalnız başına yer. Kebabçıya bir avuç altın bıraksa da kebabçı duruma memnun olmaz. Hasan'a onu bir eğlenceden mahrum bıraktığını söyler. Mirza Han'ın kızı Telli Hanım, o akşam sarayın bahçesine çıkacak ve onun güzelliğini görmek isteyenler bir altın vererek bahçeye girecektir. Kebabçı, gitmek için geç kalmıştır. Durumu öğrenen Hasan, bir yolunu bulup gitmelerini teklif eder. Birlikte koşup bahçeye giderler fakat bahçenin kapısı kapalıdır. Kebabçı, Hasan'dan bu durumun öcünü almak için bir şeytanlık düşünür. Omuzlarına çıkıp kale duvarına tutunmasını söyler. Böylece, Telli Hanımı görebilecektir. Hasan, kale duvarına tutunur fakat asılı kalır ve kızı göremez. Kebabçı, oradan geçen bir adama bir ay parasız yemek yiyebileceğini teklif ederek Hasan'a taş attırır. Hasan, aşağıdaki suyun içine düşer ve sudan kendi çabalarıyla çıkamaz. İçine düştüğü ark, Telli Hanım'ın bağı sulamaktadır. Bağbancı, suların kesik olduğunu görünce ark boyunca yürür ve boğulmak üzereyken Hasan'ı kurtarır. Hasan, olup biteni adama anlatır. Adam da bu yiğidi Telli Hanımın begeneceğini düşünür. Adam, Telli Hanım'a Hasan'ı tanıtır ve över. Hasan, Telli'yi çok beğenir. Telli de Hasan'a hayran kalarak bayılır, ayılınca bağbancıya ödül olarak avuç avuç altın verir ve Hasan'ı yanına alır.

Hasan ve Telli, birbirlerine türkü söylerler ve aşklarını dile getirirler. Hasan, Çamlıbel'den geldiğini söylese de Köroğlu'nun oğlu olduğunu söylemez. Telli, Hasan'ı odasına götürür ve yedi günü onunla birlikte geçirir. Telli, Hasan'dan Aşkar Doru tayı

satın almasını ister. Telli, sadece bu atla kaçmayı istemektedir. Hasan, odacıbaşına gider. Buralardan gideceğini, babasının isteğini yerine getirerek ona at almasını söyler. Odacıbaşı, Hasan'ın gideceğini duyunca sevinir fakat istediği atın Ellik ağasının atı Aşkar Doru olduğunu öğrenince ona bu işin zor olduğunu, adamın atı satmadığını anlatır. Yine de Hasan'ın gitmesi için bir plan kurar. Dört metre bez, iğne iplik, bir kalıp sabun alır. Bunları torbaya koyarak Ellik Ağasının konağına gider.

Ağaya getirdiklerinin öldüğünde gerekli şeyler olduğunu söyler. Kendisini öldürse de Aşkar Doru'yu ona vermesini ister. Ellik Ağası, Köroğlu için Kır At ne demekse Aşkar Doru'nun da kendisi için o demek olduğunu anlatır fakat odacıbaşını öldürmemek için Aşkar Doru'yu ona verir. Odacıbaşı, atı Hasan'a getirir. O sırada tellallar, kim Telli Hanım'ın kapısı önündeki yüz batman demiri kırarsa onun Telli Hanım ile evleneceğini bağırırmaktadırlar. Bunun üzerine Hasan, gitmekten vazgeçip demiri kırmayı denemek ister. Kimsenin yerinden bile kaldıramadığı demiri söker.

Telli Hanım, Hasan ile evlenmenin yolunu yapmak istemişse de kardeşleri, babası ve sözlüsü Arap bunu istemez. Kızı gözlerinin önünden ayırmazlar. Herkes, öldürmek için Hasan'ı aramakta olduğundan Hasan'ın gizlendiği yere Telli gelir. Ata binip birlikte kaçarlar. Yolda acıkıp mola verirler. Mirza Han ve bir ordu arkalarından yetişir. Hasan, onlarla savaşmaya başlar, Telli de bir mağaraya saklanır. Hasan, birçok askeri alt eder fakat yorulunca vurulur ve yaralanır. Durumu gören Telli, silahları kuşanır ve Hasan'ı mağaraya kaçırarak orduyla savaşır. Yedi kardeşi dâhil herkesi öldürür. Daha sonra da Hasan'ın yanına döner.

Telli, Hasan'a otlardan merhem yapar. Hasan'ın yaraları iyileşinceye kadar burada kalırlar. Köroğlu, daha önceden Hasan'a zorda kalınca yakması için saçından iki tel vermiştir. Fakat Hasan bunları unutmuştur. Köroğlu, yüzüğüne bakınca yüzüğünün kapkara olduğunu görür. Böylece Hasan'ın zor durumda olduğunu anlar. Köroğlu ve keleşleri, Hasan'ın olduğu mağaraya gelirler. Telli, bu sırada çalı çırpı toplayıp Hasan'a kahve pişirmektedir. Hasan, babasının geldiğini görünce sağı solu açık olan Telli'ye babasının geldiğini duyurmak için türkü söyler:

(1)

Kır at uçar han elinden³⁷⁴

Kız ayıptır babam gelir

Eteğin indir belinden

Yâr ayıptır babam gelir.

Oturmuş kahve pişirir

Elleri çiçek devşirir

Görenler aklın şaşırır

Kız ayıptır babam gelir.

Yağmur yağar taş üstüne

Kalem oyar kaş üstüne

Al valayı baş üstüne

Yâr ayıptır babam gelir.

Hasan Bey söyler sözünü

Çok çektim cevri nazını

Yazmayla kapa yüzünü

Kız ayıptır babam gelir.³⁷⁵

Telli, bu sözleri dinler, giyinip kuşanır, yüzünü örterek ata biner. Köroğlu'nun karşısına kılıç çekerek geçip ona olduğu yerde kalmasını söyleyerek ne istediğini sorar. Köroğlu'nun sözleri üzerine onun sevgilisinin babası olduğunu anlar ve Köroğlu'nu Hasan'ın yanına getirir. Daha sonra hep birlikte Çamlıbel'e gidip Hasan ve Telli'nin düğününü yaparlar.

³⁷⁴ Bu türkü, günümüzde türkü dağarcığımızda bulunan "İsabali Dinle Benim Sözüme" adlı türkünün benzer bir varyantıdır. Bkz. EK 72.

³⁷⁵ Kaftancıoğlu 1979: 238.

EK 22.**Kocabey Kolu³⁷⁶**

Kocabey, halkına hizmet eden, onları koruyan bir beydir. Hakkından geldiği bir toprağı; halkının da kendi toprakları vardır. Kocabey, toprağını ekip biçmekte, kendi halinde yaşamakta ve bu dünyanın geçici olduğunu bilmektedir.

Bu şekilde yıllar geçer. Günlerden bir gün, Kocabey'in toprağına eli tüfekli bir bölük atlı gelir. Kocabey, bu atlıların kendisinden istekleri olduğunu anlar; yine de bozuntuya vermeden onları misafir etmek istediğini söyler. Atlılar, Kocabey'i tersleyerek kendilerinin padişahın kulları olduğunu; padişahın ferman getirdiklerini belirtirler. Ferman, köydeki eli tutan herkesi asker olarak, atları binek olarak vermesini, elde avuçta ne varsa onları da teslim etmesini emretmektedir. Kocabey, bu fermana şaşırarak kimseden alıp vereceklerinin olmadığını, kendi yağlarıyla kavrulup geçinip gittiklerini, padişahın bu sevdadan vazgeçmesi gerektiğini söyler. Bu sözler üzerine atlılar, Kocabey'e kamçı vururlar. Kocabey de karşı koyunca aralarında kavga başlar. Atlılar, ağızlarının payını alarak çekip gitseler de geri döneceklerdir. Kocabey de döneceklerini bildiği için halkını hazırlar. Padişah kuvvetleri, ansızın Kocabey'in bölgesini basarlar. Her yeri yağmalarlar, kan gövdeyi götürür. Kocabey, orduya karşı koymuşsa da yenik düşmüştür. Atına binip dağ-ova dolaşmak için çıkıp gider. Dağları mesken tutup padişahın atlılarını, kervanını, gelip geçenleri kovalar, yol keser. Adı yavaş yavaş duyulmaya başlar.

Kocabey'in ünü yayılırken Köroğlu'nun adı da çoktan herkes tarafından bilinmeye başlamıştır. Kocabey, Köroğlu'nun adını duymamıştır. Kendisinin tek yiğit olduğunu sanmaktadır.

Kocabey, bir gün dağlardan inip bir kahveye giderek kahveciden kahve ister. Kahve gelince Kocabey, kahveyi beğenmeyip kahvecinin yüzüne serper ve doğru düzgün bir kahve getirmesini ister. Kahveden yüzü yanan kahveci sinirlenerek kolaysa Köroğlu'na karşı durmasını, ona yiğitlik yapmasını söyler. Kocabey'in yanında Arif adında bir kardeşi, Mustafa adında bir de yiğidi vardır. Kocabey, hemen onları yanına alarak atına

³⁷⁶ Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Kocabey Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 277-301.

binip yollara düşer ve Çamlıbel'e varır. Çamlıbel'e geldiğinde herkesin yiyip içtiği, hiç kimsenin bir derdinin olmadığı, cennet görünümünde bir yer ile karşılaşır.

Arif ve Mustafa, Çamlıbel'de çadır kurarlar. Köroğlu'nun bekçileri onları görür ve Köroğlu'na haber ulaştırırlar. Köroğlu, onları kendi otağına, Çardaklı sarayına, çağırır. Köroğlu'nun adamları, Kocabey'i davet etmek için onun çadırına gidince onun heybetine şaşırırlar ve kendilerini zor toplayarak Köroğlu'nun onları huzuruna istediğini söyleyebilirler.

Kocabey, Çardaklı'ya gidince Köroğlu'nun keleşleriyle kurmuş olduğu düzeni çok beğenir fakat belli etmez. Ocakta kahve pişerken Kocabey, öyle kuvvetli hapşırır ki ocağın külü havalanıp kahvenin içine, Ayvaz'ın gözüne ve odanın içine dolar. Köroğlu da Kocabey'in üstün bir yiğit olduğunu anlar ve o da Kocabey gibi hiç bozuntuya vermez. Ayvaz, kahveleri yenileyip tekrar doldurunca Kocabey, bir kez daha hapşırır. Köroğlu, bu kez sinirlenir fakat kendine hâkim olur. Ayvaz, bir kez daha kahveleri yeniler. Herkes kahvesini alır; Kocabey kahve almaz. Kardeşi Arif'e kalkıp kendileri için kahve yapmasını söyler. Arif, kalkıp kahve yapmaya gider. Köroğlu, bunun üzerine onların nereli olduğunu sorar. Kocabey de onun nereli olduğunu öğrenmek istiyorsa er meydanına buyurmasını söyler. Bunun üzerine Köroğlu, atına biner.

İki yiğit birbirlerine saldırırlar. Köroğlu, karşısında gerçekten güçlü bir yiğidin olduğunu anlar. Kır At'ı sürüp kaçar; Kocabey, onu kovalar, ensesinden yakalar, al aşağı eder ve onun göğsüne çıkar. Eğer af dilerse onu bağışlayacağını söyler. Köroğlu, af dilemeyi bir yiğide yakıştıramadığı için yiğitçe başlayıp yiğitçe bitmesi gerektiğini belirterek af dilemez. Kocabey de Köroğlu'nun yiğitçe davranışı üzerine kalkarak onun yanında kalmak, onun keleşli olmak istediğini söyler. Yiyip içip kırk gün kırk gece kutlama yaparlar. Köroğlu, Kocabey'e bir türkü söyleyerek onu savaşa davet eder. Kocabey de bu savaş çağırısını hemen kabul eder. Köroğlu, Kocabey'in kabul etmiş olmasına sevinir. Fakat Köroğlu, Kocabey'e daha önce yenilmiş olmasından dolayı kırıktır ve Kocabey'in gitmesini, ölmesini istemektedir.

Köroğlu, Kocabey'i nereye yollarsa bir daha geri dönemeyeceğini düşünür. Aylar sonra onu kimin öldürebileceğini bulur, Hezeran Bülbülü'ne yollamaya karar verir. Köroğlu, bu düşüncelerle sıkıntılı bir şekilde of çekerken onun bu halleri, Köse Emmi'nin

gözünden kaçmaz. Köse Kenan, Köroğlu'na sıkıntıda olmasının sebebini sorar. Köroğlu da durumdan biraz bahseder.

Çardaklı'nın âdeti gereği bir işi kim yapacaksa kahveyi içmesi gerekmektedir. Kahveler gelir; Kocabey kahveyi içerek Köroğlu'na ne yapacağını sorar. Köroğlu da bu güne kadar hiç kimsenin bu işi başaramadığını söyler; Çamlıbel'in töresi gereği Kocabey'in bir iş başarması gerekmektedir. Kocabey, Köroğlu'nun kendisini ölüme gönderdiğini anlayıp sinirlense de işin ne olduğunu sorar. Köroğlu da herkesin bir can yoldaşı olduğunu, onun ise yalnız olduğunu belirterek yedi derya ötesinde dünyanın en güzel kızının oturduğunu söyler. Kocabey, o deryaları geçecek, Hezeran Bülbülü denen Acem kızının sarayına girecek, kızı kaçırap gelecektir. Daha sonra Kocabey'in ve kızın düğünü yapılacaktır. Bu görevden sonra da Kocabey, aralarına katılmış olacaktır.

Kocabey, hazırlık yapmaya başlar. Kardeşi Arif, yiğidi Mustafa ve Ayvaz da yardımcı olarak Kocabey'in yanında gideceklerdir. Köroğlu, Ayvaz'ın gitmesini istemese de Köse Emmi gitmesini isteyince sesini çıkarmaz. Ayvaz da ayrılmak istemediği için ağlar. Köroğlu, ona destek vermeye çalışır. Bunun için Ayvaz'a bir türkü söyler:

(1)

Yaş getirme ela göze³⁷⁷

Canım Ayvaz'ım ağlama

Tanrı yardım eder size

Benim Ayvaz'ım ağlama.

Yiğitler savaşa gider

Erkek olan etmez keder

Başa gelen takdir kader

Han'ım Ayvaz'ım ağlama.

Köroğlu'nu salma gama

Kocabey'im bakar sana

Gözler dönmüş kızıl kana

³⁷⁷ Bu türkü, "Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama" adlı türkünün bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz: EK 58.

Canım Ayvaz'ım ağlama.³⁷⁸

Bu türküden sonra Kocabey, Arif, Mustafa ve Ayvaz uğurlanırlar. Birlikte gece gündüz yol alırlar. Kırk gün kırk gece yol aldıktan sonra Hezeran Bülbülü'nün sarayının bulunduğu yere gelirler ve burada çadır kurarlar. Kocabey, atını sürerek yedi ırmak, yedi derya geçer ve yaşlı bir adama rastlayarak ona Hezeran Bülbülü denen kızı aradığını söyler. Yaşlı adam, pek çok kişinin ölümünün bu uğurda olduğunu, onun da ölebileceğini söyler. Hezeran Bülbülü'nün evlenmek için bir yiğit aradığını, böyle bir yiğidin de doğmamış olduğunu anlatır. Hezeran Bülbülü'nün sarayının kapısında aslan, kaplan gibi yırtıcı hayvanlar vardır. Kocabey'in önce onları kılıçtan geçirerek alt etmesi, daha sonra kırk basamak çıkması, sarayın iç kapısı olan demir kapıyı omuzlayıp kırması, en sonunda da karşısına çıkacak olan Hezeran Bülbülü'nü alt etmesi gerekmektedir. Böylece Hezeran Bülbülü onun olacaktır; aksi takdirde ise ölümü kaçınılmaz olacaktır.

Kocabey, her aşamayı geçer. Hezeran Bülbülü, karşısında dağ gibi bir yiğit görünce ona karşı koymayı düşünmez ve onunla evlenmek istediğini söyler. Kocabey de Çamlıbel'e gideceklerini söyleyince ikisi birlikte at sürerek yedi deryayı bir solukta geçip Ayvaz, Arif ve Mustafa'nın yanlarına gelirler. Bu defa hep birlikte at sürmeye başlarlar. Bir hayli yol aldıktan sonra dinlemek için bir yerde inerek çadır kurarlar. Kimse avlanmak, avlananları pişirmek gibi hizmet işlerini kabul etmez istemez; bu nedenle aralarında tartışma başlar. Bu sırada bir kervan geçer, kervanın geçmesine sevinirler. Kocabey, kervanı getireceğini söyler, bu sırada Ayvaz kervanı tanır. Bu kervan, padişahın en büyük bezirgânı olan yiğit ve ünlü Mamaş Bezirgânın kervanıdır.³⁷⁹ Ayvaz, bezirgânın yanına kendisi gitmek ister fakat Köroğlu, Ayvaz'ı Kocabey'e emanet etmiştir. Bu nedenle Kocabey, gidip kervanın önüne çıkar ve kervanı durdurarak Mamaş Bezirgânın oradan haraç ve bac vermeden geçemeyeceğini, bu dağların Kocabey denen bir beyin olduğunu söyler. Mamaş Bezirgân, Kocabey'in bu tavrına sinirlenir ve ona kafa tutar. Bunun üzerine, karşılıklı türkü söylemeye başlarlar:

³⁷⁸ Kaftancıoğlu 1979: 285.

³⁷⁹ Köroğlu anlatılarında yaygın olarak bir "bezirgân motifi" geçmektedir. Bu bezirgânların adları, kahramanların onlarla karşılaştıkları mekânlar değişiklik gösterse de genel olarak onların yolları kesilerek onlardan haraç istenir ve onlar da bu haracı vermek istemezler. Bunun üzerine bezirgân ve onun önünü kesen kişiler arasında geçen konuşmalar da farklı türkülerle karşımıza çıkmaktadır.

(2)

(Kocabey)

Söyledim sözümü artık laf olmaz³⁸⁰

Payımı ver de gel geç Bezirgân

Akılsıza bin söz söyleyen almaz

Develeri bırak geç git Bezirgân...

(Mamaş Bezirgân)

Köroğlu'yla elbirliği olmuşsun

Korkağı bulunca, hemen yolmuşsun

Belayı başına şimdi almışsın

Yolunu şaşırtır sana Bezirgân.

(Kocabey)

Bu dağları sana mezar ederim

Bin deveni bir kılıçla güderim

Çardaklı'ya kellen ile giderim

Kervanı bırak da gel geç Bezirgân

(Mamaş Bezirgân)

Yiğit olan haya huya bağırılmaz

Meydanlara yardımcılar çağırılmaz

Her ana ben gibi yiğit doğuramaz

Kelleni koltuğa verir Bezirgân

³⁸⁰ Bu türkü, bir "Bezirgân" türküsüdür. "Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu" ve "Karşıdan Görünen Ermeni Midir?" türküleriyle aynı konuyu işlemektedir. Bkz. EK 37.-EK 38.

Bu türkü, Mamaş Bezirgân ile Kocabey arasında geçmesi bakımından da "Bala Benlik ile Girme Meydana" adlı türküyle benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 40.

(Kocabey)

Kocabey'em çok diyarlar gezmişem
 Nice nice alayları bozmuşam
 Bin kelleyi bir çıtaya dizmişem
 Varlığını bırak kurtul Bezirgân

(Mamaş Bezirgân)

Ben Mamaş'ım İran Turan gezmişem
 Yiğitlikte çok okuyup yazmışam
 Meydanlarda öz canımdan bezmişem
 Yiğitliğin yere serer Bezirgân.³⁸¹

Kocabey, artık sözü uzatmaz ve kılıcını çekerek bezirgânın üzerine saldırır. Bezirgân, yiğitçe ona karşı koyar. Kocabey, birçok kılıç ve gürz darbesi yer. Attan düşer, kendini zor kurtarıp çadıra sığınır. Bu defa Arif, ata binip Mamaş Bezirgân ile mücadele eder. O da yaralanır. Mamaş Bezirgân ile mücadele etmek için giden Mustafa'nın da başına aynı şeyler gelir. Ayvaz da gidip savaşmak ister fakat Kocabey emanet olduğu için onu bırakmak istemez. Fakat Ayvaz, Kocabey'i dinlemez ve Mamaş Bezirgânın yanına gider. Bezirgân, genç, güzel, bıyığı yeni terlemekte olan Ayvaz'ı görünce onun geri dönmesini ister. Ayvaz, geri dönmez ve Bezirgânın üzerine saldırarak onun atını ikiye böler. Bir hamle daha yapınca Bezirgân, yere düşer ve kan revan içinde kalır. Ayvaz, Bezirgânı sürükleyerek çadıra getirir. Kocabey, bu duruma hem üzülür hem sevinir. Ayvaz'ı tebrik edip alnından öper. Kervanı, kervandaki tüm eşyaları alırlar ve Çamlıbel'in yolunu tutarlar. Bezirgân da perişan bir halde yola düşerek bir köye uğrayıp bir at satın alır. Daha sonra İstanbul'a giderek padişaha başına gelenleri anlatır. Padişahın ordusu, Kocabey'in üstüne yürümek için yola çıkar.

Kocabey ve yanındakiler, yorulunca bir suyun başında konaklarlar. Ayvaz, turna avlar. Birlikte yiyip içip eğlenirler. Onlar eğlenirken Mamaş Bezirgân ve ordusu onlara saldırırlar. Hepsini bağlanıp İstanbul'a getirilirler, bir zindana, bir kuyuya atılırlar, her gün bir lokma ekmek ile günlerini geçirirler. Bu şekilde bir yıl geçer.

³⁸¹ Kaftancıoğlu 1979: 291-292.

Günlerden bir gün, bir Türkmen yiğidi, Kocabey'in öğünlük ekmeğini götürürken onu saz çalıp türkü söylerken duyar. Kocabey, türküsünde kurtulma isteğini dile getirmektedir. Türkmen yiğidi, türküyü duyunca çok üzülür ve ona yardım edeceğini kuyuya bağıır. Bir name yazmasını, nameyi sarkıtacağı ipin ucuna bağlamasını ister. Nameyi alıp Çamlıbel'e götürecektir.

Kocabey, nameyi yazar; Türkmen yiğidi, nameyi alıp gece gündüz demeden yol alıp Çamlıbel'e varır ve nameyi Köroğlu'na verir. Köroğlu, nameyi okuyunca ağlar ve yiğitlerine hazırlanmalarını söyler. Hep birlikte İstanbul'a varırlar. Bir kahveye gidince burada Kocabey ve arkadaşlarının yarın asılacaklarını duyarlar.³⁸² Darağacı kurulmuş, hazırlıklar bitmiştir. Hezeran Bülbülü de padişahın kölesi olacak, ona hizmetçi olarak alınacaktır.

Köroğlu, kılık değiştirip sazı ile yanık yanık türkü söyleyerek yollara düşer. Onun dertli sesini işitenler derdinin ne olduğunu sorarlar. Köroğlu da derdini onların anlamayacağını dile getirerek derdini anlatmak üzere padişaha gitmek istediğini dile getirir. Köroğlu, padişahın huzuruna gelince el etek öpüp ağlayıp sızlanır. Padişah, derdinin ne olduğunu sorunca aç susuz kaldığını, kırk yıldır hizmet ettiği Köroğlu'nun onu döverek kovduğunu anlatır. Padişah da hiç ağlamamasını, yarın öcünü alacağını, Köroğlu'nun ölümünün onun elinden olacağını, onu eliyle asıp ipini çekeceğini söyler. O gün de onu sarayda konuk eder.

Ertesi sabah, Kocabey, Arif, Mustafa ve Ayvaz zindandan çıkarılırlar. Asılmak üzere beyaz gömlek giydirilmiş, boyunlarına da suçlarının yazılı olduğu kâğıtlar asılmıştır. Köroğlu, sazının alıp darağaçlarının altına gelerek türkü söylemeye başlar:³⁸³

(3)

³⁸² Bu durum, Köroğlu anlatılarının başlıca olaylarından birisidir. Birçok Köroğlu anlatısında Köroğlu'nun bir ya da birkaç yiğidi kötü durumda kalır ve esir düşer. Köroğlu, bir şekilde yiğitlerinin asılacağını duyar, onun bu haberi duyduğu zaman genellikle yiğidin/yiğitlerin asılacağı zamanın bir gün öncesidir. Köroğlu ve arkadaşları, yiğitleri kurtarmak için yetiştiklerinde hazırlıklar bitmiş ve darağacı kurulmuştur. Bu örnek de yukarıda belirtilen diğer örnekler gibi Köroğlu anlatılarının var olan belli başlı olaylarındandır ve olayın bu kola yansımalarıdır. Bahsedilen bu olaylar etrafında da pek çok türkü oluşmuştur. Benzer konular üzerinde değişik türkülerin oluşmasının bir nedeni de hikâye anlatıcılarının farklı olması ve anlatıların dilden dile dolaşarak değişmesi dışında Köroğlu anlatıları içerisinde benzer olayların değiştirilerek verilmesidir. Böylece benzer olaylar etrafında farklı Köroğlu türkülerini oluşmaktadır.

³⁸³ Köroğlu hikâyelerindeki darağacının kurulması sahnelerini yansıtan pek çok türkü bulunmaktadır. Bu türküler, gerek kolların farklı olması, gerekse bu sahnelerin pek çok anlatıda farklı şekillerde geçmesi bakımından değişiklik göstermektedir.

Sağ yanda Demircioğlu³⁸⁴

Vur diyende vurmaz mısın?

Sol yanında Köse Kenan

Kır diyende kırmaz mısın?

Çardaklı'nın koca kurdu

Çevremizi sarmış ordu

Ayvaz'ım zındanda durdu

Sür diyende sürmez misin?

Kirizoğlu Mustafaynan

Celali Mehmet Hanınan

Köroğlu'm şimdi ününen

Yar diyende yarmaz mısın?³⁸⁵

Köroğlu'nun türküsü bitince pusuda bekleyen Köse Kenan, Kiziroğlu ve bütün keleşler hep birlikte saldırırlar. Darağacının kurulduğu meydana kan gövdeyi götürür. Kocabey, Arif, Mustafa ve Ayvaz'ı kurtarırlar.

Köroğlu, Hezeran Bülbülü'nü de kurtarmak için sarayın önüne gelir. Sazını eline alarak türkü söyleyip Hezeran Bülbülü'ne sesine duyurur ve ona çıkıp gelmesini, onu götüreceğini söyler. Hezeran Bülbülü, Köroğlu'nun sesini duyar duymaz eşyalarını toplayıp aşağı iner ve Kır At'ın terkesine atlar.

Hep birlikte Çardaklı Çamlıbel'e dönerler. Kırk gün kırk gece Kocabey ve Hezeran Bülbülü'nün düğününü yaparlar, yiyip içip eğlenirler.³⁸⁶

³⁸⁴ Türkü, "Ayvaz Benim Senden Yana" türküsünün bir varyantıdır. Bkz. EK 46.

³⁸⁵ Kaftancıoğlu 1979: 298-299.

³⁸⁶ Köroğlu anlatılarının genel olarak "düğün sahnesi" ile bittiği görülmektedir. Söz konusu olan düğünler ise farklı kahramanların düğünleridir. Bu durum, bir Köroğlu anlatısında var olan olayların diğer Köroğlu anlatılarına yansıdığına kanıtı niteliğindedir. Kahramanlar değişir fakat olaylar ve hikâyenin bitişi aynı kalır. Ayrıca bu durum, bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu hikâyesinin aşk hikâyesine yaklaştığını göstermektedir. Değişen toplum düzeni ve yerleşik hayata geçilmesi hikâyedeki olağanüstülük ve kahramanlık unsurlarını yavaş yavaş azaltmış ve aşk unsurlarını artırmıştır.

EK 23.**Oltu Kolu³⁸⁷**

Köroğlu, her önemli başarısının ardından uzun süre dinlenmekte, Çardaklı Çamlıbel denen dağda, dem odasında bütün yiğitlerinin katıldığı eğlencelerle kırk gün kırk gece eğlenmektedir.

Silistreli Hasan Paşa karşısında elde edilen büyük başarıdan sonra da Köroğlu ve arkadaşları yiyip içip eğlenirler. Köroğlu'nun iki hanımı vardır. Köroğlu, birkaç gün de sağında Perizat Hanım ve solunda çok sevdiği Hasan ve Hüseyin adındaki iki oğlunun annesi Telli Nigar ile eğlenir.

Köroğlu eğlenirken kale gözcüleri, etrafı gözetlemeye devam etmektedirler. Ayaklarının ucunda bir derviş görürler. Onlar gökleri gözetlerken dervişin ayaklarının uçlarına kadar geldiğini görmedikleri için aralarında gülerler. Derviş'i yaka paça göndermeye kalkışırlar. Derviş, yaşlı ve yoksul bir adama bu şekilde davrandıklarını görürse Köroğlu'nun onlara kızacağıını belirtir. Bunun üzerine gözcüler, yumuşayıp adama ne istediğini sorarlar. Yaşlı adam, Köroğlu'nu görmek istemektedir. Gözcüler, yaşlı adamı Köroğlu'nun yanına götürürler. Yaşlı adam, Köroğlu'nu hanımlarıyla eğlenip kahve içerken bulur, hiç bozuntuya vermeden ona selam verir.

Köroğlu, yaşlı adama kim olduğunu sorunca, yaşlı adam Oltulu bir derviş olduğunu, adının da İmdat olduğunu söyler. Yanında iki güzel, kapısında bekçiler ve bu kadar adamı varken Köroğlu olmanın kolay olduğunu belirtip eğer yiğit ise ondan ezilen insanları kurtarmasını ister. Köroğlu'na kötü durumda olduklarını anlatır. Köroğlu da yaşlı adama hemen onlara kimin kötülük yaptığını sorar. Yaşlı adam, Köroğlu'na durumlarından bahseder: Oltu Beyliğinin başında Tamara adında bir kadın vardır; bu kadının oğlu da paşa rütbesinde olan Kenan Sancaktar'dır. Köroğlu, bunları öğrenince hemen Ayvaz'a Köse Kenan'ı çağırmasını emreder. Köse Kenan gelince Köroğlu, ona kılıç kuşanacaklarını söyler. Köse Kenan, onca savaşın üzerine hala düşman kalmasına şaşırır. Köroğlu, ona savaşacaklarının kim olduğundan söz eder.

³⁸⁷ Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Oltu Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 302-335.

Köroğlu, Çardaklı Çamlıbel'i koruyacak birkaç nöbetçi dışında herkesin savaşmak için gitmesini ister. Köse Kenan, bu duruma karşı çıkar, kendi komutasındaki yiğitlerin savaşmak için yeteceğini, Köroğlu'nun gelmesine gerek olmadığını söyler. Fakat Köroğlu, kadının zekâsından ve Köse Kenan'ın kadını görünce yumuşamasından korkmaktadır. O yüzden Köse Kenan, yüz elli yiğitle gidecek, Köroğlu da arkasından gelerek yüz elli yiğitle birlikte ona katılacaktır. Köse Kenan, bunu kabul etmekte direnir. Çünkü bu şekilde savaşı Köse Kenan değil Köroğlu kazanmış olacaktır. Köse Kenan, ölürse de kalırsa da kendisinin gitmesini isteyerek fikrinden dönmez. Köse Kenan, bu sözleri söylerken bir ara Ayvaz'ın yüzüne bakar. Köroğlu, ona Ayvaz'ı ve Kır At'ı vermeyeceğini söyler. Yalnızca oğlu Hasan Beyi Köse Kenan'ın yanına verir. Köse Kenan, bu duruma sevinir. Yola çıkmak için hazırlıklar yapılır. Köroğlu, Hasan Beye Tamara'nın çok kurnaz bir kadın olduğunu, Köse Kenan'ın kadını görünce yanlışlık yapıp onun tatlı diline, görünüşünü aldanacağını anlatır. Oğluna Köse Kenan'ın kadın ile yakınlık kurmasını engellemesini tembih eder. Aksi takdirde ölümleri kaçınılmaz olacaktır.

Hasan, babasının tembihlerini dinleyeceğine söz vererek atına biner. Köse Kenan da kendi atı Demirdon'a biner. Yüz elli yiğitle yola çıkarlar. Köroğlu, Köse Kenan başının dikine gittiği için endişelidir.

Köse Kenan ve Hasan Bey ordu ile birlikte gece gündüz yol alırlar. Köse Kenan, direkt Oltu'nun içine girmenin doğru olmayacağı için yiğitlerin attan inmelerini buyurur ve etrafı kolaçan ederler. Köse Kenan, bu savaşı kazanıp kendisini Köroğlu'na kanıtlama niyetindedir. Yanında alçı getirmiştir, alçıyı ortaya döker ve kalıp dökmesini bilen yiğitleri yanına çağırır. Alçıdan kendisinin bir heykelini yaptırır. Bu alçı heykeli alarak Oltu'ya girer. Köse Kenan, tanınmamak için derviş kılığındadır. Etraftakilere Tamara Sultan'ın nerede olduğunu sorar. Çocuklara heykel yapan bir usta olduğunu, sultana yaptığı heykeli götüreceğini söyler. Çocuklar, yolu gösterirler. Köse Kenan, heykeli sultanın sarayının balkonuna çıkarır ve daha sonra yiğitlerinin olduğu ormana döner. Ertesi sabah, Tamara Sultan'ın cariyeleri heykeli görerek sultana haber verirler. Heykeli gören Tamara Sultan, adamın buralardaki adamlara benzemediğini görerek heykelin ya Köroğlu'na ya da onun yiğitlerine ait olduğunu düşünür ve hemen oğlunu çağırır. Oğluna heykelden bahsederek gelenlere tuzak kuracağını söyler ve ondan bir araba yollamasını ister. Oğlu, annesine bir araba yollar ve ordusunu hazırlar.

Tamara Sultan, kırk cariyesini güzelce süsler. Cariyeler, üstlerine yasa bürünmüş gözükmek için kara ipekten birer şal alırlar. Tamara Sultan, kızları arabaya bindirip ormana gider. Kızlar, arabadan inerler. Tamara Sultan, kızlardan ağıt gibi ufak türküler söyleyip kendilerini göstermelerini ister. Kırk cariye, salına salına Köse Kenan'ın çadırının yakınlarına gelirler. Köse Kenan, kızların güzel seslerini duyunca çadırından çıkar. Tamara Sultan'a kırk cariye ile neden oradan geçtiğini, maksadının ne olduğunu sorar. Tamara Sultan, heykelin bu adama ait olduğunu anlar. Ona nereli olduğunu, adını, buralarda ne işi olduğunu sorar. Köse Kenan da sorularına cevap verir. Tamara Sultan'dan intikam alacaklarını anlatır. Tamara Sultan, Köse Kenan'ın kaç yiğidinin olduğunu da öğrenir. Köse Kenan'a beyinin öldüğünü, kendisinin ve cariyelerinin yas içinde olduğunu söyler. Adını Hatice Sultan olarak değiştirir. Başında onu Tamara'dan ve Kenan Sancaktar'dan koruyacak bir yiğidinin olmadığından söz eder ve Köse Kenan ile yiğitlerini kendisinin misafirleri olmak üzere sarayına çağırır. Köse Kenan, bu teklifi hemen kabul eder. Hasan Bey, bu işin içinde bir iş olduğunu, kadının onları aldattığını, türkü ile Köse Kenan'a anlatır:

(1)

Sana kurban olam emmi³⁸⁸

Bunlar bizi aldatırlar.

Verme bize derdi gamı

Vallah bizi aldatırlar.

Yiğit sözünden bellidir

Güzel nazından bellidir

Bunlar yüzünden bellidir

Emmi bizi aldatırlar.

Köse Emmi dinle beni

Bilirim edeb erkânı

Tuzağa saldılar seni

Emmi vallah aldatırlar.³⁸⁹

³⁸⁸ Türkü, "Dinle Beni Köse Emmi" adlı türkünün bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz. EK 71.

³⁸⁹ Kaftancıoğlu 1979: 314-315.

Köse Kenan, Hasan Beyin babası Köroğlu gibi her işine karışmasına sinirlenir ve bu kadınla evlenip dünya evine girebileceğini söyler.

Tamara Sultan, Hasan Beyin Köroğlu'nun oğlu olduğunu anlar. Durumu cariyelerine söyleyerek onlardan Hasan Beyi tuzağa düşürmelerini ister. Köse Kenan'a da Hasan Beyin kim olduğunu sorunca onun Köroğlu'nun oğlu olduğunu kesin olarak anlamış olur. Köse Kenan, Hatice Sultan sandığı Tamara Sultan'a eğer evlenmek isterse onunla evlenip evlenmeyeceğini sorar. Tamara Sultan da bunu seve seve kabul edeceğini belirtir ve yarın nikâhlarının sarayda kıyılacağını söyler. Tamara Sultan, onlarla vedalaşarak sarayına gelir ve oğluna yiğitlerin çok güçlü olduğunu, ordularının onlarla başa çıkmayacağını anlatır ve oğluna yardımcı olacağını söyler. Oğlundan yüz elli kilo pirinç, yüz koyun ve "tiryakiekber" tozu ister. Tamara Sultan, yemeklere bu tozdan koyacak, toz onların kanına karışınca oğlu onlara istediğini yapacaktır. Oğlu, sarayın önüne yiğitlerin atları için yüz elli kazık çakacak, yüz elli kazık da sarhoş olup kendilerinden geçen yiğitleri bağlamak için hazırlanacaktır.

Ertesi gün Köse Kenan, şölene gideceklerini yiğitlerine duyurur. Hasan Bey, şölene değil savaşa geldikleri gerekçesiyle Köse Kenan'a karşı çıksa da Köse Kenan onu dinlemez. Şehre girerler. Şehrin girişinde Tamara Sultan'ın görevlendirdiği iki delikanlı vardır. Köse Kenan, Hatice Sultan'ın sarayını sorunca delikanlılar sarayı gösterirler. Köse Kenan, bu sarayın daha önce heykeli bıraktığı saray olduğundan kuşkulandır fakat emin olamaz. Sarayın önüne gelirler. Tamara Sultan, her yiğit için bir kız hazırlamıştır. Yüz elli kıza her birinin bir yiğit almasını ve gönüllerini eğlendirmelerini söyler. Kızlar, yiğitlerle birlikte giderler. Tamara Sultan, Köse Kenan'ın ve Hasan Beyin kendisinin konukları olacağını söyleyerek onları içeri alır. İçerde türlü türlü yemekler vardır. Bu duruma dayanamayan Hasan Bey, türkü söylemek üzere Köse Kenan'dan izin alır ve türküsünde namert insanın ekmeğini yemek istemediğini dile getirir. Köse Kenan, yapılan bu kadar hazırlığın üzerine Hasan Beyin bu şekilde davranmasına kızarak böyle yapmaması gerektiğini söylese de Hasan Bey, yemeklerden yemeyeceğini türkü ile anlatmaya devam eder. En sonunda Köse Kenan'ın ikna etmesiyle Hasan Bey de yemeğe başlar. Yemekler biter, arkasından kahveler içilir. Zaman geçince hepsinin başı dönmeye, renkleri sararmaya başlar. Bıyıklı Yusuf'un başının döndüğünün söylemesi üzerine Köse Kenan, aygın baygın Hasan Beyin haklı çıktığını ifade eder. Daha sonra hepsi kendilerinden geçer, düşer bayılırlar. Tamara Sultan, sevinç ile hemen oğlunu çağırır.

Oğlu ve askerleri, yiğitleri daha 6nceden hazırladıkları kazıklara bağlarlar. Tamara Sultan, oğlundan hemen amlıbel'e giderek K6roğlu'nu yok etmesini ister. Bunun 6zerine Kenan Sancaktar, askerleri ile birlikte hemen amlıbel'in yolunu tutar.

K6roğlu, amlıbel'de merak ve tedirginlik içinde yiğitlerinin gelmesini beklemektedir. R6yasında Hasan Beyin bir kuyuda olduğunu ve onun kendisinden yardım istediğini g6r6r. Telli Nigar, K6roğlu r6ya g6r6rken bağırınca ne olduğunu sorar. K6roğlu, Ayvaz'ı çağırarak keleşlerinin başlarının dertte olduğunu s6yler ve Ayvaz'dan Kır At'ı hazırlamasını ister. Daha sonra keleşlerine r6yasını anlatır. Lelev6tl6 ve Ayvaz, bu kadar yiğidin gitmesine gerek olmadığını s6yleyip birlikte yola çıkmak isterler. K6roğlu, onları kırmaz. K6roğlu, Ayvaz ve Lelev6tl6 yola çıkarlar.

Oltu şehrinin yakınına gelince K6roğlu, onlardan Kır At'ı da alarak beklemelerini ister. Kendisini şehre gidecek herkes onu budala biri sanacak, K6roğlu da olup bitenleri, yiğitlerinin durumunu 6đrenecektir. Gerektiğinde onları t6rk6 s6yleyerek çağıracak, bu sesi onlardan 6nce Kır At duyacaktır. Bu durumda onlardan yanına gelmesi için Kır At'ı bırakmalarını ister.

K6roğlu, 6l6mc6l bir derviş kılığında topallayıp g6l6n gazeller okuyarak şehre gelir. Çoluk ocuk arkasından taş atar, onunla g6l6p eğlenir. K6roğlu, çocuklara onu taşlamamaları, kendisinin ihtiyar bir derviş olduğunu s6yler ve onları etrafına toplar. Burada birkaç gazel okuyacağını, annelerinin babalarının onlara bu sıralarda ne anlattıklarını sorar. Çocuklar, annelerinin ve babalarının son zamanlarda kendilerine bir şey anlatmadıklarını, hepsinin çok 6zg6n olduğunu s6ylerler. K6roğlu, bu durumun nedenini sorar. Onlar da K6roğlu'nun yiğitlerinin onları kurtarmaya geldiklerini fakat yiğitlerin Tamara Sultan'ın tuzağına d6řt6klerini, Tamara Sultan'ın oğlu Kenan Sancaktar'ın da ardaklı amlıbel'i yıkmaya gittiğini anlatırlar.

K6roğlu, çocukların yanından ayrıldıktan sonra gazeller okumaya başlar. S6yledikleri Hasan Beyin kulağına gelir. Hasan Bey, K6roğlu'nun sesinin kulağına geldiğini t6rk6 ile K6se Kenan'a s6yler. K6se Kenan, b6yle bir şeyin olamayacağını s6yler. O sırada Hasan Beyin sesi de K6roğlu'nun kulağına gelir ve oğlunun hayatta olduğuna sevinir. Hasan Beyin K6roğlu'nun oğlu olarak neşeli t6rk6ler s6ylemesi gerektiğini, eğer 6z6nt6l6yse onu kurtarmayacağını d6ř6n6r.

Tamara Sultan ve cariyeler, türküsünde babasının geldiğini söyleyen Hasan Beye gülüp onunla dalga geçerler. Köse Kenan, daha fazla dalga geçmemeleri için Hasan Beye artık susmasını söyler. Köroğlu, bu sırada yüksek sesle bir türkü söylemeye başlar. Kır At'ın tüyleri diken diken olur ve at kişnemeye başlar. Ayvaz, Kır At'ı bırakır. Lelevütlü ile birlikte Kır At'ın peşinden giderler. Kır At, kalesinin kapısına gelerek kapıyı kırar. Kale kapısında olan Köroğlu, Kır At'a binerek içeri girer. Köse Kenan'a hata yaptığı için selam verir. Köse Kenan, Köroğlu'nun selamını almaz ve ondan kollarını açmasını ister. Köroğlu, Köse Kenan'ın kollarını açmadan önce yaptığı yanlışı türkülerle dile getirir. Köroğlu'nun türkülerini duyan Tamara Sultan, onun kim olduğunu sorar. Onun, Köroğlu olduğunu öğrenince de inanmak istemez. Köse Kenan, kolları açılınca Tamara Sultan'ın kellesini keserek intikamını almak istemektedir. Köroğlu, Köse Kenan'dan cariyelere dokunmama sözünü alarak onun kollarını çözer. Köse Kenan, kılıcını kaldırmışken Köroğlu, töreleri gereği kadınlara el kalkmayacağını ifade eder. Bunun üzerine Köse Kenan, kılıcını indirir. Birlikte tüm keleşleri çözerler. Kenan Sancaktar, Çamlıbel yolunda olduğu için kaybedecek zamanları yoktur. Hemen yola çıkarak Çardaklı Çamlıbel'in Çimliçayır denen eteklerine inerler. Kenan Sancaktar'ın ordusu kaleyi sarmak üzeredir.

Köroğlu, Köse Kenan'a keleşleri alarak Sarıyargan boğazına gitmesini söyler. Eğer kalenin kuşatılmasını önlerse bir türkü söyleyecek türküde kimin adını söylerse o çıkıp yanına gelecektir. Köse Kenan, keleşleri alarak gider. Köroğlu, Kenan Sancaktar'ın önüne çıkar ve atının başını çekmesini ister. Kenan Sancaktar, derviş kılığındaki Köroğlu'nu tanımaz. Köroğlu, kendini tanıtır ve Kenan Sancaktar'ın Çamlıbel'den gitmesini söyler. Kenan Sancaktar da keleşlerini annesinin kazıklara bağlattığını kendisinin de ondan hesap soracağını dile getirir. Köroğlu, türkü söyleyerek Köse Kenan'ı yanına çağırır. Köse Kenan'ı karşısında gören Kenan Sancaktar'ın dili tutulur. Kenan Sancaktar, bir kişiyi kurtarmış olmasının hiçbir işe yaramayacağını söyler. Köroğlu, bu defa da oğlu Hasan'ı çağırır. Daha sonra bütün yiğitler gelir. Böylece Kenan Sancaktar, bütün yiğitlerin annesinin elinden kurtulmuş olduğunu anlar. Köse Kenan, artık sabredemeyerek kılıcını çeker. Arkasından diğer keleşler³⁹⁰ de kılıç çekip Kenan Sancaktar'ın ordusuna saldırırlar.

³⁹⁰ Burada adı sayılan keleşler, “*Hasan Bey, Demircioğlu, Bıyıklı Yusuf, Kiziroğlu, Reyhan Arap, Ayvaz, Deli Celali, Hendekatlamaz, Dolmagöz, Pire Boyun...*” dur (Kaftancıoğlu 1979: 333).

Köroğlu, orduda yiğit olacak, keleşlik yapacak birileri varsa öldürölmemelerini emreder. Köse Kenan, ordusunun yarısını önüne katmış savaşmaktadır. Ayvaz, Köroğlu'nun bu fikrini Köse Kenan'a söylemeye gelince onun önüne gelene kılıç salladığının görür. Köroğlu'nun artık kimsenin canına kıymak istemediğini, elindeki düşmanları bağışlamasını söyler. Köse Kenan, sağ kalan askerleri getirir. Köroğlu, Kenan Sancaktar'ı bağışlar, onu kendi keleşleri arasına alır. Kalan askerlere de onları bağışladığını, isteyenin Oltu'ya dönmesini, isteyenin de yanında kalarak kendisinin keleşi olmasını söyler. Hiç kimse Oltu'ya dönmez, herkes Köroğlu'nun yanında Çamlıbel'de kalır.

Köse Kenan, Hasan Bey ve birkaç keleş Oltu'ya giderek durumu bildirirler. Tamara Sultan'ı Oltu'dan sürerler. O günden sonra da Oltu şehrinde kimse kimsenin hakkına el uzatmaz ve işine karışmaz.

EK 24.**Köroğlu'nun Sonu³⁹¹**

İşte Köroğlu'nun son kolu Bolu Beyi kolundan alır, ki bir tüfek, üç mermi ile Avrupa, devletimiz Sultan Murad'a hediye olarak göndermişti. Nihayet Bolu Beyi'nin elinden bu tüfeği, üç mermi boşa gidip, alarak toy düğün yaptıktan sonra Köroğlu ise, keleşler şadıman olup, “Emi!”, “Ne var?”, “Emi, devletin nişanesi elimde olmaz, ben bir devlet kapısından bir tüfeğe lâyük değilim. Ancak götüreyim artık muhakkak, ki bu tüfek, delikli demir çoğalır, bizim de bu beyliğimiz, dere beyliğimiz artık hiçe gidecektir.” deyip, “ O ne söz?” soran koçakların, Köse'nin bu sözüne Köroğlu ise, derhal alarak “Eğlen emi, eğlen, sen benden naziksin.” deyip, tüfeği çıkartıp Köse'nin önüne, “Bunun mermisi yok, hele bunun mermisi olsun da, bunu içerisine koy da, bu tetiğe dokan. Karşısında nece yiğit olsam,-diye- fayda vermez. Bolu Beyi'nin elinden üç ateş çıktığını gördüm. Üç yüz atmış altı damarım bütün titriyordu. Bunun karşısında ne kılıç, ne kalkan, hiçbir şey dayanmaz.” deyip şu cevapları son olarak demişti:

Asker geldi tabur tabur düzüldü³⁹²

Alnımıza kara yazı yazıldı

Tüfek icad oldu, mertlik bozuldu

Eğri kılıç kından paslanmalıdır

Benden selâm olsun Bolu Beyi'ne

Çıkıp bu dağlara seslenmelidir

Kırat köpüğünden insan kanından

Dağlar kızıl kana bölünmelidir

“İşte bizim yiğitliğimiz emi bu güne kadar idi, bundan sonra yiğitliğimiz fayda vermez”

Köroğlu pay umma şeref şanından

Yiğit sakınır mı er meydanından

³⁹¹ Bu hikâye, Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali'nin “Köroğlu Destanı” adlı eserinden, değişiklik yapılmadan, direkt olarak alınmıştır.

Bkz. Kaplan, Mehmet, Akalın, Mehmet, Bali, Muhan (1973), (Anlatan: Behçet Mahir), *Köroğlu Destanı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, s. 583-587.

³⁹² Bu türkü, “Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1” türküsünün varyantıdır. Bkz. EK 33.

Kırat köpüğünden insan kanından
Dağlar kızıl kana bölünmelidir

deyip, tüfeği Kıratın terkesine bağlayıp, Allah'a ismarladık edip, doğru İstanbul içerisine, Yıldız önünde Kırat'ı eğleyip; halayıklar tuttular. Köroğlu ise tüfek elinde, yani devlet nişanesi.

Asker ocağının bir çöpüne hain bakan kendi yurduna hain bakmış olur. İki sene emek veriyorsun, ver, kendi vazifen için gidiyorsun, vatan hizmetidir. Amma nasıl güle güle gittin, öyle dön gel. Güle güle giden bir kimse, evvel ahir, güle güle döner, annesine, babasına, vatanına yetişir. Devletin bir sikkesine hain olma. Her ne kadar elbise vermiş ise, verdiği elbiseyi derhal teslim et. Tamahkarlık verip bir, bir şeyi eğleme. Devlet kapısının bir iğnesi, bir çuvaldız sana kusturur. Hakikat de öyledir.

Köroğlu tüfeği koyup, kollarını göğüste tutup, el bağlayıp devlet karşısında durdu. “İşte devletlim emanetini teslim al. Boynum da kıldan ince, kılıçtan keskindir. Bir can borçlusuyum, huzur-ı divana geldim, dilersen affet, dilersen cellat. Sen benim babamsın, ben senin evladınım. Emrinden dışarı çıktığım yok. Ancak işin hakikati, ben sana düşman olmam, amma beni ilânet edenleri sesle huzur-ı divanına, hakkımda arz-ı haller verenleri sesle karşıma. Ben de huzur-ı divanında el bağlamış duruyorum. Her kimden kırkta bir bırakıp, yedide bir pac aldığımı, yüz be yüz yüzüme ikrar eden olursa, kılıcı onun eline ver. Emir buyur, boynumu o vursun.” Deyip halini arz ettikten sonra devlet Köroğlu'nun bu cevaplarına emir verdi, ki, çünkü bütün kırk tane bezirgânın verdiği arz-ı haller hepsi devlet dosyasında idi, “Çağırın arz-ı hal sahiplerini!”.

Her birisini bir diyardan sesleyip devlet karşısına getirdiler. İçeri giren adam Köroğlu'nu görüp seydi turnası gibi bezirganların renkleri kaçıp dondu kaldılar. Kırk bezirganı bir araya düzüp emir verdi devlet, arz-ı haller dosyadan çıkıp, teker teker arz-ı haller okunarak her dilekçenin sahibini sesletip ileri, “İşte Köroğlu kimseden yedide bir pac almamışım, diyor. Sizin verdiğiniz şikâyette dilekçeniz yedide bir pac kimden almışsa kılıcı eline verecek boynunu vursun diye, ifade verdi, söyleyin!”.

Hakikat hal efendi bu cevaplardan hisse al. Sakın kimsenin gıyabında bühtan etme. Zamanı gelir, ki dağ dağa kavuşmaz ama insan insana kavuşur, yüz yüze geldiği zamanda yüzler kızarır. İnsanların hayatı doğruluk ile gider. Yalan söyleme ile bir insan hayat geçireyim diye bir hayata mensup olmaz. Daimi sözün doğrusu insanı hem yükseğe

yükseltir, hem de büyük divanlarda güldürür. Yalan söz insanı her vakit yere baktırır. İşte bu sözlerden iyi ibret almalı, ki kırk tane yalan söyleyen adam Köroğlu'nun karşısında, çünkü şimdi işin hakikat kapısına gelmişti, ki yüz yüze geldiği zamanda yüzler kızarıyor.

“Gelin bakalım, -diye- hanginizden aldım? Kırkta bir pacı bırakıp da yedide bir de hanginizden aldım, söyleyin!”. Köroğlu'nun bu sözlerine bütün bezirganların yüzleri kızarıp yere baktılar. Padişah anlayıp bu bir ilâne, bu gibi bir aslana bir gayrı hak bühtan. “Şimdiye kadar ya bize ülke göster, ya bu işin hakkından gel, diyordunuz. Niçin şimdi yere bakıyorsunuz? Hiç Allah'tan korkmaz mısınız, bu gibi aslanların kanına sebep olmak istersiniz. Bir adam değil, iki bin adamın kanını döktürmek mi istiyorsunuz?” deyip bezirgânları acı sözler ile huzur-ı divandan, Köroğlu'nun kusurunu af edip, amma “Oğlum, bundan sonra emir veriyorum, derebeyliği kalkacak, bütün askerlerim, ordularım delikli demire mensup oldu.” Artık Avrupa ilerledikçe top ta geriden çıkıp ve topun da verilmesini bildirmişlerdi. Artık ağır silahlar çoğalırken işte derebeyliği kalktı.

Çünkü neden? Her zamanın bir devri, her devrin de bir zamanı vardır. Kılıç kalkan devri delikli demir yok iken idi. O, ki delikli demir çoğaldı, kılıç kalkan devri kalktı, dere beyliği kalktı. O zaman artık kimler, haramiler dağlarda dolanıp dere beyliği yapıyorlardı, onlar da devlet korkusundan.

İşte o zaman Köroğlu'nun son kolu, verdi ki Bolu Beyi'nin son, Köroğlu'nun cenginde. Tüfegün topun icad olması, devletin derebeyliği kaldırması. Koçaklar herkes geldiği ülkelere dönüp, kimisi devlete teslim olup af istemesi, artık her biri bir ülkede evlenip her biri Türk toprağında ömürünü geçirmesi.

Hakikat hal dünyanın evvelinden sonuna kadar yer yüzüne bu gök kubbe altına neler gelmiş, gitmiş. Hiç kimse bir kararda kalamaz, bu mülk kimseye mülk olmaz. Ancak iyi iş görenler, vatanına, toprağına, devletine fedakârlık eden adamlar, tarihlerde adı okunur, kendi ölse bile, ismi ölmez, dünyanın sonuna kadar bunun fedakârlıkları söylenir.

Şimdi derebeyliğini devlet yani kaldırdıktan sonra, artık keleşler dağılıp, Köroğlu ansızın kayboldu. Amma ne öldüğü ne kaldığı; kimse bulamayıp devlet tarafından, millet tarafından her ne kadar arandı ise bulamadılar. Nihayet Köroğlu'nun keleşleri, herkes kendi ülkesine teker teker dönerek, işte Lezgi Ahmet, Lezgi Köyü'nden gitmişti. Çardakçı Çamlıbel'e, derhal Lezgi Köyü'ne dönüp gelip Erzurum dağında, Kalaylı Dağ, Kalaylı

Dağ'dan Lezgi'ye aşayım ederken bir göze başına geldi, ki üç tane ihtiyar adam gözenin başında oturmuş.

Selâm verdi ihtiyarlara. “Aleykümselâm delikanlı, nerden geliyorsun babam yiğit?” ihtiyarlar sordular. “Ne bileyim amca. Ben Köroğlu keleşlerindim, otuz sene beri Köroğlu ile attım, tuttum. Ancak derebeyliğini devlet kaldırıp, herkes hür yaşasın deyip, nihayet ben de köyüme gitmekteyim.” “Pek iyi, ağanız nic’oldu?” diye sordular Köroğlu’nu. Bu kahraman Lezgi Ahmet “Ağamızın ne öldüğü, ne de kaldığı belli değil, kayıp.” dedi. “Bulamadınız mı?” “Hayır, aradıksa da bulamadık. Devlet de aradı, bulamadı.” “Görsen tanır mısın?”. “Evet, nasıl tanımam, otuz sene beraber yaşadık.” “Bizden yukarı bir göze vardır. Çık o gözenin başına, oraya bak –dedi- onların içine, yedi kişi oturur.” Lezgi Ahmet üç ihtiyardan bu cevabı alıp bir saat yukarı çıktı, ki yedi tane ihtiyar bir göze başında oturmuş. Bunların içirisini sıklarken birisi, “Ne bakıyorsun oğlum, kimi arıyorsun?” “Şu aşağıda bir göze başında üç ihtiyar buraya gönderdi, ben Köroğlu koçağı Lezgi Ahmet'im, ağamız kayıptır, arıyorum.” “Tamamdır oğlum, bizden yukarı bir göze var, git belki onların içinde olabilir.” Bir saat yukarı çıkan Lezgi Ahmet öyle baktı, ki ne baksın kırk kişi bir gözenin çar etrafını sarmış oturuyor. Hepsi dizde, amma benim ağam olan Köroğlu, Kırat'ın dizgin bunun kolunda, Kırat arkasında, kendisi de bunların arasında diz üstüne karışmış dizde oturuyor.” Amma arkası Lezgi Ahmet'e doğru idi. Lezgi Ahmet gelip Köroğlu'nun karşısına geçip Köroğlu'na bakarken başını kaldıran Köroğlu, Lezgi Ahmet'i gördüğü gibi “Ne diyorsun –dedi- yavrum?” “Ağa daha neyi var mı? Devlet seni arıyor, millet seni arıyor. Koçakların dağıldı, derebeyliği kalktı, teşkilatın darma dağın oldu. Çobansız davar dağılır, işte her biri bir yana gitti, ben de köyüme döndüm, geliyorum. Bu ne haldir?” deyince, Lezgi Ahmet'in konuşmasına dolukup ağlayarak, ağa nerdesin demesine, Köroğlu ayağa kalkıp “Gel oğlum, gel, ileri gel, korkma! Ancak ben bir makama mensup oldum, elimin sahavetliği ile, bir de bu toprağa doğru olduğum, merd ü merdane, şimdiye kadar atıp tuttuğum, zengininkinden alıp fıkara'yı besledim, o sadaka ahir akibet beni tükenmez bir yola mensup etti. Elimin mertliği, gönlümün ganiliği, bak, ki bana ne oldu. Dadı burda gördüm, lezzet bu imiş. Oğlum artık köyüne git, ama ben bu yola yolcu oldum, bunlar ile beraber dünyanın sonuna kadar uçmaktayım, ancak zenginden alıp fıkara'ya verdiğimizizi, bu toprağa, bu vatana doğru, hulûs çalıştığımızızı, kimseyi incitmediğimizi, başımıza geçen yiğitlik ve mertliği dünyanın sonuna kadar dillerde söyle!” deyip, işte Köroğlu'nun hikayeleri Lezgi

Ahmet'ten kalmıştır, ki eğer sözleri, eğer hikâyatları, eğer atıp tutmaları Lezgi Ahmet'ten kalmıştır. İşte Köroğlu son olarak, “Cebincen paran eksik olmasın, ömrün uzun olsun, başımıza geçenleri söyle!”. Ondan sonra bu Lezgi Ahmet iki yüz kırk yedi yaşına girdikten sonra fen kabul ediyor, at getirir vilayetlere, köylere götürür Lezgi Ahmet'i konuştururlarmış.

İşte 72 harbi 93 kadar, Lezgi Ahmet'in sülalesinden, 72 93'e kadar o sülaleden kalan, lâkin yirmi bir defa bu şark vilayeti, Erzurum'un toprağı, yirmi bir defa eğer kılıç ile, eğer top ile, tüfek ile savaş yapmış. Adım atacak, bir ayak basacak toprak, ham, yoktur. Bütün şehitlerimiz, gazilerimiz yer altında yatar. Lezgi Ahmet'in, Köroğlu'nun eğer sözleri, eğer hikâyeleri, eğer atıp tutmaları işte Lezgi Ahmet'ten kalmadır. Her biri gücü yettiği kadar defter tutup, nihayet Lezgi Ahmet'in sözlerini, fen kabul ediyor, ondan sonra iki yüz kırk yedi yaşına girmiş

Bu gördüğün gök kubbe hiç kimseye kalmamış. Neçe sultanlar gelmiş, neçe gelip bitmekte. İşte Köroğlu, kaybolup kırklara karışması, Köroğlu'nun teşkilatı o güne kadar idi. Son, Bolu Beyi'nde son vermiştir, ki Lezgi Ahmet de Köroğlu'nun kırklara katışıp, kırklar ile beraber olduğunu isbat etmiştir.

İşte burada tamam oluyor, hikayemiz de son verdi. Böylece tarihler, gün bu günkü güne kadar söylemektedir.

EK 25.**Pertev Naili Boratav-Maraş Metinleri³⁹³**

Deli Yusuf, Köroğlu'nun (Ali, Irişvan Ali = Ruşen Ali'nin babasıdır. Erzurum Paşası, ihtiyarın düşmanlarının sözüne kanarak, onun gözlerine mil çektirmiştir. Yusuf Erzurum'dan oğlu Ali ile çıkar. Arkalarından Arap Reyhan yetişir. Kör evvela buna yalvarır; fayda vermez. Sonra tehdit eder.

Çamlıbel'e varırlar. Orda kör, oğluna nasihat eder: bu nasihatta fenalığa karşı fenalık, zulme karşı intikam, kimseye merhamet etmemek telkinleri vardır. Diğer taraftan da devlet sürmek, neşe ve sefa içinde hayat geçirmek tavsiyeleri. Köroğlu bunun üzerine Çamlıbel'e metin bir kale yaptırır. (Koşma 1-8)

1

(Deli Yusuf'u Paşa cellada verince Deli Yusuf'un söylediği)

Ne suçum var bilemedim ben beni
Alim küçük yetim kalır ağalar
Çok emekler çektim hep zayi oldu
Malım mülküm yada kalır ağalar

Ben nettim Paşaya ağalar beyler
Ağ göğdemi kızıl kana bularlar
Dostum ağlar düşmanlarım gülerler
Zulüm bana hayif olur ağalar

İki sene gurbet ilde gezdiğim
Ağ alınma kara yazı yazdığım
Boş yerlere kara bağrım ezdiğim
Bir gün olur karşı durur ağalar

³⁹³ Bu rivayet, Pertev Naili Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı eserinden örnek metin oluşturması için direkt alınmıştır. Bkz. Boratav, Pertev Naili (1984), Köroğlu Destanı, İstanbul: Adam Yayıncılık, s. 44-49, 143-205.

Deli Yusuf diler ulu Mevlâdan
 Paşam kurtulmasın dürlü belâdan
 Ağ alnıma böyle yazmış Yaradan
 Beni gören ibret alur ağalar

2

(Deli Yusuf Erzurum'un hükümet konağında Beyler ile Paşaya söylediği)

Dinleyin Ağalar dinleyin Beyler
 Sorarım bunları bir gün olur ki
 Adam olup Koç Kır Ata binüşüm
 Kırarım belleri bir gün olur ki

Ben yükümü dağ başına çersem
 Sıra sıra koç yiğidi dizersem
 Yiğitler destinde bade süzersem
 Ararım bunları bir gün olur ki

Al yanağım kızıl kana bulandı
 Akan kandan coşkun sular bulandı
 Düşman ne söyledi Paşam inandı
 Sorarım sizlerden bir gün olur ki

Ben Yusuf Bey idim kendi başıma
 Düşürürüm koç yiğidi peşime
 Küçük Ali'm çıkar dağlar başıma
 Ararım sizleri bir gün olur ki

3

(Erzurum'dan atı alıp kaçar iken Reyhan Arap arkalarından ulaşır. Şol Eğri Geçid ile Arpalık'ın arasında Ak Yokuş'un başında Gök Pınar Çayırı'nda Kara Çalı'nın dibinde Yusuf'un at üzerinde Reyhan'a yalvardığı türkü)

Aman Arap kıyma bize
 Yol ver gidek işimize
 Satın aldım iki göze
 Aman düşme peşimize

Arap rahmeyle gözüme
 Uyma Paşanın sözüne
 Bir oğlumun ilk avını
 Gel çok görme ikimize

Zarbınla gezdin cihanı
 Yoluna koymuşum canı
 Bir oğlunun ilk avını
 Gel çok görme ikimize

Deli Yusuf der amanı
 Gönlünden kaldır gümanı
 Unutma gani Suphanı
 Tokunma gel göçümüze

4

(Reyhan Arap arkalarından ulaştığında Kör Yusuf söyledi)

Gözüm görmez yolu bilmem
 Kıyma bana arslan Arap
 Araplarda zulüm olmaz
 Azad eyle arslan Arap

Bizi durabildirdiler
 Bir genc arslan bindirdiler
 Kır At için gönderdiler
 Kıyma bana arslan Arap

Düşman sözüne uydular
 İki gözümü oydular
 Kır Atı bana verdiler
 Azad eyle arslan Arap

Şahin kurtulmaz kolundan
 Arslan geçmez uğurundan
 Alma Kır Atım elimden
 Yazık bana Arslan Arap

Kör Yusuf böyle söyledi
 Malın halın terkeyledi
 Sen bir arslan ben bir kedi
 Kıyma bana Arslan Arap

5

(Reyhan Arap arkalarından varınca Arab'a yalvardığı)

Derelerde biter söğüt
 Gel geri dön Araboğlu
 Bu sözlerim sana öğüt
 Kıyma bana Araboğlu

Bizi durabildirdiler
 Sen arslanı bindirdiler
 Kır At için gönderdiler
 Gel geri dön Araboğlu

6

(Reyhan Arab'a darılıp çok fena söyler, ondan sonra bir daha alır)

Şahin geçmez sınırumdan
Arslan kurtulmaz uğrumdan
Zağlı kılıç sol böğründen
Çalam seni Araboğlu

Yürü hey adam olmayan
Ömründe yiğit görmeyen
Yiğit kıymatın bilmeyen
Öldürürüm Araboğlu

Deli Yusuf der gelsene
Sen bize teslim olsana
Topuza karşı dursana
Öldürürüm Araboğlu

7

(Çamlıbel dağına çıkınca oğluna eylediği nasihat ve orada kalacaklarını mı söyler)

Akar Abıhayat biter yemişler
Arslan gibi bu dağlarda kalmalı
Yürü oğlum burda arslanlar yatar
Arslan yatağında arslan olmalı

Yarın burdan kalkıp gitmeli düze
Allah yardım eder burada bize
Almalı kervanı çıkmalı yüze
Bu dağlarda mesken tutup kalmalı

Topuzu çekmeli yola durmalı
 Bezirgân bozmalı çerçi urmalı
 Sonunu düşünme nolup nolmalı
 Koğan arslan gibi alıp gelmeli

Deli Yusuf derler benim adıma
 Rahmetme bir kulun asla dadına
 İşte nasihatım budur zatına
 Kesmeli kavranı alıp gelmeli

8

Bir yiğit haykırıp meydana girse
 Arka verip sığınacak yer gerek
 Çamlıbele metin kale yapmaya
 Kendi yiğit özü metin er gerek

Hay nolanda oğlum Ali nolanda
 Zor düşmanı bölük bölük bölende
 Padişahın divanına varanda
 Dil tutulur dili tutan er gerek

Sıra sıra koç yiğitler düzersin
 Alayları bozuk bozuk bozarsın
 Berhaneyi Çamlıbeleçezersin
 Burda sana barınacak yer gerek

Göğüs gerek arka verek dağlara
 Hızmatetekbahçalara bağlara
 Şöhret vermek için nice illere
 Şimdi sana devlet gerek sur gerek

Eyvan gerek oturmaya yaz ile
 Bir de sakî mey doldura narz ile
 Yiğitlerin kumandasın saz ile
 Vermek için yakışacak dil gerek

Deli Yusuf tamamladı öğüdü
 Sen tamam et yirmi bir bin yiğidi
 Gözlerim görmüyor suçum ne idi
 Koyma kıyamete burda al gerek,

Hoylu Bey: Bir gün Yusuf oğluna darılır; Köroğlu da başını alır, çıkar gider. Çukur-Ova'da Deli Hoylu'ya tesadüf eder; Deli Hoylu onunla alay eder. Hatta Kır Atını ister. Fakat sonradan, her nasılsa, dost olurlar [destanın mabaadinde Köroğlu ile Deli Hoylu'yu beraber görüyoruz]. Hoylu Bey, yine Çukur-Ova'dan, Kenan Beyi de Köroğlu'nun Delileri arasına davet eder: Köroğlu'nun (kendisini bendeden yiğidin) Çamlıbel'deki serazat hayatını tasvir ederek Kenan'ı kandırır. (K. 123-124)

123

(Hoylu Beyin Kenan Beye davet tezkeresi)

Buyurun ağalar buyurun beyler
 İçelim buz gibi suları Beyler
 Çamlıbelin yaylasına çıkınca
 Alalım kevranı göçleri Beyler

Kenanım ne durun Çukur Ovada
 Yavri şahin durmaz oldu yuvada
 Bir bölücek turna gördüm havada
 Çeker yaylalara göçleri Beyler

Çayıra buyurun dağlar üstüne
 Verelim badeyi yiğit destine

Toplanalım koç yiğidin üstüne
 Çalalım sedefli sazları Beyler

Hoyluyumbendetti bir yiğit beni
 Koymuşum yoluna canımı teni
 Olanca methederim kendini
 Dinleyelim şirin sözleri Beyler

124

(Hoylu Beyin Kenan Beyi Çamlıbel'e davet ettiği türkü)

Yürü Beyler yürü gidek yaylaya
 İçelüm buz gibi suları şimdi
 Çamlıbelin yaylasına çıkalım
 Alalımkevrani göçleri şimdi

(...)

Kenan Beyim Çukur Ovada
 Yavru şahin durmaz oldu yuvada
 Bölük bölük turna gördüm havada
 Çeker yaylalara göçleri şimdi

Çayıra gidelüm dağlar üstüne
 Verelim badeyi yiğit destine
 Toplanalım kahramanın üstüne
 Çalalım sedefli sazları şimdi

Hoyluyum bendetti bir yiğit beni
 Bildi ki alırım yanına seni
 (...) yumtuk urunca şaşırıldı (...)
 (...) gösterem kendini şimdi

Hoylu Bey destanda epey mühim rol oynuyor: Döne için Köroğlu ile kavgaları, Köroğlu'na darılıp onu terketmesi, (K. 11-13) nihayet Bağdat'a, turna-teline sefer ettikleri zaman başı bedeninden kopmak suretiyle ölümü, sonra nişanlısı Döne'nin matemi, Hoylu'nun cenaze merasimi, şiirlerin çok canlılarını teşkil etmektedir. (K. 15-19)

11

(Hoylu'nun küsüp gittiğini duyunca askere metanet yollu bunu söyler. Kendi Hoylu'yu aramaya gider.)

Yiğitler silkinip ata binerse
Derelerde bozkurtlara ün olur
Yiğit olan döne döne döğüşür
Kötüler kavgadan kaçar hun olur

Koç yiğit cıdasın almış atıyor
Ağ elleri kızıl kana batıyor
Bir kötü kavgadan dönmüş kaçıyor
Kaçma kötü kaçma şimdi dün olur

Bir yiğit cıdasın almış atıyor
Serimi koymuşum yiğit yoluna
Kalkan paralana zırhlar deline
Kanlı gömlek koç yiğide don olur

Köroğlu çağırır figan ağıtlar
İman ehli birbirini öğütler
Boydan boya demir donlu yiğitler
Çalar cıdasını kahraman olur

12

(Köroğlu Hoylu'yu bulup yalvardığı)

Hoylum silkin kalk yerinden
 Kılıncını çek belinden
 Al beni düşman elinden
 Hoylu meydandır meydandır

Aldı Hoylu

Boş yere ağrıtmaya başı
 Kız alanlar görsün işi
 Dünyada etmem savaşı
 Döğüş bilmenem bilmenem

Aldı Köroğlu

Bu sözün kâretti cana
 Senin olsun benli Döne
 Cengedelim kana kana
 Hoylu meydandır meydandır

Aldı Hoylu

Kimseye demem (...)
 (...) yezdana muhtacım
 Şirin Döne benim bacım
 Cana kıyanam kıyanam

Aldı Koroğlu

Zalim dūřman galip geldi
Her biri bir koldan girdi
Bir oğlum ayvaz yoruldu
Hoylu meydandır meydandır

Aldı Hoylu

řu dūnyada meydan olsa
Bütün acem beri dōnse
İster oğlun Ayvaz ōlse
Dōđūř bilmenem bilmenem

Aldı Koroğlu

Koroğlu der ki ne olacak
Takdir yerini bulacak
Mavili kaldı saracak
Hoylu meydandır meydandır

Hoylu

Hoylu Bey der ki nolasın
Dūřmana kılınç çalasın
Maviliyi sen sarasın
Dōđūř bilmenem bilmenem

13

(Betekrar Hoylu'ya söyler)

Aman dedim ama kestin amanım
 İsterse yaksunlar nare Beyleri
 Alırım terkime oğlum Ayvazı
 İsterse çeksınler dara Beyleri

Sebeb'oldu bunca leşler kırılısın
 Elçim elçim olsun yere yığılsın
 (...) rım cengi harbi çalınsun
 İsterse gömsünler kara Beyleri

(...) yoktur fani dünyada
 Merdoğlu merd' olup eren murada
 (...) Hoylu kıyma bana burada
 Kerem et kavuştıur yâre Beyleri

15

Döne

Bağdada sefer edenler
 Neyledinizmerd Hoyluyu
 Turna teline gidenler
 Neylediniz Bey Hoyluyu

Köroğlu

Bağdada sefer eyledim
 Orda koydum merdHoyluyu
 Acem ile cengeyledim
 Orda verdim koç Hoyluyu

Döne

Düğünü bozup gidenler
 Badeyi süzüp gidenler
 Acem ile cengedenler
 NeyledinizmerdHoyluyu

Köroğlu

Döne ben de çok ağladım
 Ciğerim nâra dağladım
 Bağdattaşehid eyledim
 Orda koydum Bey Hoyluyu

Döne

Dünyaya murad alanlar
 Başları bağlı kalanlar
 Beylere karşı gelenler
 NeyledinizmerdHoyluyu

Köroğlu

Mavili murad almadım
 Bey Hoyluyu saramadım
 Cenazesin göremedim
 Öldürmüşler Bey Hoyluyu

Döne

Kan ağlattın Çamlıbeli
 Lâyleyin şirin dili

Hoşçakalsın turna teli
Neylediniz Bey Hoyluyu

Köroğlu

Beylerim dağılsın gitsin
Dilerim ki vâdem yetsin
Çamlıbelde baykuş ötsün
Şehid ettim merdHoyluyu

Döne

Şirin Döne der ki nolsun
Başlarımız bağlukalsun
Maviliyi kimler sarsın
Neylediniz Bey Hoyluyu

Köroğlu

Koç Köroğlu harab oldu
Ciğer şişte kebab oldu
Turna teli sebep oldu
Ordan verdim Bey Hoyluyu

16

Güvendiğim dağlar elimde kaldı
Kırmızı gül benzim sarardı soldu
Gitti Hoylu namı kaldı dünyada
Ağlan beyler ağlan Hoylunic'oldu

Beyler bunun nişanlısın
Sorarsa Hoyluyu haber vermeli

Elleri kınalı gözler sürmeli
Ağlasın bir zaman Hoylu nic'oldu

Çıkardım başımdan Tunus fesini
Nerden işideyimHoylu sesini
Kırk gün tamam tutun onun yasını
Ağlan Beyler ağlan Hoylunic'oldu

Kirman kılıncını bağlan beline
Kadir mevlâmrahmeylesin haline
Kimleri kovalım Hoylu yerine
Ağlaşın ağlaşınHoylunic'oldu

Köroğlu der bu iş nasıl olacak
Akıbeti bu dert beni alacak
Düğünümüz kıyamete kalacak
Gel ağlaşak Döne Hoylunic'oldu

17

(Güzel Döne söyler. Askerin içinde Hoylu'yu göremez de söyler)

Bağdada sefer edenler
Neylediniz Bey Hoyluyu
Turna teline gidenler
Neylediniz Bey Hoyluyu

Başı bağlı kalan kızlar
Nişanlusu yolun gözler
Ağrır beden yürek sızlar
Neylediniz Bey Hoyluyu

El kınalı göz sürmeli
 Maviliye ne demeli
 Sorarsa haber vermeli
 Neylediniz Bey Hoyluyu

Güzel Döne kara giysin
 Bütün kızlar yasa girsin
 Tuna teli başın yesin
 Neylediniz Bey Hoyluyu

18

(İşbu davada Hoylu Bey ölür. Deli Hasan'dan haber alıp Hoylu'nun cenazesinin başında söyler)

Hasan verdi bu haberi
 Gök başıma haptı (çarptı?) sandım
 Zorbaz Beyi bir gürz vurdu
 Dağ yerinden koptu sandım

Binde bir doğurmaz ana
 Cengedelüm kana kana
 Eşi gelmemiş cihana
 Mezar taşım çattı sandım

Hoylu idi dalım kolum
 Billâhi kırıldı belim
 Viran kaldı Çamlıbel'im
 İlde baykuş öttü sandım

Köroğlunun genç arslanı
 Ölmüş akar kızıl kanı
 Baştan ayrılmış bedeni
 Bugün vâdem yetti sandım

19

Gelin Hoyluyu soyalım
 Güllâb suyuyla yuyalım
 Mezara nasıl koyalım
 Gelin ağlaşakHoyluya

Hoylu değil bu bir kale
 Seyret başa gelen hale
 Gitti arslan gelmez yola
 Gelin ağlaşakHoyluya

Hoylunun silahın satın
 Üstüne kubbeler çatın
 Hoyluyu şehide katın
 Gelin ağlaşak Hoyluya

Bizim dağların kaplanı
 Güleşse yıkar arslanı
 Köroğlunun kahramanı
 Gelin ağlaşakHoyluya

Bezîrgân: Zor-Bezîrgân'ın Konya kervanını getirdiğini Köroğlu'na haber verirler. Köroğlu askerlerine tedarik emri verir. Karşı gidip kervanı vuracaklar, yol bacını alacaklardır. Köroğlu önden birisini gönderir, Bezîrgân onu mağlup eder. Ayvaz'la karşılaşır, Ayvaz'ı yaralar; fakat Hasan tarafından yaralanır; asker birbirine girer. İki taraftan on bir bin kişi ölür; Köroğlu bunları seyreder. Nihayet o da harbe girer, Zor-Bezîrgân'la karşılaşır...

...Her nasılsa, sonunda Bezîrgân'ı da Köroğlu'nun adamları arasına girmiş görüyoruz. Bir defa Acemlere karşı Köroğlu ile beraber harbediyor. Köroğlu onun kuvvetine, cesaretine hayrandır. Bir gün Bezîrgân ortadan kaybolur. Hoylu Bey Köroğlu'nun onu öldürmüş olmasından şüphelenir ve Köroğlu'nu sıkıştırır. Köroğlu evvela inkâr ederse de sonunda, kızar ve öldürdüğünü söyler. (K. 20, 21, 23-27, 30)

20

(... Koroğlu'na müjdecî gönderilince Zor Bezirgân'akarşu gitmek üzere tedarik kumandası)

Tedarik görün ağalar
 Gelende Konya kervanı
 Müjdecîye verin Beyler
 Gelende Konya kervanı

Halımdan beyler halımdan
 Kimse bilmez ahvalımdan
 (...) Bezirgân elinden
 Gelende Konya kervanı

Yiğit olun serden geçin
 Dolu badelerden için
 Her koldan bir yiğit seçin
 Gelende Konya kervanı

Koroğluyum adım belli
 Gürz atarım sağlı sollu
 Mağrurlanma koç Koroğlu
 Gelende Konya kervanı

21

(Tekrar kendi kendine sığdıramayıp Eyvan köşküne Beyleri, Binbaşları, şu pehlivanı alamadığına mükedder olur Eyvan köşkünde Ayvaz'ı bu kâfire gitmek üzere yalvarıp söyledi)

Aman Beyler aman haber vereyim
 Arab Atlı koç Yiğidin şanı
 Bir giden olaydı başın kesmeye

Şu dünyadan kaldıraydı namını

Hay nolaydı Zor Bezirgân olaydı

Şimdi şu kâfiri tutup geleydi

Başın kesip yüreğini alaydı

Saçı idi şu yollara kanını

Aman Ayvaz aman kaldı namımız

Bir kâfiri tutup geleydi

Ova yazılara saçtı kanımız

Kaldıraydım yeryüzünden ününü

Köroğlu der şaşım şaşım şaşırdı

Yumruk ile vurdu alttan düşürdü

Koç Kır Atın reşmesini düşürdü

Bir pul değmez etti benim şanımlı

23

Aldı Ayvaz

Giden gitme sözüm kaldı

(...) gitti nazım kaldı

Al atında gözüm kaldı

Bir baç ver ki sen geçesin

Aldı Bezirgân

Bu dağda keklik yiyerler

(...) kana boyarlar

(...) sana kim diyerler

Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Bu dağların şahbazıyım
 Yiğitlerin zorbazıyım
 Köroğlunun Ayvazıyım
 Bir bağ ver ki sen geçesin

Bezirgân

Han Ayvaz gelme ölürsün
 Ağandan kötü olursun
 Altından atı verirsin
 Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Benim atım emlik kuzu
 Hiç bilmez tepeyi düzü
 Duydum sende çok kırmızı
 Bir bağ ver ki sen geçesin

Bezirgân

Bende kızıl altın çoktur
 Elinden fermanın yoktur
 Tatlı canına bir oktur
 Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Zorlu yola düştün geldim
 Çamlıbelden geçtim geldim

Ben canımdan geçtim geldim
Bir baç ver ki sen geçesin

Bezîrgân

Berhaneyi bindirmişim
Taban kılınç sildirmişim
Çok yiğitler öldürmüşüm
Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Adım Ayvaz gönlüm uca
Bu sözlerin gitti güce
Bismillâh eğri kılınca
Hemen kaç ki kurtulasın

Bezîrgân

Bezîrgân düşmez şanımdan
Kuş sektirmez mekânımdan
İçerim düşman kanından
Başın kurtar kaç karşımdan

24

(Sabancalı getirüp Ayvaz'ın (...) vurmasıyla Zor Bezîrgân Ayvaz'ı vurur... Dağistanlı Hasan Zor Bezîrgân'ı (...) Bütün asker birbirine girişip ol gün akşama kadar asker iki taraf olup iki taraftan on bir bin asker ölür sonra (...) görülür. Andan sonra bunlara seyredip Köroğlu bunu söyledi)

Ayvaz gitti ben dünyayı neyleyim
İnip eteklere yaslanmalıdır

Beyler öldü Ően dũnyayı neyleyim
Yaldız mızrak suda ıslanmalıdır

Koç yiğit acundan belim ũzũldũ
DũŐman geldi arnacıma dizildi
Tũfenk icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılınç kında paslanmalıdır

25

(Zor Bezirgân meraklanıp Sũnniye, Aceme karşı ve Kũrođlu ordusuna Şu tũrkũleri at
ũzerinde sũyleyip hemen deryayı muhit gibi Acem leŐkerine...)

Yũrũ Zor Bezirgân zorla bir koldan
Doğra başlarını bunların Şimdi
Teke Şekli Şam kılınacı tak kola
Bitir işlerini bunların Şimdi

Yũrũ Zor Bezirgân Őedler kuşan'a
Kılınç çekip dũŐmanlara dũŐen'e
Kavga bir bayramdır Bey ne Paşa ne
Yıkırım kalesin burçların Şimdi

Analar ağladır evler yıkırım
Girerim iÇeri Şehri yakırım
Şimdi bũtũn dağı taşı yıkırım
Seyredin neylerim itleri Şimdi

Adım Zor Bezirgân Mennanoğluyum
Arapta Acemde ũnũ bellũyũm
BakiŐım bir camus deve kinliyim
Dũkerim denize leŐleri Şimdi

26

(Bezîrgân'ın karşusuna varınca birbirlerine söyledikleri)

Aldı Koroğlu

Eğri büğrü gelen köçek ağası
 Düzülmüş katarı gelür mayası
 Tat tay böl de yolla yükün yarısın
 Ver bin altın bağı yolu dağlarım

Bezîrgân

Gülüşelim gel girelim meydana
 Döğüşelim bulanalım al kana
 Bir pul vermem gönlüm ilen ben sana
 Açılson dağların yolu Koroğlu

Koroğlu

Dizgin etsem al atını geçirim
 Kılınç ile hak ortandan biçirim
 Şarap niyetine kanın içerim
 Bağlıdır dağların yolu Bezîrgân

Bezîrgân

Koç Koroğlu şimdi sıçrar kakarım
 Al atıma altın mahmuz çakarım
 Çamlıbele kandan kına yakarım
 Açılson dağların yolu Koroğlu

Köroğlu

Köroğlu olduğum bilmediniz mi
 Ömürde bu yoldan gelmediniz mi
 Sabanca Beylerin görmediniz mi
 Tay tay bölüşelim yükü bezirgân

Bezirgân

Köroğlu olduğun neden bilelüm
 Davet eyle yanınıza varalum
 Bahşış deyü üç yüz yaldız verelüm
 Dokunma kevrana gel geç Köroğlu

Kasırgalar gibi tozar geçerim
 Dokunma kervana gel geç Köroğlu
 Yaklaşma yanıma kanın içerim
 Dokunma kevrana gel geç Köroğlu

Şimşek gibi şakır belin bükerim
 Çekerim bir sille dişin dökerim
 Çamlıbeli bütün yıkar sökerim
 Dokunma kevrana gel geç Köroğlu

Ata binerim peşine düşerim
 Kara Deniz gibi kaynar coşarım
 Beylerine eğri kılınç döşerim
 Dokunma kevrana gel geç Köroğlu

Kusun (?) ilinden çekildim geldim
 Sora sora Çamlıbeli zor buldum
 Bu dağlara koç Köroğlu var bildim

Dokunma kevrana gel geç Koroğlu

27

Zor bezirgân bunun adı
 Geldi bu meydanın tadı
 Yedi çift camus kuvveti
 Vermiş Allah bilin Beyler

Heybetinden arslan korkar
 Düşmanları yarar yırtar
 Aç kurt gibi adam kapar
 Hep maşallah deyin Beyler

Yumruk vursa dağı yıkar
 Düşmanın temelin söker
 Arslan gibi dağı tapar
 Dağı taşı söker Beyler

Nice pehlivanlar bağlar
 Zarbına dayanmaz dağlar
 Yalvarsan beraber ağlar
 Bir mürüvvet kanı Beyler

Koroğlunun pehlivanı
 Yoluna koymuşum canı
 Ünü zaptetmiş cihanı
 Budur kanlar içen Beyler

30

Hoylu

(...) haber ver pehlivanı neyledin
 Kahbesin inanmam sana Koroğlu
 Gönlüm evin yıktın viran eyledin
 Ustasın inanmam sana Koroğlu

Koroğlu

Eski Hinde yıktım göçünü Beyler
 Bulamadım bir gün gelü Bezirgân
 Affettim günahın suçunu Beyler
 Billâhi sağ gelür bir gün Bezirgân

Hoylu

(...) keser azab ederim
 (...) şişe düzer kebab ederim
 Çamlıbeli yıkar harab ederim
 Kahbesin inanmam sana Koroğlu

Koroğlu

(...) vaat etti Bezirgân bana
 (...) namesin getirdim sana
 Kefil ister isen gösterem sana
 Yürü Hoylu bir gün gelür Bezirgân

Hoylu

Ver getir mektubu okusun Beyler
 Duyalım Köroğlu ne yalan söyler
 Billâhi zarbıma dayanamaz dağlar
 Atarım bir kılınç sana Köroğlu

Köroğlu

Hoylu cana kâretii bu sözlerin
 Korkarım ki görmez (...)
 On bir gündür Bezirgânı gözlerim
 Öldürmedim gelir bir gün Bezirgân

Hoylu

Köroğluyum diyip burada durma
 Görünme gözüne yanımda durma
 Ben seni görmeyim sen beni görme
 Şimdi parçalarım seni Köroğlu

Köroğlu

Tuz ekmek kadrini bilmez utanmaz
 Kestiğim kelleler hesaba gelmez
 Köroğlu der seni hey beni bilmez
 Öldürmüşüm hiç gelmez o Bezirgân

Döne: [Köroğlu'nun Döne'yi alıp kaçırmasına dair şiirler bu epizodun Paris rivayetine yakın olduğunu gösteriyor]. Köroğlu'nun yüz yirmi değnek yemesi, kuyuda mahpus kalması, çıkması, Döne'yi çiçek bahçesinden kaçırması. (K. 31-37)

31

(Güzel Döne'nin yanına derviş suretiyle girince söyler)

Selam verdim almadın sen

Özüm için alam seni

Selam kadrin bilmedin sen

Aç gözünü görem seni

Aşkınla oldum divane

At şu perdeyi bir yana

Girelim bağa bostana

Bizim ilde görem seni

Güllüdür bağçası bağı

At üstünde yiğit havı

(...) uşağı evi

Ben sunama soram seni

32

(Yüz yirmi değnekten sonra kuyudan çıkıp söyler)

(...)

Halım hatırım sormayan

(...)

Ben terkime alam seni

(...) vardır kuyu

İçinde kalmamış suyu

(...) usul boyu

Has bağçada görem seni

Koç Koroğlu derviş oldu
 Huddam çekti fikre daldı
 Defterde yerini buldu
 Nasip benim alam seni

33

(Bağça kapısında söyler)

Ne yüksek bağça kapısı
 Aç girelüm şirin Döne
 Sarptır yıkılmaz yapısı
 Gel gidelim şirin Döne

İzin ver dağılsın kızlar
 Asumana çıksın tozlar
 Döne Hasan bizi gözler
 Gel gidelim şirin Döne

Yürü Döne ne durursın
 Görürler burda kalursın
 Sonra da pişman olursun
 Gel gidelüm şirin Döne

Koroğlu erdi murada
 Düşmanım kalsun burada
 Terkileşek koç Kır Ata
 Bin gidelüm şirin Döne

34

(Çiçek bağçasından güzel Döne'yi alup kaçarken söylediği)

Yavru şahin avın almış uçuyor
 Elinden avnı alanlar gelsün
 Kır Atın üstünde arslan geçiyor
 Kızarmış gözleri gelenler gelsün

Koğan arslan gibi bindim atıma
 Hiç (kimse) ulaşmaz benim tartıma
 Ben güzel Döne'yi aldım terkime
 Elimden almaya gelenler gelsün

Koç yiğit kavgadan çevirmez yüzü
 Kulak verin dinlen söylenen sözü
 Yumurta dağından gözlerim sizi
 Atımı canımı alanlar gelsün

Çıkar orta cengi harbi çalarım
 Topuz çeker düşmanıma dalarım
 Alayları bölük bölük bölerim
 O zaman karşıma duranlar gelsün

Üç şikâr isterim (...)
 Birisi terkimde (...)
 Yumurta dağında (...)
 Dayanıp karşıma duranlar gelsün

Altımda Kır Atın arslan (...)
 Şahin bakışlı da harbi kulaklı
 Köroğlunu dersin çatal yürekli
 Topuzun altına dayanan gelsün

35

(Güzel Döneyi...)

Suretin görünce oldum divane
 Yandım Hanım nine aman elâman
 İsmi duyunca oldum divane
 Düştüm ocağına aman elâman

Hem yiğit hem güzel şanlıdır şanlı
 Başı al balalı bir sarı donlu
 Huri melek mi mah yüzü benli
 Yandım kebab oldum aman elâman

Ömrümde görmedim böyle bir (...)
 Koymuşum yoluna can (...)
 (...)
 (...)

36

(Çamlıbel dağına çıkınca Eyvan köşkünde şirin Döne'nin aşkına bade içtiği)

Bugün bir keyfiyetim var
 Ayvaz mey doldur mey doldur
 Arada bir işaretim var
 Ayvaz mey doldur mey doldur

Kolunda kolbağı mercan
 Sana kurban olsun bin can,
 Elinde fağfuri fincan
 Ayvaz mey doldur mey doldur

Kır At görünmez haşadan
 Ben korkmam beyden paşadan
 Altın yaldızlı şişeden
 Ayvaz mey doldur mey doldur

Köroğlu çıktı köşküne
 Çok yardım eder düşküne
 Şirin Dönenin aşkına
 Hele mey doldur mey doldur

37

(Güzel Döne yalvarınca Döne'nin hatırı için askerin...)

Ir eder ağalar beyler
 Çok maşallah koş yiğidin işine
 Dönenin ahına dayanmaz dağlar
 Kerem eylen gözden akan yaşına

Kılıncı indiren kaldırmasanlar
 Bundan sonra adam öldürmesünler
 Dönenin gül rengin soldurmasunlar
 Koyvar gitsin şu puştları işine

Koç Körün oğluyum emrim nice dir
 Dönenin hatırı dağdan ucadır
 Ayvazın gül rengi gülden tazedir
 Gelin yemin ettim ayvaz başına

[Döne'nin Dizdar Hanımı kıskanarak kaçmasına bir şiirde işaret vardır. (K. 38) Döne'nin Köroğlu'nun karısı olduğu rivayeti bu şiirlerde, Hoylu Beyin karısı (veya nişanlısı) olduğu rivayetiyle aynı zamanda bulunuyor.

Nihayet bu kısımdaki şiirlerde Köroğlu Döne'nin kardeşlerinden birisinin gözlerinin çıkarılmasını, birisinin doğranmasını Ayvaz'a emreder. (K. 39)].

Güzel Döne kahraman bir kadındır; bir gün, Çin muharebesinden sonra, Çamlıbel sakinleri yasa girmişlerdir. Firenk gelir, Döne onunla harbeder. (K. 38, 41)

38

(Köroğlu Döne Hanım kaçıp giderken yalvardığı)

Kurtulup dârdan gelmişim

Döne kurbanın olayım

Bugün murada ermişim

Gitme kurbanın olayım

Döne

Kurtulmuş dârdan gelmişsin

Dağlar benim meskenimdir

Beyile yarin bulmuşsun

Dağlar benim meskenimdir

Köroğlu

Atı sarı kendi sarı

Her çiçeğe konar arı

Gelen Demirc'oğlu yari

Gitme kurbanın olayım

Döne

Ben giderim sen burda kal

Gel fikriyle ummana dal

Dizdar Hanımdan murad al

Dağlar benim meskenimdir

39

(Köroğlu hem metabet hem Ayvaz'a kumanda olarak söyledi)

Cıbak binen siyah atlı
Sözü şirin dili datlı
Kolunda çifte pazvantlı
Han Ayvazım durma hele

Döne aldı

Ona attım dama düştü
(...) cana düştü
(...) şlarım bana düştü
(...) Beyefendi

Köroğlu

Atım gitti izi kaldı
Ciran kaçtı tazı kaldı
Şerif Beyin gözü kaldı
Kaçar şimdi durma hele

Döne aldı

Atın kaçsın izi dursun
Ciran kaçsın tazı dursun
Kardaşımın gözü dursun
Azadeyle Beyefendi

Köroğlu

Köroğlunun sözü kalmaz
 Şahin gider bazı kalmaz
 Şerif Beyin gözü kalmaz
 Ahmet Beyi doğran hele

Döne aldı

Döne der ki sağ kalmadan
 Sağ olup günde ölmeden
 Mematına yar olmadan
 Ölmesin yeg Beyefendi

40

(Bunlar yasa girince güzel Döne'nin kervan alıp (...) yüz seveyi ile yüz yük çuka getirüp
 ur (...) darılıp gittiği)

Düldül ile seyreyledim geldiniz
 Doğru gelip bizim ile indiniz
 Güdümene birkaç kamçı vurdunuz
 Alırım bunların bacını şimdi

Aldı Frenk

Ömrümde ben baç vermeyi görmedim
 Senin gelip alacağın bilmedim
 Uşağını döğdüm bacı vermedim
 Adam isen elle yükleri şimdi

Aldı Döne

Belimde kılıncım sade cevahit
 Çekerim kınından ederim zahir
 Kelleni keserim hey yezit kâfir
 Alırım bu yolun bacını şimdi

Aldı Frenk

Aklı noksan karıların zatından
 Bir yumruk urursam düşen atından
 Belin sıksan canın çıkar götünden
 Adam isen elle yükleri şimdi

Aldı Döne

Şirin Döne derler benim adıma
 Hiçbir yiğit çıkamadı karşıma
 Şimdi seni çiğnedirim atıma
 Alırım yolların bacını şimdi

Aldı Frenk

Usta Firenk ölür vermez bu bacı
 Böyle şeyler bana zehirden acı
 Ömrümde duymadım bu baç ne bacı
 Adam isen yokla yükleri şimdi

41

(Güzel Döne'nin Firenk ile uğraştığı)

Aldı Döne

Ne kaçarsın varın kaldı
 Sende ahu zarım kaldı
 Sana bir çift sözüm kaldı
 Nice döğdün Güdümeni

Aldı Bezirgân

İllerde yatak yayarlar
 Yağın bal ile yiyerler
 Hanım sana kim diyerler
 Döge gördüm Güdümeni

Döne

Çamlıbelin binasıyım
 Güzellerin sunasıyım
 Köroğlunun Dönesiyim
 Nice döğdün Güdümeni

Bezirgân

Sarı don giyer gelürsün
 Gelme ki pişman olursun
 Bir çift buse baş verirsin
 Döge gördüm Güdümeni

Aldı Döne

Yaylalarda karım çoktur
 Namusum var arım yoktur
 Bileğimde zorum çoktur
 Nice döğdün Güdümeni

Bezîrgân

Çin beyleri al kan saçtı
 Baç' almanız suya düştü
 Köroğlunun devri geçti
 İşte döğdüm Güdümeni

Döne

Şirin Döne ah inşallah
 Canına kıyarım billâh
 Kılıncıma çok maşallah
 Sen mi döğdün Güdümeni

Bezîrgân

Adım VıZVıZ ilim Firenk
 İçerimde çatal yürek
 Baç sözünden geri dönek
 Ama döğdüm Güdümeni

Aldı Güzel

Aman ana canım yandı
 Hançer göğsüme dayandı

Nazik ten kana boyandı
Garip kaldım bu illerde

Aldı Döne

Döne der ki bir hal oldum
Bu dertten sarardım soldum
Ayvaz gitti melül kaldım
Han ayvazım gelür m'ola

Aldı Güzel

Küçük güzel hançer çeker
Çeker ciğerine çakar
Gayrı melül melül bakar
Mayil kaldım bu illerde

Ayvaz: Üsküdarlıdır. Kasabın oğludur. (K. 51, 61) Köroğlu onu kaçıır. Köroğlu bütün bu, Ayvaz'a hitaben söylediği şiirlerinde “küçücükten büyüttüğüm oğlum” gibi şefkat kelimelerini kullanır.

51

(Ayvaz Çamlıbel'e ... Eyvan Köşkünde ol Ayvaz elinden bade içtiği)

Ayvaz sığa bileklerin
Kabul olsun dileklerin
(...) oldu yüreklerin
Hele mey doldur mey doldur

Ayvaz aldım heves ile
Gönlüm geçirdim yas ile
Altun yaldızlı tas ile

Hele mey doldur mey doldur

Seni Üsküardan aldım
 Şükür muradıma erdim
 Şimdi Çamlıbele geldim
 Hele mey doldur mey doldur

Köroğlum çıktı köşküne
 Hak yardım eder düşküne
 Baba yiğitler aşkına
 Hele mey doldur mey doldur

61

(Ayvaz'ın gelip ulaştığı zaman söyler)

Yataktan kalkmış bir arslan
 Gelür horlayı horlayı
 Buluttan çıkmış ay gibi
 Gelür parlayı parlayı

Döne seyreyle Ayvazı
 Sim bilekli zorbazı
 Cılbatmış Kara Kaytazı
 Gelür gürleyi gürleyi

Şimdi görürsün kendini
 Gülден kırmızı rengini
 Görmedim bunun dengini
 Gelür gürleyi gürleyi

Döne Ayvaz bunun adı
 Geldi bu meydanın tadı

Köroğlunun bir evlâdı
Gelür zorlayı zorlayı

[Ayvaz'ın hiddetlenmesi epizodu burada da vardır]. Bir mecliste bir şeye kızan Ayvaz siniye bir tekme vurur. Köroğlu'nun arkadaşları onun hiddetini teskin etmek isterler. O dinlemez; çıkar, gider. Köroğlu arkasından takip eder. Yolların fenalığından, Bolu Beyinin düşmanlığından bahsederek çevirmek isterse de muvaffak olamaz. (K. 60, 62) Döner, on gün niyet tutar, yatar. Gün tamam olunca kalkar, Ayvaz'ın hasretiyle şiirler söyler.

60

(Ayvaz bu sözlere ...meydanda siniye bir depme urur, dünyayı berbad eder, harab eder. Tekrar arkadaşları Ayvaz'ı yolsuz çıkarıp meclisi yine hazır eyleyip Kürdün söylemesine karar verilir).

Âlem gülse Ayvaz gülmez
Bilmem serhoş mudur nedir
Bu meclisin tadı gelmez
Elâ göz yaş mıdır nedir

Oğlum Ayvaz hoş bakar
Ateşi bağrımı yakar
Kılıncından kanlar akar
Kestiği baş mıdır nedir

Üsküdarın söğütleri
Ayıp bilmez yiğitleri
Kimden aldın öğütleri
(...) taş mıdır nedir

Kürdoğlu, kegektir (?) size
Mayil oldu dilinize

Bir bade doldur ver bize
Yüreğin taş mıdır nedir

62

(Ayvaz'a Ağ Bayır'a kadar gönderip orda Ayvaz'a söylediği)

Gel Ayvaz atlanıp gitme
Kıştır bu dağın yolları
Keleşten aldım haberi
Beştir bu dağın yolları

Oğlum hamaylini götür
Tanrıyı fikrine getir
Yamranıp yamranıp yatır
Leştir bu dağın yolları

Büker Demirc'oğlu büker
Düşmanın ardında yeter
Atın nalın mihın söker
Taştır bu dağın yolları

Bir yanınız harbendeli
Bir yanınız zordur beli
Fırsat ver(mez) Bolu Beyi
Şaştır bu dağın yolları

Koroğlu menendin yoktur
Tanrının ihsanı çoktur
Köyü var şenliği yoktur
Boştur bu dağın yolları

[Bunun gibi Ayvaz'a ait ufak tefek birkaç epizot daha vardır: Ayvaz'ın Harbendeli kızlarıyla, Gürcistan güzelleriyle aşk maceraları gibi. (K. 57, 59)

57

(Ayvaz'ın bunlara söylediği)

Elvan elvan kınalanmış elleri
 Kemer sıkılmış nazik ince belleri
 Şeker ezer dudakları dilleri
 Dudak melil melil yaktınız beni

Kudretten sürmelenmiş gözleri
 Yaktı beni şiveleri nazları
 Gözü kara Harbendeli kızları
 Bakman melil melil yaktınız beni

Al giyenin kaşları katar katar
 Mavi giyen kirpikleri ok atar
 Sarı beyaz mor bağlanan kaş atar
 Durman melil melil yaktınız beni

Aşurayım karşı dağdan içeri
 Size yedirmeyin balı şekeri
 Desinler ki Han Ayvazın şekeri
 Gözler melil melil yaktınız beni

59

(Gürcistan güzellerinin ... Ayvaz'ın söylediği)

İndim geldim Gürcistanın İline
 Sıra sıra durmuş lebi ballılar
 Oturmuşlar ne hoş dua kırlarlar
 Seremi (?) yüzlüler servi boylular

Kiminin gölü var ördekli kazlı
 Güzeller bakışurlar nazlı nazlı
 Dostun bağçasında binbir avazlı
 Tuti kumru sesli şirin dilliler

(...) bala bağlar başını
 (...) kudret kalemin çekmiş kaşını
 (...) ermişler on üç on dört yaşına
 Surahi boylular kulaç kollular

Nazlı nazlı birbirine bakmışlar
 Ağ ellere elvan kına yakmışlar
 Han Ayvaz der hep hamamdan çıkmışlar
 Başı al balalı çifte benliler

Köroğlu'nun turna-teli getirmesi hususunda yaptığı teklifi yalnız Ayvaz kabul eder: masanın üstüne konan badeyi yalnız o alır. Sonra birkaç kişi daha iltihak eder. Köroğlu onları dört yüz pehlivanla Ağ-Pınar'a kadar teşyi eder. Köroğlu Ayvaz'a üç kız almıştır. Düğün için avdetlerini bekler. Süt Pınar başında sarhoş yatarken bağlanıp esir edilmelerine telmih eden şiirler burada da vardır. (K. 54, 55) Burada Ayvaz'ı esir eden Bolu Beyidir (başka yerlerde bu esaret Bağdat seferindedir. (K. 65) Artık Ayvaz, Beylerle beraber, Bolu Beyinin emriyle asılacaktır. Köroğlu askerlerini hazırlar, imdatlarına yetişmek ister.

54

(Bağçada Ayvaz'ı arar arkadaşlara sual eder)

Cümlenin muradı Haktan verildi
 Şimdi işaretim size faş ile
 Kumsurun (?) berk yerdir atlar yoruldu
 İsterseniz döğüşelim taş ile

Yürü hey ağalar dava görelim
 Eski hesaplardan geri dönelim
 Kumsuru (?) berk yerdir attan inelim
 Ben yalnız siz huyunun beş ile

Yürü Beyler bade içer kanarım
 Gül Ayvazı şimdi sizden ararım
 Atarım topuzu cana kıyarım
 Ben bir tane siz buyurun eş ile

Yürü Ayvaz işte meclis düzüldü
 Babayiğitlerin benzi bozuldu
 Berhaneler bu bağçaya çezildi
 Ayvaz gelmez (gözüm doldu) yaş ile

Köroğlu der bildiniz mi fendimi
 Şimdi size bildiririm kendimi
 Ayvaz başı iyi bilin andımı
 İsterseniz oynayalım baş ile

55

(Bolu zıندانından çıkıp çarşuyu pazarı gezdirerek Beyleri darağacı dibine götürmeye giderler. Çarşudan çıkınca Ayvaz gökte bir bölük turna görüp anlar ile Çamlıbel'e haber gönderdiği)

Turnam nazlı Beyler kolları bağlı
 Bolu Beyi tuttu gitti den geçin
 Bir düşürüm verin Çamlıbellere
 Kurdu darağacın astı den geçin

Önünde kılavuz giden turnalar
 Düzülmüş katara giden turnalar

Süt Pınar başında seyreden Beyler
Beyler boynu toklu gitti den geçin

Turnam seyreleyin hallarımıza
Hep demir taktılar kollarımıza
Bir haber götürün illerimize
Beyler kolu bağlı gitti den geçin

Ağ sinemde gonca güller biterken
Ağ Pınar başında sarhoş yatarkan
Dallarında garip bülbül öterken
Han Ayvazın başın kesti den geçin

65

(Darağacının dibinde Ayvaz ağlar söyler)

Hani benim memleketim
İlim bey medet hey medet
Neler getürdü başıma
Dilim hey medet hey medet

Atlı gelürsağlı sollu
Ciğer aşk oduna dağlı
Kolum karacadan bağlı
Elim hey medet hey medet.

Darağacı kuruluktur
Şimdi boynum buruluktur
Bolu Beyi buyuruktur
Ölüm hey medet hey medet.

Bak neler geldi başıma
 Âlem yandı ataşıma
 Hayıf oldu genç yaşıma
 Zulüm hey medet hey medet.

Evvelinden çektim yası
 Gönlümde kaldı hevesi
 Köroğlu Ayvaz babası
 Yetiş hey medet hey medet

Diğer taraftan Ayvaz darağacının dibinde “Köroğlu babasını” anar ve ağlar. Memleketini, ilini, arkadaşlarını terennüm eden yanık türküler söyler. Babasından imdat bekler. Köroğlu askerleriyle yetişir, harbolur...

...Beylerle beraber Ayvaz –turna-teli yüzünden ölmüşlerdir. Köroğlu bir yandan kendi ihtiyarlığından bir yandan da, kaybettiği evladının, “yedi deryalar geçebilen Ayvaz”ının ölümünden şikâyet eden şiirler söyler, niyaziğin kibleye döner, namaz kılar. (K. 66) Bu ölümü, ihtiyar Köroğlu, “semadan çakılan bir direk” tabiriyle ifade eder. (K. 93)

66

(Köroğlu tekrar askerin mevtaların kaldırır. Bir gün içinde cümlesin defnederler. Mevtalar yerlerine yerleşince umum askere aldı bakalım)

Dileğim kabul olsaydı
 (...) içerdim
 (...) üstüne
 (...) geçerdim

(Nolaydı) Beyler nolaydı
 (...) geri geleydi
 Oğlum Ayvaz sağ olaydı
 Boyuna kemha biçerdim

Kır Ata binebileydım
 Firengistana varaydım
 Orda bir meydan alaydım
 Al kızıl kanlar saçardım

Beyler gelir sağlı sollu
 Hep atları sırma çullu
 Altun mihli gümüş nallı
 Kır Ata biner geçerdim

Getürseler Han Ayvazı
 Sim bilekli o zorbaza
 Süreydi Kara Kaytazı
 Su yerine kan içerdim

Köroğlu eyledi niyaz
 Yön kibleye kıldı namaz
 Sağ olaydı oğlum Ayvaz
 Yedi deryayı geçerdim

93

(Dağıstanlı Hasan ile uğraştığı)

Aldı Köroğlu

Başın kaldır bak yukarı
 Öldürürüm çocuk seni
 Kır iğdişi yolla beri
 Öldürürüm çocuk seni

Aldı Dağıstanlı Hasan

Affet suçum insaf eyle
Öldürme gel Beyfendi
Ben kulunu azad eyle
Kıl mürüvvet Beyfendi

Aldı Köroğlu

Sen nerden gelür geçersin
Dolu badeler içersin
Selam vermeden geçersin
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Irak yollardan gelmişim
Ben bir gaflete dalmışım
Uyumuşum görmemişim
Kerem eyle Beyfendi

Köroğlu

Biz kırk kişi sen bir kişi
Sen için (...) teştifi
Gönder beri Kır İğdişi
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Siz kırk kişi ben bir tane
Döğüşürüm döne döne

Ben atımı vermem sana
Gel elimden al Efendi

İsa Balı: İsa Balı sazşairi kıyafetine girerek Köroğlu'nu [Döne'yi Bolu Beyinden kaçırmayı epizodunda olacak] esaretten kurtarır. (K. 43-47) Yoksa Köroğlu tehlikededir; üç tane darağacı kurulmuştur. [Burada Demircioğlu'nun İsa Balı ile ismi geçer. K. 81 ise Köroğlu'nu Bolu zindanından Demircioğlu'nun kurtardığını gösteren parçadır].

43

(... memleketin adamlarını metheder İsa Balı)

Bizim illerin beyleri
Dira tutar yer insanı
Gelürse durmaz elleri
Keser doğrar yer insanı

Görürlerse düşmanları
Seyreyle akan kanları
Bizim ilin arslanları
Aç kurt gibi yer insanı

(...)

(...) varır gerenler
Ağaya imdat gelenler
Kebab eder yer insanı

(...) olunca mallarınız
(...) varır hallarınız
Arap atlu beylerimiz
Yarar yırtar yer insanı

İsa Balı çalar sazı
 Tamam doğru söyler sözü
 Çok yordunuz bunda bizi
 Beyler diri yer insanı

44

(Tekrar kahvede söyler)

Dinlen beyler koç yiğidin sözünü
 On beş para bahşış verdi Bey bana
 Ne kadar harc' etsem tükenmez para
 On beş para bahşış verdi Bey bana

Bolu Beyi bahşış verdi güldürdü
 Bir vermede tamam yerin aldırđı
 Ömrümde bu bahşış beni güldürdü
 On beş para bahşış verdi Bey bana

Bineyim atıma gidem yoluma
 Asla ben ağamı almam dilime
 Bolu Beyin methederim âleme
 On beş para bahşış verdi Bey bana

İsa Balı bahşış aldı sevindi
 Parasız gezmeden özü köyündü
 Bol' Beyin verdiği göze göründü
 On beş para bahşış verdi Bey bana

45

Bir çocuk on beş yaşında
 Beş yüz atlıya baş olmaz
 Ördek kadar hükmün yok mu

Deryaya batar yaş olmaz

Eğdiğimiz hurma dalı

Yediğimiz oğul balı

Düşmeyi gör koç Köroğlu

Düşen arslana (...)

Beyler duyar bu işleri

Çeker gelürler göçleri

Sen bağışla bu suçları

Korkum Beylere baş olmaz

İsa Balı geldi hemen

Seni kurtarırım tamam

Elem çekme koç kahraman

Dünyada bitmez iş olmaz

46

(Betekrar İsa Balı'dan sazın alıp...)

Dinle kardaş haber verem

Benim buraya geldiğim

Beyler bütün küstü gitti

Sebep buraya geldiğim

O gün çektiğim yas idi

Gönlüm gam dolu pas idi

Altın yaldızlı tas idi

Medet buraya geldiğim

Hebeb oldu hübeb oldu

Yandı ciğer kebab oldu

Bir çift derviş sebep oldu
Benim buraya geldiğim

Köroğlu gördü düşünde
Bir baykuş öter başında
Beşyüz atlısı peşinde
Benim buraya geldiğim

47

İsa Balı ne çok yatar uyursun
(...) uyan tuti diller buyursun
Sen kurtul da beni Mevlâm kayırsun
İsa Balı durma kalk git bu yerden

İsa Balı
(...) ne çok verdin öğüdü
(...) ha bundan belliydi
(...) vermezler benim gibi yiğidi
Sen' al' gider İsa Balı bu yerden

(...)
(...) satmışlar
(...) yapmışlar
Üç kişiye darağacı çatmışlar
İsa Balı durma kalk git bu yerden

İsa Balı
(...) ötsün gölleriniz boylasın
(...) gelsin çolleriniz yaylasın
Bin serçe de bir şahine neylesin
Sen' al' gider İsa Balı bu yerden

(...)

Seni beni Bey babama geçmişler
 Dolu dolu badelerden içmişler
 Bizim için beş yüz atlı seçmişler
 İsa Balı durma kalk git bu yerden

81

Benden selam eylen zalim babama
 Beş yüz atlı bana yetmez neyleyim
 Koç Köroğlu bu zındandan çıkmıyor
 Ona gerek bin beş yüz er neyleyim

Demirc'oğlu senin halinden bilmez
 Alışmış kılıncı kınında durmaz
 Beş yüz atlı bana payıdar olmaz
 Saçarım kanları burda neyleyim

Benden selâm eylen benim aneme
 Durmasun ulaşsun benim yanuma
 Haçerler çakıldı şu ağ sineme
 Bana kaçan helâl etsin neyleyin

Gözümüze Dizdar gider buradan
 Bolu şehrin kaldırırlar aradan
 Demirc'oğlu kısmet et de yaradan
 (...)

Zorbaz-Beyi –Bu Köroğlu'nun bütün adamlarına meydan okuyan, Zor-Bezirgânla karşılaşan kahramandır. (K. 28, 29)

28

(Acemden Zorbaz Beyi meydana gelince Köroğlu Beylerine karşı söylediği)

Aldı Zorbaz Beyi
 amlıbelden gelen Beyler
 Sizi bağlar al' giderim
 Grzme dayanmaz dağlar
 Hepinizi al' giderim

İşte meydan gel adama
 Kimler gelür imdadına
 Zorbaz Beyi inadına
 Başın keser al' giderim

Koca-Kenan, Darı-Dikmez
 Ecel'-Yakın, Kabre-Sığmaz
 Deli-Hasan, Halden-Bilmez
 Yolar yolar al' giderim

Demirc'oğlu merde benzer
 Köse-Sefer Krde benzer
 Küçük Ayvaz kurda benzer
 Topun bağlar al' giderim

Bezirgn beri gelsene
 İzim yüzüne srsene
 Zorbaz Beyi bildirsene
 Yarar yırtar al' giderim

29

(Zor Bezirgn'ın Zorbaz Beye karşu söylediği)

Çok analar ağlar evler yıkılır
 alarım kılınca Acem stne
 Bir dizgin toplarım yerler yırtılır

Deviririm dağları Acem üstüne

Ben yiğit isterim Őedler kuşana
Fırsat mı veririm atlar kaçana
Döğüş meydanıdır Bey ne Paşa ne
Yıkırım dağları Acem üstüne

Adım Zor Bezirgân yoktur kararım
Zorbaz Beyi işte meydan görelim
Sizi burda bölük bölük bölerim
Yıkırım evleri başlar üstüne

Köroğlu'nun Maceraları: 1) Köroğlu, Dağıstan'a gider. Orada, bilahara Hasan'ın annesi olacak olan Hasna Bala'yı çamaşır yıkarken görür; âşık olur. Alır, gelir. (K. 68) Köroğlu evlidir. Deli Hoylu ona iki karyı ne yapacağını sorar.

68

(Dağıstanlı Hasan'ın validesi Hasnâ Bala)

Girdim Dağıştana seyran eyledim
Bir afe-i devran geziyor gördüm
Gönlüm evin yıktım viran eyledim
Çamaşır yıkamış seriyor gördüm

Kara göz kara kaş sarhoş bakışlı
Tuzaktan kurtulmuş keklik sekişli
Bilmedim ki geçmiş tuti ötüşlü
Garip bülbül gibi şakıyor gördüm

Saçılmış yanağa saçının teli
Dünyada bulunmaz bunun emsali
Çomağın üstünde bülbül misali
Komşusuna karşu ötüyor gördüm

Girdim şehre yüz çevirdim sağıma
 Bir hançer çakıldı ciğer bağıma
 Götüreydim Çamlıbelin dağına
 Bir kaşları keman gülüyor gördüm

Bir kapu yaptırmış kibleye karşı
 Kapunun üstünde cevahir taşı
 Seyreder komşuya karşıdan karşı
 Derlemiş yanaklar siliyor gördüm

Garibim kimsem yok sığındım sana
 Şahin bakışlıyı almalı bana
 Şehrin kiblesinde gün doğdan yana
 Elde incü mercan düzüyor gördüm

Âşık Ali bülbül gibi şakıyor
 Al yanakta miskü anber kokuyor
 Gözlerin indirmiş bana bakıyor
 Mestan elâ gözün süzüyor gördüm

2) Köroğlu sandık içinde yiğitleri saklayarak Gürcistan'a bir baskın yapar. (K. 125) Bin dört yüz kızı kaçıır. Harpten sonra da Zer-Mahbuboğlu'nun mallarını yağma eder. (K. 76) Köroğlu'nun buna benzer bir macerası daha vardır. Bir gün Cirid-Afşar taraflarına seyre çıkmıştır. Gözüne bir hayli ağaç arasında yedi sekiz yüz kız görünür: bunlar Köroğlu'nu görünce kaçarlar. Köroğlu hemen âşık kıyafetine girer; iki bin kişiyi bir yere saklamıştır. Ertesi gün kızlar âşıkı görmeye ağaç dibine gelince Köroğlu ve yiğitleri bunların hepsini kaparlar, kaçarlar.

125

(Gürcistan'a tedarik emri)

Tokat kerbanından aldım bakır

İncitmeyin fukarayı fakır

(Tuna) seli gibi boz ırakıyı

İçürün Beylere ta ben gelene

(...) yım çaya

Bir düzen vereyim baya gedaya

(...) deli saya

Yedirin Beylere ta ben gelene

(...) arkası

(...) kuzu koç koyunun körpesi

(...) üzüm arpası

Yedirin atlara ta ben gelene

(...)

Bir düzen vereyim yoldan azana

(...) batman piriñç her tek kazana

Koyun ahçılarım ta ben gelene

Koç yiğitler bu sözüme inana

(...)

(...)

(...)

Köroğlunun bunda çoktur hevesi

Sandığa girenler çekerler yası

Dört yüz denk yazmışım Hint sevayisi

Giydirin Beylere ta ben gelene

76

(Muharebe bittikten sonra yirmi beş kişi çobanlara gönderin, şu kumandayı verir)

Durmayın ağalar çobanlar kaçtı
 Ulaşın ardından tutun getirün
 Sındırın kellesin bağlan kolların
 Arab at uğruna katın getirün

Altına serin de hasırlarını
 Karacadan bağlan cesirlerini
 Zer Mahbub oğlunun esirlerini
 Köyden köye uğran tutun getirün

Benim şahbazlarım yerinden kalkmaz
 Onlar birbirinin hatırın yıkamaz
 Bir çoban ki benim sözümü tutmaz
 Elçim elçim edin atın getirün

Durman hemen varın bağlan kolların
 Dut bedeni gtbi dallan dalların
 Zer Mahbub oğlunun nazlı malların
 Değerin değmeze satın getirün

Koç Köroğlu böyle söyledi size
 Ucada olanı indirin düze
 Ceremesin kesin bin dörtyüz kıza
 Güzel çirkin demen tutun getirün

3) Bir defa Boylu'nunteşvikatı ile Beyler Köroğlu'nu terkederler. Köroğlu çok müteessir olur. Döne ile dertleşir. (K. 78) Matem tutar. "Artık biz de buradan göçelim bari," der...

78

(Asker Köroğlu ...haber verdiği)

Yürü Döne Beyler küsüp gittiler
Gelin ağlaşalım Beyler nic' oldu
Çamlıbel dağı vıran ettiler
Gelin ağlaşalım Beyler nic' oldu

Bundan böyle eremedim murada
Şimdengeri baykuş ötsün burada
Hoşlu fitnetkâlık etti arada
Gelin ağlaşalım Beyler nic' oldu

(...) dağa çektiler göçü
(...) dedikleri zehirden acı
Altun yerine de harcardım tucu
Yürümez yıldızlar Beyler nic' oldu

Karalar bağlayıp yaslar tutalım
Bir zamanda iç kalede yatalım
Köroğlu der biz de burdan göçelüm
Kırıldı kanadım Beyler nic' oldu

4) [Bir parça Köroğlu'nun Şam-Nur üzerine, Şam'a gitmek tasavvurunu anlatmaktadır].

5) K. 77'de Köroğlu'nun Rus seferi mevzubahistir.

77

(Köroğlu evvelce Rus muharebesine gidince askerine söylediği. Muharebede söyler Köroğlu)

Yiğid olan gümbür gümbür gürlesin
Yiğidi doğuran ana bin yaşa
Ağ göğdede kızıl kanlar şorlasın

Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Davlumbazlar yeğde yeğde uranda
 Çarkacılar sağlı sollu dönende
 Eğri kılınç ağ göğdeyi bölende
 Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Gel e Beyler cenge harbi çalinsun
 Çamlıbel askeri ayrı bölünsün
 Gece gündüz zarbı meydan kurulsun
 Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Asıl koç yiğitler busuda saklı
 Belleri kılınçlı eli mızraklı
 Hep şahin bakışlı arslan sıfatlı
 Yürü kan içenler hep binler yaşa

Köroğlu der bugün burdan duralım
 Sabah olsun zarbı meydan kuralım
 Akan kandan dolu şarab uralım
 Yürü deli Hoylum sen binler yaşa

6) Diğer rivayetlerde hikâye edilen, Köroğlu'nun sazcı ile macerasına, çırağı Gül Ahmet'i kaçırmaya dair burada da telmihler vardır; burada Gül Ahmet Beyşehirlidir. (K. 48, 56, 117)

48

(Ayvaz'ın ağlamaması için Ayvaz'a yalvarır)

(...) kaput³⁹⁴ giyinmiş sırma yakalı
 Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

³⁹⁴**Kaput:** Asker paltosu (<http://www.tdk.gov.tr>).

Atı al yeleli kulak küpeli
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

Oğlum Ayvaz kasap baban gelmez mi
Hanım ninen saçlarını yolmaz mı
Hani benim Han Ayvaz'ım demez mi
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

(Sensin beni) yavaş yavaş yürüden
Yağ koymayıp yüreğimde eriden
Şimdi kasap baban gelür geriden
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

(...) olmuş Çamlıbel dağı
Gün gibi parlıyor göğsünün beni
(...) oldun Çamlıbel Beyi
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

(...) sensin teptilimi (tedbirimi) şaşırın
Merhem koyup yaralarım bişüren
Köroğlu'nu bu sevdaya düşüren
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

Gel can Ayvaz senin ile olalım
Birden ağlayalım birden gülelim
Beyşehrinden Gül Ahmed'i alalım
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

56

(Yumurta Dağından Ayvaz için yazdığı name)
Benden selam eyle Han oğlu Hana
Oğlum Ayvaz bugün burada gerek

Yiğitlidir dar günümde buluna
Yarın Han Ayvazım burada gerek

Benden selam olsun oğlum Ayvaza
Çifte benli sim bilekli zorbaza
Çıplak binsin gelsin Kara Kaytaza
Yarın Han Ayvazım burada gerek

Han Ayvazım şimdi tam on dört yaşta
Şol sırma saçları durur mu başta
Yumurta Dağında yarın savaşta
Bir evladım yarın burada gerek

Benden selâm eylen Ayvaz dâdıma
Durmayıp yetişe bu imdadıma
Köroğlu çağırır bir evladına
Oğlum Ayvaz sabah burada gerek

117

(Sazıcı çırağı Gül Ahmet'i alıp kaçtığı)

Aman usta dinle merdin sözünü
Usta kölen olam yap şu sazımı
(...) şakirdinin nazını
Usta kölen olam eğleme beni

(...) uca dağlar başına
(...) kaşına
(...) düşüne
Usta kölen olam yap şu sazımı

(...) ünümüz

(...) yerimiz

(...) yalnız

Usta kölen olam yap şu sazımı

Acem illerinde dolandım geldim

Arayı arayı dükkâni buldum

Bir sevdaya yeldim sazımı kırdım

Usta kölen olam yap şu sazımı

Sazcı

Acem illerinden dolandın geldin

Arayıp sorarak yerimi buldun

Ne sevdaya düştün bu sazı kırdın

Yapamam sazını başım kalaba³⁹⁵

Köroğlu

Hasan vardı durdu yolun düzüne

Mail (oldum) şakirdinin gözüne

Usta sedef döşe sazın döşüne

Usta kölen olam eğleme beni

Sazcı

Ben de bu sözleri anlayamadım

Geçidin devrenttir³⁹⁶ boylayamadım

Bıçağım kördür sedef doğrayamadım

³⁹⁵**Kalaba:***hlk*. Kalabalık (<http://www.tdk.gov.tr>).

³⁹⁶**Devrent:** 1. Dar geçit, boğaz, ırmak kenarlarındaki dönemeç ve uçurumu çok tehlikeli yollar. 2. Derin çukur, uçurum. 3. Dağ üzerindeki konak yeri (Derbent) (<http://www.tdk.gov.tr>).

Yapamam sazını başım kalaba

Köroğlu

Ortadan yürüdüm ulaştım uca
Mecalin yok dayanaman sen güce
Şimdi el atarım eğri kılınca
Usta teres dedim yap şu sazımı

(...) sana hey sazıcı koca
(...) konuşak gitmesin güce
Şimdi el atarım eğri kılınca
(...) Köroğlu'yum yap şu sazımı

Sazıcı

İndirin şakirtler sazı indirin
Altın sedef düzenine bindirin
Davet edin konağıma kondurun
Mühlet ver yapayım Beyim sazını

7) Erzurum meselesi: Koca Sinan Bezirgân'ın da karıştığı bu sergüzeşt, Köroğlu'nun, oğlu Hasan için Erzurum'dan almak istediği yeğeni Güllü Nigâr'ın kaçırılmasına dairdir. Köroğlu Erzurum'a beşinci defa gitmek üzere iken Yek-Çeşim (başka bir yerde Kel Oğlan) o gece Kır Atı çalar. (K. 119, 120)

119

(Koca Sinan Bezirgân Erzurum meselesi)

Dinleyin ağalar şu Bezirgânı
Bize haber verdi illerimizi
Hasan için gittik emmim kızına

Ördek gibi yüzük göllerimizi

Yürekten çıkmıyor çok çektim gücü

Bana ettikleri zehirden acı

Ordan da alalım onda bir bacı

Kantar ile bölek mallarımızı

(Süt) Pınarı derler bizim pınara

Kadir Mevlâm işimizi onara

Hasan için gidek Güllü Nigâra

Gonca iken derek güllerimizi

Kulak verin Köroğlunun sözüne

Koç yiğitler insin meydan düzüne

Beşinci seferim şol Erzuruma

Ceylân gibi gezek çöllerimizi

120

(Bezirgân'dan haberi alır. Gitmek üzere kumanda verilür. O gece Yekçeşim atı çalar.

Sonra da Keloğlan çalar. Yekçeşim'e söylediği)

Kaçma hey Yekçeşim kaçma

Kolu bağı al'giderim

Koç Kır Atı alıp gitme

Seni bağlar al'giderim

Koyvar gelsin Kır Atımı

Ben bilürüm kıymatını

Alırım senin etini

Seni bağlar al'giderim

Sen dev olsan güleşirim
 Arslan olsan uğraşırım
 İşte geldim döğüşürüm
 Seni tutar al'giderim

Saçarım çöle kanını
 Alırım tatlı canını
 Sen duymadın mı ünümü
 Şimdi bağlar al'giderim

Köroğluyum bu illerde
 Şanım söylenür dillerde
 Geldim sizi bu çöllerde
 Kolu bağlı al'giderim

8) Köroğlu'nun bir esareti esnasında Güdümen onu [görmeye gelmiştir. KöroğluGüdümen vasıtasıyla Köse Sefer'e mektup gönderir. Sonra Güdümen'le ikisi konuşurlar: Köroğlu memleket hasretiyle yanık yanık türküler söyler; Güdümen de ona cevap verir; bu parça gurbet hissinin doğurduğu en kuvvetli parçalardan biridir. Dağlar, taşlar, gurbetzedenin ilk sorduğu şeylerdir; sonra Ayvaz'dan, Şirin-Döne'den, arkadaşlarından havadisler ister. (K. 121)

121

(Köroğlu Güdümeden haber sorar)

Bu karşudan gelen piyade
 Bizim iller yerinde mi
 Etekleri çimen olmuş
 Karlı dağlar yerinde mi

Güdümen

Beyim ili ne sorarsın
Güzel amma sovuksuvuk
Karlı dağlar eteğinde
Çimenleri soluk soluk.

Köroğlu

Çamlıbel'in koyağında³⁹⁷
Sular akar ayağında
Şirin Döne yanağında
Ürüßen³⁹⁸ benler yerinde mi?

Güdümen

Çamlıbel'in koyağında
Su kesilmiş ayağında
Güzel Döne yanağında
Kibar benler soluk soluk

Köroğlu

Sağ elde kılınç ettiğim
Sol elde kalkan tuttuğum
Kol kola sarılıp yattığım
Şirin Döne yerinde mi

³⁹⁷**Koyak:**1. Bir ucu dağda son bulan kapalı boğaz, iki dağ, tepe arasındaki boşluk, vadi. 2. Deve. 3. Dağlar ve kayalıkların üzerindeki doğal çukurlar. 4. Güneş görmeyen kuytu yer. 5. Dağ üzerinde otu bol olan, bitek, çukur yer (<http://www.tdk.gov.tr>).

³⁹⁸“Ürüßen=Rüşen: aydınlık. Burada ışık saçan parlak demek oluyor”(Boratav-Fıratlı 1943: 221). Ayrıca Köroğlu'nun adının Rüßen Ali olmasından dolayı burada bu sözcük iki anlama gelmektedir.

Güdümen

Kılınçdeyü bağlandığın
Kalkan deyü kullandığın
Seyreleyip eğlendiğin
Şirin Döne saçın yoluk.³⁹⁹

Köroğlu

Küçücükten büyüttüğüm
Saz çalarak uyuttuğum
Mah yüzünü seyrettiğim
Han Ayvazım yerinde mi?

Güdümen

Küçücükten büyüttüğün
Üğrileyip⁴⁰⁰ uyuttuğun
Gül yüzünü seyrettiğin
Han Ayvazın boynu buruk⁴⁰¹

Köroğlu

Köroğlu der öğündüğüm
Taşlar alıp döğündüğüm
Arka verip sığındığım
Koca çamlar yerinde mi

³⁹⁹ “*Saçlarını yolmuş*” (Boratav-Fıratlı 1943: 221).

⁴⁰⁰ **Üğrilemek:** Beşik sallamak (Boratav 1984: 254).

⁴⁰¹ “*Boynu burulmuş, bükülmüş; mahzun*” (Boratav-Fıratlı 1943: 221).

Güdümen

Güdümen der karlı dağlar
Dağda çamlar kara bağlar
Döne söyler Ayvaz ağlar
Ağlaşırklar soluk soluk

9) [Bunlardan başka, Reyhan-Arab'a Köroğlu'nun yalvarması, bir kocakarıyı methetmesi (Huluflu rivayetinde de mevcut bir parça), gibi parçalar vardır].

Köroğlu'nun Seferleri: 1) Gürcistan seferi: Bu sefer de askerinin bir kısmı sandığa konarak yapılır. Buna Mahmut Bezirgân da iştirak eder; fakat ihanet eder. Gürcistan'da harb olur; Köroğlu zafer kazanır. Dönüşte Harbendeli Beyleri Köroğlu'na karşı korlar. Dağdan inen Al-Beyoğlu ile Köroğlu konuşurlar. Köroğlu Al-Beyoğlu'ndan Gül Güzel'i ister, o da vermez. (K. 125-131)

125

(Gürcistan'a tedarik emri)

Tokat kervanından aldım bakır
İncitmeyin fukarayı fakır
(Tuna) seli gibi boz ırakıyı
İçürün Beylere ta ben gelene

(...) yım çaya
Bir düzen vereyim baya gedaya
(...) deli saya
Yedirin Beylere ta ben gelene

(...) arkası
(...) kuzu koç koyunun körpesi
(...) üzüm arpası

Yedirin atlara ta ben gelene

(...)

Bir düzen vereyim yoldan azana

(...) batman pirinç her tek kazana

Koyun ahçılarım ta ben gelene

Koç yiğitler bu sözüme inana

(...)

(...)

(...)

Köroğlunun bunda çoktur hevesi

Sandığa girenler çekerler yası

Dört yüz denk yazmışım Hint sevayisi

Giydirin Beylere ta ben gelene

131

(Bu tekrar gönül birliğe koyup cümle kızlara söylediği)

Seherden beş güzel gördüm

Bir al giymiş bir mavili

Al giyene çok yalvardım

İlle mavili mavili

Birisi inci diziyor

Birisi çayda geziyor

(...) eziyor

İlle mavili mavili

(...) yanıma

Biri susamış kanıma

(...) canı canıma

İlle mavili mavili

(...) biri mene

Biri girecek kanıma

(...) aşır gel yanıma

İlle mavili mavili

Köroğlu der ki öldüğüm

Boyuna kurban olduğum

Punar başında bulduğum

İlle mavili mavili

2) Beyşehir seferi: K. 138-140 parçaları Köroğlu'nun Beyşehir'ni fetih ve harap etmek için askerlerine verdiği harp kumandalarını anlatır. Köroğlu, Mehmet Beye, Şerif Beye işkenceler yapılmasını emreder: omuzları delinip mumlar dikilmelidir. Kanlar akmalı, Beyşehir temelinden sökülmalıdır. Nihayet Köroğlu Beyşehir'ni alır.

138

(Beyşehir ile harp kumandası)

Yörünarslanlarım savaş edelüm

Buna kavga derler Bey ne Paşa ne

Haykırıp haykırıp kelle keselüm

Seyreyleyin el' ayağı şaşana

Yürü Beyler cenge harbi çalınur

İyi kötü bu meydanda bilinür

Kılınç değer adam iki bölünür

Nusrat bizim Beyler neci Paşa ne

Gürzün kösteğini kola takmalı

Arab atı sağa sola yıkmalı

Kargılar mızraklar birden kalkmalı
Fırsat vermen Arap atlar kaçana

Köroğlu der durman edek cengimiz
Bundan belli olsun yiğit kangımız
Üç saat sürmeli bundan hengimiz⁴⁰²
Tarih yazın şu dağlara nişane

139

(Askerin arka tarafından bütün Beyşehir'i harabetmek üzere tekrar kumanda)

Urun Beyler urun meydan günüdür
Ölümden korkmayın dünya fanidir
Bütün (...) süleymanidir
Tuna seli gibi kanlar akmalı

(...) ekmeği yemeli Beyler
Zehirli gömleği giymeli Beyler
(...) işin görmeli Beyler
Köşkün sarayını yıkıp yakmalı

Başlarını kesin koyun meydanda
Etlerini bırakmalı meydanda
Ülvan para etmez meydan meydanda
Beyşehirinin temelini sökmeli

Köroğlu der gine noldu nolacak,
Bunların efkârı bizi alacak
Mehmet Bey Şerif Bey mi gelecek
Omuzların delip mumlar dikmeli

⁴⁰²**Hengimiz:** Ahengimiz (Boratav 1984: 254).

140

(Beyşehir... içinde önlerine çıkan... eylediler)

Arabistan çöllerinde gezerken
 Yamacıma çıktı benim dört gidi
 Biri Arap biri Türkmen biri Tat
 Birisini bilmem amma Kürd gidi

Biri daha yen' ayrılmış ilinden
 Öbürünün dayanılmaz ferinden
 Biri der ki al mızrağı elinden
 Öbürü der koltuğuna dürt gidi

Biri ata bindi meydan eyledi
 Biri çıktı beni seyran eyledi
 Biri soydu beni uryan eyledi
 Biri der ki edep yerin ört gidi

Biri der ki Kır Atını alalım
 Biri der ki soyup soğan edelim
 Biri der ki kendin kuma gömelim
 Biri der ki dördümüzden merd gidi

Bilmez misin Köroğlunun huyunu
 Size göstereyim dürlü oyunu
 Hak yaratmış sizin gibi koyunu
 Yesin deyü benim gibi kurt gidi

3) Acemistan seferi: Bu sefer Bağdat seferiyle karışıyor. Hoylu'nun ölümü Bağdat'tadır. Köroğlu burada Hoylu'nun intikamını almak için haykırır. Şehirde taş taş üstüne kalmayacaktır; yoksa Köroğlu Çamlıbel'e dönmez. Hoylu Bey ölmüştür. Serden, candan geçilse ne olur ki. ...Köroğlu sözlerini, "Ben de Köroğlu'yum böyledir emrim," diye

bitirir. (K. 133) Nihayet Acem’i bozarlar; harp on sekiz saat sürmüştür. Dehşetli bir harp tasviri yaratan bu parça (K. 134) bir şaheserdir. Bu seferde (K. 135) Bağdat valisinin, Han İmrahur’un da sahneye çıktığını görüyoruz.

133

(... kalktıktan sonra... bütün Beylerden dolup bed çehre büleml avaz ile aldı bakalım ne söyledi Köroğlu)

Gele Zor Bezirgân beri gel hele
Bir kule yaptırak baş baş üstüne
Seçilsin yiğitler seninle bile
Dolmalı deryalar leş leş üstüne

Gele Dağıstanlı Hasanım gele
İniver meydana dev gibi mele
Hoylunundâdımı acep kim ala
Koymayın bu şehri taş taş üstüne

Gele Deli Hasan in bu meydana
Ejderhalar gibi ataş saçsana
Bu Acemi urup öte geçsene
Doldur dereleri leş leş üstüne

Gele Demirc’oğlu ne durdun orda
Tembihe hacet mi sen gibi merde
Hoylu Bey düşürdü beni bu derde
Birkaç kale yapın taş taş üstüne

Gele Han Ayvazım bade içelim
Koç yiğide kanlı gömlek biçelim
Hoylu ölmüş candan serden geçelim
Keselim Acemi baş baş üstüne

Gele cümle leşker beri gel beri
 Koyalım bu yola can ile seri
 Çamlıbel dağına dönmezem geri
 Kalursa bu iller taş taş üstüne

Ben de Köroğluyum böyledir emrim
 Gün doğandan gün batana kararım
 Bugün bu meydana ben de inerim
 Şöyle bir cenk edek yaz kış üstüne

134

(... üç yerde bu türküyü çağırıp kendi askerin sol, düşmanın sağ tarafından kendi kendini
 Acem askerine urup on sekiz saat... Acemi bozduğu)

Ortadan Zor Bezirgân soldan Dağıstanlı Hasan

Ay yansın ağalar güneş tutulsun
 Parladi parladi çalın kılınca
 Oklar gıcırdasın ayyuka çıksın
 Mevlânın aşkına basın kılınca

Durmayın orada kargı kucakta
 Dolansın yiğitler köşe bucakta
 (...) savaş edelim kelle kucakta
 Şehitler aşkına çalın kılınca

(...) melemeli dev gibi
 Düşman kanı devrilmeli dağ gibi
 Dest urun avın almış bey gibi
 Haykırı haykırı çalın kılınca

Koç yiğitler bu kış burda kışlasın
 Yılan dilli eğri hançer işlesin
 Kâfir düşman elâmana başlasın
 Kaçanı göndermen basın kılıncı

Koç yiğitler düğün bayram eylesin
 Küheylân kişnesin aygır oynasın
 Kazanlarda adam kanı kaynasın
 Esir etmek yok size çalın kılıncı

Koç Köroğlu girdi meydan almaya
 Nâra urup düşmanına dalmaya
 Yemin ettim yedi derya dolmaya
 Doldurun denize basın kılıncı

135

(Bağdat valisi karşı gelince ... Köroğlu Han İmrahur'un ne hınzır olup Bağdat valisi ne fikirle geldiğini anlayıp, hey! bunlara karşı aldı bakalım ne söyledi)

Kıbrız şarabıyla besli
 Meydana inerler sesli
 Nesilleri arslan nesli
 Yarar yırtar yer adamı

Yarın seyreyle bunlara
 Kıyarlar tatlı canlara
 Belenirler al kanlara
 Yarar yırtar yer adamı

Yarın görürsün bizi
 Kan tutar ovayı düzü
 Birine yetmez beş yüzü

Yarar yırtar yer adamı

Sabah seyreyle bunları

Alırlar tatlı canları

Köroğlunun arslanları

Aç kurt gibi yer insanı

Hoylu'nun ölümü, Ayvaz'ın esareti ve sonra ölümü de (Turna-Teli hikâyeleri) karışıyor görünüyor. Bağdat seferine sebep olan Han İmrahor'un bu gaddarlığıdır. (Hoylu Beyi öldürmesi: K. 137) Yukarda ise Ayvaz'ı Bolu Beyi esir etmiştir.

137

(Bağdat kapısında Han İmrihor'a Köroğlu söyler sonra bir topuz atar birini öldürür)

Aldı Köroğlu

(...) Han İmrihor yıktın evimi

Burda koç yiğide sen sebep oldun

Bürüdün yer yüzün al kızıl kana

Büküldü bellerim sen sebep oldun

Gönderdim Ayvazı turna teline

(...) bir od bıraktı Bağdat çölüne

Kara bayrak diktin Çamlıbelime

Kırıldı bellerim sen sebep oldun

Bir kubbe yaptırdım kesilen baştan

Kapısı altundan mihî gümüştan

Türbesi cevahir zümrüt nakıştan

Hoylunun mevtine sen sebep oldun

Bir pınar yaptırdım altun oluklu
 Akan sularında mercan balıklı
 Şekerden lezzetli kardan sovuklu
 Hayır bizim amma sen sebeb oldun

Koç Köroğlu taşlar aldı döğündü
 Dost ağladı düşmanlarım sevindi
 Gökte Melek yerde insan bilindi
 Kesilen başlara sen sebeb oldun

4) Nallıhan seferi: Böyle bir sefere ait de bir koşma mevcuttur. (K. 58)

58

(Nallıhan'dan gelince Mahmut Bezirgân'a söylediği)

Girdim şehrin kapusına
 Noldu bilmem şaşım kaldım
 Mayil oldum yapusına
 Bu ne hikmet şaşım kaldım

Çarşu pazar yanı yana
 Seyreyledim kana kana
 Dükkânda nalı hayvana
 Ben elimle çaktım geldim

Gözler bakar diller çıkık
 Evler başlarına yıkık
 Her bir birlerine bakık
 Söyleyen yok geçtim geldim

Köroğlunu bilmediler
 Hiç yanıma gelmediler
 Selam verdim almadılar

Bu ne hikmet şaştım kaldım

Dağıstanlı Hasan-Çin seferi- Gülizar'ın Kaçırılması: [Bu parça, Maraş şiirlerinde, mükemmel bir epizot yapacak kadar vazih ve uzundur: K. 92-104].

92

(Koroğlu Beylerin cenazesini defnettirip Ayvaz'ın cenazesinin başına gelip hem ağlar hem de söyler)

Baykuş ötsün Çamlıbelde
Öldürdüler Han Ayvazı
Durmam artık ben bu ilde
Defnettiler Gül Ayvazı

Semadan çakıldı direk
Buna dayanur mı yürek
Yerde insan gökte melek
Kıl ziyaret Han Ayvazı

Aman Döne Ayvaz noldu
Bir kâfire kurban oldu
Ciğer şişte püryan oldu
Al' gittiler Han Ayvazı

93

(Dağıstanlı Hasan ile uğraştığı)

Aldı Koroğlu

Başın kaldır bak yukarı
Öldürürüm çocuk seni
Kır iğdişi yolla beri

Öldürürüm çocuk seni

Aldı Dağıstanlı Hasan

Affet suçum insaf eyle

Öldürme gel Beyfendi

Ben kulunu azad eyle

Kıl mürüvvet Beyfendi

Aldı Köroğlu

Sen nerden gelür geçersin

Dolu badeler içersin

Selam vermeden geçersin

Öldürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Irak yollardan gelmişim

Ben bir gaflete dalmışım

Uyumuşum görmemişim

Kerem eyle Beyfendi

Köroğlu

Biz kırk kişi sen bir kişi

Sen için (...) teftişi

Gönder beri Kır İğdişi

Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Siz kırk kişi ben bir tane
 Döğüşürüm döne döne
 Ben atımı vermem sana
 Gel elimden al efendi

94

(Köroğlu... meydana iner; yine çocuk deyü merhamet eder de yalnız hayvanın teslim olup kendinin canına... verilmesini çocuğa söyler)

Aldı Köroğlu

Sana bir kopuz uçuram
 Can ile serden geçürem
 Seni kaltağa sığuram
 Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

At deli oğlan divane
 Sıçırar iner meydana
 Ben bir yumruk sen gürz bana
 Gel meydana at Efendi

Aldı Köroğlu

Çocuksun gel verme başı
 Boş yere etme savaşı
 Teslim eyle Kır İğdişi
 Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Buyur beyim kes başımı
Fikret Tanrının işini
Çevir atımın başını
Gel elimden al Efendi

Köroğlu

Oynadırım Kır Atımı
Ben bilürüm kıymatını
Sen bilmen mi gürz kuvvetini
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Gürzünü gördüm muhakkak
Gel meydana arslana bak
Sen bir gürz ur ben bir yumruk
İşte meydan Beyefendi

95

(Dağıstanlı Hasan'ın cellada söylediği)

Bu ferman Hakkın fermanı
Ben o merde yetemedim
Nedir bu derdin dermanı
Ben babama yetemedim

Gör neler geldi başıma
Tarih koyun baş taşıma
Hayıf oldu genç yaşıma

Muradıma yetemedim

Cellat yetişmez şanıma
Hayıflar tatlı çanıma
Bey babamın düşmanına
Ben bir kılınç atamadım

Buyur cellat kes başımı
Dün gece gördüm düşümü
Fikret Tanrının işini
Dağıştana gidemedim

Dağıştandan beri geldim
Yönüm Çamlıbele döndüm
Babam mert Köroğlu derdim
Ben o merde yetemedim

Anam hakkın helâl etmez
Hayali karşımdan gitmez
Gözüm görmez elim yetmez
Ağ ellerin öpemedim

Mezarımı kibar yapın
Beni şehitlere katın
Baş ucumda şerbet satın
Ecel camın içemedim

Adım Dağıştanlı Hasan
Dar ettiler başa cihan
Bir gün ara o pehlivan
Ben babama yetemedim

96

(Köroğlu bu çocuk kendi öz evladı olduğunu bildikten sonra Eyvan köşkünde kendi kendini aşağı attığı)

Kesileydi dilim çabuk söyledim
Kend'eliyle evin yıkan ben oldum
Çamlıbeli yıktım harab eyledim
Ben elimle evim yıkan ben oldum

Demirc'oğlu çıksın benim postuma
Selam eylen yaranıma dostuma
Birer paña toprak atın üstüme
Kend'eliyle evin yıkan ben oldum

Zalim cellât nasıl kıydın Hasana
Usul boya eğri kılınç asana
At üstünde kelleleri kesene
Ben elimle evim yıkan ben oldum

Köroğlu demeyin benim adıma
Gökte kuşlar dayanamaz dâdıma
Hiç adam kıyar mı bir evlâdına
Ben elimle evim yıkan ben oldum

97

(Beyşehir'nden çarkacılara söyler)

Birinci çarkacı ne durdım orda
Eğer ararsanız hasmınız burda
Benzersin yüreği dört çatal kurda
Nolur söyle şu topuza sözünü

İkinci çarkacıya
 İkinci çarkacı seyreyle bana
 Gör neler yaparım şimdi ben sana
 Kellen yuvarlarım ordudan yana
 Var haber ver şu topuza sözünü

Üçüncü çarkacıya

Üçüncü çarkacı gelme yanıma
 Hasan alışkındır adam kanına
 Bir kılınç atarsa susar kanına
 Sen de söyle şu topuza sözünü

İkinci çarkacı sen de mi geldin
 Evvelce gelenden ne haber aldın
 Gelen gitmez bu meydandan (...)
 Sen de söyle şu gürzüme sözleri

Üçüncü çarkacı (...)
 Koç Hasan alıştı adam kanına
 Üç kelle bir varsın Beyin yanına
 Metheyleyin Şerif Beye sizleri

98

(Çamlıbel'e göç kumandası)

Beyler ıkrarım var vâdim Hasana
 Bir kız alıp gelmek ister bu gönül
 Sol böğrüne eğri kılınç asana
 Düğün çalıp vermek ister bu gönül

İllik illik dolanırım düzünü
 Sürmelemiş nazik elâ gözünü
 Erzurum ilinden emmim kızını
 Şimdi alıp gelmek ister bu gönül

(...) takınam cevahir kanı
 Kimya imiş Çamlıbelin turabı
 Kamalak gölgesi Kıbrız şarabı
 Tokur tokur içmek ister bu gönül

Köroğluyum ben de düşmenem şandan
 Boyadım meydanı al kızıl kandan
 Döne gibi güzel aldım düşmandan
 Yavaş yavaş gitmek ister bu gönül

99

(Dağistanlı Hasan ile Gülizar'ın çiçek bahçesinde çakıştıkları)

Uzak çöllerden gelmişim
 Serim sevdaya salmışım
 Şükür murada ermişim
 Kölen geldi Şahın kızı

Aldı Gülizar

Oğlan nasıl geldin bura
 Seyret başa gelen hale
 Seni korum kara yere
 Urun kızlar şu oğlanı

Aldı Hasan

Herkes sevdiğini alsın
 Düşmanın gözü kör olsun
 Kanım sana helâl olsun
 Kölen geldi Şahın kızı

Aldı Gülizar

Ben ne yaparım kan ile
 Seni kaçuram ün ile
 (...) keserim on (?) ile
 Urun kızlar şu oğlanı

Aldı Hasan

Gece gündüz sensin tasam
 İkrar ver ki ben de hösem
 Rüyada gördüğün Hasan
 Aşnan geldi Şahın kızı

Aldı Gülizar

Hasan cefanın aslı ne
 Bas kademin yüz üstüne
 Can feda kıldım dostuma
 Alın kızlar şu oğlanı

100

(Bundan sonra Gülizar kendi kardaşlarıyla uğraşır)

Aldı bakalım Gülizar
 Gelme kardaş yaman gelme
 Arslanım var yarar seni

Turna gibi havalanma
Şahinim var avlar seni

Aldı kardaşı Sebbul (?)

İşte geldim cazu işte
Ciğer kebab oldu şişte
İkinizi bir kılınçta
Öldürürüm cazu sizi

İkinci kardaşına aldı Gülizar

Gelme kardaş kan olmasun
Tatlı cana kıyılmasun
Arslanım seni görmesün
Aç kurt gibi yarar seni

Aldı kardaşı

İşte geldim yanınıza
Ben girerim kanınıza
İkinizin canınızı
Bir kılınçta alam sizin

Üçüncü kardaşına aldı

Aman kardaş dön gerüye
Kerem et gelme buraya
Benden selâm Gül Periye
Hasan gelür bağlar seni

Aldı kardaşı

Merhametsiz nasıl urdun
 Çift kardaşa nasıl kıydın
 İşte meydana ben geldim
 Bir kılınçta çalam sizi

Dördüncü kardaşına

Aman kardaş yazık sana
 Çok zahmet eyleme bana
 Bir kılınç çalam başına
 Hıyar gibi çalam seni

Aldı kardaşı

Behey hınzır behey cazu
 Çok etme şiveyi nazı
 Rüsvey eyledin sen bizi
 Dört bölerim cazu sizi

Beşinci kardaşına

Yedi kardaş bir olsanız
 Kılınç ele alsanız
 Hepiniz birden gelseniz
 Arslanım var yarar sizi

Aldı kardaşı

Çık meydandan kendi gelsün
 Dünyada murada ersin

Bana da kendi buyursun
Delik delik delem seni

Altıncı kardaşına

İki kardaş siz kaldınız
Bu meydanda ne buldunuz
Beşi geldi ne aldınız
Daha beter edem sizi

Aldı kardaşı

Kız kulak tut öğütlere
Nasıl kıydın yiğitlere
Baban tahtın züğürtlere
Verdin rüsvay ettin bizi

Yedinci kardaşına

Sen çocuksun dön geriye
Babam buyursun buraya
Yedi göğde bir araya
Derelere basam sizi

Aldı kardaşı

Aman bacı kıyma bana
Bir sözüm var diyem sana
Selâm eyle koç Hasana
Ben dileyip geldim sizi

101

(Köroğlu Çin Maçın derbendinde Gölizar ile söyleştiği)

Uca dağların başında
 Arslan gezer sürü ile
 Arslan gibi tek başına
 Yolum bağlar zoru ile

Aldı Gölizar

Yedi başlı dev olsanız
 Keserim doğrarım sizi
 Ağzın asan ataş sasan
 Döndürürüm paşam sizi

Aldı Köroğlu

A nikabı görüşelim
 Senin ile konuşalım
 (...) güzel barışalım
 Kaymak yiyek bal ilen

Aldı Gölizar

Sana bir kılınç çalarım
 Ortadan iki bölerim
 (...) dev gibi (...) larım
 A kurt gibi yaram sizi

Aldı Koroğlu

Kaldır nikabın göreyim
Ben sana köle olayım
Senden bir sual sorayım
Bir haber ver hali ilen

Aldı Gülizar

Yürü söyle ne sorarsın
Necisin sen ne ararsın
Şimdi hışmıma uğrarsın
Bölük bölük bölem seni

Aldı Koroğlu

Koroğlu yiğit merdiyim
Sivastopolun Kürdüyüm
Ben Çamlıbelin kuduyum
Yiğit Beyler sürü ilen

Aldı Gülizar

Gülizarım keser başı
Cengeder düşmana karşı
Öldürürüm altı kardaşı
Medet Hasan arar sizi

102

(Köroğlu ile Gülizar Devrend’de görüşünce birbirlerine söylerler)

Köroğlu

Çamlıbelden inen Beyler

Bıyıkları buran Beyler

Taban kılınç silen Beyler

Şimşek gibi şakır gelür

Gülizar

Nolur imiş dalmayılan

Taban kılınç silmeyilen

Dar boğaza durmayılan

Kurtulaman Beyefendi

Köroğlu

Kız nikabın kaldırsana

Kim olduğun bildirsene

Uca gönlün indirsene

Gönülleri yıkan gelür

Gülizar

Bağçalarda biter turunç

Kan içerim avuç avuç

İşte meydan işte kılınç

Kaç da kurtul Beyefendi

Köroğlu

Arab atlar horultusu
 Kılınçların şakırdısı
 Arslanların gürültüsü
 Dağı taşı söker gelür

Gülizar

Gelse bile hep gelenler
 Gelmezler beni bilenler
 Ağam sana kim diyerler
 Sağ gidemem Beyefendi

Köroğlu

Köroğlu yiğit mertleri
 Düşmanlara can dertleri
 Çamlıbelin aç kurtları
 Yarar yırtar kapar gelür

Gülizar

Altı kardaş öldü gitti
 Eğri kılınç kana battı
 Koç Hasan yoruldu yattı
 İmdad eyle Beyefendi

103

(... arasında Hasan yaralanıp Gülizar bir beyan ...yaralarına ilaç sarıp yatırır Köroğlu Hasan ölmüş zannıyla alur bakalım ne söyler)

Keşki gelmeyeydim Çinin iline
 Bir oğlumun ölüşüne ne dersin
 Kara bayrak dikin Çamlıbelime
 Koç Hasanın ölüşüne ne dersin

Ufak ufak kar serpeler başıma
 Kara kuru şeyler girdi düşüme
 Hayıf oldu koç yiğidin başına
 Bir oğlumun ölüşüne ne dersin

Gökte Melek dayanamaz zarıma
 Felek nasıl kıydın ömrüm varına
 Gülizarı aldım bir evlâdına
 Aldım amma ölüşüne ne dersin

Gözlerimden kan yaş döküp ağladım
 Ciğerciğim pare pare doğradım
 Koç Hasanı Çinde şehid eyledim
 Öz evlâdım ölüşüne ne dersin

Köroğluyum geldim Çinin iline
 El uzattın has bağçanın gülüne
 Çin Maçın Şahının kızın oğluma
 Aldım amma ölüşüne ne dersin

104

(... meğer ilaç ile sarılıp da öyle ... Gülizar'ı methetmek üzere aldı bakalım ne söyledi)

Tabib Lokmandan almış ilâcı
 Güzellerin serfirazı Gülizar
 Başına urunmuş incili tacı
 Güzellerin serfirazı Gülizar

(...) debulunmaz emsali eşi
 (...) kurban etti altı kardaşı
 (...) bir yârânı yoldaşı
 (...) kuvvet kızım Gülizar

(...) nanlar silsinler gözü
 Bize yetmez oldu bunun beş yüzü
 Çalalım kılıncı seyreyle bizi
 Çin Maçın Şahının kızı Gülizar

Keselim kelleler dökelim kanlar
 Zorumla yıkılsın kahveler hanlar
 Darı-Dikmez ile şu pehlivanlar
 Kırdan seyir etsin kızım Gülizar

Keselim kelleyi saçalım kanı
 Sebep ne kestiler yedi bin canı
 Meydanda kimse yok hani ya hani
 Köroğlunun ömrü varı Gülizar

Köroğlum der neler çektim elinden
 Söyledikçe bal akıyor dilinden
 Seni al'giderim baban ilinden
 Köroğlunun ömrü varı Gülizar

Hasan Çamlıbel'e gelir. Köroğlu onun altındaki Kır-İğdiş'i ister. Hasan vermez. "At deli oğlan divane: Gel elimden al Efendi" diye meydan okur. Köroğlu Hasan'ı cellada teslim eder. Sonra oğlu olduğunu öğrenince ağlar. Fakat Hasan ölmemiştir. Baba oğul beraber yaşarlar.

Hasan bir kahramandır. Beyşehir harbine iştirak eder; üç Çarkacılar meydan okur. Köroğlu Hasan'a bir kız almak ister. Evvela Erzurum'dan, Hasan'ın amcası kızını aklına koyar. Lakin Hasan Çin padişahının kızı Gülizar'ı almaya gider. Kızı delikanlı çiçek

bahçesinde bulur. Kız onu orada görünce taaccüp eder; bağırarak olur. Hasan, “Rüyada gördüğün oğlan benim işte”, diye kendisini tanıtır. Konuşurlar, anlaşılır. Kızın kaçırılması, yedi kardeşi tarafından takibi, harp sahneleri destanın bundan sonraki kısmını teşkil eder. Firarilere yetişen yedi kardeşin altısını Gülizar öldürür. En küçüklerine kıyamaz; o da Hasan Bey ile ablasına iltihak eder.

O sırada Köroğlu'nun “kara kuru şeyler düşünme” girmiştir. Askerlerine, Çin seferine hazırlanmaları emrini verir. Hala harbetmekte olan iki âşık yetişir; onları kurtarır; lâkin Köroğlu, çok yaralı olan Hasan Beyi öldü zanneder. Sağ olduğunu öğrenmekte gecikmez. O zaman çok sevinir. Kahramanlarıyla beraber tekrar harbe girişir. Çin Askerlerini mahveder.

[Ayrıca Çin seferine ait parçalar da görüyoruz. Bunların birisinde Köroğlu yedi kardeşin diri tutulup getirilmesini emreder; demek ki bu da aynı epizottur].

Bolu Beyi-Köroğlu: Köroğlu esir olan Ayvaz'ı kurtarmak için, tebdili kıyafet ederek Bolu Beyinin nezdine gider... Burada Ayvaz'ı ve Beyleri kurtarmak için Köroğlu'nun müdahale ettiğini görüyoruz...

[Bundan başka, bu epizot, yukarıda zikrettiğimiz esaret epizodudur: Bolu beyi, beyleri ve Ayvaz'ı asmak üzere gezdirtir. (K. 105, 108-110)

105

(... “Ey Bolu Beyi! Köroğlu senden şöyle bir ...” diyip sazı aldı. Efkârı dağdaki asker gelip bunları sarıp Beylere kılınc kalkan ulaştırmak idi)

Aldı bakalım

Benden selam eylen Bolu Beyine
Göndersin Ayvazı göresim geldi
Muhabbeti düştü gönlüm evine
Göndersin Ayvazı göresim geldi

Eğerleyip Kır Atıma binmeden
Alayları bölük bölük bölmeden

Bolu şehri ataşlara yanmadan
Göndersin Ayvazı göresim geldi

Şimdi Kır Atıma biner aşarım
Kara Deniz gibi kaynar coşarım
Sinesine eğri kılınç döşerim
Göndersin Ayvazı göresim geldi

Gürzün kösteğini kola takmadan
Koç Kır Atı sağa sola yıkmadan
Bolu şehrin ataşlara yakmadan
Göndersin Ayvazı göresim geldi

Ben de Köroğluyum yolum salasın
Koç yiğide arz ettirem sılasın
Depretmeden demir yayın cıdasın
Oğlum Ayvaz seni göresim geldi

108

(Köroğlu'nu Bolu Beyi gördükten sonra gece uykusu kaçıp... Bezirgân burcunda düldül elinde seyrederken göçen göçe, yerler ile esen yellere, dağlarda kokan güllere söylediği)

Seherden sabahtan esen rüzügar
Yeller Demirc'oğlu durmasun gelsün
Kar kekkar açılır lâle sünbüller
Gülller Demirc'oğlu durmasun gelsün

Çamlıbel dağında yüksek kayalar
Beni kınamayın beyler ağalar
Göçler gider katarlanmış (mayalar)
İller Demirc'oğlu durmasun gelsün

Bolu Beyi ıssız koydu dağları
 Ağ sineme urdu gitti dağları
 Koroğlunun demir kesen Beyleri
 Yiğit Beyler Şimdi durmasun gelsün

Şirin Döne ağlar ağlar avınur
 Dostlarım yas tutar dűŐman sevinür
 Yirmi bey kız hep karalar bağlanur
 Söylen Demirc'oğlu durmasun gelsün

Süremedi kara günün demini
 Göçler Demirc'oğlu durmasun gelsün
 Üç gün oldu Kır At yemez yemini
 Göçler Demirc'oğlu durmasun gelsün

109

(Koroğlu Kürt kıyafetinde Bolu Beyine Őekvaya gidip yalvardığı)

Aman beyim imdad eyle
 Al Őu dűŐmanın elinden
 Kurtar beni dűŐtüm sana
 Al Koroğlunun elinden

Kes efendim kendirimi
 Yedi (yüz) yük pendirimi
 Atım devem çadırımı
 Aldı Koroğlu elimden

Her sene alur bacımı
 Bul derdimin ilâcını
 Güllü adlı kız bacımı
 Aldı o adam elimden

Bolu Beyi senin adın
 Asumana çıktı dâdım
 Gözüm nuru bir evlâdım
 Aldı şu adam elimden

110

(Ayvaz için Bolu Beyine Demirc' oğlunun yalvardığı)

Sana derim Bolu Beyi
 Koyvar gitsin Han Ayvazı
 Tıfl-ı nevreste civandır
 Öldürme gel Han Ayvazı

(...) beri döndür

(...)

Beş on kerre beni öldür
 Öldürme gel Han Ayvazı

(...) işin

(...) düşün

Bağışla Ayvazın başın
 Azad eyle Han Ayvazı

Demirc' oğlu söyler doğru

Öldürmeden kork (...)

Yarın duyarsa Köroğlu
 Gelür sorar Gül Ayvazı

Burada Bolu Beyinin Hasan Beyle mücadelesine -baç istemesine- dair parçalar da vardır.

(K. 106, 107)

106

(Harbende Bolu Beyi, Hasan Bey baç deyü gelince söyler)

Şunda bunda bir Beyoğlu
 Alaylardan çıkıp gelür
 Biriken ataşa benzer
 Dört yanını yakıp gelür

Hamayıl takmış boynuna
 Hiç ölüm gelmez yanına
 (...) günleri koluna
 Kılınç kalkan takıp gelür

(...) ağa dön geriye
 Aç kurtlar dalar sürüye
 Kerem et gelme buraya
 Kendi göçün çekip gelür

Soran başa der ki himmet
 İnsaf eyle kıl mürüvvet
 Topuza karşı muhanet
 Azgın azgın bakıp gelür

107

(... Bolu Beyini... Köroğlu Ayvaz ile çıkıp seyrederler; ve hem de Hasan'ın koşmasını Bolu Beyinin kaçmasını metheder)

Aldın Kürdün bacısını
 Sarılıp yattığın var mı
 Bir zındana beş yiğidi
 Bağlayıp attığın var mı

Bolu Beyi gitme hele
 Er isen meydanda mele
 (Her yanın) da beş on kelle
 (ke)sip astığın var mı

Senin ardından yetende
 Sana bir kılınç atanda
 Kargı böğrüne batanda
 (...) kanların dök e Ömründe böylesi deke33

Bin ata kargıyı salla Böyle ele böyle kola
 Köroğlu düşmez şamndan İcip Beylerin kanından
 Bağlayıp attığın var mı
 Er isen meydanda mele (kelsip astığın var mı

Sana bir kılınç a:tanda Kaltağa sıçtığın var mı
 C. .1 seyrine çıka Bilmem şaşıp düştüğün var mı
 Etme düşmana eyvalla Aldanıp düştüğün var mı
 Kuş sektirmez mekanından Yiğrenip kustuğun var mı

Nihayet Bolu Beyinin, Köroğlu'nu bağlayıp götürdüğü ve buna Döne'nin ağladığına ait parçalar var. Döne (Bolu Beyinin kızı olduğunu şiirlerden anlaşılabilir), kardeşlerini merhamete getirmek ümidindedir; ağasını (Köroğlu'nu) kurtarmak için çırpınır. (K. 111)

(Köroğlu'nu Bolu Beyi götürünce güzel Döne'nin iç kalede ağladığı)

Keşki gelmeyeydim babam ilinden
 Benim için bağladılar ağamı
 El uzadıp deremedim gülünden
 Bolu Beyler al' gittiler ağamı

Aman Ayvaz bir hal geldi başıma
 Düşmanlarım düştü geldi peşime

Hayıf oldu koç yiğidin başına
Gonca iken deremedim gülümü

Gelin kızlar ağlaşalım ağama
Bir haber gönderin Soğan Dağına
Muhanetler gelsin ben imdadıma
Kurtarsınlar öldürmeden ağamı

Gitti arslan ıssız kaldı kayalar
Büyük kızlar Beyim der de ağlarlar
Adam yok ki şimdi elden alalar
Aman Mevlâm kurtar arslan Beyimi

Name yazsam kardaşlarını ağlar mı
Vah bacım der ciğerlerin dağlar mı
Ağamın derdine derman arar mı
Onlar da asar mı nazlı ağamı

Dilerim Mevlâdan imdad ulaşa
Koç yiğitler düşman ile uğraşa
Bir muhanet sebep oldu bu işe
İssız koydu Çamlıbelin dağını

Ağlar ağasına bu şirin Döne
Yandı kebab oldu aşkın oduna
Yetiş Demirc' oğlu gel imdadıma
Kurtar gelsin öldürmeden Beyimi

EK 26.**Yapılan Görüşmede Âşık Mustafa Aydın'ın Köroğlu Kollarıyla İlgili Verdiği Bilgiler⁴⁰³**

Âşık Mustafa Aydın⁴⁰⁴ ile yapılan görüşmelerde Köroğlu'nun bildiği beş kolu olduğundan bahsetmiştir. Bu kollar, “Bolu Beyi”, “Demircioğlu”, “Hasan Bey”, “Silistre”, “Kızıroğlu” kollarıdır. Köroğlu'nun Malatya Çamlıbel, Sivas Çamlıbel (buranın önceden Erzincan Refahiye'ye bağlı olduğunu belirtir) ya da Bolu'ya mal edildiğini söyler. Hikâyenin kahramanlarından biri olan Bolu Beyi, Bolu ile özdeşleştirilen bir padişaktır. Demircioğlu, Erzurum'da rastladığı ve keleşlerine kattığı bir yiğidin adıdır. Hasan Bey, Telli Nigar'dan olan çocuğudur. Köroğlu, karısını bırakırken ona bir “kol nişanesi” bırakır ve oğlum olursa bu kol nişanesini takıp bana gönderirsin, der. Kır At'ın da karısının kısrağından bir kısrağı olursa, oğlunun bu kısrağı ile gelmesini ister. Köroğlu'nun dedikleri olur. Kır At'tan olan kısrağı da onun gibi mükemmeldir. Hasan Bey, bu kısrağı ile Köroğlu'nun yanına gelir. Hasan Bey, atını Köroğlu'nun çayırlarına bırakır. Köroğlu, bunu görür ve “densizin biri atını bırakmış, çayırlarımı mahvediyor” der. Hasan Bey'e engel olması için keleşlerini gönderir. Keleşlerin, Hasan Bey'e gücü yetmez. Hasan Bey, keleşlere “Köroğlu gelsin benimle konuşsun” der. Bunun üzerine Köroğlu, Hasan Beyin yanına gider. Hasan Bey de en az Köroğlu kadar güçlüdür. Hasan Beyin kolundaki nişanı görür ve bu nişandan onun oğlu olduğunu anlar.

⁴⁰³ Bu görüşme, 08.05.2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

⁴⁰⁴ Âşık Mustafa Aydın, 1963 yılında Kars'ın Selim ilçesinin Beyköyünde doğmuştur. TRT Radyo'da TRT Türkü'de yapmış olduğu bir saatlik “Ozanların Dilinden” adlı programı vardır. Aydın, programın yapımcısıdır.

EK 27.

Åşık Mustafa Aydın. Bu fotoğraflar, Åşık Mustafa Aydın ile yapılan mülakatta çekilmiştir. (08.05.2018)

EK 28.**Muharrem Zeki Korgunal'ın Eserinden "Arzu İle Kamber" Hikâyesi⁴⁰⁵**

Horasan diyarında Hacı Behram adında çok zengin bir tüccar yaşamaktadır. Pek çok memlekette dükkânda olan bu adam, aynı zamanda fakirleri korumayı da ihmal etmemekte, onlara da yardım etmektedir. Hacı Behram'ın iki oğlu vardır. Bu oğlanlardan büyüğü, Hacı Behram'ın dükkânında kâtiplik yapmaktadır, diğer oğlan ise henüz küçüktür ve mektebe gitmektedir.

Hacı Behram, bir gün Hacca gitmeye kara verir; oğlunu yerine vekil bırakıp yanına küçük oğlunu ve birkaç uşağını alarak yola çıkar. Yolda, kıyafeti perişan, zayıf, gözleri çukurlaşmış bir adam önlerini keser ve onlara sert bir ses tonuyla nereye gittiklerini sorar. Hacı Behram, bu ser çıkışa son derece yumuşak bir ses tonuyla cevap verir ve Horasan diyarının Revail memleketinden gelip Hacca gittikleri cevabını verir. Bunun üzerine adam, onlardan para ister ve yol kesenler reisinin muavini olduğunu söyler. Bu sözleri duyan Hoca Behram güler. Adam, bu gülmeden dolayı sinirlenince Hoca Behram, uşaklarına işaret verir. Bu işareten sonra adam, daha fazla sinirlenir ve ıslık çalarak adamlarını etrafına toplar. Onun ıslığıyla yirmi-otuz haydut gelir. Adam, bu haydutlara Hac kervanındaki herkesin işini bitirmeleri emrini verir. Kısa bir süre, haydutlar ve Hac yolcuları arasında bir boğuşma yaşanır. Haydutlar, Hoca Behram'ı ve kervandaki diğer sekiz-on kişiyi öldürürler ve öldükleri herkesin bütün mallarını çalarak kaçarlar. Akşam olur, ortalık yavaş yavaş kararmaya başlar. Yerde yatanlardan biri, hareket etmeye başlar. Bu kişi, Hoca Behram'ın en yaşlı uşağıdır ölmemiştir fakat yaralanmıştır. Biraz kendine geldiğinde ondan başka yaşayan birinin olup olmadığını öğrenmek için cesetleri kontrol eder. Bu kontrol esnasında Hoca Behram'ın küçük oğlunun da ölmemiş olduğunu görür. Hemen küçük çocuğun yüzüne su serper. Çocuk, babasını sayıklayarak gözlerini açar. Yaşlı uşak, çocuğu kucaklayıp çeşmenin başına götürür, onun yaralarını temizler.

Sabah olunca yaşlı uşak, çocuğu kucağına alıp bilmediği bir semte doğru ilerlemeye başlar. Öğleye doğru çocuk, yaşlı uşağa karnının acıktığını söyler. Yanlarında yiyecek namına hiçbir şey olmayan yaşlı uşak, üzüntüyle çocuğu oyalamaya çalışır. Hem açlıktan,

⁴⁰⁵ Korgunal, Muharrem Zeki (1931), Arzu ile Kamber, İstanbul: Kurtuluş Matbaası. Altmış dört sayfa olan bu hikâyenin özeti oluşturulmuş ve hikâyenin içinde geçen nazım kısımlarının hepsi, hikâyenin akışı içinde verilmiştir.

hem de yaralarından dolayı yaşlı uşağın artık adım atacak dermanı kalmaz, olduğu yerde oturup kalır ve çocuğu bağına basarak üzülür. Çocuk, ona babasına ne olduğunu sorar. Yaşlı uşak, onun cennete gittiğini, biraz sonra kendilerinin de gideceklerini söyler.

Onlar bu şekilde aç ve umutsuzken yanlarına bir atlı gelir ve onların hallerini görünce ne olduğunu sorar. Yaşlı adam, ona olanları anlatır. Bunun üzerine atlı, yaşlı uşak ve çocuğun karınlarını doyurmak için onlara biraz ekmek ve peynir verir. Atlı, atını yaşlı uşakla çocuğa verir, kendisi yola yaya olarak devam eder. Hep birlikte, atlının köyüne giderler. Yaşlı uşak, atlıya hiç kimsenin olmadığını, bu köyde kalıp çobanlık yapmak istediğini, çocuğu memlekete götürmeyeceğini söyler. Çocuğu birine evlatlık vermek istediğini belirtir. Bunun üzerine atlı, çocuğu evlatlık almak ister. Atlının karısı da çocuğu benimser, onu alır, yıkar, giydirir.

Atlının ve karısının beş yaşında Arzu adında bir de kızları vardır. Bu çocuğa da Kamber ismini koyarlar. İki çocuk, birlikte güle oynaya büyümeye başlarlar. Atlının, başka bir köyde oturan bir erkek kardeşi vardır. Bu erkek kardeş, bir gün gelip Arzu'yu yedi yaşındaki oğluyla nişanlamak ister. Atlı da bu isteği kabul edince merasimler yapılır, şerbetler içilir.

Arzu ile Kamber, on üç-on dört yaşlarına gelirler ve birbirlerini kardeş zannetmektedirler. Fakat kardeşlik duygusu, Arzu'da gittikçe azalmaya başlar. Arzu, Kamber'i başka bir sevgiyle sevmeye başlar ve ara sıra Kamber'e laf atmaya, hislerini belli etmeye çalışır. Kamber ise Arzu'nun bu davranışlarına hiç aldırmaz fakat zaman ilerleyip de Arzu'nun davranışları devam edince artık bu davranışlara içerler ve kızar.

Kamber'den yüz bulamayan Arzu, sararıp solmaya, zayıflamaya ve derslerini asmaya başlar. Arzu'nun bu hali, okuldaki hocasının dikkatini çeker. Bir gün, Arzu'yu yanına çağırarak neden derslere gelmediğini, ondaki bu ihmalkârlığın sebebini sorar. Arzu, ilk önce hocasına derdini anlatamasa da hocanın ısrarları üzerine ona derdini açar, Kamber'i çok sevdiğini dile getirir. Aslında Kamber ile gerçekten kardeş olmadıklarını anlatır. Hoca, Arzu'nun bu samimi itirafından dolayı memnun olur ve Arzu'ya aşkın karşılıklı olması gerektiğini vurgular. Kamber'in onu sevip sevmediğini anlamak için, Kamber'e yanında laf atmasını ister.

Ders başlayınca Arzu, hocasının tembih ettiği gibi Kamber'e laf atar. Kamber ise bunun üzerine Arzu'yu azarlar. Hoca, dersten sonra Arzu'yu bir kenara çekerek Kamber'in onu

sevmediğini söyler ve bunun için bir çare bulacağını belirtir. Bunun için, Arzu'nun kolundaki bileziği ister. Hoca, bileziği alarak Kamber'in de Arzu'ya âşık olması için ona sihir yapacaktır. Daha sonra da onların kardeş olmadığını, Kamber'in öğrenmesini sağlayacaktır. Arzu, bu duruma çok sevinerek hocasının elini öpüp yerine döner. Tam o sırada, hocayla halledeceği bir sorun olduğu için sınıfa bir kadın girer. Kadın, daha sonra subaşının kızının yanında gördüğü oğlanın kim olduğunu sorar. Hoca da onun subaşının oğlu olduğunu söyler. Kadın da bu cevaptan sonra subaşının sadece kızı olduğunu ifade eder. Hoca, bunun üzerine Kamber'in evlatlık hikâyesini anlatır. Kamber'in duyması için de söylediklerini yüksek sesle söyler. Arzu da bu sırada Kamber'in kolunu dürter ve kardeş olmadıklarını yineleyerek evlenebileceklerini dile getirir. Kamber, bu anlatılanlardan tam olarak emin olamaz ve Arzu'ya kesin olarak olanları öğrenince cevap verebileceğini ifade eder.

Olanlar karşısında şüphe içinde kalan Kamber, bir gün annesi sandığı kadının ve Arzu'nun yanına oturur. Arzu'nun annesi, iki testi vererek kızını çeşmeye su doldurmaya gönderir. Kamber, bu yalnızlığı fırsat bilerek kadının göğsünü açar ve memelerinden birini ağzına alıp emmek ister. Kadın, Kamber'in bu davranışları üzerine bağırır ve onların yalnızca Arzu'nun olduğunu söyler. Böylece Kamber, Arzu'nun gerçekten kardeşi olmadığını anlar ve dışarı çıkarak çeşmeye doğru gider. Bu sırada Arzu da testileri dolmuştur eve dönmek üzeredir. Kamber'in geldiğini görünce testileri bırakıp koşarak çeşmenin başına geri döner. Bileziğini çıkarıp çeşme taşının üzerine koyar. Sonra yine testilerinin olduğu yere döner. Arzu'nun bu hareketini Kamber görmez ve testileri ondan alarak eve götürmek ister. Bu sırada, Arzu'nun aklına bir kurnazlık gelir ve Kamber'in yüzünün kara olduğunu söyleyerek yüzünü yıkaması için onu çeşmeye gönderir. Kamber, Arzu'ya inanarak elini yüzünü yıkamak için çeşmenin başına gider. Bu sırada, çeşmenin taşının üzerinde Arzu'nun bileziğini görür, onun bileziğini unuttuğunu düşünerek alıp koynuna sokar. O anda, içinde ılık bir şeylerin dolaştığını, yüreğinin yanmaya başladığını hisseder. Arzu'nun yanına gelip yüzüne bakarak ona çok güzel olduğunu söyler. Arzu da bu sözler üzerine sevinerek Kamber'e bahçede dolaşmayı teklif eder.

Arzu ve Kamber, birlikte bahçeye gelirler ve burada otururlar. Kamber, gözlerini ayırmadan Arzu'nun yüzüne bakar ve onun güzelliğini seyrederek. Arzu, büyüünün işe yaradığını, Kamber'in de artık onu sevdiğinin anlasa da belli etmez. Kamber, Arzu'nun dudaklarının tatlılığından bahseder fakat kızı öpmeye cesaret edemez. İki âşık, bir müddet

burada otururlar. Kamber, Arzu'nun elini tutarak hafif hafif okşamaya başlar. Bu hareket, Arzu'nun çok hoşuna gider, kendinden geçmiş bir şekilde başını geri sarkıtır, gözlerini süzer ve dudaklarını kıvıldatır. Arzu'nun bu görüntüsü üzerine daha fazla dayanamayan Kamber, onu öper. Bu öpüş üzerine, Arzu ve Kamber, artık tamamen birbirlerine âşık olurlar. Daha sonra Arzu ve Kamber, başka bir ağacın altına otururlar ve aşkın etkisiyle birbirleriyle konuşma başlarlar.

Kamber:

Arzumun gözleri karadır kara
Açar her bakışta kalbimde yara
Hali yaman olur sevda çekenin
Âşıkın feryadı sığmaz bağlara!

Arzu:

Gizli gizli geldim aşkî günlere,
Yüzüme gülmedin düşünüp erce,
Nihayet tutuldun sen de sevdaya
Artık yanacaksın gündüz ve gece.

Kamber:

Güzelliğinin yok Arzum değeri,
Al yanaklarından gördüm seheri,
Uzat kana kana emeyim yavrum,
Derde derman olan şeker lebleri.

Arzu:

Ben seninim Kamber, sen de benimdin,
Sen benim hem ruhum hem de tenimsin,
Ne sen beni ağlat, ne kendin ağla,
Şadlığımız ile âlem sevinisin.

Arzu ve Kamber, akşama kadar bahçede kalıp birbirlerine olan aşklarını dile getirirler. Akşam olunca eve dönerler, Arzu'nun annesine bir şey çaktırmadan yine kardeşmiş gibi oturmaya devam ederler.

Bu şekilde kimseye aşklarını belli etmeden bir ay geçer. Bir ay sonra subaşı vefat eder. Arzu, babasını kaybedince biraz hırçınlaşır ve sevgilisine yüz vermemeye başlar. Kamber, ona yalvardıkça kaşlarını çatar ve aksi aksi cevaplar verir. Arzu'nun tavrıyla Arzu'nun annesinin soğuk davranışları birleşince Kamber, evden ayrılmak zorunda kalır ve dağlara düşer. Arzu'ya olan aşkı da gün geçtikçe artmaya devam eder.

Kamber, dağlarda dolaşa dolaşa kıyafetleri eskir, üstü başı delik deşik olur, saçı sakalı birbirine karışır. Arzu da Kamber gidince ona karşı olan davranışlarına pişman olur, sürekli onu düşünür. Arzu bir gün, Kamber'i arayıp bulmaya karar verir. Annesinden gezme bahanesiyle izin alır ve sevgilisini bir kayanın dibinde uyurken bulur. Kamber'in yanına oturup onun saçlarını okşamaya başlar. Kamber, gözlerini açıp da Arzu'yu baş ucunda bulunca onun boynuna sarılır. İki âşık birbirlerine sarılarak hasret giderdikten sonra etraftakilere görünmemek için ayrılırlar.

Kamber, beş altı gün daha dağlarda gezer ve çobanların verdikleri birer parça ekmekle karnını doyurur. Üstünde başında bir şey kalmadığı için şehre inmek zorunda kalır fakat kimin evine gideceğini bulamaz. Kamber, kimin evine gideceğini düşünürken mektep arkadaşlarından birinin kendine doğru geldiğini görür. Bu kişi, Ahmet adında bir gençtir. Ahmet ve Kamber, yakın arkadaşlıklar fakat Ahmet, babasıyla kısa bir seyahate çıktığı için Kamber'in başına gelenleri yeni öğrenmiştir. Bunun için de Kamber'i aramaya çıkmıştır. Kamber'i görünce ona kendi evine gitmeyi teklif eder. Kamber, kabul eder fakat gitmek için ortalık kararına kadar beklerler. Gece olunca iki arkadaş, Ahmet'in evine giderler. Ahmet, Kamber'e onu yarın Arzu ile buluşturacağına söz verir.

Ertesi gün, Ahmet ve Kamber, çeşmeye giderler. Kamber, onu kimse tanımasın diye yüzünü yaralıymış gibi sargıyla sarar. On dört saat, burada beklerler. Köyün kızları, su doldururlarken birbirlerine Arzu ile Kamber'in hikâyesini anlatılırlar. Kamber, bu anlatılanların hepsini duyar ve ağlamamak için kendini zor tutar. Sonunda Arzu da elinde iki testi ile görünür, beti benzi solmuş, ağlamaktan gözleri şişmiştir. Ahmet, Arzu'nun yanına yanaşarak yavaşça ona Kamber'in nerede olduğunu sorar. Arzu, bu soru üzerine derin bir ah çeker ve onun dağlarda olduğunu eğer derdini azaltmak istiyorlarsa onu arayıp bulmalarını söyleyerek Ahmet'i tersler. Kamber, Arzu'nun bu haline daha fazla dayanamaz ve yüzünü sevgilisinden başka bir yöne çevirerek şunları söyler:

Arzu ağlar, ben ağlarım,
 Ahımla yürek dağlarım,
 Dağ, taş demez dolaşırım,
 Bazan da coşup çağlarım.

Arzu, sesinden Kamber'i tanır fakat çeşme başında olduklarından dolayı rahat konuşamaz. Yavaşça şu cevabı verir:

Git bahçeye, bekle beni,
 Gelip bulurum ben seni,
 Allah'ına şükr eyle,
 Ah ile delme sinemi.

Kamber ile Ahmet, hemen çeşme başından ayrılırlar, Arzu'nun indiği bahçeye gelip onu beklemeye başlarlar. Biraz zaman geçtikten sonra Arzu gelir. Ahmet, iki sevgiliyi baş başa bırakır. Âşıklar, sarmaş dolaş birbirlerine sarılarak bir süre ağlarlar. Kamber'in hali, Arzu'nun yüreğini parçalar ve Arzu, sevgilisinin yüzüne bakarak şu beyitleri söyler:

Günahın olsa idi eğer,
 Acımazdım sana Kamber,
 Fakat bilirim suçsuzun,
 Haksızdır çektiğin keder.

Kamber:

Aşkın için feda canım,
 Bu uğurda aksın kanım,
 Ben yanayım senin için,
 Sen üzülme Arzu Hanım.

İki sevgili bir müddet bu şekilde aşklarını yaşarlar. Arzu, annesini şüphelendirmemek için sevgilisinin yanından ağlaşıp ayrılır.

Kamber, iki gün sonra biraz gezmek için kırlara çıkar. Aşkından dolayı dalgın dalgın ilerlerken bir derenin kenarına gelir ve uçurumu fark etmeyerek aşağı yuvarlanır. Bir ay kadar önce, köye Masum Paşa adında bir asilzade gelmiştir. Bu adam, her gün ava çıkmaktadır. Masum Paşa, o gün de yanında bir arkadaşıyla ava çıkmıştır. Bu sırada arkadaşı, yerde yatan Kamber'i görür ve onu ölü sanarak bağırır. Masum Paşa, ceset

sandığı Kamber'i dereden çıkarır ve arkadaşıyla birlikte evine götürerek onu yatağa yatırır. Masum Paşa, Kamber'in kalbini dinler ve onun ölmemiş olduğunu anlar. Kamber'in yüzüne su serperler ve onu ayıltırlar. Kamber'i muayene edince onun sağ kolunun kırılmış olduğunu anlarlar, hemen kolunu sararak askıya alırlar. Kimseye söylemeden Kamber'e bir hafta boyunca bakarlar. Kamber, kendine gelince onun derdinin ne olduğunu öğrenirler. Masum Paşa, olanları öğrenince Arzu'ya gizlice haber gönderir. Arzu, Kamber'in başına geleni öğrenince üzülse de onun emin ellerde olduğunu bildiği için içi rahatlar. Arzu, Kamber'in yanına gitmek için bahaneler bularak annesinden izin almaya çalışır. Fakat annesi, Kamber ile görüşeceği düşüncesiyle ona izin vermez.

Arzu, en sonunda bir yolunu bulup Kamber'i görmek için Masum Paşanın yanına gider. Sevgilisini beti benzi solgun bir şekilde yatarken bulur. Kamber'i bu şekilde görünce onun üzerine kapanıp ağlar. Kamber, Arzu'ya biraz naz yapmak ister. Bu nedenle, sevgilisinin yüzüne bakmaz. Arzu, bu davranışın sebebini sorunca Kamber, onu vefasızlıkla suçlar. Bu cevap, Arzu'yu çok üzer ve Arzu, Masum Paşaya dönerek şunları söyler:

Yel gibi dağda eseyim,
Çamlıbeller'de gezeyim,
Bir bıçak ver Masum Paşa,
Parmaklarımı keseyim.

Arzu'nun bu sözlerini işiten Kamber, son derece rahat bir şekilde şunları söyler:

Rica ederim Arzuhan,
Doğru söylüyorsun inan,
Kamber kanar mı sanırsın
Beyhude söyleme yalan.

Arzu ise sevgilisini inandırmak için şöyle der:

Sözüm değil benim yalan,
Doğruyu bilir Yaratana,
Dargınlığı çıkaralım,
Barışarak biz aradan.

Kamber, Arzu'ya ters davranmaya devam eder ve sözünden geri dönmez:

Yel olarak esemezsin,
Mor dağlarda gezemezsin,
Benim için sen ey Arzu,
Parmağını kesemezsin.

Arzu, son olarak dediğini yapacağını söyler ve şu şekilde sözlerine devam eder:

Yeller gibi eseyim mi,
Ben de sana küseyim mi
İzin ver sevgili Kamber,
Parmağımı keseyim mi?

Kamber, bu defa yanında duran Masum Paşaya ithafen şunları söyler:

Kuşacığının ucu saçak
Bu mu canına kıyacak
Versin de kes parmağını
Ey Masum Paşa, bir bıçak.

Arzu, bu sözler üzerine daha fazla dayanamayarak Masum Paşanın belindeki bıçağı çekip alır ve sol elinin beş parmağını birden doğrar. Bunu gören Kamber, dediği sözlere pişman olur fakat artık yapılacak bir şey yoktur.

Arzu'nun annesi, bir şekilde kızının parmaklarını kestiğini duyar ve Masum Paşanın evine koşar. Oraya gidince, kızının parmaklarını Kamber için doğradığını anlar. Arzu'nun sol elini parmaksız görünce bir çılgılık koparır. Arzu ise annesine, Kamber için değil parmaklarını, kafasını bile koparabileceğini söyler. Arzu'nun annesi, kızına kızarak bir yere varamayacağını anlar ve yöntem değiştirmeye karar verir. Arzu'yu aşk uğruna parmaklarını kestiği için takdir ederek ona eve gitmeyi teklif eder. Kamber'e de iyi davranır ve ona evde bakacağını ifade eder. Arzu, annesinin bu davranışına şaşırır fakat ondan hiç şüphelenmeyerek bu teklifi kabul eder. Anne-kız, Kamber'in yattığı odaya giderler. Arzu, sevgilisinin alınına bir öpücük kondurur. Kadın, bu duruma sinirlenir; belli etmeden onlara eve gitmelerini söyler. Masum Paşa, Arzu'nun annesini samimi bulmaz fakat iki sevgili eve gitmek istedikleri için sesini de çıkaramaz.

Üçü birlikte eve gelirler. Aradan bir ay geçer ve Kamber'in kırık kolu artık tamamen iyileşir. Arzu'nun annesi, Kamber'i sevdiğini fakat Arzu ve Kamber'e, kardeş gibi

büyüdüklerini, yine birbirlerini o şekilde görmeleri gerektiğini söyler. Arzu ve Kamber, kadının bu sözlerini dikkate almış gibi davransalar da gizli gizli yine sevgili olarak görüşmeye devam ederler. Arzu'nun annesi, günün birinde onların gizlice görüştiklerini anlar ve bu işe kökten çözüm bulmak ister. Kadın, bir gün pilav pişirir. Kamber, kaşığı ağzına götürdüğü sırada, birden bire çıkararak yere fırlatır ve pilavı yemeyeceğini söyler. Arzu'nun, bunun nedenini sorması üzerine de pilavının zehirli olduğunu belirtir. Arzu'nun annesi, bu sözleri duyunca sinirlenir ve pilavı zehirleyecek kimsenin olmadığını söyleyerek bağırır. Kamber de kadına, pilavı onun zehirlediğini haykırır. Gerçekten de Arzu'nun annesi, Kamber'in pilavına zehir koymuştur ve Kamber, pilavının içinde zehir olduğunu hisleri sayesinde anlamıştır. Arzu'nun annesi, Kamber'in bu net sözleri üzerine, pilava zehir koyduğunu itiraf etmek zorunda kalır.

Aradan iki saat geçince Kamber, Arzu'yu bir kenara çekerek artık evde kalamayacağını anlatır ve sahralara gidip orada yaşayacağını, Arzu'ya sabretmesini, bir gün kavuşacaklarını söyler. Arzu'nun kavuşamamaları ihtimalini öne sürmesi üzerine de eğer kavuşamazlarsa birbirleri uğruna canlarını feda edeceklerini ifade eder. Arzu, Kamber'in yanına gelip onu rahat görmek için ondan uzaklara gitmemesini rica eder. İki sevgili, böylece ağlaşıp vedalaşırlar.

Bu günden sonra Arzu, iki güne bir sevgilisinin yanına gitmeye başlar ve ona gizli gizli yiyecek, çamaşır gibi şeyler götürür. Bir süre, bu şekilde görüşmeye devam ederler. Bir gün, zengin bir adam, Arzu'ya talip olur ve onunla evlenmek ister. Arzu'nun annesi, kızının küçükken amcasının oğluyla nişanlı olmasına ve Kamber'i sevmesine rağmen, bu izdivaca olumlu bakar. Adama, kızını ona vereceğine dair söz verir. Bu durumu öğrenen Arzu, annesine bağırıp çağırarak duruma karşı çıkmaya çalışsa da dinlemez ve kadının dediği olur. Böylece, nişan merasimi yapılır ve düğün hazırlıklarına başlanır. Arzu, Kamber'i üzmemek için ona olup biteni anlatmaz.

Sonunda düğün günü gelip çatar. Arzu, bir fırsatını bularak Kamber'in yanına gidip olanları ona anlatır ve başka bir adamla evleneceğini söyler. Kamber, bu haberi alınca düşüp bayılır. Arzu, güçlüğüle sevgilisini ayıltıp onu teselli eder ve evleneceği adama teslim olmayacağı yönünde ona söz verir.

Kamber, sevgilisinin evleneceğinin üzüntüsüyle sahralarda duramaz ve Ahmet'in evine gider ve daha sonra Arzu'nun düğününe gelir. Arzu, gelinlik giymiş ve o zamanın âdetine

göre, peçe ve duvağını takmış, kadınların arasında oturmaktadır. Kamber'in geldiğini görünce ağlamaya başlar. Kadınlar, Arzu ile Kamber'in birbirlerini sevdiklerini bildikleri için bir şey söylemeyerek sadece onları dinlerler. Arzu'nun annesi, içerdeki odada bir işle meşgul olduğu için Kamber'in geldiğini görmez. Kamber, ağlayan sevgilisine bir mani söyler:

Nehir olayım akayım,
Ateş olayım yakayım,
Aç yüzünü ey sevgilim,
Doya doya bir bakayım.

Arzu da Kamber'e şu maniyle karşılık verir:

Kayalarda keklik vardır,
Derdim fazla içim dardır,
Bu düğünün sonu Kamber,
Ya aguşun⁴⁰⁶, ya mezardır.

Kamber, sevgilisinin bu cevabını beğenerek ona şunları söyler:

Arzu sana inanırım,
Seni bir melek sanırım,
Bir yol ersem vuslatına,
Cennete girdim sanırım.

Arzu ve Kamber, birbirleriyle bu şekilde konuşurken gelin alıcılar gelir, sofralar kurulur, yemekler yenir, şerbetler içilir. Artık, Arzu'nun gitme vakti gelmiştir. Onu, süslü bir kır ata bindirirler. Kamber, mahzun bir yüzle atın yanına gelerek sevgilisine usulca şunları söyler:

Ağyar⁴⁰⁷ çıksın aradan,
Rahm eylesin Yaratan,
Bu derde kim katlanır,
Ayrılıyor tenden can.

⁴⁰⁶ **Aguş:** *esk.* Kucak (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴⁰⁷ **Ağyar:** *esk.* Başkaları, yabancılar, eller (<http://www.tdk.gov.tr>).

Atı kapıdan çıkarken Arzu, acı çığlıklar atıp ağlayarak feryat eder. Annesi, Arzu'nun bu ağlayışının sebebinin, evinden ve kendisinden ayrılması olduğunu zanneder ve kızına teselli vermeye çalışır. Arzu, Kamber için ağladığını belli etmek için kafasını annesinin olduğu yönden farklı bir yöne çevirerek şunları söyler:

Niçin bana böyle dersin,
Yaramı neden deşersin,
Yârdan ayrılmak pek zordur,
Allah bana ecir⁴⁰⁸ versin.

Gelin atı, kapıdan çıkıp yola koyulur. Güvey, dört saatlik bir mesafede, başka bir köyde oturmaktadır. Arzu'yu oraya götüreceklerdir. Kamber, ata ithafen şunları söyler:

Ey güzel at hızlı gitme,
Yürek yağımı eritme,
Arzum sana emanettir,
Onu sakın incitme.

Kamber, bunları söyledikten sonra, üzengilere ithafen de şunları söyler:

Özengiler, özengiler,
Kamber size bakın ne der,
Ayaklarını Arzumun
Ağrıtmayın tek bir sefer.

Gelin alayı ilerler, Kamber de sevgilisinin yanında ayrılmayarak onlarla yürümeye başlar. Ara sıra, Arzu ile konuşarak onu teselli etmeye çalışır ve Kamber'e şu maniyi okur:

Arzu Hanım bak atlandı,
Buna yüreğim katlandı,
Elimden hiçbir şey gelmez,
Bağrım cayır cayır yandı.

Arzu, Kamber'in bu sözlerine şu şekilde karşılık verir:

Korkma Kamber benim için,
Ah eyleme için için,

⁴⁰⁸ **Ecir:** *esk.* 1. Sevap (<http://www.tdk.gov.tr>).

Eğer seni unutursam,
Sönsün ateşi güneşin.

Kamber ise Arzu'ya şunları söyler:

Şahin gökte serçe kapar,
Âşık olan aşka tapar,
Senden ayrıldığı için,
Dertli Kamberin ne yapar?

Arzu, sevgilisine cevap olarak şöyle der:

Gidiyorum yoktur çare,
Yaktı anam beni nare
Merak etme ey sevgilim,
Teslim olmam başka yâre.

Kamber, Arzu'nun ona bu vaadi, tekrar vermesine sevinir ve sözlerine devam eder:

Vaadin bana verdi ümit,
Olmam bundan sonra nevmit,⁴⁰⁹
Artık rahatım cananım,
Evine selâmetle git.

O sırada alay, iki yol ağzına gelmiştir. Kamber, artık Arzu'dan ayrılmak zorundadır. Karşıdan, güvey tarafı da gelin karşılamaya gelmektedir. Kamber, artık bu manzaraya tahammül edemez, gitmesi gerekmektedir fakat sevgilisinin yanından da ayrılamaz. Güvey, Arzu'yu kucaklayarak diğer ata bindirir. Gelin ile güveyin atları, yan yana ilerlemeye başlar. Kamber, artık daha fazla kendisini tutamayarak bir taşın üzerine oturup ağlar. Gelin alayı da bu sırada uzaklaşır.

Kamber, bu acı ile yine nereye gittiğini bilmeyerek dağlara doğru yürümeye başlar. Bir müddet yürüdüktan sonra yanık bir gazel okur⁴¹⁰ ve bir ağacın dibinde uyuyakalır. Uyandığında, başucundaki ağaçta, iki serçenin öpüştüklerini görür ve onlara özenerek kuş olmak ister.

⁴⁰⁹ **Nevmit:** *esk.* 1. Umutsuz, çaresiz (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴¹⁰ Gazel, hikâyede yer almamaktadır.

Arzu, Kamber'e verdiği sözü tutarak kocasına teslim olmaz ve onu bir kere bile öpmez. Fakat kocası, Arzu'yu çok sevmektedir ve ona her fırsatta bir dakikalık bir vuslat için yalvarmaktadır. Arzu ile evleneli iki ay olmasına rağmen, bir gece olsun onunla aynı yatakta yatmamıştır. Adam, artık daha fazla dayanamayarak Arzu'ya evli olduklarını, bu yüzden birbirlerinden başka kimseyle olamayacaklarını, eğer bu şekilde davranmaya devam ederse, üzüntüsünden öleceğini söyler ve şu maniyi okur:

Arzu artık eyleme naz,
Etmiyor musun benden haz,
Tek bir buseni alayım,
Bahtiyar olayım biraz.

Arzu, net bir şekilde kocasına şu cevabı verir:

Aman sokulma yanıma,
Sonra girersin kanıma,
Halimden anlıyan yoktur,
Kıyarım tatlı canıma.

Kocası, Arzu'ya bir kez daha şu şekilde yalvarır:

Vicdansız olma bu kadar,
Kollarınla boynumdan sar,
Senin hayat yoldaşımın,
Eyle erini bahtiyar.

Arzu, kocasının bu ricasını önemsemeyerek şu sözleri ifade eder:

Öyle tutuldum ki aşka,
Bir yâr sevdim, sevmem başka,
Çok uğraşma ey helâlím,
Sözlerim değildir şaka.

Arzu, bu sözleri söyledikten sonra, bahçeye çıkar. Kocası da arkasından koşar ve şunları söyler:

Bu hale gülüyor herkes,
Cevap verme sesini kes,
Mademki karımsın benim,

Diyeceksin daima pes!

Arzu, bu sözler üzerine sinirlenerek net bir şekilde şunları ifade eder:

Gitmezse halim hoşuna,
Israr etme boş boşuna,
Ayrılalım derakap⁴¹¹ biz,
İstersen danış komşuna.

Adam, Arzu'nun bu sözleri üzerine artık daha fazla bir şey söyleyemez ve yataklara düşer. Birçok hekim, onu iyileştirmeye çalışır, ne gerekiyorsa yapar fakat adam, günden güne kötüleşir. Arzu, kendisinin aşkıyla yataklara düşen kocasına acır, onun başından ayrılmaz. Kocasını Arzu'nun tek bir öpücüğüyle bile iyileşecekken Arzu, Kamber'e verdiği sözden dönmez. Adam, son dakikalarında bile Arzu'nun gözlerine bakar, ondan tek bir öpücük bekler ve Arzu'ya, tek bir öpücük vermesi için yalvararak hayata gözlerini yumar.

Arzu, kocasının kendi aşkı uğruna ölmesine çok üzülür, acı feryatlar kopararak bayılır ve onun ölümüne sebep olduğu için vicdan azabı çeker. Bir taraftan vicdan azabı, diğer tarafından Kamber'in hasreti, onu günden güne eritir. Kayınvalidesi, onun günden güne sararıp solduğunu görünce Arzu'nun verem olduğunu zanneder. Arzu'nun kendisine gelmesi için ona annesinin yanına gitmesini teklif eder ve biraz toparlanınca tekrar geleceğini söyler. Arzu da annesini özlediğini ifade ederek bu teklifi kabul eder. Böylece yol hazırlıkları yapılır. Gelin olup gelin evine gelirken beyaz ata bindirilen Arzu, bu defa siyah bir ata bindirilir ve yanına namuslu bir adam verilerek yola çıkartılır. Arzu, aslında annesini özlememiştir. Hatta annesine kendisini böyle bir felakete sürüklediği için kızgındır. Kayınvalidesinin, kendisini memlekete göndermesi için yalan söylemiştir. Asıl amacı, Kamber'i ara sıra da olsa görebilmektir. Arzu, yolda hastalıklı sesiyle birkaç türkü söyler, yanındaki adam da dayanamayarak ağlamaya başlar:

Ben de bir çiçektim has bahçelerde,
Sonra neden düştüm aşk denen derde,
Ağlamakla geçti kızlık anlarım,
Yokmuş biraz gülmek eyvah kaderde.

⁴¹¹ **Derakap:** esk. 1. Hemen arkasından. 2. Çabucak (<http://www.tdk.gov.tr>).

Herkesin bahtı ak, benimki kara,
 Yârim aşk için düştü dağlara,
 Nedir çekdirdiğin ey kahbe felek,
 Nedir yüreğimde açtığın yara.

İki köyün ortasında bir seyrangâh bulunmaktadır. Cuma günleri halk, burada toplanıp hep birlikte eğlenmektedir. Arzu'nun yolda olduğu o gece, halkın eğlendiği bu cuma gecesidir. Arzu, yanındaki adamdan biraz seyrangâhta oturmalarını ister. Adam, atı durdurup Arzu'yu kucaklayarak onu yere indirir. Arzu, halkın arasına karışarak dolaşmaya başlar, yüzü kapalı olduğu için kimse onu tanımaz.

Kamber, sevgilisinin yokluğunda dağlara düşmüş ve bir daha da köye dönmemiştir. Karnını ise Ahmet'in sayesinde doyurmakta, bazen de ona köylüler yardım etmektedir. Bütün köy halkı, Kamber'in haline acımakta, aynı zamanda onu takdir etmekte ve onu Hak âşığı olarak görmektedir. Kamber, cuma günleri ise seyrangâha gelerek saz çalıp türkü söylemekte ve aşk derdiyle ağlayıp sızlanmaktadır. Onun bu halini gören halk ise Allah'a onun muradına ermesi için yalvarmaktadır.

Arzu, seyrangâhta dolaşırken, yanık ve acı dolu bir sesle türkü söylendiğini duyar. Bu türküyü söyleyen Kamber'dir. Arzu, hemen sesinden türkü söyleyen kişinin Kamber olduğunu anlar ve ağlayarak Kamber'in söylediği türküyü dinler. Kamber'in türküsü şöyledir:

Bağrımı delerek esen rüzgârlar,
 Söyleyin Arzumu şimdi kim sarar,
 Doğruyu söyleyin çekinmeyin hiç:
 Dilinde ben miyim, başkası mı var?

Dağların başı mor, ovalar sarı,
 Kızıllık kaplamış hep ufukları,
 Bilmiyorum Arzum hala kız mıdır,
 Yahut olmuş mudur bozulup karı?

Sazımın telleri yürekler yakar,
 Kanlı gözyaşlarım durmayıp akar,

Acep güzel Arzum beni mi bekler,
Başkası için mi yola bakar?

Dağlara düşerek oldum serseri,
Durmaz dolaşırım her an her yeri,
Bir havadis alsam sevgili yârdan
Sarıyım ne'şemden mavi gökleri.

Dinleyin bacılar, ey hemşeriler,
Akarken ne söyler bize dereler?
Yârdan ayrılanın dertli bağrını
Delik deşik eder kanlı bereler.

Arzu'nun türküyü dinlerken tahammülü kalmaz ve deli gibi koşarak önüne çıkan insanları yara yara Kamber'in kollarına atılır. İki sevgili, sarmaş dolaş olurlar ve dudak dudağa vererek bir süre öylece kalırlar, sonra birbirlerinden ayrılmadan düşüp bayılırlar. Kimse, âşıkları ayırmaya cesaret edemediği için yanlarına yanaşamaz. Birisi gidip Arzu'nun annesine durumu haber verir, Arzu'nun Kamber'e kavuştuğunu, iki sevgilinin sarmaş dolaş olduklarını söyler. Kadın, Arzu'nun kocasının öldüğünü de henüz bilmemektedir, beyninden vurulmuşa döner ve sinirle seyrangâha gelir. Burada, halkın uzaktan daire şeklinde Arzu ile Kamber'in etrafını sardığını görür. Daireden içeri atılmak ister. Fakat o sırada Arzu ile Kamber'in etraflarını sudan bir halka sarar. Bunu gören kadın, irkilerek Allah'a onu affetmesi için haykırır, sonra da düşüp ölür. Halkın bir kısmı, kadını ayıltmaya, bir kısmı da sudan öteye geçip Arzu ve Kamber'e ne olduğunu görmeye çalışır. Halktan iki kişi, âşıkların yanına geçtiği sırada, Arzu ile Kamber'in koyunlarından birer beyaz güvercin çıkar ve güvercinler, halkın şaşkın bakışları arasında göğe yükselerek kaybolurlar. Bu olaydan sonra halk, Arzu ile Kamber'in ölmüş olduklarını ve onların ruhlarının cennete gittiğini anlar. Bu olay, herkese yayılır ve halktan orada bulunmayan kişiler de seyrangâha koşarlar.

Arzu'nun annesi ayılınca, kızının ve Kamber'in ölmüş oldukları haberini alır. Onların ölümlerine sebebiyet verdiği için bütün kuvvetiyle boğazını sıkarak ve o da olduğu yerde düşüp bayılır. Halkın bir kısmı, onların köye defnedilmelerini, bir kısmı ise oldukları yere gömülmelerini söyler. Onların, öldükleri yere gömülmeleri fikri daha ağır basar ve bunun

üzerine, seyrangâha iki mezar kazılır. Bu mezarlarda, birine Arzu ile Kamber, diğerine de Arzu'nun annesi gömülür. Ruhlarına birer Yâsin okunur. Bu olaydan sonra da seyrangâha eğlenmek için değil, iki Hak âşığını ziyaret etmek için gelinir. Arzu ile Kamber'in mezar taşlarında ise şu kitabe yazılıdır:

Bir Fatiha oku da, zair⁴¹², burdan öyle geç,
Biz Arzu ile Kamber aşkımız için çok genç
Ve taze iken yumduk masum gözlerimizi,
Annemiz sürükledi bu felâkete bizi.

Gizli gizli konuştuk, aylarca seviştik biz,
Ayrılık günlerinde beraberdi kalbimiz...
Aşk öyle bağlamıştı ki gönüllerimizi
Yoktu kalplerimizde vefasızlığın izi.

Lâkin, yazık zair, hail⁴¹³ girdi araya,
Beyaz günlerimizi hep çevirdi karaya.
O hail annemizdi, annemizdi o hail,
Bizi böyle öldüren odur, başkası değil.

Hikâyemizden ders al, ibret çıkar kendine,
Kalp işlerinde bakma şunun bunun pendine⁴¹⁴
Oğlun kızın var ise sevdiğiyile ever,
Sonra pişman olursun böyle yapmazsan eğer.

Arzu'nun annesinin mezarında ise şunlar yazmaktadır:

Günahkâr bir anneyim, ey zair bana acı,
Şu yanımda yatanlar, ef'alimden⁴¹⁵ davacı.
Onların ölmesine sebep oldum ecelsiz,
Beni ister af edin, isten tel'kin edin siz.

⁴¹² **Zair:** Seyirci (<https://www.turkcesozlukler.com>).

⁴¹³ **Hail:** *esk.* Engel (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴¹⁴ **Pend:** Nasihat; öğüt (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴¹⁵ **Ef'al:** Fiil kelimesinin çoğulu, fiiller, işler, ameller (<https://www.turkcesozlukler.com>).

Benim hatamdan doğdu bu acıklı facia,
 Sakın kalkışmayınız başkasına racia!⁴¹⁶
 Ravilerden⁴¹⁷ bir defa dinleyin de vakayı,
 Ayırın kendinize bir parça ibret payı.⁴¹⁸

⁴¹⁶ **Racia:** 1. Geri dönen, 2. Münâsebeti, ilgisi olan (<http://www.osmanice.com>).

⁴¹⁷ **Ravi:** Rivayet yani söylenti anlatana verilen ad (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴¹⁸ Arzu ile Kamber ve Arzu'nun annesinin mezarlarında yazılan dörtlüklerin, bu halk hikâyesini dinleyenler ya da okuyanlar için, bir ders çıkarma niteliğinde olduğu görülmektedir. Bu dörtlükler, hikâyeyi dinleyenlere/okuyanlara ders vermek amacıyla oluşturulmuş ve bu hikâyeden çıkarılması gereken ders, verilmek istenen mesaj, halkın anlayabilmesi için direkt olarak net bir şekilde verilmiştir. Halk hikâyelerini dinleyen/okuyan halk, hikâyedeki kahramanları, kendileriyle özdeşleştirmişler ve onları kendilerine gerek kişilik, gerekse yaşama biçimi olarak örnek almışlardır. Burada, bu halk hikâyesiyle halka verilmek istenen mesajın bu şekilde net olarak verilmesi, halk hikâyelerinin halka nasıl tesir ettiğinin bir göstergesidir.

EK 29.**Süleyman Tefvik Özzorluoğlu'nun Eserinde "Arzu ile Kamber" Hikâyesi⁴¹⁹**

Eski zamanlarda Van iline yakın bir yerde "Revail" adında büyük bir şehir vardır. Burada, Hacı Behram denilen çok zengin, ünlü ve fakirlere yardım eden bir tüccar yaşamaktadır. Hacı Behram'ın biri yirmi, diğeri dört yaşında iki oğlu vardır. Yirmi yaşındaki oğlu, onun ticarethanesinde çalışmaktadır.

Hacı Behram, bir gün büyük oğlunu yerine vekil bırakıp küçük oğlunu ve hizmetkârını yanına alarak kafiyle birlikte Hacca gitmek üzere yola çıkar. Yolda haramiler, kafiyle soyarlar ve sonra da herkesi öldürürler. Sadece Hacı Behram'ın küçük oğlu ve yaşlı hizmetkârı sağ kalırlar. Yaralı oldukları için ölülerin arasında yattıklarından, haramiler, onları da ölü sanırlar. Haramiler gidince, bir süre sonra hizmetkâr kalkar ve küçük çocuğun da ölmemiş olduğunu görünce onu da sırtına atarak en yakın köye doğru yürümeye başlar. Hem yaşlı hem de yaralı olduğu için, çabuk yorulur ve bir ağacın altında dinlenmeye başlar. Karnı çok acıkmıştır. Yanındaki çocuk ise babasını isteyerek ağlamaktadır. O sırada yoldan, hali vakti yerinde bir subaşı geçer ve onları görünce yanlarına gelerek ne olduğunu sorar. Hizmetkâr, subaşıya olanları anlatır ve aç olduklarını söyler. Bunun üzerine subaşı, heybesinden ekmek ve peynir çıkararak onlara verir. Hizmetkâr, yaralı ve yaşlı haliyle çocuğu memlekete götürmeyeceğini söyler ve subaşidan çocuğu evlatlık almasını ister. Subaşı, bu teklifi kabul ederek hizmetkârı ve çocuğu evine götürür. Subaşının karısı, kimin çocuğu olduğu belli olmayan bu çocuğu almak istemez fakat subaşı, onu dinlemez. Bir hafta, hizmetkârı evinde misafir ederek onun yaralarını iyileştirir. Daha sonra hizmetkâr, memleketine döner. Subaşının karısı, "Kamber" adını verdikleri çocuğa bakmaya başlar ve daha sonraları onu kendi çocuğu gibi sever. Bu şekilde iki yıl geçer. İki yıl sonra, subaşı ve karısının bir kızları dünyaya gelir ve ona "Arzu" adını verirler.

Yıllar geçer, Kamber dokuz, Arzu ise beş yaşına gelir.⁴²⁰ Subaşı, onları mektebe yazdırır. İki çocuk, birbirlerini kardeş olarak bilmektedirler, birlikte mektebe gidip gelmeye başlarlar.

⁴¹⁹ Özzorluoğlu, Süleyman, Tefvik (1932), *Arzu ile Kamber*, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.

⁴²⁰ Hikâye anlatımında kahramanların yaşları konusunda muhtemelen bir tutarsızlık bulunmaktadır.

Bir gün, subaşının evine, diğer bir kasabanın subaşısı olan erkek kardeşi gelir. Onun da yedi yaşında bir oğlu vardır. Subaşının erkek kardeşi, kendi oğlunu Arzu ile nişanlamayı teklif eder. Subaşı, kardeşinin teklifini kabul eder ve çocukların nişan merasimleri yapılır.

Aradan yıllar geçer, Arzu ile Kamber, mektebe devam etmektedirler. Kamber, on sekiz, Arzu ise on üç yaşına gelmiştir. Arzu'nun kalbinde, Kamber için şiddetli bir aşk ateşi yanar. Arzu, Kamber'e karşı aşkını hissettirmek için ona laf atmaya, her fırsatta aşkını dile getirmeye başlar. Kamber ise Arzu'nun bu hareketlerine kızarak ona kardeş olduklarını söyler. Arzu da kardeş olmadıklarını, eğer kardeş olsalardı kalbinde böyle bir aşk hissedemeyeceğini belirtir. Kamber, Arzu'nun bu sözlerini önemsemez, onu hala kardeşi olarak görmeye ve onun davranışlarına kızmaya devam eder.

Arzu, Kamber'e olan aşkıyla artık bir şair olmuştur, derslerine de çalışmamaktadır. Eskiden çalışkan bir öğrenci olan Arzu'nun halindeki bu değişikliği mektepteki hocası fark eder ve ona bunun nedenini sorar. Arzu da hocasına Kamber'e olan aşkını itiraf eder. Hoca da aşkın karşılıklı olması gerektiğini vurgulayarak Kamber'in de onu sevip sevmediğini anlamaları gerektiğini belirtir. Bunun için, ertesi gün yanında Kamber'e laf atmasını ister. Kamber'in verdiği tepkiye göre, onun Arzu'ya karşı olan hislerini anlayacaktır. Ertesi gün Arzu, hocasının yanında Kamber'e laf atar. Kamber, Arzu'nun kendisine ulu orta laf atmasına çok sinirlenir ve onun terbiyesiz olduğunu ifade eder. Hoca da Kamber'in bu davranışına, Arzu'nun kalbini kırdığı gerekçesiyle tepki gösterir ve onu azarlar. Daha sonra hoca, Arzu'yu bir kenara çekip Kamber'in ona karşı bir şey hissetmediğini söyler. Hoca, Arzu'dan bileziğini getirmesini ister, bileziğin üzerine Kamber'in ona âşık olması için tılsım yazacaktır. Daha sonra Arzu, bu bileziği bir yere bırakacak, Kamber bileziği bulup alınca onun da kalbinde Arzu'ya karşı bir aşk ateşi yanacaktır. Bu sözler üzerine Arzu, hemen kolundaki bileziği çıkararak hocasına verir.

O sırada, bir şey danışmak için mektebe ihtiyar bir kadın gelir ve hoca ile konuştuğundan sonra, Arzu ile Kamber'i görerek onların kim olduklarını sorar. Hoca, onların subaşının kızı ve oğlu olduğunu söyler. Kadın, bu cevap karşısında şaşırarak subaşının sadece bir kızı olduğunu, onun oğlunun olmadığını ifade eder. Hoca, bunun üzerine çocukların da duyması için yüksek sesle Kamber'in hikâyesini anlatır. Arzu, Kamber'e onun kendisine inanmadığını, artık kardeş olmadıklarının ortaya çıktığını söyler ve ona olan aşkını tekrar dile getirir. Kamber'in de kendisini sevmesini ister. Kamber, bu olayın doğruluğundan

emin olamaz ve Arzu'ya annesinin ağzını arayacağını, eğer gerçekten kardeş değillerse onu seveceğini söyler.

Arzu ile Kamber, mektep bitince eve dönerler. Arzu'nun annesi, ekmek yapmaktadır, su lazım olunca, kızından çeşmeye gidip su getirmesini ister. Arzu, kovayı alıp çeşmeye gider. Kamber de Arzu'nun gitmesini fırsat bilerek kadının memesini tutup emmeye başlar. Kadın, bu duruma çekinir ve onların sahibinin sadece Arzu olduğunu söyler. Böylece Kamber, hocanın doğru söylediğini anlar. Kamber, eline bir bakraç alıp geç kalan Arzu'ya bakacağını ve su dolduracağını söyleyerek Arzu'nun yanına gitmek üzere evden ayrılır. Arzu, Kamber'in geldiğini görünce hocasının tılsım yazmış olduğu bileziğini çıkararak çeşmenin taşının üzerine koyar ve eve doğru yürümeye başlar. Arzu ile Kamber, yolda karşılaşırlar. Kamber, Arzu'ya beklemesini, bakracı doldurunca beraber eve geçmelerini söyler. Arzu bekler; Kamber, çeşmenin başına gider ve Arzu'nun bileziğini tanıyıp alarak onu koynuna koyar. Bunun üzerine, kalbinde daha önce hissetmediği şeyler hissetmeye başlar. Bakracını doldurmaya bile sabredemez, bakracı tam olarak doldurmadan Arzu'nun yanına gider. Arzu ve Kamber, yan yana yürümeye başlarlar. Kamber, Arzu'nun elini tutup okşayarak onda olan şairlik yeteneğini kendisine de öğretmesini ister. Arzu, şairliğinin aşktan kaynaklandığını ve bu şairliğin öğretilmeyeceğini belirtir. Kamber'den ağzının açmasını ister. Arzu, Kamber'in ağzına tükürecek kendisinde bulunan aşk, ona da geçecek, o da şair olabilecektir. Bunun üzerine Kamber, ağzını açar, Arzu da onun ağzına tükürür. Böylece Allah, ikisine de şairlik yeteneği verir. O sırada Arzu, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranarak şaşkınlıkla koluna bakar ve türkü söylemeye başlar. Kamber de onun türküsüne karşılık verir. Böylece birbirlerine karşılıklı olarak şu türküleri söylerler:

(1)

Arzu:

Kovamı suya daldırdım
Doldu mu diye kaldırdım
Sana derim güzel Kamber
Ben bileziğimi aldırdım

Kamber:

Evinize ben varmadım
Gonçe gülünü dermedim
Sana derim dilber Arzu
Ben bileziğini görmedim

Arzu:

Ak koyunum kuzuludur
Yarım şeker sözlüdür
Bileziğimin üstünde
Bir tılsım yazılıdır

Kamber:

Yiğit gerek merdane
Âşık gerek rindane
Arzu senin yolunda
Başım koydum meydana⁴²¹

Bu türkülerle Arzu, hocasının yaptığı her şeyi anlatır. Kamber de Arzu'ya olan aşkını ilan eder. Türküleri bittikten sonra birlikte eve gelirler. Kamber'in kalbinde aşk ateşinin alevlendiğini gören Arzu, kadınlık hissiyle naz yapmaya başlar. Kamber'in yanına gelmeyerek ondan kaçır. Kamber ise aşkından yanıp tutuşarak etrafta biçare şekilde dolaşmaya başlar.

O sıralarda subaşı, hastalanarak vefat eder. Arzu ve annesi, memleketin adeti gereği siyah giyerek mateme girerler. Arzu'nun annesi de bundan sonra Kamber'e soğuk davranmaya başlar. Arzu'nun nazı ve annesinin soğuk davranışları sebebiyle Kamber, artık evde kalmak istemez ve aşkına deva bulabilmek için dağlarda, bağlarda dolaşmaya başlar.

Arzu ise Kamber'e olan davranışlarından dolayı pişman olur ve onunla tekrar barışmak ister. Kamber'in hasretiyle yanmaya başlayan Arzu, onu arayıp bulmaya karar verir. Bir gün, annesinden hava alma bahanesiyle bağa gitmek için izin alır ve Kamber'i aramak için etrafta dolaşmaya başlar. Bir bağın kenarından geçerken Kamber'i orada, bir ağacın

⁴²¹ Özzorluoğlu 1932: 14-15.

altında uyurken görür. Hemen yanına gidip baş ucuna oturur. Sonra aşk acısıyla gözyaşları dökmeye başlar. Bir süre sonra Kamber, uyanıp Arzu'yu yanı başında görünce onun ayaklarına kapanır. Birlikte konuşup hasret giderirler. O sırada birkaç kişinin oraya gelmesinden dolayı iki sevgili, ayrılmak zorunda kalır.

Kamber, eline sazını alıp dağlara düşer, dertli dertli türküler söyler. Onun türkülerini duyanlar, ona acırlar. Daha sonra Kamber, Arzu'yu görmek için şehre gelerek onun evinin etrafında dolaşmaya başlar. Arzu da Kamber'in gelmiş olduğu haberini alır. Onun yanına gitmek ister fakat annesinden korktuğu için gidemez. Sonunda bir çare düşünür ve şehrin kenarında bulunan bahçelerinde vakit geçirmek için annesinden izin alır. Arzu'nun evden çıkıp gittiğini gören Kamber, onu takip eder. Arzu, bahçeye girer ve bir testiye su doldurur. Kamber de onu bekler. Arzu, testisini doldurup yürümeye başlayınca hemen onun yanına gelir. İki âşık, oturup konuşmaya başlarlar. Kamber, Arzu'nun elini öpmek ister. Arzu, elini öptürmek istemeyip çeker, bu sırada Arzu'nun parmağındaki akik yüzük yere düşerek kırılır. Bunun üzerine, yüğünün kırılmasına üzülen Arzu, Kamber'in de kolunun kırılması için ona beddua eder. Bu sözleri duyan Kamber, çok kırılır ve bir tarafa çekilir. Arzu, hata ettiğini anlar ve pişman olarak Kamber'den özür diler. Fakat Kamber, onu affetmez. Arzu da eve dönmek zorunda kalır. Kamber, sazını alarak dağlarda yürümeye başlar. Biraz yürüdükten sonra, uçurumun yanından geçerken ayağı kayar ve dereye düşüp kolunu kırar.

Şehrin ileri gelenlerinden Masum Paşa, o sırada oradan geçmektedir. Kamber'i, baygın bir halde yataken görür ve adamlarıyla birlikte onu dereden çıkarıp yüzüne su serperek uyandırır. Sonra onu konağına götürüp kırıkçıya kolunu sardırır ve yatağa yatırır.

Kamber'in kendisine küs olmasından dolayı son derece mutsuz olan Arzu, Kamber'in başına gelenleri öğrenince Masum Paşanın konağına gider. Kamber'i kolu kırık, beti benzi atmış bir şekilde görünce olanlara kendisi sebep olduğu için ağlamaya başlar. Bir süre sonra, uyuyun Kamber, uyanır ve yanında Arzu'yu görünce küskünlüğüne devam eder, sevgilisini vefasızlıkla suçlar. Arzu, Kamber'in sözlerine çok üzülür ve parmaklarını keseceğini söyleyerek Masum Paşadan bıçak ister. Kamber, Arzu'nun böyle bir şey yapacağına inanmadığını söyler. Arzu da parmaklarını doğrar. Arzu'nun eli, kanlar içinde kalır. Kamber, onun bu fedakârlığını görünce söylediklerine ve yaptıklarına pişman olur fakat iş işten geçmiştir. Masum Paşa, hekimi çağırır. Arzu'nun yaraları sarılır

ve annesine haber verilip çağırılır. Kızının Kamber için parmaklarını kesmesi üzerine kadın, çok sinirlenir ve kızına bağırmağa başlar. Kendisini rezil ettiğinden, herkesin durumu öğrendiğinden, kimsenin yüzüne bakamadığından bahseder. Arzu da paramağını kesmek şöyle dursun, onun için canını bile vereceğini ifade eder. Bu sözler üzerine daha çok sinirlenen annesi, Arzu'yu eve götürmek ister. Arzu, Kamber'e olan aşkını dile getirerek annesini yumuşatmaya çalışır fakat annesi, yumuşamaz ve kızına utanması gerektiğini söyler. Daha sonra annesi, bu şekilde bir yere varamayacağını anlayınca kızını güzellikle eve götürmeye karar verir ve hep birlikte evde baş başa konuşup bu derde bir çözüm bulacaklarını söyleyerek onları kandırır. Arzu ile Kamber de kadına inanırlar ve hep birlikte eve dönerler.

Kadın, kızını Kamber'den vazgeçirebilmek için her yolu dener fakat başarılı olamaz. En sonunda, Kamber'i zehirleyerek öldürmeye karar verir. Bir gün, kuzu kesip pişirir ve içine zehir koyarak Kamber'in önüne verir. Kamber, yemeğe uzanmadan önce Arzu'nun yüzüne bakar. Arzu, annesinin ihanetinden şüphelendiği için kasvet ve tedirginlik içindedir. Kamber, Arzu'nun bu halinin nedenini merak ettiğini şu türküyle dile getirir:

(2)

Kaşın gözün çatmışsın

Kaygulara batmışsın

Önümdeki kuzuya

Ağular mı katmışsın

Arzu:

Tınma Kamber'im tınma

Sözünden asla dönme

Önündeki kuzuya

Şeker katsalar sunma⁴²²

Arzu'nun bu sözleriyle yemeğinin içinde zehir olduğunu anlayan Kamber, artık evde duramayarak sahralara gider. Arzu, Kamber giderken ara sıra görüşebilmeleri için ondan çok uzaklara gitmemesini rica eder. İki sevgili, vedalaşırlar. Arzu, ağlayarak odasına kapanır. Günler geçtikçe Arzu'nun aşkı daha çok artar ve Kamber'i aramaya çıkar. Onu

⁴²² Özzorluoğlu 1932: 30.

bulur, birlikte bir ağacın altında akşama kadar oturup konuşurlar. Hava kararınca Arzu, evine döner. Arzu'nun annesi, kızıyla Kamber'in gizli gizli görüştüklerini bilmez ve her fırsatta Kamber'i kızına kötüler.

Bir gün, memleketin ileri gelenlerinden biri, evlenmek için Arzu'ya talip olur. Arzu'nun annesi, bu teklifi hemen kabul eder ve ertesi gün söz kesilerek düğün hazırlıklarına başlanır. Arzu, Kamber'in üzülmemesi için onu durumdan haberdar etmez. Her gün gidip Kamber'i görerek onunla bir kaç saat geçirir, akşamları da odasında ağlar. Sonunda nikâh günü gelip çatar. Artık bu durumu gizlemenin bir faydasının olmayacağını düşünen Arzu, koşarak Kamber'in yanına gelir ve olanları ona anlatır. Bu durumu öğrenen Kamber, ağlayıp sızlar. En sonunda bir çözüm bulabilmek için bir arzuhal yazıp valiye vermeye ve ondan yardım istemeye karar verir.

Arzu, koşarak eve döner ve Kamber'den ayrılacağını düşünerek odasında hıçkırıklarla ağlar. Bir süre sonra, komşu kadınlar ve annesi yanına gelerek onu teselli etmeye çalışırlar. Evleneceği kişinin, gençliğini, güzelliğini ve zenginliğini överler. Kamber'i ise serseri olmakla suçlarlar ve ona nasihat ederler. Arzu, bu sözler üzerine bir şey söylemez. Onun bu suskunluğunu fırsat bilerek diğer erkekle nikâhını kıyarlar.

Kamber ise bir arzuhal yazıp valinin yanına gider. Gözyaşları içinde olanları anlatır ve onun ayaklarına kapanarak ondan yardım ister. Vali de zamanında aşk acısı çektiği için, Kamber'in derdinden anlar ve adamlarına, Arzu'nun annesine kızını Kamber'e vermesi için emrettiğini söylemesini ister. Düğün masraflarını da kendisi ödeyecektir. Adamlar, Kamber'i de alıp Arzu'nun evine doğru yola çıkarlar. O sırada düğün başlamıştır. Arzu'nun bulunduğu şehrin kenarına geldiklerinde bir kadının elinde bir çanak zerdeli pilav görürler. Adamlardan biri, kadına pilavı nereden aldığı sorar. Kadın da Arzu'nun düğününden aldığını söyler. Arzu'nun düğünü olduğunu öğrenen Kamber, düşüp bayılır. Yanındaki adamlar, yüzüne su dökerek onu ayıltırlar. Adamlardan biri olan başçavuş, Kamber'e merak etmemesini, kızı alacaklarını belirtir. Kamber ise artık çok geç olduğunu, Arzu'nun başkasıyla evlendiğini, bu saatten sonra başkasının hakkı olan birisini alamayacağını söyler. Başçavuş ise valinin emrini yerine getirmek ve Arzu'yu teslim almak istemektedir. Kamber ise validen yardım istediğinde Arzu'nun evli olmadığını, şimdi onu almanın doğru olmayacağını söyleyerek onu alma isteğinden vazgeçer. Bu durumda valinin de adamların da yapacak bir şeyleri yoktur. Bunun üzerine,

adamlar geri dönerler. Kamber, sazını alıp Arzu'nun evine gider ve kurulan düğünü, gelin olan Arzu'yu görür. Kamber'in geldiğini gören Arzu, ağlamaya başlar. Kamber'in de aşkı depreşir ve Arzu'ya yanık türküler söyler. İki sevgili, hasretle dertleşirler. Arzu'yu süslü bir ata bindirirler. Kamber de Arzu'nun yanında yürümeye başlar. At kapıdan çıkarken Arzu, ağlayıp sızlar. Kamber, önce ata hitaben, sonra da kızın üzengisini tutup üzengiye hitaben bir türkü söyler, daha sonra Arzu ile Kamber, karşılıklı türkü söylemeye başlarlar:

(3)

Kamber:

Kısrak mısın at mısın
Mevlâyı sever misin
Arzu'm sana emanet
Onu incitmez misin

Hey zengiler zengiler⁴²³
Sarhoş olur bengiler
Arzu'mun topukların
Ağrıtmayın üzengiler

Arzu Hanım atlandı
Buna yürek katlandı
Elimden bir şey gelmez
Kalbime ok saplandı

Arzu:

Ben bir garip turnayım
Bir tanecik hurmayım
Seni terk eder isem
Muradıma ermeyim

⁴²³ **Zengi:** Üzengi (<http://www.tdk.gov.tr>).

Kamber:

Turna katarla uçar
 Yüreğime ok batar
 Sen gidersen Arzu Han
 Âşık Kamber ne yapar

Arzu:

Çarem yok gidiyorum
 Kanlı yaş döküyorum
 Senden başkaya Kamber
 Teslim olmam diyorum

Kamber:

Vaadin beni canlandırdı
 Yüreğimi şenlendirdi
 Var selâmetle cananım
 Sözün kalbimi dinlendirdi

Arzu:

Ümidin kesme Kamber'im
 Hem miskim hem amberim
 Mevlâ bizi kavuşturur
 Etme merak hiç Kamber'im

Kamber:

Yol eser kum savrulur
 Felek başıma çevrilir
 Sana derim Arzu Hanım
 Yollar buradan ayrılır⁴²⁴

⁴²⁴ Özzorluoğlu 1932: 42-44.

Kamber, son türküyü söylediği sırada düğün alayı, iki yol ağzına gelmiştir. Artık Arzu ile Kamber, ayrılmak zorundadırlar.

O sırada gelini karşılamaya gelen güvey, Arzu'yu Kamber'in gözü önünde kucaklayıp getirdiği ata bindirir. Gelin ve güvey, yan yana gitmeye başlarlar. Kamber, artık bu duruma daha fazla dayanamayarak oradan uzaklaşır ve yine dağlara, sahralara düşer.

Kocasının evine giden Arzu da halsizlik ve yorgunluk bahanesiyle odaya kapanır, ağlamaya başlar. Kamber'e söz verdiği gibi kendini kocasına teslim etmez, kocasının yüzüne bile bakmaz. Aylardır, her gece Arzu'yu bekleyen adam, artık bu duruma tahammül edemez. Bir gece, Arzu'nun odasına gelerek ona yalvarıp yakarmaya başlar. Bu şekilde olmayacağını anlayınca da onun helali olduğunu söyleyerek Kamber'den vazgeçmesini ister. Arzu da net bir dille sözünden dönmeyeceğini belirtir. Arzu'nun kocası, artık ondan ümidini keser ve bir kenara çekilerek karısından ayrı yaşamaya başlar. Bu durumu haber alan Arzu'nun annesi, kızına, kocasına iyi ve yakın davranması konusunda nasihatler verir fakat bunlar, hiçbir işe yaramaz. Arzu, her gece odasında ağlayarak Kamber için türküler söyler. Kocasını, artık bu duruma dayanamayarak hasta olup yataklara düşer. Memleketin bütün hekimleri, onu iyileştirmeye çalışsalar da başaramazlar ve adam ölür. Arzu, kendisinin aşkıyla ölen adama çok üzülür ve onun için de gözyaşları döker. Kocasının ölümünden bir ay sonra, kocasının annesi ve babası Arzu'ya sıkılıyorsa annesinin evine gidebileceğini söylerler. Arzu, bu teklifi kabul eder ve bunun üzerine bir kervan ile memleketine doğru yola çıkar. Arzu'nun memleketine gitmek için geçtiği yerde eğlence zamanıdır. Bu sahrada, bir seyrangâhta kadınlar ve erkekler eğlenmektedirler.

Arzu'nun gittiği günden beri dağlarda dolaşan Kamber de buradadır ve bir kenara oturmuş dalgın dalgın insanların eğlenmelerini izlemektedir. Kamber, aşk acısıyla türkü söyler. Onun sesini duyan Arzu, kervandakilere beklemelerini söyleyerek sesin geldiği yöne doğru gider ve Kamber'i dertli dertli otururken bulur. Ağlayıp onun boynuna sarılır. Kamber de Arzu'yu kucaklar. O sırada, Arzu'nun başka bir adamın karısı ve helali olduğunu düşünür. Arzu'nun kocasının öldüğünden, artık birbirlerine kavuşmaları için bir engel olmadığından haberi yoktur. Kamber, başkasının helali olan bir kadını kabul edemediği için Arzu'yu eliyle iter, onun kolları arasından kurtulur ve ona başka birinin olduğunu söyler. Arzu da kocasının vefat ettiğini anlatır. Kamber, yine de Arzu'nun başka biriyle birlikte olduğunu düşünür ve artık onunla eskisi gibi olamayacaklarını belirtir. Bunun üzerine Arzu da nasıl bıraktıysa şimdi de öyle olduğunu, ona verdiği sözü tuttuğunu söyler. Bu durumu öğrenen Kamber, çok sevinir. İki âşık, birbirlerine sarılırlar.

Onların aşkını bilen ve bu yüzden onları yüce bir yere koyan halk, onların sarılışlarını hiç ayıplamaz. Arzu ile Kamber, bir kaç saat geçmiş olmasına rağmen birbirlerinden ayrılmayarak sarılmaya devam ederler. Onları görenler, bu durumun birbirlerine karşı hissettikleri şiddetli aşktan olduğunu ve onların bu aşkın coşkusuyla bayıldıklarını düşünürler. Fakat onlar, birbirlerine sarıldıkları sırada gülerek, sevinerek ölmüşlerdir. Bu durumu bilmeyen halk, Allah'ın bu büyük hikmetine hayran olurlar ve âşıkların birbirlerine kavuştuklarını düşünerek memnun olurlar. Bu olayla, herkesi bir sessizlik kaplar, Arzu ile Kamber'i yalnız bırakarak çekilirler. Arzu'nun annesine de kızının geldiğini ve Kamber'e kavuştuğunu müjdeliler. Bunu duyan kadın, sinirle seyrangâha koşar ve iki âşığı ayırmak ister. Fakat kadın geldiğinde Arzu ile Kamber'in yattıkları yerin dört tarafını su kaplar ve ora bir ada halini alır. Bu duruma, Arzu'nun annesi de etraftakiler de çok şaşırırlar. Bir kaç kişi, hemen bir balıkçı kayığı alıp Arzu'nun annesiyle birlikte, oluşan adaya geçerler. Kadın, birbirlerine sarmaş dolaş sarılarak yatan âşıkları ayırmak ve halkın önünde bu rezalete son vermek için onların üstlerine atlar. Böylece, onların öldüklerini anlar. Kadın, ağlayıp saçlarını yolmaya başlar. Kızını, Kamber'den ayırıp evine götürmek istese de bunu başaramaz. Bunun üzerine halk, iki âşığın aynı mezara gömülmeleri gerektiğini, bu durumun Allah'ın bir işareti olduğunu düşünürler.

Arzu'nun annesi, o zamana kadar yaptığı her şeye pişman olur fakat artık çok geçtir. Kadın, ellerini açarak çaresizce dua eder. Onları ayırmaya çalıştığı için pişman olduğunu söyleyerek Allah'ın kendi canını da almasını ve kendisinin de onlarla aynı mezarda gömülmesini ister. Böylece, Allah'ın onu affedebileceğini düşünür. Onun bu duası kabul olur ve o da hemen orada ölür.

Oradaki halk, onların öldükleri yere gömülmelerine karar verirler. Hemen iki mezar kazarlar. Arzu ile Kamber'i bir mezara, kadını ise diğer mezara koyarlar. Arzu ile Kamber, mezara konuldukları sırada, mezardan iki beyaz güvercin çıkarak yan yana uçarlar. Bunu görenler, daha sonra memleketin alimlerine bu durumun ne anlama geldiğini sorarlar. Alimlerin dediklerine göre onlar, aşk şehitleridir, evliya derecesine ulaşmışlar, belki de kırklara karışmışlardır. İşte o iki beyaz güvercin, onların ruhlarıdır. Daha sonra buraya, bir türbe yaparlar ve halk, onları ziyaret etmeye başlar.

Elli yıl sonra, türbeyi ziyaret eden biri, burada uyuyakalır. Rüyasında iki âşığın cennet bahçesinde, büyük bir ikram içinde olduklarını görür. Onun anlattığı bu rüya, türbenin duvarına yazılır. Arzu ile Kamber'in aşkı asırlar boyunca dilden dile dolaşır.

EK 30.**Selâmi Münir Yurdatap'ın Eserinden “Arzu ile Kanber” Hikâyesi⁴²⁵**

Hoca Behram, Horasan'da yaşayan, dindar, herkese yardım etmeyi ve iyilik yapmayı seven zengin bir tüccardır. İki oğlu olan Hoca Behram'ın 25 yaşlarında olan büyük oğlu, eski karısından ve Hoca Behram'ın hesaplarını tutmakta, yazıcılık yapmaktadır. Genç karısından olan diğer oğlu ise henüz kundaktadır. Hoca Behram, bir gün Hacca gitmeye karar verir. Büyük oğlunu yerine vekil bırakıp genç karısı, küçük oğlu ve uşağıyla beraber Hicaz yolunu tutar.

Hicaz'a iki günlük mesafe kala Arabistan çölünde yol kesici haramiler, kervanın önünü keserler. Kervandakiler, haramilerle çok mücadele ederler; aralarında kanlı bir boğuşma olur. Sabaha karşı neredeyse kervandaki hiç kimse sağ kalmamıştır. Sağ kalanlar da çok kötü durumdadır. Uşak ve Hoca Behram'ın küçük oğlu da kurtulanlar arasındadır.

Haramilerin başı; adamalarının, küçük çocuğu kucağına almış olan uşağı öldürmelerine izin vermez ve uşağı yanına çağırır. Kendisinin öldürüleceğini, çocuğu onlara vermesini söyler. Uşağın yalvarmasıyla ona acıyarak onu serbest bırakır. Uşak, çocuğu da alarak şehrin yolunu tutar. Çok aç ve susuzdur; kucağındaki çocuk da susuzluktan ağlamaktadır. Nihayet bir akarsu ve bir keçi bulur. Böylece hem susuzluklarını giderirler hem de karınlarını doyururlar.

Şehre ulaştıklarında zengin bir adam, uşağa derdinin ne olduğunu sorar. Uşak, başından geçenleri anlatır, adam da ona bir kese altın çıkarıp vererek çocuğu evlatlık olarak ister. Uşak da bu teklifi kabul eder. Bu adamın adı Cevher Çavuş'tur. Cevher Çavuş, çocuğu alıp eve götürür. Karısı bu duruma çok sevinir. Cevher Çavuş ve karısının bir de Arzu adında kızları vardır. Evlatlık aldıkları çocuğun adını Kanber koyarlar. İki çocuk, birbirlerini kardeş bilerek büyürler. Cevher Çavuş, bir sene sonra vefat eder. Aile bütün kuvvetini Arzu ile Kanber'i okutmaya verir, ikisi de çok başarılı öğrencilerdir.

Cevher Çavuş, ölmeden önce Arzu'yu kardeşinin küçük oğluyla nişanlamıştır. Fakat Arzu, nişanlısını hiç görmemiştir. Aradan yıllar geçer. Arzu ile Kanber, on üç-on dört yaşlarına gelirler. Arzu, Kanber'e karşı bambaşka duygular hissetmeye başlar. Fırsat

⁴²⁵ Yurdatap, Selami Münir (1936), Arzu ile Kanber Hikâyesi, İstanbul: Bozkurt Matbaası.

buldukça Kanber'e sataşip laf atar fakat Kanber, Arzu'yu kardeşi bildiği için bunu doğru bulmaz. Arzu, bu duruma çok üzülür. Okulda dersteyken hocası, Arzu'nun bir derdi olduğunu anlar ve Arzu'ya ne olduğunu sorar. Arzu, bunun üzerine Kanber'e âşık olduğunu itiraf eder ve aslında kardeş olmadıklarını hocasına itiraf eder. Hoca, anlayışlı bir adamdır; Kanber'in de onu sevip sevmediğini öğrenmek için Arzu'dan yanında ona laf atmasını ister. Bunun üzerine Arzu, Kanber'e laf atar fakat Kanber, onu tersler ve ders çalışmaya başlar.

Hoca, Kanber'in Arzu'yu sevmediğini belirterek ona bir şeyler yapması gerektiği öğüdünü verir. Arzu'dan bileziğini ister, Kanber'in onu sevmesi için bileziğe büyü yapacaktır. Bu sırada herkes dersteyken, hocanın yanına yaşlı bir kadın gelerek onunla gizli bir şeyler konuşur, tam gidecekken ona Kanber'in kim olduğunu sorar. Hocanın, "Arzu'nun kardeşi" cevabını vermesi üzerine kadın, Cevher Çavuş'un oğlunun olmadığını söyler. Hoca da Kanber'in duyması için yüksek sesle olup biteni anlatır. Bu sözler üzerine Arzu da Kanber'e kardeş olmadıklarını, evlenebileceklerini söyler. Kanber, bu sefer alttan alarak sakın bir sesle annesinden durumu öğreneceğini belirtir.

Bir gün Arzu çeşmeye gittiğinde Kanber, annesinin yanına yaklaşarak sütünü emmek için kadının göğsünü açmak ister. Kadın ise onlardan yalnızca Arzu'nun emebileceğini söyler. Bu sözler üzerine Kanber, Arzu ile gerçekten kardeş olmadıklarını anlar. Dışarı çıkar ve çeşmede Arzu'yu görür. Arzu da onu görünce hemen bileziğini çıkarır, taşın üzerine koyar ve yüzünün kir içinde olduğunu söyleyerek Kanber'i kandırıp onu çeşme başına gönderir. Kanber, burada Arzu'nun bileziğini görünce alıp koynuna sokar ve kalbinde Arzu'ya karşı bir heyecan duymaya; Arzu'ya iltifat etmeye başlar. Arzu da bu iltifatlara karşılık verir.

Birlikte testiye eve bırakıp bir ağacın altında otururlar. Kanber'in sessizliği bozmasıyla konuşmaya başlarlar. Arzu, Kanber'e sokulur, bunun üzerine Kanber de Arzu'yu öper. Daha sonra Arzu, Kanber'in saz istemesi üzerine iki tane saz getirir. Karşılıklı saz çalıp birbirlerine türkü söylemeye başlarlar:

(1)

Arzu:

Kırbamı⁴²⁶ suya daldırdım
 Doldu mu diye kaldırdım
 Sana derim canım Kanber
 Ben bileziğim aldırdım

Kanber:

Evinize varmadım
 Konca gülün vermedim
 Sana derim canım Arzu
 Ben bileziğin görmedim

Arzu:

Ak koyun sütlüdür
 Benim yârim şeker sözlüdür
 Bileziğin üstünde
 Tılsım mı yazılıdır

Kamber:

Yeğitlerin merdane
 Âşık gelir meydana
 Ben Arzu'nun yolunda
 Koydum serim meydana⁴²⁷

Arzu ve Kanber, birbirlerine bu türküyü söyleyince eve dönerler, saat geç olmuştur. Bunun üzerine Arzu'nun annesi, Kanber'e kızını baştan çıkardığı gerekçesiyle kızar.

⁴²⁶ **Kırba:** *esk.* Sakaların içinde su taşıdıkları ağız dar, altı geniş, deriden yapılmış kap, su kabı, matara (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴²⁷ Yurdatap 1936: 17-18.

Ertesi gün okula gittiklerinde hoca, Kanber'in hareketlerinden büyüünün işe yaradığını anlar ve evlenmelerini sağlamak için durumu velilere söylemeye karar verir. Okul bittiğinde, ok atmaya gidecek olan Kanber'i durdurarak ona, Arzu'yu sevip sevmediğini sorar. Kanber'in olumlu cevabı üzerine de onları evlendireceklerini belirtir. Kanber, bu duruma sevinir, avlandıktan sonra eve geldiğinde Arzu'nun annesinin suratının asık olduğunu görür. Arzu'ya bir şey sormadan yatar.

Aylar sonra, Kanber delikanlı olup Arzu da gelinlik çağa geldiğinde, Arzu'nun annesi kızının Kanber'le görüşmesini yasaklar. Arzu da bunun üzerine kendini naza çekmeye karar verir. Kanber, bu duruma çok üzülür ve aşkı daha da artmaya başlar. Birbirlerine ilk türkü söyledikleri yere giderek ağacın altına yatar. Bunu gören Arzu, annesinin evde bulunmamasını fırsat bilerek Kanber'in yanına gidip saçlarını okşayarak bir dörtlük söyler:

(2)

Şeftali ağaçları

Türlü çiçek başları

Kurulu yaya benzer

Kanberimin kaşları

Birbirlerini çok özleyen iki âşık muhabbete koyulurlar. Öyle ki onları gözetleyen komşuları görmezler. Eve dönerken onları gören birkaç komşuda azar işitirler, evde de Arzu'nun annesi sinirlenir ve Kanber'i evden kovacak raddeye gelir. Olanlara dayanamayan Kanber, sazını da alarak dağlara düşer. Birkaç gün, sevgilisinin hasretiyle dağlarda gezer. Bir komşunun, Kanber'in dağlarda olduğunu Arzu'ya söylemesi üzerine kız, bir bahaneyle dışarı çıkar ve saçı sakalı birbirine karışmış olan Kanber'i görür. İki sevgili birbirleriyle hasret giderirler.

Arzu eve döneceği sırada Kanber, onun elini tutarken parmağını acıtır. Bunun üzerine Arzu, "*Parmağımı incittin, iki kolun kırılısın*" der. Kanber, Arzu'nun bu sözleri üzerine ona çok kırılır ve küser. Arzu, ağlayarak eve dönüp yatar. Kanber de dalgın dalgın dağlarda gezerken ayağı kayar ve büyük bir taşın üzerine düşer, bayılır ve kolu kırılır.

O gün, Cevher Çavuş'un bir arkadaşı olan Masum Paşa adında zengin bir adam şehre gelir ve hal hatır sormak için Arzulara da uğrar. Masum Paşa, Kanber'i göremeyince Arzu'ya sevgilisinin nerede olduğunu sorar. Arzu da Kanber'in küstüğünü, onu çok

merak ettiğini söyler. Arzu'nun ve Kanber'in sevdalarını bilip onaylayan Masum Paşa da Kanber'i merak ederek adamlarıyla onu aramaya koyulur. Kanber'i yerde, kanlar içinde baygın bir şekilde bulurlar. Masum Paşa, adamlarına Kanber'i kendi evine götürmelerini söyler. Doktor, Kanber'i tedavi eder. Masum Paşa'nın Arzu'ya haber vermesi üzerine, feryat eden Arzu'yu annesi azarlar. Fakat Arzu, annesine karşı çıkarak Masum Paşa'nın evine gider. Kanber'i acılar içinde görünce dışarı çıkıp parmaklarını kanatana kadar ısırır. Arzu'nun arkasından annesi gelir. Kadın, Arzu'yu ikna edemeyeceğini anlayınca bir oyun oynamak için Masum Paşa'ya teşekkür ederek, Kanber'e kendi bakmak istediğini söyler. Kanber'e bir ay bakar ve Arzu'ya artık Kanber hakkında kötü bir şey söylemez. Arzu da Kanber de kadının fikrinin değiştiğine inanırlar. Fakat kadının planı, Kanber'i zehirleyerek öldürüp Arzu'yu zengin birisiyle evlendirmektir. Bu plan doğrultusunda kadın, bir kuzu pişirir, içine zehir koyar ve kızına Kanber ile yemek yememesini söyler. Arzu, annesinin sözlerinden şüphelenir ve Kanber'e kuzuyu yememesini bir beyit ile öğütler:

(3)

Sunma Kamber'im sunma

Sözünden asla dönme

Önündeki kuzuya

Şeker katsalar yeme⁴²⁸

Bunun üzerine Kanber, bir bahane bularak kuzuyu yemez ve tekrar dağa çıkmaya karar verir. Fakat Arzu'dan uzaklaşmayacak, Arzu istediği zaman onu görebilecektir. Arzu'nun annesi, Kanber'in gitmesine çok memnun olur. Kızına öğütler vermeye devam etse de Arzu bunları dinlemez ve Kanber'le görüşmeye devam eder.

Günün birinde Arzu'nun güzelliğini ve zekâsını işiten zengin bir tüccar, Arzu'nun annesine haber gönderip Arzu'ya talip olur. Arzu'nun annesi, buna çok sevinerek kızına sormadan olumlu cevap verir. Ertesi gün, nişan merasimi yapılmasına karar verilir. Arzu, istemeyerek süslenir; aklı dağlarda olan Kanber'dedir. Düğün hazırlıkları yapılmaya başlandığı sırada Arzu, bir yolunu bulup Kanber'in yanına gider fakat olanları ona

⁴²⁸ Yurdatap 1936: 32.

anlatamaz. Yalnızca, ona her zaman sadık kalacağını, başkasının olmayacağını söyler. Düğün günü, herkes mutluyken Arzu ağlayıp sazıyla aşkını dile getirir.

Kanber, Arzu'nun başkasıyla evlendiğini arkadaşlarından duyar. Kanber, bunun üzerine acıklı bir mektup yazar ve Şehirin Beğine yollar. Şehirin Beği, mektubu okuyunca Kanber'e acır ve adamlarına, Arzu'nun annesini düğünden vazgeçirip kızını Kanber'e vermesi için ikna etmeleri emrini verir. Fakat Arzu ile zengin tüccarın nikâhları kıyılmıştır.

Beğin gönderdiği adamlar, Kanber'le beraber şehre gelirken yolda bir kadına rastlarlar. Kadının elinde içi zerde pilav dolu bir tencere vardır. Kadın, bu pilavı Arzu'nun düğününden aldığını söyleyince Kanber, düşüp bayılır. Kanber ayılınca Beğin adamı, elinde bulunan Beğin fermanı ile mutlaka Arzu'yu alacaklarını söyler. Kanber, düğün evine girer; Arzu, onu görünce ağlamaya başlar. Arzu ile Kanber, birbirlerine olan duygularını ifade ederler. Daha sonra güveyin annesi gelip Arzu'yu götürür. Kanber, Arzu'nun geçeceği yola düşüp bayılır, onu kadınlar ayıltırlar. Arzu, ata bindirilir; Kanber, onun arkasından saz çalıp türkü söyler.

(4)

Kamber:

Güzel ata binersin
Benim zararım ararsın
Arzu sana emanet
Kanı nazik tutasın

Hey zenciler zenciler
Sarhoş mudur çengiler
Arzu'nun topuğun
İncitme pek özengiler

Arzu Hanım atlandı
Yürek nice katlandı
Arzu halim neyledi
İşte zaman tükendi

Arzu:

Ben garip durayım
Muradıma ermeyim
Bu Haktan reva mıdır?
Muradıma ermeyim

Beni ele verdiler
Yârimden ayırdılar
Etrafımda çalgıcılar
Feryadımı dinlediler

Ey gümüş sulu çeşme
Kes suyumu hiç akma
Sevda çekmiyen sakın
Buradan su hiç içme

Kanber:

Yol eser kum durulur
Dünya başıma çevrilir
Sana derim Arzu Han
Yol buradan ayrılır⁴²⁹

Kanber, türküyü söylediğinde gelin alayı ve güvey, dörtyol ağzına gelir. Güvey, atını Arzu'nun bindirilmiş olduğu atın yanına doğru sürer. Arzu ve Kanber, artık ayrılacaklarını anlamışlardır. Arzu ile güveyin atları, yan yana ilerlerken Kanber, yukarıdaki son dörtlüğü söyler artık daha fazla dayanamayarak oradan uzaklaşır. Arzu da yeni evlendiği zengin tüccarın evine gider fakat kocasına yüz vermez. Kocasını, Arzu'ya onun olması için yalvarır; Arzu bunu kabul etmez. Bu durumun üzerine adam, gün geçtikçe sararır solmaya başlar. Üç ayın sonunda hastalanarak yataklara düşer ve ölür.

⁴²⁹ Yurdatap 1936: 43-46.

Adamın sırrını bilen bir arkadaşı ise mezarına şu sözleri yazdırır: “*Muradına ermeden ölen zavallı genç tacir Hasan.*”

Arzu, kaynanasından onu annesinin yanına göndermesini ister. Kadının bu isteği kabul etmesiyle Arzu, bir ata bindirilir ve yanında görevlendirilen bir adamla yola çıkar. Mervaniblis Seyrangâhı denilen güzel bir mesire alanında dururlar. Günlerden cumadır ve halk, burada toplanmış eğlenmektedir. Kanber de burada saz çalıp türkü söyleyerek Arzu'nun aşkını dillendirmektedir. Arzu, Kanber'i görüp sazını alarak onakarşılık verir.

Kanber, bu durumun heyecanı ile sevgilisine koşar ve Arzu'yu da alarak atına biner. İki sevgili, atın üzerinde birbirlerine sarılırlar. Arzu'nun elinden yular kaçar ve at, derenin sularına gömülür. At, onları sırtından atıp kaçar. Sevgililer, suyun içinde çırpınmaya başlarlar. O halde tekrar birbirlerine sarılırlar. Nihayet, suyun altında ikisi birden can verirler. Köylüler, onları kurtaramazlar ve cansız bedenlerini sudan çıkarırlar. Âşıkların cesetlerini, bir ağacın altında bırakıp Arzu'nun annesine haber vermeye giderler.

Arzu'nun annesi, onların cansız bedenlerini görünce deliye döner, ikisini birbirinden ayırmak için yaptıklarına pişman olur ve yere düşüp çırpınarak Arzu ile Kanber'in yanında son nefesini verir. Köylüler, üçü için seyrangâhta mezar kazarlar. Ve mezar taşlarının üzerine de buradan geçen yolcuların, ibret almalarını ve zavallı Arzu ile Kanber'in ruhlarına bir Fatiha okumalarını yazarlar.

EK 31.

Esmâ Şimşek'in Tezinden Arzu ile Kamber Hikâyeleri⁴³⁰ARZU İLE GÂMBER (S₄)

Ahmed adında bir adamın hep kız çocuğu olur, hiç erkek çocuğu olmazmış. Bir gün koyunlarını güderken suyun üstünde bir sandığın geldiğini görmüş. Sandığı alıp açmış içinden bir erkek çocuğu çıkmış. Çocuğu evine getirmiş. Garısına:

"Hanım, saña bi erkek çocuğu getirdim, ismini Gamber verdim." demiş.

Gamber, Ahmed'in aynı yaşdaki kızını, Arzu'nan barabar büyümüş.

Ahmed:

"Hanım, Gamber'le Arzu'yu hocaya götür okusunlar" demiş.

Çocuklar, okullarına giderken anaları iyi okusunlar diye ellerine birer yağlı dürüm verirmiş. Bunlar okula giderken yolları ikiye ayrılırmış. Bir gün bu yolu ikiye ayrıldığı yere vardıklarında :

"Bu yol mu yakın, diğer yol mu yakın?" diye aralarında tartışmaya başlamışlar. Arzu bir yola yakın, Gamber diğer yola yakın der ve ellerindeki yağlı dürüme bahse girerler. İkisi de ayrı yollara koyulurlar. Gamber giderken yolda bir ihdiyar çarısına raslar.

Çarı:

"Nereye gidiyon Gamber?" diye sorar.

Gamber:

"Arzu bacımla, bu yol uzun diye elimdeki dürüme bahsettim" der.

Çarı:

"Kes lan, Arzu seniñ baciñ dël, nişanlıñ" der.

Gamber; yolu gavşağına vardığında Arzu'yu bekler görür.

Arzu:

⁴³⁰ Şimşek, Esmâ (1987), Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 289-314.

"Gamber, gardaş ben seni üttüm, dürümü vër" dër.

Gamber dürümü vërir ve :

"Arzu, sen benim gëtdiğim yoldañ gët, ben de seniñ" dër.

Gene ayrılıp yollarına devam ederler. Bu sefer Gamber'e ras-gelen ğarı, Arzu'ya rasgëlir:

"Hey Arzu! Neriye gidiyoñ?" dër.

Arzu:

"Gamber gardaşımla bahse gëtdik" deye Arzu cevap vërince

Ğarı:

"Kës sesini, Gamber gardaşın dël, nişanlıñ" dër. Arzu yol ğavşāna gëldiğinde Gamber'i bekler görür. Gamber, Arzu'ya:

"Dürümü vër Arzu bacı" dër.

Arzu:

"Seniñ dürümüñü sen yë, benim dürümümü ben. yëycem. Önce ben sonra sen ğazandıñ" dër. Gamber'iñ ğalbine bir düşünce girer, bir gün, Arzu'ya:

"Arzu seni çok seviyom" dër. Bunun üzerine Arzu şöyle dër:

Çaydaşı çakmak daşımsiñ,
Hocada da yoldaşımsiñ,
Sen benim gardaşımsiñ,
Niçin sevgilim dersin?

Gamber:

Çayda olan daşlar,
Çakmak daşı mı olur?
Suda bulunan Gamber,
Arzu'ya gardaş m'olur?

Bir müddet sonra babaları:

"Hanım, çocuklar Müslümanlıklarını bëllediler. Arzu'yu evi-ñe al, Gamber'i de ğuzuya salalım."

Gamber, ğuzuya gëder. Arzu da ev işlerini yapmaya başlar. Arzu bir gün hamur yuñurur, bi de su gëtireyim ekmek

Çeşmeye varır, ellerini yuduktan sonra suyu alıp eve getirir. Bileňziklerini de çeşmeniň başında unudur. Ğamber, ğuzularını sulamak için çeşmeye geldiğinde bilenzikleri bulur ve gidip gül ağacınıň dibine yatar.

Arzu eve varır ki, bileňziklerini pıňarda unutmuş hemen geri dönüp pınara gelir, ama bilenziklerinin oradan gaybolduğunu görünce türkü söylemeye başlar:

Pıňar başına gelenler,
Elini yüzünü yuyanlar,
Bileňziğimi bulanlar.

Ğamber:

Pıňar başına gelmedim,
Elimi yüzümü yumadım,
Bileňziğiňi görmedim, Arzum.

Arzu:

Pıňar başına geleniň,
Bileňziğimi alanıň,
İki gözü kör olsun.

Ğamber:

Arzu böyle söyleme,
Dermanı dert eyleme,
Bileňziği bulana,
Öyle acı söyleme.

Arzu:

Gönlüm böyle neyleyim,
Derde derman eyleyim,
Bileňziği bulana,
Ben ne sözler söyleyim.

Ğamber Arzu'ya:

"Bilenzigiňi tarif et bakalım ne şekildi, görsen bilin mi? Her hangi bir işareti var mı?" dedi.

292

Arzu:

Sürüsü göyun güzulu,
 Gamber yanın tazılı,
 Bileñziğimiñ üsdünde,
 Arzu Gamber yazılı.

Gamber:

Çeşme başı güytuluk,
 Su dolar tuluk tuluk,
 Bileñziği bulaña,
 Arzu, ne var muştuluk?

Arzu:

Çeşme başı güytuluk,
 Su aldım tuluk tuluk,
 Bileñziğimi bulaña,
 Tatlı canım muştuluk.

Gamber:

Arzu'm Arzu'm gül Arzu'm,
 Gül dibiñe gél Arzu'm,
 Bileñziğiniñ goynumda,
 Sok élini al Arzu'm.

Arzu, bileñziğiniñ Gamber'de olduğunu öğrenince yanına yaklaşır ve almak için élini Gamber'in goynuna sokar. Bu arada Gamber, Arzu'yu gucaqlayıp öper.

Küp uçuran cadaloz ğarı bu ğız nérde ğaldı dèye piñara gélir bir de bakar ki ne görsün! Arzu-Gamber gucağ gucağa hemen yérden aldığı taşı atarak Arzu ve Gamber'iñ üzerine yörür. Arzu éve, Gamber güzuları gütmeye ğaçıp gèder. Göca ğarı Arzu'nun arkasından éve gélir. Hemen bir güzu kèsip ğonu gömsuyu davet eder. Yemek yaptırıp yèdirip içirir. Toplanan halk dağılıp da içlerinden beş altı yaşlı adam ğalınca biri dèdi ki:

"Bire ğarı, sen ömründe heç eyilik yapmazdın."

Ĝarı:

"Evet, heç yapmazdım. Amma, Arzu ile Ĝamber'in bacı ğardaş olması için yaptım." dedi.

Adam:

"Bire ğarı, her şeytanlığa aklıñ yéter de, buña mı aklıñ yétmez. Arzu'nun anasınıñ südünden, bir yemek yapıp Ĝamber'e yedir. O zaman, bacı ğardaş olurlar."

Ĝarı, Arzu'nun anasından süt sağdı, Ĝamber'e yemek yaptı. Bunu gören Arzu'nun güccük bacısı, Arzu'nun yanına geldi. Arzu, ceviz düzüyordu. Ĝız, Arzu'nun cihazlarını ğarışdırmaya başlar. Arzu, dursun diye gücüge bir tokat atar. Güccük ağlamaya başlar. Ablasına:

"Ben, saña bi şey diyecektim, demiyecem"der. Arzu, bacısının gönlünü almak için, çibıkdañ bir geliñ yapar:

"Söyle, ne deyecekdin" der. Bacısı:

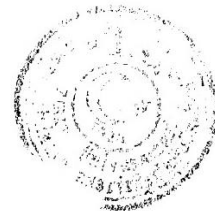
"Ebem, topladığı adamlarla ğonuşdu. Seni Ĝamber'le bacı-ğardaş yapmak için anamdañ süt sağıp yemek yaptı. İnanmazsañ git bak. O yemeği Ĝamber'e yedirecekler." der.

Arzu, yemeği bişmiş vaziyette bulur. Ĝamber, ğuzudañ gelir. Arzu su döker, Ĝamber de elini yüzünü yur. Sofrayı serip, yemeği önüne getirir. Ĝamber, lokmayı yemeğe vurur, bu arada Arzu'nun içi sızlar, Ĝamber'e:

Ĝamber gider ğuzuya,
Boynu döñmüş maziya,
Eliñdeki lokmayı,
At, Ĝamber'im tazıya.

Ĝamber:

Hey neddiniz, neddiniz,
Başı başa çatdınız,
Yoksa aşın içine,
Ağılar mı ğaddınız?

Arzu:

Hey néddiler, néddiler,
Malı mala ğaddılar,
O yemeyiñ içine,
Anamıñ südünü ğaddılar.

Ĝamber, elindeki loĝmayı, taziya atar. Ğarıĝını ğeyip, ğal-
ĝar ğeder. Arzu, hemen yemeyi döker. Yemek yapmaĝ için yeñiden ğa-
zanı ataşa ğoyar. Soñra, dışarı çıķıp baĝa ki; Ĝamber ğediyor, ar-
dından:

Ĝediyon uĝur olsun,
Düz ova yoluñ olsun,
Benden başa yâr severseñ
İki ğözüñ kör olsun.

Ĝamber:

Gidiyom uĝur olsun,
Düz ova yolum olsun,
Benden başa seversem Arzu,
İki ğözüm kör olsun.

dér ve yoluna devam eder. Ĝede ğede bir şehere varır, orada bir
aĝanıñ dutması olur. Bu aĝanıñ bir oĝlu vardır. Oĝlan, ğırĝ arĝa-
daşynan her ğün ava ğeder. Gene bir ğün ava ğediklerinde, arĝa-
daşları av maħalinde toplanıp, oĝlana evlenmesiñi teklif éderler.

Oĝlan:

"Ben babama diyemiyom, siz déyiñ" der. Bunlar, toplanıp aĝa-
nıñ ğapısına varırlar. İçlerinden biri aĝaya:

"Oĝlanı éverek, évlenme yaşına ğeldi" der.

Aĝa:

"Benim oĝlumsa, siziñ de arĝadařıñız. Ĝediñ bir ğız buluñ.
Ĝız bulmaĝ sizden, diĝer bütün masraflar benden" der.

Adamlar, hazırlanıp yola çıkarlar. Gede gede Arzu'nun su aldığı pınarın başına varırlar. Bu galabalığı gören cadaloz ğarı:

"Bu galabalık da neyin nesi?" diyerek adamların yanına gelir. İçlerinden birine:

"Nerden gelip, nereye gediyorsunuz?" diye sorar.

Adam:

"Ağamızın oğluna ğız arıyoruz" der.

Ğarı:

"Benim güzel bir ğızım var. Göndereyim de bir görün" der.

Ğarı eve gelir. Ğıza:

"Ğızım, ben susadım, bana pınardaki soğuk bir su getir de içeyim" der.

Ğız, ğarının bu sözünü ğırmaz, suya gider. Pınarın başındaki galabalığı görüşün, yağlığını yüzüne dularak, hêkelerini doldurup hemen geri döner. Orada Arzu'yu gören Ağanın oğlu, düşüp bayılır. Arkadaşları ayıltarak:

"Ne oldu saña?" diye sorarlar.

Oğlan:

"Bu ğızın aşğı yakdı beni" der.

Bunhar, toplanıp ğızın evine giderler. Arzu'yu babasından isterler. Babası, Allah'ın emriyle ğızı verir. Düğün için ğırk gün geriye gün kêsip, memleketlerine dönerler. Ağanın odasına varıp ğonuşurlar. Ağa:

"Ne yaptınız" diye sorar. Onlar da:

"Öyle bir ğız bulduk ki, eşi menendi yok" derler. Bu sözleri dinleyen Ğamber, ağanın adamlarından birine sorar:

"Ğardaş, bu ğızın adı ne?"

Adam:

"Arzu ğız."

Buñu duyafñ Ğamber, beynindeñ vuruñmuşa döner ve Araz Bey'iñ yanına gèder. Ğamber'i tanımayan dayısı Araz Bey:

"Neredeñ gelip, nereye gèdersiñ?" diye sorar.

Ğamber:

Araz Bey, dayım olsa,
Nişanlımı el alsa,
İmdada gèldim,
Béyler imdada.

Araz Bey:

"Ben seniñ şiiriñdeñ heç bi şey annamadım. Bi de şiirsiz annat" der. Ğamber:

"Ben, seniñ bacıyıñ oğluyum. Benim bi nişanlım vardı, el alıyor. Sen de benim dayımsıñ, yardım istemeye gèldim" der.

Araz Bey:

"Baña, Ğapıcıyı çağırıñ" der.

Ğapıcı gèlir:

"Buyuruñ beyim" der.

Araz Bey:

"Baña veziri çağırıñ"der.

Vezir gèlir, Araz Bey, oña:

"Ğırķ arkadaşına yanına al. Ğamber benim yeğenim, bundan sonra bunun emrindesiñiz, o ne dèrse yapacaķsıñız. Nişannısını alıp geleceksıñiz. Benim Döldül'ü de Ğamber'e verıñ" der.

Bunnar yola çıkarlar. Gède gède, Arzu'nun bulunduğu şehere varırlar. Ğarı, bunların gèldiğini görñnce;

"Gèlinçiler geliyor"diye gèndi gèndiñe hesap yapar. Gèlinçilerin daha on gün sonra geleceğini anlayınca, hemen bi torba leplepi alıp, içine de bi paña biber atarak, peşine dakdığı bir sürü çocuklarla mezarlığa gèder. Biberi gözüne atarak, yeñi bi mezarlığın

başına oturup ağlamaya başlar. Bunu gören Gamber, arkadaşlarına:

"Biraz bekleñ, ben şu galabalığıñ yanına varıp, ne olduğunu öğreneyim" der.

Garınıñ yanına varıp:

"Ebe, ne ağlıyorsuñ?" der.

Gamber'i gören ğarı:

"Arzu öldü, onun için ağlıyorum" der.

Bu sözleri duyan Gamber, düşüp bayılır. Gamber'in arkadaşları hemen yanına gelip, ğarını öldürmek isterler.

Ğarı:

"Siz, insanları söyletmeden mi öldürürsünüz?" der.

Adamlardan biri:

"Söyle" der.

Ğarı:

"Bu mezar, Gamber'in nişanlısınıñ. Ona, Arzu öldü dedim, düşüp bayıldı" der.

Bu sözlerden sonra, adamlar geri dönerler. Gamber, orada galır. Ayıldığında yanında arkadaşlarını göremeyince, atına binip ıssız bir dağa çıkar. Uzun bir zaman dağda galır. Günler ayları, aylar yılları govalar, günlerden bi gün "ölenle ölünmez ya" deyip ata biner ve Arzu ile vedalaşmak için mezarlığa varır. Fakat bir türlü mezarlığı bulamaz. Mezarlığıñ yakınında çift süren bir çifçiye varıp Arzu'nun mezarlığını sorayım der ve çifçiniñ yanına varır:

"Selāmünaleyküm çifçi ğardaş"

"Aleykümselām. Nerden gelip nereye gidiyoñ?"

Gamber:

"Ğardaş, buraya Arzu'nun mezarına gelmişdim, ~~ama~~ bulamadım. Biliyorsañ baña göster."

Çifçi:

"Ġardaşım, sen delirdiñ mi? Arzu'nuñ düġühü çalınıyor. Bu gün ġınası yanacak" der. Ġamber, hemen atına binip, şehere varır. Atı hana çeker ve hancıyı çağırır:

"Hancı, atıma ey bak. Yemini, suyunu bol ver. Atım, yanına kimseyi yaklaştırmaz. Oña kimseyi yaklaştırma" deyî tembih eder.

Sonra, düġüh evine gelir:

"Selâmünaleyküm" deyip oturur. Amma, hiç kimse, onuñ yüzüne bakmaz. O sırada, ġadınlardan biri Ġamber'i tanır ve yanındakılara:

"Bacım, ġızıñ eşgi nişannısı gelmiş, ondan da bir müsade alıñ" der.

Yeñgelerden birisi:

"Eşgi nişannısı da ne oluyormuş" der. Bu ġadınıñ ġucağında bir de bebeġi varmış. Ġamber:

"Ġucağındaġı bebeġi yeyip, boz geyik gibi bozulayasın" der. Bir de bakarlar ki, ġadınıñ ġucağındaġı bebek ölmüş! Sağdan soldan gelip Ġamber'den özür dilerler ve müsadelerini alırlar. Ġamber:

"Ġınañız hayırlı olsun, ġınayı yakıñ" der ve hana, yatmaya gider. Sabah olunca, gelin binek odasına gelir. Götürmek için bir at getirirler. Gelin binince at ölür. Bir çocuk:

"Ben, handa bir at gördüm. Bu gelini götürürse , o at götürür" der. Düġün sahibi:

"Ġadıñ o atı getiriñ, sahibi de ne isterse veriñ" der. Hana varırlar, hancıyı çağırırlar. Hancı:

"Ne istiyohuz?" diye sorar. Adamlar:

"Burada bir at varmış, onu almaya geldik" derler. Hancı:

"Atıñ sahibi yok."

"Nereye gediti?"

"Atı, baña amanat eddi, gediti. Bilmiyom."

Bunun üzerine adamlar, atı alıp getmek isterler. Hancı:

"Ona yaklaşmayın, çok tehlikelidir" der. Gelenlerden biri, atı ben alırım diyerek yularını çözmek ister. At, onu ısırıp yere çalar. Başga biri:

"O, at çözmelerini bilmez, ben çözeyim" der ve atın arkasından yaklaşır. At, onu da deper, yere serer. Umutları kesilince, atın sahibini bulmak için tellal çağırırlar. Gamber, çıkıp gelir:

"Derdiniz ne?" diye sorar.

Adamlar:

"Şu handaki at seni mi?"

"Benim"

"Ona, gelin bindireceğiz. Atı bize ver, sana ne isterse verelim."

Gamber:

"Ben, parayla at vermem! der. Fakat, çok yalvarırlar. Gamber dayanamaz:

"Atı bi şartna veririm" der.

"Şartın ne söyle."

"Atın başını ben çekeceğim. Ağzım rahat durmaz, türkü söylerim. Buña razı olursanız atı veririm" der. Adamlar kabul ederler. Atı alıp, binek daşına çekerler.

Gamber:

Hey çengiler çengiler,

Çifte çalsin çengiler,

Arzu'mun topuğunu,

Incitmesin üzengiler.

Arzu:

Hey çengiler çengiler,

Çifte çalsin çengiler,

Sana hayırsız Arzu'yu,

Incitsin üzengiler.

300

Ġamber:

Hey ħuyañlar ħuyañlar,
Arzu'muñ èlleriñi,
İncitmiñ ħuyañlar.

Arzu:

Hey ħuyañlar ħuyañlar,
Saña ħayırsuz Arzu'yu,
İncitsiñ o ħuyañlar.

Bunñar, yollarına devam èderler. Birez daha gèdince, Ġamber susar ġonuşmaz. Arzu, atı maħmuzlar. At hızlanır, Ġamber'in ayağına basmaya başlar. Ġamber:

"Çeke dut çeriñ başıñı. Cizmeme ġanınan doldu." Arzu, bağıdı ki cizme ġanınan dolu, hemen bir bir yâlık vèrir. O dèvirde yâlık çok ġıymetli imiş. Sağmenlerden biri:

"Yâliġa yazık èddi. O, yâliġiñ ġıymetini ne bilir" dèr.

Ġamber, Yâliġı ortasından yırtıp, bir parçasını bir topuġuna, bir parçasını da diġer topuġuna bağlar. Yollarına böylece devam èderler. Bir müddet gèdikdeñ soñra, õñlerinden bir davşan gèçer. Bunu gören sağmen, davşanı yaķalamak için ġovalamaya başlar. Bu fırsatı ġanimet sayan Ġamber:

"Arzu, gèdiyorsuñ gètmeye, bir busecik vèr de son geçdilik öpeyim" der. Arzu eğilir, fakat Ġamber'in boyuna yetişemez. Biraz daha eğileyim dèrken atdan düşer. Bunu gören yeñgeller baġırmaya başlarlar:

"Nereye gèddiñiz, gèliñiñ haline baġiñ." Olayı gören sağmen, hızla ġoşmaya başlar. Ġamber, hemen ata binip Arzu'ya da:

"Allahaismarladık" dèdikdeñ soñra oradañ uzaklaşır. Sağmen, arkasıñdan baķaġalır:

"Gèlini alıp gètseydi, ne yapardık?" dèrler.

Ġamber gèderken, gèride ġalañlara:

Hey érenler érenler,
Gélin alıp gédeñler,
Südüñ yüzüñ ben yèdim,
Ayran alıp gédeñler..

Arzu:

Hey néddiñ sen néylediñ,
Söz mü bulup söylediñ,
Biñ liralık adımı,
Geçmez bir pul éylediñ.

Sağmen:

"Burdañ öte, yol yakın. Géliñ yürüyüp gétsiñ" dér.

Gamber:

"Yarabbi, ya Resulallah, beni buradan gurtar. Arzu'nuñ dizi üzerinde biraz yatayım da canımı sonra al!" dér.

Bi söğüt daliñdan dutup suyu géçer, Arzu'nuñ yanına gélip biraz sohbet éder, sonra:

"Arzu ben seniñ diziñde biraz uyuyum ay doğup da gipleye gé-
lirse doñ yıldızı doğarsa beni o zaman uyandır da gédelim" dér
ve Arzu'nuñ dizine yatar. Ay doğunca Arzu, Gamber'i uyandırmaya
gıyamaz, sabaha gadar békler. Sabah olunca bi de bakar ki; Gamber
ölmüş.

Arzu:

Bir ay doğdu ilk akşamdañ, doñ geceden,
Şavkı vurdu pencereden pencereden,
Uykusuz mu galdıñ düñkü geceden,
Uyan ey sevdiğim, Gamber'im uyan.

dér ve Allah'a géndiniñ de canını alması için duâ éder ve orada
Gamber'iñ yanında ölür.

Ğoca ğarı, oğlaniñ babasıyla barabar Arzu'yu aramaya çıkar.
Ğarı bunnarı ararken bir gül ağacınıñ dibinde Arzu ile Gamber'iñ
birbirine sarılı vaziyette ölülerini bulur. Oğlaniñ babasıña:

"Buldum, gél." dér.

Ođlanıñ babası gélir ki gèliniñ yanında bi erkek ve sarılarak ölmüşler. Adam ğarıya sorar:

"Bunnar niçin bu şekildedirler?"

Garı da:

"Bunnar nişanıydı, onnarı ben ayırdım!" dér.

Bu sözleri duyañ adam hiddetle ğılıcını çekip ğarıyı ikiye böler. Ğılıcın ucuñdañ damlayañ ğan Ğamber'le, Arzu'nun üzerine düşer. Adam bi mezer yaptırıp, onnarı mezere gömdürür.

Her yıl ikisiniñ ğabrinde de birer gül biter. Gül açıp da birbirine ğavuşacağı zaman goca ğarınıñ bi damla ğanı ğara çalı olup onnarın arasında biter. İkisini de parçalayıp soldurur.

Ğoca ğarıya kömür, bizlere ömür, gökten üç elma düştü, biri aňlatana, biri dinletene biri de sizlerle barabar bütün insanları sevenlere...

ARZI KAMBER HİKAYESİ (S₅)

Bir var idî bir yoh idî, darın dünyasında ki kardaş var idî. Arvadları ki cannıydı. Bular kişi kahtılar, bir gün şert ettiler. Dediler:

"Haşsımızın kıızı olursa, o birisinin oğlın olı, kıızını onun oğlına veri". Dediler:

"Eyyidi."

Ay aydan, gün günnen, birisinin bir oğlın olı, o birisinin de bir kıızı olı. Arzı Kamber yavaş yavaş büyüg olıllar. Kamber'in babası öldü. Buları Arzı'nın babası mollaya gönderdi. Uşahtılar, gideller mollaya, döneller barabar gezeller. Kıız büyüg oldı. Kıızın nenesi anladı ki, kıızı Kamber'i çoh seviri. Dedi:

"Besti, daha Arzı'yı koyma mollaya getsin, büyüg olıptı. Kamber de getsin bizimçi koyın yaymağa."

Kıızın babası diyer:

"Eyyidi" . Kamber gider koyın yayar. Arzı, evde hiç iş yapmırı, he dolannı. Nene bını kabul etmez. Kıız da Kamber'i seviri, kıızın nenesi biraħmırı. Kamber, koyın yaymağa gider. Evde de su kalmıyıptı. Kıızın nenesi diyer:

"Arzı, ka get, su geti, bes geç kalmıyasan" dedi.

"Eyyidi nene." Arzı getti su başınna. Kamber, Arzı'yı gördi bulağa eniri. Dedi:

Arzı endi bulağa,
Sezi galdi kulağa,
Arzı kurbanın ossın,
Tebriz, meşhed, Marağa.

Arzı:

Matarayı (Ağa Kamber) doldurdun,
Doldır iken kaldırdın,
Bileziğim (neçin) çaldırdın?

Kamber:

Bağıya girmemişem,
Gülünü dermemişem,
Kitap getir, and içim,
Bileziğin görmemişem.

Arzı:

Ağa Kamber andadır,
Mühîbbetu candadır,
Gel mene doğru söyle,
Bileziğim sendedir.

Kamber:

Ay çıhtı alışannan,
Gün çıhtı berişannan,
Bileziğin ne nişannan?

Arzı Han:

Ereb geldi atlı tazılı,
Koyın geldi körpe kızılı,
Bileziğim üstünde,
Arzı Kamber yazılı.

Kamber:

O sular uluğ sular,
Kızlar doldırı tuluğ,
Bilezigi tapana,
Ne cerisen muştuluğ?

Arzı Han:

O sular uluğ sular,
 Kızlar doldıdı tuluğ,
 Bileziğim tapana,
 Şirin canım muştuluğ.

Ağa Kamber:

Bele deme duyallar,
 Bizim cana kıyallar,
 İkimiz kolu bağı,
 Bir zindana koyallar.

Arzı Han:

Ağa Kamber innettir,
 Sözin onna minnettir,
 İkimiz kolu bağı,
 Zindan bize cennettir.

Ağa Kamber:

Damıvuz üstünde bir taş,
 Gel bir yastuğa koyağ baş,
 Bir anadan, bir babadan degilig,
 Anan eyliyecağ bizi bacı kardaş.

Arzı Han:

Damıvuz üstünde bir daş,
 Nasıl bir yastuğa koyağ baş,
 Bir anadan, bir babadan degilig,
 Anay nasıl eyler bizi bacı kardaş

Heme Kamber'im heme,
 Anamın aklı keme,
 Ögüde kuzu bir yan,
 Şeker katıpsa yeme.

Ağa Kamber:

Kaşu kara çataldır,
De"vey mene yeterdir,
Ögünde kuzı bir yan,
Ağıdan beş beterdir.

Orda başladı, Arzı'nın nenesi vurmağa özünü. Hatta dedi:

"Men bu şeyi ettim". sütünnen sağırdı ki versin özüne, yesin-
ler, bacı kardaş etsin özlerini. Başladı vurmağa üzünü. Vurdu özü-
nü. Vurdu özünü. Kamber, geldi bahtı Arzı yığlırı. Dedi:

"Ha nenesi vurup özünü".

Dedi:

Dağlar üstünde dağlar,
Bülbül gül için ağlar,
(Ey karı sen) Arzı'ma ne deyipsen,
Yüke dayanıp ağlar.

Bu bahtı, bir şey çıhmırı özüyden. Dedi:

"Gönderim munu nenesi getsin, bir tahım asker, leşker diyim
özüne ki getirsin".

Dedi:

Ay çıhdı, bedir ossın,
(Ağa Kamber) Can dostu nadir ossın
Get, asker getir Arzı'nı apar,
Duz ekmek gadir ossın.

Bu da sazını eline aldı, gelli asker getirsin. Geldi bir pat-
şahın kapısında başladı saz çalmağa. Dedi:

Kamber'in elinde sazı,
Çağırın haznedarı,
Etsin Kamber'i razı.

Ordan patşah dedi:

"Gedin, bahın. Bu ne istirse, bir şey verin bu fakire getsin".

307

Geldiler:

"Baba ne istisen, verah sene?" Dedi:

Ey paşam !

Mal senin emlak senin,

Asker ver, men gidelim

Arzi benim payımdı.

Diyer patşaha dediler:

"Baba, bu şeydi aşikti, bir şey istemiri". Patşah hastadı.

Dediler:

"Ege sağ aşikse bu, patşahın derdini bili". Dediler:

"Baba, işte patşah hastadı, dermanı nedi?"

Dedi, ey paşam:

Erig, alma, haluça,

Qavin karpız bu neçe,

Hayva yedi tutuldi

Nar yesev me'dev aça.

Gettiler, bir nar getirdiler, paşacın. Yedi özünü, kahti götü üste oturdu. Dediler:

"Beli, bu tamam aşikti."

Dediler:

"Bu neçe asker istiri, leşker verin özüne, gedin istediğini alın özünün."

Dediler:

"Eyyidi."

Kahti, bir muğdar asker leşker verdi geliller. Arzu'nın da toyıdı. Bahtılar, Kamber tamam bir leşker getirib gelli. Ey dediler:

"Nedağ?"

"Valla nedağ."

Dedi:

"İndi bu gelse, bu leşkerden, bu şeyden, he bir müşkile eder."

Bir qarı ordan atlandı. Dedi:

"Ne verirsiniz mene, gedim qamber'in leşkerini dönderim." ku-
ra dediler:

"Ne istesey verrih."

Dedi:

"Tumanımın dolusu külçe verin, giderem askeri döndürrem ge-
riye."

Baba dedi:

"Get ginen, dört tumanıyın dulusu külçe ossın." Geldi dedi:

"Bir qap helve eleyin." Bir qap helve ettiler. Aldı başına
gelli, bahtı leşker gelli, qamber de özlerinden. qamber dedi:

"Ha qarı nenedey."

Dedi:

"qarı nenedey össün (dedi)."

qamber dedi:

"Nolup?"

Dedi:

"Vallah, işte Arzu geçindi, bu da helvesinnen getirmişem, al,
yeyin."

"qura nece?"

Dedi:

"Vallah, işte öldü."

Askerler dedi:

"Baba dedi, dönün daha siz, hara gelisiz, dedi madem ölüptü."

Askerler dedi:

"qura gidağ (dedi), işte biz de madem ölüpse de bir fatihe
verriğ, dönnüğ."

"Yoğ" dedi.

"Dönün, gelmeyin daha, men giderem." Askerler döndüler geriye. Geldi Arzı, bes dandan bahırır. Kamber boş gelli. Dedi:

Ağa Kamber hoş geldi,
Dolu getti, boş geldi,
Yahu aviy boş geldi.

Dedi, Arzı Han (dedi):

Havada uçar kuşlar,
Arzı damda nağışlar,
Karı verdi haberi,
Geri döndü çavuşlar.

Oydi geldi, toyın ediller. Başladılar aparmağa özünü. Girdiler bezetmeğe özünü, e bu Hağ aşıkıdı ki, ne diyerse sözünnen aynı, ne çıharsa, bu iğir olı. Girdi bir dene bezetmeğe özünü. Dedi:

Hey hökülsün hökülsün,
Dağlara kar tökülsün,
Arzı'mı bezedeni,
On barmağı tökülsün.

Her on barmağı bir kere töküldü. Bir dene geldi, dedi:

"Çekil çekil, men girim, munn bezedim, dedi. Siz, yalan yerde girip bezedebilmisiz özünü." Girdi bezetmeğe özünü. Dedi:

Dağdan endi dağ kimin,
Kolları butağ kimin,
Arzı'mı bezedeni,
Kara girsın zağ kimin.

Ah, haber geldi, bir dane kız dedi:

"Yeri oğli damnan düştü, odı öldü." Çıhtı o da getti. Bir dene dedi:

"Çekilin dedi, men bezedirem dedi, herkeşe girri yalan yerde bezedebilmiri." Dedi:

Ay ışığı s^üt kimin,
 Hırhız gezer it kimin,
 Arzı'mı bezedeni,
 Gözü çıhsın çigit kimin.

Onun da gözü kör oldu. Elini sürtürü, oyza buyza görmürü. Dediler:

"Baba dedi, munu kimse bezedebilmez, mege Kamber, özü bezet-
 sin." Baba dediler:

"Kamber'e go, bezet özünü."

Dedi:

"Men, o şertten bezedirem özünü, bir dene girmesin yanıma ve
 dedi, yeddi hücreden hücreye dedi, koyın özün, özün girrem bezedi-
 rem."

Baba dediler:

"Gir, çare nedi, sen bezet özünü." Bu da koydılar bir hücre-
 ye özün. Girdi, girdi bezediri işte. Haq aşıkıdırlar, öpürü de ö-
 zünü, şeyde ediri özün. Bezetti özün. Arzı dedi:

"Çıhandan -dedi- ata minenden, men bu yannan üzengini basandan
 sen de yannan üzengini bas. Kimiz bir cüt gögerçin olluğ, uçariğ,
 gideriğ. "

Dedi:

"Eyyidi." Bezetti özün, çıhtı at getiriller, nahsı ata mindi-
 riller, özünü beli kırılı. Dediler:

"Bu Kamber'in atı olmasa, hiç bir at -dedi- munı kaldırılmaz."

Dediler:

"Gedin Kamber'in atını getirin."

Baba dedi:

"Eyyidi."

Kamber dedi:

"Men atımı o şertten verrem -dedi-, özüm de yedegini çekerem."

"E baba -dediler-, çek özüy da yedegini." Getirdiler atı, üzen-

gini bu yannan bastı, mindi. Kamber'in fikrine he düşmedi. İndi, Arzı dedi:

Kamber'im has Kamber,
Ne tutupsan yas Kamber,
Arzı, ata miniri,
Üzengisin bas Kamber.

Neden sonra Kamber, barmağını dişledi. Arzı, mindi yedegin çekiri atın, atı sürdü, dizgini şey etti, Kamber'in dabanınnan basdı. Kamber dedi:

Giripsen estiripsen,
(Arzı) Karalım kestiripsen,
Dizgini çekerek tut,
Dabanım bastırıpsan.

Arzı dedi:

Ağa Kamber nolaydı,
Kuru göller su dolaydı,
Dabanıydan ahan kan,
Gözlerime dolaydı.

Ipsa'el'ayn, dabanınnan ahan kan, gözlerine doldı. Gelli bi kere istiri buhtan etsin Arzı'yı. Dedi:

Atlı geldi milliyden,
Kamber oynar gülüydən,
Keresin men almişam,
Atlı gider duluydan.

Tuttular, Kamber'i çal. Dediler:

"Bu köppek oğlu, bah ne diri, çal , çal onca çaldılar özünü."

Arzı dedi:

"Baba, indi bah ne dedi, Kamber."

Dedi:

Ağa Kamber neyledi,
Altını tuj eyledi,
Sen meni kınememişti,
Neçi buhtan söyledi.

Dedi:

Arzı han neyledim,
Altını tuj eyledim,
Men seni kınememiştım,
Canım yandı söyledim.

Oydu dedi:

"Bağ canı yandıgınnan diri, bu yalan diri, buhtan ediri, canı yandıgınnan bele diri."

Geldiler bir mevki'a, Allah'tan duâ etti, dedi:

"Bir toz fırtına olaydı -dedi- mennen Arzı'nı bir yere ataydı, bu âlemin her birini bir yere ataydı." Allah'ın terefinnen bir toz fırtına oldu, Arzı'ndan Kamber'i bir dereye attı, o kalan millet, her biri bir yana düştü. Orda işte eğlendiler, gene biraz kefettiler. Bir de dünya saf oldu, kaçtılar getmağa. Aras çayı var. Bi kere gere ordan . Aparıllar özünü, özü de ordan döneceği. Dedi Arzı Han:

Gedisen oğır ossın,
Ağırmas başın ossın,
Aras çayın geçennen,
Ta'in yoldaşın ossın.

Döndü, Arzı da dedi; Ağa Kamber dedi:

Gedisen oğır ossın,
Ağırmas başın ossın,
Emmi kızın alırsay,
Üç gün yoldaşın ossın.

O getti, Allah'ın terefından ki gün kaldı, üç gün bir ölüm düştü içlerine, bir deneleri kalmadı, tek*ud özü kaldı (Arzı). Bu da geldi, 'emmisi kızın aldı ki gün, üç gün kalmadı, onun da 'emmisi kızı öldü. Bir ölüm düştü içlerine, tek*ud özü kaldı. Baş kaldırdı, Arzı gene Aras çayının dibine gediri. Bu da gelli bir-birlerini ta'kip etmağa gelli. Bes, kisi birbirini tanımır. O çayın o yuzunda, bu çayın bu gediller.

Dedi:

Ƙudret kalemin çekilip, Ƙarı

(Ey Ƙarı) Yan baban ölmüş, yan Ƙardaşın,
Ne gezisen bu mezarı?

Dedi:

Ƙudret kalemin çekilmiş Ƙaşım,
Ne babam ölmüş ne de Ƙardaşım,
Yâr aşkinnen gezirem bu mezarı.

Ƙamber döndi, bir de dedi özüne:

Bu dere bir deredi,
Çekilmez bir beladı,

(Ey Ƙarı) Sennen bir sual sorram,
Yüzüde oyara, ne yaradı?

Özünnen dişleyipti, özünü o toz tufanda. Dedi:

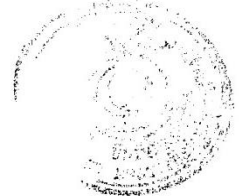
Bu dere bir deredi,
Çekilmez bir belâdi,

(Ey ağa Ƙamber) Utanıram söyliyim,
(Üzümde o yara) Dişlediği yaradı.

On da özünü attı çaya, çaya attı. Su boğacağdı özünü bahtı.

Arzı dedi:

Ey Aras,
Ƙâvil olasan Aras,
Ƙamber'i su apardı,
Yetiş ya Hıdır Leylas.

Orda Hıdır Leylas, Kamber'i çiharttı, çiharttı. Geldi, Kamber helak olup. Dedi:

"Arzı -dedi-, çoh helâk olmuşam, birez diziy koy, birez yantım rahatlım." Başını koydı, Arzı'nın dizinin dibine, Allah'ın emrini bitirdi. He yırğalığı Arzı özünü. Bahtı, of bitip. Geldi bir köye dedi:

"Bir kardaşım var köyde beş (beş on dene otırıp) ölüp dedi, gelmesiz gömesiz özünü." Kahtılar, beş altı dene dediler:

"Gideğın."

Bahıllar, Arzı gözel kızdı, üç dört denedi, o diri men alım özünü, bu diri men alım özünü. Baba dedi:

"Gelin -dedi- kardaşımı gömün, işte bir deneyize varram." Geldi, getirdiler kardaşın Kamber'i, türbe kazdılar, şeye koydılar, türbeye özünü. Valla, andirdeler özün. Endi türbeye, bir kalemleteraş çiharttı, karnını yırttı. Özü de düştü Kamber'in üstüne. Bir karı da bilmem ha yannan özünü attı diri ara yerlerine. İndi diri, o bir çıkır tiken olup, gögerip ara yerlerinde.

EK 32.**Âşık Mustafa Aydın'dan Derlenen Arzu ile Kanber Hikâyesi⁴³¹**

Zamanın birinde Musul Kerkük topraklarında yaşayan Behrami adında bir bezirgân vardı. Behrami, Daraz beylerinden bir hanım ile evlendi ve bu hanımdan bir oğlu oldu. Çocuğun adını Kanber koydular. Behrami, hanımını ve küçük oğlu Kanber'i alarak bir kervanla Suriye tarafına seyahate çıktı. Kervan, bir kaç gün yol aldı. İssız bir yerde, eşkıyalar kervanı basıp yağmaladılar. Behrami ve hanımını öldürdüler. Bu baskından küçük Kanber sağ kurtuldu. O civarda sürü otlatan çoban Ahmet, Kanber'i buldu ve sahiplenerek evine götürdü. Çoban Ahmet'in erkek çocuğu yoktu, Kanber'in yaşında Arzu adında bir kızı vardı. Arzu ile Kanber, birlikte büyüdüler. Ergenlik çağına kadar birbirinin kardeşi olduklarını sandılar. Çoban Ahmet ölünce, Arzu'nun annesi Kanber'e, Arzu ile kardeş olmadıklarını söyledi. Bundan sonra Arzu ile Kanber, birbirlerine tutkuyla âşık oldular. Bunu fark eden Arzu'nun annesi, onların aşklarına şiddetle karşı çıktı. Kanber, bu durum karşısında evden ayrıldı ve giderken Arzu'ya şöyle seslendi:

(1)

Kanber:

Arzu hakkın helal eyle
Gidiyorum buralardan
Gözlerime bakma öyle
Gidiyorum buralardan

Arzu:

Gidiyorsun uzaklara
Gitme Kanber nolur gitme
Beni koyma tuzaklara
Gitme Kanber nolur gitme

Kanber:

Yâr yoluna koydum başı

⁴³¹ Bu hikâye, Âşık Mustafa Aydın ile yapılan birebir görüşmeler sonucunda 14.05.2018 tarihinde derlenmiştir.

Sevdamız titretir arş'ı
 Anan aşkımıza karşı
 Gidiyorum buralardan

Arzu:

Duyguları saf eylerse
 Kötülüğü raf eylerse
 Anam bizi af eylerse
 Gitme Kanber nolur gitme

Kanber:

Kanber'im derde alışırım
 Bir iş bulurum çalışırım
 Gelip sana kavuşurum
 Gidiyorum buralardan

Arzu:

Arzu'yum çiçek balıyım
 Bahçelerin gül dalıyım
 Kanber sana sevdalıyım
 Gitme Kanber nolur gitme

İki sevgili istemeyerek ayrıldılar. Kanber, nehrin ötesine geçti. Vardığı şehirde bir zaman sonra bir ağanın yanında işe başladı. Arzu'yu çok özleyen Kanber, ırmağı geçip Arzu ile buluştu. Birbirini çok seven âşıklar, buluştukları yerde bir müddet, birbirlerinin gözlerinden gözlerini alamadılar. Bu şekilde sessiz kaldılar. Bu sessizliğe Kanber şu sözlerle son verdi:

(2)

Kanber:

Yemesem içmezsem baksam yüzüne
 Şekerim, kaymağım, balımsın Arzu
 Hayran oldum baka kaldım gözüne
 Dudağım, damağım, dilimsin Arzu

Arzu:

Gönlümü bağladım Kanber'im sana
 Bir tek tutunacak dalımsın Kanber
 Senin için geldim ben bu cihana
 Kanadım, kolçağım, kolumsun Kanber

Kanber:

Âşık candan bıkar, yârından bıkmaz
 Kanber ölse dahi aklından çıkmaz
 Cehennem ateşi aşığı yakmaz
 Ateşim, alevim, külümsün Arzu

Arzu:

Sevdana düşeli içim yanıyor
 Arzu'yu bilmeyen deli sanıyor
 Sensiz sol tarafım her dem kanıyor
 Takatım, mecalim, halımsın Kanber

Arzu ile Kanber, zaman zaman buluşmaya devam eder. Kanber'in çalıştığı ağanın bir oğlu vardır. Ağanın oğlu, Arzu'nun dillere destan güzelliğini duymuş fakat onu görmemiştir. Bir gün, ağanın oğlu, ava giderken Arzu'yu çeşmenin başında görür. Arzu'nun güzelliği karşısında dili tutulur. Av arkadaşları, ağanın oğlunu alıp getirirler; babasına durum anlatılır. Ağanın oğlu, babasını Arzu'yu kendisine istemeye gönderir. Bu durumu duyan Kanber, işi, dükkânı bırakır ve Arzu ile buluşup konuşmaya gider. Âşıklar daha önce buluştukları çeşme başındaki gül ağacının gölgesinde buluşurlar. Kanber, durumu Arzu'ya anlatır. İşi bıraktığını ve dağa gideceğini söyler.

(3)

Çöl Şahidim Olsun

Gidiyorum sahraların başına
 Aşk ile gezerim çöl şahit olsun
 Kan karışır gözlerimin yaşına
 Nehire süzerim sel şahit olsun

Aşkımız söylenir elin dilinde
 Zülüm çektik etraftaki kullardan
 Yâr sensiz avare ıssız çöllerde
 Canımdan bezerim hal şahit olsun

Zulme hükmedecek fermanım yoktur
 Bezirgân oğluyum kervanım yoktur
 Yâre kavuşmaya dermanım yoktur
 Yok cuma, pazarım yıl şahit

Çeliktir çekilmez feleğin yayı
 Bundan sonra ne yapayım dünyayı
 Arzu'suz seyretmem yıldızı, ayı
 Kanber'i üzerim dil şahit olsun

Kanber, Arzu'dan helâllik ister ve dağın yolunu tutar. Arzu da evine döner. Şehrin nüfuslu ağası, Arzu'yu oğlu için anasından ister. Arzu'nun zalim anası, varlıklı, zengin ağaya Arzu'yu oğluna vermek için söz verir. Bunun üzerine Arzu, anasına beni Kanber'den ayırma diyerek şu sözleri söyler:

(4)

Arzu:

Ana sana kurban olam
 Kanber'den ayırma beni
 Bırak muradımı alam
 Kanber'den ayırma beni

Anası:

İki cihan bir olsa da
 Kanber'e yâr etmem seni
 Yüzündeki gül solsa da
 Kanber'e yâr etmem seni

Arzu:

Aşk tütüyor serimden
Kalkamıyorum yerimden
Ne istersin Kanber'imden
Kanber'den ayırma beni

Anası:

Artık inan bu sözüme
Yıkıl görünme gözüme
Aht ettim özü özüme
Kanber'e yâr etmem seni

Anası:

Gönlümüzü mühürleme
Gözümüzü nehirleme
Aşkımızı zehirleme
Kanber'den ayırma beni

Anası:

Ağu katarım aşına
Öksüz yaz mezar taşına
Gidip ağla bir başına
Kanber'e yâr etmem seni

Arzu'nun zalim anası, Arzu'yu ağanın oğluna verir. Arzu ve ağanın oğlu arasında söz kesilir. Arzu'nun anası, Arzu'yu aradan çıkarmak ister ve onu öldürmek için pilav yapar. Arzu'ya, "Kanber'i yemeğe davet et, sizin gönül işinizi konuşalım" der. Arzu, hemen buluşmak için Kanber'e haber yollar. Kanber, buluşacakları yere gelir. Arzu, Kanber'e "Anam seni yemeğe davet ediyor, galiba aşkımıza saygı duydu. Akşam yemeğe gel, konuşacağız" der ve eve dönmek için Kanber'in yanından ayrılır. Yolda, anasının komşularının çırağı Arap ile görüşüğünü görür. Anasının Arap'a, "Önce Kanber'i aradan çıkaralım, sonra Arzu'yu sana vereceğim" dediğini duyar. Anası, bu sözleri söyledikten sonra Arap'ın getirdiği çok keskin ağıyu, Arap'ın elinden alır ve eve dönünce Kanber için yaptığı pilavın içine katar.

Akşam olunca Kanber gelir ve kendisi için nefis bir sofrta hazırlanmış olduğunu görür.
Bu arada Arzu, Kanber'i yemek yememesi için uyarır:

(5)

Arzu:

Seni davet ettim geldin
Kanber yeme bu yemeği
Aşk ile sinemi deldin
Kanber yeme bu yemeği

Kanber:

Davet ettiğin yemeği
Arzu neden yemeyeyim
Zayi⁴³² olur anan emeği
Arzu neden yemeyeyim

Arzu:

Soruyorsun neler oldu
Kalbi küfür ile doldu
Tadı tuzu eksik oldu
Kanber yeme bu yemeği

Kanber:

Günlerdir dağlarda kaldım
Başımı taşlara çaldım
Aklımı başıma aldım
Arzu neden yemeyeyim

Arzu:

Ağzın tadı bozulacak
Başka künye yazılacak
Sabredersen sezilecek

⁴³² **Zayi:**1. Kaybolma, yitme, 2.Kayıp, 3.Yok olmuş, elden çıkmış, mahvolmuş, 4.İşe yaramayan, yararsız, boş (<http://www.tdk.gov.tr>).

Kanber yeme bu yemeği

Kanber:

Gözlerin hayale daldı
Aklımı başımdan aldı
Sezilmeyecek ne kaldı
Arzu neden yemeyeyim

Arzu:

Arzu der isyana batmış
Beni bir Araba satmış
Zalim anam ağı katmış
Kanber yeme bu yemeği

Kanber:

Sözlerinden kahir⁴³³ vardır
Gözlerinden nehir vardır
Kanber için zehir vardır
Arzu yemem bu yemeği

Kanber, yemeğin zehirli olduğunu Arzu'dan öğrenince kurulan yer sofrasını tekmesiyle devirir. Sonra kalkıp tekrar dağa gitmeyi düşünür. Arzu, Kanber'e Daraz beylerinin olduğu köyde dayısının bulunduğu hatırlatır ve Kanber'in gidip dayısından yardım istemesini, birlikte at ve adamları alıp kendisini kaçırmalarını söyler. Bunun üzerine Kanber, dağa gitmek yerine, Daraz beylerinin köyüne, dayılarından yardım istemeye gitmek için yola çıkar. Arzu'nun köyü ile Daraz beylerinin köyü arası, sekiz-on gün süren bir mesafedir. Kanber, bu yolu alıp Daraz beylerinin köyüne gider ve dayısını durumu anlatır. Dayısı, kırk atlı ile birlikte, üstün meziyetleri olan atını da Kanber'e verir. Kanber ve beraberinde kırk atlı, Arzu'nun köyüne yaklaşınca Arzu'nun cadı anası, atlıları görür. Bunun üzerine, bir plan daha devreye sokar. Çünkü Arzu ile Kanber'in yaptıkları konuşmaları duymuştur ve Kanber'in, Daraz beylerinden olan dayısı ile birlikte Arzu'yu kaçıracağını bilmektedir. Hemen mezarlığın önünde bir ateş yakıp kazanları ateşin üzerine koyar, atlılar gelince dizlerini döverek ağlamaya başlar. Kanber ne olduğunu

⁴³³ **Kahir:** esk. 1. Kahreden, zorlayan. 2. Baskın gelen, ezen, ezici (<http://www.tdk.gov.tr>).

sorunca Arzu'nun anası, "Kanber, oğlum, sen gidince Arzu, gelmezsin diye senin ayrılığına dayanamadı ve öldü. Ben de bişi⁴³⁴, bişirip helvasını dağıtacağım" der. Bunu duyan Kanber, düşer, bayılır. Ayılınca atlılara, "size zahmet verdim. Arzu'm ölmüş, artık yapacak bir şey yok. Siz gidin" diyerek atlıları yolcu eder. Kanber, perişan bir halde dağın yolunu tutar.

(6)

Kanber:

Bu aşkın elinden dağ başlarını
Gezdim amma bulamadım Arzu'mu
Avucuma döktüm gözyaşlarımı
Süzdüm amma bulamadım Arzu'mu

Al çıkarıp karaları giydiler
Hasretine dayanmadı dediler
Bişi yapıp helvasını yediler
Kızdım amma bulamadım Arzu'mu

Henüz girmemiş idi gençlik çağına
Arzu'm nasıl düştü ölüm ağına
Kanber dayanamaz ayrılığına
Üzdüm amma bulamadım Arzu'mu

Bülbül oldum mesken tuttum bu bağı
Kopardılar dalımdaki yaprağı
Ellerimle kabristanda toprağı
Kazdım amma bulamadım Arzu'mu

Kanber'im, terk ettim tüm unvanımı
Yolunda akıttım kızıl kanımı
Benim de alsınlar tatlı canımı

⁴³⁴ **Bişi:** *hlk.* Çörek, tatlı bir ekmek türü (<http://www.tdk.gov.tr>).

Bezdim amma bulamadım Arzu'mu

Arzu'suz dağlara sığmayan Kanber, kabristana gider; Arzu'ya ait bir mezar bulamaz. Köye geri dönünce, Arzuların evinin önünden geçerken Arzu'nun kapıdan çıktığını görür. Arzu ile bu şekilde karşılaşan Kanber, olanları ona şöyle anlatır:

(7)

Kanber:

Arzu senin zalim anan
Bana Arzu öldü dedi
Benden başka yoktur yanan
Bana Arzu öldü dedi

Arzu:

Seni Daraz'a yolladım
Kanber, ölmemişim sağım
Gelecek yolu kolladım
Kanber, ölmedim ölmedim

Kanber:

Kabristanda ateş yaktı
Bişi yaptı yağı aktı
Yemin etti yalan sıktı
Bana Arzu öldü dedi

Arzu:

Daha civan⁴³⁵ yaşındayım
Yerin göğün arşındayım
Ölmemişim karşıdayım
Kanber daha ben ölmedim

⁴³⁵ **Civan:** 1. Yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın, 2. Genç ve yakışıklı (<http://www.tdk.gov.tr>).

Kanber:

Kanber suç ona sorana
 Bu güne kadar durana
 Şükrolsun kavuşturana
 Bana Arzu öldü dedi

Arzu:

Daraz beği bilmedi mi
 Dayıların gelmedi mi
 Arzu yüzün gülmedi mi
 Kanber ölmedim ölmedim

Kanber:

Kırk atlıyla varır oldum
 Anan ağlar görür oldum
 Seni ona sorar oldum
 Bana Arzu öldü dedi

Arzu, bu şekilde annesinin yalanını öğrenir. Kanber'e, "yarın toyum kurulacak beni gelin götürecekler. Ben, ancak Kanber'in atı, gelin atım olursa diye şart koşacağım. Böylelikle fırsat bulur kaçırız" diyerek onunla anlaşır.

Bu arada şehrin ileri gelen beyleri, Arzu ile Kanber'in aşklarına saygı duyarlar. Onların birbirlerinden ayrılmamaları için, Kanber'i yanlarına çağırırlar ve devreye gireceklerini söylerler. Fakat Kanber, düğünün bozulmasını istemez.

Düğün kurulur. Arzu gelin evinden çıkınca Kanber, ellerini kaldırıp ulu divana durur ve beddua eder. Bunun üzerine orda bulunan tüm atlar telef olur. Kiminin beli, kiminin ayağı kırılır, sadece Kanber'in atı sağlam kalır. Arzu'yu gelin götürecek ağa oğlu, mecburen Kanber'in atının gelin atı olmasına razı olur. Arzu, telli duvaklı bir şekilde Kanber'in atına bindirilir. Ancak at, Kanber'den başkasını yanına yaklaştırmaz. Arzu, ata biner ve Kanber de atın yularını tutup ırmağa doru yol alır. Birlikte uygun bir anda kaçmak için fırsat kollarlar ancak tüm toycuların gözü, Arzu ile Kanber'in üzerindedir. Bir ara Arzu, atı üzenği ile mahmuzlar. At, Kanber'in ayağına basar, Kanber'in ayağı kanar. Arzu,

eğilip Kanber'e mendil uzatır ve atın yeleleri arasından Kanber'e bir öpücük verir. Kanber, bunun üzerine Arzu'ya şöyle seslenir:

(8)

Kanber:

Arzu dinle sözlerimi
Gelin olup gidiyorsun
Yaşlı koydum gözlerimi
Gelin olup gidiyorsun

Arzu:

Kanber duydum sözlerini
İstemedem gidiyorum
Al mendil sil gözlerini
İstemedem gidiyorum

Kanber:

Çarık çıktı ayağımdan
Kan süzüldü tırnağımdan
Buse verdin yanağımdan
Gelin olup gidiyorsun

Arzu:

Adulara bindirirler
Üstümüze güldürürler
Yoksa seni öldürürler
İstemedem gidiyorum

Kanber:

Hakka eyledim münacat⁴³⁶
İsterse olmasın necat⁴³⁷

⁴³⁶ **Münacat:** *esk.* 1. Yakarış (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴³⁷ **Necat:** Kurtulma, kurtuluş (<http://www.osmanice.com>).

Lafı güzafa⁴³⁸ ne hacet
Gelin olup gidiyorsun

Arzu:

Bana uzanırsa eli
Laf olsun konuşan dili
Kırılısın kanadı kolu
İstemedem gidiyorum

Kanber:

Kanber'i yaktın odlara⁴³⁹
Yâr olup gittin yadlara⁴⁴⁰
Bak telef olan atlara
Gelin olup gidiyorsun

Arzu:

Aşk yakar bizi odlara
Beni verdiler yadlara
Duvaklı bindim atlara
İstemedem gidiyorum

Nihayet, gelin alayı ırmağa varır. Kız tarafından gelin Arzu'yu yolcu edenler, geri dönmeye hazırlanırken ırmağın karşı tarafından da bir grup insan da gelinin ırmağı geçmesini beklemektedir. “Artık bundan öteye sevdiğimi götürmem doğru olmaz” diye düşünen Kanber, atın yularını bırakır. Irmağa giren atı, ırmağın azgın serin suları sürükler. Gelin Arzu, attan düşer. Arzu suya düşünce başındaki duvağını, coşkunun akan sular alıp götürür.

Kanber, Arzu'nun suya batıp çıktığını görünce Arzu'ya doğru koşmaya başlar ve dilinden şu sözler dökülür:

(9)

⁴³⁸ **Laf-ı güzaf:** Boş söz, boş lâkırdı (<https://www.seslisozluk.net>).

⁴³⁹ **Od:** esk. Ateş (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴⁴⁰ **Yad:** Yabancı (<http://www.tdk.gov.tr>).

Kamber:

Yad ellere gelin oldu
 El götürdü Arzu'm seni
 Hazan değdi yaprak soldu
 Gül götürdü Arzum seni

Söyle günahımız neydi
 Aşkımıza nazar değdi
 Talihine boyun eğdi
 Hal götürdü Arzu'm seni

Olmadı derdim ilacı
 Canımdan alırlar pacı
 Konuştular acı acı
 Dil götürdü Arzu'm seni

Ezelden bu bahtım kara
 Açar yüreğimde yara
 Arzuhal verdim ruzgara
 Yel götürdü Arzu'm seni

Seven âşık uzak kaçmaz
 Vuslat ile ara açmaz
 Kervan geçmez kuşlar uçmaz
 Yol götürdü Arzu'm seni

Suya kapıldı maralım
 Allah'a ayandır halim
 Bize zulüm eden zalim
 Kul götürdü Arzu'm seni

Telli duvak akar gider
 El dikilmiş bakar gider
 Can bedenden çıkar gider
 Sal götürdü Arzu'm seni

Kanber bıraktı yuları
 Arzu'mun tutmaz kolları
 Irmağın azgın suları
 Sel götürdü Arzu'm seni

Arzu yavaş yavaş gözden kaybolduğu anda Kanber, kendini suya atar ve Arzu'yu bulur. Birbirlerine sarılırlar. "Bu dünyada kavuşamadık, ebedî âleme birlikte göçelim" derler. Arzu ile Kanber'i bulanlar, ırmağın azgın sularının, âşıkların birbirlerine sarılı bedenleri etrafında akıp bir adacık oluşturduğunu görürler. Her iki âşığın göğsünden, birer beyaz güvercin uçar. Onların aşklarına karşı çıkan Arzu'nun anası, Arzu ile Kanber'in birbirlerine sarılı bedenlerine dahi tahammül edemez, bedenleri ayırıp ortalarına girer ve Allah'tan ölüm diler. Bunun üzerine, oracıkta can verir.

Orada bulunanlar, üç mezarı aynı anda yaparlar. Arzu ile Kanber'in mezarlarında, birer kırmızı birer beyaz gül biter ancak Arzu'nun anasının gömüldüğü ve aralarında bulunan mezardan çatla dikenini biter. Arzu ile Kanber'in mezarlarından biten güller, birbirlerine doğru eğilirler fakat aradaki çatla dikenini, güllerin birbirlerine yaklaşmalarına izin vermez.

(10)

Arzu:

Sular seller aldı beni
 Kanber yetiş gidiyorum
 Son defa göreyim seni
 Kanber yetiş gidiyorum

Kanber:

Kimseye yâr etmem seni
 Arzu bekle geliyorum
 Terk etmeden can bedeni

Arzu bekle geliyorum

Arzu:

Bu dünyada savuşuruz

Ayrı bedende üşürüz

Mahşer günü kavuşuruz

Kanber yetiş gidiyorum

Kanber:

Kanber'im, engel aşmaya

Fırat Dicle'yi taşmaya

Mahşer günü kavuşmaya

Arzu bekle geliyorum

EK 33.**Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1**(1)⁴⁴¹**Yöre:** Kastamonu**Kaynak Kişi:** İhsan Ozanoğlu**Derleyen:** Muzaffer Sazısözen

(Hey hey efeler hey)

Benden Selam Olsun Bolu Beyine (Bolu Beyine)

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır

At kişnemesinden gargı sesinden

Dağlar seda verip seslenmelidir

(Hey hey gine de hey hey)

Düşman geldi tabur tabur dizildi (hele dizildi)

Alnımıza kara yazı yazıldı

Tüfek icad oldu mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır

(Hey hey efeler hey)

Köroğlu döner mi kendi şanından (kendi şanından)

Çıkarır çoğunu er meydanından

Kır At köpüğünden düşman kanından

Çevre dolup şalvar ıslanmalıdır (TRT-1 2006: 134).

⁴⁴¹ Türkü, başka kaynaklarda da aynı şekilde geçmektedir. Bkz. Yardım, Mehmet Nuri (2012), Halk Türkülerinden Seçmeler, İstanbul: Bordo-Siyah Klasik Yayınlar, s. 55 (Buradaki tek fark, “gargı” kelimesinin “kargı” olarak kullanılmasıdır).

(2)

Benden Selâm Olsun Bolu Beyine⁴⁴²

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır

Ok gıcirtısından kalkan sesinden

Dağlar gümbür gümbür seslenmelidir

Düşman geldi tabur tabur dizildi

Ak alınma kara yazı yazıldı

Delik demir çıktı mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Köroğlu düşer mi yine şanından

Çoğunu ayırır er meydanından

Kır at köpüğünden düşman kanından

Çizme dolup şalvar ıslanmalıdır (Öztelli 2002: 669)

(3)

Benden selâm olsun Bolu Beğine

Çıkıp şu dağlarda yaslanmalıdır

Ok gıcirtısından kalkan sesinden

Dağlar seda verip seslenmelidir

Bir yiğit isterim gide meydanda

Kesince kelleyi boyana kana

Aman deme fayda vermez düşmana

Düşman eğri kılınçınan uslanmalıdır

Koçkörü'n durmazam namdan

Koç yiğidi eksik etmem kolumdan

⁴⁴² Şükrü Elçin de türküyü aynı şekilde “Türki Köroğlu” başlığıyla ele almıştır. Onun eserinde verdiği türkünün tek farkı yöresel ağız kullanılarak “çıkıp” yerine “çıkup” denilmesidir. Bkz. Elçin, Şükrü (1986), Halk Edebiyatına Giriş, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 202. Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=197>.

Kırat köpüğünden düşman kanından
Çizme dolup şalvar ıslanmalıdır (Arsunar 1963: 196).

(4)

Benden selâm olsun Bolu Beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmak gerek
Ok gıcirtısından kalkan sesinde
Dağlar gümbür gümbür seslenmek gerek

Mert gelende namert kaçır
Meydan gümbürder gümbürder
Şahlar şahı meydan açır
Meydan gümbürder gümbürder

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Ak alnıma kara yazı yazıldı
Delik demir çıktı mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmak gerek

Söz ile menzil döğende
Namert boynunu eğende
Kılınç kalkana değende
Kalkan gümbürder gümbürder

Köroğlu'm düşer mi yine şanıdan
Çoğunu ayırır er meydanından
Kır At köpüğünden düşman kanından
Çizme dolup çerkes ıslanmak gerek

Top atılır kalesinden
Hak saklasın belâsından
Köroğlu'nun narasından

Dağlar gümbürder gümbürder (Boratav-Fıratlı 1943: 241)

(5)

Hey hey benden selâm olsun Bolu Beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcirtısından kalkan sesinden (hele sesinden)
Dağlar seda verip seslenmelidir

Hey hey asker geldi bölük bölük dizildi
Alnımıza kara yazıldı
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu (hele bozuldu)
Eğri kılıç kılında paslanmalıdır

Hey hey Köroğlu düşer mi erlik şanından
Çokunu sürmüştür er meydanından
Kır At köpüğünden düşman kanından (hele kanından)
Çizmem dolup şalvar ıslanmalıdır

EK 34.**Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-2⁴⁴³**

(1)

Benden selam olsun Bolu Beyine
 Benim ile uğraşmaya dev gerek
 Unvan para etmez harp meydanında
 Kılıç keskin gerek bilek zor gerek

Düzüldü ağalar tam oldu beyler
 Savaş meydanında koçyiğit terler
 Yere düşer karpuz gibi kelleler
 Palayı çekecek çetin er gerek

Yiğit savaş günü atından inmez
 Değme koç yiğitler sözünden dönmez
 Topuza palaya gürze güvenmez
 Kurnaz iflah olmaz yiğitler gerek

Bir yiğit haykırıp meydana girse
 Arka verip sığınacak yer gerek
 Çamlıbel'de metin kale yapmıya
 Kendi yiğit özü metin er gerek

Hey n'olanda oğlum Ayvaz n'olanda
 Zor düşmanı bölük bölük bölende
 Yiğit savaş divanında duranda
 Dil tutulur dili tutar er gerek

⁴⁴³ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7250>.

Barhanayı⁴⁴⁴ Çamlıbel’de çözendey
 Sıra sıra yiğitleri düzende
 Alayları bölük bölük bozanda
 Orda sana barınacak yer gerek

Göğüs gerek arka vere dağlara
 Hizmet gerek bahçeler bağlara
 Korku vermek ağalara beylere
 Onun için devlet gerek sur gerek

Eyvan⁴⁴⁵ gerek oturmaya yaz ile
 Saki gerek mey doldura naz ile
 Yiğitlere kumandayı saz ile
 Vermek için yakışacak ser gerek

Deli Yusuf tamamladı öğüdü
 Sen tamam et üçyüzelli yiğidi
 Gözlerim görmüyor suçum ne idi
 Koyma kıyamete hemen al gerek

Koç Köroğlu’m öğüdünden yorulmaz
 Kesilen kelleden hesap sorulmaz
 Boş laf atmayınan meydan olunmaz
 Yiğitler er meydanında dev gerek (Mert 1997: 34-35)

(2)

Bir yiğit haykırıp meydana girse
 Arka verip sığınacak yer gerek
 Çamlıbel’e metin kal’e yapmaya
 Kendi yiğit özü metin er gerek.

⁴⁴⁴ **Barhana:** 1. Kafile, küçük kervan, göç. 2. Göç eşyası, ev eşyası (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴⁴⁵ **Eyvan:** Balkon (<http://www.tdk.gov.tr>).

Hay n'olanda oğlum Ali n'olanda
 Zor düşmanı bölük bölük bölende
 Padişahın divanına varanda
 Dil tutulur dili tutar er gerek.

Sıra sıra koç yiğitler düzersin
 Alayları bozuk bozuk bozarsın
 Berhaneyi Çamlıbel'e çözersin
 Burda sana barınacak yer gerek.

Göğüs gerek arka verek dağlara
 Hizmet edek bahçelere bağlara
 Şöhret vermek için nice illere
 Burda sana devlet gerek sur gerek.

Eyvan⁴⁴⁶ gerek oturmaya yaz ile⁴⁴⁷
 Bir sâki mey doldura naz ile
 Yiğitlerin kumandasın saz ile
 Vermek için yakışacak dil gerek.

Deli Yusuf tamamladı öğüdü
 Sen tamam et yirmi bir bin yiğidi
 Gözlerim görmüyor suçum ne idi
 Koyma kıyamete burda al gerek⁴⁴⁸ (Boratav-Fıratlı 1943: 217-218).

⁴⁴⁶ Bu türkü, başka bir kaynakta “Bir Yiğit Haykırıp Meydana Girse” başlığıyla verilmiş; türküde, “Eyvan” kelimesi yerine “Bir köşk” kullanılarak ele alınmıştır. Bkz. Mert, Oktay (1997), Köroğlu-Bütün Şiirleri, İstanbul: Gözlem Yayınları, s.44. Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7256>.

⁴⁴⁷ “yazın” (Boratav-Fıratlı 1943: 218).

⁴⁴⁸ “Al gerek: alman gerektir” (Boratav-Fıratlı 1943: 218).

EK 35.**Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler⁴⁴⁹**

Dinleyin Ağalar dinleyin Beyler
 Sorarım bunları bir gün olur ki
 Adam olup koç Kır-Ata binişim⁴⁵⁰
 Kırarım belleri bir gün olur ki.

Ben yükümü dağ başına çözersem
 Sıra sıra koç yiğidi dizersem
 Yiğitler elinden bade süzersem
 Ararım bunları bir gün olur ki

Al yanağım kızıl kana bulandı
 Akan kandan coşkun sular bulandı
 Düşman ne söyledi Paşam inandı
 Sorarım sizlerden bir gün olur ki

Ben Yusuf Bey idim kendi başıma
 Düşürürdüm koç yiğidi peşime
 Küçük Ali'm çıkar dağlar başına
 Ararım sizleri bir gün olur ki (Boratav-Fıratlı 1943: 216-217)

⁴⁴⁹ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7278>

⁴⁵⁰ "Binince" (Boratav-Fıratlı 1943: 216).

EK 36.**Ben Bir Koroğlu'yum Dağda Gezerim**

(1)

Yöre: Burdur/Yeşilova**Kaynak kişi:** Ali URHAN**Derleyen:** Salih URHAN

(Hey hey) Ben bir Koroğlu'yum dağda gezerim
 Esen ölüzgerden⁴⁵¹ hile sezerim
 Demir külüngülen başım ezerim
 Ver yolun başını⁴⁵² geç geç bezirgân (TRT-1 2006: 126)

(2)⁴⁵³

Ben bir Koroğlu'yum dağda gezerim
 Esen rüzgârlardan hile sezerim
 Demir külüng⁴⁵⁴ ile başım ezerim
 Kervanı görünce kızar tozarım

Tokat kervanından aldım bakırı⁴⁵⁵
 İncitmeyin fukarayı fakiri
 Tuna seli gibi boz ırakıyı⁴⁵⁶

İçin beyler için, kervan gelince
 İçin efeler için tâ gün doğunca
 Yokuşa çıkarken keklük sekişli
 İnişe inerken tavşan büküşlü

⁴⁵¹ **Ölüzger:** Rüzgâr (TRT-1 2006: 126).

⁴⁵² **Baç:** Zorbalıkla alınan para (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴⁵³ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7246>, (Mert 1997: 30).

⁴⁵⁴ **Külüng:** Büyük çekiç, balyoz (TRT-1 2006: 126).

⁴⁵⁵ Öztelli, eskiden Tokat'ta bakır çıkararak bir dökümhanenin bulunduğu, kervanların oradan aldıkları bakırı, yurdun her yerine taşıdıkları bilgisini verir (Öztelli 2002: 677).

⁴⁵⁶ **İrakı:** Rakı (Öztelli 2002: 677).

Düşmanı görünce kuzgun bakışlı⁴⁵⁷

Yetişin yetişin kervan gelince

Yetişin yetişin tâ gün doğunca (Öztelli 2002: 677).

(3)

Ben bir Köroğlu'ydum dağda gezerdim

Çalıya, çarpıya kelle dizerdim

Esen rüzgârdan izler seçerdim

Kimsem yoktu, Balkan'da yalnız gezerdim

Demir topuzlan kelle ezerdim

Ben yedi dağa hükmederdim

Geçenden başını isterdim (Öztelli 2002: 824)

⁴⁵⁷ Bu sözlerle Köroğlu, Kır Atı'nı övmektedir (Öztelli 2002: 677).

EK 37.**Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu**

(1)

Yöre: Afyon/Dinar**Kaynak kişi:** Yusuf Durulmaz**Derleyen:** Ankara Devlet Konservatuarı

Çamlıbel'den de baktı Köroğlu bir ulu kervan
 Geldi çayırılığa (hey) kondu bezirgân⁴⁵⁸ (beyim bezirgân)
 Dedim aç kurtların beyim de payını gönder (of)
 Elin eline çaldı güldü bezirgân oğlum bezirgân (ey)

Bezirgân değilim kervan başıyım
 Ben de bu ülkenin şahan⁴⁵⁹ guşuyum (benim guşuyum)
 Yol payını da vermez Köroğlu ben bir kişiyim (of)
 Ver yolun bac'ını⁴⁶⁰ gel geç bezirgân

Ben bir Köroğlu'yum sen bir bezirgân
 Elinde var mı da devletten ferman
 Kervanın bir ucu bezirgân geçti ormanı (of)
 Keserim kelleni senin bezirgân (TRT-1 2006: 208)

(2)

Köroğlu

Bu gelen Ermeni m'ola
 Kaşı gözü sürmeli m'ola
 Yol bacını vermeli m'ola
 Ver yolun bacını gel geç Bezirgân

⁴⁵⁸ **Bezirgân:** Tüccar (TRT-1 2006: 208).

⁴⁵⁹ **Şahan:** Şahin (TRT-1 2006: 208).

⁴⁶⁰ **Bac:** Bir vergi türü (TRT-1 2006: 208).

Zor Bezirgân

Ermeni değilim hacıyım
 Yol bacını vermez kişiyim
 Eğer sen alırsan meydan er oğlu

Köroğlu

Köroğlu'yum ben bu ilde gezerim
 Esen rüzgârdan hile sezerim
 Kır demir gürz ile kafan ezerim
 Ver yolun bacını gel geç Bezirgân

Zor Bezirgân

Ben Bezirgânbaşıyım
 Yemen illerinde Şahin kuşuyum
 Yol bacını vermez kişiyim
 Eğer sen alırsan meydan er oğlu

Köroğlu

Kır Ata binsem sargı örtülür
 Kır Atı sürsem yerler yırtılır
 Kır Atın erliğinden can mı kurtulur
 Ver yolun bacını gel geç Bezirgân

Zor Bezirgân

Sana bir söz söylerim zehirden acı
 Lokmana gidersen yoktur ilacı
 Anamdan olalı vermedim bacı
 Eğer sen alırsan meydan er oğlu (Boratav 1984: 219-220)

(3)

Bugün bu yerlerin harmanı mıdır, harmanı mıdır
 Şu karşıdan gelen Ermeni midir, Ermeni midir
 Şu yolun başını vermeli midir, vermeli midir

Ver yolun bacını gel geç Ermeni hey
 Yedi bin altını say geç Ermeni hey

Hey hey hey, hey hey hey!
 Ben bir Köroğluyum dağda gezerim, dağda gezerim
 Çalıya çırpıya kelle dizerim, kelle dizerim
 Senin gibi Ermeni'yi ben de ezerim, ben de ezerim

Hey hey hey, hey hey hey!
 Ben bir Ermeniyim fisatnım telli, fistanım telli
 Kestiğim kelleler yedi yüz bin elli, yedi yüz bin elli
 Senin gibi körden dönmem ben geri, dönmem geri

Çekil Kör yolundan geçsin kervânım
 (Havuç köy yolundan geçsin kervânım)
 Alırım kelleni şân benim olur
 Alırım kelleni şân benim olur hey!

Köroğluyla Ermeni cenge durdular
 Biribirlerine hamle kurdular

Kılıçlar karıştı kanlar boşandı
 Ermeni de Kör'e yedi yara açtı hey!
 Yetiş Ayvaz'ım yetiş gitti şânımız
 Çamlıbel düzünde aktı kanımız

(Yeşil çimen üstüne aktı kanımız)
Şu karşıki dağda bir duman belirdi
Dumanın içinde Ayvaz gelirdi
Ermeni'yi görünce hepten delirdi

Ayvaz pindi atına indi alana, indi alana
Sağ kolunu verdi Ayvaz timara
Yedi kez Ermeni geldi imâna (Kaderli 2006: 147).

EK 38.**Karşıdan Görünen Ermeni Midir?⁴⁶¹****(Ayvaz)**

Karşıda görünen Ermeni midir
 Yolların bacını vermeli midir
 Buralar babanın harmanı mıdır
 Ver yolun bacını gel geç Ermeni.

(Bamaş)

Ermeni değilim Kervan Başyım
 Yemen illerinde şahan kuşuyum
 Ben de yol bacını vermez kişiyim
 Dokunma kervana yan geç Köroğlu.

(Ayvaz)

Pençem atam yüreğinin ağına
 Velvele düşürtem gölgen bağına
 Derdini tay edem Ağrı Dağına
 Ver yolun bacını gel geç Ermeni.

(Bamaş)

Çocuk seni sim elekten elerim
 Kargı vursam ciğergâhın delerim
 Hışma gelip Zülfikarı çalarım
 Dokunma kervana vazgeç Köroğlu.

(Ayvaz)

Kühlânlar çekilmiş kaplan postuna⁴⁶²

⁴⁶¹ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22134>

⁴⁶² “Kühlân=küheylân; küheylânlara kaplan postundan eğerler vurulmuş” (Boratav-Fıratlı 1943: 239).

İy' dikkat et düşmanına dostuna
Haykırtam Arab-At varam üstüne
Ver yolun bacını gel geç Ermeni.

(Bamaş)

Bamaş der müddetin erdi çağlara
Tilki gibi düşüreyim ağlara
Hasret koyam akrabana sağlara
İlişme kervana yan geç Köroğlu⁴⁶³ (Boratav-Fıratlı 1943: 238-239).

⁴⁶³“Bezîrgân, Ayvaz'ı Köroğlu sanıyor” (Boratav-Fıratlı 1943: 239).

EK 39.**Bugün Yeminliyim Dögüş Olmasın**(1)⁴⁶⁴

Hey Bezirgân tez ol gönder bacımı
 Köroğlu'nun sen görmedin gücünü
 Alır koç yiğitler benim öcümü
 Bugün yeminliyim dögüş olmasın

Tokat kervanından aldım bakır
 İncitmeyin fukarayı fakır⁴⁶⁵
 Dinle söz Bezirgân gitme aykırı
 Bugün yeminliyim dögüş olmasın

Bin lira göndersen ata nal olmaz
 Bin daha göndersen çizme çul olmaz
 Bin dahi göndersen yadigâr olmaz
 Bugün yeminliyim dögüş olmasın

Hey bezirgân gel dinle sen sözümü
 Bilmiş ol alırım ben de bac'ımı
 Daha sen görmedin benim gücümü
 Bugün yeminliyim dögüş olmasın

Kişi halin bilse olur mu naçar
 Tilkinin gönlünden şahinler geçer
 Uyuz it kavgayı görünce kaçır
 İsterim ki bugün dögüş olmasın (Mert 1997: 107)

⁴⁶⁴ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7433>

⁴⁶⁵ Bu sözlerin, yukarıda vermiş olduğumuz “Ben Bir Köroğlu’yum Dağda Gezerim” türküsünün Cahit Öztelli'nin vermiş olduğu varyantında da geçtiği görülmektedir. Bkz. EK 36. (2).

(2)

(Köroğlu)

Hey! Yetiş Ayvaz yetiş gitti namımız
 Çukur Ovalarda aktı kanımız
 Bir kâfire kısmet oldu canımız
 Yetiş şahin Ayvaz çar (çare) senden kaldı

Hey! Dağlar benimdir bezirgâncı Ermeni
 Hiç bilmez misin sen kimim beni
 Haydi çabuk ver yoksa keserim seni
 Bana derler Köroğlu Kır At benimdir

(Bezirgân)

Ben Ermeni değilim Bezirgânbaşıyım
 Acem illerinde şahin kuşuyum
 Ben yol bacını vermez kişiyim
 İlişme kervana gelgeç Köroğlu

(Köroğlu)

İnişe aşağı keklik sekişli
 Yokuşa yukarı tavşan büküşlü
 Taze gelin gibi göğsü nakışlı
 Bu gün yeminliyim kavga olmasın

(Bezirgân)

Dor' ata binende düze döşenir
 Özengi⁴⁶⁶ vuranda yere döşenir
 Kırk sekiz saatte bir yol kaşanır⁴⁶⁷
 İlişme kervana gel geç Köroğlu

⁴⁶⁶ **Özengi:** Ocağın altına döşenen ağaç. Üzengi (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴⁶⁷ **Kaşanmak:** *hlk.* Hizmet ve binek hayvanları durup işemek. At, eşek işemek. İşemek (<http://www.tdk.gov.tr>).

(Köroğlu)

Tokat kervanından aldım bakırı
 İncitmeyin fukarayı fakırı
 Dinle sözümü Bezirgân gitme aykırı
 Döndü beş bin altı saydı Bezirgân

Bin lira göndersen ata nal olmaz
 Bin dahi göndersen ata çul olmaz
 Bin dahi göndersen yadigâr⁴⁶⁸ olmaz
 Bugün yeminliyim kavga olmasın (Boratav 1984: 216-217).

(3)

Bin daha göndersen ata nalolmaz
 Bin daha göndersen çizme çul olmaz
 Bin daha göndersen yâdigâr olmaz
 Saydı beş bin altın çıktı bezirgân... (Gökalp 1976: 62)

⁴⁶⁸ **Yadigâr:** Bir kimseyi, bir olayı hatırlatan nesne veya kişi, andaç (<http://www.tdk.gov.tr>).

EK 40.**Bala Benlik İle Girme Meydana⁴⁶⁹****(Bamaş Bezirgân)**

Bala benlik ile girme meydana
 Çoklara kendimi bildiren benim
 Eğer gürzümü de alsam elime
 Vurup yandan yana böldüren benim.

(Koca Bey)

Kükremiş sel gibi girdim meydana
 Düşmana kendimi bildiren benim
 Her kaçan ki mızrak aldım destime
 Davudun zırhını deldiren benim.

(Bamaş Bezirgân)

Akıtır gözünden yaşın dökerim
 İller viran eder beller bükerim
 Şimdi kızıl kanın yere dökerim
 Kanların çukura dolduran benim

(Koca Bey)

Daim üstünlüğü getirme akla
 Horoz çiftesinden atarsın takla
 Kestiğin tereyağ keskin bıçakla
 Kelleni dibinden sildiren benim.

(Bamaş Bezirgân)

Duymamışsın sen Bamaş'ın işini
 Meydana girende gör savaşını

⁴⁶⁹ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22133>.

Senin gibi pehlivanlar başını
Kesip derelere dolduran benim.

(Koca Bey)

Sen görmedin Koca Bey'in hasını

Hiç çekmedin cevri cefasını

Senin gibi Bezirgân kafasını

Mızrağa sancıp da kaldıran benim (Boratav-Fıratlı 1943: 237-238)

EK 41.**Gelen de Konya Kervanı⁴⁷⁰**

Ağalar tedarik görün
Gelende Konya kervanı
Müjdecıye bahşış verin
Gelen de Konya kervanı

Yiğit olun serden geçin
Dolu badelerden için
Her koldan bir yiğit seçin
Gelen de Konya kervanı

Köroğlu'yum adım belli
Gürz atarım sağlı sollu
Mağrur olma koç Köroğlu
Gelen de Konya kervanı (Mert 1997: 13)

⁴⁷⁰ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7236>.

EK 42.**Zor Bezirgân Bunun Adı⁴⁷¹**

Zor bezirgân bunun adı
 Geldi bu meydanın tadı
 Yedi çift camus kuvveti
 Vermiş Allah bilin Beyler

Heybetinden aslan korkar
 Düşmanları yarar yırtar
 Aç kurt gibi adam kapar
 Hep maşallah deyin Beyler

Yumruk vursa dağı yıkar
 Düşmanın temelin söker
 Aslan gibi dağı teper
 Dağı taşı söker Beyler

Nice padişahlar bağlar
 Zarbına dayanmaz dağlar
 Yalvarsan beraber ağlar
 Bir mürüvvet-kanı Beyler

Köroğlu'nun pehlivanı
 Yoluna koymuşum canı
 Ünü zaptetmiş cihanı
 Budur kanlar içen beyler (Mert 1997: 195)

⁴⁷¹ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10244>.

EK 43.**Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı**(1)⁴⁷²**(Köroğlu)**

Arzu edip Çamlıbel'den gelmişim
 Arayı arayı seni bulmuşum
 Sazım kırılınca melûl kalmışım
 Aman usta çabuk kayır sazımı

(Sazcı)

Çamlıbel elinden dolandın geldin
 Arayı arayı yerimi buldun
 Ne sevdaya yeldin⁴⁷³ sazımı kırdın
 Başım kalabalık götür sazımı

(Köroğlu)

Sazımı yüksekten kalktım indirdim
 İndirdim de sağ dizime bindirdim
 Bir keyfe geldim de vurdum sındırdım⁴⁷⁴
 Aman usta çabuk kayır sazımı

(Sazcı)

Çamlıbel'in önü bir uzun yazı
 İçinde yayılır ördeği kazı
 İşim gayet çoktur uzatma sözü
 Başım kalabalık götür sazımı

⁴⁷² Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7240>.

⁴⁷³ **Yelmek:** *hlk.* Aceleyle, telaşla koşmak. 1. Bir işin, bir şeyin, birinin peşinde koşmak, koşturmak, 2. Çabuk yürümek 3. Amaçsız gezip dolaşmak (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴⁷⁴ **Sındırmak:** *hlk.* 1. Kırmak, parçalamak. 2. Yenerek bozmak, mağlup etmek. 3. Sindirmek (<http://www.tdk.gov.tr>).

(Köroğlu)

Ben de çıktım yüce dağlar başına
 Mail oldum çırağının kaşına
 Sedef döşetirim sazın döşüne
 Aman usta çabuk kayır sazımı

Urum'dan Mısır'a gitti ünümüz
 Bizi eğlendirme dardır günümüz
 Çamlıbel'e doğru gider yönümüz
 Aman usta çabuk kayır sazımı

Sana derim sazıcı sazımı kayır
 İyiyi kötüyü usta sen ayır
 Yapacağın bu iş değildir ağır
 Aman usta çabuk kayır sazımı

adır kurdum amlıbel'in düzüne
 Mail oldum çırağının gözüne
 Sırma sedef döşe sazın yüzüne
 Aman usta tezce kayır sazımı

Ortadan gelirim gidemem uca
 Tatlı konuşalım gitmesin güce
 Elimi saldırma eğri kılıca
 Aman usta tezce kayır sazımı

Eğri kılıç nice canlar incidir
 Mor damarda al kanları sancıdır
 ırac dersen amlıbel'in harcıdır
 Aman usta tezce kayır sazımı

Koç Köroğlu der ki dağda gezerim
 Esen rüzgârlardan hile sezerim
 Demir topuz ile başın ezerim
 Sazcıbaşı tezce kayır sazımı

(Sazcı)

Getirin çıraklar sazı getirin
 Sırma sedef düzenini bitirin
 Konuk edin konağıma götürün
 Zaman ver yapayım beyim sazımı (Mert 1997: 17-19)

(2)

Mayıl oldum çırağının sözüne
 Sürmeler çekeyim alâ gözüne
 Usta sedef döşe sazım yüzüme
 Usta gazanalım gayır sazımı

Ezel bahar yaz ayların gulun dermeli
 Bülbül gibi söylemeli dilleri
 İpekten sırmadan olsun telleri
 Usta gazanalım gayır sazımı

Ben bir Köroğluyem dağda gezerim
 Esen ürüzgârdan hille sezerim⁴⁷⁵
 Elim demir topuz usta kafan ezerim
 Usta gazanalım gayır sazımı (Elçin 1986: 471-472)

(3)

Hey! Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
 Esen rüzgârdan hile sezerim
 Demir külünk ile kelle ezerim

⁴⁷⁵ Bu sözler, "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" adlı türkünün dörtlüğüyle aynıdır. Bkz: EK 36.

Usta teres çabuk kayır sazımı

Hey! Çadır kurdum Çamlıbel'in düzüne

Mail oldum şakirdinin yüzüne

Sırma sedef döşetirim sazıma (Boratav 1984: 216).

(4)

(Hasan Bey)

Sazım yüksekteydi kalktım indirdim.

İndirdim de sağ dizime bindirdim

Sarhoş muydum neydim vurduğum sındırdım

Aman ustam çabuk kayır sazımı

(Sazcı)

Çamlıbel'den aşağı bir ulu yazı

Kör müydün çocuk kırdın bu sazı

Al da git soykanı⁴⁷⁶ başım kalabalıktır.

(Hasan Bey)

Çamlıbel'den aşağı bir ulu yazı

Canım öyle istedi kırdım bu sazı

Sana söylüyorum Allah'ın kazı

Haydi durma çabuk kayır sazımı

(Sazcı)

Laf anlamaz mısın Allah'ın kazı

Gözün kör müydü de kırdın bu sazı

Al da git soykanı başım kalabalıktır.

⁴⁷⁶ **Soyka:** 1. Ölen kişinin giysileri, 2. Olumsuz bir durum, nesne ve kavramları anlatmak üzere kullanılan bir söz (<http://www.tdk.gov.tr>). Burada ikinci anlamda kullanılmıştır.

(Hasan Bey)

Sazım yüksektydi kalktım indirdim

İndirdim de sağ dizime bindirdim

Canım sıkkın idi vurdum sındırdım⁴⁷⁷

Usta teres⁴⁷⁸ kayır benim sazımı

(Sazcı)

Alın getirin oğlum hele getirin

Sazın yüzüne sedef yetirin

Beyimiz gelmiş konağa götürün.

(Hasan Bey)

Hey! Çamlıbel'den indim uzuna

Ustam sedef döşemiş sazın yüzüne

Uyku artık haram benim gözüme

Kurban olam usta çırağının gözüne (Boratav 1984: 212-214).

⁴⁷⁷ **Sındırmak:** *hık*. 1. Kırmak, parçalamak. 2. Yenerek bozmak, mağlup etmek. 3. Sindirmek (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴⁷⁸ **Teres:** *kaba*. Pezevenk. 1. Ters, sinirli kimse, 2. Eşcinsel, kötü huylu erkek, 3. Aşağılık anlamına sövgü sözü (<http://www.tdk.gov.tr>).

EK 44.**Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana****(1)**⁴⁷⁹

Canım benden ak göğsünü saklarsın
 Tenhalarda ak gerdanın açarsın
 Canım benden ne kem gördün kaçarsın
 Aman güzel insaf eyle de bana

Aman dilber melek misin nur musun
 Aman dilber cennetteki hur musun
 Söyle bana sonuna dek yar mısın
 Aman güzel insaf eyle de bana

Köroğlu'dur Çamlıbel'in aslanı
 Şekerle kaymakla besler hep seni
 Senden ister bir pehlivan oğlanı
 Aman güzel insaf eyle de bana (Mert 1997: 52)

(2)

Hey! Köroğlu'yum bu yerlerde arslanım
 Kız seni ben şeker ile beslerim
 Senden bir pehlivan oğlan isterim
 Aman güzel insaf eyle gel bana (Boratav 1984: 216).

⁴⁷⁹ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7262>.

EK 45.**Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu⁴⁸⁰**

Gözlerim yollara kaldı takıldı
 Ayvaz'ım nerede Kenan ne oldu
 Köroğlu'nun gitti başından aklı
 Ayvaz'ım nerede Kenan ne oldu

Bu da düşmanların başka fendi⁴⁸¹ mi
 Yiğit Ayvaz'ıma merhum dendi mi
 Felek talihimi acep yendimi
 Ayvaz'ım nerde Kenan ne oldu

Kırılmışı döndü kanadım kolum
 Birisi gülümdü biri bülbülüm
 Karardı yıldızım kapandı yolum
 Ayvaz'ım nerede Kenan ne oldu

Bolu Beyi yoksa kurdu mu tuzak
 Yolu tıkadı mı bir sürü kazak
 Karanlık bastırdı kasaba uzak
 Ayvaz'ım nerede Kenan ne oldu (Mert 1997: 96)

⁴⁸⁰ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7425>.

⁴⁸¹ **Fend:** Uсталık; kurnazlık; güreşte oyun (<http://www.tdk.gov.tr>).

EK 46.**Ayvaz Benim Senden Yana**(1)⁴⁸²

Ayvaz benim senden yana
 Kurban olam şirin cana
 Sağda duran Köse Kenan

Vur diyende vurmaz mısın
 Kır diyende kırmaz mısın

Ayvaz'ın kolları bağlı
 Ciğerciğim oda dağlı
 Sol tarafta Demircioğlu

Vur diyende vurmaz mısın
 Kır diyende kırmaz mısın

Köroğlu'm söylüyor zati
 Ülkelerde vardır medhi
 Acemoğlu sür Kır atı

Vur diyende vurmaz mısın
 Kır diyende kırmaz mısın (Öztelli 2002: 672-673).

⁴⁸² Bu türkü, Boratav ve Fıratlı'nın eserinde de geçmektedir. Bu eserdeki tek fark, "Acemoğlu sür Kır atı" sözlerinden sonra fazladan "Sür diyende sürmez misin" sözlerinin gelmesidir. Bkz. Boratav Pertev Naili-Fıratlı, Halil Vedat (1943), İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ankara: Maarif Matbaası, s. 239-240. Türkü, başka bir eserde de yer almaktadır. Bkz. Mert 1997: 20. Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7241>

(2)

Köroğlu Barı⁴⁸³

Yöre: Erzurum

Köroğlu'nun kör bıçağı
Ayvaz yiğitlerin koçağı
Ayvaz'ın gümüş bıçağı
Yerde sürünür saçağı

Kır Ayvaz'ım kır
Vur Ayvaz'ım vur

Derya kenarında biter kamaşlar
Uzanır uzanır vermez yemişler
Sarı lira ile beyaz kuruşlar

Say Ayvaz'ım say
Ver Ayvaz'ım ver (Öztelli 2002: 579)

⁴⁸³ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=2561>.

EK 47.**Dağlar Hey**⁴⁸⁴

Hemen Mevlâ ile sana dayandım
 Arkam sensin kalem sensin dağlar hey
 Yoktur senden gayri kolum kanadım
 Arkam sensin kalem sensin dağlar hey.

Sana derim sana hey ulu yaylam
 Meğer başım alam ilinden gidem
 Okum senden yayım sendendir cıdam⁴⁸⁵
 Arkam sensin kalem sensin dağlar hey

Yüce yüce tepesinden yol aşan
 Gitmez oldu gönlümüzden endişen
 Mürüvetsiz⁴⁸⁶ beyden yeğdir dört köşen
 Arkam sensin kalem sensin dağlar hey

Hep sınıdım Osmanlı'nın alını
 Bulamadım hergiz⁴⁸⁷ gönlüm alanı
 Anıcağız sevdiğimin halini
 Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey

Köroğlu der tepelerden bakarım
 Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim
 Bunca yıldır hasretini çekerim
 Arkam sensin kalem sensin dağlar hey (Başgöz 1957: 5)

⁴⁸⁴ Türkü, çeşitli kaynaklarda aynı şekilde ele alınmıştır. Bkz. Boratav-Fıratlı 1943: 218-219. Kocatürk, Vasfi Mahir (1963), Saz Şiiri Antoloji, Ankara: Ayyıldız Matbaası, s. 48. (Burada ikinci dörtlük eksik bir şekilde yer almaktadır). <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3140> (Yine burada da türkünün ikinci dörtlüğü yoktur.)

⁴⁸⁵ **Cıda:** *esk.* Mızrak (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴⁸⁶ **Mürüvvet:** 1. Bir ailede çocukların doğumu, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmeleri vb. olaylardan duyulan mutluluk, sevinç. 2. Cömertlik. 3. *esk.* Yiğitlik, mertlik. İnsanlık, cömertlik, iyilikseverlik (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁴⁸⁷ **Hergiz:** Hiçbir zaman, asla (<http://www.tdk.gov.tr>).

EK 48.**Mürveti Çok Hakk'ın Nazargâhısın⁴⁸⁸**

Mürveti çok Hakk'ın nazargâhısın
 Bizim iller Çamlıbelller aşk olsun
 Gerçek erenlerin seyrangâhısın
 Bizim iller Çamlıbelller aşk olsun.

Çayırlanır çimenlenir göllerin
 Kan bulanık taşkın akar sellerin
 Çoktur senin eğlenecek yerlerin
 Bizim iller Çamlıbelller aşk olsun.

Yollar keser yavuz kurdun var mıdır
 Beller keser arslan merdin var mıdır
 Çarh elinden hiçbir derdin var mıdır
 Bizim iller Çamlıbelller aşk olsun.

Bahar olup yeşil yaprak erince
 Cûşa gelir gönlüm seni görünce
 Evvel baştan selâm olsun varınca
 Bizim iller Çamlıbelller aşk olsun.

Er değildir seni görüp taşmıyan
 Gönül değil bir nefeste coşmıyan
 Köroğlu der Arab atlar aşmıyan⁴⁸⁹
 Bizim iller Çamlıbelller aşk olsun (Boratav-Fıratlı 1943: 219).

⁴⁸⁸ Bu türkü, başka kaynaklarda da bulunmaktadır. Bkz. Mert 1997: 143. Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7464> (Burada türkü, “Bizim İller Çamlıbelller Aşk Olsun” başlığıyla geçer).

⁴⁸⁹ “Arab atların bile aşamadığı” (Boratav-Fıratlı 1943: 219).

EK 49.**Mert Dayanır Namert Kaçar**

(1)

Yöre: Kars**Kaynak Kişi:** Âşık Dursun Ceylani**Derleyen:** Muzaffer SarısözenMert dayanır namert⁴⁹⁰ kaçar (yavrey hey)

Meydan gümbür gümbürlenir

Şahlar şahı divan⁴⁹¹ açar

Divan gümbür gümbürlenir

Yiğit kendini öğende (yavrey hey)

Toplar menzili⁴⁹² döğendeŞeşber⁴⁹³ kalkana değende

Kalkan gümbür gümbürlenir

Top atılır kal'asından (yavrey hey)

Hak saklasın belasından

Köroğlu'nun narasından

Her yan gümbür gümbürlenir (TRT-2 2006: 600)

(2)

Mert gelende nâmert kaçar

Meydan gümbür gümbürlenir

Şahlar şahı meydan açar

Meydan gümbür gümbürlenir

⁴⁹⁰ **Namert:** Mert olmayan korkak (TRT-2 2006: 600).⁴⁹¹ **Divan:** Büyük meclis (TRT-2 2006: 600).⁴⁹² **Menzil:** Konak (TRT-2 2006: 600).⁴⁹³ **Şeşber:** Kılıç (TRT-2 2006: 600).

Ok ile menzil dövende
 Nâmert boynunu eğende
 Kılıç kalkana değende
 Kalkan gümbür gümbürlenir

Top atılır kalasından
 Hak saklasın belâsından
 Köroğlu'nun narasından
 Dağlar gümbür gümbürlenir (Öztelli 2002: 670)

(3)⁴⁹⁴

Yiğit olan gümbür gümbür gürlesin
 Yiğidi doğuran ana bin yaşa
 Ağ göğdede kızıl kanlar şorlasın⁴⁹⁵
 Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Davlumbazlar yeğde yeğde⁴⁹⁶ vuranda
 Çarkacılar⁴⁹⁷sağlı sollu dönende
 Eğri kılıç ak gövdeyi bölende
 Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Gele beyler cenge, harbi çalınısın
 Çamlıbel askeri ayrı bölünsün
 Gece gündüz zarb-ı⁴⁹⁸ meydan kurulsun
 Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Asıl koç yiğitler pusuda saklı
 Belleri kılıçlı eli mızraklı

⁴⁹⁴ Eserde türkü, "Bin Yaşa" başlığıyla verilmiştir.

⁴⁹⁵ **Şorlamak:** fişkirarak hızla akmak (kan, su vb.) (www.tdk.gov.tr).

⁴⁹⁶ **Yeğ:** 1. Daha iyi, üstün, efdal. 2. Kuvvetli, yeğin (www.tdk.gov.tr).

⁴⁹⁷ **Çarhacı:** Osmanlı ordusunda öncü süvari birliğinde görevli asker (http://www.tdk.gov.tr).

⁴⁹⁸ **Zarb:** Darbe, vuruş (http://www.tdk.gov.tr).

Hep şahin bakışlı, aslan sıfatlı⁴⁹⁹
Yürü, kan içenler hep binler yaşa

Köroğlu der, bu gün burada duralım
Sabah olsun zarbı meydan kuralım
Akan kandan dolu şarap vuralım
Yürü Deli-Hoylum, sen binler yaşa (Başgöz 1957: 6)

(4)⁵⁰⁰

Mert dayanır namert kaçar (yavrum hey hey)
Meydan gümbür gümbürlenir
Şahlar şahı divan açar
Divan gümbür gümbürlenir

Yiğit kendini övende yavrum hey hey
Şeşber kalkana değende
Oklar menzil dövende
Al kan gümbür gümbürlenir

Ok atılır kalesinden yavrum hey hey
Hak saklasın belasından
Köroğlu'nun narasından
Her yan gümbürlenir

⁴⁹⁹ Bu sıfatlar, yiğitlik motif ve sembolleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵⁰⁰ Bu türkü, Âşık Mustafa Aydın ile yapılan görüşmelerde kendisinden dinlenmiştir. (08.05.2018).

EK 50.**Gelin Hey Ağalar Çekin Kılıncı⁵⁰¹**

Gelin hey Ağalar çekin kılıncı
 Arab atla koç yiğidin günüdür
 Göğüs verip arka verip nal atan
 Sırma çullu küheylânlar günüdür.

Cenk kurulup cıda oklar atanda
 İki leşker birbirine katanda
 Kötülerin yakasından tutanda
 Yılan dilli dal hançerin günüdür.

Gelin hey Ağalar vurup geçelim
 Koç yiğide kanlı gömlek biçelim
 İki saat al kızıl kan içelim
 Bunda koç yiğidin şanı günüdür.

Hay n'olanda koç Köroğlu n'olanda
 Ara yerde kurt koyuna dalanda
 At vurulup yiğit yaya kalanda
 Teke şekli Şam kılıncın günüdür (Boratav-Fıratlı 1943: 223).

⁵⁰¹ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7419> (Mert 1997: 90).

EK 51.**Uca Dağlar Başında (Köroğlu Solağı)⁵⁰²**

Uca dağların başında
Tek atlı gezdiğin var mı
Her taraftan üç beş kelle
Terkiye astığın var mı

Kargının ucunu salla
Etme düşmana eyvallah
Köroğlu söyler şanıdan
Kuş uçurmaz meydanından

⁵⁰² Bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3464>.

EK 52.**Tan Yeri Atanda**(1)⁵⁰³**Yöre:** Kars**Kaynak:** Âşık Dursun Cevlani

Ah tan yeri atanda şafak sökende, (hele babam sökende)

Düşmanın üstüne hörelenmeli

Hezeran kılıçlı kaba kalkanlı,

Yiğit on beş yerden yaralanmalı, yaralanmalı

Ah haber aldım nökerinden kulundan, (hele babam kulundan)

Doyuk oldum akçasından pulundan

Hey ağalar kızıl kanın elinden

Kır At altımızda (Hey, hey) kınalanmalı kınalanmalı

Ah, Köroğlu der Mirza gele han gele, (hele babam han gele)

Ben isterim günde bin tufan gele

Derelerden oluk oluk kan gele

Baş kesilip kelle kürelenmeli, kürelenmeli

(2)

Tan yeri atmadan şafak sökende

Düşmanın üstüne hörelenmeli⁵⁰⁴

Düşman kalkan alıp kılıç çekende

Yiğit on beş yerden yaralanmalı

⁵⁰³ Bkz. <http://www.trtnotaarsivi.com/bak-thm.php>.⁵⁰⁴ **Hörelenmek:** Üzerine atılmak saldırmak (<http://www.tdk.gov.tr>).

Haber aldım ihvanından⁵⁰⁵, kulundan
 Doyuk olduk akçasından pulundan
 Hey ağalar akan kanın alından
 Altımızda Kır at kınalanmalı

Köroğlu'm der, mirza⁵⁰⁶ gele, han gele
 Ben isterim günde yüz tufan gele
 Derelerden oluk oluk kan gele
 Sele düşüp gövde kürelenmeli (Özbek 1975: 395)

(3)

Tan yeri atmadan şafak sökmeden (Hele baba) şafak sökmeden
 Düşmanın üstüne hürelenmeli
 Hazeren kılıcı kaba kalkanı
 Yiğit on beş yerden (babam) yaralanmalı

Hazeren kılıcı kaba kalkanı
 Yiğit on beş yerden (babam) yaralanmalı
 Haber aldım mekânından kulundan, (hele babam kulundan)
 Düğün oldu akçesinden pulundan yar

Ey ağalar bugün kızıl kanın elinden Kırat altımızda kınalanmalı
 Ey ağalar bugün kızıl kanın elinden
 Kırat altımızda kınalanmalı
 Köroğlu'm der bize gele kan gele, (hele babam kan gele)

Ben isterem yüzde yüz tufan gele Derelerden oluk oluk kan gele
 Ser kesilip gövde kürelenmeli
 Derelerden oluk oluk kan gele hele kan gele
 Ser kesilip hele babam gövde kürelenmeli (Erkan 2012: 115)

⁵⁰⁵ **İhvan:** *esk.* 1. Yakın dostlar, arkadaşlar. 2. Aynı okul veya tarikattan olan kimseler (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁵⁰⁶ **Mirza:** *esk.* Bazı Türk toplumlarında ve İran'da kullanılan bir soyluluk sanı (<http://www.tdk.gov.tr>).

EK 53.**Namem Varır amlıbel'im Sallanır**⁵⁰⁷

Namem varır amlıbel'im sallanır
 Okuyup dinliyen cümle bulanır
 Yirmi dört boğumlu kargı kullanır
 Şol Koca Kenan'ın günüdür bugün.

Benden selâm olsun Deli-Hoylu'ya
 Kaplan sıfatlıya civan boyluya
 Dal kılıcı şimşek gibi parlaya
 Şol Deli-Hoylu'nun günüdür bugün.

Deryalar üstünde oynar gemiler
 Dalga vurur inim inim iniler
 Baş kesende arslan gibi ünüler⁵⁰⁸
 Şol Kabre Sığmaz'ın günüdür bugün.

Ulaşsınlar benim benim diyenler
 Nahak yere tatlı cana kıyanlar
 Adam etin kebab edip yiyenler
 Cümle pehlivanın günüdür bugün.

Köse Sefer bilir yolun doğrusun
 Burda belli olur yiğit hangisi
 Aslanın gözünü çatlatır sesi
 Böyle kahramanın günüdür bugün.

⁵⁰⁷Ayrıca bkz. (Mert 1997: 144-145). Bu türkü, Oktay Mert'in eserinde 4. ve 5. dörtlükler yer değiştirmiş olarak verilmiştir. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7465>

⁵⁰⁸"Ünler, haykırır"(Boratav-Fıratlı 1943: 224).

Namem vardır ulu Beyler uyanır
Dağlar taşlar kızıl kana boyanır
Nazlı Kır-At'ıma nal mı dayanır
Kır-At nal atmanın günüdür bugün.

Köroğlu'yum arka verdim dağlara
Kılıç kalkan hoş yakışır ellere
Çok selâm söyleyin ulu Beylere
Kan içen Beylerin günüdür bugün (Boratav-Fıratlı 1943: 224).

EK 54.**Döndürü Döndürü⁵⁰⁹**

Bizim illerin beyleri

Yakar kandili kandili

İçip aslana dönerler

Kadeh döndürü döndürü

Hem içerler hem kanarlar

Düşmana meydan ararlar

Arap atlara binerler

Boynun sündürü sündürü

Çürüdü gönlüm çürüdü

İçerde yürek eridi

Beylerin kolu yoruldu

Kılıç döndürü döndürü

Beyler neyleyip nidelim

Güzellerle göç edelim

Meydanda at oynatalım

Boynun döndürü döndürü

Köroğlu der ki, karıdım

İhtiyar oldum çürüdüm

At yoruldu ben yoruldum

Güzel bindiri bindiri (Başgöz 1957: 3-4)

⁵⁰⁹ Türkü, pek çok farklı kaynakta da bu şekilde yer almaktadır. Bu kaynaklar için bkz. Öztelli 2002: 671-672. Boratav-Fıratlı 1943: 227-228. Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=4689>.

EK 55.**Hoylu'm (Bağdat'a Sefer Edenler)⁵¹⁰****(Aldı Şirin Döne)**

Bağdat'a sefer edenler
 Hoylu'm nic'oldu gelmedi
 Turna teline gidenler
 Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)

Bağdat'a sefer eyledim
 Hoylu'm da kaldı gelmedi
 Acem ile ceng eyledim
 Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)

Düğünü bozup gidenler
 Badeyi süzüp gidenler
 Acem ile ceng edenler
 Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)

Ne söylersin emmim kızı
 Yüreğimi burar sızı
 Böyleymiş kara yazı
 Hoylu'm da kaldı gelmedi

⁵¹⁰ Bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7243>.

(Aldı Şirin Döne)

Benim başım ne belalı
 Evvelden bahtım karalı
 Yoksa ağır mı yaralı
 Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)

Karşı dursam belasına
 Merhem olsam yarasına
 Dönemedi sılasına
 Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)

Hepiniz ağalı beyli
 Ben yanarım yürek dağlı
 Kurban olam koç Köroğlu
 Hoylum nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)

Kan ile yoğrulmuş binam
 Daha ben ateşte yanam
 Ne söyleyim Şirin Döne'm
 Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)

Depeledin Bağdat Mısır
 Bağışla işledim kusur
 Yoksa verdiniz mi esir
 Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)

Şirin Dönem gam yemezdim
 Düşman halinden bilmezdim
 Esirde adam koymazdım
 Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)

Su vermedim altın tasta
 Hasret kaldım nazlı dosta
 Deli Hoylu nerde hasta
 Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)

İstediniz turna teli
 S yletme olurum deli
 G sterdiniz müŐkül hali
 Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)

Çamlıbel'in soldu g l 
  tmez dağların bülbülü
 Olmaz olsun turna teli
 Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)

Koç Köroğlu harap oldu
 Yandı ciğer kebab oldu
 Turna teli sebep oldu
 Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)

Başı bağı kaldı kızlar
 Kızlar durdu yolu gözler
 Ağır beden yürek sızlar
 Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)

Hoylu idi kolum dalım
 Yenile kırıldı belim
 Ören oldu Çamlıbel'im
 Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)

Dünyada murat alanlar
 Başları bağı kalanlar
 Beylere karşı gelenler
 Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)

Döne ben de çok ağladım
 Ciğerim nara dağladım
 Bağdat'ta şehit eyledim
 Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)

Şirin Döne kara giysin
 Turna teli yere girsin
 Maviliyi kimler sarsın
 Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Koroğlu)

N'olsam Koç Koroğlu n'olsam

Hoylu'yu dūřümde görsem

Ne olaydı ben de ölsem

Hoylu'm da öldü gelmedi

EK 56.**Sandım (Hasan Verdi Bu Haberi)⁵¹¹**

Hasan verdi bu haberi
 Gök başıma kepti sandım
 Zorbaz beyi bir gürz vurdu
 Dağ yerinden koptu sandım

Binde bir doğurmaz ana
 Cenk edelim kana kana
 Eşi gelmemiş cihana
 Mezar taşım çattı sandım

Bağdat suların kurusun
 Taşın toprağın çürüsün
 Zorbaz ellerin kırılısın
 Ömrüm bugün bitti sandım

Ölüme varmıyor dilim
 Hoylu'm büküldü belim
 Ören oldu Çamlıbel'im
 Orda baykuş öttü sandım

Karşı çıkınca düşmana
 Varır dolana dolana
 Yazık oldu genç aslana
 Bugün dünya bitti sandım

⁵¹¹ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7429>.

Bedenden ayrılmış canı

Yerleri boyamış kanı

Köroğlu'nun genç aslanı

Hoylu'm vadem yetti sandım (Mert 1997: 101)

EK 57.**Çamlıbel'e Süreydim Yolunu (Köroğlu – Kır At Güzellemesi)**

(1)

Yöre: Sivas / Şarkışla**Kaynak kişi:** Ali İzzet Özkan**Derleyen:** Muzaffer Sarısözen

Çamlıbel'e süreydim yolunu
 Altınlardan nallatayım nalını
 Üç güzele dokutayım çulunu
 Alma gözlü kız perçemli kır atım

Kırat kırat kırat kırat
 Kır ata binen alı murat

Yokuşa yukarı tavşan büküşlüm
 İnişe aşağı ceylan gelişlim
 Taze gelin gibi uğru nakışlım
 Alma gözlü kız perçemli kır atım

Kırat kırat kırat kırat
 Kır ata binen alı murat

Başını başımdan yukarı tutar
 Haykırır köpüğü başımdan atar
 Kaçarsa kurtulur kovarsa tutar
 Alma gözlü kız perçemli kır atım

Kırat kırat kırat kırat
 Kır ata binen alı murat

(Yeldirme Bölümü)

Kır atım meydan yerinde

Gezer horlayı horlayı

Bir kötü az bir kavgadan

Kaçar zorlayı zorlayı

Kır ata yakışır bunlar

Yiğit giyer demir donlar

Ağ gövdeden kızıl kanlar

Akar şorlayı şorlayı

Köroğlu der al kanları

Yere sere çok canları

Eğri kılınc düşmanları

Kırar parlayı parlayı (TRT-1 2006: 208)

(2)

İnişi aşağı keklik sekişli

Yokuşu yukarı tavşan büküşlü

Bekâr kızlar gibi göğsü nakışlı

Alâ gözlü kız perçemli kır at gel

Gır atı sorarsan yedidür yaşı

İridur gövdesi ufaktır başı

Dizgini çekende un eder taşı

Alâ gözlü kız perçemli kır at gel (Elçin 1986: 478)

(3)

Canım gır at, gözüm gır at⁵¹²

Sana binen alır mirat

⁵¹²Ayrıca bu türkü ilk dörtlüğü, “Canım Kır At Gözüm Kır At-1” adlı türkünün ilk dörtlüğüyle benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 73.

Her yanında ifte ganat
Gelür horlay horlay

Buna kılıç kalkan derler
Keser parlay parlay
Al gövdeden gızıl kanlar
Akar şorlay şorlay (Elçin 1986: 484)

EK 58.**Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama⁵¹³**

Gel gidelim Karaman'a yukarı
 Başı telli canım Ayvaz ağlama
 Çok ağlama başa sevda getirür
 Başı telli canım Ayvaz ağlama

Gel geçelim Karaman'ı beriden
 Körpe kuzu idin aldım sürüden
 Kasap baban duyar gelir beriden
 Başı telli canım Ayvaz ağlama

Görünüyor Çamlıbel'in illeri
 Bahçesinde açılmıştır gülleri
 Ne dökülür gözlerinin selleri
 Başı telli canım Ayvaz ağlama

Gel gidelim Karaman'dan aşağı
 Sar beline şallı Acem kuşağı
 Sana derler Çamlıbel'in uşağı
 Başı telli canım Ayvaz ağlama

Koç Köroğlu derler Ayvaz adıma
 Düşenler kurtulmaz benim yâdıma
 Merhametin yok mu bu feryadıma
 Başı telli canım Ayvaz ağlama (Mert 1997: 89)

⁵¹³ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7418>

EK 59.**Ayvaz Geliyor⁵¹⁴**

Yol verin dumanlı dağlar
 Aşmaya Ayvaz geliyor
 Çağlayın soğuk pınarlar
 İçmeye Ayvaz geliyor

Bu dağlarda biten güller
 Kokusu lâl⁵¹⁵ eder diller
 Dalında cüda⁵¹⁶ bülbüller
 Ötüşün, Ayvaz geliyor

Bizim yaylanın yiğidi
 Belinde gümüş dividi
 Yaylanın servi söğüdü
 Gölge'edin Ayvaz geliyor

Bizim yaylalar oluklu
 Akan suları balıklı
 Al balalı⁵¹⁷, mor belikli⁵¹⁸
 Kız erkek, Ayvaz geliyor

⁵¹⁴ Bu türkü, Cahit Öztelli'nin eserinde "Dalında cüda bülbüller" yerine "Dalında öten bülbüller" ve "Al balalı" yerine "Al valalı" değişikliğiyle bulunur. Bkz. Öztelli 2002: 673-674. **Vala:** 1. İpekten dokunmuş, ince başörtüsü, 2. İnce, renkli, ipekli değerli kumaş (<http://www.tdk.gov.tr>). Kocatürk'ün eserinde ise bu türkü, "Ötüşün, Ayvaz geliyor" yerine "Ötüşün oğlum geliyor"; "Al balalı, mor belikli" yerine "Al balalı mor yelekli" ve "Kız erkek, Ayvaz geliyor" yerine "Kız gerek oğlum geliyor" değişiklikleriyle geçmektedir. Bkz. Kocatürk 1963: 51. Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10235>. Mert 1997: 183-184. Burada da türkü, "Al balalı" yerine "Al valalı" değişikliğiyle geçer. Bir başka değişiklik ise "Kız erkek, Ayvaz geliyor" yerine "Kız gelin Ayvaz geliyor" sözlerinin kullanılmasıdır.

⁵¹⁵ **Lal:** Dili tutulmuş, konuşamaz duruma gelmiş, dilsiz (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁵¹⁶ **Cüda:** *esk.* Yurt, baba ocağı gibi çok sevilen şeylerden ayrılmış olan, uzak kalmış olan (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁵¹⁷ **Bala:** 1. Çocuk, yavru, küçük. 2. Oğlan çocuğu (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁵¹⁸ **Belik:** İşaret, nişan (<http://www.tdk.gov.tr>).

Bizim yaylanın uşığı
Belinde Aydın kuşığı
Yaylanın türlü çiçeği
Kokuşun, Ayvaz geliyor

Köroğlu der ki tayalar⁵¹⁹
Atlımız tavşan kovalar
Sarptaki yüksek kayalar
Yassılın, oğlum geliyor

⁵¹⁹ **Taya:** 1. Hizmetçi, 2. Ot ya da ekin yığını (<http://www.tdk.gov.tr>).

EK 60.**Ayvaz Gelir Otağından⁵²⁰****Yöre:** Kars**Kaynak kişi:** Rüstem Alyansoğlu**Derleyen:** Banttan yazıldı.

(hey hey) Ayvaz gelir otağından
 Ballar akar dudağından
 Kaymak yalar tabağından
 Ah boran mı kış mıdır Ayvaz

Leyli leyli leyli leyli
 Leyli leyli leyli leyli
 Vay boran mı kış mıdır Ayvaz
 Han Ayvaz Han Ayvaz ey

(hey hey) Ayvaz'ın köyleri handır
 Ona kurban şirin candır
 Ağ elleri fiske kandır
 Kestiğin baş mıdır Ayvaz
 Oğul oğul oğul oğul
 Kestiğin baş mıdır Ayvaz
 Han Ayvaz Han Ayvaz ey

(hey hey) Dayan koç Köroğlu dayan
 Gizli sırlar oldu beyan
 Yatmışsan gafletten uyan
 Gördüğün düş müdür Ayvaz

⁵²⁰ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=13372>.

Leyli leyli leyli leyli

Leyli leyli leyli leyli

Vay boran mı kış mıdır Ayvaz

Han Ayvaz Han Ayvaz ey (TRT-1 2006: 93)

EK 61.**Atlar Konuşuyor**

(1)

Yöre: Konya/Eğribayat Köyü**Kaynak Kişi:** Nafiye Kadın

Kır at der ki ben atların başyım
 Ağalar elinde gezer tavus kuşuyum
 Issız viranede can kurtaran kişiyim

Topların sesini duyduktan geri
 Üzengi böğrüme değdikten geri

Yağız at da der ki bağlaman beni koruya
 Üstüme binen yiğidi Allah koruya
 Gidersen ileri dönmem geriye

Bir kere başımı koyduktan geri
 Topların sesini duyduktan geri
 Üzengi böğrüme değdikten geri

Dor⁵²¹ at da der ki ben donumu satarım
 Üstüme binen yiğidi alır atarım
 Başım sıkıya gelirse ejderhayı yıkarım

Topların sesini duyduktan geri
 Üzengi böğrüme değdikten geri
 Kula⁵²² at da der ki at koymadım koğuşta

⁵²¹ **Dor:** Doru (at rengi) (www.tdk.gov.tr).

⁵²² **Kula:** Vücudu sarı, kuyruğu ve yelesi siyah olan at (www.tdk.gov.tr).

Ne de onbaşıda ne de çavuşta
Ne de düğün ne de bayramda

Topların sesini duyduktan geri
Üzengi böğrüne değdikten geri

Kötü kısrak da der ki
Ağamı öldürür kanını içerim
Yönüm samanlığa döndükten geri

Topların sesini duyduktan geri
Üzengi böğrüne değdikten geri (Öztelli 2002: 678-679)

(2)

Doru atı dersin de beşinde
Çifte tabanca eğer kaşında
Üç beş ahbap yanı başında
Haykırdıkça artar ünü dorunun

Üstüne binince de âlemler
Kavgayı görünce kulak kalemler
Sağa köpük sola selamlar
Haykırdıkça artar ünü dorunun

Üstüne binenlen Ali'dir Ali
Kavgayı görmeyeli del'olduk deli
Sahibi şehit düşmüş doru yaralı
Kanı ılgıt ılgıt akar dorunun

Doru at der ki ben donumu satırım
Kaçtığımдан kurtulur koduğuma yeterim
Sıkıştırınca küheylanı tutarım

Dizgini kavrayıp vurduğum zaman
 Al at der ki soyumuzdan olur alımız
 Çatal olur cinsimizden dilimiz
 Kavgayı görünce sağılır ölümüz
 Dizgini kavrayıp vardığım zaman

Abeş at der ki ben mertlerim
 Kızılırmak'ı birden atlarım
 Üstümdeki yiğit ile bile çatlarım
 Dizgini kavrayıp vardığım zaman

Yakaz at der ki beni bağlaman koruya
 (Yağız at der ki beni bağlaman koruya olmalı)
 Kavgayı görünce dönmem geriye
 Üstümdeki yiğidi Mevlam koruya
 Tüfengin tütününü söndüğü zaman

Kırat der ki ben atların başıyım
 Gözü kanlı yiğitlerin kuşuyum
 Dar yerlerde can kurtarmış kişiyim
 Özengi böğrüme geldiği zaman

Kötü at der ki ben de nâçarım
 Sıkıştırınca düz ovada tobağayı geçerim
 Üstümde öldürür kanın içerim
 Özengi kamrığıma değdiği zaman (Esen 1999: 162-163)

EK 62.**Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler⁵²³****Yöre:** Erzurum**Kaynak Kişi:** Müslim Abay**Derleyen:** Yücel Paşmakçı

Ala (da) boz dumanlı karlı dereler
 Saat çukurunun⁵²⁴ (şahım) mamur çağları
 Her seher her sabah (şahım) öter bülbüller
 Dağlardan geliyor (şahım) kuş sedaları

Almanın iyisini yüke dutarlar
 Çürüğün seçerler (şahım) soyar atarlar
 Kızınan gelini (şahım) bir mi dutarlar
 Yayladan geliyor (şahım) hub sedaları

Koroğlu geliyor (şahım) kenan elinden⁵²⁵
 Kalkanı elinde (şahım) kılıç belinde
 Nice koç yiğitler (şahım) sağı solunda
 Sahradan geliyor (şahım) koç sedaları (TRT-1 2006: 28).

⁵²³ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3197>

⁵²⁴ **Saat çukuru:** İran hududu içinde bir yer adı (TRT-1 2006: 28).

⁵²⁵ **Kenan Eli (İli):** Bugünkü Filistin'i içine alan bölge (TRT-1 2006: 28).

EK 63.**Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kiziroğlu)**

(1)

Yöre: Kars**Kaynak kişi:** Âşık Dursun Cevlâni**Derleyen:** Muzaffer Sarısözen

(ah)

Bir hışmınan⁵²⁶ geldi geçti

Kiziroğlu Mustafa Bey

Bu dağları deldi geçti

Kim kim kim kim

Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir bey oğlu bir bey oğlu

(ah)

Bir at biner ala paça⁵²⁷Mecel⁵²⁸ vermez Kırat kaça (hey)

Az kaldı ortamdan biç

Kim kim kim kim

Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir bey oğlu bir bey oğlu

(ah)

Hay⁵²⁹ edende haya teper

Huy edende huya teper (hey)

Köroğlu'nu çaya teper

⁵²⁶ **Hışım:** Öfke (TRT-1 2006: 153).⁵²⁷ **Ala paça:** Ayakları sekili (beyaz) (TRT-1 2006: 153).⁵²⁸ **Mecel - mecal:** Güç, derman, takat (TRT-1 2006: 153).⁵²⁹ **Hay:**1. Hey anlamında seslenme ünlemi. 2. Haber (<http://www.tdk.gov.tr>).

Kim kim kim kim
 Kiziroğlu Mustafa Bey
 Bir bey oğlu bir bey oğlu (TRT-1 2006: 153)

(2)

Bir fend-inen⁵³⁰ geldi geçti peh peh peh
 Kiziroğlu Mustafa Bey hey hey hey
 Hışmı dağı deldi geçti

Ağam kim paşam kim
 Nigâr kim hanım kim

Kiziroğlu Mustafa Bey
 Bir beyin oğlu
 Hoş Bey'in oğlu
 Bir atı var Alapaça peh peh peh
 Mecal vermez Kır at kaça hey hey hey
 Az kaldı ortamdan biçe

Ağam kim paşam kim
 Nigâr kim hanım kim

Kiziroğlu Mustafa Bey
 Bir beyin oğlu
 Hoş Bey'in oğlu
 Hay diyende haya teper peh peh peh
 Huy diyende huya teper hey hey hey
 Koroğlu'nu suya teper

Ağam kim paşam kim
 Nigâr kim hanım kim

⁵³⁰ **Fend:** Ustalık; kurnazlık; güreşte oyun (<http://www.tdk.gov.tr>).

Kiziroğlu Mustafa Bey
 Bir beyin oğlu
 Hoş Bey'in oğlu (Elçin 1986: 203)

(3)

Anadan oğul doğuktur,
 Kiziroğlu Mustafa Bey.
 Bu dünyaya tek geliptir,
 Kiziroğlu Mustafa Bey.

Nîzesinin⁵³¹ ucu kanlı,
 Delileri demir donlu,
 Bir iğittir anlı şanlı
 Kiziroğlu Mustafa Bey.

Bir atı var Alapaça,
 Mecal vermez Kırat kaça,
 Şeşperinin ucu haça,
 Kiziroğlu Mustafa Bey.

Bir anadan kâş olaydık,
 Birbirinden hoş olaydık,
 Doğmaca kardaş olaydık,
 Kiziroğlu Mustafa Bey.

Bağdat'a geldi haray'a⁵³²
 İgit gerek, hakkı saya,
 Köroğlu'nu bastı çaya,
 Kiziroğlu Mustafa Bey (Birdoğan 1972: 6498)

⁵³¹ **Nize:** Mızrak (<http://www.osmanlicanedemek.com>).

⁵³² **Haray:** Yardım (Birdoğan 1972: 6499).

(4)

Bir atı var Ala Paça peh peh peh
 Mecel vermez Kırat kaça hey hey hey
 Az kaldı ortamdan biçe
 Ağam kim, paşam kim, Nigâr kim, Hanım kim

Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir Bey'in oğlu
 Zor Bey'in oğlu

Hay edende haya teper peh peh peh
 Huy edende huya teper hey hey hey
 Köroğlu'nu suya teper
 Ağam kim, Paşam kim, Nigâr kim, Hanım kim

Bir Bey'in oğlu
 Zor Bey'in oğlu
 Bir fendinen geldi geçti peh peh peh

Kızır oğlu Mustafa Bey hey hey hey
 Hışmı dağı deldi geçti
 Ağam kim, Paşam kim, Nigâr kim, Hanım kim

Bir Bey'in oğlu
 Zor Bey'in oğlu (Köktürk 1972: 6432)

(5)

Bir fendinen geldi geçti peh peh peh
 Kiziroğlu Mustafa Bey hey hey hey
 Hışmı dağı deldi geçti
 Ağam kim paşam kim Nigâr kim gözüm kim kim
 Kiziroğlu Mustafa Bey bir beyin oğlu

Zor Beyin oğlu

Bir atı var Ala Paça peh peh peh
 Mecel vermez Kır At kaça hey hey hey
 Az kaldı ortamdan biçe
 Ağam kim paşam kim Nigâr kim gözüm kim kim
 Kızıroğlu Mustafa Bey bir beyin oğlu
 Zor Beyin oğlu

Vay ben ona eş olaydım peh peh peh
 Anadan on beş olaydım hey hey hey
 Keşke onlan kardeş olaydım
 Ağam kim paşam kim hanım kim canım kim kim
 Kızıroğlu Mustafa Bey bir beyin oğlu
 Zor Beyin oğlu

Hay eden de haya teper
 Huy eden de huya teper hey hey hey
 Köroğlu'nu suya teper
 Ağam kim paşam kim hanım kim Nigâr kim kim

EK 64.**Kiziroğlu Mustafa Bey Hakkında Fermanlar****“1. ferman:**

28 Cemaziyelâhir 996 (25 Nisan 1588)

“Mukaddema Arapkir Sancağı Beyi Ömer Beye Hüküm ki:

“Malatya ve Divriği ve Arapkir kadıları südde-i saadetime mektup gönderip, zikrolunan sancaklar birbirine muttasıl olup, liva-yi Arapkir’de Geziroğlu demekle mâruf Mustafa nam reis-i eşkıya ki, iki yüz elli miktarı kahr ile ekrad taifesini cemedib, sancak beylerini ve zuema ve erbab-ı timar teveccüh ettikleri vilâyeti hâli kılub Diyarbekir ve Erzurum ve Sivas ve Halep ve Maraş uburlarında ebneyi sebile katl ve erbabın ve emvallerini nahb ü gayret, reaya ve berayaya salgun salub ve ehl ü iyallerin çeküb bu makule zulm ü teaddinin nihayeti yoktur. Mezkûr haramzâde üç dört sene ...olalı vilâyetten nice kimseler celâ-yi vatan etmişlerdir. Senin için ‘sabıka Arapkir Sancağı Beyi olup Malatya’nın kadîmî ocağ erlerinden olup, vilâyetinin her veçhile ehl-i vukufu ve bu makuleleri ele getirmeğe kadirdir’ deyü arz ettikleri acılden bu sene sen Malatya ve Divriği ve Arapkir sancakları muhafazasına kalmanı emr idüb buyurdum ki: vusul buldukda bu sene sen Malatya ve Divriği ve Arapkir sancakları muhafazasına kalmanı eğer zıkr olan ...gayr yarar her ne veçhile mümkün ve mutasavver ise asla ve kat’a mecal vermeyüb, muhafaza-i sipahiler lâzım gelür ise eminleriyle varub, ele getürüb, kahr ü şenaatları şer’ ile sabit olup mücrim olanların haklarından gelüb, südde-i saadetime sicilleri ile arz eylesin. Bilcümle bab-ı muhafazada bir veçhile mucidd ve mukdim olasın ki, eyyam-ı adaletinde reaya ve beraya şer ve şurundan emin olup, dua-yı devam-ı ömr ü saltanatın ed’iyesine an samim-ül bâl mudavemet iştigalli olalar.”⁵³³

“2. ferman:

Fi gurre-i Zilkade 996 (21 Eylül 1588) tarihli bu ferman Sivas Beylerbeyisi kaimmakamına yazılmış:

⁵³³ Aslanoğlu, bu yazının “Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri, No. 64, Sıra No. 581” den alındığını belirtir.

“Kiziroğlu demekle maruf ...ebna-yi sebile hasaret ve garet ve reayaya ihanet idüb, ziyade fesad vermiş olduğu ilân olunmağın ele getirülmesini emr idüb, buyurdum ki: Vardıkda bu babda ziyade ihtimam idüb, merkum Kiziroğlu’nu her kande ise haber alub ve dahi muhafaza olan sipahiler lâzım gelürse eminleri muaveneti ile bilcümle hüsn-i tedbir ve tedarik idub, elbet ele getirüb” deniyor ve birinci fermandaki emir tekrar ediliyor.”⁵³⁴

3. ferman:

10 R 997 (25 Mayıs 1589)

“Südde-i saadetimde Rakka’ya varub gelince yol üzerinde vaki olan Beylerbeyi ve Sancak Beylerine ve Kadı’larına hüküm ki:

“Bundan akdem kutta-i tarik olub ehl-i fesad olan Geziroğlu demekle meşhur olan şaki, on nefer âdemleri ile ele getirüldüğü ilâm olunmağla mezbur mukayyed ve mahfuz südde-i saadetime getirülmek emrim olmuştur. Buyurdum ki: Her kangınızın taht-ı kazasına dahil olur, herbiriniz bizzat mukayyed olub taht-ı hükümetinize dahil olunduk da eğer sipahi ve yeniçeri ve hisar erleridir, mezbudan kifayet mikdarı yarar âdemler koşub, emin ve sâlim herbirinize ulaştıkda tutup götürdüğünüz âdemlere muhkem tenbih ve tekid eylesin ki merazil ve menahilde gaflet olunmaya. Mezburlardan bir ferd firar eylemey, şöyle ki: el İyazi billâhi asla öZRünüz makbul olmayub, ana olacak ukubet ol gaflet edenlere icra olunub, ana göre mukayyet olasız.”⁵³⁵(Aslanoğlu 1985: 5-6).

“Malatya’nın Sancağına ve Rum kadısına hüküm ki: Sen ki südde-i saadetime mektub gönderüb kaza-i mezbura tâbi ... nam kardeyen Ali bin Kelp İlyas nam kimesne kıta’ olup, bald-i vukuundan akdem siyaset olunan Geziroğlu’nun yoldaşlarından olub, katl eyledikleri Abdullah nam Kadı’nın ‘elin ben kat’ ettim’ deyü ikrar eyledüğü sicil olunub, sabıka Malatya’da celâli şekilde başkaldırıp Türkmen Halebi Sancağı Beyievleri basan eşkiyaya serdar olduğu zahir olmağın haklarından gelmek için...”⁵³⁶ (Aslanoğlu 1985: 6).

⁵³⁴ Aslanoğlu, bu yazının “Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, No. 64, Sıra No. 326”dan alındığını belirtir.

⁵³⁵ Aslanoğlu, bu yazının “Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, No. 64, Sıra No. 117” den alındığını belirtir.

⁵³⁶ Aslanoğlu, bu yazının “Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, No. 64, Sıra No. 317” den alındığını belirtir.

EK 65.**Han Nigar'ım Benden Yüzün Çevirme****Yöre:** Kars**Kaynak Kişi:** Âşık Fikret Ünlü**Derleyen:** TRT Müzik Dai. Bşk. THM Md.Han Nigar'ım benden yüzün çevirme⁵³⁷

Bir yiğide birkaç güzel çok mudur

Ben âşığım seni benden ayırma

Bir yiğide birkaç güzel çok mudur?

Hey hey

İnce bellim hey hey

Kiraz dudaklım hey

Elma yanaklım hey

Sedef tırnaklım hey hey

Hey cananım hey

Biri Çerkez olsun biri Abaze

Birinin koynunda gülleri taze

Biri rakı verir birisi meze

Bir yiğide birkaç güzel çok mudur?

Hey hey

İnce bellim hey hey

Kiraz dudaklım hey

Elma yanaklım hey

Sedef tırnaklım hey hey

Hey cananım hey

⁵³⁷**Yüz çevirmek:** Soğumak, bıkmak, bırakmak (TRT-2 2006: 445).

Biri Köroğlu'nun sadık y rıdır
Biri karşı dağın beyaz karıdır
  güzelden biri benim y rımdır
Bir yiğide birkaç güzel çok mudur?
Hey hey
İnce bellim hey hey
Kiraz dudaklım hey
Elma yanaklım hey
Sedef tırnaklım hey hey
Hey cananım hey (TRT-2 2006: 445)

EK 66.**Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr⁵³⁸**

Seherden sabahtan eser ürüzgâr⁵³⁹
 Yeller Demirc' oğlu durmasın gelsin
 Kar kalkar açılır lâle sümbüller
 Güller Demirc' oğlu durmasın gelsin.

Çamlıbel dağında yüksek kayalar
 Beni kınamayın Beyler Ağalar
 Göçer gider katarlanmış mayalar
 İller Demirc' oğlu durmasın gelsin.

Bolu Beyi ıssız koydu dağları
 Ak sineme vurdu gitti dağları
 Köroğlu'nun demir kesen Beyleri
 Yiğit Beyler şimdi durmasın gelsin.

Şirin Döne ağlar ağlar avunur
 Dostlarım yas tutar düşman sevinir
 Yirmi beykız hep karalar giyinir
 Söylen Demirc' oğlu durmasın gelsin.

Süremedi kara günün demini
 Giyemedi güveyilik donunu
 Üç gün oldu Kır-At yemez yemini
 Göçler Demirc' oğlu durmasın gelsin (Boratav-Fıratlı 1943: 219-220).

⁵³⁸ Ayrıca bkz. Mert 1997: 159. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7473>

⁵³⁹ "Rüzgâr" (Boratav-Fıratlı 1943: 219).

EK 67.**Yerinde Mi?**(1)⁵⁴⁰**(Köroğlu)**

Karşıdan gelen piyade
 Bizim iller yerinde mi
 Etekleri çimen olmuş
 Karlı dağlar yerinde mi?

(Güdümen)

Beyim ili ne sorarsın
 Güzel ama soğuk soğuk
 Karlı dağlar eteğinde
 Çimenleri soluk soluk.

(Köroğlu)

Sağ elde kılınç ettiğim
 Sol elde kalkan tuttuğum
 Kol kola sarılıp yattığım
 Şirin Döne yerinde mi?

(Güdümen)

Kılınç diye bağlandığın
 Kalkan diye kullandığın
 Seyreyleyip eğlendiğin
 Şirin Döne saçın yoluk.⁵⁴¹

⁵⁴⁰ Bu türkü, Boratav ve Fıratlı'nın eserinde de bu şekilde yer almaktadır. Bkz. Boratav-Fıratlı 1943: 221-222. Ayrıca bkz. Boratav-Fıratlı 1943: 118-120. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7444>.

⁵⁴¹ "Saçlarını yolmuş" (Boratav-Fıratlı 1943: 221).

(Köroğlu)

Çamlıbel'in koyağında⁵⁴²
 Su kesilmiş ayağında
 Şirin Döne yanağında
 Ürüßen⁵⁴³ benler yerinde mi?

(Güdümen)

Çamlıbel'in koyağında
 Su kesilmiş ayağında
 Güzel Döne yanağında
 Kibar benler soluk soluk

(Köroğlu)

Küçücükten büyüttüğüm
 Saz çalarak uyuttuğum
 Mah yüzünü seyrettiğim
 Han Ayvaz'ım yerinde mi?

(Güdümen)

Küçücükten büyüttüğün
 Üğrileyip uyuttuğun
 Gül yüzünü seyrettiğin
 Han Ayvaz'ın boynu buruk⁵⁴⁴

(Köroğlu)

Köroğlu der öğündüğüm
 Taşlar alıp döğündüğüm
 Arka verip sığındığım

⁵⁴² **Koyak:** 1. Bir ucu dağda son bulan kapalı boğaz, iki dağ, tepe arasındaki boşluk, vadi. 2. Deve. 3. Dağlar ve kayalıkların üzerindeki doğal çukurlar. 4. Güneş görmeyen kuytu yer. 5. Dağ üzerinde otu bol olan, bitek, çukur yer (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁵⁴³ "Ürüßen=Rûşen: aydınlık. Burada ışık saçan parlak demek oluyor" (Boratav-Fıratlı 1943: 221). Ayrıca Köroğlu'nun adının Ruşen Ali olmasından dolayı burada bu sözcük iki anlama gelmektedir.

⁵⁴⁴ "Boynu burulmuş, bükülmüş; mahzun" (Boratav-Fıratlı 1943: 221).

Koca amlar yerinde mi?

(Güdümen)

Güdümen der karlı dağlar
Dağda amlar kara bağlar
Döne söyler Ayvaz ağlar
Ağlaşırılar soluk soluk (Başgöz 1957: 8-10).

(2)⁵⁴⁵

Karşıdan gelen piyade
Han Ayvaz'ım yerinde mi
Açılmış gülden ziyade
Şirin Döne'm yerinde mi?

Söndü sarayın ışığı
Görünmez oldu eşiği
Çamlıbel'in yakışığı
Han Ayvazım yerinde mi?

Bende er idim ezeller
Kurudu bahçede gazeller
Gürcistan'dan getirdim güzeller
Sultanların yerinde mi?

Yürürken yolda sallanır
Ünü cihanda söylenir
Yüz boğum kargı kullanır
Koca Kenan yerinde mi?

Dövüşte emsalin arar

⁵⁴⁵ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7445>.

Bir vurduğun iki yarar
Adam aş'rı kılıç çalar
Deli Hoylu'm yerinde mi?

Sarpta düşmanın kalesi
Eksik olmuyor belası
On yedi batmandır palası
Deli Hasan⁵⁴⁶ yerinde mi? (Mert 1997:121-122)

⁵⁴⁶ Boratav, "Chodzko'nun tercüme ettiği ve aslı Paris milli kütüphanesinde bulunan Azeri rivayeti"ni aktarmıştır. Hikâyenin bu varyantında Deli Hasan'dan bahsedilir. Deli Hasan varyanta göre eşkıyadır ve daha sonra Köroğlu'nun yiğidi olmuştur. Babası öldükten sonra Köroğlu, Horasan halkının uyarılarına rağmen yolda bulunan Deli Hasan'dan korkmayarak Azerbaycan'a doğru yol alır. Deli Hasan, daha önceden kendisini mağlup edenin kölesi olacağını belirttiği için Köroğlu ile dövüşüp ona yenilince bütün Delileriyle beraber ona katılır (Boratav 1984: 22).

EK 68.**Hey Medet⁵⁴⁷**

Hani benim memleketim
 İlim bey medet hey medet
 Neler getirdi başıma
 Dilim hey medet hey medet.

Atlı gelir sollu sağlı
 Ciğer aşk oduna dağlı
 Kolum karacadan bağlı
 Elim hey medet hey medet.

Darağacı kuruluktur⁵⁴⁸
 Şimdi boynum buruluktur⁵⁴⁹
 Bolu Beyi buyuruktur⁵⁵⁰
 Ölüm hey medet hey medet.

Bak neler geldi başıma
 Âlem yandı ateşime
 Hayıf oldu genç yaşıma
 Zulüm hey medet hey medet.

Evvelinden çektim yası
 Gönlümde kaldı hevesi
 Köroğlu Ayvaz babası
 Yetiş hey medet hey medet (Boratav-Fıratlı 1943: 228-229).

⁵⁴⁷ Ayrıca bkz. Boratav-Fıratlı 1943: 228-229. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22130>

⁵⁴⁸ “*Kurulmuştur*” (Boratav-Fıratlı 1943: 228).

⁵⁴⁹ “*Burulmuştur, bükülmüştür*” (Boratav-Fıratlı 1943: 228).

⁵⁵⁰ “*Emir vermiştir*” (Boratav-Fıratlı 1943: 228).

EK 69.**Mısır İllerinde Yatan Erenler⁵⁵¹**

Mısır illerinde yatan erenler
 Sizden de bir imdat el'aman aman
 Kesildi gedikler bağlandı yollar
 Çıkılmaz bir tarafa yol aman aman.

Devran beni dertten derde saldırır
 Ecel gelmiş peymanesin doldurur
 Duyar Cevher Paşa beni öldürür
 Dökerler kanımı sel aman aman.

Altımızdan Arab - Atı vurdular
 Üstümüzde yeşil çadır⁵⁵² kurdular
 Düşmanlarım kem günüme geldiler
 Yıgılır seyrime il aman aman.

Demirc'oğlu'm der ki Hak hâzır nâzır
 Elinde satırlar kasaplar hazır
 Yetiş imdadıma hazret-i Hızır
 Esmez bir taraftan yel aman aman (Boratav –Fıratlı 1943: 233-234).

⁵⁵¹Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22131>

⁵⁵²“Yeşil, yas alâmeti olan bir renktir. Ölüme mahkûm edilen Demircioğlu'yu yeşil çadıra hapsediyorlar.” (Boratav-Fıratlı 1943: 234).

EK 70.**Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran**(1)⁵⁵³**Yöre:** Amasya/Merzifon**Kaynak Kişi:** Âşık Musa Aslan**Derleyen:** Ankara Devlet Konservatuarı(hey) Hay edüben⁵⁵⁴ meydan harman başında duran (canan bir duran)

Ağalar ağası yanımda gerek

Bir eliyen yedi (aman) geyim nal gıran

Böğün Demircioğlu yanımda gerek

(hey) Padişah bakışlı (aman) eli barutlu (canan barut)

Demir alan huylu gablan sufatlu

Cintiya kılıçlı (aman) golu guvvatlu (canan guvvatlı)

Böğün Köse Kenan yanımda gerek

(hey) Köroğlu'yum adım İruşen Ali

Ayvaz'ı görmesem olurum deli

Hezeran⁵⁵⁵ galkanlı (aman) eli cidali⁵⁵⁶ (canan cidali)Böğün Eşabalı⁵⁵⁷ yanımda gerek (TRT-2 2006: 457)(2)⁵⁵⁸

Yine yiğitlerim düştü yâdıma

Ağalar ağası yanımda gerek

Bir büküşte yedi geyim nal kıran

⁵⁵³ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=8817>⁵⁵⁴ **Hay edüben:** Hay hay diye bağırarak (TRT-2 2006: 457).⁵⁵⁵ **Hezeran:** Bambu (TRT-2 2006: 457).⁵⁵⁶ **Cida:** Mızrak, kargı (TRT-2 2006: 457).⁵⁵⁷ Burada bahsedilen "İsabalı"dır.⁵⁵⁸ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10233> (Mert 1997: 180-181).

Koç Demirc' oğlu' m yanımda gerek.

Bugün yiğit Beylerimden
Dar günümdür yetişseler
Ak bilek kana bulanıp
Birbirine katışsalar.

Padişah suratlım kolu beratlım
Çentiyan kılıçlım desti kuvvetlim
Böbür aslan huylum kaplan sıfatlım
Köse Kenan Emmi' m yanımda gerek.

Kuluna yardımcı Mevlâ
Pazubent takmalı kola
Cıda kalkan alıp ele
Düşman ile vuruşsalar.

Kimsenin halinden sorup da bilmez
Padişaktan ferman gelse dinlemez
Yüz bin ordu olsa gaygısı olmaz
Şimdi Koca Arap yanımda gerek.

Kurbanım yiğit koçuna
Bakmasın düşman suçuna
Bir sürü koyun içine
Aç kurt gibi girişseler.

Derya atı biner demir donludur
Meydana girende aslan canlıdır
Özü bir Han oğlu Isfahanlıdır
Şimdi Koca Bey' im yanımda gerek.

Düşmandan öcüm alınca
 Şehre bir talan salınca
 Kılınç sınıp kol kalkınca
 Topuz ile vuruşsalar.

Ah edüben bu zevkımı artıran
 Öz özüne bir Haleb'i batıran
 Beş dünya güzelin seçip getiren
 Şimdi Celâli Bey'im yanımda gerek.

Koçaklarım Çamlıbel'den
 Yürüseler sağdan soldan
 Zindanda çektiğim halden
 Hatırımı soruşsalar.

Gürcistan elinden amana kaldı
 Şam ile Halep'ten bir şikâr aldı
 Aslı Polat Oğlu Mısırdan geldi
 Bıyıklı Yusuf'um yanımda gerek.

İller eder bayram düğün
 Bizimkiler gamlı bugün
 Yarın tamam olur kırk gün
 Bun günüme erişseler.

Kılıç çekip ordulara daldıran
 İran Şahın bayrağını indiren
 Şeşper atıp bedenleri böldüren
 Kizir Mustafa Bey yanımda gerek.

Savaş günü tamam olup
 Ortada sohbet dem olup

Küsülü varsa cem' olup
Hepsi birden barışsalar.

Köroğlu'm zindanda sıkıldı canı
Ayvaz'ı görmesem olurum deli
Çiğni⁵⁵⁹ hezaranlı⁵⁶⁰ desti cıdalı
Güzel İsa Balı'm yanımda gerek.

İsa balım bura gelse
Döne'nin cemalin görse
Hak kaderi yerin bulsa
Birbirine sarışsalar (Boratav-Fıratlı 1943: 230-232).

(3)⁵⁶¹

Yine yiğitlerim düştü yâdıma
Ağalar ağası yanımda gerek
Bir büküşte yedi giyim nal kıran
Koç Demirc'oğlu'm yanımda gerek

Padişah suratlım kolu beratlım
Çentiyân kılıçlım dest-i kuvvetlim
Böbür aslan huylum kaplan sıfatlım
Köse Kenan Emmim yanımda gerek

Kimsenin halinden sorup da bilmez
Padişah'tan ferman gelse dinlemez
Yüz bin ordu olsa gaygısı olmaz
Şimdi Koca Arap yanımda gerek

⁵⁵⁹ **Çiğni:** *hlk.* Omuz (<http://www.tdk.gov.tr>).

⁵⁶⁰ **Hezârân:** 1. Bülbüller 2. Binler (<http://www.osmanice.com>).

⁵⁶¹ Bu örnek, türkünün peşrevsiz halidir. Bkz: <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9870>.

Derya atı biner demir donludur
 Meydana giren de aslan canlıdır
 Özü bir Hanoglu İsfahanlı'dır
 Şimdi Koca Beyim yanımda gerek

Ah edüben bu zevkimi artıran
 Öz özüne bir Halep'i batıran
 Beş dünya güzelin seçip getiren
 Şimdi Celali Bey yanımda gerek

Gürcistan ilinden amana kaldı
 Şam ile Halep'ten bir şikâr⁵⁶² aldı
 Aslı Polatoğlu Mısır'dan geldi
 Bıyıklı Yusuf'um yanımda gerek

Kılıç çekip ordulara saldıran
 İran Şah'ın bayrağını indiren
 Şeşber atıp bedenleri böldüren
 Kizir Mustafa Bey yanımda gerek

Köroğlu'm zindanda sıkıldı canı
 Ayvaz'ı görmezsem olurum deli
 Çiğni hezeranlı desti cidalı
 Güzel İsabalı'm yanımda gerek

⁵⁶² **Şikâr:** esk. 1. Av. 2. Avlanan hayvan. 3. Düşmandan ele geçirilen mal, ganimet (<http://www.tdk.gov.tr>).

EK 71.**Dinle Beni Köse Emmi⁵⁶³****Yöre:** Çıldır**Kaynak Kişi:** Şeref Taşlıova

Köse Emmi dinle beni
 Yaz bir yana boz bir yana
 Düşmana itibar etme
 Biz bir yana göz bir yana

Bakarım kolların bağı
 Düşman gelmiş sollu sağlı
 Kılıç kuşan Demirc' oğlu
 Gez bir yana toz bir yana

Emmimin kolu bağıdır
 Hasan Bey civan çağıdır
 Bu gelen Koç Köroğlu'dur
 Saz bir yana söz bir yana

⁵⁶³ Türkü için bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=21238>.

EK 72.**İsabali Dinle Benim Sözümlü⁵⁶⁴****Yöre:** Kars**Kaynak Kişi:** Şeref Taşlıova**Derleyen:** TRT Müzik Dai. Bşk. THM Md.

İsabali dinle benim sözümlü (babam sözümlü)

Ezel bahar yaz ayları ne galdı

Çamlıbel'de boz ardıcın dibinde

Keleşlerle gezmemize ne galdı

Babam gelir han elinden

Kız ayıftı babam gelir

Keleşler⁵⁶⁵ sağı solunda

Yâr ayıftı babam gelir

Derya kenarında biter kamışlar (babam kamışlar)

Kamışlar da bize vermez yemişler

Sarı altın ile beyaz gümüşler

Gabalâğnan⁵⁶⁶ bölmemize ne galdı

Yağmur yağar taş üstüne

Kalem oynar kaş üstüne

Ört poşuyu baş üstüne

Yâr ayıftı⁵⁶⁷ babam gelir⁵⁶⁴ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9871>.⁵⁶⁵ **Keleş:** Yiğit, iyi yürekli kişi (TRT-2 2006: 489).⁵⁶⁶ **Gabalak:** Başlık, kalpak türü (TRT-2 2006: 489).⁵⁶⁷ **Ayıftı:** Ayıptır (TRT-2 2006: 489).

Köroğlu dünyada çekmedi yası (ha babam yası)

Silindi gönlümün kalmadı pası

Atlası kumaşı libası⁵⁶⁸ hası

Kargıyan⁵⁶⁹ ölçmemize ne galdı

Yağmur yağar hışır hışır

Babam geldi kahve pişir

Kız kalk eteklerin döşür⁵⁷⁰

Yâr ayıftı babam gelir (TRT-2 2006: 489).

⁵⁶⁸ **Libas:** Giysi (TRT-2 2006: 489).

⁵⁶⁹ **Kargı:** Mızrak (TRT-2 2006: 489).

⁵⁷⁰ **Döşür:** Devşir, topla (TRT-2 2006: 489).

EK 73.**Canım Kır At Gözüm Kır At-1**

Canım Kır-At gözüm Kır-At

Kaçıp çekilip gidelim

Her yanında çifte kanad

Uçup çekilip gidelim.

Budur Kır-Atın durağı

Bilmez yakını ırağı

Âb-1 Kevserdir⁵⁷¹ sulağı

İçip çekilip gidelim.

Köroğlu söyler ezeli

Bağlar döküyor gazeli

Silistireden güzeli

Alıp çekilip gidelim (Boratav- Fıratlı 1943: 233).

⁵⁷¹ **Âb-1 Kevser:** Cennette bulunan ırmağın suyu (<https://www.seslisozluk.net>).

EK 74.**Canım Kır At Gözüm Kır At-2⁵⁷²**

Canım Kırat gözüm Kırat
 O bakışın durur m'ola
 Ismarladım Han Döne'ye
 Kem gözlerden korur m'ola

Hani Şirin Döne'm hani
 Dost ile düşmanı tanı
 Kırat ile Ayvaz Han'ı
 Bu gözlerim görür m'ola

Kırat'ı besledim körpe
 Bir sıçarsa çıkar sarpa
 Her seherde beş tas arpa
 Şirin Döne'm verir m'ola

Derelerde biter kamış
 Uzar gider vermez yemiş
 Nalı altın mihı gümüş
 Kırat bağlı durur m'ola

Beygire binilmez kötü
 Kurusun dağların otu
 Koç Köroğlu'nun Kırat'ı
 Sarhoş sarhoş yürür m'ola (Mert 1997: 54)

⁵⁷² Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7264>.

EK 75.**Canım Kırat gözüm Kır At-3⁵⁷³**

Canım Kırat gözüm Kırat
 Şu ortalık düz olaydı
 Koçaklar iki yanımda
 Düşman yüz be yüz olaydı

Beylerden aldım haracı
 Bezirgânlar verir bac'ı
 Çekeydim eğri kılıcı
 Dere tepe toz olaydı

Kırat'ımı gezdirirken
 Düşmanımı ezdirirken
 Irmaklarda yüzdürürken
 Elimdeki saz olaydı

Yiğit meydana girende
 Çekip bıyığı buranda
 Sarraflar değer vuranda
 Bin tümen bir söz olaydı

Köroğlu Çamlıbel'inde
 Kalmışım elin dilinde
 Dizginin benim elimde
 Bir gün önce tez olaydı (Mert 1997: 55)

⁵⁷³ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7265>.

EK 76.**Bir At Gördüm Silistre'nin İlinde⁵⁷⁴**

Bir at gördüm Silistre'nin ilinde
 Alma gözlü kız yeledi Kırat gel
 Ne bend oldun lekelerin elinde
 Alma gözlü kız yeledi Kırat gel

Kır'a binmek iyi gelir uğura
 Hay edende dağı taşı yoğura
 Başı küçük boynu benzer puhura
 Alma gözlü kız yeledi Kırat gel

Büyüktür gövdesi küçüktür başı
 Altıdan yediye giriyor yaşı
 Çamlıbel'de kaldı küçük kardaşı
 Alma gözlü kız yeledi Kırat gel

Ahırda kalır mı arpa sehere
 Üzengiler ne yakışır eğere
 Koçaklarım saldı beni kahıra
 Alma gözlü kız yeledi Kırat gel

Kırat'a akşamdan verdim yemini
 Öfkesinden küt küt gever gemini
 Köroğlu üstünde sürer demini
 Alma gözlü kız yeledi Kırat gel (Mert 1997: 41)

⁵⁷⁴Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7254>.

EK 77.**Köroğlu Dediğin Delinin Biri⁵⁷⁵**

Köroğlu dediğin delinin biri
 Kellesi büyüktür gövdesi iri
 Depretir Kırat'ı bastığı yeri
 Paşam inan ben Köroğlu değilim

Köroğlu'nun bir atı var delidir
 Yarım okka ayağının nalıdır
 İnan beyim adım Ruşen Ali'dir
 Paşam inan ben Köroğlu değilim

Köroğlu'nun dünya kadar ünü var
 Dağlarında çayır çimen gülü var
 Senin benim gibi nice kulu var
 Paşam inan ben Köroğlu değilim

Köroğlu'nun bir atı var koşandır
 Her adımı Erdebil'dir Keşan'dır
 İnan beyim adım Ali Ruşen'dir
 Paşam inan ben Köroğlu değilim (Mert 1997: 137)

⁵⁷⁵ Ayrıca bkz. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7459>.

EK 78.**Sen eşmeye Vardın Mı?⁵⁷⁶****Yöre:** Rumeli/Üsküp**Kaynak Kişi:** Necati Can**Derleyen:** Erkan Sürmen

Sen çeşmeye vardın mı
 Elini gözünü yudun mu
 Çeşme taşının üstünde (Kamber)
 Bileziğimi buldun mu

Ben çeşmeye varmadım
 Elimi yüzümü yumadım
 Çeşme taşının üstünde (Arzu)
 Bileziğini bulmadım

Ay doğar donuk donuk
 Sular akar bulanık
 Söyleme bu sözleri (Kamber)
 Zati⁵⁷⁷ yüreğim yanık

Hal ile Arzu'm hal ile
 Dost muhabbet yol ile
 Çek atın yularını (Arzu)
 Bağrım doldu kan ile

Halımı Kamber halımı
 Dost muhabbet yolunu
 Al başımdaki şalımı (Kamber)
 Sil bağrımın kanını (TRT-2 2006: 684)

⁵⁷⁶ Türkünün, nota kaydı bulunmaktadır. Bkz. EK 102. Türkü için ayrıca bkz. <http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=12636>.

⁵⁷⁷**Zati:** Zaten (TRT-2 2006: 684).

EK 79.**Sen Pınara Vardın Mı?**⁵⁷⁸**Yöre:** Orta Anadolu**Kaynak Kişi:** Necla Erol**Derleyen:** TRT Müzik Dai. Bşk. THM Md.

Sen pınara vardın mı
 Elini de yüzünü yudun mu
 Dinim imanım Kanber
 Sen bileziği buldun mu

Hop didayda
 Sevdim bu ayda
 Demedim mi oğlan
 Zor olur sevda

Ben pınara varmadım
 Elimi de yüzümü yumadım
 Dinim imanım Arzu
 Ben bileziği bulmadım

Hop didayda
 Sevdim bu ayda
 Demedim mi oğlan
 Zor olur sevda

Arap atlar dizili
 Koç koyunlar kuzulu
 Bileziğin üstünde

⁵⁷⁸ Türkünün notası için bkz. EK 101.

Arzu ile Kanber yazılı

Hop didayda

Sevdim bu ayda

Demedim mi oğlan

Zor olur sevda (TRT-2 2006: 685)

EK 80.**Helkemi Suya Daldırdım⁵⁷⁹****Yöre:** Kırıkkale/Keskin**Kaynak Kişi:** Hacı Taşan**Derleyen:** TRT İstanbul Radyosu THM Md.Helkemi⁵⁸⁰ suya daldırdım

Doldu diye galdırdım

İki gözüm ey Kamber

Bileziğimi ben aldırdım

Arzu'm ben suya gelmedim

Elim de yüzüm yumadım⁵⁸¹

Gözlerim kör olsun Arzum

Bileziğini ben almadım

Emd'olsun⁵⁸² da deli gönül emd'olsunMuhabbetimiz⁵⁸³ candan olsun

Niye gözüne yemin ediyon

Bilezik sende dursun (TRT-2 2006: 462)

⁵⁷⁹ Türkünün notası için bkz. EK 103. Ayrıca bkz. <http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=5517>, Bu internet kaynağında türkünün, "Arzu ile Kamber Halayı" olduğu, bu türkünün (halayın) başka çeşitlemelerinin Erzincan'dan Üsküp'e kadar birçok yörede söylendiği bilgisi verilmektedir.

⁵⁸⁰ **Helke:** Bakır kova, bakraç (TRT-2 2006: 462).

⁵⁸¹ **Yumak:** Yıkamak (TRT-2 2006: 462).

⁵⁸² **Emdolsun:** Hamdolsun! (TRT-2 2006: 462).

⁵⁸³ **Muhabbet:** Sevgi dolu konuşma, sohbet (TRT-2 2006: 462).

EK 81.**Karşiki Dağlar Kayındır**

Karşiki dağlar kayındır
 Beyler benim dayındır
 İnsaf eyle ey Kamber
 Seni görmek payındır

Anasının adı Gülgülistan
 Babasının adı Hacı Mustan
 Dinleyin ağalar beyler
 Öksüz Kamberli destan

Elkeri pınara daldırdım
 Dolu diye kaldırdım
 İki gözüm hey Kamber
 Bileziğimi ben aldirdım

Ben çeşmeye vardıydım
 Elimi yüzümü yunduydum
 Çeşmenin taşının üstüne
 (Bileziğimi taş üstüne koyduydum)

Kol bileziğim koyduydum
 (Görmedin mi ey Kamber)

Arap atlar satılık
 Koç kurbanlar kesilik
 Bileziği bulana
 Arzu kendisi hediyelik

Arzum pınara varmadım
 (Ben bu sabah çeşmeye varmadım)
 Elimi yüzümü yunmadım
 İki gözüm kör olsun hey Arzu

(Çeşmenin taşının üstünde)
 (Ah iki gözüm bir Arzu)
 Kol bileziğin ben almadım
 (Kol bileziğin görmedim)

Hamdolsun leylek hamdolsun
 Çite de bilezik bulana
 Geçtiğim yollar toz olsun
 İki gözüm ey Kamber/Arzu

Yaman ey Kamber'im yaman
 Yolları bürüdü duman
 Önünde bir nefret var
 Altı koyu üstü saman

Geri dur bey oğlum geri dur
 İmân ile comatı (cemaati) getir
 İkimizi bir kabre yatır
 Uyan Kamberim uyan
 Uyan da gül yüzüne yandığım uyan (Kaderli 2006: 146).

EK 82.**Çaya Desti Daldırdım****Yöre:** Çankırı

Çaya desti daldırdım
 Doldu diye kaldırdım
 Bir hayırsız yar için
 Gül benzimi doldurdum

Öyle olsun yar öyle
 Her gün akşam yar böyle

Arzu'm kaşın çalmışsın
 Gaygulara dalmışsın
 Önündeki kuzuya
 Yen agular⁵⁸⁴ kalmışsın

Na leylim yar leylim yar
 Yeleri çınar boynum yar (İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı 1929: 7).

⁵⁸⁴ **Agu:** Zehir (<http://www.tdk.gov.tr>).

EK 83.

Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 374
İNCELEME TARİHİ 22.6.1973

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

YÖRESİ
KASTAMANU

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
İHSAN OZANOĞLU

BENDEN SELÂM OLSUN
(KÖROĞLU ÇESİTLEMESİ)

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

SÜRE

SAZ - - - -

HEY HE Y E FE LE REY BENDEN SE LÂ
" " " Gİ NE DE HEY DÜŞMAN GEL Dİ
E FE LE REY KÖRÖ LU DÖ

MOL SUN BO LU BE Yİ NE BO LU BE Yİ NE
TA BUR TA BUR Dİ ZİL Dİ HE LE Dİ ZİL Dİ
HER Mİ KENDİ ŞA NIN DAN KENDİ ŞA NIN DAN

ÇI KIP ŞU DAĞ LA RA YAS LAN MA LI DIR
AN LI MI ZA KA RA YA ZI YA ZIL Dİ
ÇI KA RIR ÇO ĞU NU ER MEY DA NIN DAN

AT KİŞ NE ME SİN DEN GAR GI SE SİN DEN
TÜ FEK İ CA DOL DU MERT LİK BO ZUL DU
KI RAT KÖ PÜ ĞÜN DEN DÜŞMAN KA NIN DAN

GAR GI SE SİN DEN DAĞ LAR SE DA VE Rİ P SES LEN ME Lİ
MERT LİK BO ZUL DU E Ğ Rİ KI LIÇ KIN DA PAS LAN MA LI
DÜŞMAN KA NIN DAN ÇEV RE DO LUP ŞAL YA R IS LAN MA LI

BENDEN SELAM OLSUN
(sayfa 2)

Dİ Rİ SES LEN ME Lİ DİR AT KIŞ NE ME SİN DEN
Dİ Rİ PAS LAN MA LI DİR TÜ FEK İ CA DOL DU
Dİ Rİ IS LAN MA LI DİR KIR AT KÖ PÜ GÜN DEN

GAR GI SE SİN DEN DAĞ LAR SE DA VE RİP SES LEN ME Lİ
MERT LİK BO ZUL DU EĞ Rİ KI LIÇ KIN DA PAS LAN MA LI
DÜŞ MAN KANIN DAN ÇEVRE DO LUP ŞAL VAR IS LAN MA LI

Dİ Rİ SES LEN ME Lİ DİR
Dİ Rİ PAS LAN MA LI DİR
Dİ Rİ IS LAN MA LI DİR

Hey hey efeler hey ¹ BENDEN SELÂM OLSUN BOLU BEVİNE
ÇIKIP ŞU DAĞLARA YASLANMALIDIR
AT KIŞNEMESİNDEN GARGI SESİNDEN
DAĞLAR SEDA VERİP SESLENMELİDİR

Hey hey qâsede hey hey ² DÜŞMAN GELDİ TABUR TABUR DİZİLDİ (hele dizildi)
ANLIMIZA KARA YAZI YAZILDI
TÜFEK İCADOLDU MERTLİK BOZULDU
EĞRİ KILIÇ KINDA PASLANMALIDIR

Hey hey efeler hey ³ KÖROĞLU DÖNERMİ KENDİ ŞANINDAN
ÇIKARIR ÇOĞUNU ER MEYDANINDAN
KIR AT KÖPÜĞÜNDEN DÜŞMAN KANINDAN
ÇEVRE DOLUP ŞALVAR ISLANMALIDIR

EK 84.

Benden Selam Bolu Beyine-1

Kastamonu (KÖROĞLU)

saz... ..

Hey hey

e-fe-ler hey Ben-den se-lam ol - sun

Bolu-be-yi - ne Bolu - be-yi - ne

Çı-kip su dağ-la - ra yaş-lan-ma-li - dir

At kiş-ne-me-sin-den

gar-gı se-sin - den gar-gı se-sin-den

Dağ-lar-se-da ve - rip ses-len-me-li - dir

ses-len-me-li - dir At kiş-ne-me-sin - den

gar-gı se-sin-den Dağ-lar se-da ve - rip

ses-len-me-li - dir ses-len-me-li - dir

<https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=197> (Öztelli 2002: 669)

EK 85.

Ben Bir Koroğlu'yum Dağda Gezerim

T R T MÜZİK DAİRESİ YAVINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 2435
İNCELEME TARİHİ : 26.1.1984

DERLEYEN
SALİH URHAN

YÖRESİ
YEŞİLOVA

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI

KÖROĞLU OYUN HAVASI

NOTAYA ALAN
SALİH URHAN

SÜRE :
♩ = 48

HEY HEY BEN BİR KÖR OĞ LU YU M
DAĞ DA GE ZE Rİ M DAŞ TA GE ZE Rİ M
E SEN Ö LÜZ GER DEN Hİ LE SE ZE Rİ M
(Sax.....)
Hİ LE SE ZE RİM DE MİR KÜ LÜN Gİ LE
(Sax.....)
BA ŞI NE ZE RİM BA ŞIN E ZE Rİ M
VER YO LUN BA CI NI GEL GEÇ BE ZİR GE N
GEL GEÇ BE ZİR GE N DE MİR KÜ LÜ N
Gİ LE BA ŞI NE ZE Rİ M BA ŞI NE ZE
Rİ M VER YO LUN BA CI NI GEL GEÇ BE ZİR
GE N GEL GEÇ BE ZİR GE N

KÖROĞLU OYUN HAVASI
(Sayfa _2)

(Oyun)

HEY HEY BEN BİR KÖROĞLUYUM DAĞDA GEZERİM
ESEN ÖLÜZGERDEN HİLE SEZERİM
DEMİR KÜLÜNGÜLEN BAŞIM EZERİM
YER YOLUN BACINI GEL GEÇ BEZİRGEN.

ÖLÜZGER : RÜZGÂR
KÜLÜNG : BÜYÜK ÇEKİÇ - BALLYOZ

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2435&ad=BEN%20B%20DDR%20K%20D6RO%20D0LU%20YUM%20DA%20D0DA%20GEZER%20DDM

EK 86.

Çamlıbel'den de Baktı Koroğlu

T. R. T. MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T. H. M. REPERTUAR SIRA No: 1897
İNCELEME TARİHİ: 9-2-1979

YÖRESİ
AFYON DİNAR

KİMDEN ALINDIĞI
YUSUF YÖRÜLMÜZ
SÜRESİ:

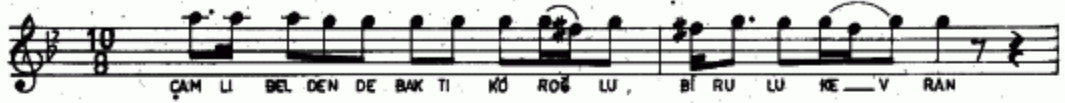
♩ = 216

DERLEYEN
D. KONSERVATUARI

DERLEME TARİHİ
8-7-1938

NOTAYA ALAN
ATEŞ KOYOĞLU. 18.5.1978

ÇAMLI BELDEN DE
(KÖRÖĞLÜ)

KÖROĞLU
(Sahife - 2)

7-3 Güfte

CAMLI BELDEN DE BAKTI KÖROĞLU BİR ULU KEVRAN
GELDİ ÇAYIRLIĞA HEY KONDU BEZİRGÂN BEYYİM BEZİRGÂN
DEDİM AÇ KURTLARIN BEYYİMDE PAYINI GÖNDER O F PAYINI GÖNDER
ELİN ELİNE ÇALDI GÜLDÜ BEZİRGÂN OĞLUM BEZİRGÂN EY

BEZİRGÂN DEĞİLİM KEVRAN BAŞIYIM
BEN DE BU ÜLKENİN SAHAN GUSUYUM BEYYİM GUSUYUM
YOL PAYINI DA VERMEZ KÖROĞLU BEN BİR KİSİYİM O F
VER YOLUN PACINI GEL GEÇ BEZİRGÂN GEL GEÇ BEZİRGÂN

BEN BİR KÖROĞLUYUM SEN BİR BEZİRGÂN
ELİNDE VARMI DA DEVLETTEN FERMAN
KEVRANIN BİR UCU BEZİRGÂN GEÇTİ ORMANI O F
KESERİM KELLENI SENİN BEZİRGÂN SENİN BEZİRGÂN

NOT : Saz olarak (VER YOLUN PACINI) bölümü çalınır.

EK 87.

TMT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM 339- 9/6/1973

YÖRESİ
KARS

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK DURBUN CEVLANI

SÜRE:

DERLEYEN
M. SARIÖZEN

DERLEME TARİHİ
14/4/1948

MERT DAYANIR NAMERT KAÇAR
(Koroğlu çeşitlemesi)

NOTAYA ALAN
M. SARIÖZEN

1- MERT DA YA NIR NÂ MERT KA ÇAR YAV. RE
2- Yİ ĞİT KEN Dİ Nİ Ö ĞEN DE " " Yİ HEY MEY DAN
3- TOP A TI LIR KAL A SIN DAN " " " " TOP LAR HAK SAK

ĞÜM BÜR ĞÜM BÜR LE Nİ Rİ ŞAH LAR SA HI Dİ VA NA ÇA RI Dİ VAN ĞÜM BÜR ĞÜM
MEN Zİ Lİ DÖ ĞEN DE ŞEŞ BER KAL KA NA DE ĞEN DE KAL KAN " " "
LA SIN BE LA SIN DAN KÖ ROĞ LU NUN NA RA SIN DAN HER YAN " " "

BÜR LE Nİ Rİ ŞAH LAR SA HI Dİ VAN A ÇA RI Dİ VAN ĞÜM BÜR ĞÜM
" " " " ŞEŞ BER KAL KA NA DE ĞEN DE KAL KAN " " "
" " " " KÖ ROĞ LU NUN NA RA SIN DAN HER YAN " " "

ĞÜR LE NIR
BÜR LE NIR
" " "

(1)
Mert dayanır nâmert kaçar
Meydan gümbür gümbürlenir
Şahlar şahı divan açar
Divan gümbür gümbürlenir

(2)
Yiğit kendini öğende
Toplar menzili döğende
Şeşber kalkana değende
Kalkan gümbür gümbürlenir

(3)
Top atılır kal'asından
Hak saklasın belâsından
Koroğlunun nağrasından
Her yan gümbür gümbürlenir

-2-
UCA DAĞLARIN BAŞINDA

LE LE LE
LE LE LE
LE LE LE
LE LE LE
CAN
CAN
CAN
CAN
TE KAT LI
TER KI YE
ET ME DÜŞ
KU ŞU ÇUR

GEZ DI ĞİN
AS TI ĞİN
MA NA EY
MAZ MEY DA
VAR MI
VAR MI
VAL LAH
NİN DAN

GENÇTÜRK

UCA DAĞLARIN BAŞINDA
KARLI DAĞLARIN BAŞINDA
TEK ATLI GEZDİĞİN VAR MI
LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE CAN
TEK ATLI GEZDİĞİN VAR MI

HER TARAFTAN ÜÇ BEŞ KELLE
HER TARAFTAN ÜÇ BEŞ KELLE
TERKİYE ASTIĞIN VAR MI
LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE CAN
TERKİYE ASTIĞIN VAR MI

KARGININ UCUNU SALLA
KARGININ UCUNU SALLA
ETME DÜŞMANA EYVALLAH
LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE CAN
ETME DÜŞMANA EYVALLAH

KÖROĞLU SÖYLER ŞANINDAN
KÖROĞLU SÖYLER ŞANINDAN
KUŞ UÇURMAZ MEYDANINDAN
LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE CAN
KUŞ UÇURMAZ MEYDANINDAN

UCA : Yüce, yüksek
TERKİ : Eğin ardı, arkası
KARGI : Ucu demirli mızrak türü silah

[http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=75&ad=UCA%20DA%20DOLARIN%20BA%20DEINDA%20\(K%D6RO%D0LU%20SOLA%D0I\)](http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=75&ad=UCA%20DA%20DOLARIN%20BA%20DEINDA%20(K%D6RO%D0LU%20SOLA%D0I))

EK 89.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 765
İNCELEME TARİHİ: 4/10/1974

YÖRESİ
KARS

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK DURSUN CEVLANI

TAN YERİ ATANDA
(KÖROĞ ÇEŞİTLEMELERİNDEN)

DERLEYEN
M. SARISOZEN

DERLEME TARİHİ
18/6/1946

NOTAYA ALAN
M. SARISOZEN

SÜRESİ : SAZ.....

AH
 TAN YE Rİ A TAN DA SA FAK SÖ KEN
 HA BER AL DIM NÖ KE RİN DEN KU LUN-
 KÖ ROĞ LU DER MİR ZA GE LE HAN GE
 DE HE LE BA BAM SÖ KEM DE DÜŞ MA NIN
 DAN " " KU LUN DAN DO YU KOL
 LE " " HAN GE LE BE NİS YE
 ÜS TÜ NE HÖ RE LEN ME Lİ HE ZA RAN KI
 DUM AK ÇA SIN DAN PU LUN DAN HE YA ÇA LAR
 RİM GÜN DE BİN TU FAN GE LE DE RE LER DEN
 LIC LI KA BA KAL KAN LI
 KI ZİL KA KA NI NE LİN DEN
 O LUK O LUK KAN GE LE
 Yİ ĞİT ON BEŞ YER DEN YA RA LAN MA
 KI RAT AL TI MİZ DA KI NA LAN MA
 BAŞ KE Bİ LİP KİL LE KÜ RE LEN ME
 LI YA RA LAN MA LI
 LI KI NA LAN MA LI
 LI KÜ RE LEN ME LI

(1) AH, TAN YERİ ATANDA SAFAK SÖKENDE ,(Hele babam sökende)

DÜŞMANIN ÜSTÜNE HÖRLENMELİ

HEZARAN KILIÇLI KABA KALKANLI, YİĞİT ONBEŞ YERDEN YARALANMALI, YARALANMALI

(2) AH, HABER ALDIM NÖKERİNDEN KULUNDAN, (Hele babam kulundan)

DOYUK OLDUM AKÇASINDAN PULUNDAN

HEY AĞALAR KIZIL KANIN BİNDEN, KIR AT ALTIMIZDA (Hey, hey) KINALANMALI KINALANMALI

(3) AH, KÖROĞLU DER MİRZA GELE HAN GELE, (Hele babam hangele)

BEN İSTERİM GÜNDE BİN TUFAN GELE

DERELERDEN OLUK OLUK KAN GELE, BAŞ KESİLİP KELLE KÜRELENMELİ, KÜRELENMELİ

EK 90.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM 205-4/5/1973

YÖRE Sİ
ŞİVAŞ-ŞARKIŞÇA

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK VEYSSEL

SÜRE :

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

YİĞİTLER SİLKİNİP ATA BİNENDE

(Koroğlu çeşitlemesi)

Yİ ĞİT LER SİL Kİ NİP A TA Bİ NİN CE A TA Bİ NİN CE
DE RE LER DE BOZ KURT LA RA Ü NO LUR
Yİ Ğİ DO LAN DÖ NE DÖ NE DÖ ĞÜ ŞÜR HE LE DÖ ĞÜ
ŞÜR KÖ TÜ LER KAV GA DAN KA ÇAR HU NO LUR KA ÇAR HU NO
LUR

(2)

Bir yiğit cıdasın almış eline, almış eline
Serini koymuştur yiğit yoluna
Kalkan paralanazırhlar deline, zırhlar deline
Kanlı gömlek kaç yiğide don olur hele don olur

(3)

Bir yiğit cıdasın almış atıyor, almış atıyor
Ağ elleri kızıl kana batıyor
Bir kötü kavgadan dönmüş kaçıyor, dönmüş kaçıyor.
Kaçma kötü kaçma şimdi dön olur, hele dön olur

EK 91.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No:544
İNCELEME TARİHİ : 22 . 11 . 1973
YÖRESİ
ŞARKIŞLA
KİMDEN ALINDIĞI
ALİ İZZET ÖZKAN
SÜRESİ

ÇAMLI BELE SÜREYDİM YOLUNU
(Köroğlu - Kır At güzellemesi)

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ
14 . 2 . 1946

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

♩ ♩

1- ÇAM LI BE LE SÜ RE
2- YO KU SA YU KA RI
3- BA ŞI NI BA ŞIM DAN

Yİ DİM YO LU NU YAV RUM YO LU NU
TAY ŞAN BU KÜŞ NÜ LUM YAV RUM BU LU NÜ
YU KA RI TU TAR YU KA RI TU TAR

AL TIN LAR DAN HAL LA TA YİM NA LI Nİ
HAY KI RİR AS ŞA SA CEY LAN SE AKİŞ Nİ
LİM TAR

Saz

ÜÇ GÜ ZE LE DO KU
TA ZE GE LİN KUR GI Bİ
KA ÇAR SA TU LUR

DA YİM ÇU LU NU YAV RUM ÇU LU NU
UĞ RU NA KİŞ NÜ LİM YAV RUM NA KİŞ NÜ
KO VAR SA TU TAR KO VAR SA TU TAR

(ÇAMLI BELE SÜREYDİM YOLUNU)
 Sayfa - 2

AL MA GÖZ LÜ KIZ PER ÇEM Lİ KI RA TIM
 KI RAT KI RAT KI RAT KI RAT
 KI RAT KI RAT KI RAT KI RA TA Bİ NEN
 A LIR MU RAT KI RA TA Bİ NEN A LIR MU RAT
 — YELDİRME —
 KI RA TIM MEY DAN YE RİN DE GE ZER HOR LA
 YI HOR LA YI BİR KÖ TÜ AZ BİR KAV GA DAN KA ÇAR ZOR LA
 YI ZOR LA YI
 2- KI RA TA YA
 3- KÖ RÜK LU DER

(ÇAMLI BELE SÜREYDİM YOLUNU)
Sayfa - 3

KI ŞİR BUN LAR Yİ GİT Bİ YER DE MİR DON LAR AŞ GÖV DE DEN
AL KAN LA RI YE RE SE RER ÇOK CAN LA RI ES RI KI LIÇ

KI ZİL KAN LAR A KAR SOR LA Yİ SOR LA Yİ
DÜŞ MAN LA RI KI RAR PAR LA Yİ PAR LA Yİ

-SON-

— 1 —

ÇAMLI BELE SÜREYDİM YOLUNU
ALTINLARDAN NALLATAYIM NALINI
ÜÇ GÜZELE DOKUTAYIM ÇULUMU
ALMA GÖZLÜ KIZ PERÇEMLİ KIR ATIM
Beğent: KIRAT, KIRAT, KIRAT, KIRAT, KIRAT, KIRAT, KIRAT, KIRAT,
KIR ATA BİNEN ALIR MURAT KIR ATA BİNEN ALIR MURAT

— 2 —

YOKUSA YUKARI TAYŞAN BÜKÜŞLÜM
İNİŞE AŞAĞI CEYLÂN GELİŞLİM
TAZE BELİM GİBİ UBRU NAKİŞİM
ALMA GÖZLÜ KIZ PERÇEMLİ KIR ATIM
Beğent:..

— 3 —

BAŞINI BAŞINDAN YUKARI TUTAR
HAYKIRIR KÖPÜBÜ BAŞINDAN ATAR
KAÇARSA KURTULUR, KOVARSA TUTAR
ALMA GÖZLÜ KIZ PERÇEMLİ KIR ATIM
Beğent:..

(YELDİRME BÖLÜMÜ)

— 1 —

KIR ATIM MEYDAN YERİNDE
GEZER HORLAYI HORLAYI
BİR KÖTÜ, AZ BİR KAYGADAN
KAÇAR ZORLAYI ZORLAYI

— 2 —

KIR ATA YAKIŞIR BUNLAR
YİĞİT GİYER DEMİR DONLAR
AŞ GÖVDEDEN KIZIL KANLAR
AKAR ŞORLAYI ŞORLAYI

— 3 —

KÖROĞLU DER AL KANLARI
YERE SERER ÇOK CANLARI
EĞRİ KILIÇ DÜŞMANLARI
KIRAR PARLAYI PARLAYI

EK 92.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR No : 3994
İNCELEME TARİHİ : 22. 2. 1995

DERLEYEN

Barınan

YÖRE

KARS

KAYNAK KİŞİ

RÜSTEM ALYANSOĞLU

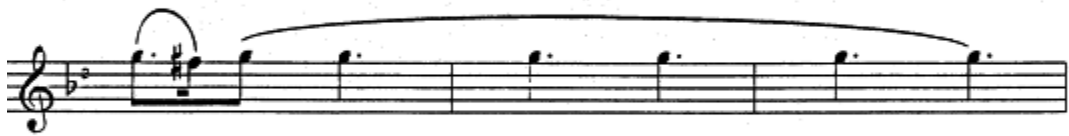
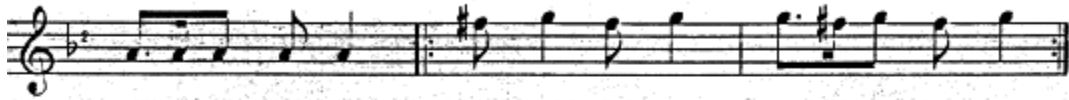
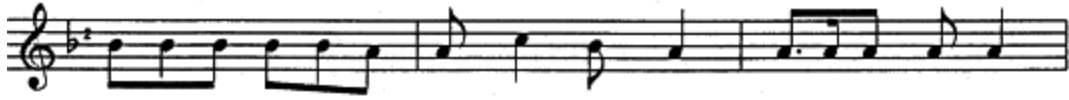
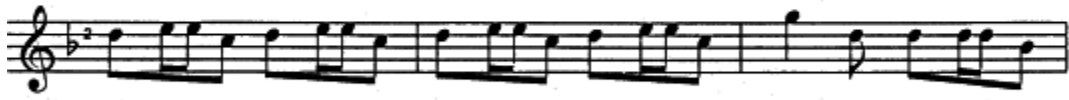
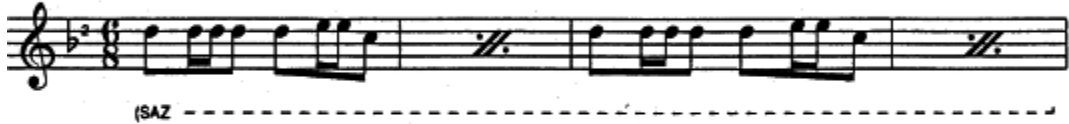
SÜRE = 108

AYVAZ GELİR OTAĞINDAN

DERLEME TARİHİ

NOTALAYAN

YÜCEL PAŞMAKÇI

HEY HE _____ y
HEY HE _____ y
HEY HE _____ y

AY VAZ GE LİR O TA GIN DAN (SAZ _____
AY VA ZİN KÖY LE Rİ HAN DIR
DA YAN KOÇ KÖ ROĞ LUM DA YAN

-2-
AYVAZ GELİR OTAĞINDAN

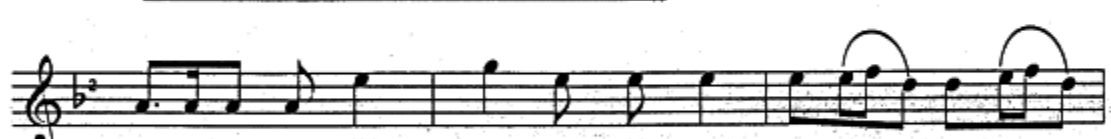
BAL LAR A KAR DU DA GI
O NA KUR BAN Şİ RİN CA
GİZ Lİ SİR LAR OL DU BE

N DA
N DI
YA

N (SAZ--
B
N

KAY MAK YA LAR TA BA ĞİN DAN
AĞ EL LE Rİ FİS KE KAN DIR
YAT MIŞ SAN GAF LET TEN U YAN

(SAZ--
AH BO RAN MI KİŞ MI DIR AY VAZ
KES Tİ ĞİN BAŞ MI DIR AY VAZ
GÖR DÜ ĞÜN DÜŞ MÜ DÜR AY VAZ

LEY Lİ LEY Lİ
O ĞUL O ĞUL
LEY Lİ LEY Lİ

LEY Lİ LEY Lİ
O ĞUL O ĞUL
LEY Lİ LEY Lİ

-3-
AYVAZ GELİR OTAĞINDAN

LEY LI LEY LI LEY LI LEY LI LEY LI LEY LI
O ĞUL O ĞUL O ĞUL O ĞUL O ĞUL O ĞUL
LEY LI LEY LI LEY LI LEY LI LEY LI LEY LI

(SAZ -----) VAY BO RAN MI KİŞ MI DİR
KE S TI ĞİN BAŞ MI DİR
GÖR DÜ ĞÜN DÜŞ MÜ DÜR

A ----- Y VA ----- Z
A ----- Y VA ----- Z
A ----- Y VA ----- Z

----- HA NAY VAZ E ----- Y D.C.
HA NAY VAZ E ----- Y
HA NAY VAZ E ----- Y

GEAÇTUK

HEY HEY
AYVAZ GELİR OTAĞINDAN
BALLAR AKAR DUDAĞINDAN
KAYMAK YALAR TABAĞINDAN
AH BORAN MI KİŞ MI DİR AYVAZ
LEYLİ LEYLİ LEYLİ LEYLİ
LEYLİ LEYLİ LEYLİ LEYLİ
VAY BORAN MI KİŞ MIDİR AYVAZ
HAN AYVAZ HAN AYVAZ EY

HEY HEY
AYVAZIN KÖYLERİ HANDIR
ONA KURBAN ŞİRİN CANDIR
AĞ ELLERİ FİSKE KANDIR
KESTİĞİN BAŞ MIDİR AYVAZ
OĞUL OĞUL OĞUL OĞUL
OĞUL OĞUL OĞUL OĞUL
KESTİĞİN BAŞ MIDİR AYVAZ
HAN AYVAZ HAN AYVAZ EY

HEY HEY
DAYAN KOÇ KÖROĞLU DAYAN
GİZLİ SIFLAR OLDU BEYAN
YATMIŞSAN GAFLETTEN UYAN
GÖRDÜĞÜN DÜŞ MÜDÜR AYVAZ
LEYLİ LEYLİ LEYLİ LEYLİ
VAY BORAN MIDİR AYVAZ
HAN AYVAZ HAN AYVAZ EY

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=3994&ad=AYVAZ%20GEL%20DDR%20OTA%20D01NDAN

EK 93.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI

THM REPERTUAR SIRA No:2085

İNCELEME TARİHİ: 6.7.1982

YÖRESİ:
ERZURUMKİMDEN ALINDIĞI:
MUSLİM ABAY

SÜRESİ:

ALA BOZ DUMANLI KARLI DERELER
SAAT ÇUKURU
(Köroğlu)DERLEYEN:
YÜCEL PAŞMAKÇIDERLEME TARİHİ:
2.1.1974NOTAYA ALAN:
YÜCEL PAŞMAKÇI
30.9.1981

A LA DA BO Z DU MAN LI KAR LI DE
AL MA NIN İ Yİ Sİ Nİ YÜ KE DU
NÖ ROĞ LU GE Lİ YOR ŞA HIM KE NA NE

RE LE R SA AT ÇU KU RUNU N ŞA HI M
TA R LA R ÇÜ RÜ ĞÜN SE ÇER LER " " "
Lİ N DE N KAL KA NI KO LUN DA " " "

MA MUR ÇA Ğ LA RI HER SE HER HE R SA BA H
SO YAR A TAR LAR KI Zİ NAN GE Lİ Nİ
KI LIÇ BE LİN DE Nİ CE KOÇ Yİ Ğİ TLE R

ŞA HI M Ö TER BÜL BÜ L LE R DAĞ LAR DAN GE
" " " BİR Mİ DU TA R LA R YAY LA DAN "
" " " SA ĞI SO LU N DA SAH RA DAN "

Ü YO R ŞA HI M KUŞSE DA LA RI
" " " " HUB " " "
" " " " NOC " " "

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2085&ad=ALA%20BOZ%20DUMANLI%20KARLI%20DERELER

EK 94.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI

T H M No: 390 .22.6.1973

YÖRESİ

KARS

KİMDEN ALINDIĞI

A.DURSUN CEVLÂH

SÜRE:BİR HIŞMINAN GELDİ GEÇTİ
(kızır oğlu)DERLEYEN

MUZAFFER SARISOZEN

DERLEME TARİHİNOTAYA ALAN

MUZAFFER SARISOZEN

A ————— H BİR HIŞ MI NAN
 (1)
 GEL Dİ GEÇ Tİ BİR HIŞ ME NAN GEL Dİ GEÇ Tİ Kİ ZİR OĞ LU MUS TA
 SAZ
 FA BE ————— Y
 BU DAĞ LA RI DEL Dİ GEÇ Tİ
 KİM KİM KİM KİM Kİ ZİR OĞ LU
 MUS TA FA BE ————— Y BİR BE YOĞ LU
 SAZ
 BİR BEY YOĞ LU

BİR HIŞMINAN GELDİ GEÇTİ
sahife: 2

AH BİR AT Bİ NER
AN HA YE DEN DE

A LA PA ÇA BİR AT Bİ NER A LA PA ÇA ME CEL YER MEZ KIR AT
HA YA TE PER HA YE DEN DE HA YA TE PER HU YE DEN DE HU YA

SAZ
KA TE ÇA PER HEY HEY

AZ KAL DI OR TAM DAN Bİ CE AZ KAL DI OR TAM DAN Bİ CE
KÖ ROÇ LU NU ÇA YA TE PER KÖ ROÇ LU NU ÇA YA TE PER

KİM KİM KİM KİM Kİ ZİR OĞ LU NUS TA

FA BE Y BİR BE YOĞ LU

BİR BE YOĞ LU

(1) İŞARETLİ YERDE KARS YÖRESİNİN SAN ATÇILARI PEH PEH PEH PEH SÖZCÜKLERİ İLE
P P P P P
KIZIROĞLUNUN GÖRKEM VE GELİP GEÇİŞİNDEKİ OLAĞANÜSTÜ HIZI ANLATMAYA ÇALIŞIRLAR
SONRA TÜRKÜYE DEVAM EDİLİR

[http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=390&ad=B%DDR%20HI%DEMINANAN%20GELD%DD%20GE%20C7T%DD%20\(K%DD%20DRO%20D0LU\)](http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=390&ad=B%DDR%20HI%DEMINANAN%20GELD%DD%20GE%20C7T%DD%20(K%DD%20DRO%20D0LU))

EK 95.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR NO : 3035
İNCELEME TARİHİ : 14. 03. 1968

DERLEYEN
TRT MÜZ. D. BŞK.
THM MD. LÜĞÜ

YÖRESİ
KARS

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK FIKRET ÖNLÜ

HAN NİĞÂR'IM BENDEN YÜZÜN ÇEVİRME
(KÖROĞLU ÇEŞİTLEMESİ)

NQTYA ALAN
ALTAN DEMİREL

SÖRESİ : ♪♪ = 68

HEY HEY

(SAZ HAN Nİ GÂ RIM BEN DEN YÜ ZÜN ÇE VIR ME

BİR Yİ Ğİ DE BİR KAÇ GÜ ZEL ÇOK MU DUR (SAZ.....)

- 2 -

HAN NİĞÂR'IM BENDEN YÜZÜN ÇEVİRME (KÖROĞLU ÇEŞİTLEMESİ)

.....) BE NA ŞI ĞİM SE Nİ BEN DEN A YIR MA

BİR Yİ Ğİ DE BİR KAÇ GÜ ZEL ÇOK MU DUR HEY HEY

İN CE BEL LİM HEY Kİ RAZ DU DAK LİM HEY

EL MA YA NAK LİM HEY BİL LUR BU ĞAK LİM HEY

SE DEF DIR NAK LİM HEY HEY

(SAZ.....) HEY HEY

HEY HEY (SAZ.....) HEY CA NA NİM

SAZ.....

HAN NİGÂR'IM BENDEN YÜZÜN ÇEVİRME
(KÖROĞLU ÇEŞİTLEMESİ)

The musical score is written on eight staves in a treble clef with a key signature of one sharp (F#). The lyrics are written below the notes. The first staff is an instrumental introduction. The second staff begins the vocal melody. The third staff contains the lyrics 'Bİ Rİ ÇER KEZ Bİ Rİ KÖ ROĞ'. The fourth staff contains the lyrics 'OL SUN Bİ Rİ A BA ZE Bİ Rİ NİN BOY NUN DA GÜL LE LU NUN SA DIK YA RI DIR Bİ Rİ KAR ŞI DA ĞIN BE YAZ'. The fifth staff contains the lyrics 'Rİ TA ZE (SAZ.....) Bİ Rİ RA KI KA RI DIR ÜÇ GÜ ZEL DEN'. The sixth staff contains the lyrics 'VE RİR Bİ Rİ Sİ ME ZE BİR Yİ Ğİ DE BİR KAÇ GÜ ZEL Bİ Rİ BE NİM YE RİM DİR BİR Yİ Ğİ DE BİR KAÇ GÜ ZEL'. The seventh staff contains the lyrics 'ÇOK MU DUR HEY HEY İN CE BEL LIM HEY HEY ÇOK MU DUR HEY HEY İN CE BEL LIM HEY'. The eighth staff contains the lyrics 'Kİ RAZ DU DAK LIM HEY HEY EL MA YA NAK LIM HEY Kİ RAZ DU DAK LIM HEY HEY EL MA YA NAK LIM HEY'.

Bİ Rİ ÇER KEZ
Bİ Rİ KÖ ROĞ

OL SUN Bİ Rİ A BA ZE Bİ Rİ NİN BOY NUN DA GÜL LE
LU NUN SA DIK YA RI DIR Bİ Rİ KAR ŞI DA ĞIN BE YAZ

Rİ TA ZE (SAZ.....) Bİ Rİ RA KI
KA RI DIR ÜÇ GÜ ZEL DEN

VE RİR Bİ Rİ Sİ ME ZE BİR Yİ Ğİ DE BİR KAÇ GÜ ZEL
Bİ Rİ BE NİM YE RİM DİR BİR Yİ Ğİ DE BİR KAÇ GÜ ZEL

ÇOK MU DUR HEY HEY İN CE BEL LIM HEY HEY
ÇOK MU DUR HEY HEY İN CE BEL LIM HEY

Kİ RAZ DU DAK LIM HEY HEY EL MA YA NAK LIM HEY
Kİ RAZ DU DAK LIM HEY HEY EL MA YA NAK LIM HEY

- 4 -

HAN NİGÂR'IM BENDEN YÜZÜN ÇEVİRME (KÖROĞLU ÇEŞİTLEMESİ)

BİL LUR BU ĞAK LIM HEY SE DEF DIR NAK LIM HEY
BİL LUR BU ĞAK LIM HEY SE DEF DIR NAK LIM HEY

HEY HEY (SAZ.....)

HEY HEY HEY HEY HEY HEY

(SAZ.....) HEY CA NA NIM HEY HEY
HEY CA NA NIM HEY

S. SABUNCU

-1-

HAN NİGÂR'IM BENDEN YÜZÜN ÇEVİRME
BİR YİĞİDE BİR KAÇ GÜZEL ÇOK MUDUR
BEN AŞIĞIM SENİ BENDEN AYIRMA
BİR YİĞİDE BİR KAÇ GÜZEL ÇOK MUDUR

- Bağlantı -

İNCE BELLİM HEY
KIRAZ DUDAKLIM HEY
ELMA YANAKLIM HEY
BİLLUR BUĞAKLIM HEY
SEDEF DIRNAKLIM HEY CANIM HEY

-2-

BİRİ ÇERKEZ OLSUN BİRİ ABAZE
BİRİNİN KOYNUNDA GÜLLERİ TAZE
BİRİ RAKI VERİR BİRİSİ MEZE
BİR YİĞİDE BİR KAÇ GÜZEL ÇOK MUDUR

- Bağlantı -

İNCE BELLİM HEY
KIRAZ DUDAKLIM HEY
ELMA YANAKLIM HEY
BİLLUR BUĞAKLIM HEY
SEDEF DIRNAKLIM HEY CANIM HEY

-3-

BİRİ KÖROĞLU'NUN SADIK YARIDIR
BİRİ KARŞI DAĞIN BEYAZ KARIDIR
ÜÇ GÜZELDEN BİRİ BENİM YARIMDIR
BİR YİĞİDE BİR KAÇ GÜZEL ÇOK MUDUR

- Bağlantı -

İNCE BELLİM HEY
KIRAZ DUDAKLIM HEY
ELMA YANAKLIM HEY
BİLLUR BUĞAKLIM HEY
SEDEF DIRNAKLIM HEY CANIM HEY

EK 96.

Hay Edüben Meydan Yerinde Duran

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1802
İNCELEME TARİHİ : 8.2.1979

YÖRESİ
MERZİFON

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK MUSA ASLAN
SÜRESİ:

♩ ♩ = 4

HAYE DÜ BEN MEYDAN
(KÖROĞLU)

DERLEYEN
D.Konservatuarı

DERLEME TARİHİ
8.7.1943

NOTAYA ALAN
ATES KÖYÖĞLÜ
7.6.1978

HE ——— Y HA YE DÜ BEN MEY DAN HAR MAN BA SIN DA DU
.. .. PA DI SAH BA KIS LI A MAN E LI BA RA — T
.. .. KO ROĞ LU YUM A DIM A DIM I RU SE NA

RA — N CA NAN BİR DU RA — N A ĞA LA RA
LU LI CA NAN BA RAT LU — N DE Mİ RAS LAN
LI RU ŞE NA LI AY VA Zİ GÖR

ĞA SI YA NIM DA GE RE — K
HU — Y LU — M GAB LAN SU FAT LU — K
ME SE — M O LU RU — M DE LI

Bİ RE LİY NE — N YE Dİ A MAN GE YİM NAL GI RA — N
CİN Tİ YA GI CA NAN GU VAT LI — N GO LU GUY VA — L LU — N
HE ZE RAN GA — L KAN LI A MAN E LI Cİ DA — L LI

CA NAN NAL GI RA — N BÖ ZÜN DE MİR
CA NAN GU VAT LI — N BÖ ZÜN KÖ SE
CA NAN Cİ DA LI — N BÖ ZÜN E SA

HAYE DÜ BEN MEYDAN
{ Köröğlü }
{ Sahife-2 }

CO - Ğ LU YA NIM DA GE RE - K
KE NA N
BA LI

BI RE LIY NEN YE Dİ A MAN GE YİM NAL GI
CİN Tİ YA KI LIÇ LI A MAN E Lİ BA RA - T
HE ZE RAN GAL KAN LI A MAN E Lİ Cİ DA

RA - N CA NAN NAL GI RA - N BÖ GÜN DE MİR
LU LU CA NAN BA RAT LU LI KÖ SE
LI CA MAN Cİ DA LI E SA

— 1 —
Hey HAYE DÜ BEN MEYDAN HARMAN BAŞINDA DURAN CANAN BİR DURAN
AĞALAR AĞASI YANIMDA GEREK
BİR ELİYENEN YEDİ AMAN GEYİM NAL GİKAN
BÖGÜN DEMİRCİOĞLU YANIMDA GEREK

— 2 —
Hey PADİŞAH BAKIŞLI AMAN ELİ BARATLU CANAN BARUTLU
DEMİR ASLAN HUYLU GABLAN SUFATLU
CİNTİYA KILICLI AMAN GÖLÜ BAVATLU CANAN GUVVATLU
BÖGÜN KÖSE KEMAN YANIMDA GEREK

— 3 —
Hey KÖROĞLUYUM ADIM ADIM İRİŞEN ALİ
AYVAZİ GÖRMESEM ÖLÜRÜM DELİ
HEZERAN GALKANLI AMAN ELİ CİDALI CANAN CİDALI
BÖGÜN ESABALI YANIMDA GEREK

NOT . Köröğlunun İstanbul'da yakalanıp kuyuya atıldığıında
söylediği şiir. Çamibelden ziyaretine gcteni bildiği
takdirde Döne Sultan. kuyudan çıkacağını söyler.

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1902&ad=HAY%20ED%DCBEN%20MEYDAN%20HARMAN%20BA%20DEINDA%20DURAN

EK 97.

Dinle Beni Köse Emmi

Yöre: Çıldır

Kaynak Kişi: Şeref Taşlıova

Kö se em mi — din le be ni

Yaz bir ya na boz bir ya na

Düş ma na i ti bar et me

Biz bir ya na göz bir ya na

Düş ma na i ti bar et me

Biz bir ya na göz bir ya na

<https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=21238>

EK 98.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR No : 4001
İNCELEME TARİHİ : 24. 2. 1995

YÖRE
KARS
KAYNAK KİŞİ
ŞEREF TAŞLIOVA

SÜRE : Değişken

168 SERBEST

İSABALİ DİNLE BENİM SÖZÜMÜ

DERLEYEN
TRT MÜZİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI
TÜRK HALK MÜZİĞİ ARŞİVİ
DERLEME TARİHİ

NOTALAYAN
YÜCEL PAŞMAKÇI

İ SA BA Lİ DİN LE BE NİM SÖ ZÜ MÜ BA BAM SÓ ZÜ MÜ
DER YA KE NA RIN DA Bİ TER KA MIŞ LA R BA BAM KA MIŞ LAR
KÖ ROĞ LU DÜN YA DA ÇEK ME Dİ YA Sİ HA BA BAM YA Sİ

E ZEL BA HAR YA ZAY LA RA NE GAL Dİ
KA MIŞ LAR DA Bİ ZE VER MEZ YE MIŞ LE R
Sİ LİN Dİ GON LÜ MAJUN KAL MA Dİ PA Sİ

ÇAM LI BEL DE BOZ A R Dİ CİN Dİ Bİ N DE
SA Fİ AL TIN İ LE BE YAZ GU MÜ Ş LER
AT LA Sİ KU MA Sİ Lİ BA Sİ HA Sİ

KE LEŞ LER LE GEZ ME MI ZE NE GAL Dİ
GA BA LAĞ NAN BOL ME MI ZE NE GAL Dİ
GAR GI YI NAN OLC ME MI ZE NE GAL Dİ

HE LE NE GAL Dİ HE HEY NE GAL Dİ
HE LE NE GAL Dİ HE HEY NE GAL Dİ
HE LE NE GAL Dİ HE HEY NE GAL Dİ

BA BAM GE LİR HA NE LİN DE N
YAĞ MUR YA ĞAR TA ŞU S TU NE
YAĞ MUR YA ĞAR HI Sİ R HI Şİ R

- 2 -
İSABALİ DİNLE BENİM SÖZÜMÜ

KIZ A YIF TI BA BA M GE LI R
KA LEM OY NAR KA ŞÜ S TÜ NE
BA BAM GEL Dİ KAH VE Pİ Şİ R

KE LEŞ LER SA ĞI SO LUN DA
ÖRT PO ŞU YU BA ŞÜ S TÜ NE
KIZ KALK E TEK LE Rİ N DÖ ŞÜ R

YA RA YIF TI BA BA M GE LI R
YA RA YIF TI BA BA M GE LI R
YA RA YIF TI BA BA M GE LI R

ŞEYHİN

İSABALİ DİNLE BENİM SÖZÜMÜ (BABAM SÖZÜMÜ)
EZEL BAHAR YAZ AYLARA NE GALDI
ÇAMLİBEL'DE BOZ ARDİCİN DİBİNDE
KELEŞLERLE GEZMEMİZE NE GALDI

BABAM GELİR HAN ELİNDEN
KIZ AYIFTI BABAM GELİR
KELEŞLER SAĞI SOLUNDA
YÂR AYIFTI BABAM GELİR

DERYA KENARINDA BİTER KAMIŞLAR(BABAM KAMIŞLAR)
KAMIŞLAR DA BİZE VERMEZ YEMİŞLER
SARI ALTIN İLE BEYAZ GÜMÜŞLER
GABALAĞNAN BÖLMEMİZE NE GALDI

YAĞMUR YAĞAR TAŞ ÜSTÜNE
KALEM OYNAR KAŞ ÜSTÜNE
ÖRT POŞUYU BAŞ ÜSTÜNE
YÂR AYIFTI BABAM GELİR

KÖROĞLU DÜNYADA ÇEKMEDİ YASI (HA BABAM YASI)
SİLİNDİ GÖNLÜMÜN KALMADI PASI
ATLASI KUMAŞI LİBASİ HASI
KARGIYINAN ÖLMEMİZE NE GALDI

YAĞMUR YAĞAR HIŞIR HIŞIR
BABAM GELDİ KAHYE PIŞIR
KIZ KALK ETEKLERİN DÖŞÜR
YÂR AYIFTI BABAM GELİR

İSABALİ : Köroğlu'nun yığıtlerinden birinin adı
GABALAK : Başlık, kalpak türü
KELEŞ : Yiğit, iyi yürekli kişi
AYIFTI : Ayıptır
LİBAS : Giysi
KARGI : Mızrak
DÖŞÜR : Devşir, toplar

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=4001&ad=%DDSABAL%DD%20D%DDNLE%20BEN%DDM%20S%D6Z%DCM%DC

EK 99.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLAR:
T H M REPERTUAR SIRA No 2666
İNCELEME TARİHİ : 21_2_1985

DERLEYEN
İST RAD.THM. SB. MD

YÖRESİ
KIRKLARELİ

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
FARUK YILMAZ

NOTAYA ALAN
YUCEL PAŞMAKÇI

SÜRE :
♩ = 40

ARZUM DA DAĞLARDA GEZERSİN

ARZUM DA DAĞLARDA GEZERSİN
KAMBERİM ÇESMEYE VARDIN MI?
VARDIN DA ORDA DÜNDÜM MÜ?
ÇEŞMENİN TAŞI ÜSTÜNDE,
KOL BİLEZİĞİMİ BULDUN MU?
YEL ESER KUM SAVRULUR
DÜNYA DA BAŞIMIZA ÇEVİRİLİR
EĞİL DE ARZUM SARMIŞ EDELİM
YOL BİRADAN AYRILIR

ARZUM DAĞLARDA GEZERSİN
BAŞINA GÜLLERİ DİZERSİN
HEP GÜLLERDEN GÜZELSİN
HÂLA MI BEKÂR GEZERSİN
ESTİRME ARZUM ESTİRME
Bağlantı: DERİNDİR YARELERİM DESTİRME

- 2 -
KAMBERİM ÇESMEYE VARDIN MI?
VARDIN DA ORDA DÜNDÜM MÜ?
ÇEŞMENİN TAŞI ÜSTÜNDE,
KOL BİLEZİĞİMİ BULDUN MU?
Bağlantı:

- 3 -
YEL ESER KUM SAVRULUR
DÜNYA DA BAŞIMIZA ÇEVİRİLİR
EĞİL DE ARZUM SARMIŞ EDELİM
YOL BİRADAN AYRILIR
Bağlantı:

EK 100.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No : 1529
İNCELEME TARİHİ : 23.2.1978
YÖĞESİ
ERZİNCAN, Karacalar, Köyü
KİMDEN ALINDIĞI
KİTAP ADI

BEN PINARA VARMIŞEM
(ARZU - KAMBER)

DERLEYEN
AHMET YAMACI

DERLEME TARİHİ
1981

NOTAYA ALAN
AHMET YAMACI

♩ = 150

RA RA N O C VAR VAR KON N O MI MA DA SU SE OI DI LU M M R K E S U L I YA M M Y U Z U Z U M HAS KA KA RU M R R

YU MU SE OI DI LU M M R K OI NI MA NI M HAS KA KA RU M R R

BE ZU BE SE SEN BE NE SEN Bİ BEN NİM VE REN Bİ NİM LE Bİ Bİ LE RI R SA Cİ Zİ Sİ NİM Nİ NİM GİM GÖR MÜ S SEN DİM DE DİR MÜJ DA N LİK

Arzu BEN PINARA VARMIŞEM
ELİM YÜZÜM YUMUŞEM
DİNİMANIM HAS KAMBER
SEN BİLEZİĞİNİ GÖRÜRSESEN

Kamber BEN PINARA VARMADIM
ELİM YÜZÜM YUMADIM
DİNİMANIM HAS ARZU
BEN BİLEZİĞİNİ GÖRMEDİM

Arzu KESKİN KILIÇ KİNDADIR
SİYAH ZULFU BİZDEDİR
DİNİMANIM HAS KAMBER
BENİM BİLEZİĞİM SENDEDİR

Kamber EVİNİN ÖNÜ SULUK
SU AKAR OLUK OLUK
BİLEZİĞİNİ GÖRÜRSEM
NE VERİRSİN MÜJ DANLIK

Arzu EVİNİN ÖNÜ SULUK
SU AKAR OLUK OLUK
BİLEZİĞİNİ GÖRÜRSEM
KENDİM SANA MÜJ DANLIK

EK 101.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI

THM REPERTUAR SIRA No: 3213

İNCELEME TARİHİ :

YÖRESİ :

KAYSERİ - BÜNYAN

KİMDEN ALINDIĞI

ADNAN TÜRKÖZÜ

SÜRESİ :

(Saz.....)

SEN PINARA VARDIN MI

(ARZU - KAMBER)

ANILARIM
NECLA EROL

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN

YAŞAR AYDAŞ

Sen pi na ra _____ va _____ r di _____ n mi

e li ni de yü sü nü _____ yudun mu a man

di nim i ma _____ nim ka _____ n be _____ r

se n bi le zi ği _____ bu _____ l dun mu a man

hop pa di da _____ y da _____ , sev dim bu a _____ y da

de me dim mi o ğ lan sa na _____ zo ro lur sev da _____

Sen pınarā¹vardın mı
Elini de yüzünü yudun mu
Dinim imanım Kamber
Sen bileziği buldun mu

Bağlantı. { Hoppo didayda
Sevdim bir ayda
Demedim mi oğlan sana
Zor olur sevda

Ben pınarā²varmadım
Elini de yüzümü yamadım aman
Dinim imanım Kamber Arzu
Sen bileziği buldun mu?
Bağlantı. madan

Arap atlar³üzümlü
Koç koyunlar kuzulu aman
Demedim mi oğlan sana
Zor olur sevda.
Bağlantı.

EK 102.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No : 2588
İNCELEME TARİHİ 3 - 9 - 1984

DERLEYEN
ERKAN SÜRME

YÖRESİ
ÜSKÜDİRUMELİ)
KİMDEN ALINDIĞI
NECATİ CAN (35)

DERLEME TARİHİ
21. Ağustos. 1985

SÜRESİ :
♩ = 220

SEN ÇEŞMEYE VARDIN MI
(ARZU - KAMBER)
(KARŞILIKLI)

NOTAYA ALAN
ERKAN SÜRME

SEN ÇEŞ ME YE VAR DI N
BEN ÇEŞ ME -YE VAR MA N

MI E Lİ Nİ GÖ ZÜ MU
DI M E Lİ Nİ GÖ ZÜ MU

YU M DU N MU CE -S ME -
YU MA N DI M CE -S ME -

TA ŞI Nİ N Ü S TÜ N DE KA M BE R
TA ŞI Nİ N Ü S TÜ N DE A R ZU R

BE LE Zİ Mİ BU L DU N
BE LE Zİ Mİ BU L MA N

MU
DI M

- 1 -
SEN ÇEŞMEYE VARDIN MI,
ELİNİ GÖZÜNÜ YUDUN MU ?
ÇEŞME TAŞININ ÜSTÜNDE KAMBER,
BELEZİĞİMİ BULDUN MU ?

- 3 -
AY DOĞAR DONUK DONUK
SULAR AKAR BULANIK
SÖYLEME BÜ SÖZLERİ KAMBER
ZATI YÜREĞİM YANIK

- 2 -
BEN ÇEŞMEYE, VARMADIM
ELİMİ GÖZÜMÜ YUMADIM
ÇEŞME TAŞININ ÜSTÜNDE ARZU
BELEZİĞİNİ BULMADIM.

- 4 -
HAL İLE ARZUM HAL İLE
DOST MUHABBET YOL İLE
ÇEK ATIN YULARINI ARZU
BAĞRIM DOLDU KAN İLE

- 5 -
HALİNİ KAMBER HALİNİ
DOST MUHABBET YOLUNU
AL BAŞIMDAKI ŞALİMİ KAMBER
SİL BAĞRIMIN KANINI.

EK 103.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1361
İNCELEME TARİHİ: 25.5.1977

DERLEYEN
TRT. İst. Rd.

YÖRESİ
KESKİN

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
HACI TAŞAN

HELKEMİ SUYA DALDIRDIM
(... ARZU KAMBER HALAYI...)

SÜRESİ :
J. 66

NOTAYA ALAN
YÜCEL PAŞMANCI

HEL KE Mİ SU YA DAL DIR DIM
DOL DU Dİ YE GAL DI... R DI... M
İ Kİ GÖ ZÜ... M HEY GA... M BER
Bİ LE Zİ Ğİ Mİ BEN AL DI... R DIM
AR ZUM BEN SU YA GE... L ME DIM

ARZU KAMBER HALAYI
(Sahife-2)

E LİM DE YÜ ZÜ M YU MA DI M
GÖZ LE RİM KÖ RO L SUNA R ZU M
Bİ LE Zİ Gİ Nİ BE N AL MA DIM
EM DOL SUN DE Lİ GÖ NÜ L EM DOL SUN
MU HAB BE Tİ Mİ Z CAN DA NO L SU N
Nİ YE GÖ ZÜ NE YE Mİ NE Dİ YO N
Bİ LE ZİK SE N DE DUR SUN

— 1 —
HELKEMİ SUYA DALDIRDIM
DOLDU DIYE GALDIRDIM
İKİ GÖZÜM EY GAMBER
BİLEZİĞİMİ BEN ALDIRDIM

— 2 —
ARZUM BEN SUYA GELMEDİM
ELİMDE YÜZÜM YUMADIM
GÖZLERİM KÖR OLSUN ARZUM
BİLEZİĞİNİ BEN ALMADIM

— 3 —
EMDOLSUNDA DELİ GÖNÜL EMDOLSUN
MUHABBETİMİZ CANDAN OLSUN
NİYE GÖZÜNE YEMİN EDİYON
BİLEZİK SENDE DURSUN .

NOT: Güfte aralarında saz bölümü çalınır.

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1361&ad=HELKEM%DD%20SUYA%20DALDIRDIM

EK 104.**Kaşın Gözün Çatandır****Yöre:** Erzincan**Kaynak Kişi:** Münevver Uçar**Derleyen:** Mustafa Uçar

283

Ka şın gö zün ça tan dır Kay gı la ra

ba tan dır Ö nün de ki ku ze ti

A nam a ğu ka tan dır

<https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=15648>

EK 105.

Sabah Güneşi Doğdu Çıktı Yüceden

♩ = 216
Serbest

Sa bah gü neş doğ du çık tı yü ce
den I şı ğı düş tü pen ce
re den pa ca den Uy ku suz mu kal dın
gi den ge ce den u ya ney den
di ne yan dı ğı m Kam be
ri mu yan

<https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=17678>

EK 106.

ne için geç galdığına:

M= $\text{♩} = 70$

ben çeş mi ye var dıy dı m

e lim yü züm yu duy dum

ağ mer mer riñ üs tü ne

bi le zi yim ko duy dum

ben çeşmiye vardıydım
elim yüzüm yuduydum
ak mermeriñ üstüne
bileziyim koğuydum

oğlan da demiş ki:

M= ♩ = 70

ben çeş mi ye var ma dı m .
 e lim yü züm yu ma dım
 di nim i ma nı mar zu
 bi le zi yiñ al ma dım

ben çeşmiye varmadım
 elim yüzüm yumadım
 dinim imanım arzu
 bileziyiñ almadım

ğızın canı sıkılmış, beddu^Va étmiş:

M= $\text{♩} = 70$

hey n'ol ma sını n'ol ma sını
 ağı lı yan lar gül me sin
 bi le zi yim a lan lar
 mu rad maş sül gör me sin

hey n'olmasın n'olmasın
 ağıyanlar gülmesin
 bileziyim alanlar
 murad maşsül görmesin¹⁸

¹⁸ ilenç: çocuğu olmasın

sōra oġlān¹⁹, bi kere de güc üzülmüş²⁰:

M= ♩ = 80

kız gel ağ la yıP dur ma

ak si söy le yıP dur ma

bi le zi yiñ a la na

teş hi rey le yıP dur ma

kız gel ağlayıP durma
aksi söyleyiP durma
bileziyiñ alana
teşhir eyleyiP durma

19 oġlanın
20 canı sıkılmış

dimiş ve sōra ğene oĝlan söylemiş:

M= $\text{♪} = 70$

hey muş tu luğ muş tu luğ

su ge lir tu luğ tu luğ

bi le zi yiñ a la na

ar zu'm nen var muş tu luğ

hey muştuluk²¹ muştuluk
 su gelir tuluk tuluk²²
 bileziyiñ alana
 arzu'm nen var muştuluk

diyo. gız sōra sōylüyo:

M= ♩ = 70

hey muş tu luğ muş tu luğ

su ge lir tu luğ tu luğ

bi le zi yi ma la na

bir ca nım var muş tu luğ

hey muştuluk muştuluk
 su gelir tuluk tuluk
 bileziyim _ alana
 bir canım var muştuluk

EK 107.

M= ♩ = 80

ar zu'm ar zu'm ot^u muş su n

ka şın gö züñ çat mış sın

ö nüñ de ki ku zu ya

bil dim a vu kat mış sın

arzu'm arzu'm ot^umuşsun³¹
 kaçın gözün çatmışsın
 önündeki kuzuya
 bildim avu³² katmışsın

diyo. kız da diyo ki:

M=♩=80

ar zu'm ar zu'm ot'u ma dı m

ka şım gö züm çat ma dım

göz le rim çık sın ğam bêt

a vu yu ben kat ma dım

arzu'm arzu'm ot'umadım
 kaşım gözüm çatmadım
 gözlerim çıksın gambêt
 avuyu ben katmadım

EK 108.

Serbest

ni nem süt pi şirir a şe de_r

ya nı na yo_l da şe der

sun ma ga m bê ri'm sun ma

süt bi zi ka_r da şe der

ninem süt pişirir aş éder
yanına yoldaş éder
sunma gambêr'im sunma
süt bizi arkadaş éder

diyo ğız. oğlan da diyo ki:

Serbest

ha li nan hal da şo l maz

yâ ri nân yo l da şol maz

a na ba ba bi ol ma yın ca

sü dü nen ka r da şol maz

halınan haldaş olmaz
 yârinên yoldaş olmaz
 ana baba bi olmayınca
 südünen arkadaş olmaz

EK 109.**Tez Konusuyla İlgili TRT’de Yapılan Mülakatlar Soruları**

1. Günümüzde türküler ne şekilde yaşıyor? Türkülerin icra ortamı ne şekildedir?
2. Günümüzde daha çok hangi konuyu işleyen türküler söylenip dinlenmektedir?
3. Hangi konuları işleyen türkülerini söylemektesiniz?
4. Türküler, en çok kimler tarafından dinleniyor? Türkülerin hitap ettiği kesim ve yaş aralığı nedir?
5. Türkülerin sözlü kültür aktarım süreci ne şekilde ilerlemektedir?
6. Türkü repertuvarlarında daha çok eskiye ait türküler mi yer almaktadır?
7. Türküler nasıl ortaya çıkmış olabilir?
8. Anonim halk türkülerinin nereden geldiği, kaynağı bilinmekte midir? Anonim herhangi bir türkünün kaynağının ne olduğunu anlamak mümkün müdür?
9. Türkülerin içinde halk hikâyelerinde geçen kahramanların adını gördüğünüzde veya duyduğunuzda bunları nasıl değerlendirmektesiniz? Sizce bunların arasında nasıl bir bağ bulunmaktadır?
10. Türkü repertuarı içinde eski halk hikâyelerinden gelen eserler var mıdır? Bunlardan bildikleriniz nelerdir?
11. Halk hikâyeleri ve türküler, diğer sanat dallarına da kaynaklık etmekte midir? (oyun havası, tiyatro, sinema vb.)
12. Halk hikâyesi anlatıcılığı günümüzde devam ediyor mu? Şimdiye kadar herhangi bir halk hikâyesi dinlediniz mi ya da okudunuz mu?

EK 110.**“Mehmet Üçer” ile Yapılan Görüşmeler**

1. Günümüzde türküler, halk ile birlikte yaşıyor. Halkın adaletlerinde, modasında nasıl değişim oluyorsa türkü de onunla birlikte değişiyor, onlardan etkileniyor. Hayatın her yerinde türkü var. Türkülerin kültürle bağları var, onlar kopmadığı sürece türküler de bizimle birlikte yaşıyor. Türkülerin icra ortamları, devlet kurumları, TRT, Kültür Bakanlığı koroları, konservatuarlar, üniversite koroları, düğünler, panayırılar, festivaller, muhabbet ortamları, sıra geceleri, türkü barlarıdır.
2. Günümüzde halkta daha çabuk karşılık bulsun diye Karacaoğlan çok işleniyor. Doğu türkü ve gazellerinde daha çok Fuzuli ve yerel şairlerin türküleri yer alıyor. Köroğlu, Dadaloğlu, Ercişli Emrah, Erzurumlu Emrah gibi şairlerin eserleri, aşk ve sevgi konularını işleyen türküler söylenip dinlenmektedir. Yeni şairler bu şairlere göre türkülerini oluşturuyor.
3. Ders verirken farklı türkülerini icra ediyorum. Daha çok ağıt söylüyorum.
4. Korolarımızdan bildiğimiz kadarıyla 16-80 yaş arası tarafından türküler dinleniyor. Zaman zaman bazı yöreler ortaya çıkıyor. Mesela Kırşehir türküleri, hem gençler tarafından hem de daha ileriki yaş kesimlerinde dinleniyor.
5. Türküler, sözlü kültür ortamında canlı hafızamızda ilerliyor. Sözlü kültürde sadece türküyü hafızaya almıyorsunuz, tarihi süreci de algılayıp ezberliyorsunuz. Örfü ve adetleri yaşayarak görüyorsunuz. Sözlü kültür ortamı, bu açıdan türkülerin aktarımı açısından büyük önem taşımaktadır. Yazılı kültüre geçtikten sözlü kültür maalesef geride kaldı. Keşke ikisi, baş başa gitmiş olsaydı.
6. Piyasada karşılık bulan, okunan yeni türküler de geçiyor. Fakat TRT’de yeni türküler değil eskiden derlenmiş türküler oluyor. Zamanı eski; kimliği yeni türküler oluyor.
7. Türkülerin ortaya çıkması için bir olay, bir konu, ölüm, savaş gibi şeylerin olması gerekiyor. Her konuda türkü bulmak mümkündür. Örneğin ağıtları kadınlar ve âşıklar yakıyor. Ninniler, yine kadınlar tarafından yakılıyor. Kahraman türkülerini erkekler yakıyor. Türkü yakıcılar, bestekârlar tarafından türküler oluşturuluyor.
8. Anonim türkülerin kaynağını bilmek çoğu zaman mümkün olmuyor. Anonim kimin tarafından yakıldığı belli olmayan türkülerdir. Biz yaratıcısı belli olan, Âşık Veysel,

Karacaoğlan, Sümmani gibi âşıkların eserlerini de anonim olarak kabul ediyoruz. Mutlaka türküler birinin tarafından söylenmiştir fakat bunlar kaybolmuştur.

9. Türküler, bizim vesikamız, tarihî belgelerimizdir. Türküler üzerinden o dönemin şartlarını ve kültürünü görebiliyoruz. Mutlaka içindeki o kahramanlar da bu tür şeylere yön vermiştir. Onlar üzerinden türküler derlenmiş, halkın ağzından şekillenerek günümüze gelmiştir. Türküleri okurken o kahramanlara ve olaylara kayıtsız kalamıyoruz. Çünkü bir eserin arka tarafını bilmeden bir şeyler çığ kalır, anlamsız kalır. Ama bildiğimizde türkünün gerçek anlamı ortaya çıkıyor.
10. Türkülerin birçok konusu vardır. Türkü repertuvarımızda halk hikâyelerinden gelen türküler bulunmaktadır. Örneğin Köroğlu bir halk kahramanıdır, Alevi-Bektaşilikte ise yedi ulu ozan kahramanıdır. Türkü mutlaka bir olaydan kaynaklanmıştır. Arzu-Kamber, halaylara da geçmiştir. Özellikle Erzurumlu Karslı âşıklar, hikâyeleri anlatıp aynı zamanda onların türkü motiflerini de verir. Şah Senem türküsü var, Leyla ile Mecnun türküleri var. Örneğin, “Mecnun İsen Ey Dil Sana Leyla Mı Bulunmaz” türküsü. Halk, onların aşkını merak edip aşklarından etkilenerek türküler yazmışlardır. Aşk onlara benzetmiştir, türküleri onlara göre yapmış kendilerini Ferhat ya da Mecnun gibi görmüşlerdir.
11. Diğer sanatlara kaynaklık eden halk hikâyeleri de var. Tiyatro, opera, halaylar ve görsel sanatlar kaynaklık etmiştir.
12. Erzurum-Kars yöresinde halk hikâyesi anlatıcılığı hala devam ediyor. Halk hikâyelerini, çocukluk zamanlarımızda büyüklerimizden dinliyorduk. Daha sonra da edindiğimiz kitaplardan ve bilimsel kaynaklardan hikâyeleri okuyoruz.

EK 111.**“Semra Algül Oflas” ile Yapılan Görüşme (Ses Sanatçısı)**

1. Günümüzde geleneksel müziğin icrasını yapan en büyük devlet kurumu TRT. Bu misyonu, baştan sona, usta-çırak ilişkisine getirene kadar TRT üstlenmiştir. Muzaffer Sarısözen'den beri senelerce türküler, TRT'de sonraki kuşağa gelenek olarak aktarılıyor. Türküler, dışarıda da halk tarafından icra ediliyor, ayrıca Kültür Bakanlığı sayesinde de yaşıyor. Türküler, bu şekilde günümüze kadar getirilmiş.
2. Günümüzde en çok sevda, seferberlik gibi insanların yaşayış şeklini aksettiren türküler söylenip dinleniyor. Türküler, insanların yaşam biçimini aktarıyor, o an insanlar ne hissediyorsa onu yansıtıyor, acı, hasret, özlem konularını işliyor, halkın yaşam biçimini anlatıyor. İnsanlar mutluyken de horon ve halay havaları icra ediliyor.
3. Ben yöreme göre türkü söylemeyi seviyorum. Bu yüzden, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu türkülerini söylüyorum. Duruma göre diğer yörelere ait türkülerini de icra ediyorum.
4. Türküleri dinleyenlerde yaş aralığı fark etmiyor. Çok genç insanlar da türkülerle ilgilenebiliyor. Bu konuyla ilgili olarak çocuk ve gençlik koroları var. Bu nedenle herhangi bir genelleme yapamıyorum.
5. Türküler, kayıtlı, notayla gelecek nesillere aktarılıyor. TRT'de önce derlemeler oluyor, derlenen türkü notaya alınıyor, notaya alındıktan sonra da Denetim Kurulundan geçiyor. Türküler, okunuyor ve derlemelerle sonraki insanlara miras kalıyor.
6. Türkü repertuarımızda eski türküler de repertuarımıza yeni eklenen türküler de var. Fakat repertuarımıza yeni eklenen türküler de eski, anonim ya da anonime yakın türküler oluyor. Günümüz âşıkları tarafından da yeni türküler oluşturuluyor.
7. Türkün yaşadığı her şey, acılar, kederler yaşanmışlıklar âşıklar ve ozanlar tarafından söylenmiş ve türküler ortaya çıkmıştır. Âşıklar, ozanlar, türkülerin mihenk taşı, yaratıcılarıdır. Onların söyledikleri türküler seçilir, melodisi bozulmadan notaya aktarılır. Böylece bozulmadan halk müziği repertuarına aktarılmış olur.
8. Anonim halk türkülerinin nereden geldiği, kaynağı bilinmiyor. Türkülerin kaynağı, yaşanmışlıklar ve insan.

9. Türkülerde halk hikâyelerinden gelen kahramanların adını gördüğümde insanların onların aşklarından etkilendiklerini ve türkü oluşturduklarını düşünüyorum. Türkü söyleyenler, bu aşklardan etkilenmişler ve onların isimlerinin geçtiği sözler yazmışlardır.
10. Köroğlu Güzellemeleri, Şu Fırat'ın Suyu türküleri örnektir. Helkemi Suya Daldırdım adlı türkü, halk hikâyesi kahramanlarından olan Arzu ile Kamber'in isimlerinin geçtiği bir türküdür.
11. Bazen halk hikâyelerini film olarak da görmek mümkün oluyor.
12. Anneannemden halk hikâyeleri dinledim.

EK 112.**“Özlem Üngör Kavadar” ile Yapılan Görüşme (Ses Sanatçısı)**

1. TRT, türküleri en doğru, en özgün biçimde kuşaktan kuşağa aktaran bir kurum, türkülerin en orijinal şekilde günümüze getirilmesini sağlıyor. TRT için türkülerin kaynaktan çıkan halini bozmama şartı vardır. Türküleri bozmadan belli çerçeve etrafında yorumlayarak gelecek kuşaklara aktarma misyonu TRT’ye ait. Burada türküler, kaliteleri bozulmadan ilk ağızdan alınarak sunuluyor. Dışarıda da türküler icra ediliyor fakat buralarda biraz yozlaştırılıyor, orijinalliği bozuluyor, modernleştirilip çağa uyduruluyor, türküleri arabeskleştirenler, bozanlar, sözleri uyduranlar da bulunuyor.
2. Günümüzde en çok sevda, gurbet, kahramanlık türküleri söyleniyor ve dinleniyor. Hasret, hüzn, gözyaşı gibi bütün duygular türkülerin içinde yer alıyor. Hangi konuda türkülerin söylendiği, zamana göre değişiyor.
3. Her türküyü söylemekle birlikte en çok Karadeniz türkülerini söylüyorum.
4. Türküleri daha çok orta yaş kesim dinliyor. Bu konuda aile çok önemli. Genç kesimde Türk halk müziğinden kopma var. Gençlik, popüler kültürün etkisiyle türküleri daha çok modernleşmiş, pop, rock müziğine uyarlanmış şekilde seviyor.
5. Türküler, sözlü kültürde derlemelerle, sözlerinin ve notalarının kaydedilmesiyle kuşaktan kuşağa aktarılıyor.
6. Türkü repertuarımızda eski türküler daha fazla fakat yeni türküler de var. TRT’de daha repertuarımıza kazandırılmayı bekleyen türküler de bulunuyor.
7. Türkülerin ortaya çıkış kaynağı Türktür. Türkün yaşadığı her yerde türkü vardır. Çeşitli toplumsal olaylar ve halkın hissettikleri duygularla türküler ortaya çıkmıştır.
8. Anonim türkülerin kaynağı bilinmemektedir.
9. O zamanda yazılmış olan şeyler evrensel ve bugün günümüzde de geçerli. Onların kavuşamadıkları, duydukları acı duyulmuştur ve halk tarafından türküleri oluşturulmuştur.
10. Var. Muzaffer Sarısözen, il il dolaşıp bütün türkülere kimlik kazandırmıştır. Türkülerin içinde Ferhat gibi, Şirin gibi, sözleri geçmekte, türkülerde bu kahramanlardan bahsedilmektedir.

11. Halk hikâyeleri ve türküler, diğer sanat dallara da kesinlikle kaynaklık etmektedir. Bir etkilenme mutlaka oluyor.
12. Halk hikâyeciliği TRT’de, programlarda devam ediyor. Türkülerin hikâyeleri anlatılıyor fakat artık dışarda anlatılmıyor.

EK 113.**“Merdan Güven” ile Yapılan Görüşme (TRT Ankara Radyosu Müdürü)**

1. Günümüzde türküler, devlet kurumu olarak TRT’de yaşıyor, burada türkülerini devlet sanatçıları yaşıyor. Dışarıda da Musa Eroğlu, İzzet Altınmeşe, Belkıs Akkale gibi bireysel sanatçılar tarafından yaşıyor. Bunun haricinde halk oyunlarını bünyesinde barındıran derneklerle birlikte ve kurulan korolarla da türküler yaşıyor. En önemlisi de halkın yüreğinde türküler yaşamayı sürdürüyor.
2. Her dönemde olduğu gibi günümüzde de genellikle aşk ve seveda türkülerini, kritik zamanlarda, deprem, savaş gibi durumlarda ise ağıtlar söylenip dinleniyor. Fakat çağlar boyu türküler için en önemli konuyu seveda oluşturuyor.
3. Daha çok ağıt söylüyorum.
4. Türküler, genelde 30 yaş ve üzeri kişiler tarafından dinleniyor. Bu durum, genellikle gençlerin popüler kültüre yönelmesiyle büyük şehirde daha çok geçerli fakat büyük şehirlerden diğer yörelere kayıldığında genç kesimlerin de türkü dinledikleri görülüyor.
5. Türküler, geçmişten günümüze dilden dile söylenerek aktarılıyor. Ayrıca günümüzde medya çok gelişmiş olduğu için cep telefonu, bilgisayar, televizyon, radyo gibi pek çok alandan türkülerin aktarımı sağlanabiliyor. Böylece teknolojinin gelişmesiyle türkülere ulaşma yolları da gelişti.
6. Türkü repertuarımızda yeni türküler de bulunuyor fakat bu türküler, yeni türkü oluşturmadan ziyade yine eskiden yakılmış türkülerin derlenip ortaya çıkarılmasıdır. Bununla birlikte kısmen de olsa yeni düzenlemeler de yapılıyor. Bunun yanı sıra günümüz âşıkları tarafından yeni yaratımlar da ortaya konuyor. Fakat âşıkların ellerindeki mevcut dokümanların, dağarcıklarındaki türkülerin alınıp notaya aktarılması gerekiyor. Yoksa türküler, orijinalinden, âşığın oluşturduğu şekliyle değil bir başkasından alınmış oluyor.
7. Türkülerin oluşma sebebi Tanrı’ya yakarıştır, türküler bu şekilde ortaya çıkmıştır. İlk türküler, ilahilerdir. Sonradan türküler, başka konuları işlemeye başlamıştır. Daha sonra ise zevk için dinlenmek üzere yayılmıştır.
8. Anonim halk türkülerinin ilk sahipleri kayboluyor. Hiçbir şey kendiliğinden var olmuş değildir; mutlaka onun da yaratıcısı, yakıcısı vardır. Bu türkülerin nereden geldiğinin ve kaynağının bilinmesi elimizde sesli materyal olmadığı için kolay değil. Örneğin sözün Karacaoğlan’a ait olduğu bir türkünün ezgisi de ondan mı geliyor

bunu tespit etmek zor. Türküler, halkın içinde yaşıyor. Halk bir türkü için Konya'da farklı bir ezgi, Diyarbakır'da ise farklı bir ezgi düzmüş olabiliyor. Ezgi bilinmiyor ama söz, yazıya geçirildiyse biliniyor. Geçirilmediyse onları da tespit etmek zor, bunun sebebi de halk müziği derlemelerine 1925'ler gibi çok geç tarihlerde başlanması.

9. Halk hikâyelerinden türemiş türküler var. Örneğin, Âşık Kerem, Köroğlu türküleri. Eğer bu türküler dinleyen kişiler, hikâyeyi de biliyorsa ondan çok etkileniyor fakat hikâye bilinmiyorsa bu etki azalıyor. Bizim temel görevlerimizden bir tanesi de bu hikâyeleri de topluma aktarmak. Topluma aktarıldığında örneğin Kerem'in Aslı ile nerede, nasıl ayrılık yaşadığı, nasıl aşk acısı çektiği adeta hissediliyor. Böylece bu türküler de anlam kazanıyor. Âşıklar tarafından hikâye oluşturulduktan sonra bu hikâyeler farklı düzenlemelerle başka âşıklar tarafından söylenmeye başlanıyor. Türkülerin oluşup sonradan halk hikâyelerine aktarılmalarından ziyade halk hikâyesinin içine o Türkler koyuluyor. Sonra hikâyeden çıkıp bireysel türkü halinde de söyleniyor.
10. Halk hikâyelerinden gelen bir türkü örneği, Âşık Kerem, Leyla ile Mecnun.'in Aslım Gitmiş Yaylalara Dayandı adlı türküsüdür. Kerem, Erzurum'a kadar gelip sevgilisi Aslı'yı arıyor fakat Aslı'nın babası da kızını sürekli kaçırıyor. Kerem, Erzurum'da bir handa konaklıyor, türkü çalıp söylerken oradakiler ona sahip çıkıyor. Bir âşık, Kerem'e muradının ne olduğunu soruyor. O da anlatıyor, sevgilisinin oralardan geçip geçmediğini soruyor. Âşık da bir önceki gün geçtikleri cevabını veriyor. Bunun üzerine Kerem, Erzurum'dan Ilıca'ya varıyor. Palandöken Dağına bakıp orada dertlenerek Aslı'nın gittiğine dair bu türküyü söylüyor.
11. Halk hikâyeleri ve türküler, diğer sanatlara da kaynaklık ediyor.
12. Halk hikâyesi anlatıcılığı, âşıklık geleneğiyle birlikte ilerliyor. Günümüzde Erzurum-Kars yörelerinde âşıklar tarafından halk hikâyesi anlatıcılığı devam ettiriliyor. Yeni hikâye dizmek yerine genelde eski halk hikâyeleri düzenlenip anlatılıyor. En çok özellikle Doğu Anadolu'da Kerem ile Aslı hikâyesi anlatılıyor. Ankara gibi büyük şehirlerde ise halk hikâyesi anlatan âşıklar pek bulunmuyor. Fakat halk hikâyelerini olduğu gibi anlatmayıp içinden bazı kısa bölümleri anlatan âşıklar var. Ankara'da da Âşık Mustafa Aydın halk hikâyeleri anlatıyor.

EK 114.**“Gürsoy Babaoğlu” ile Yapılan Görüşme (Ses Sanatçısı)**

1. Türküler, günümüzde biraz değişime uğrayıp dejenere olmuş bir şekilde yaşıyor. TRT ve Kültür Bakanlığında ise türküler dejenere edilmeden aslına uygun bir şekilde, türkünün mevcut yapısı içinde okunarak gelecek kuşaklara aktarılıyor.
2. Günümüzde daha çok aşk, seveda, gurbet türküleri ve ağıtlar söyleniyor.
3. Ben de aşk, seveda, gurbet türküleri ve ağıt okuyorum.
4. Türküler, daha çok büyük şehirlerde doğup büyüyen insanlar yerine köyü, kasabası olan insanlar tarafından dinleniyor. Bulunduğu coğrafyada türkü kültürü olan aileler daha çok dinliyor. Buralarda yaş aralığı olarak da 18 yaş ve sonrası tarafından türkülere ilgi gösteriliyor.
5. Bir halk âşğının ya da kaynak kişinin okuduğu türkü, o bölgedeki musikişinaslar tarafından tekrar icra ediliyor. O bölgenin insanları tarafından plak, kaset gibi materyallere kaydedilmişse türkü günümüze daha orijinal bir şekilde geliyor. Fakat müzik bilgisi olmayan biri tarafından aktarılıyorsa bunlar değişikliklere uğruyor. Kayıt tekniklerinin olmadığı sözlü kültürde ise ikinci ağızdan gelen türküler yayılarak günümüze kadar genelde değişerek geliyor.
6. Yeni türküler oluşturulmuyor. Günümüzde insanları derde, tasaya sokacak, ruh halini türkü yakacak duruma getirecek durumlar pek olmuyor. Bu nedenle yanamadığımız için türkü yakamıyoruz. Elimizde bulunan, geçmişten gelen türkülerden oluşan repertuvar korunuyor.
7. Türkülerin yaratıcıları, nasıl ortaya çıktığı, nerede oluştuğu konusuna göre değişiyor. Birçok türkünün bir hikâyesi var. Bu hikâyeli türkülerin araştırılması gerekiyor.
8. Türkülerin kaynağını anlamak için elimizdeki en eski, en orijinal haline bakmak gerekiyor.
9. Leyla ile Memnun, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha gibi birçok aşk hikâyesi bulunuyor. Türküleri dinlerken o hikâyeleri bilmek çok önemli. Artık insanlar, halk hikâyeleri kahramanlarının aşklarını kendi yaşadığı coğrafyada onu bir kalıba sokmuş. Örneğin bu türküler, Urfa’da başka, Kerkük’te başka şekilde yaşıyor. İnsanların yaşayış biçimi, kültürü bestelenen bu tarz halk şiirlerine yansıyor.

10. Örneğin, Arzu Kamber Halayı var. Bu türkü, bir coğrafya folklorunda, Keskin'de, halay olarak değerlendirilmiş. Halay havası olarak yaşıyor. Âşık Veysel'in Mecnun Leyla mı Gördüm türküsünde Leyla ile Mecnun ve Dağlar Dağıdır Benim türküsünde de Yusuf ile Züleyha geçiyor.
11. Halk hikâyeleri ve türküleri, diğer sanatlara hem kaynak hem de ilham olarak faydalı oluyor. Örneğin birçok halk hikâyesi sinemaya aktarıldı.
12. Halk hikâyeciliği anlatıcılığı hala sürüyor. Köroğlu, Dadaloğlu gibi hikâyeler daha çok anlatılıyor. Konuyla ilgilenen çok değerli hocalar var, bunlarla ilgili güzel çalışmalara rastlıyorum. 15.

EK 115.**“Sabri Sabuncu” ile Yapılan Görüşme (Türk Halk Müziği Müdürü)**

1. Günümüzde türküler, evrimleşmeye ve teknolojik değişmelere uğrayarak yaşıyor. Böylece türkülerin söyleniş biçimleri ve yorumlar değişiyor. O zamanki nesille şimdiki fark var. Türküleri icra eden herkes, türkülerin üzerine kendi yorumlarını katıyor. Bunlar hem sazlarda hem seslerde değişimlere uğruyor.
2. Günümüzde türküler, genellikle sezonluk oluyor ve güncel konuları işleniyor. Şimdi yapılan türküler, bir sonraki sene unutuluyor. Eskisi gibi halk ozanları, âşıklar kalmadı. Türküleri oluşturanlar, türkünün makamını belirliyor. Onun üzerine türkü sözlerini oturtuyor. Bu durumların hepsi, teknolojiden kaynaklanıyor.
3. Doğu, Güneydoğu ve klasik eserleri okuyorum. Fazla güncel türkülerini okumuyorum. Daha çok eski, klasikleşmiş türküler hoşuma gidiyor.
4. Türküler, her yaş aralığında dinleniyor. İlkokul çağında da türkülerini çalıp söyleyenler var.
5. Türküler, geçmişten günümüze o zamanlarda yapılan ses kayıtlarıyla geliyor. Örneğin; taş plaklardan, makara bantlar, teyp bantları, CD, sonra flash diskler. Teknoloji devamlı gelişiyor ve bu şekilde, türkülerin aktarımı günümüze uygun oluyor. Her şeyde olduğu gibi türküler de teknolojiyle iç içe yaşıyor.
6. Türkü repertuarımızda eskiye ait türküler daha fazla olmakla beraber yeni türküler de repertuarımıza geliyor. Yeni türkülerini TRT formatına göre seçiyoruz. Bunlar, gerçekten türkü formunu almışsa ve bunlara gerçek anlamda türkü diyebiliyorsak repertuvara giriyor. Bu türkülerini, repertuarımıza aldırıp okutuyoruz. Türkülerin eski ya da yeni olması fark etmiyor, türkü formu olması yeterli oluyor.
7. Türkülerin yaratıcıları halktır. Türkülerin birçok ortaya çıkış sebebi var. Türkülerin ortaya çıkışında o gün yaşanan olaylardan, doğal afetlerden, ölümlerden ve bunlar gibi birçok şeyden yararlanılıyor.
8. Anonim halk türkülerini; halka mal olmuş, klasikleşmiş, bütün halkın okuduğu ve benimsediği türkülerdir. Bu türküler, halkla iç içedir ve onlarla özdeşleşmiştir. Anonim türkülerin söyleyenleri unutulmuştur; bunlar, her yörede söylenir ve nereden geldiği artık bilinmemektedir. Bu nedenle, bu türkülerin kaynağını belirlemek mümkün değildir.

9. Zaten türküler, en çok aşk ve sevdâ üzerine yakılmıştır. Âşıklar, birbirlerine ulaşırlar ya da ulaşamazlar. Bu âşıklara, Arzu ile Kamber gibi kahramanlara ait yakıştırmalar yapılır ve bu türküler meydana gelir. Türkü yakıcılar, halk ozanları, halk âşıkları kahramanların aşklarını duyup onlarla ilgili türkü yazıyorlar ve onların aşklarını duyurmaya çalışıyorlar.
10. Hemen hemen birçok türkünün hikâyesi var. Bunun yanında hikâyesi olmayan türküler de bulunmakta. Halk hikâyeleriyle ilgili bir türkü, “Helkemi Suya Daldırdım” adlı türküdür. Âşık Garip üzerine yapılmış türküler var. Köroğlu destanları ve türküleri. Köroğlu türküleri, oradaki halk tarafından oluşturulmuştur. Oradaki halk, Köroğlu’nun yaşamış olduğu olayları kendisi yaşıyormuş gibi bu türküleri yapmıştır. Erzurumlu Emrah’ta da aynı olay bulunmaktadır.
11. Halk hikâyeleri ve türküleri, diğer sanat dallarına da kaynaklık ediyor.
12. Halk hikâyelerini anlatanlar artık etrafımda yok. Teknolojiyle birlikte halk hikâyeciliği, halk âşıklığı da artık bitti. Çünkü teknolojinin etkisiyle yaratıcılık da artık kalmadı. Televizyon, artık en ücra bölgelerde bile var. İnsanlar, oralardan duyduklarını yazıp kendi yazdıklarını söylüyorlar. Bunlar hep televizyonla alakalı şeyler. Dinleyenin hafızasına yerleşiyor, örneğin aynı melodiyle türkü var repertuvarda. Başka sözlerle bir türkü oluşturmuş. Türküyü bir yerden duyup hafızasına yerleştirmiş yıllar geçtikçe bunu ben besteledim demiş. Kulak dolgunluğuyla.

EK 116.**“Remzi Yeni” ile Yapılan Görüşme (Nefesli Sazlar sanatçısı)**

1. Türküler, geçmişten bugüne ozanlık ve âşıklık geleneğiyle beraber gelmiştir. Ozanlar, halk âşıkları türkülerini üretilip köy kahvelerinde çalıp söylemişlerdir ve türküler, kulaktan kulağa dolanarak bugüne kadar ulaşmıştır. Türküler, her insanın yaşam şeklidir. Türküler, durduk yerde doğmaz, örneğin, insanlar ya çocuğunu sele kaptırmış ya evladını savaşta şehit vermiş ona ağıt yakmıştır. Türkülerin çok çeşitleri vardır. Ağıtlar, kahramanlık türkülerini, sevda türkülerini, imece türkülerini. Bu örneklerden binlerce sayılabilir. Köyde tarlada çalışırken kadın efkârlanmıştır, sevdiğini özlemiştir, bir uzun hava veya bir türküyü yaratmıştır. Kısacası bu türküler, âşıklık geleneğiyle beraber halk şairlerimiz türküyü ürettikçe çalınıp söylenerek bugüne kadar gelmiştir. TRT’de 1946 yılında Muzaffer Sarısözen hocamız, Yurttan Sesler Korosunu oluşturarak halktan gelen bu türkülerini tekrar halka iletme, halka duyurma, halkın yaşam şekillerinden oluşan türkülerimizi tekrar halka sunma görevini üstlenmiştir. Böylece türkülerimiz halka ulaşmıştır.
2. Türküler, insanın yaşam biçimi olduğu için, o günkü koşullar içerisinde oluşmuştur. Örneğin, halk şehit vermişse hareketli türküler, horonlar, halaylar çalınmaz. İnsanın hiçbir derdi yoksa örneğin, düğünlerde oyun havası çalar. Yani söylenen ve dinlenen türküler, günün şartlarına ve içinde bulunulan duruma göre değişiyor.
3. Ben doğup büyüdüğüm bölge itibarıyla en çok Doğu Karadeniz türkülerini söylemekteyim. Enstrümanlarla alakalı olarak da Güneydoğu türkülerini söylüyorum. Ege türkülerini de seviyorum. Türkünün ne anlattığı, nasıl doğduğu anlaşılabilir zaman yöre kavramı ortadan kalkıyor. İnsan, bütün türkülerini seviyor ve bu türküler için kalbi sızlayabiliyor.
4. Bir zamanlar arabesk furyası vardı, başka bir zaman ise özgün tarzlı müzikler çok öne çıktı. Ama özünde dönüp dolaşıp yine türkünün orijinal haline geliniyor. Genelde türküler, genç kesim tarafından dinlenmiyor. Bazı gençlerin türkünden haberi yok, rock, pop gibi müzik tarzlarından hoşlanıyorlar. Bazen de bu durumun tersini yansıtan, insanı şaşırtan gençler oluyor. Bu gençler, rock, pop müzik dinler diye düşünülürken türküyü dinliyorlar. Türküler, diğer farklı türdeki müziklerin anası gibi, oradan dallar oluşturuluyor. Pop sanatçıları da yıllarca türkülerimizi kullanarak bir

yerlere gelmeye çalıştılar ya da onları kendi tarzlarına dönüştürerek hazırda kondular. Bu sebeple türkülerimize gençlerin de sahip çıkması gerekiyor.

5. Türküler, sözlü kültür ortamında kulaktan kulağa dolaşarak nesilden nesile aktarılıyor. Kayıtlarla derlemelerle bir sonraki kuşağa geçiriliyor.
6. Türkü sayımız TRT’de çok fazla. Yeni türküler üretiliyor fakat TRT’de beste türkülere yer verilmiyor. Türkü formatında beste yapılıyor; o türkü olarak kabul edilmiyor. Türkünün illa halktan alınmış olması bekleniyor. Sonuçta yeni yapılan beste türküler de bir yaratım. Ancak türkü, bir başkası tarafından derlendiğinde, kişinin kendi malı olmadığında o türkü TRT tarafından kabul ediliyor. Bu yanlışlık da inşallah aşılacak ve beste türkülere de TRT’de yer verilecek.
7. Türküler, halkın ortak yaşayışından ileri gelmektedir. İnsanlar yaşadıkları aşkları, üzüntüleri, kahramanlıkları türkülerle dile getirmişlerdir ve bu şekilde türküler ortaya çıkmıştır.
8. Anonim türküler, bir memleketin bir köyünde bir türkü derlenmiş, birbirine benzer. Birebir ezgi birbirini tutmuyor. Kimden geldiği araştırmak lazım. Dilden dile dolaşan anonim türkülerini yöre ekibi, halk oyunlarda oynanıyorsa türküye sahip çıkılmış oluyor.
9. Her bir ürünün bir hikâyesi vardır. Halk hikâyeleri kahramanlarının yaşam biçimini, onların ne tür zorluklarla sevdalarını yaşadıklarını, birbirlerine olan aşklarını. Karacaoğlan, Yunus Emre gibi büyük ozanların yazdığı veya kendilerinin ürettikleri şiir duygularını düşüncelerini bu sözlerle birbirlerine aktarıyorlar. Ferhat’ın dağları delmesi halkın diline düşüyor halk bir nevi aracı oluyor.
10. İçinde Köroğlu geçen türküler geçen türküler, Yaralı Mahmut ve Köroğlu türkülerini var.
11. Halk hikâyeleri ve türküler, diğer sanat dallarına da kaynaklık ediyor. Bazen onların çıkış noktalarını oluşturuyor.
12. Etrafımda şu an halk hikâyesi anlatan yok. Halk hikâyeleri eskiden çok anlatılırdı. Ben küçükken Murtaza Dede vardı, karı kocanın hiç çocuğu yoktu. O zaman televizyon yok, radyo az sayıda insanda vardı. Murtaza Dede, kış gecelerinde Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin gibi halk hikâyelerini anlatırdı. Ben küçükken halk hikâyelerini ondan dinledim. O anlattıkça insanlar, roman okumuş gibi olurdu. Murtaza Dede, gözünün içine bakılmasını isterdi, onu dinlemediğini hissederse

hikâyeyi anlatmayı kesip dururdu. Biri su istemişse beklerdi, hikâyesinin bölünmesini istemezdi. Ben çocukken Murtaza Dedeyi dinledikten sonra yatarım ve onun anlattıklarını gözden geçirircesine hatırlardım, sabah kalktığımda ise hikâyeyi onun anlattığı gibi birebir, kelimesi kelimesine anlatırdım, hafızama kaydederdim. Halk hikâyeleri bugünlerde ise söylenmiyor. Günümüzde elektronik çağ ve telefon gibi aletler sebebiyle bilgi kirliliği var. Her şeyi doğal halinde yaşamak daha güzeldi. İnsanlar birbirlerine ihtiyaç duyuyordu, komşuluk, birlik oluyordu. Halk hikâyeleri de yaygın bir şekilde yaşıyordu. Şimdi köylerde bile her evde televizyon, herkesin elinde telefon var. Kimse kimseye ihtiyaç duymuyor. Halk hikâyeleri de yaşamıyor.

EK 117.**“Ali Demirhan” ile Yapılan Görüşme (Ses Sanatçısı)**

1. Osmanlı’dan bu yana bir halk müziği kültürümüz var. Bu süreç içinde birtakım değişmelere uğrayarak şehir ve kırsal müzik şekline dönüşüyor. Şehirlerde daha çok özellikle Erzurum tarafında ve Urfa gibi birkaç şehrimizde hafızlar makamsal bilgiye daha çok sahip oldukları için onlar tamamen besteye dönüyor. Halk müziğinin anonim olma özelliği, şehir halk müziğinde biraz daha farklılaşıyor. Biraz insanların kültür yapısının gelişmiş olması, biraz farkındalıklarının olması onların makamsal bilgilere ulaşmasını sağlıyor. Dolayısıyla şehirlerde yapılan halk müziği daha bilen insanların yaptığı müzik ama kırsal halk müziği, biraz daha farklılaşıyor. Diğer müzik türleri çoğaldıkça, halk müziği üzerinde baskı yapmaya başlıyor. Piyasadaki kişiler de biraz da arabesk, fantezi müziğinin etkisi altında kalarak otantik halk müziklerini okuduklarında bunları biraz arabeskleştiriyor, fantezileştiriyorlar. Bu çok yanlış. Kırsal da ise Yunus Emre’nin, Pir Sultan Abdal’ın yaptıkları müzikler yaygın. Sarayda da başka bir müzik yaygın. Orada besteciler güfteciler, makam bilen, müzik eğitimi alan kişiler çok. Türküler, uygun olan her ortamda okunuyor. Radyo, televizyon, düğün, dernek, eş-dost meclislerinde, mesela Urfa’da sıra gecelerinde, Diyarbakır’da velvele gecelerinde, Anadolumuzun birçok ilinde geçmişe dönük eğlencelerde, kahvehanelerde, ayın belli günlerinde düzenlenen ev toplantılarında, burada yapılan meşklerde, eğlencelerde söyleniyor.
2. Genelde insanların türküleri kendi kişiliklerini uygun olarak söylediklerini düşünüyorum. Ağır ve duygusal bir kişiliğe sahip olan insanlar genelde uzun hava tarzı türküler ve deyiş tarzı türkülerini seviyorlar. Ben de böyle bir insan olarak bu tarz türkülerini seviyorum.
3. Genel olarak Doğu ve Güneydoğu türkülerini söylüyor.
4. Türkülerin dinlenme ve söylenme yaş aralığı daha çok 25 ve üzeri. Eski zamanlarda okul çağındaki kişiler, genellikle halk müziği dinlerlerdi. O zamanlarda da pop ve arabesk, fantezi vardı fakat gençliğin büyük bir bölümü, kendilerini halk müziği derneklerine kayıt ettirirlerdi. Fakat pop gibi müzik tarzlarının yaygınlaşmasıyla birlikte yeni okul gençliği daha çok pop, caz, arabesk, fantezi müzik dinler oldu. Ancak belli bir yaştan sonra aslına dönüş başlıyor. İnsanlar kendilerini türküyle daha

iyi ifade etmeye başlıyor ve kendilerini türkülerde buluyor. O zaman türkü dinlenmeye başlıyor. Gençlik bir süre sonra kendi aslına dönüyor. Daha üst yaşlardaki kişiler de zaten türkülerini dinleyerek ailelerinden duyarak büyüdükleri için türkü dinleyip söylüyorlar.

5. Türküler, sözlü kültürde dilden dile aktararak ilerliyor. Böylece türküler, bir nesilden diğer nesile aktarılmış oluyor.
6. Günümüzde hem eski hem yeni türküler okunuyor. Ankara ve Türkiye radyolarında okunan türküler, tamamen otantik anonim, Anadolu insanının bize bıraktığı bir kültür mirası. Bunların bizim için apayrı bir yeri var. Biz de TRT olarak Muzaffer Sarısözen hocamızın başlattığı misyonu biz yürütüyoruz, bizden sonra da gelecek kuşaklar yürütecek ve bu motomot halk müziğimizin sözü ve müzik grafiğini ezmeden, bozmadan ve büzmeden doğru bir şekilde, bize nasıl aktarıldıysa o şekilde, götüreceğiz. Ama kurum dışında piyasadaki halk müziğini seven insanlar bizi dinlediklerinde onlar da TRT repertuarındaki türkülerini okuyor ancak gelişen teknolojinin getirdiği enstrümanlar, elektro bağlamalar ve gitarlar ile dijital müziğin yapılması sonucu bu melodik olarak bilinçaltında kendine bir yer ediyor. Türküyü okuduğu zaman bu kez bizim okuduğumuz, Anadolu halkının bize teslim ettiği gibi değil, kendisinin türküyeye katkılar yaparak ve türküyü bozarak, arabeskleştirerek veya başka bir müzikle iç içe okuyarak yanlış bir durumda söyleniyor. Türkü barlarda türkülerini icra eden kişiler de türkülerini erozyona uğratarak, bozarak okuyor. Bu yeni bir türkünün doğması değil anonim olan, otantik bir türkünün bozulması oluyor. Bu şekilde türkünün kültürel dokusu bozulmuş oluyor.
7. Türküler, halkın yaşadığı çeşitli duygulardan ortaya çıkmıştır. İnsanlar, kendilerini türkü ile ifade etmişler, yaşadıkları aşkları, kırgınlıkları bu şekilde dillendirmişlerdir.
8. Kaynağı bilinen türküler de bilinmeyen türküler de var. Anonim türküler, kaynağı belli olmayan türküler. Bu türkülerini de derleyenler de bize getirip sunan kişiler. Türkiye’de Kültür Bakanlığı bünyesinde Avrupa Yasaları çerçevesinde Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM) kuruldu. Bu kurumun Türkiye’nin büyük metropollerinde şubeleri var. Merkezi İstanbul. Burada türkülerin kaynağı aranıyor ve telif hakları meselesi doğuyor. Yapılan araştırmalar sonucunda türkülerin gerçek kaynağı, bestecisi, derleyicisi bulunuyor.

9. Halk hikâyeleri ve halk şiirleri bir bütün. Onların birbirlerine olan aşkları zamanla ezgilere, melodilere dönüşmüş. Bunun için şiirler yazılmış. Sonrasında bu şiirler, bizim eski halk ozanlarımız tarafından bestelenmiş ve günümüze kadar gelerek kayıtlara, arşivlere girmiştir. Birçok türkünün öyküsü var. Bazen Ankara Radyosu yayınlarında eğer bir türkünün hazır bir hikâyesi varsa o hikâye dinleyiciyle paylaşılıyor.
10. Arzu ile Kamber'in birkaç türküsü var.
11. Halk hikâyeleri, diğer tiyatro, sinema gibi alanlara kaynaklık ediyor.
12. Halk hikâyeleri, eskiden anlatılırdı. Günümüzde ise halk hikâyesi anlatanlara denk gelmiyorum.

EK 118.**“Âşık Mustafa Aydın” ile Yapılan Görüşme⁵⁸⁵**

Âşık Mustafa Aydın ile tez kapsamı içerisinde ele alınan konular hakkında yüz yüze görüşmeler yapılmış, âşıklık ve halk hikâyesi anlatma geleneği, usta-çırak ilişkisi gibi konularda araştırmamızı doğrular nitelikte cevaplar alınmıştır. Bu görüşmeler sonucunda ondan, geçmişte var olan âşıklık ve hikâye anlatıcılığı geleneği, bu geleneklerin bugünkü durumu ve günümüzdeki, usta-çırak ilişkisi, halk hikâyelerinde var olan türkülerin varyantlaşma süreci gibi konular hakkında bilgiler derlenmiştir. Buna göre, alınan bilgiler şu şekildedir:

Âşık Mustafa Aydın, âşıklığın, Doğu Anadolu’da Kars’tan Anadolu’ya yayıldığını belirtir. Böylece Erzurum, Adana, Maraş, Aydın gibi şehirlere âşıklık geleneği yayılmıştır. Kısacası, bu toprakların her tarafında âşık yetişmiştir. Aydın, âşıklık geleneğinin içinde “usta-çırak” ilişkisinden bahsederek âşıklık geleneğinin bu şekilde oluştuğunu söyler. Kendisinin de bu usta-çırak ilişkisiyle yetiştiğinden söz ederek Sarıkamış’ta lise öğrencisi olduğu sırada usta-çırak ilişkisini yürüttüğünü, ustasının “Âşık Mevlüt İhsanî” olduğunu ifade eder. Onun verdiği bilgiler göre, bu âşığın soyadı “Şafak”tır. “İhsanî”, onun mahlasıdır. Âşık Mevlüt İhsanî, Sarıkamış’a bağlı Çermik köyünde doğar. Dokuz yaşına kadar gözü görür fakat savaş zamanlarından kalma bir bomba kapsülü bulur ve o kapsülü karıştırırken iki gözünü ve üç parmağını kaybeder. Kars’ta ve Erzurum’da köy kıraathanelerinde, kahvehanelerinde geleneğin bitmediği zamanlarda hikâyelerini anlatır.

Yine Aydın, usta-çırak ilişkinin 1970-1990 yıllarında aktif bir biçimde sürdüğünü, şimdi ise zayıfladığını vurgular. Usta-çırak ilişkisi bağlamında kendi yetiştirdiği çıraklardan da bahseder ve daha önce yetiştirdiği, şu anda da yetişmekte olan genç ve yirmiye yakın çırağının olduğunu söyler. Bu çırakların bazılarının adlarını şu şekilde sayar: Saim Yalçın, İsmail Şengül, Âdem Aydın, Nihat Koçak. Bu konuyla ilgili olarak bir çırağın sesi müsaitseniz bu çırağın yetişebileceğini, böyle kişilerin yetişmesine yardımcı olduklarını anlatır ve saza, ustanın elinin değmesinin gerektiğini ifade eder.

⁵⁸⁵Âşık Mustafa Aydın ile yapılan bu görüşme, 08.05.2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Aydın, geçmiş zamanlardaki âşıklık ve hikâye anlatma geleneğini ele alarak eskiden düğünlerin üç gün üç gece sürdüğünü, bu zamanlarda sabah kahvaltısından başlayıp akşama kadar hikâye anlatıldığını söyler. Bu duruma Kars'taki düğünlerden örnekler verir. Buna göre, geçmişte Kars'ta düğün salonlarını yerine büyük ahırlar veya mercekler vardı. Bu ahırlar veya mercekler, salon gibi süslenirdi. Buraya önce ot, üzerine ise halı-keçe döşenirdi. Baş tarafa ise minder konulur, arkasına da sedirler konulurdu. Buraya da ağa yaslanırdı. Herkes toplanınca âşık, sazını kopuz gibi boynuna asıp gezinerek hikâyesini anlatıp türkülerini söylerdi. Aydın, günümüzde böyle bir halk hikâyesi icra ortamının kalmadığından bahseder. Bugün, düğünlerde âşıklara üç-beş türkülük bir zaman dilimi ayrıldığını ifade ederek hikâyelerin anlatımına zaman kalmadığını, âşıkların türkü söylediklerini, türkü seçimlerini de popüler türkülerden yaptıklarını belirtir. (Âşık Mustafa Aydın, kendi söylediği türkülerden de bahseder. Buna göre popüler olan ve halk tarafından ondan istenen türküler, “Karçıçeği”, “Dilara” gibi türkülerdir.) Aydın'ın verdiği bilgilere göre, bu zaman dilimi kapsamında âşıklardan genellikle dertli türküler istenmektedir. Kars'ta, Erzurum'da ya da Sivas'ta düğünlerde, derneklerde âşıklık programları yapılmakta, halk hikâyelerinden buralarda çok az bahsedilebilmektedir. Aydın, üniversite programlarına âşıkların çağırıldığını, bu programlarda âşıkların birkaç atışma icra ettiğini ve türkülerin hikâyelerinin kısa olarak anlatılıp geçildiğini ifade eder. Eskiden, kahvehanelerde âşıklık programlarının yapıldığını ve halk hikâyelerinin anlatıldığını, günümüzde ise kahvehanelerde okey gibi oyunların oynandığı gerçeğine değinir. Kısacası, artık kısalan zaman dilimi, halk hikâyesi anlatma geleneğini sekteye uğratmıştır. Aydın, bu konuyla ilgili olarak “*Zaman kısılcı, âşığın, sanatını ve hikâyesini dar bir kalıba sokmuştur.*” der.

Günümüzde âşıklık geleneği artık, “*parklara, bahçelere, kültür merkezlerine, TV ve radyo programlarına*” taşınmıştır. Buralarda hikâyeler, kısaltılmış olarak “*mini bir biçimde*” anlatılmaktadır. 2000 yılından sonra hikâye anlatma geleneği, iyice zayıflamış ve artık hikâye anlatımı, yerini türkülere bırakmıştır.

Kendi yaşamıyla paralel olarak halk hikâyelerini açıklayan Aydın, halk hikâyelerini, Sarıkamış'ta lise öğrencisi olduğu sıralarda âşıklardan duyduğunu ve onlardan duyarak kendisinin de anlattığını söyler. Halk hikâyesi anlatma geleneğinin günümüzde yaşayıp yaşamadığına ilişkin olarak “*halk ile buluşmayınca sanat ölüyor; hikâyelerimizi unuttuk, hikâyeler yavaş yavaş can çekişiyor*” diyerek konuyla ilgili gerçeği gözler önüne serer ve

bu geleneğin devam edebilmesi, hikâyelerin yaşaması için birkaç öneride bulunur. O, metropol şehirlerde köy kahvehanesi veya odası gibi aslına uygun mekânların yapılmasını, buralarda eskiden olduğu gibi hikâyecilik geleneğinin sürmesini, kültür merkezlerinin olması gerektiğini, askerî kışlalarında buna yönelik merkezleri olmasını, âşıkların, üniversitelerde derse girmesini, bu durumun, liselere, ortaokullara kadar inmesini önerir.

Günümüzde içinde bulunulan elektronik kültürün âşıklık geleneğine etkisinden de bahseden Aydın, bu konuyla ilgili bazı bilgiler verir. Buna göre artık âşıklık geleneği, elektronik kültür ortamında sürdürülmektedir ve çırak yetiştirme, yüz yüze yetiştirmenin yanı sıra bu ortamda da gerçekleştirilmektedir. Aydın'ın anlatımına göre elektronik ortamda çıraklar, televizyondan, CD'den, DVD'den ya da internetten izledikleri âşıkların hareketlerini ve mimiklerini izlemekte ve görseli takip etmektedirler. Bu şekilde çırak, ustayı hem dinleyip hem de izleyebilmektedir. Aydın, kendi başına gelen durumları da ele alarak şunları anlatır: *“Ben bu işe heves ettim bana yol gösterir misiniz diyorlar. Ben de onlarla yazışarak yapmaları gereken şeyleri söylüyorum. Şunu yap, bunu yap diyorum.”* Kısacası, onun bu anlatımından şu çıkarımı yapmak mümkündür: Günümüzde elektronik kültür ortamı ile çıraklara, uzaktan da olsa bir âşığın eli değmektedir. Her ne kadar elektronik ortam, usta-çırak ilişkisini zayıflatmış olsa da onu başka bir boyuta taşımakta ve belki de elektronik kültür ortamından önce hiçbir şekilde bir âşığa ulaşamayacak olan çıraklar, az da olsa onların âşıklıkların bilgilerinden yararlanmaktadırlar. Aydın da *“Âşıklık, geleneği geleceğe iyi taşıyan internetten, takipçiler sayesinde yayılıyor. Bu şekilde âşıklık bitmiyor”* der.

Hikâyelerin türkülerinin varyantlaşma sürecini de ele alan Aydın, âşıkların, hikâyeyi anlatıp hikâyenin türkülerini kendi kafalarından, irticalen söylediklerini ifade eder. Onun anlatımına göre, hikâyenin kemik yapısı aynı kalır fakat hikâyenin türkülerinin sözleri değişir. Hikâyenin, birebir sözleri de önemli değildir. Fakat hikâyenin en çok bilinen türkülerini deyişmez. Âşık, hikâyesini anlatırken sözleri unutursa, unuttuğu yerleri, duyduklarıyla ya da kendi hisleriyle birleştirir. Böylece, varyantlaşma oluşur. Bu durum da hikâyelerin sözlü kültür ortamında oluşmasına bağlıdır. Aydın, hikâyeler ilk çıktıklarında tek bir kaynaktan hazır olarak bulunsaydı varyantlaşmanın olmayacağını ifade eder fakat böyle bir durumun söz konusu olmadığını söyler.

Aydın, hikâyelerin varyantlaşmasının bir başka boyutunu da ele alarak âşığın hikâyeye kendi duygu ve düşünceleri katmasıyla ilgili olarak açıklamalarda bulunur. Onun

deyimiyle, anlatıcının hayata bakış açısına göre hikâye değişebilir. Anlatıcı, kendi fikirlerini hikâyeye aksettirir. O, bu konuyla ilgili olarak kendi hikâyeye anlatımıyla ilgili örnekler verir. Kendi bakış açısıyla hikâyeye örtüşmüyorsa o hikâyeyi anlatmadığını vurgular. Arzu ile Kamber hikâyesinde, hikâyenin bir yerinde Arzu'nun "*kahrolsun kader*" diyerek isyan ettiğini fakat kendisinin hiçbir zaman kadere isyan etmediğini söyler. Bu nedenle o, hikâyeyi bu şekilde anlatmamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak bir de Köroğlu hikâyesiyle ilgili olarak bir örnek verir. Bazı anlatılarda Köroğlu'na abdestsiz namaz kıldırıldığını; kendisinin bunu yapmadığını söyler. Bazı Köroğlu varyantlarında, Köroğlu'nun içkili ve eşkıya olarak anlatıldığını vurgular. O, Köroğlu hikâyesini anlatırken Köroğlu'na içki içirmediğini ve Köroğlu hikâyesinin genel kabulü olan "eşkıya" vasfını ona yüklediğini ve onu eşkıya olarak anlatmadığını vurgular. Köroğlu'nu, "*zalim, halka zulüm eden birinden dolayı dağa çıkmış; insanlara, fakire fukaraya el uzatan bir kahraman*" olarak anlattığını belirtir. Bunun nedenini de günümüzde eşkıya terimine kötü anlamlar yüklenmesi olarak açıklar. Köroğlu'nun Osmanlı devletine isyan ettiği için ona kahraman dendiğini, şimdi ise devlete isyan edenlerin terörist olarak adlandırıldığına dikkat çeker. Böylece o, dinleyicinin algılayış biçimi ve bakış açısına göre Köroğlu'nu eşkıya olmaktan kurtarır. Ayrıca Aydın, halk hikâyesi anlatırken abartılara da yer vermediğini açıklar. Hikâyede olağanüstülükleri bir kenara atıp hikâyenin normal seyrini anlatır. Bu durum da yine dinleyicinin bakış açısıyla ilgili bir durumdur.

Ayrıca Aydın, günümüzdeki yeni türkü yaratımlarını da ele alarak "*Duygular, rafa kaldırılmaz ancak duygular insan ölünce biter*" der. Bu nedenle yeni türkü oluşumlarının devam ettiğini ve edeceğini ifade eder. O, türkülerin anonimleşmesinden de bahseder ve bir türkünün, sınırları aşınca anonimleştiğini söyler. Onun ifadeleriyle, türküler, halka mal olursa anonimleşir ve o türkülerin gerçek yaratıcıları unutulur. Türküler, artık yaratıcılarının adıyla değil içinde barındırdığı sözleriyle yaşar.

Halk türküleriyle ilgili son olarak Aydın, en çok aşk, hasret, ayrılık ve gurbet türkülerinin söylendiğini belirterek son bir yıldır milli birlik ve beraberlik türkülerinin söylendiğini ifade eder. (Afrin'e çıkarma yapan Mehmetçiğe, şehide rast gelindiğinde ağıtlar. Kendinin de repertuarında bu türkülerini söylediğini, ayrıca aktüel konulara ve taşlamalara da yer verdiğini söyler. Dinleyici kitlesinin daha çok gençler, kadınlar ve anneler olduğunu belirtir. Türkü icrası sırasında dinleyicilerinin isteklere göre türkü söylemektedir. (Karçiçeği gibi) Aydın, en çok anlatılan halk hikâyelerinin, Köroğlu, Latifşah, Ferhat ile Şirin, Emrah ile Selvihan olduğunu söyler.

Genel olarak Âşık Mustafa Aydın'dan alınan bilgilere bakıldığında halk hikâyesi anlatıcılığının onun verdiği bilgilere göre de bugün eskisi gibi devam etmediği ve artık halk hikâyesinin eskisi gibi bir icra ortamının kalmadığı sonucu çıkmaktadır. Değişen yaşam tarzıyla beraber halk hikâyesi anlatıcılığı da zayıflamıştır. Aydın'a göre, âşıklık geleneği ise elektronik kültürün etkisiyle değişime uğrasa da bu ortamda sürdürülmeye devam etmektedir. Elektronik kültürün önemli unsurlarından biri olan internet sayesinde âşıklık geleneği yayılmaktadır. Kısacası, artık halk hikâyesi anlatma geleneği, yerini bu hikâyelerin türkülerini söylemeye bırakmıştır. Türkülerin hikâyelerine kısaca değinilip geçilmekte, türküler ise söylenmeye devam etmektedir.

EK 119. Etik Kurul ya da Muafiyet İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 433-1370

02 Mayıs 2016

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 15.04.2016 tarih ve 2110 sayılı yazınız.

Enstitünüz Türk Halkbilimi Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden **Gizem Buse ERDEMLİ**'nin **Prof. Dr. Gülay MİRZAOĞLU** danışmanlığında yürüttüğü "**Halk Hikayelerinden Kopmuş Halk Türküleri**" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **26 Nisan 2016** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EK 120. Orijinallik Raporu

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 24/01/2019

TÜRK HALK HİKÂYELERİ VE HALK TÜRKÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER (ANADOLU SAHASI KÖROĞLU VE ARZU İLE KAMBER ÖRNEĞİ)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 656 sayfalık kısmına ilişkin, 24/01/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9 'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

24/01/2019

Adı Soyadı: GİZEM BUSE ERDEMLİ

Öğrenci No: N14129792

Anabilim Dalı: TÜRK HALK BİLİMİ

Programı: TÜRK HALK BİLİMİ

Bunke

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

[Signature]

PROF. DR. F. GÜLAY MİRZAOĞLU SIVACI